MARIE KUHLMANN
NELLY KUNTZMANN - HELENE BELLOUR

CENZURA ŞI BIBLIOTECILE ÎN SECOLUL XX

Această carte a apărut cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII DIN ROMÂNIA.

Titlu original: Mărie Kuhlmann, Nelly Kuntzman, Helene Bellour,
Censure et bibliotheques au XXe siecle

© - 1989 : Editions du Cercle de la Librairie, Paris.
© - 1999 : Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate
Editurii AMARCORD, str. Dropiei, nr. 3, sc. B, ap. 5,
tel./fax : 056/146.645, 1900 - Timişoara, ROMÂNIA.
e-mail: amarcord@mail.dnttm.ro

MĂRIE KUHLMANN

NELLY KUNTZMAN - HELENE BELLOUR

CENZURA ŞI BIBLIOTECILE IN SECOLUL XX

Prefeţe de
Martine Poulain şi **Jean Hebrard**

Traducere de
George Bogdan Ţâra

EDITURA
AMARCOnD

Editura AMARCORD
Timişoara, 1999

Coperta : **Cătălin Popa**

Consilier editorial: **Ion Nicolae Anghel**

CUPRINS

Prefeţe..... 9

CINE SE TEME DE BIBLIOTECI?
1912-1988
de *Mărie Kuhlmann*

Introducere..... 21

I. CENZURA DE-A LUNGULSECOLULUI..... 25

1. Igieniştii lecturii..... 27
2. Listele Otto..... 34
3. Trebuie ars Kafka?..... 43
4. Bibliotecile pudice..... 52
5. Cărţile care ispăşesc..... 54
   - încă un efort spre lectură..... 55
   - întoarcerea la lectura.....controlată? 57
   - Unii bibliotecari resping cenzura..... 62
   - „Genurile proaste"..... 66

II. LISTA PRESCRIPŢIILOR CENZURII: REGLEMENTĂRI, MA NUALE, DISCURSURI..... 69

1. Cadrul juridic şi reglementar..... 73
   - 1912-1944 : Controlul, supravegherea. Comitetele de inspecţie şi de achiziţionare a cărţilor..... 73
   - 1945-1966 : Morcovul şi bîta.....
     Comitetele consultative ale bibliotecilor centrale de împrumut 82 Controlul editării şi difuzării: legea din 1949. . 82
     Controlul abonamentelor la ziare şi reviste..... 83

Comitetele consultative ale bibliotecilor municipale..... 87
- 1967-1987 : De la consultare la descentralizare..... 97

- Reglementările secundare.....106
2. Inspecţia bibliotecilor.....107
3. Vorbe de bibliotecari.....115
- 1914-1967 : Obsesia cărţii bune. Educatori sau cenzori?115

III. GENURILE ŞI MANIERA.....125

1. De la alegerea bună la tehnicile de cenzură.....129
Infemuri pavate cu bune intenţii.....130
Coborîrea în infern.....134
Stele, buline, cruci roşii: avatarurile.....unei bune alegeri 138
Infemuri modeme.....142
Punerea la colţ.....142
împrumutul indirect.....143
Secţia de studii.....146
2. Strategii municipale.....147
3. De partea bibliotecarilor : cenzuri, autocenzuri şi împotriviri 155
Evitarea.....159
înfruntarea.....161
Şiretenia.....162
4. Cenzuri legitime şi ilegitime.....166
5. De partea cititorilor: minuscule strategii.....175

IV. Cronica cenzurilor obişnuite.....181

1. Secretul lacului negru.....185
2. Personaje în căutare de cititori.....194
3. Trebuie ars Diderot?.....208
4. De la războiul cu nasturi la războiul.....cu ciocolată 217

Concluzii.....235
- Cenzura rituală.....237
- Puterea de a cenzura.....237
- Metamorfozele cenzurii.....239
- Viitorul cenzurii.....240

ŞCOALA PRIMARĂ ŞI CENZURA 1880-1945
de *Nelly Kuntzmann*
Introducere....247
1. Manuale de prescris şi manuale de proscris....251
- Libertatea sub control republican....251
- Puneri la index....255
- Şi liste de cărţi interzise....257
- Radiere....259
- Un nou război al manualelor (1909)....263
- între cele două războaie mondiale: statu quo şi chestiunea pacifistă....267
2. Imposibila misiune a institutorului-bibliotecar (1915-1939) 272
- Sub controlul discret al autorităţilor pedagogice....275
- Listele de cărţi admise....281
- Şcoli şi biblioteci: o căsătorie de convenienţă....287
3. Perioada războiului....(1940-1945) 293
- Versantul franco-francez al cenzurii....294
- Malul german al cenzurii....302
- De partea bibliotecilor şcolare....307
- Epilog....310
- Deschiderea şcolii....315
- întoarcerea refulatului....320

Concluzie....321

CERCETĂRILE ASUPRA CENZURII
ÎN BIBLIOTECILE DIN STATELE UNITE
1959-1985
de *Helene Bellour*

- „Library Bill of Rights“ şi anii de după război....329
- Anii şaizeci: dezvoltarea cercetării....330
- Cenzura : încercare dedefinire....335
- Anchetele : cenzura îninteriorul bibliotecilor....337
- Presiunile colectivităţii....339
- Sexul: cum să ne scăpăm de el?....341
- Protejareatineretului....342

Lista de documente....345

Era vremea să fie ruptă tăcerea. Niciodată n-a fost făcută vreo cercetare de anvergură asupra fenomenelor de cenzură în sau în ce priveşte bibliotecile franţuzeşti[I]. Discuţia pe această temă nu apare decît în caz de criză, ca şi cum subiectul ar fi tabu.

Interdicţie a interdicţiei care, de altfel, nu e proprie bibliotecilor: istoria cenzurii este prea adesea absentă din istoria literaturii sau a producţiei editoriale. Se editează şi se reeditează opere, trecîndu-se sub tăcere conflictele pe care le-au suscitat, întrebările pe care le-au pus, miza pe care au avut-o. Repetată, chiar repetitivă pentru unii autori şi pentru unele texte, această istorie a cenzurii e pentru alţii inexistentă, uitată, anulată. Această istorie socială a operelor, a condiţiilor lor de apariţie şi de receptare rămîne deseori de făcut.

Mai mult decît litera textului, decît conţinutul ei, lecturile posibile sînt la originea oricărei cenzuri: e teama de o lectură prea literală, prea identificatoare, nedetaşată, lipsită de aportul raţiunii. Dacă este adevărat, cum o spune Daniele Sallenave aducînd un omagiu lui Paul Ricoeur, că cititul este ceea ce ne smulge din lume şi totodată ceea ce ne asigură o luare de poziţie asupra lumii[II], cenzura acţionează tocmai pornind de la teama de modul în care se poate face această „luare de poziţie asupra lumii".

Mai multe exemple recente, dintre care a fost în întregime adus la cunoştinţă[III] procesul din 1987 ce condamna primul roman al unui tînăr autor, stau mărturie pentru o asemenea concepţie reducţionistă a actului de a citi. Iar termenii folosiţi, în 1950, de procurorul general în timpul rechizitoriului împotriva lui Boris Vian pentru *J'irai cracher*

I' în afară de ancheta dc pionierat a lui Michcl Bouvy, în 1976, pentru „Lccturc et Bibliothcqucs" care a primit 19 răspunsuri, şi de dosarul „Censurc" din *Interlignes,* nr. 3, octombrie 1987.

II Daniele Sallenave, unsprezece propoziţii în omagiu la „Tcmps et Recit", *Esprit,* iulic-august 1988. Paul Ricoeur.

III' Christian Labordc, *L 'Os de Dionysos,* editions Echc.

sur vos tombes explică în mod clar această distincţie între cei ce pot să citească orice, şi ceilalţi, cititorii delicaţi, cititorii copii. Un erudit poate citi orice, pentru că el ştie să citească.

„[...] Să sc reediteze, Domnilor - o spun chiar cu riscul de a şoca - să se reediteze operele lui Gide, pe hîrtic velină, cu stampe gravate pe aramă, sau *Gamiani* a lui Musset, pe hîrtic ipsată, cu 20.000 de franci exemplarul, răul nu c marc, nu c profund, cartea nu riscă să tulbure cîtuşi de puţin sufletele celor cîţiva bibliofili blazaţi şi la urma urmelor foarte experimentaţi, care vor cumpăra aceste lucrări. Dar romanul negru, dar *J'irai cracher sur vos tombes,* dar *Les morts ont tous la mente peau* scoase în 50.000 de exemplare, aceste cărţi care sc vînd cu 165 de franci, preţul unui pachet de ţigări americane, sînt expuse în toate vitrinele, în toate chioşcurile, la negustorul de mărunţişuri din sat, pînă în satele cele mai îndepărtate. Sînt practic Ia îndcmîna tuturor, la îndemîna oricui, a oricărui adolescent depravat, a oricărui seminebun, pe de o parte, iar pe de altă parte e vorba de o mentalitate, mentalitatea unui întreg neam pe care îl corup [...]“

Cu toate acestea, cenzura trebuie înţeleasă aici într-o accepţiune largă a termenului : bibliotecile nu propun lucrări interzise de către legile în vigoare decît în momente rare şi dramatice. Dar orice instituţie culturală ştie din experienţă că a selecta şi a oferi înseamnă, de asemenea, a limita şi a interzice.

Bibliotecile, obligate să organizeze o alegere a documentelor special pentru un public sau mai degrabă pentru un public divers, se confruntă zi de zi cu dificultăţile şi cu opreliştile impuse de orice demers de difuzare. O politică de achiziţii se defineşte atît prin ceea ce se achiziţionează, cît şi prin ceea ce se refuză.

Pe de altă parte, aceste biblioteci pot, în acelaşi timp, să se supună acestor interdicţii, să se vadă somate, de către unul sau altul dintre interlocutorii lor sau de către instituţiile de care sînt legate, pot să exercite o cenzură asupra vreunui tip de scriere. Mult timp, achiziţiile bibliotecilor au fost precis controlate. Numeroase procese au arătat de-a lungul secolului în ce măsură instituţii politice, instituţii religioase sau diverse asociaţii se interesau de tipurile de documente oferite cititorilor. Iar termenii folosiţi la acest nou sfîrşit de secol nu sînt întotdeauna mai eufemistici decît cei pe care-i vedeam proliferînd la sfîrşitul secolului precedent.

Vom cerceta aici tocmai refuzul de a achiziţiona cutare sau cutare document, impus bibliotecarilor de către cititorii lor, de către cei care îi tutelează, de concepţia lor profesională sau de propria lor conştiinţă, cenzurile explicite sau autocenzurile numite inconştiente, sau de bună credinţă ; tensiunea dintre profesionişti, cei care îi tutelează şi cititori, dintre achiziţie şi difuzare, dintre divulgări şi restricţii, dintre rolul educativ şi cultural şi respectul pentru pluralitatea solicitărilor şi a

lucrărilor.

Contribuţiile reunite în această culegere privesc înainte de toate bibliotecile publice şi şcolare, pentru că tocmai aici tensiunile par cele mai puternice. Dacă cercetările se interesează de întreg secolul XX e pentru că afirmaţiile şi întrebările noastre de astăzi nu pot fi înţelese decît încercînd să le facem istoricul.

Începînd cu al doilea Imperiu, biblioteca în calitate de instituţie pare să poată juca rolul unui accesoriu pentru noii cititori pe care ultimul val de alfabetizare îi aruncă, fără pregătire se crede, pe piaţa cărţii şi a presei. Autorităţile publice sau religioase, notabilii reuniţi în instituţii filantropice, avangardele muncitoreşti, convinşi că o carte poate fi tot atît de periculoasă pe cît e de educativă, impulsionează diferite tipuri de instituţii publice sau private (biblioteci şcolare, biblioteci municipale, biblioteci de parohii, biblioteci asociative etc.) al căror rol declarat este difuzarea cărţilor „bune".

Nu se pune problema cenzurii, pentru că vocaţia acestor aşezăminte e de a oferi cititorilor lor cărţile cele mai bune şi nu pe toate. Selectarea atentă, alegerea cu precauţie supraveghează achiziţiile şi sînt curente în munca bibliotecarului benevol sau, mai rar, profesionist. El însuşi este încadrat direct de autorităţile sale ierarhice sau de consiliul său de administraţie, chiar de instanţe speciale de supraveghere prevăzute de lege sau de regulamentele interioare.

Charles Schmidt, inspector de biblioteci, se face încă ecoul şi dascălul acestei concepţii profesionale la congresul internaţional de la Madrid în 1935. El distinge în acelaşi timp două tipuri de cărţi şi două tipuri de biblioteci.

Dacă doreşte „cel mai mare liberalism în materie de filozofie, politică, istorie, economie" şi libertatea de a alege în bibliotecile de studiu, tot el cheamă la o mai mare supraveghere a „operelor literare şi recreative" în bibliotecile populare sau în bibliotecile pentru tineret, ca să-l oprească de la cărţile „vicioase", „morbide", „dăunătoare", „pernicioase".

De fapt, trebuie aşteptaţi anii şaptezeci şi primele efecte ale planului de dezvoltare a B.C.P. aplicat de Julien Cain la Eliberare, pentru a se afirma ideea că lectura publică are drept vocaţie să „permită unui număr cît mai mare cel mai larg acces la cărţi, periodice, ziare şi alte documente"[IV].

Instituţia începe să-şi schimbe finalitatea. Se preocupă mai puţin

---

IV Guy Baudin, „Enquete sur lcs bibliotheques municipalcs dans la region parisicnnc - 1968-1969“, *Bulletin de l'A.B.E,* 67, Paris, 1970.

de a-şi educa cititorii şi mai mult de a-i ajuta să se informeze în mareea permanentă de texte, de discursuri şi de imagini ce-i asaltează.

Dacă pericolul vine acum mai puţin din partea „cărţilor proaste", el poate veni din partea cărţilor de proastă calitate („cenzura dispreţului" vor spune unii) şi de la efectele perverse ale abundenţei.

Mai mult ca niciodată, n-am putea „citi tot" fără instituţia bibliotecii, mai ales dacă a citi înseamnă a ne însuşi informaţia în diversitatea suporturilor şi a codurilor ei.

Dar se mai poate vorbi atunci de cenzură şi n-ar fi mai exact, după cum propune Nelly Kuntzmann, să se vorbească de controversă?

Această evoluţie nu uită să pună într-o manieră nouă problema cenzurii în biblioteci, fie că e vorba de cea pe care o operează bibliotecarul faţă de cititor, fie de cea pe care o efectuează diversele instanţe de supraveghere faţă de bibliotecar. Tocmai complexitatea acestor situaţii şi a acestor evoluţii încearcă să o surprindă Mărie Kuhlmann.

Bibliotecarii din Statele Unite n-au aşteptat atît de mult. Divizaţi între o tradiţie democratică puternică şi o supraveghere foarte riguroasă din partea cititorilor şi a celor care-i tutelează, aceşti bibliotecari s-au interesat de multă vreme de practicile lor şi de cele ale interlocutorilor. De-a lungul secolului, foarte numeroase anchete şi cercetări au fost făcute dincolo de Atlantic.

încă din 1939, American Library Association publica „Library Bill of Rights“, apoi, în plină perioadă maccarthistă, reafirma competenţa şi libertatea bibliotecarului în a alege. De asemenea, în timpul diverselor anchete, erau propuse „check-list“-uri care căutau să cuprindă titlurile, genurile sau domeniile asupra cărora profesiile manifestau cea mai mare toleranţă sau cea mai mare reticenţă[V].

Dacă subliniem această diferenţă între absenţa de aici şi abundenţa de dincolo, nu este pentru a vedea acolo o situaţie ideală, ci pentru a chema aici la reflecţie şi la noi lucrări sau, cel puţin, la o altă explicare şi la o altă publicitate a logicii şi a alegerii făcute de unii sau de alţii. Nu din schimburi şi din discuţiile în contradictoriu se naşte oare bogăţia de idei?

Martine POULAIN

V O astfel dc anchetă a fost întreprinsă o dată de A.B.F. în timpul zilei de studiu organizate de grupul llc-dc-Francc la 16 noiembrie 1981.

CENZURA LECTURII

Cenzura vine din partea bisericii sau a statului, iar uneori din partea bisericii şi a statului. Dată în numele unui adevăr hotărît ce se cuvine a fi păstrat, în numele unei ordini ce nu trebuie deloc slăbită, sau mai simplu în numele unui consens moral al cărui paznic se vor aceste instituţii, cenzura e în acelaşi timp defensivă şi protectoare. Dar ea nu este decît inversul întrebuinţării obişnuite a scrisului de către puterile - spirituale şi temporare - cu scopul de a-şi extinde mereu mai departe spaţiul pe care se impune autoritatea lor. Cenzura conferă scrisului o extraordinară putere de impact şi de impunere a sinelui. Putem să ne imaginăm uşor că cei care îi recunosc eficacitatea şi se tem de ea sînt cei ce s-au folosit din plin de ea. Cenzura cărţilor e un proces care intervine între diferiţi producători de scrieri (inspiratori, autori, tipografi, editori), unii autorizaţi, alţii temerari, avînd ca funcţie reglarea unui cîmp conflictual al intervenţiilor simbolice.

Cenzura lecturii ţine de un cu totul alt spirit şi trimite la cu totul alte funcţiuni, mai ales cînd se produce în acest spaţiu complex, care este biblioteca publică. într-adevăr, cînd, în Renaştere, colecţionarii privaţi (adesea prinţi sau prelaţi) îşi deschid bibliotecile şi către alţi cititori decît cei din anturajul lor imediat, totuşi nu uită să stabilească o ierarhie savantă printre preţioasele lor comori: unele cărţi nu posedă în aceeaşi măsură ca şi suratele lor această vocaţie a banalizării, care le permite să circule din mînă în mînă. în inima palatului florentin, o cămăruţă conservă în scrinuri, cu atît mai luxoase cu cît sînt destinate doar proprietarilor lor, cărţile cele mai rare, textele cele mai intime, care n-ar putea fi împrumutate decît în mod excepţional şi al căror schimb reprezintă în sine semnul unei mari

încrederi şi o mare onoare. Bibliotecile burgheze, cînd numărul lor creşte între secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, nu se sustrag de la regulă : Samuel Pepys, acest amator luminat de cărţi rare şi licenţioase (adesea sînt unele şi aceleaşi) nu încetează să inventeze stratageme

pentru a disimula în ochii anturajului său imediat (servitori, soţie) obiectele pe care le hărăzeşte celui de-al doilea raft al propriei biblioteci. Şi el ştia că există în colecţia sa o ierarhie subtilă a obiectelor : pe fiecare îl putea dota cu un indice de „prezentare".

în secolul al XVIII-lea, lupta pe care o duce biserica, în Europa catolică, împotriva bibliotecilor private constituie semnul unei deplasări a dispozitivelor de cenzură ale puterii, semnul unei noi atenţii pentru cenzura lecturilor. Misiunea creştină, această punere în scenă barocă a recuceririi sufletelor, este, alături de predică şi de catehism, un aspect important al luptei duse de biserică în secolul al XVIII-lea pentru a-şi păstra influenţa. Unul din momentele forte, atunci cînd se deplasează într-un mic oraş de provincie, este porunca adresată elitelor locale de a oferi lui Dumnezeu, pe un rug solemn, cărţile licenţioase şi nereligioase din colecţiile lor. Se denunţă astfel jocul dublu al amatorului de cărţi rare : nu e suficient să ascundă cărţile rele dintr-o bibliotecă pentru a fi chit cu cerul, între spaţiul intim al cărţilor interzise altor mîini decît celor ce au făcut alegerea achiziţionării lor şi spaţiul cvasipublic unde se etalează lucrările destinate să hrănească sociabilitatea pe care o generează lectura (cărţi împrumutate, cărţi povestite, cărţi la schimb) se etajează astfel fondurile bibliotecilor mari sau modeste. Iar potenţialii cititori ai unei colecţii care e deschisă împrumutului sînt ei înşişi ierarhizaţi după aceleaşi criterii : cititori autorizaţi, veritabili fraţi întru lectură, cititori toleraţi în unele sectoare, reuşind să se identifice cu decorul bibliotecii, cititori ocazionali, care trebuie să-şi cîştige, după lungi explicaţii, dreptul de a împrumuta fiecare din textele pe care doresc să le citească. Bibliotecile semipublice, precum cele ale marilor comunităţi religioase sau bibliotecile universitare nu se sustrag acestei reguli. Nici un cititor nu este cu adevărat egal unul cu altul în ochii colecţionarului sau ai bibliotecarului căruia îi transmite puterile sale. Bibliotecile din Vechiul Regim sînt la fel de ierarhizate ca şi lumea ce se reflectă în ele.

Revoluţia franceză produce în acest spaţiu ordonat al cărţilor şi al lecturii o dublă fractură : aboleşte cenzura şi, confiscînd marile colecţii private sau ecleziastice, pune bibliotecile la dispoziţia naţiunii. Desigur, o dublă fractură de drept, de vreme ce, în fapt, vechilor dispozitive de supraveghere a librăriei li se substituie acum o cenzură pe rînd populară sau poliţistă, dar întotdeauna violentă, a producţiei ideologice ; de vreme ce extraordinarul morman de cărţi astfel adunate rătăceşte multă vreme de la un depozit la altul pentru a eşua în definitiv în bibliotecile municipale şi în marile aşezăminte pariziene, unde vor satisface mult timp setea de erudiţie a unor specialişti. Dar,

fie şi numai în principiu, egalitatea în faţa accesului la carte, afirmată de către toţi, rămîne totuşi un orizont nou în afara căruia nu se poate înscrie nici o concepţie contemporană asupra lecturii. Or, un asemenea principiu ascunde de fapt o redutabilă contradicţie pe care o moşteneşte încă şi astăzi cititul public în Franţa.

Se ştie în ce fel un grup cu totul aparte de cetăţeni - e vorba de burghezia luminată care a fost de bună seamă girondină - a ridicat la rangul de principiu universal practica scrisului specifică ei. Habermas a dat o interpretare remarcabilă a acestui lucru în *Espace public* : actul de lectură constituie dispozitivul prin care orice acţiune publică rămîne în permanenţă oferită discuţiei private şi critice a fiecărui cetăţean luminat; orice limitare a actului de lectură este o atingere gravă a dreptului cetăţeanului de a vedea actele statului. Se ştie însă că în aceeaşi sferă de influenţă se naşte ideea diferită, aproape contradictorie - să ne gîndim la Condorcet - că scrisul reprezintă totodată cel mai bun vehicul al instrucţiei, adică al aculturaţiei păturilor încă „sălbatice" ale lumii vechi : muncitorii din oraşe, ţăranii din sate. Din acel moment, ideea accesului la carte, la toate cărţile, este un drept inalienabil al fiecărui cetăţean ; ea a trebuit să coabiteze cu ideea că, printr-un parcurs metodic şi selectat al lecturilor - al lecturilor bune - orice cetăţean, chiar şi cel mai incult, poate fi determinat să participe la valorile unei societăţi în curs de a se naşte la conştiinţa de sine. Cum să revendici eradicarea cenzurii, adică să reaminteşti neclintitul drept la critică al fiecărui cititor, şi să aştepţi în acelaşi timp din partea statului să organizeze redactarea (începînd cu Revoluţia, concursurile publice se înmulţesc în acest scop), editarea şi difuzarea cărţilor bune, de fapt a cărţilor contrafăcute şi destinate a fi folosite de grupuri specifice de cititori, privaţi din această cauză de dreptul lor la critică?

Rezolvarea acestei contradicţii cuprinde toată istoria instituţiilor şcolare şi culturale din secolul al XlX-lea, explicîndu-i accidentele, zguduiturile, remuşcările. Indiferent de regimurile succesive care încearcă să o transpună în regulamente şi circulare, se conturează o soluţie începînd cu anii 1830. Ea constă în a încredinţa mai curînd şcolii, manualelor şi „cărţilor ei de lectură", responsabilitatea procedurilor de aculturaţie, iar bibliotecilor, deţinătoarele fondurilor etatizate de Revoluţie, sarcina de a pune la dispoziţia oamenilor luminaţi totalitatea producţiei editoriale trecute şi prezente. Prea des au fost luate în zeflemea şi una şi cealaltă dintre instituţii (cărţile desuete din bibliotecile şcolare, sălile prăfuite ale bibliotecilor municipale) fără a se vedea că şi uneia şi alteia i se pretindea astfel să

răspundă aşteptărilor care se nasc tîrziu în Franţa, în secolul al XX-lea, mai exact cînd se amestecă suficient repartizarea de la început a funcţiilor. Multă vreme, în Franţa nu a existat lectură publică, în sensul în care e folosit acest termen în ţările anglo-saxone sau nordice. Se ştie, într-adevăr, că dezvoltarea precoce a bibliotecilor în Anglia, în S.U.A, în Suedia, se sprijină pe o densă reţea asociativă, pe o puternică implicare comunală, în perspectiva educării morale şi religioase a sufletelor, cel puţin în aceeaşi măsură ca şi a spiritelor; alegerea atentă, dacă nu chiar cenzura explicită, este impusă aici şi nu provoacă nici o tulburare. Dacă tonul ideologic al unui loc nu îi convine cititorului, acesta îşi schimbă locul. în Franţa, un asemenea tip de lectură publică nu se poate instala durabil, în ciuda eforturilor liberalilor anglofili sau ale clerului legitimist al Restauraţiei. într-adevăr, încă de la monarhia din Iulie, statul se vrea moştenitorul Luminilor care au făcut din actul lecturii un act politic. După tresăltările celui de-al II-lea Imperiu, a IlI-a Republică desăvîrşeşte opera începută de către reprezentanţii Stării a Treia : educaţia cetăţeanului îl face pe om liber. Dar trebuie făcută distincţia între educaţie şi instrucţie, între educaţie şi lectură. Timp îndelungat, pentru că s-a crezut într-o zi, în febra unei revoluţii, că accesul nestînjenit la carte ar putea fi un drept inalienabil, deoarece a fost numită cenzură orice limitare a acestui drept, a părut imposibil să coexiste în acelaşi loc cărţi oferite fără deosebire privirilor fiecărui cetăţean şi cărţi destinate să educe, să instruiască şi să formeze oameni. Există o contradicţie între dreptul fiecăruia la instrucţie şi la lectură, pe de o parte, şi, pe de altă parte, datoria de a educa a statului; meditaţia asupra unei astfel de contradicţii rămîne şi astăzi în Franţa un pariu.

Apariţia actelor de cenzură în şcoala şi în bibliotecile franceze nu poate fi privită decît în lumina acestei istorii. Intr-adevăr, în afară de bibliotecile private sau asociative, care aleg pentru a nu da la citit decît cărţile pe care le consideră ca ţinînd de misiunea lor, un act nu poate fi numit „de cenzură[41] într-o bibliotecă publică (sau într-o şcoală) decît din momentul cînd se consideră că instituţiile respective nu sînt exclusiv instituţii educative. Invers, un fenomen de cenzură poate să ia naştere într-o bibliotecă publică începînd din momentul în care se consideră că această instituţie este, de asemenea, parţial, o instituţie educativă. Astfel se explică multe din conflictele ce însoţesc istoria bibliotecilor şi a bibliotecarilor, în Franţa. Cînd cei ce recomandă şi cei ce utilizează, cînd autorităţile care tutelează şi grupurile de presiune încearcă să deplaseze, după bunul lor plac,

sensul dat în mod obişnuit şcolii şi bibliotecii, cînd încearcă să preseze cu întreaga lor influenţă într-una sau într-alta din aceste direcţii antagonice între care se împart funcţiile celor două instituţii, atunci apar acele „afaceri[11] pe care unii le tăgăduiesc în numele datoriei de a educa, iar alţii le denunţă în numele libertăţii recunoscute fiecărui cetăţean de a citi ceea ce consideră nimerit.

Condiţia este, desigur, să se stingă vechea credinţă în puterile violente de care ar dispune cartea şi să se ajungă la a considera că imprimatul n-are o altă eficacitate decît cea pe care i-o dă cititorul său. Lectura nu va mai fi atunci decît un divertisment sau o muncă grea, cartea va fi doar o marfa sau un instrument, cenzura, un reflex învechit şi un pic ridicol...

Jean HEBRARD

Cine se teme de biblioteci? 1912-1988

de Mărie Kuhlmann

Deoarece sînt constrînsă să nu citez numele majorităţii bibliotecarilor întîlniţi, din cauza subiectului încins pe care îl tratez, fără a le putea da numele, le mulţumesc interlocutorilor mei pentru bunăvoinţa de a străbate această bibliotecă pe care o reprezintă memoria umană, cu scopul de a lumina istoria cenzurii în acest secol.

Mulţumesc Serviciului de studii şi de cercetare al Centrului Georges - Pompidou. Mulţumesc în mod special lui Martine Poulain şi lui Jean Hebrard, cei ce au continuat studiul meu.

Mulţumesc în cele din urmă lui Anne Kupiec şi lui Jacqueline Gascuel pentru observaţiile făcute în timpul citirii manuscrisului.

N-am avut niciodată noroc cu cenzura franceză - vreau să spun de cea a teatrelor - şi mă îndoiesc că, dacă s-ar reintroduce cea a cărţilor şi a ziarelor, am avea cu ce să ne lăudăm mai mult. In caracterul naţiunii noastre, există întotdeauna o tendinţă de a practica forţa, atunci cînd o deţinem, sau vanitatea puterii, atunci cînd o avem în mînă.

Gerard de Nerval,
Les filles du feu,
1854

Introducere

Cuvîntul *cenzură* nu s-ar putea disocia de un scenariu de violenţă şi flăcări, pe care supliciul focului şi rugul n-au făcut decît să-l aţîţe de-a lungul istoriei. El poartă o amintire atît de ruşinoasă, încît cercetătorul este nevoit să se întrebe dacă e îndreptăţit să-l folosească pentru a descrie un comportament - cotidian, obscur, banal - al bibliotecarilor, al aleşilor locali şi uneori al cititorilor, în faţa cărţilor şi a rafturilor bibliotecilor publice. Dar cum ar putea fi calificat cu un alt termen gestul cutărui sau cutărui primar care vine să ridice - chiar să distrugă sau să ardă - cărţile pe care ideologia, filozofia sau morala sa personală nu le-ar putea admite?

Reaşezînd cenzura în jocul cotidian dintre libertate şi constrîngere, vom numi *cenzură* orice intervenţie - emanînd de la o autoritate guvernamentală, de la administraţiile tutelare, de la bibliotecari sau de la cititori - care constă în a împiedica sau a limita cu intenţie difuzarea cărţilor, a periodicelor sau a ziarelor, din motive de ordin moral, religios, filozofic, politic, ideologic sau cultural. Selecţiile făcute de bibliotecari sau de administraţia lor nu se pot asimila sistematic cu actele de cenzură. Mai întîi, deoarece constrîngerile bugetare la care sînt siliţi bibliotecarii şi organismele lor de tutelă fac să devină simplistă orice luare de poziţie constînd în apărarea dreptului de exprimare ca drept indiscutabil. Apoi, pentru că unul din rolurile atribuite bibliotecarului constă în mod tradiţional în efectuarea unei selecţii printre cele aproximativ 30.000 de titluri editate anual în Franţa[VI] nu numai în funcţie de constrîngerile

VI După sindicatul editorilor, în 1987 au fost editate 30.982 de titluri, din care 13.530 au fost noutăţi. Acestor cărţi li sc adaugă ediţiile din ţările francofonc, precum şi unele apariţii în limbi străine ce pot interesa cititorii. Numărul de titluri cumpărate anual de o bibliotecă depinde dc numărul de locuitori al comunei şi mai ales dc bugetul

financiare, ci şi de criteriile calitative care iau în considerare, în funcţie de genuri, valoarea literară, calitatea iconografiei şi a cărţii ca obiect, caracterul ştiinţific al lucrărilor etc. Dar orice tentativă de definire prealabilă a unui concept nu specifică decît cadrul în care se vor desfăşura practici susceptibile de a transgresa modelele ; în prezentarea cercetării noastre nu putem să dăm decît un semnal provizoriu pentru ceea ce înţelegem prin cenzură. Astfel, actele de cenzură se pot disimula în spatele argumentelor bugetare, iar selecţiile de ordin calitativ pot apărea drept cenzuri culturale, după cîteva decenii. Frontiera între selecţie şi cenzură e nesigură, traseul ei evoluează în funcţie de perioadele politice, de mentalităţi şi de spiritul vremii. Doar prin studierea acestor perioade distincte reiese înţelegerea deplină a cenzurii.

Scopul prezentei lucrări este tocmai acela de a surprinde care au fost, de-a lungul secolului al XX-lea, raporturile în schimbare dintre permis şi interzis, dintre tolerabil şi subversiv, precum şi comportamentele variabile pe care le-au avut instituţiile, bibliotecarii şi cititorii faţă de cenzură. Ne-am întrebat mai cu seamă care sînt, dincolo de principiile deontologice, cenzurile ce par acceptabile şi chiar recomandabile, cît de uşor se produc decalajele între discursuri şi practici, care sînt tehnicile utilizate de bibliotecari pentru a-i orienta pe cititori sau pentru a-i face să-şi schimbe hotărîrea şi în ce fel se leagă raporturile de putere între diferitele instanţe susceptibile de a interveni în selectarea cărţilor din bibliotecă.

Evident, ţelul nostru nu e acela de a stigmatiza personal pe cutare sau cutare bibliotecar care şi-ar fi încălcat menirea - menire în legătură cu care există de altfel păreri diferite chiar în sînul respectivei profesii - atunci cînd a retras unele cărţi de pe rafturile bibliotecii, fie din cauza poziţiei sale politice, filozofice sau morale, fie că a cedat la presiunea unei instanţe de tutelă. Intr-adevăr, în viaţa lor cotidiană, persoanele nu se comportă în mod independent faţă de reprezentările şi de practicile care conduc grupul social, profesiunea şi perioada istorică în care se înscriu. Cel ce acceptă să fie păzitorul acestor locuri care permit, începînd din antichitate, conservarea şi difuzarea „întregii memorii a lumii", intră într-un rol care, ca orice rol social, îşi are practicile, regulile, limitele, jocurile şi mizele sale. Acest rol, ce poate fi definit ca o actualizare a drepturilor şi datoriilor legate de statutul profesiei, creează un *habitus* al meseriei, dînd naştere la conduite, gesturi, coduri şi discursuri profesionale. Nu pretindem că fiecare persoană îşi trăieşte rolul doar în funcţie de condiţiile sociale

consacrat achiziţiilor. Dc exemplu, oraşul Aulnay-sous-Bois achiziţionează în jur dc 6.000 dc titluri pe an pentru o populaţie dc 76.000 dc locuitori.

care îl produc. Dar, chiar dacă identitatea profundă a fiecărui bibliotecar nu poate fi redusă doar la identitatea sa socială, putem descoperi în fiecare demers izolat o pluralitate de determinări relaţionale şi colective. Sînt acele reguli şi încălcarea lor, acele obiceiuri şi reprezentări care, sub aparenta diversitate a practicilor, fac să apară un anumit număr de constante pe care vom încerca să le prezentăm.

Lucrarea de faţă tratează despre cenzura din sectorul bibliotecilor publice în perioada 1912-1988. Prin biblioteci publice trebuie înţelese bibliotecile aflate în dependenţa unei persoane publice (statul, municipalitatea sau consiliul general) - care are dreptul legitim de a controla structura fondurilor - şi ale căror servicii sînt destinate direct publicului[VII].

Studiul cenzurii în bibliotecile publice se justifică prin faptul că achiziţiile de carte nu ţin doar de libera alegere a autorităţii de tutelă sau a bibliotecarilor, din moment ce instituţia se revendică drept „serviciu public" şi pretinde că se adresează tuturor membrilor unei comunităţi urbane sau rurale. Acest lucru îi deosebeşte pe bibliotecari de celelalte meserii legate de carte - editori, tipografi, difuzori, librari -, mijloacele financiare utilizate pentru finanţarea bibliotecilor provenind din fondurile publice locale şi naţionale. Aceasta nu înseamnă că statul sau autorităţile tutelare n-ar avea nici un drept de control asupra organizării fondurilor, ci că acest drept e legat de respectul pentru serviciul public.

Cît despre anul 1912, el marchează o cotitură în istoria

VII îi datorăm lui Henri Comtc distincţia între biblioteci de lectură publică, biblioteci publice, biblioteci scmipublicc, biblioteci private. Cf. *Les bibliothequespubliques en France,* Lyon, Presscs de l'Ecolc naţionale supcricurc des bibliotheques, 1977. Din cercetarea de faţă asupra cenzurii sînt înlăturate :

- Bibliotecile naţionale şi universitare a căror vocaţie le face lăcaşuri de studiu şi cercetare şi în care lecturile nu constituie obiectul unui control politic, ideologic şi moral chiar atît de riguros, pentru că aici cărţile sînt considerate documente de studiu, iar publicul este selecţionat.
- Bibliotecile scmipublicc : biblioteci de întreprinderi sau biblioteci depinzînd dc administraţii (a spitalelor, a închisorilor, a armatei) ale căror orientări şi criterii dc selecţie reies din contexte specifice şi din constrîngcri care ni se par că justifică ipoteze pentru o cercetare specifică.
- Bibliotecile asociative (biblioteci confesionale, biblioteci populare libere sau depinzînd dc asociaţii, conform legii din 1901) în măsura în care le autorizează caracterul lor privat, între limite ce ar trebui definite, să-şi rcstrîngă selecţia din raţiuni ideologice sau religioase ; doar o cercetare asupra originilor, a istorici şi orientărilor ideologice şi filozofice proprii fiecăreia dintre asociaţiile sau unităţile fondatoare ar permite înţelegerea politicii lor dc achiziţii.
- Bibliotecile administrative, care nu sînt deschise publicului.

Totuşi vom fi ncvoiţi să facem aluzie, prin comparaţie, la unele din aceste instituţii.

bibliotecilor pentru că inaugurează întărirea puterii statului asupra lor, manifestată prin reorganizarea „comitetelor de inspecţie şi de achiziţie" însărcinate, oficial începînd din 1839 şi pînă în 1961, să aleagă cărţile care să figureze în fonduri.

în prima jumătate a secolului coexistă o dublă reţea : cea a bibliotecilor municipale publice şi cea a bibliotecilor populare. Termenul *popular* acoperă un ansamblu de biblioteci fără legătură, înfiinţate în secolul al XlX-lea pentru a instrui poporul şi a căror origine putea fi publică (biblioteci şcolare deschise pentru copii şi adulţi, biblioteci populare comunale create de primari, cum a fost cazul la Paris încă din 1865), privată (bibliotecile libere constituite de către o societate, o asociaţie, un cerc literar sau un organism local şi biblioteci parohiale) sau mixtă. în prezent, bibliotecile publice cuprind bibliotecile municipale (secţia pentru adulţi şi secţia pentru copii) şi bibliotecile centrale de împrumut ale departamentelor.

Termenul de *lectură publică* s-a răspîndit încă din anii 1930-1940 în mijlocul primilor bibliotecari, care încercau să deschidă bibliotecile municipale unei populaţii mai extinse decît cea a oamenilor cultivaţi, a notabililor şi a erudiţilor locali. Aceşti adevăraţi pionieri refuzau astfel separaţia între bibliotecile municipale şi „cele populare" - comunale, şcolare sau private - ce-i primeau atunci pe cititorii care nu făceau parte din micul nucleu de erudiţi şi de notabili.

în măsura în care natura însăşi a cenzurii implică o practică a secretului şi a disimulării, am făcut apel la metoda istoriei orale retrospective pentru a regăsi, în spatele opacităţii documentelor analizate, dacă nu practicile „reale" ale bibliotecarilor şi ale autorităţilor care îi tutelează, cel puţin unele mărturii asupra acestor practici[VIII].

Această cercetare, în acelaşi timp antropologică, sociologică şi istorică, schiţează un crochiu al legăturilor schimbătoare pe care societatea franceză, cu tabuurile şi cu angoasele ei colective, le-a întreţinut în secolul al XX-lea în domeniul puţin explorat pînă atunci al cenzurii în biblioteci.

VIII Am aprofundat convorbirile cu bibliotecari din diferite eşaloane, în funcţie dc criterii legate de localizarea geografică, dc diferitele tipuri dc biblioteci studiate, dc apartenenţa politică a municipalităţilor şi dc nevoia noastră dc a nc întoarce cît mai departe posibil în timp.

I

Cenzura de-a lungul secolului

1. Igienişti lecturii

Avea acea neclintire a bibliotecilor, care pare să fi fost dintotdeauna, pe care degetele cititorilor abia o brăzdează cu riduri fi care se închide asupra prăzii sale precum un iaz.
Daniel Boulanger, *Les Portes*

în primele decenii ale secolului, starea reţelei de biblioteci municipale este atît de deficientă[IX X] încît e dificil de identificat - apelul la memoria orală nefiind posibil - dacă deficiturile remarcate în registrele de cheltuieli trebuie atribuite unor practici de cenzură sau lipsei de buget. După cum remarca, cu ironia ce îl caracterizează, unul din pionierii lecturii publice în Franţa, Eugene Morel, care preconiza fuziunea dintre cele două reţele, municipală şi populară : „Toate aceste depozite ale vechii Franţe ţin de serviciul monumentelor istorice. Nici orele de deschidere, nici vîrsta cărţilor, nici numărul lor nu ne permit să numim biblioteci publice aceste venerabile monumente[112].

Rolul „comitetelor de inspecţie şi de achiziţie[1]*, cărora decretul din 12 iunie 1912 le atribuie misiunea de a alege cărţile şi de a controla propunerile bibliotecarilor, diferă de la o bibliotecă la alta. Puterea comitetelor depinde mai întîi de creditele de care dispune biblioteca : creditele afectate cumpărării de carte sînt adesea atît de derizorii, încît nu mai e nevoie de întruniri pentru a decide asupra utilizării lor, şi, am putea spune, că de fapt „primul rol“ revine de

IX Despre istoria bibliotecilor publice, cf. N. Richtcr, *La lecture publique en France de 1918 â 1945,* Le Mans, Bibliothequc de l'univcrsite du Mâine, 1979 ; G.K. Barnctt, *Histoire des bibliotheques publiqties en France, de la Revolution ă 1939,* Promodis, ed. du Cercle de la Librairie, 1987.

X E. Morel, *Bibliotheques. Essai sur le developpement des bibliotheques publiques et de la librairie dans les deux mondes,* Mercurc de France, 1908, voi. 1, p. 137.

drept bugetului! Pe de altă parte, buna funcţionare a comitetelor decurge din

disponibilizarea membrilor care le compun, funcţia lor pur onorifică nefiind remunerată :

> Statul [...] adună la grămadă în comisiile sale oameni care n-au nici timpul, nici interesul de *a* se ocupa de această chestiune, jucînd rolul unor foşti generali în consiliile de administraţie ale unor întreprinderi veroase. Statul i'şî *prezintă cu competenţă* serviciile. Nume mari, fără îndoială, dar de fiecare dată nu-i decît spoială [...].
> Peste tot în provincie, comisiile municipale de cumpărare a cărţilor sînt alcătuite din douăzeci de persoane „dintre care cea mai puţin ocupată este în general prefectul"[XI].

în sfîrşit, puterea unor asemenea comisii variază în funcţie de nivelul formării profesionale a bibliotecarului, după cum o atestă această mărturie culeasă în timpul desfăşurării anchetei noastre :

> între anii 1930-1950, timp în care am cunoscut regimul comitetelor de inspecţie şi achiziţie, cînd bibliotecarul avea o formaţie, se întîmpla rar ca acest comitet să nu-i urmeze sfatul. în general, exista un *gentleman agreement.* Bibliotecarul supunea cazurile mai mult sau mai puţin litigioase comitetului şi dădea socoteală pentru ce a cumpărat în perioada scursă. Acest lucru se întîmpla în cea mai marc parte a timpului între oameni de bună-crcdinţă şi nu existau drame. [...] Membrii comitetelor erau profesori, crudiţi locali, intelectuali liber-profesionişti, în general oameni destul de puţin implicaţi politic sau care nu acordau un rol prea marc elementului politic.

Bibliotecarii înşişi au, prin urmare, o concepţie asupra meseriei lor, care îi determină să nu-şi afişeze orientările politice şi să stea în umbra serviciului public, ceea ce facilitează armenia. Comitetele de achiziţie, dispunînd de bugete derizorii, din care o mare parte este înghiţită de cheltuielile de legare a cărţilor, limitează îndeosebi achiziţiile prea specializate :

> Comitetul refuzase cumpărarea lucrărilor de ştiinţă şi de matematică considcrîndu-lc prea specializate. Aveam un fond de carte ştiinţifică extrem de insuficient, puţini studenţi în ştiinţe frecventau biblioteca şi îmi doream să-i fac să vină... Dar, din cînd în cînd, trebuie să ştii să mai şi renunţi.

într-altă parte, comitetul suspendă abonamentul la unele reviste care acopereau domenii specifice, precum *Annales de l'Ecole normale*

XI E. Morcl, *op. cit.,* voi. 2, pp. 361-362.

superieure sau *Le Journal des mathematiques elementaires*. Membrii comitetului sînt, în general, oameni puţin deschişi la disciplinele ştiinţifice[XII]. Respingerile nu par a fi de ordin politic, dar fără îndoială că bibliotecarii nu dau comitetului ocazia unor asemenea refuzuri.

Bibliotecarii au exprimat adesea reticenţe cu privire la supravegherea exercitată de comitetele de inspecţie. De exemplu, Charles Hirschauer, bibliotecar la Versailles, scrie în martie 1927 preşedintelui Asociaţiei bibliotecarilor francezi : „Eu nu înţeleg într-o manieră la fel de optimistă ca a dumneavoastră decretul din 1897 privitor la *supravegherea* încredinţată comitetelor asupra muncii bibliotecarilor; vă daţi seama ce poate însemna un asemenea drept încredinţat unor imbecili. Este un motiv în plus pentru a fi grăbită naţionalizarea, singura care va permite să se instituie, între marile biblioteci clasate şi cele mai mici depozite, categoria bibliotecilor «supravegheate» de data aceasta de către specialişti şi nu de incompetenţi".

Unii arhivişti-paleografî, considerînd comitetele ineficace şi reproşîndu-le că urmează „direcţii incoerente"[1], reuşesc să se elibereze de acest control. în schimb, atunci cînd bibliotecarii nu au o formaţie specială, adică în cea mai mare parte a ansamblului de biblioteci neclasate[2], aceştia sînt simpli executanţi ai deciziilor unui comitet de inspecţie. în sfirşit, uneori, municipalitatea se dezinteresează de bibliotecă, nu respectă obligaţia de a propune prefectului alegerea unui comitet şi lasă să zacă sub colb vechi fonduri de romane de dragoste şi poliţiste.

Cea mai mare parte a bibliotecarilor eruditi, ca şi profesorii şi notabilii care compun comisiile de achiziţie, preferă clasicii literaturii, cărţile de critică literară, lucrările de istorie, de ştiinţă, de drept şi de teologie.

Ca exemplificare, redăm alcătuirea bibliotecii din Amiens, al cărei bibliotecar, pe nume Henri Michel, încearcă să-i modernizeze fondul de carte, dar dispune de mijloace reduse :

Ca aproape în toate bibliotecile din Franţa, există un curios fond dc istoric locală, care nu s-ar putea găsi în altă parte, iar teologia e bogat reprezentată. Avem aici 7.896 de titluri dc teologic şi 2.368 dc istoria religiilor, plus un fond dc 5.962 de cărţi dc călătorie în Ţara sfintă. Aceasta înseamnă un fond religios de 16.197 dc titluri. în comparaţie cu acestea[3] :

Jurisprudenţ	1.727	Ştiinţă şi artă	4.436
Istorie	6.915	Medicină	4.157

XII Cf. de asemenea analiza lui G.K. Bamett, *op. cit.,* pp. de la 211 la 213.

Beletristică	4.401	Genuri diverse	1.063
	13.043		9.656

[1] H. Michel, „La Bibliothcquc dc la viile d'Amicns", *Bulletin de I'A.B.F.,* 1907, nr. 1, p. 16.

[3] Bibliotecile clasate dc către stat cu scopul dc a prezerva fondurile vechi pe care le conţin erau în număr dc 34 în 1908 şi dc 37 în 1933, din aproximativ 300 dc aşezăminte. Despre bibliotecile „clasate", cf. *infra* „Cadrul juridic şi reglementar".

[3] Extrase din ancheta efectuată dc Eugene Morcl, *op. cit.,* voi. I, pp. 155-158.

Aceasta nu înseamnă că bibliotecile municipale nu conţin nici un roman, ci faptul că genul, considerat frivol, este minoritar şi dispreţuit. Comentariul unui bibliotecar din Saint-Etienne dă o imagine a atitudinii dominante faţă de genul romanesc :

> Cititori : 21.000 în 300 dc zile, adică 70 pc zi.
> Volume servite la faţa locului : 70.000, adică 233 pe zi.
> Persoane care au împrumutat: 195. Volume împrumutate: 1.021.
> Calitatea, tipul dc cititori : Cititorii serioşi, care frecventează biblioteca în vederea unei cercetări bine definite, nu depăşesc un sfert. Aceştia sînt ingineri, elevi la Ecolc des Mincs, chimişti (pentru vopsiri), desenatori dc panglici şi, dc asemenea, cîţiva erudiţi care fac cercetări dc istoric economică sau dc arheologic. Celelalte trei sferturi sînt reprezentate dc oameni care vin să se distreze (mereu aceiaşi) sau să se încălzească. Ei cer mai cu scamă romane : Dumas c pc primul loc ; apoi Victor Hugo, Marcel Prcvost şi Loti sînt dc asemenea foarte citiţi[XIII].

O atare reprezentare pare să dovedească eficacitatea multiplelor declaraţii prin care literaţii, profesorii, responsabilii politici ai celei de-a IlI-a Republici denigrau şi declasau genul romanesc.

> Multe din spiritele bune se resemnează perfect să vadă bibliotecile frecventate puţin, dar bine. Aici nu trebuie servite decît cărţi *bune.* Ei sînt spiritele liberale, care pretind să nu fie proscrise cărţile cu vederi opuse, sînt primii la ridiculizat bibliotecile confesionale, dar discută dacă trebuie date şi romanele la citit.
> [...] Biblioteca Naţională nu aplică reglementarea care poate interzice romanele, dar nici nu le cumpără aproape deloc pc cele străine[XIV].

Aceste excluderi se abat asupra romanelor burgheze şi populare, dar uneori şi asupra romanelor clasice sau contemporane cultivate, facînd parte din ceea ce se numea pe atunci „litere frumoase[11]. Lucrările critice, „cărţile despre cărţi" sînt uneori mai numeroase

XIII E. Morcl, *op. cit.,* voi. 1, pp. 155-158.
XIV E. Morel, *op. cit.,* voi. 1, p. 399.

decît operele scriitorilor înşişi, întîmplîndu-se ca bibliotecile să achiziţioneze studii asupra unor autori din care nu posedă nici o carte.

Bibliotecarii se tem mai ales că achiziţionarea romanelor e degradantă pentru imaginea bibliotecilor lor, coborîndu-le la rangul de cabinete de lectură sau de biblioteci populare. Din raţiuni comerciale, cabinetele de lectură oferă într-adevăr un fond important de romane, genul literar cel mai solicitat de public. în ce priveşte bibliotecile populare, municipale sau private, acestea, progresiv, au ţinut seama de cererile cititorilor şi au inclus în fondurile lor romane pe care principiile educative şi morale le făcuseră mai întîi să le respingă ; de exemplu, îţi poţi procura aici romane de Alexandre Dumas, Balzac, Erkmann-Chatrian, Hector Mallot, Georges Ohnet, Georges Sand sau Jules Veme. Dar oricare ar fi tipul de bibliotecă - municipală sau populară - romanele sînt considerate o momeală susceptibilă de a atrage cititorii pe care doreşti să-i îndrepţi spre alte lecturi mai legitime, precum literatura clasică sau lucrările de istorie şi de geografie ; astfel, conform unei practici moştenite din secolul al XlX-lea[XV], se întîmpla curent ca bibliotecarii să pretindă de la cititori să împrumute una sau două lucrări documentare pentru a obţine în schimb dreptul de a-şi satisface propria dorinţă de romane.

în bibliotecile municipale, selecţia pare aşadar să reflecte mai curînd o delimitare culturală decît o cenzură politică :

> Bibliotecarii noştri francezi sînt în prezent plini de ideile cele mai liberale. Cred că nici măcar unul în Franţa n-ar refuza cîtc o carte pentru fiecare partid politic. Dar o refuză zi de zi pentru fiecare partid de crudiţi. [...] O carte subversivă asupra educaţiei mixte sau o carte a iezuiţilor vă vor fi date cu aceeaşi amabilitate. Dar dacă cereţi să-l consultaţi pe Bottin... se poate să vă dea de înţeles că se găseşte la negustorul de vinuri din colţ[XVI].

Dacă cenzuri politice s-au produs cu siguranţă - orice ar spune Eugene Morel - acestea nu figurează în centrul preocupărilor municipalităţilor şi al comitetelor de achiziţie în măsura în care publicul bibliotecilor municipale se compune din literaţi, notabili sau din membri ai cercurilor înstărite. Regulile interne, care indică cititorii susceptibili de a fi admişi la bibliotecă, recenzează profesori, licenţiaţi, studenţi, institutori, oameni cu profesiune liberă, membri de societăţi

XV' Dc exemplu, în 1886, bibliotecarul de la biblioteca Batignoles (arondismcntul al 17-lea) arată că comisia dc supraveghere şi achiziţie a dat ordine prin care să se proscrie lectura dc romane „folosindu-sc avertismente părinteşti şi o anume presiune exercitată dc bibliotecari asupra celor care împrumută cărţile. Aceştia din urmă au fost invitaţi să citească lucrări mai serioase../*. Citat de Noc Richter, *Les Bibliotheques populaires,* cd. du Ccrclc dc la Librairic, 1978, p. 201.

XVI E. Morel, *op. cit.,* voi. 1, pp. 396-397.

savante, autori, consilieri municipali şi donatori. Pentru a fi admis în bibliotecile municipale, trebuia obţinută, cel puţin pînă în anii treizeci, o „autorizaţie prealabilă" a primarului comunei. Astfel, la o bibliotecă din provincie, comisia de achiziţie a refuzat, în 1891, să admită o angajată de la P.T.T., invocînd faptul că nu este susceptibilă de a efectua cercetări erudite. Primul bibliotecar ce se va opune acestei proceduri, obţinînd suprimarea ei în comuna sa şi în comunele limitrofe, pare a fi Georges Collon, care a preluat conducerea bibliotecii din Tours în 1922.

Cît despre lucrările licenţioase, practica curentă a lecturii la faţa locului şi a alegerii din catalog fără acces liber la documente[XVII] permitea să fie selectaţi cititorii cărora le erau împrumutate. Cărţile care depăşeau limitele tolerabilului, ca şi ediţiile rare ale scrierilor erotice, erau puse în *infern* ; ele puteau fi date la citit doar la faţa locului, adulţilor ce dovedeau motive serioase de cercetare ştiinţifică. Opţiunile unor bibliotecari sau membri din comitete, de obedienţă catolică, sînt deci influenţate de recomandările Bisericii, care încearcă să controleze lectura romanelor ; unii se iau după ghidul „Romane de citit şi romane de proscris"[XVIII XIX], care clasează romanele franceze din secolele al XlX-lea şi al XX-lea în funcţie de gradul lor presupus de „nocivitate", sau după criticile periodicului catolic „Romans-Revue".

Chiar dacă bibliotecile nu par a fi fost un teren de dispută politică, aşa cum vor deveni după cel de-al doilea război mondial, putem emite ipoteza că autocenzura a jucat perfect acest rol. După cum remarcă Eugene Morel: „Există două metode de a refuza o carte, iar cea mai abilă dintre cele două este să nu o achiziţionezi". Chiar şi bibliotecile municipale cele mai erudite e puţin probabil să fi achiziţionat, de exemplu, cărţi anarhiste sau lucrări pacifiste, mai ales în perioadele care au precedat şi au urmat cele două războaie mondiale, în timpul cărora sentimentele naţionale erau exacerbate.

Spiritul liberal al bibliotecarilor îi putea conduce la achiziţionarea operelor lui Marx sau Lenin, dar nu şi a lui *L 'Humanite* sau a altor reviste antimilitariste şi revoluţionare precum *L'Anti-guerrier* sau *La Caserne,* pe care le publica P.C.F. în anii 1920.

Cît despre reţeaua de biblioteci populare - comunale sau libere -

---

XVII' Bibliotecarii care introduc accesul liber la rafturi în prima jumătate a secolului fac muncă dc pionierat. In cea mai marc parte a bibliotecilor, cititorul dă la ghişeu numerele de referinţă ale lucrărilor, scoase dintr-un catalog cronologic dc intrări, care nu dă nici un rezumat al lucrărilor, şi primeşte în schimb cărţile cerute.

XVIII Abatele Bcthlccm, *Romans â lire el â proscrire,* Sin-Lc-Noble, ediţia I 1905, ediţia a X-a 1928.

XIX Cf. N. Richtcr, *Les Bibliotheques populaires, op. cit.*

regula a fost întotdeauna să nu se ofere decît cărţile „străine de politică şi de controversele religioase"[1]. Dar putem constata că o dată cu apropierea războiului din 1914, preocupările politice determină unele comitete de biblioteci populare să selecţioneze romanele de capă şi spadă unde ofiţerii, „aceşti d'Artagnani moderni, săvîrşesc acte eroice şi salvează armate". Aceste comitete privilegiază cumpărarea lucrărilor de popularizare a cunoştinţelor şi a tratatelor asupra vieţii rurale ; ele încurajează o lectură „sănătoasă" a lucrărilor unde „glorificarea familiei, a patriei, aduce un omagiu bunului cetăţean şi bunului soldat" şi a romanelor „cinstite", unde triumfa virtutea, şi resping cărţile ce nu corespund acestor criterii[XX]. Definiţia neutralităţii bibliotecarului, conform căreia toate tendinţele de gîndire şi de opinie trebuie să fie reprezentate pe rafturi, nu se aplică aşadar lecturii populare, ci numai lecturii erudite.

Cu toate acestea, încă de la începutul secolului, pionierii lecturii publice admit caracterul distractiv al cititului şi încep să reabiliteze genul romanesc. în 1931, la primul congres internaţional al lecturii publice din Alger, Mario Roustan, ministrul educaţiei publice, afirmă că lectura trebuie „să procure tuturor un divertisment salutar, [...] să trezească sau să solicite spiritul critic" şi „să amelioreze cunoştinţele tehnice generale". Dacă grija pentru educaţie păstrează aceste orientări care desenează una din primele politici de lectură publică, el „nu exclude pentru asta îndeletnicirea plăcută şi, totodată, înscrie lectura într-un sistem de tensiuni unde esenţială nu e opera de' moralizare sau de educare, ci vigilenţa critică a cititorului"[XXI].

Aceste cuvinte sînt foarte avansate faţă de practicile dominante, „cea mai mare parte a colegilor fiind departe de a se lăsa cucerită de euforia care-i cuprinsese pe moderniştI"[XXII].

Bibliotecarii tradiţionalişti sînt mai atenţi să păstreze pentru bibliotecile municipale caracterul lor de locuri de studiu, decît să le deschidă unui public larg, pe care preferă să-l trimită la reţeaua bibliotecilor populare însărcinate, din secolul al XlX-lea, să educe poporul.

Totuşi, treptat, planul bibliotecarilor moderniştI vizînd integrarea celor două reţele - municipală şi populară - va triumfa. Faţă de marele public, bibliotecarul nu se mai limitează la rolul de educator însărcinat

---

XX[1] Cf. A. Stora-Lamarre, „Les pratiqucs des comites d'inspcction", *L'Enfer de la 111-e Republique. Entrepreneurs moraux et pomographes.* Thcse de doctorat dc III-c cyclc, Univcrsite de Paris VII, 1986, pp. 184 *sqq.*

XXI R. Chartier, J. Hebrard, „Lcs imaginaircs de la lecture", *Histoire del'edition franţaise,* t. IV, Promodis, 1986, p. 538.

XXII N. Richter, *La lecture publique en France, op. cit.,* p. 36.

să moralizeze masele ; el devine un intermediar sau, după expresia adesea citată a lui Ortega Y Gasset, „un filtru pus între om şi torentul de cărţi"[XXIII], trebuie să fie un acar pentru a orienta cititorul rătăcit „într-o pădure de cărţi inextricabilă şi sufocantă".

Dar, îndărătul sfătuitorului, se profilează încă „profesorul de lectură"[XXIV] iar Jose Ortega Y Gasset consideră chiar că în faţa avalanşei de publicaţii, bibliotecarul trebuie „să asigure ordinea şi controlul cărţilor"[XXV]. Bibliotecarul rămîne, aşa cum îl numea Julien Cain, un „igienist al lecturilor"[XXVI], pe care morala vremii îl face să înlăture cărţile considerate imorale, iar obsesia unei „cărţi bune" îl determină să efectueze selecţii calitative, ce ne apar astăzi asemenea unor cenzuri culturale.

Va trebui aşteptat sfîrşitul anilor 1950 pentru ca bibliotecarii în ansamblu să admită plăcerea în sine a cititului şi să înceteze a le mai pretinde cititorilor să împrumute o scriere documentară pentru un roman.

XXIII J. Ortega Y Gasset, „Mission du bibliothecairc", Congresul Internaţional de la Madrid, *Chronique de l'A.B.F.,* 1935, pp. 28-30.

XXIV M. E. Coyecque, „Formation du bibliothecairc, cnseignemcnt de la lecture", *La lectore publique : memoires et voeux du congres internaţional d'Alger,* Droz, 1931.

XXV J. Ortega Y Gasset, *op. cit.*

XXVI Articolul „Les bibliotheques", sub direcţia lui Julien Cain, *Encyclopedie franqaise,* t. 18, 1939.

2. Listele Otto

— Nu citiţi niciodată cărţile pe care le ardeţi? începu să rîdă.
— E împotriva legii.
— Ah, e adevărat.
— E o muncă hazlie. Luni, îl arzi pe Millay, miercuri, pe Whitman, vineri pe Faulkner, îi faci cenuşă, apoi arzi cenuşa. Acesta e sloganul nostru oficial.

Ray Bradbury, *Fahrenheit 451*

în timpul celui de-al doilea război mondial, cenzura atinge un nivel inegalat în acest secol. Măsurile luate de guvernul francez privind instituirea unui control prealabil asupra imprimării şi reeditării scrierilor de orice natură au avut desigur repercusiuni şi asupra bibliotecilor, în măsura în care sînt interzise cîteva lucrări de la editare - precum unele titluri ale romancierului Henri Pourrat[XXVII] -, iar altele ca *Panurge ă la guerre* de Albert Thibaudet apar cu cîteva pagini albe. Dar cenzura va lovi direct bibliotecile mai ales după intrarea trupelor germane, în iunie 1940. Foarte repede, comandamentul militar german difuzează listele de interdicţii şi pune sechestru, în edituri, librării şi biblioteci, pe cărţile ce vor fi distruse. Un prim document intitulat „Lista Bemhard“ şi instituit în Germania permite formaţiunilor jandarmeriei secrete (Geheime Feldpolizei), ajutate de poliţia franceză, să confişte mai mult de 700.000 de cărţi[XXVIII] în cursul zilelor dintre 27 şi 31 august 1940. După Pascal

XXVII Henri Pourrat va fi celebrat sub regimul de la Vichy pentru că a făcut elogiul lumii ţărăneşti, al meleagurilor şi al întoarcerii la ţară, teme predilecte ale înnoirii naţionale petainiste ; el va obţine premiul Goncourt 1941 pentru *Veni de marş.*

XXVIII P. Fouchc, „Les listes Otto pendant l’occupation allcmandc : des saisics

Fouche, la Orleans, de exemplu, au

par millions", *Censures, de la Bible aux larmes d'Eros,* ed. du Centre Pompidou/B.P.l., sub direcţia lui M. Poulain şi F. Scrrc, 1987.

fost sechestrate o sută de volume, dintre care cinci cărţi şi trei extrase din reviste, la biblioteca municipală. Propaganda-Abteilung Frankreich care depinde de comandamentul militar va publica, în colaborare cu Ambasada Germaniei[XXIX], liste mai complete, dintre care prima va apărea sub titlul „Lista Otto. Lucrări retrase din vînzare de către editori sau interzise de autorităţile germane", numită astfel după prenumele ambasadorului german Otto Abetz. Această listă, precum şi cele două adăugiri ale sale sînt instituite cu concursul distribuitorilor Hachette şi al editorilor care, în schimbul garanţiilor date, îşi vor putea relua activitatea editorială angajîndu-se conform „Convenţiei asupra cenzurii cărţilor", semnată cu autorităţile germane, să respecte cenzurile prevăzute de lista Otto asupra publicaţiilor şi să nu editeze alte lucrări care „pot, în mod deschis sau disimulat, sub orice formă ar fi, să dăuneze prestigiului şi intereselor germane".

Interdicţiile prevăzute de lista Otto se referă iniţial la lucrările germanofobe şi antinaziste, adică la toate scrierile care denigrează poporul german, Imperiul german, armata germană şi mişcarea naţional-socialistă ; la scrierile persoanelor ce au emigrat din Germania ; la lucrările ostile lui II Duce şi regimului său ; la cărţile cu autori evrei sau la biografiile consacrate unor evrei şi, în perioada pactului germano-sovietic, la unele lucrări antistaliniste[XXX]. Începînd cu 1942, la acestea se vor adăuga publicaţii şi retipăriri de lucrări englezeşti şi americane apărute după 1870, cărţi ruseşti şi comuniste. Astfel, într-un ciudat talmeş-balmeş operele unor scriitori germani antinazişti ca Thomas Mann, Vicky Baum, E. M. Remarque sau Ştefan Zweig stau alături de lucrările necenzurate ale lui Adolph Hitler ; autori germani evrei ca Heinrich Heine sau Franz Kafka se alătură unor scriitori francezi de origine evreiască, precum Albert Cohen, Julien Benda, Leon Blum, Max Jacob, Joseph Kessel, Andre Maurois sau Paul Nizan, însoţiţi de Aragon, Paul Claudel, Leon Daudet, Andre Gide, Pierre Loti, Andre Malraux, Romain Rolland sau Georges Simenon ; Gustav Jung alături de Sigmund Freud, şi scrierile generalului de Gaulle escortînd în *infern* pe cele ale lui Troţki sau Roşa Luxemburg, urmate de Lenin, de toate operele lui Marx şi de un

---

XXIX' Despre legăturile şi concurenţa dintre diversele administraţii germane în ce priveşte controlul editării şi difuzării, vezi P. Fouchc, *op. cit.*

XXX Este vorba despre lucrări care se opun regimului stalinist, precum toate operele lui Leon Troţki şi mai ales *Revoluţia trădată : crimele lui Stalin.* Dar şi lucrări marxiste figurează pe prima listă comună, de exemplu, *Revoluţie fi contrarevoluţie în Germania,* de F. Engcls ; *Materialismul dialectic,* de Henri Lcfcbvrc şi pasaje alese din Marx. Colaborarea germano-sovictică se încheie la 22 iunie 1941, dată la care Hitler declanşează, fără înştiinţare prealabilă, ostilităţile împotriva U.R.S.S.-ului.

roman germanofob al lui Jules Veme. Chiar dacă cea de-a doua ediţie a listei, intitulată „Lucrări literare indezirabile în Franţa", pretinde că face excepţie de lucrările scrise de către autorii de ştiinţă evrei, aceştia figurează în număr mare pe listă, de exemplu : Einstein, Spinoza sau Freud, iar printre cercetătorii francezi : Raymond Aron, Robert Aron, Henri Bergson, Durkheim, Gurvitch, Levi-Bruhl, Marcel Mauss sau Halbwachs care va muri la Buchenwald. Propaganda Staffel indică, pe deasupra, ceea ce se cuvine citit pentru a rămîne pe calea dreaptă a naţional-socialismului, difuzînd liste de cărţi „bune“ : „Lista globală a literaturii de promovat" şi „Oglinda cărţilor"[XXXI].

în perioada Ocupaţiei, ca şi în războiul din 14-18, francezii citeau mult; editorii cărora Propaganda le impune tiraje limitate nu aveau stocuri suficiente pentru a satisface cererea, iar în bibliotecile pariziene, unde graficul împrumuturilor se afla în creştere, volumul cărţilor împrumutate era de trei milioane în 1944[XXXII].

în afară de succesul cărţilor petainiste şi colaboraţioniste precum *La France nouvelle* a mareşalului Petain, *Apres la defaite* de Bertrand Jouvenel sau *Les Decombres* de Lucien Rebatet, care va asigura prosperitatea editurii Denoel în 1942, şi a cărţilor culinare ce permiteau în aceste vremuri de restricţii să te foloseşti din plin de rutabaga şi să visezi la mese mai copioase, evident romanele clasice şi contemporane sînt preferatele publicului, mai cu seamă *Le Grand Meaulnes* de Alain Foumier, *Autant en emporte le vent* de Margaret Mitchell şi *Moby Dick* de Herman Melville[XXXIII].

XXXI Toate listele dc lucrări retrase sau recomandate figurează în cartea lui Pascal Fouchc, *L Edition franţaise sous l'Occupation : 1940-1944,* Bibliothequc de Litterature franţaisc contemporaine dc l'Univcrsite Paris VII, 1987.

XXXII în ce priveşte nivelul împrumuturilor, se poate consulta L. Yvert, „Les statistiqucs des bibliotheques municipales", *Bulletin des bibliotheques de France,* t. 16, nr. 6, iunie 1971/2. Asupra ansamblului bibliotecilor, singurele surse dc care dispunem despre această perioadă privesc anii 1941 şi 1942 pentru provincie şi 1943 pentru regiunea pariziană. Nu dispunem dc clemente de comparaţie pentru perioada antebelică. Numărul mediu dc volume împrumutate era de 0,40 pe locuitor în 1941-42 în provincie şi dc 0,69 în 1943 în zona Parisului. O comparaţie stabilită pentru oraşul Niort indică 2,83 în 1941, 3,12 în 1942 şi doar 2,76 în 1969 ; în cele nouă oraşe unde împrumuturile erau mai ridicate se remarcă un nivel mediu dc 2,99 în 1942 şi 2,06 în 1969 (Dignc, Carpcntras, Niort, Saint-Gcrmain-en-Layc, Bclfort, Armcnticrcs, Soissons, Mantes-la-Jolic, Saint-Bricuc). Dar, după părerea lui Louis Yvert, e posibil ca unele cifre din 1942 să fie supraevaluate.

XXXIII[1] Referitor la succesul şi la uimitoarea vitalitate a producţiei editoriale dc-a lungul acestei perioade, se poate consulta : P. Fouchc, *op. cit.* şi „L'Edition litteraire : 1914-1950“, *Histoire de l'edition f anţaise,* t. IV, Promodis, pp. 188-241 ; P. Assoulinc, *Gaston Gallimard, un demi-siecle d'edition franqaise,* Balland, 1984.

în zona ocupată, listele Otto sînt trimise în toate bibliotecile, o circulară a comandantului-şef al trupelor de ocupaţie, datată 9 decembrie 1940, interzicînd împrumutarea cărţilor repertoriate pe listă. Administraţia militară germană nu cere să fie distruse cărţile, ci puse sub cheie ; acestea pot fi date spre lecturare la faţa locului dacă solicitantul prezintă „mai înainte o declaraţie scrisă că utilizează scrierea respectivă doar pentru propria-i muncă ştiinţifică", demers care nu e foarte tentant într-o asemenea perioadă de delaţiune.

Serviciile Propaganda Staffel din Paris şi din provincie, însărcinate cu cenzura nu controlează în mod sistematic aplicarea acestor liste în toate bibliotecile. Putem avansa ipoteza că în zona ocupată, în afara marilor biblioteci sau a bibliotecilor pioniere precum „L'Heure Joyeuse" (= Ora Veselă), autorităţile germane au contat, după zilele de la sfîrşitul lui august 1940, pe prefecţi pentru aplicarea consemnelor şi pentru îndeplinirea acţiunilor josnice, şi au efectuat sondaje punctuale pentru a verifica punerea lor efectivă în practică[XXXIV].

In zona aşa-zis liberă, guvernul, devansînd exigenţele germanilor, aplică, de asemenea, „Convenţia asupra cenzurii cărţilor[41] şi listele Otto pentru a fi pe placul naziştilor. Intr-adevăr, „în virtutea convenţiei de armistiţiu, această reglementare nu trebuia aplicată decît în zona ocupată". Dar guvernul de la Vichy, considerînd aceste măsuri „compatibile cu directivele ce trebuiau să stea la baza creării unui nou stat francez", le-a extins şi în zona neocupată. Secretariatul Educaţiei Naţionale a mers pînă la a prescrie responsabililor bibliotecilor municipale, şcolare şi universitare mijloacele de interzicere a lecturii cărţilor puse la index de către germani :

> După stabilirea listei acestor cărţi - conform listelor Otto - le veţi pune sub chcic, într-un loc unde nu vor fi la îndcmîna cititorilor şi vă veţi asigura că nu vor fi transmise mai departe[XXXV].

Anexată Reich-ului, Alsacia, din care naziştii voiau să facă un model de propagare a culturii germane, e străbătută de o reţea de biblioteci ale căror fonduri sînt alese în funcţie de interesele germane : regermanizarea evoluţiei în Est, extirparea limbii şi a practicilor culturale franceze ; cărţile franţuzeşti trebuie să fie arse.

XXXIV Nc fondăm pc mărturiile bibliotecarilor aflaţi atunci în serviciu în zona dc nord şi dc sud şi pe cîtcva documente. Pentru a verifica această ipoteză, s-ar cuveni efectuate cercetări în arhivele ncclasatc ale B.D.l.C. şi în cele ale bibliotecilor.

XXXVG. Loiscaux, *La litterature de la defaite â la collaboration,* Publications dc la Sorbonnc, 1984, p. 63. G. Loiscaux, *ibid.,* p. 80 citînd un pasaj din „La rcconstitution des bibliothcques scolaircs ct populaircs cn Alsacc. Bibliothcques populaires d'Etat pour Ic pays dc Bade".

> Misiunea noilor biblioteci din Alsacia este dc a contribui ca acest *land,* întorcîndu-sc în Rcich, să redevină centrul Germanici, aşa cum fusese odinioară *inima Reich-ului.* Astfel, toată lumea se află unită pentru crearea intelectuală a poporului nostru şi fiecare participă la evenimentele epocii noastre. Ele (bibliotecile) trebuie să trezească şi să dezvolte aceste forţe dc care poporul german arc nevoie în calitate dc popor conducător?

Acest text dovedeşte rolul ideologic atribuit de hitlerism literaturii şi bibliotecilor.

Cele cîteva elemente culese despre maniera în care bibliotecarii au aplicat lista Otto formează un tablou contrastant. Atitudinea bibliotecarilor depindea în acelaşi timp de circumstanţele locale şi de poziţia personală a fiecăruia. Aşa cum unii editori sau librari au disimulat cărţile interzise, unii bibliotecari au păstrat cu grijă cărţile retrase de pe rafturi :

> Nu îmi amintesc să fi văzut vreo uniformă germană intrînd în bibliotecă pentru a controla, povesteşte un bibliotecar parizian. Puneam cărţile într-un dulap, aştcptînd vremuri mai bune. Se scria pe cărţi sau pe fişe „interzis de către germani". După război, mulţi bibliotecari au scos la lumină cărţile cu această menţiune, pentru a arăta că le păstraseră de-a lungul întregii perioade.

Cea mai mare parte a mărturiilor pe care le-am cules cu privire la zona ocupată şi la zona neocupată o confirmă pe precedenta, după război, unii bibliotecari limitîndu-se la a repune cărţile în circulaţie, fără a indica faptul că acestea fuseseră obiectul unor interdicţii.

Intr-o bibliotecă, titlurile au fost scoase din catalog, dar cărţile au rămas pe rafturi; cititorii nu puteau găsi lucrările respective, însă această practică salva prezenţa simbolică a cărţilor, metodă de a-ţi bate joc de o putere ce nu poate fi recuzată pe faţă. Unii bibliotecari, supuşi unor intervenţii directe din partea administraţiei germane, n-au putut să împiedice sechestrarea şi distrugerea cărţilor. Nu ştim dacă şi alţii au încercat să se sustragă în totalitate prescripţiilor listei Otto ; ţinînd cont de riscurile la care se expuneau, o astfel de rezistenţă pare puţin probabilă.

După cum am văzut, administraţia germană, cînd nu procedează la sechestrarea cărţilor, pretinde bibliotecarilor să retragă cărţile de la împrumut. Funcţionarii francezi, aflaţi la ordinele autorităţilor germane, merg uneori şi mai departe. Astfel, în ianuarie 1941, la ordinul serviciilor germane, prefectul din Seine-et-Oise cere primarilor din toate comunele din departamentul său să pună sub cheie şi să

excludă împrumutul lucrărilor germanofobe din bibliotecile publice, din bibliotecile populare şi din cabinetele de lectură, precizînd în acelaşi timp că măsura aceasta trebuie „aplicată mai cu seamă în ce priveşte scriitorii evrei sau emigranţii politici francezi, cunoscuţi pentru opoziţia lor faţă de tot ce putea servi în trecut unei apropieri franco-germane“. Pînă aici, avem de-a face cu un act de cenzură obişnuit, pe care mulţi prefecţi, rămaşi în post în zona ocupată, au trebuit să-l îndeplinească şi care, asemenea întregii politici de orientare vichy-istă, acceptă colaborarea de vreme ce, scrie prefectul : „în timp ce, prin acţiunea sa, guvernul se străduieşte zi de zi să pună relaţiile cu autorităţile germane pe baze mai loiale şi de încredere, ar fi extrem de regretabil ca orice ar putea prejudicia această lucrare să nu fie imediat contracarat". Dar, în josul scrisorii adresate primarului oraşului Essonnes[XXXVI], o mînă, care poate fi cea a primarului sau a bibliotecarului, a adăugat la hota manuscrisă următoarele : „Să fie ridicate toate cărţile despre Rusia sau despre comunism"[XXXVII]. Această decizie emană, după toate aparenţele, de la primarul comunei. în cele din urmă, cărţile vor fi arse în prezenţa primarului şi a bibliotecarului, întocmindu-se un proces-verbal[XXXVIII].

O listă de achiziţii pe care au fost bifate cărţile arse arată că este vorba de lucrări despre marxism, de operele lui Marx, Lenin, Troţki, Plehanov, Zinoviev, Buharin, Stalin, ca şi de lucrări de istorie a marxismului în Franţa precum *Le Socialisme au jour le jour* de Jules Guesde, *L 'Histoire des partis socialistes en France* de Paul Louis, sau cartea sindicalistului revoluţionar Femand Pelloutier, *L'Histoire des bourses du travail.* Această incinerare a cărţilor, ce depăşea ordinele autorităţilor germane, aruncă o lumină asupra măruntelor acte ale colaboraţionismului francez şi asupra urii faţă de comunism şi de socialism care, alături de antisemitism, au fost unul dintre resorturile lui.

La Eliberare, controlul militar asupra informaţiilor publică în *Bibliographie de la France* liste negre de lucrări de orientare colaboraţionistă pentru a fi retrase din vînzare ; pe acestea se regăsesc autori ca Celine, Jacques Chardonne, Drieu La Rochelle, Charles Maurras, Henri Pourrat, Lucien Rebatet. De partea sa, Comitetul naţional al scriitorilor stabilise liste foarte lungi de scriitori consideraţi colaboratori, pe care figurează mai cu seamă : Marcel Ayme, Pierre Benoît, Brasillach, Jean Giono, Marcel Jouhandeau, Paul

XXXVI' Oraşul Essonnes nu era încă unit cu oraşul Corbeil.
XXXVII *Cf.* Documentele 1 şi 2.
XXXVIII Cf. Documentul 3.

Morand, Montherlant, Andre Salmon şi Andre Therive[XXXIX]. Unii bibliotecari îi vor boicota pe autorii puşi pe aceste liste şi anatema îi va urmări pînă în zilele noastre pe unii scriitori ca Brasillach, Drieu La Rochelle sau Rebatet.

XXXIX Asupra gradului de implicare a acestor diferiţi scriitori, se poate consulta : P. Assouline, *L'epuration des intellectuels,* ed. Complexe, 1985 ; G. Loiseaux, *op. cit.,* care arată că aceste liste „confundau cazurile de colaboratori literari autentici cu cele de oportunişti şi de inevitabili păcăliţi".

Documentul 1. — *Scrisoarea prefectului din Seine-et-Oise către primarii şi preşedinţii delegaţiilor speciale municipale, prin care se cere retragerea lucrărilor antigermane din bibliotecile publice ale departamentului*

de
SEINE-ET-OISE

lere Division

Ier Bureau

Bibliotheques
publiquê s

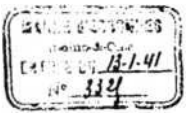

REPUBLIQUE
FRANCAISE

Versailles, le 9 Janvier 1941,

N»
340

Le Profet de Seine-et-Oise

ă Messieurs Ies Unirea et Prdsidents des delăgations

spdciales municipales du departement

L'autorite allemande a demand^ qu'il soit fait un tri immddiat de la litterature germanophobe dans toutes Ies bibliothbques publiques du dâpartement, que Ies ouvrages de cefte nature soient mis sous cles et soient exclus des prets faits au public.

Elle precise que doivent etre consideres conune germanophobes tous Ies ^crits d^nigrant le peuple allemand, l'empire allemand, l'armee allemande et le mouvement naţional-socialiste , ainsi que Ies ferita des personnes ^migrees d'Allema- gne. En cas de doute, Ies bibliothecaires de'vront trancher eux-mdmes sous leur propre responsabilite.

En consequence , j'ai l'honneur de vous prier de bien vouloir prendre Ies mesures prescrites ci-dessus afin de prssciire la diffusion dans le public des livres anti-alle- mands.

J'ajoute que,par exception, le direoteur pourra permet- tre de consulter Ies ecrits tombant sous le coup de l'inter- diction dans Ies locaux de la biblioteque si le consultant s'engage par ecrit ă n'utiliser le livre qu'exclusivement pour ses propres travaux scientifiques./.

Le Prefet de Seine-et-Oise
Marc CHEVALIER.

-te

Documentul 2. - *Scrisoarea prefectului din Seine-et-Oise prin care se cere retragerea lucrărilor antigermane din bibliotecile populare şi din cabinetele de lectură ale departamentului*

CABINET DU PREIET de SEINE-et-OlSS VEBSAILLES, **le 18 Juillet 1941**

*°75S

Le Prefet da Seine-et-Oise

ă Messisurs ies Maires et Presidents de Ddldgations Speciales Munioipales du Departament.

A la demande dea autorites d'Occupation, j'ai 1'h.onneur da vouă prier da vouloir bien intervenir specialeoent aupres des Conseils d,'Administrat ion des bibliotheques populaires publiques et des proprid- taires ou geranta des cabinet8 de lectura pour que tous dcrits, p4rio- diques ou non, mis par eux ă la disposition de leurs leoteurs et eentant, â un titre quelqonque, un caractere anti-allemand soient retirc de la circulation.

Cette mesure devra piue particulierement dtre appliqu.de aux oeuvrei des dcrivains juifs cu dmigres politiques franqais connus pour laur hostilite ă tout ce qui, dans le paead, pouvait servir ă un rapproflhs- msnt franco-allemand.

Alors que 1* act ion du Gouvernement s'attache chaque jour ă randre plus loyaux et confiants les contacts avec les Autorites alleaandes, il serait particulierement regrettable que tout ce qui peut nuire ă 1'oeuvre entreprise ne soit pas immddiatement contre o arr4.

Le Prefet de Seina-et-Oise,

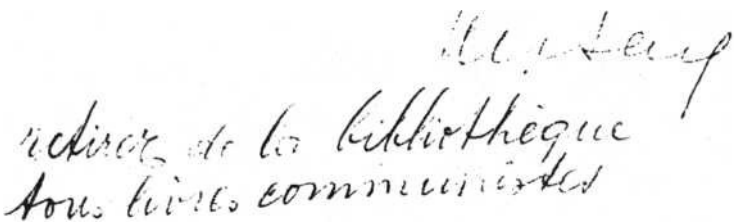

Documentul 3. - *Proces-verbal de incinerare a lucrărilor marxiste şi socialiste în timpul celui de-ql doilea război mondial, în zona ocupată*

VILLE D ' E S S O 11 H E S

Dâpartement de Seine-et-Oi&e

PROCES-VERBAL D[1]INCINERATION

Aujourd'hui IO aoQt I94I7

WouE soussignâ Leon BUA Maire, eu presence de M. BRAULI bibliothăcaire, avons procădâ â 1'incingration de 62 volumes et avons dressâ le bordereau suivant :

N« mat ricules : 23 - 24 - 139 - 140 - 143 - 250 - 275 - 277 - 278 - 280 - 283 - 285 - 286 - 287 - 288 - 289 - 290 291 - 292 - 293 - 295 - 296 - 298 - 299 - 300 - 301 - 302 - 303 304 - 305 - 306 - 307 - 308 - 309 - 310 - 312 - 313 - 316 - 317 318 - 319 - 328 - 391 - 392 - 402 - 403 - 404 - 405 - 406 - 407 408 - 409 - 413 - 414 - 431 - 483 - 508 - 531 - 666 - 827 - 841 842.

Le present bordereau comprenant 62 volumes ayant 6t6 reconnu devunt îlous exact, il a et6 procâdâ sous nos yeux â 1'incingration desdits volumes.

De ce qui prâcâde nous avons redige le prăsent procds-verbal.

Fuit ă Essonnes Ies jour, mois et an que dessus.

Le Bibliothâcuire:

Le Maire:

MAIRIE D'ESSONNES (Seine-&-Oise)

3. Trebuie ars Kafka?

Perioada de douăzeci de ani, ce urmează celui de-al doilea război mondial, este marcată de crearea de biblioteci centrale împrumut (B.C.P.) şi de reconstruirea bibliotecilor municipale distruse de bombardamente[XL]. în afară de aceste reconstrucţii, bibliotecile municipale rămîn rudele sărace ale unei timide mişcări de dezvoltare care se porneşte. în această privinţă, municipalităţile comuniste fac muncă de pionierat: încă din anii şaizeci, acestea finanţează construcţia de biblioteci modeme cu acces liber, mai ales în oraşele din suburbia pariziană, precum Saint-Ouen, Bagnolet, Neuilly-Plaisance, sau Sarcelles. Asemenea inţiative se înscriu în „bătălia pentru carte"[XLI], începută de Partidul Comunist Francez încă din 1950, luptă ce va debuta cu expoziţii, lecturi publice, mitinguri, vînzări de cărţi pe pieţe şi în uzine, continuînd cu crearea de biblioteci de împrumut. La începutul anilor 1950, P.C.F.-ul organizează micile biblioteci ale bătăliei pentru carte (B.B.L.), concepute pentru a sensibiliza un public larg. Eşecul lor determină partidul să asigure prin alte mijloace promovarea lucrărilor comuniste, în special prin crearea de organe independente de difuzare, prin organizarea de sărbători ale cărţii, prin introducerea, din 1950, a liberului acces la rafturi în vechile biblioteci ale oraşelor, a căror gestiune o deţinea şi prin implantarea, începînd cu 1960, a bibliotecilor municipale modeme. La lansarea ei, această „bătălie" viza trei lucruri : să aducă muncitorii şi ţăranii lîngă carte, să oprească americanizarea literaturii franceze, pe care mulţi intelectuali o considerau ameninţată de moda

XL Brest, Caen, Cambrai, Chartres, Dieppe, Tours etc.

XLICf. M. Lazar, „Les Batailles du livre du parti communiste ftanţais“, *Vingtieme siecle,* nr. 10, aprilie- iunie 1986, pp. 37-49 ; A. Spire, J.-P. Viala, *La Bataille du livre,* ed. Sociales, 1976.

romanelor poliţiste americane, a romanelor cu imagini şi a benzilor desenate ; să promoveze, prin carte, campania sovietică în favoarea cărţii. De altfel, iniţiativa pare să aparţină U.R.S.S.-ului: „Un ansamblu

de prezumţii ne permite să afirmăm că impulsionarea bătăliilor pentru carte a venit din partea Kominform-ului. [...] Simultaneitatea derulării bătăliilor sau a iniţiativelor comparabile în U.R.S.S., în democraţiile populare, în Italia şi în Belgia, demonstrează aspectul concertat al acestei acţiuni[XLII'1].

A face poporul să citească, desigur... dar facîndu-l să descopere literatura angajată şi eseul politic, deoarece P.C.F.-ul avea atunci o concepţie instrumen- talistă asupra cărţii şi a bibliotecilor. O „carte bună" e o carte care transmite mesajul comunist oricare ar fi genul ei : poetic, romanesc sau politic. La începutul anilor cincizeci, „obiectivele luptei sînt clar definite : opoziţia faţă de literatura «coruptă», «decadentă», «belicoasă», şi «pornografică», cel mai adesea venită de dincolo de Atlantic, promovarea unei literaturi progresiste franceze sau străine şi, în acest caz, cu precădere sovietică, «sănătoasă», favorabilă păcii şi U.R.S.S.-ului"[XLIII]. O asemenea concepţie asupra cărţii, inspirată direct din realismul socialist sovietic, subordonează literatura în slujba partidului. Mai pe larg, orice carte e considerată o armă în favoarea sau împotriva P.C.F.-ului şi a U.R.S.S.-ului ; bibliotecile participă la această luptă, într-o lume împărţită între cei buni şi cei răi, în care trebuie să triumfe linia, direcţia justă. O astfel de analiză autoriza evident orice derivă în planul trierii cărţilor ce trebuiau plasate în biblioteci, cu atît mai mult cu cît primii bibliotecari angajaţi de către municipalităţile comuniste sînt aleşi dintre militanţii doritori să ducă bătăliile pentru carte. E o confuzie a rolurilor ce îi determină uneori pe aceşti pionieri ai periferiei să apere, prin mijlocirea cărţilor, ideologia comunistă şi să aplice, chiar să depăşească, trierile şi cenzurile municipale în numele luptei politice.

Intre 1947 şi 1954, politica culturală a P.C.F.-ului se aliniază la jdanovism, care proslăvea literatura realistă, care educă, o „literatură dc partid". Oprobiul cuprinde nu numai romanele poliţiste, benzile desenate şi romanul cu imagini, ci literatura americană în ansamblul ei, acuzată de toate păcatele ; iar romancierii americani sînt băgaţi în aceeaşi oală cu autorii de romane poliţiste : Hemingway, Dos Passos şi, desigur, Henry Miller a cărui operă se caracterizează în ochii comuniştilor prin „abjecţie şi frenezie sexuală, disperare şi misticism şi ca «un produs derivat firesc de la bomba atomică»"[XLIV] ; operele lui Jean-Paul Sartre, Albert Camus şi Kafka sînt calificate drept „literatură de criză", Gide este considerat un scriitor pervers. Pentru membrii

---

XLII' M. Lazar, *op. cit.,* p. 40.

XLIII *Ibid.,* p. 41.

XLIV[5] L. Casanova, în *Cahiers du communisme,* martic-aprilic 1947, citat dc J. Fauvcl, *Histoire du parii communiste franţ-ais,* Fayard, 1977, p. 502.

aparatului politic, romanele par întotdeauna un pic suspecte ; se consideră că lectura romanelor riscă să deturneze cititorul de la lupta de clasă, ducîndu-l la reverii deşarte sau la angoase metafizice. Un articol apărut în revista comunistă *Action* din 21 iunie 1946 se întreba : „Trebuie ars Kafka?". în faţa furtunii pe care a provocat-o, jurnalistul a precizat că era vorba de a-l arde doar în inimile oamenilor, în numele raţiunii politice, şi că „decît să ardă cărţile proaste trebuia mai degrabă arsă lumea proastă care le face posibile"[XLV]. însă oamenii se ataşează cu tenacitate de această „lume proastă" şi e mai uşor să elimini cărţile.

Nu toate aceste directive de partid vor fi aplicate *ad litteram* în biblioteci, unde alcătuirea fondurilor depindea mult de starea de spirit a echipelor municipale şi a bibliotecarilor.

E posibil ca unii aleşi locali să fi moderat de asemenea orientările culturale ale P.C.F.-ului în funcţie de eşecul B.B.L.-urilor, unde cărţile propuse nu corespundeau gusturilor publicului pe care se presupunea că-l vor converti. La începutul anilor cincizeci, partidul va efectua o anchetă pe lîngă bibliotecile municipalităţilor comuniste pentru a cunoaşte fondurile, pentru a retrage unele lucrări şi pentru a achiziţiona altele în funcţie de criteriile politice pe care le-am expus. Pentru bibliotecarii confruntaţi cu probleme de buget, de personal şi de localuri, aflaţi în contact direct cu publicul, aceste principii nu puteau fi aplicate într-un mod absolut dogmatic. Publicul bibliotecilor franceze era atunci puţin numeros - aproximativ 4% din populaţia totală în 1966 - şi stricta aplicare a orientărilor direcţiei P.C.F.-ului ar fi sfirşit prin a goli de cititori bibliotecile comuniste. Pînă în anii şaizeci, bibliotecile din suburbii sau din oraşele mijlocii sînt în general situate în localuri învechite ; fondurile formate înainte de bătăliile pentru carte sau moştenite de la municipalităţile precedente conţin în special romane sentimentale şi poliţiste.

> Pînă în 1951, listele de achiziţii erau prezentate primarului, povesteşte o bibliotecară. Acesta elimina romanele poliţiste. E adevărat că erau deja multe, cumpărate de către unul din predecesorii mei, care era pasionat de romanele poliţiste.

Benzile desenate sînt înlăturate, ca în toate bibliotecile din acea vreme, oricare ar fi fost tendinţele politice ale celor care le gestionau. Achiziţiile se îndreaptă de preferinţă spre literatura progresistă a

---

XLV R. Caillois, „Faut-il bruler Kafka ?“, *Chroniques de Babei,* Dcnocl/Gonthicr, 1981, p. 76.

romancierilor comunişti sau simpatizanţi - precum Aragon, Pierre Daix, Paul Eluard, Andre Stil sau Elsa Triolet -, spre scriitorii ruşi şi sovietici, spre autorii comunişti sud şi nord-americani, ca şi spre clasicii romanului realist popular, de la Balzac la Zola. în bibliotecile cele mai militante, romanele care nu exaltă lupta revoluţionară sînt, dacă nu proscrise, cel puţin puse deoparte : achiziţiile lor sînt limitate şi, conform unei practici care dăinuie pînă în zilele noastre, trebuie uneori să te pierzi într-un labirint de rafturi pentru a le descoperi, încercare al cărei scop este de a-i deturna pe cititori spre lecturi mai legitime. în vîrful piramidei legitimităţii comuniste se situează cărţile de teorie politică şi economică. în unele biblioteci comuniste, dispunerea locurilor a fost astfel concepută încît cititorul să descopere chiar de la primii paşi în bibliotecă rafturile ce conţin cărţile politice şi de ştiinţe umaniste, fiind astfel obligat să le străbată pe acestea pentru a ajunge la genurile minore, de care aparţinea romanul. în anii cincizeci-şaizeci puteau fi găsiţi aici toţi „clasicii marxismului" din publicaţiile sociale, lucrările comuniştilor francezi şi, în general, toate scrierile politice şi economice considerate progresiste ; lucrările care apărau teoriile de dreapta erau redate cu impasuri voite şi cu autocenzuri, cenzurile directe fiind marcate mai ales prin refuzul de a cumpăra presa din opoziţie, precum *Le Figaro.* Achiziţiile însemnau o suprareprezentare a lucrărilor comuniste, ceea ce viza o reechilibrare, avînd în vedere inferioritatea lor per ansamblul producţiei editoriale, mai ales cele provenind din lanţul de edituri independente fondate de P.C.F. (Les Editions Sociales, Les Editeurs Franşais reunis, La Farandole[1]), precum şi presa *(L'Humanite, Ce Soir, France Nouvelle, Action, Economie et Politique, Les Lettres franqaises, Clarte, La Pensee, La Nouvelle Critique, Heures Claires* etc.).

> Ţinînd cont dc producea slabă în raport cu editarea în general, procentajul cărţilor comuniste rămînea totuşi minim, afirmă o bibliotecară. Dimpotrivă, în ce priveşte presa, proporţia era absolut inversă. Erau *L'Humanite,* toate săptămînalclc şi revistele comuniste, presa sindicală şi a C.G.T.-ului - *Antoinette* şi *La Vie ouvriere* - şi, pe dc altă parte, ziarul *L'Equipe.* Treptat, an dc an, am reuşit să extindem achiziţiile şi la alte curente dc opinie, precum *Le Monde,* apoi *Le Figaro* şi la alte genuri : literatură, artă, cinema, tehnică, publicaţii pentru femei etc. Asta a durat foarte mult. Petreceam orc întregi în fiecare an pentru a alcătui dosarul dc propuneri dc noi achiziţii, care era prezentat primarului. Deschiderea nu s-a produs cu adevărat decît la începutul anilor 1970.

Pînă în 1965, comercializarea producţiei a fost asigurată de către

un organism de difuzare, G.E.L.C.-ul, apoi, din 1965 pînă în 1978[2], de către C.D.L.P. (Centrul de difuzare a cărţii şi a presei) a cărui activitate era în mare parte organizată în jurul distribuţiei de cărţi la municipalităţile comuniste şi la comitetele de întreprinderi. De asemenea, difuzorul propunea o pre-alegere efectuată per ansamblul producţiei editoriale dintre lucrările politice şi romanele progresiste. Acest sistem de selecţie, conceput în special pentru bibliotecile comitetelor de întreprinderi, nu prea era adaptat pentru marile biblioteci municipale, astfel încît se pare că mai curînd bibliotecile de importanţă mică şi

[1] Edituri respectiv create în 1945, 1947 şi 1955.

[3] G.E.L.C.-ul asigura difuzarea pc lîngă colectivităţile locale şi comitetele dc întreprinderi, Odeon-diffusion făcînd distribuirea în librării. în 1965, dificultăţi de ordin financiar au condus Ia o regrupare a acestor organe dc difuzare în sînul C.D.L.P.-uIui. Din cauza unei proaste gestionări a C.D.L.P.-ului, sarcina difuzării a fost încredinţată în 1978 SODIS-ului. Sursă : A. Spire, *Profession : permanent.* Le Seuil, 1980. medie utilizau serviciul respectiv. Ansamblul achiziţiilor avea o intenţie ideologică, însă constituia, în acelaşi timp, un suport financiar pentru editori, difuzori şi pentru ziarele comuniste, mai ales în momentele dificile, cum a fost cazul presei în timpul războiului rece.

Se pare că bibliotecile, asemenea tuturor serviciilor municipale comuniste, şi-au înmulţit atunci abonamentele de susţinere pentru fiecare din titlurile presei publicate de P.C.F., ceea ce ar explica intervenţia statului spre a limita abonamentele colectivităţilor locale prin circularele Ministerului de Interne[XLVI] din 10 mai şi din 11 decembrie 1951.

în acelaşi chip, unii bibliotecari acceptau să comande cîte o duzină din lucrările distribuite de către difuzori (G.E.L.C. apoi C.D.L.P.) cînd aceştia se confruntau cu grave dificultăţi financiare.

> O astfel dc atitudine nu mi se părea acceptabilă, explică o bibliotecară, nu era logică din punct dc vedere bugetar. îmi amintesc că într-o zi am comandat o carte dc amintiri dc Hruşciov, publicată dc o editură din Moscova. Difuzorul, care era foarte entuziasmat - era acel entuziasm militant - mi-a spus „dar cum, nu luaţi decît două, trebuie luate cincisprezece sau douăzeci dc exemplare din cartea asta!" Desigur, n-am făcut aşa ceva. în anii cinci- zcci-şaizcci, partidul comunist avea acel tip dc entuziasm care putea să determine constituirea dc biblioteci suficient dc orientate politic dacă bibliotecarul nu avea o formaţie profesională şi nu rezista presiunilor. în momentul apariţiei

XLVI Cf. *infra* Capitolul II, „Controlul abonamentelor la ziare şi reviste".

lor, cititorii solicitau aceste cărţi, dar apoi ele dormitau pe rafturi.

în aceşti ani ai războiului rece, P.C.F.-ul se afla pe o poziţie de repliere şi de sectarism, pe care anticomunismul şi represiunile nu făceau decît să o întărească. După modelul proceselor staliniste, care aveau loc pe atunci în Europa centrală, mai ales împotriva conducătorilor acuzaţi de naţionalism şi de oportunism (tioism) şi împotriva celor care făceau parte din brigăzile internaţionale, bănuiţi de troţkism, „partidul lui Maurice Thorez“[XLVII] va urmări deviaţiile din sînul său. Procesele din 1952 împotriva lui Andre Marty şi Charles Tillon, acuzaţi de fracţionism, sînt urmate de cele ale lui Auguste Lecoeur, înlăturat în 1955, Laurent Casanova, Marcel Servin şi Maurice Kriegel-Valrimont, în 1961. Crisparea stalinismului cultural în anii războiului rece îi loveşte şi pe intelectuali : Pierre Herve, fostul redactor-şef al revistei *Action,* desfiinţată în 1952, este înlăturat pentru că a publicat o lucrare considerată reformistă *La Revolution et ses fetiches* fără aprobarea partidului, ideile filozofului Henri Lefebvre sînt condamnate în *Cahiers du communisme* şi, în 1957, unii intelectuali precum Claude Roy sînt excluşi pentru că au protestat împotriva intervenţiei sovietice în Ungaria. în perioada acestor excluderi sau înlăturări ale conducătorilor sau intelectualilor disidenţi, care aduceau critici, se întîmpla frecvent ca primarii comunişti să ceară bibliotecarilor să retragă de pe rafturi cărţile acelora şi să se abţină de la a mai comanda lucrările lor ulterioare. Astfel, de exemplu, cărţile lui Andre Marty *Dans les prisons de la Republique* şi *La Revolte de la mer Noire* sînt scoase din biblioteci; cît despre *L'Affaire Marty,* publicată în 1955 şi scrisă chiar de către cel condamnat, aceasta nu figurează pe rafturi.

> Viccprimarul îmi ceruse să pun la casat *La Revolte de la mer Noire,* mărturiseşte un bibliotecar ; era totuşi o lucrare militantă a unui martor ocular al extinderii revoluţiei de la 1917. Trebuia să ascult dc viccprimai; Am luat cartea, dar n-am distrus-o, ci am ascuns-o în depozit.

De-a lungul erei staliniste în timpul căreia, urmînd directivele Komin- form-ului, partidul comunist critica naţionalismul în numele solidarităţii cu tabăra antiimperialistă şi cu U.R.S.S.-ul, considerat ca unica patrie a socialismului, controlul municipalităţilor cuprindea şi cărţile naţionaliste :

> în anii 1950, povesteşte un bibliotecar, adjunctul dc la cultură mi-a cerut să retrag o carte dc Fallicrcs. Era un roman patriotic desuet dc la începutul

XLVII Cultul personalităţii lui Maurice Thorcz ajunsese într-un asemenea grad, îneît propaganda comunistă trata astfel P.C.F.-ul.

secolului. Dar aveam cărţi dc Barrcs şi dc Maurras. Aleşii locali frecventau rar biblioteca şi aveau încredere în mine, cu siguranţă pentru că făceam parte din partidul comunist.

în această perioadă, cînd anticlericalismul era foarte prezent în ideologia comunistă, bibliotecarii evitau pe de altă parte să alcătuiască rafturi de religie, ca şi de ştiinţe oculte sau de orice doctrină ce admitea supranaturalul, considerate ca periculoase pentru difuzarea materialismului şi a raţionalismului marxist.

Dezgheţul care a urmat după moartea lui Stalin, luările de poziţie ale celui de-al XX-lea Congres al U.R.S.S., moartea lui Maurice Thorez şi noua strategie a unităţii stîngii, precum şi mîna întinsă socialiştilor şi catolicilor începînd cu 1962 vor schimba atitudinea aleşilor comunişti, ajungîndu-se treptat la o politică mai liberală de achiziţii în biblioteci.

Din „bătăliile pentru carte[XLVIII]' trebuie să se fi născut totuşi marile biblioteci din regiunea pariziană, care au servit ca modele la construcţia şi la organizarea celorlalte biblioteci. Entuziasmul, pasiunea cu care bibliotecarii comunişti îşi făceau meseria, dorinţa lor, în ciuda dogmatismului şi a impasurilor, de „a se apropia de popor" îi făcea să scoată cărţile din bibliotecă şi să le propună pe piaţă sau să organizeze întîlniri între muncitori şi scriitori, contribuind la slăbirea conservatorismului meseriei lor şi facînd să evolueze orientările A.B.F.-ului, la conducerea căruia nu participau pînă atunci decît bibliotecarii conservatori din marile biblioteci naţionale sau clasate şi din bibliotecile private[1].

în timp ce bibliotecile gerate de P.C.F. eliminau uneori lucrările patriotice, bibliotecile legate de municipalităţile de dreapta se războiau cu lucrările antimilitariste, considerate în parte responsabile pentru înfrîngerea din 1939.

Pe de altă parte, în timpul războiului rece, se întîmpla frecvent ca aceste biblioteci să înlăture achiziţionarea de presă şi de cărţi comuniste. O asemenea vînătoarede vrăjitoare[XLIX] dusă împotriva P.C.F.-ului viza nu numai conţinutul cărţilor publicate, ci şi editurile înseşi. Partidele de dreapta, care bănuiau că editurile comuniste varsă beneficiile din vînzări în contul P.C.F.-ului, nu voiau să participe la finanţarea unui partid pe care îl credeau pe punctul de a încerca o

XLVIII O marc parte a bibliotecarilor recrutaţi după război erau formaţi la Şcoala dc bibliotecari a Institutului catolic, fundată în 1935.

XLIX Această expresie a fost utilizată pentru a desemna epurarea întreprinsă în Statele Unite, în timpul războiului din Corcea, avînd ca scop eliminarea comuniştilor din presă, din administraţie, din universităţi ele.

insurecţie violentă; se întîmpla deci destul de des ca aceste biblioteci să nu achiziţioneze nici o lucrare de la editurile gerate de către P.C.F., indiferent de titlurile publicate.

în timpul războiului din Algeria, bibliotecile administrate de către municipalităţile de dreapta îndepărtau cărţile favorabile independenţei algeriene, ostile politicii coloniale şi metodelor de represiune folosite de armata franceză. Chiar dacă se opuneau războiului colonial, municipalităţile comuniste nu erau de partea celor nesupuşi sau a dezertorilor; în aceste biblioteci, se putea găsi *La Question,* de Henri Alleg, interzisă de guvern[L], dar erau în general excluse din achiziţiile lor atît reviste ca *Temoignages et documents* şi *Verite-Liberte,* care reproduceau unele cărţi interzise de cenzură, cît şi cărţile favorabile unei Algerii franceze sau, ulterior, *Les Memoires,* a generalului Massu.

Dar pasiunile suscitate de războiul din Algeria s-au stins repede, o dată cu decolonizarea ; doar cele mai radicale lucrări vor continua să fie excluse uneori. De altfel, la Direcţia Bibliotecilor şi a Lecturii Publice, cărţile interzise fuseseră puse deoparte cu intenţia de a fi trimise bibliotecilor după aplanarea conflictului[LI].

Dacă stilul de lucru al conducerii Secţiunii franceze a internaţionalei muncitoreşti (S.F.I.O.) incita mai puţin la acte de cenzură directe, totuşi cîţiva dintre aleşii socialişti au comis unele abuzuri. Astfel, de exemplu, în cursul deceniului 1960, municipalităţile socialiste dintr-un oraş important din provincie tăiau sistematic titlurile de pe listele trimise de bibliotecar, în special lucrările unor anumiţi autori de dreapta, cărţile religioase şi biografiile istorice ale sfinţilor, de exemplu viaţa Sfîntului Francisc din Assisi. în aceeaşi perioadă, alte municipalităţi socialiste dintr-alt loc au pretins ca bibliotecarul să smulgă dintr-o carte prefaţa scrisă de Franţois Mauriac, înainte de a-i permite să repună în circuit cartea astfel cenzurată.

Bibliotecile din Paris erau mai îndepărtate de putere şi deci de intervenţia aleşilor politici :

> Pînă în 1975, bibliotecarii din Paris erau numiţi dc prefectura Senei, explică unul dintre aceştia, iar administraţia ne era ca o plapumă. Ne găseam la adăpost dc orice ingerinţă directă din partea aleşilor.

L Cf. Document 4 : lista cărţilor sechestrate şi interzise în timpul războiului din Algeria.

LI în acea vreme, un serviciu specializat distribuia cărţile bibliotecilor; ulterior, acesta a fost înlocuit dc atribuirea creditelor pentru achiziţii.

Bibliotecile pariziene se bucurau astfel de o libertate mai mare decît a celor din provincie ; sub impulsul lui Emest Coyecque, accesul era liber la fondurile de carte, după războiul din 1914. Această libertate se dovedea totuşi relativă, iar administraţia intervenea uneori refuzînd achiziţionarea unor titluri indicate pe bonurile de comandă trimise la Biroul bibliotecilor.

> Refuzurile privitoare la achiziţii erau rare. Cenzura se practica în ntod confidenţial, clandestin. Primeam un telefon prin care ni se spunea că nu puteam cumpăra o anume carte. Nu ştiam dc la cine provenea hotărîrca.

Refuzurile aveau în vedere chestiuni de politică sau de moravuri : de exemplu, *Les Ambassades* de Roger Peyrefitte în 1951, *La Question* de Henri Alleg în 1961, *Les Paravents* de Jean Genet în 1966. Administraţia prefectorală şi Biroul bibliotecilor nu făceau controale ulterioare :

> Şeful Biroului bibliotecilor era un tip liberal, iar administraţia nu avea obiceiul să vină să verifice fondurile.

Această marjă de libertate le permitea bibliotecarilor să reziste în faţa consemnelor atunci cînd socoteau că nu sînt fundate.

Documentul 4 - *Cărţi sechestrate şi interzise în timpul războiului din Algeria'*

Henri Alleg, *La Question,* Paris, cd. dc Minuit, 1958, 112 p.
Bachir Boumaza, Mustapha Francis, Bcnaîssa Souarni, Abdcl Kadcr Bcnhadj, *La Gangrene,* Paris, cd. dc Minuit, 1959, 101 p.
Frantz Fanon, *L'An* K *de la revolution algerienne,* Paris, Maspcro, 1959, 183 p.
Robert Davczics, *Le Front,* Paris, cd. dc Minuit, 1959, 233 p.
Nocl Favrclierc, *Le Desert ă l'aube,* Paris, cd. dc Minuit, 1960, 227 p.

[1] „Liste des livres saisis et interdits pendant la guerre d'Algcric", extras din B. Stora, „Unc ccnsurc dc guerre qui nc dit pas son nom : Algcric annccs 1960", *Censures, de la Bible aux larmes d 'Eros,* sub conducerea lui M. Poulain ct F. Scrrc, Editura Centrului Pompidou/B.P.L, 1987, pp. 49-50.

Francis Jeanson, *Notre guerre,* Paris, Maspcro, 1960, 120 p.
Maurice Maschino, *Le Refus,* Paris, Maspcro, 1960, 208 p.

„Mauricnnc", *Le Deserteur,* Paris, cd. dc Minuit, 1960, 128 p.
Comite Maurice Audin, *Sans commentaires,* Paris, cd. dc Minuit, 1961, 110 p.
Mohamed Bedjaoui, *La Revolution algerienne et le droit,* ed. dc l'Ass. int. des juristcs dcmocratcs, 1961, 264 p.
A. Ben Abdallah, M. Ousscdik, J. Verges, *Nuremberg pour l'Algerie,* Paris, Maspcro, 1961, 1 & 2, 32 et 31 P-
Jacques Charby, *L'Algerie en prison,* Paris, ed. dc Minuit, 1961, 106 p.
Zohra Drif, *La Mort de mes freres,* Paris, Maspero, 1961, 19 p.
Frantz Fanon, *Les Damnes de la terre,* Paris, Maspcro, 1961, 244 p.
PierTe Leulictte, *Saint Michel et le dragon,* Paris, ed. dc Minuit, 1961, 358 p.
Andre Mandouze, *La Revolution algerienne par les textes,* Paris Maspcro, 1961, 275 p.
Paulette Peju, *Ratonnades â Paris,* Paris, Maspero, 1961, 75 p.
Paulette Peju, *Les Harkis â Paris,* Paris, Maspero, 1961, 120 p.
Benoît Rey, *Les Egorgeurs,* Paris, ed. dc Minuit, 1961, 97 p.
A. Bcnabdallah, M. Courregc, M. Ousscdik, J. Verges, M. Zavrian, *Defense politique,* Paris, ed. Maspero, 1961, 114 p.
Hocinc Bouhazcr, *Des voix dans la Casbah,* Paris, Thcâtre Maspero, 1962, 129 p.
Chombart dc Lauwe, *L'Evolution de la situation en Algerie,* 1962.
Maurice Maschino, *L'Engagement,* Paris, Maspero, 1962, 136 p.
Ouvrage collectif, *Le Droit â l'insoumission.* Paris, Maspcro, 1962, 240 p.

4. Bibliotecile pudice

Pînă la război, zidurile bibliotecii serveau la protejarea cititorilor de cărţile considerate imorale : unde puteau fi acestea ascunse mai bine de privirile candide decît în aceste citadele unde publicul avea acces liber doar la cataloage care enumerau titlurile cărţilor deţinute în ordinea intrării lor? De îndată ce bibliotecile municipale se deschid unui public mai larg iar fondurile sînt cu acces liber, cititorii pot hoinări tară griji printre texte şi iconografii înainte de a împrumuta lucrările. Noua situaţie determină bibliotecile municipale şi bibliotecile centrale de împrumut să inventeze alte tehnici pentru a proteja şi ghida cititorii ; vechilor depozite de cărţi licenţioase li se vor adăuga diferite sisteme de marcaj, precum bulinele puse pe cotorul cărţilor. în B.C.P.-uri, bibliotecarii se arată cu atît mai prudenţi, cu cît deservesc un public mai rural.

Imoralitatea prigonită vizează în special evocările literare ale sexualităţii, ale dorinţei şi plăcerii sexuale. Dacă războiul din 1939-1945 marchează o ruptură în mentalităţi şi în practici, noile modele de comportamente ce revendicau libertatea dragostei nu vor pătrunde mai adînc în societate decît la sfîrşitul anilor şaizeci. Dimpotrivă, anii care au urmat războiului, tocmai datorită apariţiei acestor noi modele, au fost marcaţi de o întoarcere la morala sexuală înfrigurată, care se va concretiza prin votarea legii din 16 iulie 1949 cu privire la protejarea tineretului[LII].

Precum în anii 1881-1914, ligile de moralitate consideră sufletele „prea slabe pentru a rezista sugestiei sexuale"[LIII]. Ligile din anii

---

LII Cf. *infra,* „Cadrul juridic şi reglementar".

LIII[1] înfiinţată la conciliu! dc la Trcntc, congregaţia *Indexului* a fost desfiinţată dc conciliul Vatican II şi înlocuită cu congregaţia Credinţei, care nu se pronunţă decît asupra ortodoxiei lucrărilor catolice.

patruzeci şi cinci - cincizeci, în cea mai mare parte de obedienţă catolică, cer legi represive şi se dezlănţuie împotriva unor cărţi, spectacole şi filme considerate licenţioase.

[1] J. Duclos, *Les Droits de l'intelligence,* ed. Socialcs intcmationalcs.

Indexul, catalogul cărţilor pe care le interzice Sfîntul Scaun, influenţează familiile catolice şi un mare număr de bibliotecari ; stabilit din secolul al XVI-lea, acesta nu va fi desfiinţat decît în 1966'. Printre operele puse la *Index* figurau, de exemplu, lucrări de Voltaire, Stendhal, Jules Michelet, Balzac, Victor Hugo, Eugene Sue, George Sand, Alexandre Dumas tatăl şi fiul, Baudelaire, Flaubert, Emile Zola, Anatole France, Henri Bergson, Andre Gide, Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir...

Cu toate că opoziţia puternică dintre catolici şi anticlericali, dintre apărătorii şcolii libere şi partizanii şcolii laice, s-a tradus adesea printr-un ostracism mutual asupra publicaţiilor puse în biblioteci, cele două tabere diferite condamnă cu acelaşi elan ceea ce consideră drept o degenerescenţă morală. Morala sexuală proclamată de P.C.F. nu e deloc diferită de cea a ligilor de moralitate catolică. Deputăţii comunişti au participat din plin la elaborarea legii din 1949. Partidul a intrat în războiul împotriva putreziciunii şi a decadenţei moravurilor burgheze şi împotriva modelelor vehiculate de cultura americană. în *Les Droits de l'intelligence,* Jacques Duclos scrie : „Nu, nu, pornografia n-a fost şi nu va fi niciodată revoluţionară, cu nimic mai mult decît imoralitatea[112].

în acest context, bibliotecile municipale - oricare ar fi tendinţa lor politică - au grijă să înlăture, să pună în depozitul de cărţi licenţioase sau să marcheze cu semne de recunoaştere lucrările considerate imorale, mai ales cele care nu se cuvin a fi date celor sub 21 de ani, femeilor şi cititorilor din mediile populare. Mărturii asupra unor astfel de practici există din abundenţă şi, pînă la începutul anilor şaptezeci, se întîmpla frecvent să fie clasate sub celofan operele marchizului de Sade sau *Les Liaisons dangereuses* de Choderlos de Laclos, ca şi, de exemplu, *Corydon* unde Gide demonstra caracterul natural al homosexualităţii. Cărţile despre contracepţie şi avort sînt, de asemenea, proscrise pînă la izbucnirea revendicărilor feministe. Benzile desenate sînt excluse sau riguros controlate nu numai din cauza anatemei aruncate asupra genului în sine, ci şi din motive de ordin moral.

Dar noua morală sexuală, a cărei apariţie nu va fi decît accelerată o dată cu anul 1968, face ca practicile acestea să devină retrograde încă de la sfîrşitul anilor şaizeci, iar cei mai tineri sau cei mai moderni dintre bibliotecari nu le mai pun deja în aplicare.

5. Cărţile care ispăşesc

Sfîrşitul anilor şaizeci marchează o etapă decisivă în dezvoltarea B.M.-urilor şi a B.C.P.-urilor. Planul de dezvoltare a lecturii publice, elaborat de către un grup interministerial la iniţiativa lui Georges Pompidou, acordă ajutoare financiare sporite pentru echiparea, pentru funcţionarea şi pentru personalul bibliotecilor şi invită municipalităţile să crească finanţarea ce le revine.

Dacă P.C.F.-ul îşi făcuse din biblioteci un cal de bătaie, celelalte partide politice le acordau o atenţie mai mică şi, adesea, bugete insuficiente. Începînd cu anii şaptezeci, cea mai mare parte a municipalităţilor, cu ajutor de la stat, vor moderniza sau vor crea biblioteci. După ce efortul financiar a fost făcut, importanţa bibliotecilor şi creşterea numărului de cititori vor determina municipalităţile să le controleze mai riguros modul de funcţionare. Luînd amploare, bibliotecile capătă o miză politică locală.

Or, comitetele de inspecţie a bibliotecilor municipale au căzut treptat în desuetudine şi, uneori, nici nu se mai întruneau, cu atît mai mult cu cît bibliotecarii erau tot mai puţin dispuşi să le accepte controlul; unii dintre ei nu organizau niciodată reuniunile şi făceau pe surzii la scrisorile membrilor din comitet, care se informau de starea lor :

> îi spuneam primarului „să aşteptăm să ajungem în noile localuri"... iar apoi, după ce ne-am mutat, au fost alte urgenţe!

în faţa acestei situaţii, pe care decretul din 1 septembrie 1961 o va sancţiona instituind comitetele consultative, municipalităţile vor pune la punct diverse sisteme de control direct:

> în anii 1950, noul primar s-a arătat foarte mirat dc absenţa unui comitet de inspecţie, care în mod legal ar fi trebuit să-mi controleze achiziţiile, şi mi-a

cerut să-i trimit listele de comenzi înainte de a le trimite librarilor. Lucrul a durat cîtcva luni, apoi municipalitatea nu mi-a mai retumat listele, iar mai tîrziu a încetat să mi le mai ceară.

Complexitatea gestionării de către municipalitate limitează adesea aceste controale la nişte intervenţii punctuale sau episodice. După cum arată mărturia precedentă, un astfel de tip de intervenţie apare în anii cincizeci în oraşele care deţin o bibliotecă importantă, nefiind legat de dispariţia comitetelor de inspecţie, în deceniile al cincelea şi al şaselea, statul elaborează o politică naţională de „dezvoltare culturală[11], integrată programului planificat, începînd cu cel de-al IV-lea Plan, lăsînd în acelaşi timp instituţiilor municipale o anume marjă de manevră.

Edificii socio-culturale noi sau tradiţionale (case de cultură, M.J.C.-uri, teatre, biblioteci etc.) capătă miză ideologică în ochii municipalităţilor, în jurul lor înfruntîndu-se reprezentanţii locali ai partidelor politice şi forţele sociale şi instituţionale care le susţin sau le combat. în acest context, controlul exercitat asupra achiziţiilor în bibliotecă se întăreşte cu atît mai mult, cu cît mediatizarea politicului determină autorităţile să se îngrijească mai atent de apariţii, de imaginea pe care o transmit, şi să accentueze sau să simuleze opoziţiile ideologice[LIV].

Cenzurile politice exercitate de către aleşii locali, departe de a se potoli, se vor exacerba în anii şaptezeci-optzeci. Două episoade ni se par relevante : pe de o parte, alcătuirea fondurilor bibliotecilor comuniste în perioada anilor şaptezeci, iar pe de altă parte, întărirea controlului şi uneori actele de cenzură exercitate de municipalităţile gerate de dreapta aşa-zis gaullistă şi de către unele partide ale dreptei liberale.

ÎNCĂ UN EFORT SPRE LECTURĂ!

Municipalităţile comuniste din anii de după război sperau să apropie mediile populare de lectura eseurilor politice ; ulterior, au trebuit să dea înapoi şi să recunoască faptul că muncitorii preferă cel mai adesea să meşterească ceva decît să citească ceva că adolescenţilor le plac benzile desenate şi că femeile citesc mereu *Confidences*[1]. Ideea de carte legitimă nu s-a schimbat totuşi deloc : cartea „bună[11] este cea care ajută la formarea unei conştiinţe politice. în schimb, strategia se modifică. Astfel, romanul nu mai este respins în măsura în care trebuie „să pregătească terenul pentru lectura cărţilor

---

LIV Cf. *infra,* „Strategii municipale".

- SimoncTcry publicase, în legătură cu B.B.L.-urile, un articol intitulat „Ellcs ne lisent plus *Confidences"'* în *L'Humanite* din 4 octombrie 1952.

teoretice[11]. După cum scrie un bibliotecar comunist: „ [...] trebuia renunţat la demersul de «a merge către popor», [...] de a introduce toate curentele de gîndire fără retragerea sistematică a cărţilor de «sub-literatură», de a stopa demagogia fără a practica elitismul. Trebuiau găsite şi făcute cunoscute romanele «pasarelă», care permit trecerea de la sub-lectura romanescă la lectură"[LV LVI].

în ciuda deschiderii ce a urmat în anii războiului rece, un anumit număr de puncte de fixaţie rămîne. Pe de o parte, invazia Cehoslovaciei de către sovietici, în august 1968, deschide din nou o perioadă de puternice tensiuni interne în sînul P.C.F.-ului. Pe de altă parte, reorganizarea extremei stîngi constituie o ameninţare potenţială, pe care partidul n-a neglijat-o niciodată, iar uneori chiar a supraevaluat-o. P.C.F.-ul, care se voia un partid „de tip nou“, reprezentînd avangarda, a suportat întotdeauna cu greu dezvoltarea în afara lui a unor mişcări politice care să-şi revendice un rol revoluţionar. Aceşti diverşi factori - interni şi externi - vor conduce din nou P.C.F.-ul la practici sectare. Astfel, bibliotecarii cei mai militanţi boicotează lucrările editurilor Maspero şi Syros, legate de extrema stîngă, şi cotidianul *Liberation,* în acelaşi mod în care se înlăturau de multă vreme lucrările opozanţilor regimului stalinist, precum Leon Troţki, Boris Suvarin sau Victor Serge.

în acest context, editarea în 1970 de către Maspero a cărţii *Lettres de l'interieur du Parti* de M. A. Macciocchi, militantă puţin cam turbulentă a Partidului Comunist Italian, are efectul unei provocări ; cartea sa, *De la Chine,* publicată în 1971, vine ca o bombă ; oprită de la vînzare la sărbătoarea ziarului *L'Humanite,* cartea constituie obiectul unei cenzuri şi în biblioteci. Lucrările feministe, scrise de autoare franceze sau de dincolo de Atlantic, suferă timp de mai mulţi ani aceeaşi soartă. Mişcarea feministă, în acelaşi timp autonomă şi constituită de femei, a lovit în mod cu totul special acest partid format din bărbaţi, care se voia „partidul eliberării femeii"[LVII] şi care considera că feminismul are ca „scop nemărturisit să înlăture femeile de la lupta politică şi de la lupta de clasă"[LVIII].

Municipalităţile au păstrat uneori obiceiul de a exclude cărţile, în timp ce P.C.F. îi înlătura pe autorii acestora : în anumite comune, o

---

LV[1] Citat dc A. Spire, J.-P. Viala, *La Bataille du livre,* 1976, pp. 119-120.

Al XXIII-lca Congres al P.C.F., în mai 1979.

LVI Declaraţie făcută dc Madclcinc Vinccnt în timpul unei adunări a comisiei feminine a P.C.F. în februarie

LVII1972, citată dc Yvonnc Quilcs, *Liliane, fais les valisesl,* în „La culturc des Camaradcs", *Autrement,* nr. 78,

LVIIImartie 1986, p. 120.

dată cu eliminarea lui Roger Garaudy în 1970, unele din cărţile sale sînt retrase din rafturi sau respinse de la a fi achiziţionate, bunăoară cărţi precum *Le Grand Tournant du socialisme* şi *Toute la verite.* La apariţia, în 1971, a cărţii lui Charles Tillon, *Un proces de Moscou ă Paris,* unii primari s-au opus achiziţionării ei în biblioteci. După plecarea lui Pierre Daix, în 1974, la capătul a mai multor ani de disidenţă interioară, cartea sa *Ce que je sais de Soljenitsyne* va face obiectul unor cenzuri, în timp ce campania violentă, pe care o duce P.C.F.-ul „împotriva antisovietis- mului", îi determină pe unii bibliotecari militanţi să nu mai cumpere lucrările autorului *Arhipelagului Gulag.* Aceeaşi soartă le este rezervată şi unor lucrări ulterioare ale lui Pierre Daix, precum *J'ai cru au matin* (1976), *La crise du P.C.F.* (1978), *Les Heretiques du P.C.F.* (1980) sau cărţii *Notre generation communiste* (1977) de Philippe Robrieux. în 1978, *La Rue du proletaire rouge,* carte scrisă de doi militanţi comunişti, Nina şi Jean Kehayan, care vorbeşte de birocraţia cotidiană din U.R.S.S., va fi uneori cenzurată.

în aceeaşi perioadă, „Manifestul pentru carte", lansat de partidul comunist în februarie 1975, „se pronunţă fără excepţie împotriva oricărui tip de cenzură".

Începînd cu anii optzeci, situaţia va suferi o nouă evoluţie. în ciuda sau poate tocmai din cauza declinului partidului comunist, a crizelor sale interne, a replierii sale, multe municipalităţi comuniste nu exercită nici o presiune sau încetează să mai exercite, limitîndu-se la a aminti periodic necesitatea de a cumpăra cărţi de la editura Messidor. Eventualele cenzuri sau autocenzuri depind doar de bibliotecari. Unii dintre ei continuă să creadă că pentru un bun război ideologic trebuie suprareprezentate producţiile comuniste şi limitată achiziţionarea lucrărilor anticomuniste sau care exprimă idei de tendinţă opusă. Cea mai mare parte dintre ei apără valorile pluralismului legate de profesie. Bibliotecarul militant, gata să facă orice pentru a triumfa, prin mijlocirea cărţilor, direcţia comunistă, pare o specie în curs de dispariţie.

Chiar mai mult, unele municipalităţi comuniste par jenate de forţa şi de importanţa pe care le-au dat nu demult bibliotecilor lor, încercînd să le minimalizeze rolul şi puterea. Ele îşi asumă astfel un comportament care aparţinea în mod tradiţional municipalităţilor de orientare opusă, în timp ce sloganul „Totul e politic", drag stîngii anilor şaptezeci, pare a fi revendicat de partidele de dreapta, în special de R.RR.

în ciuda acestei evoluţii, practicile de achiziţionare a cărţilor în bibliotecile comuniste continuă să alimenteze diverse zvonuri.

ÎNTOARCEREA LA LECTURA CONTROLATĂ?

Pînă la aplicarea planului de dezvoltare a lecturii publice, în 1968, multe municipalităţi de dreapta menţin mari biblioteci tradiţionale, axate pe conservare şi studiu, şi se mulţumesc să gereze penuria din bibliotecile publice. Modernizarea bibliotecilor, creşterea interesului şi a creditelor pe care unele municipalităţi le acordă acestora vor conduce ulterior la exercitarea unui control care este adesea relativ suplu.

în paralel, la sfîrşitul anilor şaptezeci, consolidarea electorală şi militantă a partidului socialist va trezi municipalităţile de dreapta, care se obişnuiseră cu rolul de majoritate politică. Aceste rivalităţi vor da naştere unei puternice politizări a vieţii municipale şi unui control mai riguros al ansamblului de edificii culturale. După eşecul de la alegerile prezidenţiale din 1981, partidele de dreapta, stimulate de înfrîngere, vor găsi în opoziţie noi resorturi ideologice.

Considerînd că au lăsat stînga să ocupe de una singură „terenul cultural[11], unii dintre aceştia, îndeosebi R.P.R.-ul, vor să demonstreze că pot fi buni manageri culturali şi încearcă să transmită mesajul lor ideologic prin intermediul activităţilor culturale. în 1987, încurajată de o fracţiune a electoratului ce aspira la o restaurare a valorilor morale tratţiţionale, această politică s-a tradus în planul cărţii prin tentativa Ministerului de Interne de a aplica legea din 1949 în cazul unui roman homosexual *Princes et Leonardours,* de Mathieu Lindon, apărut la editura RO.L., şi al unor reviste (săptămînalul homosexual *Gai Pied, L'Echo des Savartes, Photo, New Look* şi *Penthouse),* care pînă atunci fuseseră tolerate.

De cîţiva ani, acest şarpe de mare, cenzura morală, pustiise ţărmurile literaturii şi ale presei orientîndu-se spre afişele publicitare şi spre televiziune, la care erau aţintite toate privirile.

Dacă reacţia mijloacelor de informare în masă şi a unei părţi a opiniei publice a fost de opoziţie fermă faţă de recentele măsuri în legătură cu scrisul[LIX], faptul se datorează nu numai tentativei de a aplica o lege de protejare a nevinovăţiei unor reviste de largă audienţă, destinate adulţilor, ci şi schiţării în filigran a unei mişcări politice care predica întoarcerea la controlul presei şi la controlul sferei privatului în domeniul lecturii. în aceeaşi perioadă, un deputat din Centrul Social-Democraţilor (C.D.S.) depune o propunere de lege „tinzînd să reprime incitarea la sinucidere", a cărei expunere de

---

LIXÎn timpul unui sondaj efectuat cu această ocazie de către I.P.S.O.S., 54% dintre francezi s-au declarat împotriva oricărei cenzuri.

motive citează nominal cartea lui Claude Guillon şi Yves Le Bonniec *Suicide, mode d'emploi*[LX]. Această lege este adoptată de către Adunarea Naţională în decembrie 1987[LXI], în ciuda opoziţiei deputaţilor socialişti, care considerau „că e periculos pentru legislator să abordeze un subiect ce suscită o dezbatere filozofică cu ocazia apariţiei unei cărţi" şi a dezaprobărilor nuanţate ale presei care se temea că într-o zi vor fi condamnate lucrările literare, amintind de asemenea că *Werther* de Goethe incitase odinioară în mod fals o întreagă generaţie pierdută să-şi deschidă venele.

în biblioteci, această dorinţă de a relua politica culturală s-a soldat uneori cu conflicte deschise între aleşi şi bibliotecari, mai ales atunci cînd, la municipalele din 1983, R.P.R.-ul sau U.D.F.-ul au cucerit bastioane tradiţionale ale partidului comunist. Unele municipalităţi impun cu precădere boicotarea editurilor Messidor şi La Farandole, pornind o vînătoare de vrăjitoare. Astfel, primarul din Montfermeil en Seine-Saint-Denis notează : „Luînd înapoi un oraş rămas în mîinile comuniştilor timp de cincizeci de ani, aveam motive întemeiate să caut peste tot urmările lor perverse. Am constituit astfel «un comitet de lectură» pentru a investiga rafturile bibliotecii noastre. Vă las să ghiciţi ce a descoperit acest comitet, dar mai ales ce n-a găsit; de exemplu, memoriile generalului de Gaulle nu erau cunoscute acolo".

în termeni mai generali, municipalităţile de dreapta gaulliste exercită sau manifestă dorinţa de a exercita un control asupra conţinutului achiziţiilor sau reînvie vechile comitete de lectură.

LX *Suicide, mode d'emploi,* apărută la editura Alain Morcau în 1982, n-a fost pusă sub interdicţie, dar a făcut obiectul unor diverse proceduri judiciare în urma plîngcrilor făcute dc părinţii care îi acuzau pe autori de a fi înlesnit sinuciderea copilului lor sau a unuia dintre soţi. în două din aceste proceduri, în ianuarie şi februarie 1987, editorul şi autorii au fost inculpaţi dc omucidere involuntară.

LXI' Această lege care reprimă „orice provocare Ia sinucidere" ncfiind retroactivă nu va putea să se aplice, dacă Parlamentul o menţine, decît la eventualele reeditări. Lucrarea *Suicide, mode d'emploi,* găsită Ia căpătîiul a 79 de morţi prin sinucidere, este o lectură dc două ori ucigătoare. Putem, cu toate acestea, să ne întrebăm asupra influenţei unei astfel de legislaţii. în studiul său despre sinucidere, Emile Durkhcim stabilise o corelare între creşterea sinuciderilor şi anomic : crizele economice sau crizele dc prosperitate, absenţa integrării socialy, desfacerea legăturilor sociale şi familiale. Durkhcim considera că măsurile legislative „nu vor avea niciodată decît o incidenţă foarte secundară ; c pueril să presupunem că ele singure vor putea să oprească un curent atît dc violent. [...] nu prin dispoziţii legislative vom putea să trezim vreodată sensibilitatea noastră morală. Nu depinde de legislator ca o faptă să ne pară sau nu demnă dc ură". în prezent, cînd sinuciderile cresc per ansamblu în lume, nu poate fi stabilit un raport între numărul lor şi legislaţia în vigoare din fiecare ţară.

La Paris, schimbarea de statut, care prevedea suprimarea tutelei prefectorale survenite în 1976, îi face pe aleşi să intervină în alegerea cărţilor în bibliotecă. Astfel, unul dintre aceştia, nefiind bine primit la editura Seuil, dorea ca bibliotecile să nu achiziţioneze nici o carte de la respectivul editor, dar Biroul bibliotecilor s-a opus unei asemenea măsuri.

în 1978^ comisia afacerilor culturale prevede crearea unui comitet de lectură şi de animaţie pe lîngă fiecare bibliotecă de arondisment, pretextînd că e vorba de a li se permite cititorilor să fie asociaţi la alegerea cărţilor şi că „nu e admisibil ca dorinţele cititorilor să nu fie luate în considerare în unele locuri şi să asiste la achiziţii despre care te întrebi pe ce criterii au fost selectate". Bibliotecarii, temîndu-se ca respectivele „comitete de lectură" să nu fie comitete de cenzură mascate, s-au opus acestor măsuri amintind că, ţinînd cont de dimensiunile reduse ale bugetelor alocate achiziţiilor, nu-i puteau satisface pe toţi cititorii, amintind de asemenea şi că trei sferturi din achiziţii erau efectuate prin intermediul unui serviciu tehnic central. Intervenţia şefului Biroului bibliotecilor, care depindea atunci de prefectură, s-a soldat cu abandonarea proiectului.

Începînd din 1979, şeful Biroului bibliotecilor, desemnat direct de către oraş este ales în funcţie de criterii politice. în 1987, acest birou organizează o comisie de lectură însărcinată cu alegerea cărţilor care să figureze în bibliotecile pentru copii.

Constatînd că, în cadrul secţiilor „adulţi", „pluralismul de idei nu mai era asigurat în ce priveşte ziarele cotidiene", acest serviciu a desfiinţat un număr de o sută de abonamente la reviste precum *Gavroche, L'Impatient, Le Bulletin d'Amnesty Internaţional* asupra drepturilor omului în lume şi a dat ordin tuturor bibliotecilor care nu deţineau ziarul *L'Equipe* să se aboneze la el. Biroul bibliotecilor încearcă să justifice măsurile prin voinţa de a optimiza resursele bugetare coordonînd abonamentele din reţea. Cea mai mare parte a bibliotecarilor vede în acest gest o cenzură de ordin politic şi opoziţia lor conduce municipalităţile la îndulcirea măsurilor luate.

Exemplul în sine reaminteşte faptul că presa a fost întotdeauna un punct sensibil al controlului exercitat de autorităţi ; bănuită a fi jucat un rol primordial în revoluţii şi în schimbările de curente, presa e creditată cu o foarte puternică influenţă politică.

în bibliotecile destinate tineretului, unii membri din R.P.R. şi din C.D.S. preconizează o întoarcere la controlul strict asupra lecturilor copiilor şi adolescenţilor. în 1986, se creează o asociaţie intitulată Bibliotecă - Lectură - Dezvoltare (B.L.E.) care consideră că

„pervertirea morală se află pe rafturile bibliotecilor" şi are ca obiectiv „să lupte împotriva coruperii morale" ; în 1987, un Serviciu de informare şi de întrajutorare catehetică difuzează un index de şaptezeci de lucrări pentru tineret, care să nu fie cumpărate.

Aceste asociaţii de moralitate au unele puncte comune cu ligile din perioada de ordine morală din 1873-1914, care criticau violent imoralitatea din literatură, dar viziunea lor asupra societăţii este mai puţin elaborată ; activitatea lor nu îmbracă nici aceeaşi amploare, nici aceeaşi semnificaţie şi nu provoacă o dinamică asemănătoare cu aceea a ligilor : ligile aveau o continuitate şi susţinere instituţională puternică, iar sistemul lor de valori întrunea un consens relativ larg ; oferind „un ţel comun ateilor, papiştilor, tuturor celor ce constituiau Franţa religioasă, socială şi politică, cu ideea că democraţia n-ar putea progresa fără un ideal înalt de moralitate"[LXII], ligile proveneau, în cea mai mare parte, din mediile protestante şi catolice democrate, care predicau elitismul republican.

în perioada actuală, o mare parte a opiniei publice şi a bibliotecarilor se arată refractară măsurilor de cenzură, fie că e vorba de interzicerea de la vînzare a lucrărilor sau a revistelor, fie că e vorba de cenzura efectuată pe rafturile bibliotecilor. Chiar partidele de dreapta s-au găsit divizate cu privire la aceasta, una din tendinţele dreptei liberale, partidul republican, declarîndu-se împotriva unor astfel de încercări represive. Partidele de dreapta, sub pretextul de a da garanţii curentelor celor mai autoritariste care le conduc, nu-şi pot permite să nemulţumească curentele liberale. Tendinţele cele mai liberale - partidul socialist şi partidul republican - desigur, nu au de apărat aceeaşi imagine în faţa propriilor alegători, care aşteaptă, dimpotrivă, ca ele să nu se mai erijeze în cenzori; acestea din urmă pot deci să-şi permită să acorde încredere bibliotecarilor lor, încercînd să-i recruteze în funcţie de înclinaţia politică.

Pentru municipalităţile de dreapta sau de stînga, o „ carte, proastă “ este în primul rînd o carte ce reflectă ideile politice de orientare opusă. Dar, dincolo de voinţa, uneori duşmănoasă, de a înlătura teoriile adversarului de pe rafturile bibliotecii, obsesia fiecărei echipe municipale rezidă în încălcarea rolului pe care trebuie să-l aibă şi a imaginii pe care trebuie să o dea. Obligate să confere o misiune prea specializată bibliotecarilor, municipalităţile se mulţumesc cu un simulacru de control atîta vreme cît sînt convinse că acesta le dă siguranţa păstrării conducerii instituţiei. Dar, de exemplu, faptul de a

---

LXII A. Stora-Lamarrc, *L'Enfer de la Ill-e Republique. Entrepreneurs moraux et pornographes,* p. 71.

conferi responsabilitatea bibliotecii unui militant sau unui simpatizant din partidul advers poate fi considerat de către o municipalitate ca o ruptură în exercitarea rolului şi a garanţiilor pe care trebuie să le dea propriului electorat. Putem observa că, în acest caz, un bibliotecar izolat nu prea are scăpare, deoarece va fi atacat în legătură cu chestiunea, în cele din urmă secundară, a achiziţiilor şi a alcătuirii fondurilor şi nu a apartenenţei sale politice. Chiar dacă reuşeşte să-şi dovedească buna-credinţă - ceea ce e foarte rar dacă ţinem seama de multiplele faţete ale unui pluralism susceptibil de definiţii şi de aplicaţii variabile - , nu face decît să răspundă unei chestiuni subsidiare.

în cursul ultimilor ani, puterea acordată colectivităţilor locale, prin descentralizare, le-a accentuat tendinţa de a controla colecţiile. De exemplu, bibliotecile centrale cu împrumut nu erau pînă atunci supuse presiunilor celor aleşi, de vreme ce, funcţionînd într-un cadru departamental, erau gerate direct de către stat :

> Statul reprezenta o autoritate mult prea îndepărtată pentru a şti ce cumpăram noi. Se întîmpla ca unii colegi să fie criticaţi de către Inspecţia generală, dar asta nu avea efecte asupra creditelor destinate achiziţiilor.

Începînd cu ianuarie 1986', descentralizarea a pus capăt, în mod paradoxal, acestei relative libertăţi, trecînd B.C.P.-urile sub tutela administrativă, dar şi politică, a consiliilor generale ; noua situaţie a generat un anumit număr de conflicte referitoare mai ales la prezenţa benzilor desenate şi a casetelor considerate imorale. Indiferent de temerile exprimate de bibliotecari, asemenea conflicte nu ating, pentru moment, proporţiile pe care le-au luat în unele biblioteci municipale.

[1] în virtutea decretului de aplicare a legii nr. 83.663 din 22 iulie 1983 : decret din 20 ianuarie 1986 referitor la intrarea în vigoare a transferului de competenţe în domeniul cultural.

UNII BIBLIOTECARI RESPING CENZURA

Evoluţia mentalităţior şi a moravurilor, dorinţa de a creşte

numărul cititorilor şi de a facilita accesul liber la toate documentele îi determină pe bibliotecari să renunţe la constituirea depozitelor de cărţi licenţioase, care dispar în cea mai mare parte la începutul anilor şaptezeci, şi să desfiinţeze sistemele de marcaj riscînd să-î atragă pe cititori, în special pe adolescenţi, spre cărţile astfel stigmatizate. Transformările sociale îi determină să-i accepte pe adolescenţi la secţiunile pentru adulţi încă de la vîrsta de 14 ani.

Prezenţa acestor adolescenţi în bibliotecile pentru adulţi provoacă uneori intervenţia municipalităţilor sau plîngeri din partea părinţilor, mai ales cu privire la benzile desenate şi la lucrările erotice sau la textele argotice.

Diversitatea publicului face mai complex rolul bibliotecarului somat de către autoritatea sa tutelară, de opinia publică, de regulile deontologice şi de propria morală să încurajeze şi să descurajeze cititul în funcţie de public, într-un loc în care cărţile sînt accesibile tuturor. Acest imperativ paradoxal îi determină pe bibliotecari să introducă noi sisteme disuasive sau să le ascundă pe cele vechi sub denumiri mai puţin represive. De exemplu, în bibliotecile municipale, noul depozit de cărţi licenţioase poartă numele de „împrumut indirect[LXIII]', permiţînd astfel să fie puse deoparte cărţile litigioase, iar cititorii să fie selectaţi. La fel, în unele secţii pentru copii, benzile desenate cu imagini considerate prea violente sînt plasate sus pe rafturi, pentru a se împiedica accesul nemijlocit la ele.

Începînd cu mijlocul anilor şaptezeci, unii bibliotecari îşi vor pune întrebări şi se vor adresa în mod deschis în legătură cu aceste practici de cenzură.

Astfel, în 1976, Michel Bouvy efectuează o anchetă pentru revista *Lectures et Bibliotheques,* pe care o conduce, şi constată că : „Vreo douăzeci de «curajoşi» au acceptat în cele din urmă să sfideze tabuul [...]. E exagerat să vorbim de tabu? Sincer, nu cred. Căci nu-mi amintesc, de treizeci de ani de cînd practic literatura biblioteconomică de limbă franceză, e adevărat, nu prea bogată, să fi văzut acest subiect abordat în mod deschis. *Larvatus prodeo* (înaintez mascat) nu pare să fie numai deviza lui Descartes, ci şi a bibliotecarului francez"[1].

O parte a breslei bibliotecarilor se sprijină atunci pe „Library Bill of Rights" adoptat de către American Library Association în 1939 şi care, în versiunea din 1948[LXIV], specifică: „Biblioteca trebuie să

LXIII M. Bouvy, „Bibliotheques publiqucs et censurc“, *Lectures et bibliotheques,* nr. 37, ianuaric-martic 1976, p. 17.

LXIV Cf. Documentul 41, prezentat într-o versiune mai recentă ; „Library Bill of Rights" a făcut obiectul unor diverse amendamente în 1948, 1951, 1967 şi 1979, iar redactarea unor articole a fost simplificată sau modernizată.

dispună de cea mai completă documentaţie posibilă, care să prezinte toate punctele de vedere asupra chestiunilor şi problemelor timpului nostru, pe plan internaţional, naţional şi local. Cărţile şi celelalte tipărituri cu autoritate nu trebuie să fie proscrise sau retrase de pe rafturi din motive doctrinare sau de partizanat [...]. Cenzurării cărţilor, cerute sau practicate de către unii particulari care se consideră arbitri în materie de politică sau de morală, sau de către unele organizaţii ce vizează promovarea unei concepţii coercitive [...], vor trebui să se opună bibliotecile asumîndu-şi responsabilitatea de a răspîndi informaţia şi educaţia prin intermediul tipăriturilor[41].

Michel Albaric, dominican, director al bibliotecii private din Saulchoir, defineşte astfel principiul care trebuie să-l conducă pe bibliotecar : „Mulţi dintre noi [...] doresc să exercite o «contra-cenzură activă». Această atitudine e conformă cu concepţia noastră occidentală asupra libertăţilor şi trebuie să o apărăm neobosit. Axioma fundamentală, care este pusă în practică aici, ar putea fi : cititorii noştri sînt responsabili pentru dorinţele lor'". Dar, stabilind acest principiu, fiecare bibliotecar e constrîns imediat să-i arate limitele şi Michel Albaric precizează : „Un cod deontologic trebuie să fie un spirit şi o sursă de inspiraţie în exercitarea unei profesii (dar nu poate fi) o regulă limitată şi rigidă aplicată *ad litteram* şi fără glosă[11]. Există deci un anumit număr de derogări de la regulă, ghidate după etică, după situaţia socială şi după moravuri.

Insă definirea acestor reguli nu întruneşte întotdeauna unanimitatea bibliotecarilor. Astfel, unii dintre ei adoptă linia de conduită al celui de-al doilea manifest al UNESCO, publicat în 1972, anul internaţional al cărţii, unde se sublinia că biblioteca trebuie să acorde spaţiu tuturor curentelor de gîndire, cu excepţia ideologiilor care incită la ură rasială, la violenţă şi la fascism. Alţii se mulţumesc să adopte o „ singură regulă strictă, chiar dacă trebuie să o practicăm fără tragere de inimă : atunci cînd un text este publicat şi difuzat, nu avem nici un drept, în exerciţiul meseriei noastre, să exercităm vreo cenzură, şi trebuie să-i socotim pe cititori, încă o dată, responsabili de interesele sau cererile lor. Nu avem misiunea de a face respectată Ordinea Socială. Fiecare cu meseria lui[1]*[2]. Pe de altă parte, unii bibliotecari atrag atenţia asupra faptului că principiile definite prin manifestul Unesco pot conduce la golirea bibliotecilor de o mare parte a operelor lor, atît de larg poate fi înţeleasă noţiunea de „violenţă[11], şi invers, la constituirea unor biblioteci uriaşe în care cititorul se pierde.

într-un articol intitulat „Pentru o etică a bibliotecarului[11], Jacquette Reboul consideră că „achiziţiile într-o bibliotecă au de asemenea un scop pedagogic, care e responsabilitatea ce revine bibliotecarului. [...] Criteriul său are în vedere să instruiască, să facă

să progreseze, să procure documente menite să suscite la meditaţie. Regăsim aici criteriul de calitate : bibliotecarul va alege romanul bine scris, studiul recenzat bine şi pe larg în revistele de specialitate[113].

' M. Albaric, „Deontologie ct censurc", *Bidletin de l'A.D.E.B.D.,* nr. 16, noiembrie 1979, p. 17.

- M. Albaric, *ibid.,* p. 19.

[3] J. Reboul, „Pour unc ethique du bibliothccairc", *Melanges de la bibliotheque de la Sorbonne,* I, 1980, p. 64.

Unii profesionişti consideră că nu trebuie să aibă un rol pedagogic şi nici de protejare a cititorilor şi că nu trebuie să intervină în faţa pulsiunilor distrugătoare ale acestora - în afară de cazul în care ele sînt îndreptate împotriva cărţilor din bibliotecă! în acelaşi timp, alţii consideră că „responsabilitatea lor personală este pusă în joc" şi că se cade uneori să practice cenzura pentru că „respectarea particularităţilor cititorului va însemna probabil şi un ajutor acordat acestora ca să nu se distrugă sau să nu aducă vreun prejudiciu societăţii"[LXV LXVI].

Astfel, articolul 10 din codul deontologic adoptat de A.B.F. în 1984, care precizează că „în alegerea documentelor şi în relaţia cu cititorii, bibliotecarul nu practică nici o discriminare şi nici o cenzură[112], cunoaşte o aplicare variabilă în funcţie de etica fiecărui bibliotecar şi de presiunile la care este supus. Nu există un cod deontologic semnat de ansamblul asociaţiilor. Michel Albaric consideră că un proiect de cod ar trebui să introducă nuanţe şi să refuze cenzura, dar „în limitele legii" şi „avînd cunoştinţă de starea consultantului", şi să stabilească unele rezerve în ce priveşte educaţia copiilor şi respectul drepturilor proprietarului fondului de carte pe care îl gestionează bibliotecarii[LXVII]. în ce priveşte respectarea legii, putem remarca faptul că unii profesionişti au ales să se opună măsurilor legale de interdicţie pe care le considerau nedrepte, menţinînd lucrările interzise, de exemplu, în timpul războiului din Algeria sau în perioada interzicerii, în 1971 a cărţilor *Eden, Eden, Eden* de Pierre Guyotat şi *Château de Cene* de Bernard Noel, aplicări ale legii din 1949.

Referitor la atitudinea de adoptat în faţa proprietarilor de fonduri, vom vedea că strategiile bibliotecarilor sînt diverse, mergînd de la

---

LXV M. Albaric, *op. cit.,* p. 23.

LXVI Cf. Document 5.

LXVII' M. Albaric, „Ncccssitc d'unc cthiquc dans la rccherche", *Bulletin des bibliotheques de France,* t. 27, nr. 1, 1982, p. 23.

[1] *Bulletin d'informations de l'A.B.F.,* trimestrul al IV-lea 1984, nr. 125.

ascultare la opunere, trecînd prin şiretenie ; negocierile cu autorităţile tutelare sînt cu atît mai complexe cu cît acestea din urmă nu recunosc codurile deontologice. Or, administraţiile teritoriale sînt nu numai proprietarele fondurilor, ci şi singurele responsabile de conţinutul lor în lumina legii. „ Nu se poate redacta un cod deontologic pretinzînd că numai bibliotecarii au dreptul de a cunoaşte fondurile ", se transmite la
A. B.F. în această privinţă, se poate observa că libertatea de gestionare a achiziţiilor, revendicată de articolul 15 din codul deontologic al A.B.F., este din punct de vedere juridic o libertate sub supraveghere. în faţa unor asemenea dificultăţi, o parte a bibliotecarilor se radicalizează şi creează în 1987, cu ocazia măsurilor de control luate la Paris, colectivul „Să respingem cenzura".

Documentul 5. - *Misiunea, îndatoririle şi drepturile bibliotecarului'. Text adoptat în unanimitate de A.B.F. în cadrul adunării generale din 14 mai 1984.*

A. MISIUNEA BIBLIOTECILOR

1. Bibliotecile publice şi private sînt în societate memorii vii în serviciul culturii, al cercetării, al creaţiei şi al timpului liber.

2. Bibliotecile conservă documente dc toate tipurile, al căror suport variază o dată cu evoluţia tehnicilor.

3. In funcţie dc natura lor, bibliotecile sînt deschise pentru toată lumea sau rezervate unei categorii specifice dc cititori.

4. în diversitatea sa, reţeaua de biblioteci concurează la dezvoltarea lecturii în sensul larg al termenului şi avînd în vedere atît documentele tipărite, cît şi cele audiovizuale.

5. Bibliotecile au ca misiune să răspundă nevoilor cititorilor prezenţi şi viitori, să prevadă cererile şi dorinţele acestora.

6. Informarea şi comunicarea documentelor sînt gratuite în bibliotecile dc stat şi în cele ale colectivităţilor locale.

7. Bibliotecile sînt dc asemenea un loc dc activităţi culturale, dc întîlniri şi dc schimburi. Ele participă la organizarea şi la programarea acestor activităţi.

B. ÎNDATORIRILE BIBLIOTECARULUI

8. Bibliotecarul alcătuieşte, îmbogăţeşte, conservă şi exploatează colecţiile dc orice natură. îl ajută pc cititor în cercetarea sa şi face totul pentru a promova lectura. Furnizează informaţiile cerute în funcţie dc resursele din fondurile sale sau rcoricntînd spre un serviciu mai specializat.

9. Bibliotecarul este profesional competent în materie dc biblioteconomie,

documentare, informare şi animaţie. El arc cunoştinţe la zi în toate aceste domenii.

10. în alegerea documentelor şi în relaţia cu cititorii, bibliotecarul nu practică nici o discriminare şi nici o cenzură. EI se opune oricărei tentative de a limita dreptul la informare. Făcîndu-şi serviciul, va acorda o atenţie specială persoanelor, oferindu-le un ajutor chibzuit şi judicios care să ţină cont dc situaţia lor.

11. Bibliotecarul protejează cititorii împotriva oricărei indiscreţii privitoare la cererile şi la lecturile lor. Statisticile pc care le va furniza vor respecta anonimatul persoanelor.

12. Gestionar responsabil, bibliotecarul poate să dea scamă de gestiunea sa în orice moment.

C. DREPTURILE BIBLIOTECARULUI

13. Bibliotecarul are dreptul la recunoaşterea şi la respectarea meseriei şi a competenţei sale, atît din partea cititorilor cît şi a autorităţilor. într-adevăr, fără a fi specialist în toate domeniile, el este singurul care cunoaşte în acelaşi timp tehnicile dc biblioteconomie, fondurile pc care le arc în sarcină, necesităţile cititorilor, tehnicile dc animare şi de promovare a lecturii.

14. Participă la elaborarea dc politici culturale şi documentare.

15. Girează în mod liber biblioteca: achiziţiile, organizarea muncii şi a colecţiilor.

16. în exerciţiul profesiunii sale, este protejat contra atingerilor aduse integrităţii fizice şi onoarci sale profesionale.

17. Este recrutat dintre candidaţii care posedă calificarea şi titlurile necesare ; arc o carieră profesională normală.

18. Beneficiază dc o formaţie profesională continuă.

19. în caz dc conflict, instanţele disciplinare trebuie să asocieze, cu titlu dc expert, unul sau mai mulţi reprezentanţi ai acestei profesiuni.

„GENURILE PROASTE"

Asemenea cenzurilor politice, religioase sau morale, excluderile efectuate în numele calităţii literare a textelor nu sînt constante şi se modifică în cursul timpului. Astfel, dispreţul pe care l-au dovedit în ansamblu partidele politice şi bibliotecarii faţă de benzile desenate se va atenua în anii şaptezeci. Această schimbare de atitudine se explică probabil prin faptul că benzile desenate franco-bel- giene şi-au cucerit un titlu de nobleţe faţă de modelul american, reuşită ce se înscrie într-un gen ale cărui linii au fost trasate, orice s-ar spune, de anglo-saxoni. Noua percepţie a benzilor desenate printre bibliotecari are, fără

îndoială, origini mai pragmatice : la început, aceştia au văzut în benzile desenate un mijloc de a-i atrage spre rafturile bibliotecii pe adolescenţi şi chiar pe adulţii reticenţi cu privire la modelele clasice de lectură. După o veche teorie reactivată în anii şaptezeci - de revenirea căreia bibliotecarii comunişti nu sînt deloc străini - prezenţa unor genuri literare, precum romanele populare sau pentru marele public, romanele poliţiste şi ştiinţifico-fantastice, sau benzile desenate, se justifica doar în măsura în care ar permite atragerea unui anumit public, făcîndu-l să urce progresiv treptele ce conduc la marea cultură.

De mai mulţi ani, această analiză, calificată uneori drept „teoria treptelor scării" s-a lovit de alte modele, care insistau înainte de orice asupra plăcerii de a citi; pe de altă parte, ea e criticată de unii profesionişti care o consideră iluzorie şi inoperantă. într-o cercetare asupra strategiilor de ofertă în bibliotecă, Patrick Parmentier arată că cititorii „nu au o percepţie obiectivă în legătură cu ce li se oferă" şi că „pereţi întregi de rafturi trec neobservaţi în măsura în care nu corespund interesului lor" ; este deci puţin probabil ca, dezamăgit de faptul că nu şi-a găsit cărţile preferate, cititorul să se lase atras de alte lecturi[LXVIII]. între timp, o parte a acestei producţii a fost legitimată de către intelectuali : benzile desenate s-au bucurat de antologii şi de festivaluri, romanele poliţiste şi ştiinţifico-fantastice au avut propriii critici, iar colecţii nobile au găzduit, la Gallimard sau la Seuil, cărţile acestea „proaste".

Din acel moment, n-a mai fost nevoie de justificări pentru a fi introduse în bibliotecă, chiar dacă povara trecutei lor descalificări induce uneori, după Patrick Parmentier, strategii de ofertă puţin ruşinoase. Această evaluare a lăsat totuşi pe margine o parte a producţiei, precum romanele sentimentale, sau seriile populare de romane poliţiste, de aventuri, ştiinţifico-fantastice sau de spionaj. Unii bibliotecari consideră că, în numele unei selecţii calitative, se face, de asemenea o cenzură culturală, care îi elimină pe cititori o dată cu cărţile lor preferate. în *Publics ă l'oeuvre,* Martine Poulain consideră că bibliotecile „exclud fără vreo formă de judecată această «literatură prea uşoară», fără să-şi pună cu adevărat problema acestor texte şi a cititorilor lor"'.

Deja în 1976, Michel Bouvy remarca : „Printre diferitele tipuri de cenzură, există unul care poate permite disimularea celorlalte cu conştiinţa curată : vreau să vorbesc de cenzura bazată pe calitate, atît de comună în cadrul profesiei noastre. în spatele conceptului de

LXVIII P. Parmentier, „Lcs rayons de la bibliothcquc ou commcnt fairc son miel", *Bulletin des bibliotheques de France,* t. 30, nr. 1, 1985, p. 48.

calitate puteţi pune orice doriţi [...] de vreme ce misiunea voastră este de a eleva gustul publicului [...]. Cenzura referitoare la calitate e una dintre cele mai practicate. Mi se întîmplă să-i cedez şi eu însumi, desigur, dar nu fără a-mi pune întrebări şi a mă gîndi dacă nu mă rup deliberat, procedînd astfel, de un întreg public pe care mi-aş dori să-l atrag în instituţia mea şi care e firesc să se găsească dezorientat cînd intră din întîmplare, deoarece nu mai regăseşte ceea ce e obişnuit să vadă într-un chioşc de ziare“[LXIX LXX].

A discerne actele de cenzură printre opţiunile de natură calitativă înseamnă a ne întoarce la dezbaterea asupra dezvoltării practicilor de lectură în mediile populare şi asupra modului în care bibliotecile pot contribui la aceasta.

Dacă am putea surprinde cenzura de-a lungul evenimentelor cotidiene ce ţes trama zilelor şi a curentelor politice şi ideologice cu care se îmbogăţeşte istoria, am putea găsi cenzura şi în textele legislative sau administrative. Vom vedea în capitolele următoare că puterea bibliotecilor creşte de-a lungul întregului secol şi că depinde de organizarea şi de revendicările bibliotecarilor care încearcă să dobîndească un statut. Dar această putere nu e decît parţial recunoscută de textele juridice şi regulamentare ce le organizează profesiunea; repartizarea puterilor între autorităţile tutelare şi bibliotecari nu e delimitată în mod precis, iar dacă prescripţiile care recomandau unele forme de cenzură dispar din texte, necesitatea unui pluralism totuşi nu e afirmată.

LXIX M. Poulain, „La sallc d’actualite, ou la rcchcrchc dc Timprcvu", *Publics â l’oeuvre, pratiques culturelles â la Bibliotheque publique d’information du centre Pompidou,* dc J.-F. Barbicr-Bouvct şi M. Poulain, B.PI.-Centre Pompidou/La Documentation franţaise, 1986, p. 207.

LXX M. Bouvy, *Bibliotheques publiques et censure,* pp. 18 şi 32.

II

Lista prescripţiilor cenzurii: reglementări, manuale, discursuri

Pentru a instala decorul şi pentru a indica regulile jocului după care actorii îşi vor juca rolul, pentru a defini strategii sau a improviza tactici, vom analiza în această a doua parte, maniera în care statul a intervenit în ajutorul legislaţiei şi a reglementărilor (legi, ordonanţe, decrete, hotărîri, circulare) pentru a controla fondurile sau pentru a-şi delega autorităţile în faţa colectivităţilor locale, precum şi prescripţiile sau recomandările transmise bibliotecarilor de către profesioniştii cu autoritate privitor la achiziţii şi la cenzură.

Analiza noastră şe bazează în special pe o cercetare documentară a legilor şi reglementărilor, a discursurilor inspectorilor generali, a intervenţiilor la congresul bibliotecarilor, a manualelor de biblioteconomie, a revistelor asociative sau a articolelor profesionale. Aceste directive nu emană de la aceleaşi autorităţi, nu au aceeaşi valoare prescriptivă şi nici aceiaşi destinatari. Ignorarea sau transgresarea unui text de lege şi într-o mai mică măsură a unui decret poate să atragă sancţiuni penale şi administrative ; nerespectarea circularelor ministeriale nu îi expune pe recalcitranţi decît la o reamintire a directivelor din partea Administraţiei. Unele dispoziţii - precum decretul din 12 iunie 1912 asupra comitetelor de inspecţie - privesc exclusiv funcţionarea bibliotecilor, în timp ce alte texte - precum legea din 16 iunie 1949 asupra publicaţiilor destinate tineretului, sancţionează toate categoriile profesionale. In ciuda diversităţii nivelurilor de prescripţii, am ales să tratăm, în acelaşi capitol, ansamblul textelor legislative şi reglementare, pentru a surprinde logica legislatorului în contextul său politic şi istoric.

în ce priveşte manualele din uzul bibliotecarilor, forţa lor de a se impune este de acelaşi tip. Recomandările din manuale sau discursurile de la congrese propun un model care exprimă consensul provizoriu al membrilor influenţi din cadrul profesiunii. Bibliotecarii nu sînt constrînşi juridic să le urmeze ; acestea nu le sînt impuse prin

forţa legii, ci prin puterea normelor profesionale ; nu dau naştere la infracţiuni penale, dar pot atrage infracţiuni sociale, în funcţie de maniera în care actorii vor fi interiorizat normele. După cum remarcă Erving Goffman „sancţiunile formale sprijină regulamentele, sancţiunile informale susţin

ceea ce este înţeles uneori ca presiune socială"Aceste recomandări pot să atragă de asemenea sancţiuni profesionale, intervenind sub formă de blam din partea Inspecţiei generale a bibliotecilor.

Ceea ce afirmă textele legislative, manualele de biblioteconomie sau discursurile de la congrese nu permite înţelegerea practicilor efective ale bibliotecarilor, dar ne oferă prescripţii şi idei despre ceea ce trebuie şi ceea ce nu trebuie să facă un „bun“ bibliotecar. Avînd în vedere teritoriul pe care îl marchează, asemenea texte şi discursuri sînt totuşi fondatoare nu numai de percepţii şi de judecăţi, ci şi de practici în cadrul profesiei.

[1] E. Gofiman, *La mise en scene de la vie quotidienne,* voi. 2, ed. dc Minuit, 1973, p. 102.

1. Cadrul juridic şi reglementar

1912-1944: CONTROLUL, SUPRAVEGHEREA. COMITETELE DE INSPECŢIE ŞI DE ACHIZIŢIONARE A CĂRŢILOR

în această primă parte a secolului, legislaţia prescrie colectivităţilor locale faptul de a nu-l lăsa pe bibliotecar şi pe adjuncţii săi să aleagă de unii singuri lucrările din care se compun fondurile.

Astfel, decretul din 6 iunie 1912[LXXI], stabilit de Ministerul Instrucţiei Publice şi Artelor Frumoase, de care depindeau atunci bibliotecile publice, instaurează un „comitet de inspecţie şi de achiziţie a cărţilor" în toate oraşele ce dispun de o bibliotecă municipală. Acest comitet este însărcinat în special cu supravegherea folosirii fondurilor afectate pentru achiziţii. Bibliotecarul-responsabil care asistă de drept la reuniunile cu vot deliberativ[LXXII] poate face propuneri de achiziţii, propuneri ce trebuie ratificate de comitet.

în bibliotecile clasate[LXXIII], care dispuneau de un fond vechi, conservatorul, ţinînd cont de competenţele sale, are o mai mare autonomie, de vreme ce articolul 3 stipulează că în aceste instituţii „două cincimi din sumele afectate achiziţiilor sînt lăsate, în lipsa unui aviz negativ din partea primarului, la dispoziţia bibliotecarului, fără consultarea prealabilă a comitetului, pentru

---

LXXI Cf. Documentul 6.

LXXII Această dispoziţie marchează o evoluţie notabilă în ce priveşte rolul bibliotecarului în alegerea cărţilor : într-adevăr, decretul din 1 iulie 1897, în vigoare pînă atunci, nu dădea dreptul bibliotecarilor decît la vot consultativ.

LXXIII ' *Pluviose* „a cincea lună a calendarului revoluţionar francez corespundea perioadei cuprinse între 20 sau 21 ianuarie şi 18 sau 19 februarie" (n.t.).

cumpărarea continuărilor lucrărilor, a cărţilor de ocazie sau de utilitate urgentă. Bibliotecarul dă seamă, la fiecare şedinţă a comitetului, de cheltuielile astfel efectuate".

Documentul 6. - *Decret din 6 iunie 1912. Decret prin care se instituie comitetul de inspecţie şi de achiziţie a cărţilor în oraşele care dispun de o bibliotecă*

— Din 6 iunie —

Preşedintele Republicii Franceze,

în urma raportului ministrului Instrucţiei Publice şi Artelor Frumoase;

Avînd în vedere ansamblul legilor şi decretelor care stabilesc drepturile statului asupra colecţiilor depuse în bibliotecile publice ;

Avînd în vedere hotărîrca consulară din 8 ploios[1] anul XI şi decretul din 20 februarie 1809;

Avînd în vedere decretul din 1 iulie 1897, după care se conduc bibliotecile publice din oraşe ; Avînd în vedere hotărîrca din 12 iunie 1909 ;

Avînd în vedere avizul emis dc Comisia Superioară a Bibliotecilor instituită pe lîngă Ministerul Instrucţiei Publice şi Artelor Frumoase,

Decretează :

Art. 1. Se instituie un comitet dc inspecţie şi dc achiziţionare a cărţilor în toate oraşele care dispun dc o bibliotecă municipală.

Membrii comitetului sînt numiţi pentru o perioadă dc şapte ani prin hotărîrc a ministrului Instrucţiei Publice şi Artelor Frumoase pe baza prezentării făcute dc prefect în urma avizului primarului.

Primarul este preşedintele dc drept al acestui comitet, care cuprinde în afară dc el, ca membru dc drept dc asemenea, un consilier municipal ales dc colegi pentru durata mandatului său.

Comitetul se reuneşte obligatoriu cel puţin o dată pe trimestru ; el îşi exercită supravegherea asupra stării bibliotecii, hotărăşte folosirea fondurilor afectate atît conservării şi întreţinerii colecţiilor cît şi achiziţiilor, îşi dă avizul asupra propunerilor dc schimburi.

Art. 2. Bibliotecarul asistă dc drept la reuniunile comitetului, unde arc drept dc vot deliberativ şi, asemenea membrilor comitetului, poate face acolo toate propunerile dc achiziţii.

Dacă bibliotccarul-adjunct al unui depozit *clasat* posedă una din diplomele sau certificatele prevăzute dc decretul din 1 iulie 1897, va face parte dc drept şi din comitet, avînd drept de vot deliberativ.

Art. 3. în depozitele *clasate,* iniţiativa şi conducerea tuturor lucrărilor tehnice de catalogare şi dc punere în ordine a colecţiilor aparţine exclusiv bibliotecarului, cu condiţia aprobării dc către inspectorii generali.

Tot pentru aceste instituţii, două cincimi din suma afectată achiziţiilor sînt lăsate,

în lipsa unui aviz contrar din partea primarului, la dispoziţia bibliotecarului, fără o consultare prealabilă a comitetului, pentru cumpărarea unor scrii dc cărţi dc ocazie sau dc utilitate urgentă.

Bibliotecarul dă scamă la fiecare şedinţă a comitetului dc cheltuielile astfel efectuate.

La fiecare încheiere dc activitate, acesta adresează primarului un raport asupra întrebuinţării sumei puse astfel la dispoziţia sa. O copie a acestui raport c anexată la raportul anual prevăzut dc articolul 2 al decretului din 1 iulie 1897.

Art. 4. Ministrul Instrucţiei Publice se asigură, prin inspecţii, dc starea şi dc întreţinerea bibliotecilor.

Art. 5. Se abrogă dispoziţiile contrare prezentului decret.

Art. 6. Ministrul Instrucţiei Publice şi Artelor Frumoase este însărcinat cu executarea prezentului decret.

De către preşedintele Republicii — A. FALLIERES
Ministrul Instrucţiei Publice
şi Artelor Frumoase,
GUIST'HAU

Dispoziţiile decretului din 12 iunie 1912 au ca motiv esenţial întărirea exercitării puterii de tutelă din partea statului asupra municipalităţilor şi nu fac decît să amintească unele dispoziţii anterioare. Analiza acestora din urmă permite înţelegerea mai bună a urmărilor măsurilor luate în iunie 1912.

Printr-un decret din 28 ianuarie 1803, statul napoleonian a pus „la dispoziţia şi sub supravegherea" municipalităţilor bibliotecile publice constituite din confiscările revoluţiei şi cu care nu ştia ce să-facă. Pentru a salva fondurile de carte pe care municipalităţile se dovediseră incapabile să le gereze şi le înstrăinaseră uneori pentru a trage folos de pe urma lor, monarhia din Iulie şi a IlI-a Republică, prin ordonanţa din 22 februarie 1839 şi decretul din 1 iulie 1897', trec la prevenirea furturilor şi a degradărilor, introducînd „ordinea, ansamblul şi regularitatea"[LXXIV] [LXXV] fără de care bibliotecile „devin

LXXIV Pentru interpretarea acestor texte, se poate consulta H. Comtc, *Les Bibliotheques publiques en France,* pp. 245-251.

LXXV Text de prezentare a decretului din 22 februarie 1839, adresat dc Salvandy, ministru secretar dc stat la departamentul instrucţiei publice, regelui Louis-Philippe.

repede o grămadă confuză de cărţi"[LXXVI]. Prin aceste două texte, statul încearcă să redobîndească o putere, abandonată cu uşurinţă, graţie mai ales intervenţiei „comitetelor de instrucţie şi de achiziţie", numite prin hotărîre ministerială, şi bibliotecarilor cu diplomă formaţi de stat, în cazul bibliotecilor clasate.

Spiritul decretului din 1 iulie 1897, care instituia clasarea anumitor biblioteci municipale, marchează o cotitură în evoluţia regimului juridic al bibliotecilor, introducînd „ideea că statul, în calitate de principal proprietar, este motivat să revendice o participare sporită la gestionarea anumitor biblioteci, participare mergînd dincolo de puterile deţinute ca autoritate tutelară"[LXXVII]. Această intervenţie va fi ulterior întărită prin legea din 20 iulie 1931 care repartizează bibliotecile în trei categorii (clasate, controlate, supravegheate) şi prin legea din 3 noiembrie 1943 care retrage primarilor orice competenţă în a-i numi pe bibliotecarii bibliotecilor municipale clasate.

Aplicarea decretului din 6 iunie 1912, reluînd articolul 3 al decretului din 1897 asupra comitetelor de inspecţie şi de achiziţionare a cărţilor, nu a suscitat un mare zel din partea primarilor, care au văzut în el o limitare a propriilor prerogative. Intr-adevăr, în primul articol, decretul prevede ca membrii comitetului, al cărui preşedinte de drept este primarul cuprinzînd de asemenea şi un consilier municipal, să fie numiţi pe şapte ani de către minister, în urma prezentării făcute de prefect şi a unei propuneri simple venite din partea primarului. Aceeaşi dispoziţie prevăzută de ordonanţa din 22 februarie 1839 ridicase proteste din partea unor municipalităţi ce contestau legalitatea numirii de către ministru a membrilor comitetelor[LXXVIII].

Faptul că legislatorul e obligat să reamintească aceste dispoziţii, în iunie 1912, arată că ele n-au fost urmate într-un mod foarte riguros : într-adevăr, între 1839 şi 1912, mai ales sub a IlI-a Republică, Ministerul Instrucţiei Publice şi Artelor Frumoase nu încetează să amintească şi să reia prescrierile ordonanţei din 22 februarie 1839[LXXIX]. în ciuda opoziţiilor, constituirea comitetelor este treptat respectată de municipalităţi, în urma cererilor repetate, chiar dacă acestea „nu funcţionează toate cu aceeaşi regularitate. în timp ce unele se reunesc frecvent şi în mod periodic, altele nu sînt convocate

LXXVI Ordonanţa din 28 iunie 1886.

LXXVII H. Comic, *op. cit.,* p. 251.

LXXVIII H. Comic, *op. cit.* pp. 248-250.

LXXIX' Circularele din 4 mai 1874, 20 septembrie 1877, 28 iunie 1886 ; decretele din 1 iulie 1897, 6 martie 1903 ; circulara din 20 martie 1903.

decît în rare ocazii, în funcţie de circumstanţe şi numai cînd o dificultate reală face necesar apelul la serviciile lor"[LXXX].

Pe de altă parte, unele municipalităţi par să-i fi numit pe membrii comitetului fără să se fi raportat la autoritatea administrativă centrală, de vreme ce aceasta se va vedea constrînsă să ceară prefecţilor să-şi facă cunoscută opinia asupra persoanelor numite direct de către unii primari[LXXXI], anunţîndu-i pe aceştia din urmă că nu vor putea „tolera existenţa comisiilor cu atribuţii similare, care, prin acest mijloc, ar putea fi determinate să se substituie comitetelor".

Legislaţia relevă astfel dificultăţile întîlnite la împărţirea puterilor între stat şi colectivităţile locale.

Dacă toate aceste măsuri au ca scop salvgardarea patrimoniului naţional, vizînd în primul rînd conservarea lui, se naşte şi o altă preocupare privind lectura textelor : ministerul înţelege să controleze achiziţiile delegîndu-şi puterea unui comitet numit prin grija sa. O circulară din 28 iunie 1886 este foarte explicită :

> Însărcinate cu repartizarea creditelor alocate dc consiliile municipale, comitetele, care veghează la conservarea colecţiilor din biblioteci, trebuie de asemenea să supravegheze îmbogăţirea acestora şi să discute în şedinţă problema achiziţiilor. într-adevăr, a lăsa unui bibliotecar sau unuia din membrii comitetului grija exclusivă în alegerea cărţilor dc cumpărat ar putea avea grave inconveniente, prea uşor dc prevăzut pentru a le mai enumera. Dacă am putea admite ca bibliotecarul, sau oricare dintre membrii comitetului avînd o competenţă specială, să alcătuiască lista dc propuneri, ar însemna să aibă drepturi excesive. Bibliotecarul, aflîndu-sc constant în legătură cu publicul şi tocmai dc aceea cunoscînd gusturile celor ce muncesc în mod serios, poate furniza indicaţii utile. E deci oportun ca el să fie ascultat în discuţiile privind alegerea cărţilor, unde să aibă drept dc vot consultativ ; dar nici el şi nici altcineva să nu decidă dc unul singur ; şi, în nici un caz, o repet, lista cărţilor dc achiziţionat nu trebuie să fie definitivată fără avizul comitetului.

Pe de altă parte, aceeaşi circulară indică criteriile pe care trebuie să se sprijine primarul pentru a-i propune pe membrii comitetelor :

> Prezentaţi prefecţilor dc către primari, membrii acestor comitete îşi primesc numirea, după cum se vede, dc la ministrul Instrucţiei Publice. Ei sînt recrutaţi dc preferinţă dintre membrii societăţilor savante, dintre erudiţii dc orice fel, dintre profesori, doctori, magistraţi, avocaţi, industriaşi, într-un

---

LXXX Circulară referitoare la comitetele dc inspecţie şi dc achiziţie din 28 iunie 1886.

LXXXI Circulară amintind dispoziţiile reglementare din 4 mai 1874.

cuvînt dintre persoanele susceptibile dc a avea opinii luminate asupra diverselor probleme ce se referă la biblioteci.

Directivele nu pot fi înţelese doar ca paliative pentru incompetenţa unor bibliotecari, care nu dispun de formaţie şi de cunoştinţe referitoare la cărţi şi la biblioteci, ci şi ca măsuri de control asupra conţinutului moral, ideologic şi politic al noilor achiziţii. Asemenea exigenţei de a trimite anual la minister cataloagele şi listele cu noile achiziţii, aceste prescripţii constituie un suport juridic pentru exercitarea unei eventuale cenzuri de stat.

în sfîrşit, reactivînd comitetele de inspecţie şi de achiziţie, e posibil ca statul să fi vrut să dea asigurări ligilor de moralitate foarte puternice în acea perioadă. Membrii lor erau recrutaţi din aceleaşi medii sociale ca şi cei ai comitetelor de achiziţii şi participau la mişcarea bibliotecilor populare destinată instruirii poporului. „Modul de numire a acestor comitete se aseamănă cu criteriile şi cu credinţa ligilor în rolul de conducători, al cetăţenilor competenţi“'.

[1] Asupra convergenţei, pînă la războiul din 1914, dintre ligile dc moralitate şi comitetele dc lectură din bibliotecile populare, cf. A. Stora-Lamarrc, *L 'Enfer de la 111-e Republique,* pp. 183-189.

Ligile care se dezlănţuie împotriva obscenităţii pe care o dovedesc unele scrieri, în special romane, obţin promulgarea legilor din 2 august 1882, din 16 martie 1898 şi din 7 aprilie 1907, care reprimă „ultragiul contra bunelor moravuri".

Dorinţa statului de a controla se manifestă într-un mod şi mai explicit în ce priveşte bibliotecile populare. O circulară din 10 iunie 1874 dată de Ministerul Instrucţiei Publice, Cultelor şi Artelor Frumoase aminteşte prefecţilor că instituirea comitetelor de inspecţie şi de achiziţie de carte se aplică, de asemenea, bibliotecilor populare fundate la iniţiativa municipalităţilor şi că e de preferat să i se obţină „aplicarea de bunăvoie în bibliotecile fundate prin iniţiativă privată"[LXXXII]. în plus, această circulară atrage atenţia prefecţilor asupra unui punct „care a fost considerat ca foarte important de către comisia bibliotecilor populare"[LXXXIII] şi pe care vor trebui să-l aplice comitetele de supraveghere şi de achiziţie :

Acestea trebuie să vegheze ca nu toate cărţile să ajungă în mîinilc tuturor

LXXXII Este vorba de bibliotecile create la iniţiativa marilor proprietari, a directorilor de fabrici sau dc uzine, a clerului, a asociaţiilor dc educaţie populară şi a societăţilor muncitoreşti, a cooperativelor sau a societăţilor dc ajutor reciproc.

LXXXIII- Această comisie cuprindea deputaţi, membri ai clerului şi ai Institutului dc Învăţămînt Superior.

cititorilor. Dulapuri speciale vor trebui să închidă lucrările ce nu vor putea fi împrumutate decît cu un anumit disccmămînt, fie adulţilor, dc exemplu, fie persoanelor care se consacră unor lucrări mai speciale. E aici o chestiune dc tact, asupra căreia c imposibil dc dat prescripţii formale ; aprecierea lucrărilor care nu trebuie date spre lccturarc decît cu o anumită rezervă trebuie lăsată în scama judecăţii inspirate a bibliotecarilor şi a membrilor comitetului. Dacă apar unele dificultăţi legate dc acest lucru, vă veţi adresa imediat comisiei instituite pe lîngă ministerul nostru.

Bibliotecile populare trebuie, într-adevăr, „ să procure lucrătorilor şi muncitorilor distracţii oneste şi utile : acestea contribuie la înălţarea lor spirituală, la îndepărtarea lor de la plăcerile frivole şi degradante şi mai ales le furnizează mijloacele de a-şi dezvolta pregătirea generală şi tehnică"[LXXXIV].

Bibliotecile populare comunale care, invers decît bibliotecile publice, puteau să-şi împrumute lucrările tuturor cititorilor fără deosebire, nu trebuiau „să aibă un caracter politic[LXXXV]", dar să încurajeze „bunele lecturi" morale, civice şi didactice. Concepute înainte de toate ca un mijloc de a moraliza şi de a educa clasa muncitoare, bibliotecile populare trebuiau să vegheze la a nu permite citirea lucrărilor care i-ar putea incita pe muncitori, pe meseriaşi, pe oamenii de casă să iasă din condiţia lor socială, de asemenea, cărţile ce ar propaga doctrine revoluţionare sau ar lăsa să se întrevadă practici sexuale imorale, de exemplu în afara căsătoriei. Printre genurile literare, romanul popular şi în special foiletonul devin obiectul tuturor excomunicărilor pentru că fac parte din „plăcerile frivole" de care legislatorul doreşte să-i îndepărteze pe muncitori, la fel ca de bar şi de bordel.

Observăm deci că apare asupra acestui punct o convergenţă între modul de a vedea al membrilor comitetelor de supraveghere, evocate mai sus, şi cel al legislatorului.

în mediul rural, bibliotecile populare erau adesea anexate la şcolile publice şi plasate sub responsabilitatea învăţătorului; legislatorul arată că, în măsura în care acestea primesc copii, alcătuirea fondurilor de carte trebuie să fie „supravegheată cu scrupulozitate"[LXXXVI].

LXXXIV’ Circulara către prefecţi, din 8 ianuarie 1873, emisă dc Ministerul Instrucţiei Publice, Cultelor şi Artelor Frumoase.

LXXXV Circulara către prefecţi, din 15 martie 1899, emisă dc Ministerul Instrucţiei Publice, Cultelor şi Artelor Frumoase.

LXXXVI Circulara către prcfcc|i din I iunie 1886, emisă dc Ministerul Instrucţiei Publice, Cultelor şi Artelor Frumoase. Această circulară aminteşte faptul că nici o lucrare nu poate intra în bibliotecile populare ale şcolilor fără autorizaţia inspectorului dc Academic.

Se înţelege atunci că, dacă autoritatea centrală acordă mai multă încredere bibliotecarilor cu diplomă din bibliotecile clasate, nu este numai din cauza competenţelor pe care le au, ci şi pentru că aceste instituţii, ţinînd cont de alcătuirea fondurilor lor, se adresează exclusiv unui public avizat, chiar erudit, ale cărui lecturi nu fac obiectul unei supravegheri atît de riguroase precum în cazul publicului larg.

O asemenea stare de spirit reprezentativă pentru foarte puritanul şi represivul secol al XlX-lea va persista dincolo de tensiunile politice ale perioadei „ordinii morale" şi va continua să impregneze mentalităţile şi practicile din prima jumătate a secolului XX, chiar vederi mai puţin moralizatoare asupra lecturii încep să apară în perioada dintre cele două războaie. După cum remarcă Noe Richter, „grija de a moraliza şi de a educa a degajat noţiunea de «carte bună» ce va deveni unul din conceptele cheie ale lecturii populare şi ale lecturii publice pînă în zilele noastre. [...] Găsim astfel reunite, încă de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, cele trei elemente constitutive ale lecturii populare : moralism, civism, didacticism. Sînt stîlpii pe care se vor baza toate acţiunile de pînă la sfîrşitul primului război mondial şi chiar de mai tîrziu"[LXXXVII].

La începutul celui de-al doilea război mondial, decretul-lege al lui Edouard Daladier din 29 iulie 1939, promulgat pentru a proteja familia, natalitatea şi „rasa franceză", va constitui o agravare chiar a legii ordinii morale din 16 martie 1898, extinzînd la cărţi ultragiul contra bunelor maniere. Acestea îşi vor pierde astfel statutul privilegiat de suport al unor opere de creaţie[LXXXVIII]. Această legislaţie încă în vigoare se aplică cu prioritate editării, dar şi difuzării : orice lucrare interzisă din cauză că aduce atingere bunelor moravuri nu poate figura legal în biblioteci.

Dacă directivele din 1897 şi din 1912 asupra comitetelor de inspecţie şi de achiziţie, al căror spirit am arătat că nu se deosebea cu nimic de textele edictate în ultimul sfert al secolului al XlX-lea, nu vor fi abrogate decît în 1961, rămînînd deci în vigoare pînă la acea dată, legislatorul va deveni mult mai discret în ce priveşte controlul aplicării lor după primul război mondial. Această tăcere a ministerului are mai multe cauze. Pe de o parte, exista în acel moment preocuparea de a legifera în primul rînd statutul bibliotecilor clasate ce conţineau majoritatea fondurilor de stat şi al căror personal format şi licenţiat mai cu seamă la Ecole Naţionale des Chartes şi regrupat din 1906 în

---

LXXXVII■ N. Richtcr, *Bibliotheques et education permanente ; de la lecture populaţie ă la lecture publique,* Lc Mans, Bibliotheque dc l'Univcrsitc du Mâine, 1981, p. 6.

LXXXVIII'Cf. D. Becourt, *Livres condamnes, livres interdits ; liberte ou censnre ?,* Ccrclc dc la Librairic, 1972. Ultragiul contra bunelor moravuri ţine dc dreptul comun.

cadrul Asociaţiei Bibliotecarilor Francezi (A.B.F.) reprezenta un grup de presiune. Astfel, Comisia Superioară a Bibliotecilor, instituită în ianuarie 1909, se interesează în special de bibliotecile clasate, de cele naţionale[LXXXIX] şi universitare. A.B.F. va obţine în această perioadă promulgarea principalei legi care, la 20 iulie 1931, naţionaliza personalul instituţiilor clasate.

Pe de altă parte, se dovedeşte faptul că în timpul dificilei împărţiri a puterii între stat şi colectivităţile locale, a cărei miză principală era conservarea fondurilor de carte, se ajunge la un *statu quo* prin care statul îşi rezerva cea mai mare parte a autorităţii asupra bibliotecilor clasate[XC] şi acorda tutela bibliotecilor neclasate municipalităţilor[XCI], exercitîndu-şi controlul în special prin intermediul subvenţiilor şi al Inspecţiei generale a bibliotecilor[XCII].

Mai pe larg, prima jumătate a secolului XX este o perioadă de stagnare, chiar de regres a bibliotecilor : „Slăbeşte puterea acestor instituţii de a cumpăra documente şi adesea intră într-un declin puternic ; opoziţia dintre reţelele culte şi cele populare se întăreşte în ciuda cîtorva paşi înainte ; instrumentele lecturii «pentru toţi» - pentru a relua terminologia anilor treizeci -, în special bibliotecile şcolare şi populare, în cel mai bun caz vegetează şi sînt adesea muribunde. Pe scurt, imobilismul, declinul şi inadaptarea la nevoi definesc viaţa din biblioteci între 1900 şi 1945“[XCIII]. Doar scurtul episod al Frontului Popular va rupe acest imobilism prin crearea Asociaţiei pentru Dezvoltarea Lecturii Publice (A.D.L.P.) şi acordarea creditelor pentru modernizarea bibliotecilor municipale, echiparea cu bibliobuz şi formarea bibliotecarilor. Începînd din acel moment, relativa tăcere a legislatorului în ce priveşte aplicarea decretului din 12 iunie 1912, luînd în considerare textele reglementare uneori limbute de la sfîrşitul secolului al XlX-lea, nu prevesteşte vreo abandonare a controlului asupra alcătuirii fondurilor sau chiar a cenzurii, ci un anume abandon... al bibliotecilor municipale şi populare. Două războaie mondiale, depresiunea economică şi neîncrederea majorităţii bibliotecarilor profesionişti în „lectura pentru toţi" cu siguranţă nu pot fi străine de această situaţie.

LXXXIX Biblioteca Naţională, Biblioteca Arsenalului, Biblioteca Mazarină, bibliotecile Operei şi Conservatorului, care formau pe atunci Reuniunea Bibliotecilor Naţionale.

XC Chiar dacă dubla dependenţă care subzistă în cazul acestor instituţii le pune uneori într-o situaţie dificilă. Cf. H. Comtc, *op. cit.,* pp. 258-260.

XCI[1] Controversa din secolul al XlX-lea în legătură cu numirea bibliotecarilor din instituţiile ncclasatc dc către stat sau dc către municipalităţi a fost tranşată atunci definitiv în favoarea comunelor.

XCII Cf. *infra,* „Inspecţia bibliotecilor".

XCIII' CI. Jolly, „Institutions : la crisc des bibliothequcs", *Histoire de l'Edition,* Promodis, 1986, t. IV, p. 543.

Din cele 311 biblioteci municipale clasate, controlate sau supravegheate, recenzate în 1942', doar o sută sînt cu adevărat active. în aceste biblioteci care se adresează oamenilor citiţi, favorizînd consultarea cărţilor pe loc, se numesc comitete de inspecţie şi de achiziţie de carte, ce se reunesc mai mult sau mai puţin regulat. Miile de mici biblioteci populare - comunale sau private - care n-au putut fi cuprinse într-o reţea coerentă şi al căror conţinut prea didactic nu corespundea cererilor publicului popular sînt în declin[XCIV] [XCV]. Administraţia centrală, care a supus pînă atunci aceste biblioteci „unor condiţii de control inacceptabile pentru nişte asociaţii libere"[XCVI] şi cu prea mare greutate pentru a fi asumate de către comune, se orientează spre acordarea unei timide susţineri bibliotecilor intercomunale itinerante, constituite sub formă de „cantine de cărţi", iniţiate de către Muzeul Pedagogic, dintre care 41 funcţionau în ajunul primului război mondial cînd se va pune capăt respectivei experienţe.

Începînd cu 1921, „Comitetul American pentru Regiunile Devastate" implantează biblioteci mobile[XCVII] în Aisne. Iniţiativa este reluată în 1933 de Victorine Verine care pune în circulaţie la Soisson primul bibliobuz francez, apoi de Henri Vendel în Marne. Dar asemenea încercări nu au ecou la nivel guvernamental şi „ rolul puterilor publice se rezumă la un interesant, dar steril, tur de orizont al chestiunii"[XCVIII]. Impulsul dat de Frontul Popular va favoriza noi iniţiative, pînă cînd cel ce-al doilea război mondial va stopa elanul primelor bibliobuze franceze.

La începutul războiului, un decret semnat de preşedintele Albert Lebrun stipulează că „începînd cu data de 28 august 1939, tipăriturile, desenele sau înscrisurile de orice natură destinate publicării [...] vor fi supuse unui control preventiv din partea serviciului general de informaţii, care va avea dreptul de a interzice publicarea lor“. După 14 iunie 1940, această prescripţie va fi menţinută în zona liberă şi va fi

---

XCIV Funcţionarea şi reorganizarea Reuniunii Bibliotecilor Naţionale din Paris, 15 iunie 1940 - 31 decembrie 1942, raport prezentat Domnului Mareşal al Franţei, şef al statului, dc către B. Fay, administrator general, Paris, Biblioteca Naţională, 1943. Acest raport recenzează 311 B.M. din care 37 clasate, 30 controlate şi 244 supravegheate. Celelalte biblioteci municipale sînt respinse în categoria „lcltrcs publiqucs", adică pentru lectură publică sau populară. Cf. L. Yvert, „Les statistiques des bibliotheques municipalcs", *Bulletin des bibliotheques de France,* pp. 309-350.

XCV Cea mai marc parte a lor nu se vor menţine după ccl dc-al doilea război mondial.

XCVI[1] N. Richtcr, *Les Bibliotheques populaires,* p. 149.

XCVII Bibliotecarii făceau drumuri cu camionetele militare pentru a transporta cărţi în satele şi în cătunele îndepărtate.

XCVIII P. Ory, „Le role dc l’Etat : les politiqucs du livre", *Histoire de l'edition,* Promodis, 1986, t. IV, p. 61.

controlată de serviciile franceze de cenzură instalate la Clermont-Ferrand. Guvernul de la Vichy va aplica atunci cea mai nedemnă dintre cenzurile secolului, difuzînd în regiunea din sud, dintr-un exces de zel cu care era obişnuit, lista Otto precum şi cele ce i-au urmat, stabilite în zona ocupată la iniţiativa autorităţilor germane[XCIX].

1945-1966 : MORCOVUL ŞI BÎTA

Concepţiile, inspirate din experienţele anglo-saxone, dezvoltate de către unii din pionierii lecturii publice, care au făcut experienţe pilot - precum punerea în circulaţie a bibliobuzelor sau crearea primei biblioteci pentru copii „L'Heure Joyeuse" în 1924 - nu reuşesc, mai pe larg, decît în 1945 o dată cu crearea în mediul rural a bibliotecilor centrale de împrumut (B.C.P.) ale departamentelor[C] şi prin introducerea progresivă a clasificării zecimale Dewey şi a accesului liber la rafturi în bibliotecile municipale.

Comitetele consultative ale bibliotecilor centrale de împrumut

în B.C.P., textele reglementare votate după război traduc o evoluţie fundamentală a conceperii rolului ce revine comitetelor şi bibliotecarilor. O hotărîre din 20 februarie 1946 precizează, într-adevăr, că directorii de B.C.P., numiţi prin hotărîre ministerială, sînt asistaţi de un comitet consultativ care „îşi dă avizul asupra alcătuirii fondurilor bibliotecii şi asupra funcţionării serviciului de împrumut". Este pentru prima oară cînd apare în reglementări termenul „consultativ" în loc de „supraveghere" pentru a califica rolul comitetelor din biblioteci.

Din acest moment, bibliotecarului de formaţie, care se presupune că cunoaşte atît fondul existent şi producţia editorială, cît şi cititorii, i se acordă o competenţă suficient de mare pentru a decide asupra alegerii cărţilor ; comitetul nu mai are funcţia de a efectua un control politic şi moral asupra achiziţiilor, ci de a fi un organ de dialog.

Apare şi grija pentru reprezentarea cititorilor în structura comitetului, care nu mai e limitat la notabilităţi[CI], ci se extinde şi la

---

XCIX Asupra acestui episod, vezi *supra,* „Cenzura dc-a lungul secolului".

C Ordonanţa din 2 noiembrie 1945 dată dc Ministerul Educaţiei Naţionale din guvernul provizoriu al Republicii prezidat dc Charlcs dc Gaullc.

CI Comitetele îi cuprind, ca membri dc drept, pe inspectorul de Academic, inspectorul mişcărilor dc tineret şi dc educaţie populară, directorul serviciilor agricole şi

grupurile sindicale, familiale şi culturale şi la persoanele care se interesează de dezvoltarea lecturii publice ; numiţi de către ministru, aceştia sînt propuşi de directorul bibliotecar, fapt ce confirmă puterea acordată acestuia din urmă.

Deschiderea pe care o presupune această reformă se produce din nevoia de a acţiona repede după Eliberare şi o dată cu crearea C.B.P.-urilor dorite de multă vreme de către reformatori şi susţinute de noua Direcţie a Bibliotecilor[CII], în perioada ce a urmat imediat războiului, stînga formată din socialişti şi comunişti va fi timp de trei ani majoritară la guvernare, iar spiritul acestei reforme provenea în ’ linie dreaptă din cel care anima Frontul Popular. Dar guvernele ulterioare nu mai modifică această primă încercare şi dovedesc „o timiditate crescîndă în faţa implicaţiilor logice pe care le presupun primele încercări, situaţie complicată de instituţiile parlamentare mai apte să îngroape proiectele cu adevărat noi decît să le ia în mîini"[CIII].

Anii 1945-1966 apar ca un amestec de încercări reformatoare şi de întoarceri înfrigurate la un control riguros. Două măsuri privitoare la biblioteci, una legislativă şi alta reglementară, dovedesc faptul că cea de-a doua atitudine era predominantă.

Controlul editării şi difuzării: legea din 1949

Începînd cu 1940, sub presiunea asociaţiilor familiale, a mişcărilor de tineret sau de protecţie a moralităţii, diferite proiecte de lege încercau să stabilească un statut al presei pentru tineret şi să lupte împotriva invadării pieţei franţuzeşti de către publicaţiile de origine şi de inspiraţie străine, cărora li se reproşa că prezintă „un materialism în expansiune şi o deificare a banului care devine singurul ţel al existenţei, [...] o apologie a crimei, a minciunii şi a maşinii". Acestea sînt povestite în imagini în care „aventurierii, bandiţii, sau brutele sălbatice reuşesc întotdeauna", iar „copiii, tinerii şi tinerele nu au încă maturitatea necesară pentru a alege în cunoştinţă de cauză şi a respinge lecturile care te îndobitocesc sau te deprimă"[CIV].

---

pe bibliotecarul director al B.C.P., iar, în calitate de membri aleşi, pe reprezentanţii consiliului general, ai municipalităţii şi ai consiliului departamental al învăţămîntului primar, precum şi responsabili dc depozite din bibliotecă.

CII Direcţia Bibliotecilor din Franţa şi a Lecturii Publice (D.B.L.P.), ţinînd de Ministerul Educaţiei Naţionale, a fost creată prin decretul din 18 august 1945. Ea va fi desfiinţată în 1975 o dată cu trecerea bibliotecilor publice la Secretariatul dc Stal al Culturii.

CIII P. Ory, „Le role dc l’Etat: les politiqucs du livre", *op. cit.,* p. 66.

CIV Expunere dc motive la proiectul de lege din 1 octombrie 1940, citat dc D. Becourt, *Livres condamnes, livres interdits,* p. 101.

Aceste consideraţii amestecau o prejudecată culturală împotriva benzilor desenate cu o critică a ceea ce se va numi mai tîrziu - în timpul revoltelor din anii 1960 ale tineretului occidental - societate de consum, simbolizată atunci de America. Atacurile se sprijineau şi pe prejudiciile morale, care nu erau toate fără suport, dacă avem în vedere că o parte a producţiei incriminate, de origine americană, nu interesa acelaşi public de o parte şi de alta a Atlanticului: destinată, în limba de origine, unui public adult, în Europa, aceasta era citită exclusiv de către tineret. Proiectele de lege elaborate înainte de război vizau cu precădere benzile desenate publicate de grupul american Paul Winckler *(Mickey, Robinson, Hop la!),* cele ale grupului italo-francez Cino del Duca destinate tineretului *(Hur- rah!, LAventureux)* sau tineretului feminin *(Confidences'*), ca şi revista *Detective*[1].

Aceste preocupări vor reapărea după război, în faţa revenirii în forţă a cărţilor ilustrate americane, şi vor fi concretizate prin votarea legii din 16 iulie 1949, al cărei articol 2 stipula faptul că publicaţiile destinate tineretului nu vor trebui să cuprindă „nici o ilustraţie, nici o povestire, nici o cronică, nici o rubrică, nici o inserţiune, care să prezinte într-o lumină favorabilă banditismul, minciuna, hoţia, lenea, laşitatea, ura, dezmăţul sau orice alt act calificat drept crimă sau delict de natură să demoralizeze copiii sau tineretul[41]. Acestor „şapte păcate[11], legea din 29 noiembrie 1954 le va adăuga „prejudecăţile etnice[11]. Pe de altă parte, această lege stipula faptul că o comisie de supraveghere şi control a publicaţiilor destinate copiilor şi adolescenţilor este însărcinată să dea un aviz consultativ Ministerului de Interne asupra publicaţiilor susceptibile de interdicţie.

După cum remarcă R.O. Paxton, în ciuda rupturii politice, „Vichy a lăsat urme acolo unde tradiţionaliştii au avut mînă liberă : familia, morala publică[113]. Legea din iulie 1949 va fi votată într-o atmosferă de consens moralizator, raliind conservatori, socialişti şi comunişti, în care se îmbina oprobiul contra cinematografului, „şcoală a crimei[11] - era denunţată ambiguitatea din *Anges du peche* de Robert Bresson sau antimilitarismul din *Le Diable au corps* de Claude Autant-Lara -, şi contra deviaţiilor literare ; Boris Vian sau mai degrabă omologul lui, Vemon Sullivan, era tîrît pe atunci în faţa tribunalului de o asociaţie de apărare a moralităţii pentru *J'irai cracher sur vos tombes şi Les Morts ont tous la meme peau.* Deputăţii comunişti atacau în special benzile desenate şi filmele americane considerate „infinit mai periculoase pentru moralitatea tineretului[1111]. Aceste consideraţii morale se îmbinau strîns cu apărarea formelor

' Expunerea dc motive la proiectul dc lege din 1.10.1940 se ridica împotriva unui săptămînal „imoral, care face un rău incalculabil tinerelor fete şi tinerelor soţii... cititoare credule, care-şi imaginează că întîmplărilc prezentate sînt exemple trăite", cînd dc fapt este vorba „dc nuvele americane imorale şi stupide, traduse într-o franceză deplorabilă".

[2] Săptămînalul *Detective* făcuse deja obiectul unor hotărîn municipale dc interdicţie validate dc Consiliul dc Stat prin hotărîrca din 29.01.1937.

[J] R.O. Paxton, *La France de Vichy,* Lc Scuil, 1973, p. 324.

[J] Cf. Dezbaterile Adunării Naţionale din 21.01.1949 şi din 27.01.1949 *(J.O.* pp. 93 şi 101). estetice şi culturale francofone în faţa invaziei de benzi desenate ce vehiculau modelele americane[CV].

Textul de lege din 1949 disimula ambiguităţi ce apar la lumină atunci cînd ordonanţa din 23 decembrie 1958 extinde influenţa articolului 14 la „publicaţiile de orice natură[CVI-CVII]. De acum înainte, cărţile şi revistele pentru adulţi, o dată interzise spre vînzare minorilor, nu mai pot fi expuse publicului şi nici să facă obiectul vreunei publicităţi „sub orice formă ar fi ea", ceea ce înseamnă a le priva de audienţă. Sub pretextul de a proteja tineretul, guvernanţii celei de-a IV-a Republici au elaborat o legislaţie care disimulează de fapt voinţa de a controla editările în ansamblul lor, introducînd o deviere de la controlul iniţial, presupus a se referi la publicaţiile

---

CV Asupra benzilor desenate, vezi P. Ory, „Mickcy go Home! : la dcsamcricanisation dc la bande dcssincc", *Vingtieme siecle,* nr. 4, octombrie 1984, pp. 77-88. Chiar dacă doar deputăţii comunişti au urmărit în mod deschis un obiectiv dc protccţionism economic - pc care versiunea finală a legii nu l-a reţinut şi de aceea comuniştii nu au volat-o -, Pascal Ory arată că comisia dc supraveghere şi control a sancţionat, în anii cincizeci, în majoritate publicaţiile americanizate, dintre care nu va supravieţui decît *Journal de Mickey,* edulcorat şi cu o grafică mediocră, favorizînd astfel hegemonia hebdomadarelor belgiene *(Journal de Spirou* şi *Journal de Tintin)* cu moralism dc bonton şi emergenţa unei estetici franco-belgicnc în benzile desenate. Pascal Ory consideră totuşi că aspectul cultural a apăsat cel mai greu în contracararea supremaţiei economice americane. Sc cuvine totuşi să amintim că comisia dc control dă lovitura dc graţie unei producţii americane care, în anii patruzeci, este în decadenţă şi a cărei violenţă suscită dincolo dc Atlantic o mişcare dc protest, care în 1954 va duce la votarea lui „comic-code“. Pc de altă parte, benzile desenate francofone triumfă în Franţa împrumutînd unele elemente dc la modelele americane (bule, cadraje, compoziţie, culori ctc).

CVI•' Legea din 4 ianuarie 1967 a modificat legislaţia într-o optică liberală, prccizînd pc dc o parte că nici o urmărire în justiţie nu poate fi începută mai tîrziu dc un an dc la publicarea unei lucrări, pc dc altă parte gradînd măsurile de interdiţie prevăzute dc articolul 14, în funcţie dc trei posibilităţi ; ministerul arc astfel facultatea dc a nu pronunţa decît interdicţia dc vînzare către minori (alineatul 2) sau să o îmbine cu interdicţia dc a expune şi cu cea dc publicitate pc calea afişelor (alineatul 3) şi eventual cu interdicţia dc a face publicitate.

CVII In versiunea sa din 1954, articolul 14 stipulează că c interzis „să propui, să dai sau să vinzi persoanelor sub 18 ani publicaţiile de orice natură care prezintă un pericol pentru tineret din cauza caracterului lor

destinate copiilor şi adolescenţilor, la cel al scrierilor de orice natură, indiferent dacă destinatarul este major sau minor.

De fapt, o astfel de măsură duce la interdicţia de a vinde publicaţii erotice sau de opinie şi uneori opere literare, care nu sînt deloc destinate tineretului, fără raportare la jurisdicţie, ci în funcţie doar de decizia Ministerului de Interne şi eventual de avizul consultativ al comisiei de supraveghere şi control a publicaţiilor.

Începînd cu 1967, flexibilizarea legislaţiei va permite ministerului să limiteze interdicţia doar la vînzarea către minori, fără a fi însoţită de interdicţia de a expune şi de cea de publicitate[CVIII]. Această aparentă voinţă de liberalizare îşi găseşte de fapt o aplicare restrînsă, în măsura în care se întîmplă ca Ministerul de Inteme să dea cele trei interdicţii conjugat, situaţie asemănătoare cu cea din trecut, cînd editorul sau librarul nu putea să înscrie în catalogul lui sau să expună, nici măcar în muchie, într-o vitrină închisă cu cheia[CIX CX], cărţile sau revistele puse la index de minister.

Dacă, prin legea din 1949, este angajată în special responsabilitatea autorilor, editorilor şi librarilor, această lege se aplică şi tipografilor, distribuitorilor, afişorilor şi oricărui deţinător susceptibil de „a propune, a da sau a vinde" lucrările interzise minorilor.

Bibliotecarii nu pot deci să ignore efectele acestei legislaţii, punînd pe rafturile bibliotecii publice, indiferent dacă e vorba de secţia „tineret" sau „adulţi", lucrări sau reviste interzise prin legea din 1949, sub ameninţarea de a se expune la sancţiuni[CXI] din partea autorităţii lor tutelare, care este juridic responsabilă. în afară de asta, primul articol al legii din 1949 permite ofiţerilor poliţiei judiciare să pună sechestru pe publicaţiile expuse, înainte de începerea urmăririi în justiţie.

CVIIIlicenţios sau pornografic ori din cauza spaţiului acordat crimei" ; legea din 4 ianuarie 1967 va adăuga „sau violenţei".

CIXInterdic(ia de a vinde către minori nu poate, de una singură, să determine dispariţia unei publicaţii (carte sau presă), doar dacă aceasta se adresează exclusiv minorilor. Dar, în ce priveşte presa, cele trei interdicţii conjugate atrag dispariţia publicaţiei ; intr-adevăr, cînd cel puţin două din cele trei interdicţii prevăzute de lege ating un ziar sau o revistă, acesta nu mai poate fi distribuit prin Societatea Cooperativă de Distribuţie (N.M.P.P.) care aprovizionează chioşcurile şi pe vînzătorii de ziare şi nu mai poate beneficia de înscriere la „Comisia Paritară a Publicaţiilor dc Presă", pierzînd astfel exonerarea aproape completă dc T.V.A., acordată publicaţiilor dc presă care au „caracter dc interes general, dc instruire, de educare, de informare sau dc rccrcerc a publicului".

CX Cîţiva librari au fost închişi din această cauză.

CXI Măsurile disciplinare aplicabile funcţionarilor din biblioteci sînt mustrarea, blamul, retrogradarea cu unul sau mai multe grade şi revocarea.

De asemenea, bibliotecarii trebuie să respecte orice măsură de interdicţie ce atinge presa sau editarea, prin decizie judiciară sau hotărîre ministerială, fie că este, de exemplu, decretul-lege din 29 iulie 1939 al codului familiei asupra ultragiului împotriva bunelor moravuri - ale cărui dispoziţii au fost cuprinse în codul penal din 1957 sub articolele 283 şi următoarele - fie că e decretul din 6 mai 1939 asupra publicaţiilor de provenienţă străină, incluzîndu-le şi pe cele editate sau tipărite pe teritoriul francez, considerate susceptibile de a tulbura ordinea publică. Responsabilitatea autorităţilor care tutelează bibliotecile e angajată în special în materie de „ultragiu contra bunelor moravuri" în virtutea articolului 283 din codul penal.

în timpul războiului din Algeria legislatorul dictează un arsenal represiv ce permite interzicerea textelor care scăpau din plasa, cu ochiuri totuşi strînse, a legilor în vigoare. Aceste texte legislative împuternicesc Ministerul Informaţiei, în caz de urgenţă, să efectueze un control preventiv asupra tuturor publicaţiilor şi să interzică publicarea şi difuzarea de „scrieri de orice natură", „periodice sau nu".

Fiecare interdicţie fiind publicată în *Journal Officiel,* nici un profesionist al presei sau al cărţii nu are voie să o ignore. Vom vedea ulterior că bibliotecarii au ales uneori să treacă peste una sau alta din interdicţii pentru a susţine anumite lucrări.

Controlul abonamentelor la ziare şi reviste

în secolul al XlX-lea, legislatorul stipula, printr-o circulară din 14 februarie 1878 de la Ministerul de Interne, că municipalităţile şi serviciile lor nu se pot abona la ziare politice şi că trebuie să-şi păstreze bugetul pentru publicaţiile administrative oficiale[CXII CXIII].

Or, printr-o circulară din 10 martie 1951, Ministerul de Interne recidivează indicînd faptul că, în urma unei injoncţiuni a Curţii de Conturi, „bugetele comunale nu pot să suporte cheltuielile de abonare la ziare politice sau la reviste care nu au un caracter de utilitate comunală[112]. Reluînd, conform unei ciudate concepţii a permanenţei prescripţiilor administrative, măsurile circularei din 14 februarie 1878 - date cu cîţiva ani înainte de legea din 1881 privitoare la libertatea presei - prin care li se cerea prefecţilor să refuze „cheltuielile consacrate altor scopuri decît cele legate de actele oficiale, de legislaţie şi de administraţie[11] din cadrul bugetelor comunale supuse aprobării lor, legislatorul din 1951 admite totuşi că „aceste dispoziţii

CXII Cf. Documentul 7.
CXIII Cf. Documentul 8.

foarte rigide trebuie relaxate ţinînd cont de condiţiile vieţii municipale actuale[11]. Urmînd această circulară, consiliile municipale trebuie să delibereze în fiecare an asupra numărului şi listei de abonamente subscrise şi să le transmită pentru aprobare subprefectului. Măsurile, care se aplicau abonamentelor de presă ale serviciilor administrative comunale, nu par să privească şi bibliotecile municipale. Textul circularei cuprinde totuşi neclarităţi şi ambiguităţi ce determină municipalităţile să-l extindă şi la bibliotecile municipale. Astfel, de exemplu, de vreme ce Ministerul de Interne preciza faptul că bibliotecile şcolare trebuie înţelese „în sensul larg al cuvîntului ca servicii municipale[11], unii primari puteau crede că bibliotecile municipale se încadrează în această definiţie.

> Acest lucru complica nemaipomenit abonamentele în plan practic, explică un bibliotecar, pentru că înainte dc reunirea consiliului municipal, dc luarea unei decizii şi, în fine, de trimiterea listei spre aprobare prefectului, trecea un timp îndelungat în care abonamentele erau suspendate, iar noi eram obligaţi să recuperăm apoi numerele deja apărute. La biblioteca din oraş aveam multe abonamente şi, pentru a face demonstraţia prin absurd a aberaţiei acestei circulare, am trimis consiliului municipal, ai iărui membri nu cunoşteau nici titlurile nici conţinutul majorităţii revistelor, o listă foarte lungă care cu siguranţă a fost transmisă fără a mai fi fost examinată!

Documentul 7. - *Circulara din 14 februarie 1878 referitoare la abonamentele la ziarele politice*

Circulară

Direcţia administraţiei departamentale şi comunale.
Secţia a 2-a. - Biroul 1

Abonarea comunelor la ziarele politice.

Paris, 14 februarie 1878

Domnule Prefect, s-a constatat că un anumit număr dc primari se abonau, din fondurile comunale, la diverse ziare politice. Această cheltuială, ncputînd fi considerată ca avînd un caracter dc utilitate comunală, în sens administrativ, sens pe care legea a vrut să-l dea acestei expresii, nu trebuie să figureze în bugete, iar interdicţia formulată în articolul 2 al legii din 24 iulie 1867 nu este aplicabilă în această circumstanţă.

Cheltuielile facultative, la care face aluzie acest articol, trebuie să se înţeleagă exclusiv din cele dc care pot profita serviciile comunale sau locuitorii înşişi, iar abonamentele la publicaţii consacrate unor scopuri altele decît actele oficiale, legislaţia sau administraţia, nu aparţin acestui caz. Va trebui deci să refuzaţi, Domnule Prefect, acest tip dc cheltuieli din bugetele supuse aprobării dumneavoastră.

Vă rog să confirmaţi primirea prezentei circulare.

Primiţi ctc.

Ministrul dc Interne E. DE MARCERE

Documentul 8. - *Circulara din 10 martie 1951 referitoare la abonamentele la ziarele politice*

10 MARTIE 1951. - FINANŢE LOCALE. - SUBVENŢII. - ABONAMENTE

Ministerul dc Interne. - Direcţia administraţiei generale, departamentale şi comunale. - Biroul 2.

Circulara nr. 86.
Ministrul dc Interne
către Prefecţi

Subiect. - Subvenţii alocate şi abonamente solicitate dc colectivităţile locale
Referinjâ. - Circularele mele din 2 ianuarie, 3 ianuarie şi 2 octombrie 1948.

I.

Am constatat că, în ciuda gravelor dificultăţi pc care lc traversează în prezent finanţele locale, numeroase credite sînt alocate unor organisme ce nu prezintă un suficient interes local.

Curtea dc Conturi, în şedinţa sa din 29 iunie 1949, a precizat că următoarele cheltuieli ale comunelor sînt considerate ilegale :

1° Subvenţiile pentru organisme avînd ca scop propaganda politică sau religioasă, sau apărarea intereselor private ;

2° Subvenţiile alocate fără a fi afectate local unor grupări dcpinzînd direct dc organisme mai generale ale căror scopuri rămîn străine dc interesul comunal.

Vă reamintesc faptul că trei condiţii trebuie să fie îndeplinite pentru ca o subvenţie votată dc consiliul municipal să primească aprobarea dumneavoastră :

1° Situaţia financiară a comunei trebuie să fie sănătoasă şi să permită în mod

normal acest act dc generozitate ;

2° Organismul beneficiar trebuie să prezinte un interes comunal incontestabil. Nu contează faptul că lucrarea sau asociaţia în cauză arc o existenţă limitată în cadrul comunei sau departamentului, sau că se situează pc plan naţional ; trebuie reţinut doar rolul său faţă dc colectivitatea care o subvenţionează.

3° Subvenţiile către organisme cu caracter politic sau confesional sînt interzise. Se cuvine mai ales să fie declarate nule deliberările în urma cărora s-a votat un credit în favoarea asociaţiilor sau grupărilor al căror scop declarat priveşte întrajutorarea socială sau binefacerea, dar care urmăresc, în realitate, într-un mod mai mult sau mai puţin deschis, scopuri politice sau confesionale.

Dc asemenea, orice subvenţie sau indemnitate acordată greviştilor, fie direct, fie prin intermediul unei secţiuni sindicale, trebuie respinsă, doar biroul dc binefaceri avînd calitatea dc a atenua, în măsura posibilului, neplăcerile care pot apărea în urma conflictelor sociale.

Mijloacele dc informare dc care dispuneţi, dîndu-vă calitatea dc a judeca oportunitatea subvenţiei votate, c dc preferat să nu mă sesizaţi decît cu titlu excepţional, sub această ştampilă, în legătură cu dificultăţile întîlnitc.

II

Principii analoage trebuie să fie aplicate abonamentelor solicitate de municipalităţi.

Printr-un ordin din 8 martie 1950, Curtea dc Conturi a arătat că „bugetele comunale nu pot suporta cheltuielile dc abonare la ziare politice sau la reviste care nu au caracter dc utilitate comunală**.

O circulară a departamentului meu, datată 14 februarie 1878, lc cerca deja prefecţilor să refuze acceptarea cheltuielilor, din bugetele supuse aprobării lor, legate dc abonamentele la publicaţii consacrate altor scopuri decît actele oficiale, legislaţia sau administraţia. Vă reamintesc aceste instrucţiuni. Totuşi, aceste dispoziţii, foarte rigide, trebuie flexibilizate ţinînd cont dc condiţiile actuale ale vieţii municipale, deoarece ziare dc informaţie, publicaţii periodice ncspccializatc pot conţine, fie informaţii care interesează municipalităţile şi serviciile lor, fie aprecieri asupra gestiunii comunale, pc care municipalităţile au interesul să lc cunoască.

în consecinţă, nu ridic vreo obiecţie ca municipalităţile să solicite abonamente la unele ziare sau periodice, dacă cred că vor găsi în aceste publicaţii articole sau studii care pot să le intereseze. Dar este evident că numărul abonamentelor solicitate trebuie să fie în funcţie dc importanţa colectivităţii interesate.

Pe dc altă parte, este sigur că municipalităţile unde există servicii importante care ocupă un personal permanent şi specializat pot fi interesate să solicite abonamente la reviste şi periodice care tratează chestiuni dc legislaţie, dc administraţie sau dc tehnică specială.

Ca şi în cazul precedent, atît numărul acestor publicaţii, cît şi cantitatea de abonamente solicitate vor trebui să fie în proporţie cu importanţa serviciilor care vor

beneficia dc ele.

Este imposibil să se fixeze reguli imperative în acest domeniu. Cu toate acestea, pentru a permite un control util şi pentru a preveni abuzurile, consiliile municipale vor trebui să ia, în momentul votării bugetului, o decizie care să fixeze numărul dc abonamente solicitate şi să menţioneze serviciile în beneficiul cărora sînt solicitate aceste abonamente. Decizia luată în urma deliberării va fi transmisă autorităţii dc tutelă.

Ea nu c supusă aprobării şi devine executorie într-un termen de cincisprezece zile, după depunerea la subprcfcctură (art. 66 al legii din 5 aprilie 1884, modificat prin dccrctul-lcgc din 5 noiembrie 1926), sub rezerva aprobării creditului respectiv dc către autoritatea dc tutelă, dar ar putea fi declarată nulă :

1° Cînd se dovedeşte că municipalitatea a urmărit un scop politic (abuz dc putere) solicitînd un număr exagerat dc abonamente la publicaţii cu caracter politic ;

2° Dacă nu există un interes comunal - fie avînd în vedere natura publicaţiei, fie numărul dc abonamente solicitate. Astfel ar fi, dc exemplu, dacă pentru o revistă a cărei utilitate pedagogică a fost recunoscută dc autoritatea academică, numărul abonamentelor ar fi atît dc marc îneît să permită folosirea publicaţiei dc către toţi institutorii din comună ; dar nimic nu s-ar opune ca fiecare bibliotecă şcolară, considerată în sensul larg al cuvîntului ca un serviciu municipal, să solicite cîtc un abonament.

Pentru Ministrul dc Interne şi prin delegaţie
Secretarul dc stat la Interne
THOMAS.

Bibliotecile - cel puţin cînd dispun de un buget important - sînt abonate la zeci, şi chiar mai mult, de ziare şi reviste cu o periodicitate diferită.

Mai mulţi bibliotecari, în special din bibliotecile clasate, se ridică împotriva acestei măsuri şi sesizează Direcţia Bibliotecilor, cerînd ca Ministerul Educaţiei Naţionale să intervină pe lîngă Ministerul de Interne. în urma acestor contestaţii, cărora li se adăugau protestele municipalităţilor care vedeau în controlul exercitat de prefectură o atingere adusă puterii lor, o a doua circulară datată din 11 decembrie 1951[CXIV] aduce o îndulcire la primele măsuri precizînd că, o dată aprobate de către autoritatea de tutelă prefectorală, abonamentele pot fi reînnoite doar prin decizia consiliului municipal. Totuşi această circulară nu înlătură incertitudinile cu privire la bibliotecile municipale. în sfîrşit, la 4 noiembrie 1952, o circulară adiţională vine

CXIV Cf. Documentul 9.

să tranşeze problema, precizînd că „ numărul şi natura abonamentelor solicitate de bibliotecile municipale sînt fixate [...] de către consiliul de inspecţie şi de achiziţie, instituit prin decretul din 6 iunie 1912“'. în plus, administraţia insistă asupra faptului că inspectorii generali trebuie „să examineze cu o grijă specială listele de achiziţii şi starea abonamentelor[1]*.

Documentul 9. - *Circulara din 11 decembrie 1951, referitoare la abonamentele la ziarele politice*

11 DECEMBRIE 1951. - ABONAMENTE SOLICITATE DE COLECTIVITĂŢILE LOCALE

Ministerul dc Interne. - Direcţia Administraţiei Departamentale şi Comunale. - Biroul 2.

Circulara nr. 467
Ministrul dc Interne
către Prefecţi

Subiect. - Abonamente solicitate dc colectivităţile locale.
Referinţă. - Circulara mea nr. 86 AG/FIN din 10 martie 1951.

Prin circulara mea, citată în referinţă, v-am precizat regulile care se cuvin observate în ce priveşte aprobarea şi folosirea creditelor votate dc colectivităţile locale pentru subvenţii sau abonamente la ziare sau la diferite periodice.

Aceste instrucţiuni, făcînd obiectul unor cereri dc explicaţii complementare, mi s-a părut indicat să le reiau lămurind unele puncte.

Dispoziţiile care urmează *se substituie deci* celor conţinute în capitolul II din circulara menţionată mai sus.

Printr-un ordin din data dc 8 martie 1950, Curtea de Conturi a estimat că „bugetele comunale nu pot suporta cheltuielile de abonare la ziare politice sau la reviste care nu au un caracter comunal".

O circulară a departamentului meu, datată 14 februarie 1878, le cerea deja prefecţilor să refuze acceptarea cheltuielilor, din bugetele supuse aprobării lor, legate de abonamentele la publicaţii consacrate altor scopuri decît actele oficiale, legislaţia sau administraţia. Vă reamintesc aceste instrucţiuni. Totuşi, aceste dispoziţii, foarte rigide, trebuie flexibilizatc ţinînd cont de condiţiile actuale ale vieţii municipale, deoarece ziare de informaţie, publicaţii periodice nespecializate pot conţine fie informaţii care interesează municipalităţile şi serviciile lor, fie aprecieri asupra gestiunii comunale, pe

care municipalităţile au interesul să le cunoască.

în consecinţă, nu ridic vreo obiecţie ca municipalităţile să solicite abonamente la unele ziare sau

---

' Cf. Documentul 10. periodice, dacă apreciază că vor găsi în aceste publicaţii articole sau studii care pot să le intereseze. Dar este evident că numărul abonamentelor solicitate trebuie să fie în funcţie dc importanţa colectivităţii interesate.

Pe dc altă parte, este sigur că municipalităţile, unde există servicii importante, care ocupă un personal permanent şi specializat, pot fi interesate să solicite abonamente la reviste şi periodice care tratează chestiuni dc legislaţie, dc administraţie sau dc tehnică specială.

Ca şi în cazul precedent, alît numărul acestor publicaţii, cît şi cantitatea dc abonamente solicitate vor trebui să fie în proporţie cu importanţa serviciilor care vor beneficia dc ele.

Este imposibil să se fixeze reguli imperative în acest domeniu. Cu toate acestea, pentru a permite un control util şi pentru a preveni abuzurile, consiliile municipale vor trebui să ia, în momentul votării bugetului, o decizie care să fixeze numărul dc abonamente solicitate şi să menţioneze serviciile în beneficiul cărora sînt solicitate aceste abonamente. Decizia luată în urma deliberării va fi transmisă autorităţii dc tutelă.

Ea nu c supusă aprobării şi devine executorie într-un termen dc cincisprezece zile după depunerea la subprcfcctură (art. 66 al legii din 5 aprilie 1884, modificat prin dccrctul-lcgc din 5 noiembrie 1926), sub rezerva aprobării creditului respectiv dc către autoritatea dc tutelă, dar ar putea fi declarată nulă :

1° Cînd se dovedeşte că municipalitatea a urmărit un scop politic (abuz dc putere), solicitînd un număr exagerat dc abonamente la publicaţii cu caracter politic ;

2° Dacă nu există un interes comunal - fie avînd în vedere natura publicaţiei, fie numărul dc abonamente solicitate. Astfel ar fi, dc exemplu, dacă pentru o revistă a cărei utilitate pedagogică a fost recunoscută dc autoritatea academică, numărul abonamentelor ar fi atît dc marc îneît să permită folosirea publicaţiei dc către toţi institutorii din comună ; dar nimic nu s-ar opune ca fiecare bibliotecă şcolară, considerată în sensul larg al cuvîntului ca un serviciu municipal, să solicite cîtc un abonament.

Abonamentele solicitate pot fi reînnoite prin simpla hotărîrc a Consiliului Municipal, facînd înregistrarea la buget a creditelor necesare. înregistrarea acestor credite ar putea da naştere totuşi unui refuz din partea autorităţii dc tutelă dacă situaţia financiară a comunei o justifică - în caz dc dezechilibru bugetar, de exemplu.

Ţinînd cont dc aceste precizări, mandatele dc plată emise dc primari pentru achitarea abonamentelor la ziare sau la reviste periodice trebuie să aibă la bază următoarele justificări :

La prima plată : un duplicat al hotărîrii Consiliului Municipal, prin care se decide abonarea la un ziar sau la o revistă periodică şi care stabileşte numărul dc abonamente solicitate, acest duplicat trebuind să conţină menţiunea că a fost aprobat dc către autoritatea dc tutelă.

Pentru plăţile ulterioare : menţiunea dc referinţă la duplicatul hotărîrii, adăugată în sprijinul mandatului privitor la prima plată.

Este imposibil ca creditul bugetar alocat definitiv pentru abonamente la publicaţii să nu permită achitarea tuturor abonamentelor care pot fi solicitate în aplicarea deciziilor luate anterior dc consiliul municipal.

în acest caz, Consiliul Municipal poate fie să anuleze printr-o hotărîrc, fără a mai fi supusă aprobării, unele decizii anterioare, fie să-i lase primarului sarcina dc a aprecia care dintre abonamente nu vor fi reînnoite în anul respectiv, deciziile luate anterior păstrîndu-şi întreaga valabilitate pentru anii următori.

Absenţa unei decizii dc anulare din partea Consiliului Municipal va trebui interpretată întotdeauna ca şi cum ar acorda primarului întreaga latitudine dc a întrebuinţa, în funcţie dc necesităţile serviciului, creditele puse la dispoziţia sa pentru anul respectiv.

în sfîrşit, precizez că şi casierul municipal trebuie să primească un duplicat al hotărîrilor prin care se anulează deciziile referitoare la solicitările dc abonamente luate anterior.

CH. BRUNE

Documentul 10. - *Circulara din 4 noiembrie 1952, referitoare la abonamentele la ziare şi periodice*

MINISTERUL
DE INTERNE
Direcţia Administraţiei
Departamentale şi Comunale

Paris, 4 noiembrie 1952

Biroul 2
nr. 409

Ministrul dc Interne
către
Prefecţi

Subiect. - Completare la circulara mea nr. 467, din 11 decembrie 1951, referitoare la abonamentele solicitate dc colectivităţile locale.

Am onoarea să vă fac cunoscut că circulara mea nr. 467, citată în referinţă, trebuie completată cu următoarea adăugire, care trebuie adăugată Ia sfîrşit :

Abonamente solicitate dc bibliotecile municipale

„Numărul şi natura abonamentelor solicitate dc bibliotecile municipale sînt fixate pentru fiecare bibliotecă în parte dc Consiliul dc inspecţie şi dc achiziţie, constituit prin decretul din 6 iunie 1912.

în aplicarea articolului 4 al acestui decret, toate bibliotecile municipale, fără excepţie, sînt supuse inspecţiei generale a bibliotecilor şi sînt inspectate, în principiu, cel puţin o dată pc an. Dc altfel, ministrul Educaţiei Naţionale a atras atenţia, cu diferite

prilejuri, inspectorilor generali asupra necesităţii dc a examina cu o grijă specială listele dc achiziţii şi stadiul abonamentelor.

Nu este deci cazul să se aducă vreo modificare regimului actual în ce priveşte abonamentele solicitate dc bibliotecile municipale.**

Prefectul, director al
Administraţiei
departamentale şi
Comunale DAMELON.

Se dovedeşte faptul că aceste circulare au ca principal scop să împiedice municipalităţile comuniste să solicite abonamente de susţinere la presa avînd orientarea lor politică. Începînd din 1947, războiul rece dintre Est şi Vest, plecarea miniştrilor comunişti din guvern, sciziunea sindicală dintre C.G.T. şi F.O., ca şi propriul său sectarism au provocat izolarea şi refluxul partidului comunist. Presa comunistă, care avusese tiraje mari la Eliberare - *La Terre* trecînd, de exemplu, de la 33.000 de exemplare înainte de război, la 293.000 în 1947 -, se va găsi astfel în dificultate. Unele municipalităţi vor solicita atunci, pentru fiecare dintre serviciile lor, cîte o duzină de abonamente la fiecare dintre ziarele şi revistele partidului, pentru a le ajuta să supravieţuiască. Cel puţin aceasta e explicaţia dată de Direcţia Bibliotecilor unui bibliotecar nemulţumit, care încerca să pătrundă misterul acestor circulare a căror lectură te lăsa perplex. Motivul este plauzibil de vreme ce textul reglementării insistă în special asupra faptului că hotărîrea consiliului municipal va putea fi lovită de nulitate de către prefect „dacă se dovedeşte că municipalitatea a urmărit un scop politic (abuz de putere), solicitînd un număr exagerat de abonamente la publicaţii cu caracter politic" sau „dacă se dovedeşte că nu există un interes comunal - fie avînd în vedere natura publicaţiei, fie numărul de abonamente solicitate".

în anii şaptezeci, se desfăşoară dezbateri între bibliotecari[CXV] în domeniul aplicării circularelor din 10 martie şi din 11 decembrie 1951. Pare vădit că obiectivul acestor dispoziţii este de a limita cumpărarea de reviste destinate personalului din serviciile interne ale colectivităţilor locale, legislatorul estimînd că ziarele de opinie politică nu sînt indispensabile pentru exercitarea funcţiei administrative. Ne putem totuşi întreba dacă ambiguitatea menţinută de cele două

CXV A.B.F., Periodicele în bibliotecile publice, zilele dc studiu dc la Massy din 21 noiembrie 1972, Supliment la *Bulletin de l'A.B.F.,* 1973.

circulare în privinţa bibliotecilor municipale nu e voită - sau dacă nu dovedeşte, cel puţin, o ezitare care se traduce prin intervalul de 21 de luni între circulara din martie 1951 şi atribuirea controlului asupra presei, în noiembrie 1952, comitetelor de inspecţie. Unii bibliotecari consideră că atunci a intervenit un conflict de putere între Direcţia Bibliotecilor şi Ministerul de Interne.

în orice caz, este sigur că Ministerul de Interne dorea să insiste, pe lîngă comitetele de inspecţie şi achiziţie, asupra necesităţii speciale de a controla abonamentele la presă în bibliotecile municipale. Pe de altă parte, ancheta noastră arată că unii primari au aplicat primele două circulare bibliotecilor municipale şi că unii le-au invocat pentru a încerca să înlăture periodicele pe care le considerau, politic sau financiar, indezirabile. Un sondaj efectuat în 1978 de A.B.F. arată că, pe un eşantion de 235 de biblioteci municipale, 48 sînt supuse acestei proceduri[CXVI].

Deci rolul statului în domeniul lecturii publice în anii 1945-1966 este marcat atît de grija de a controla morala, care se traduce prin legea din 1949, cît şi printr-un demers intervenţionist în domeniul abonamentelor la presă.

Comitetele consultative ale bibliotecilor municipale

Conservarea instituţiilor mai preocupate de a întări legislaţia existentă decît de a o transforma se traduce totodată prin faptul că Ministerul Educaţiei Naţionale va aştepta anul 1961 pentru a abroga decretul din 6 iunie 1912 şi a înlocui comitetele de supraveghere şi achiziţie din bibliotecile municipale prin comitete consultative[CXVII CXVIII], după modelul comitetelor create în 1946 în bibliotecile centrale de împrumut. Julien Cain, pe atunci director general al bibliotecilor din Franţa la Ministerul Educaţiei Naţionale, nu e străin de această reformă. Noile comitete sînt abilitate să-şi dea avizul „în special asupra alcătuirii bugetului şi stabilirii programului de achiziţii[11], dar acest aviz este pur consultativ şi, dacă e luat după litera textului, comitetele nu pot interveni cu autoritate, de exemplu, pentru a interzice cumpărarea vreunei lucrări sau pentru a o retrage de pe

CXVI A. Bcthcry, J. Gascuel, *Les Periodiques,* Ccrclc dc la Librairic, 1978, pp. 35-36. Este vorba dc 235 dc biblioteci municipale situate în oraşe cu mai mult de 5.000 dc locuitori.

CXVII Decretul nr. 61 -1003 din 1 septembrie 1961. Cf. Documentul 11. Comitetele au un caracter obligatoriu în bibliotecile importante al căror număr e fixat la 239 prin hotărîrca ministerială din 27.12.1961. Acest decret nu se aplică la Paris şi într-un număr dc 80 de comune din departamentul Seine, care sînt sub autoritatea prefecturii Seine. Decretul va rămîne în vigoare pînă la descentralizare.

CXVIII H. Comtc, *Les Bibliotheques publiques en France,* p. 117.

rafturi. în plus, lor le revine, conform circularei adiţionale a Ministerului de Interne din 4.11.1952, care e menţinută, să-şi dea avizul asupra alegerii abonamentelor la presă ; cu toate acestea, nu comitetele sînt cele care le stabilesc, ci bibliotecarii. Dar rolul comitetelor constă mai ales în susţinerea iniţiativelor îndreptate spre dezvoltarea lecturii publice şi în căutarea de sprijin şi de subvenţii de la autorităţile publice, în spiritul deciziei legislatorului, ele trebuie să-i reprezinte pe cititori şi să „lumineze opţiunea liberă a bibliotecarilor[112]. Totuşi, faptul că membrii acestor instanţe sînt numiţi, în parte, de prefect, în urma propunerii primarului, în parte, aleşi de consiliul municipal[CXIX] din interiorul lui, transformă frecvent comitetele respective în cureaua de transmisie a echipei municipale, din cauza politizării crescînde a activităţii culturale locale. Vom vedea că, în caz de conflict între municipalitate şi bibliotecari, comitetele, depăşindu-şi rolul consultativ atribuit prin lege, exercită un rol de control şi de cenzură asupra achiziţiilor[CXX], asemănător practicilor folosite de fostele comitete de supraveghere.

Instrucţiunile[CXXI] [CXXII] [CXXIII] relative la aplicarea decretului referitor la comitetele consultative precizează că reforma comitetelor de supraveghere şi achiziţie devenise necesară din cauza faptului că, pe de o parte, vechea denumire „putea lăsa să se înţeleagă că aceste organisme dispuneau de puterea de a controla gestiunea serviciilor municipale şi organizarea lor tehnică[11], iar, pe de altă parte, că dispoziţiile decretului din 6 iunie 1912 „păreau să acorde comitetelor atribuţii greu compatibile cu însăşi natura şi vocaţia lor“. De fapt, noile dispoziţii ale legislaţiei din 1961 nu fac decît să confirme poziţia luată de numeroşi bibliotecari, încă dinainte de război, bibliotecarii cu diplomă din bibliotecile clasate se arătau puţin dispuşi să accepte un dictat din partea comitetelor, ai căror membri erau cu atît mai puţin îndreptăţiţi să impună acest dictat, cu cît interlocutorul lor era un profesionist în materie. Generaţia bibliotecarilor care îşi preiau atribuţiile în anii şaizeci e mai bine formată şi mai revendicativă decît cele precedente. Organizarea se întăreşte, iar bibliotecarii deveniţi mai preocupaţi de drepturile lor sînt mai puţin dispuşi să accepte un control. Evoluţia generală a mentalităţilor face de acum înainte

---

CXIX' Faptul că prin această nouă reglementare nominalizarea membrilor comitetelor aparţine autorităţilor

CXXlocale şi nu mai aparţine statului dovedeşte că puterea municipalităţilor asupra bibliotecilor este dc acum

CXXIînainte stabilită.

CXXII[J] Cf. *infra,* „Cronica cenzurilor obişnuite".

CXXIII' Instrucţiunile din 12 iulie 1962 pentru aplicarea decretului 61-1003 din 1 septembrie 1961.

desuetă alcătuirea şi rolul atribuit comitetelor de supraveghere în ochii bibliotecarilor mult mai dornici de prerogative.

în momentul în care se ia decizia de transformare a comitetelor de supraveghere din bibliotecile municipale în comitete consultative, cea mai mare parte dintre ele nu mai aveau deja decît un rol consultativ sau căzuseră în desuetudine. Dar această reformă a legislaţiei anunţă deja timpurile viitoare, marcate de liberalizarea crescîndă în privinţa supravegherii de către stat a conţinutului bibliotecilor şi întărirea controlului politic efectuat de către colectivităţile locale.

Documentul 11. - *Decretul nr. 61-1003 din 1 septembrie 1961, referitor la comitetele consultative din bibliotecile municipale*

Primul ministru,

în urma raportului ministrului Educaţiei Naţionale şi al ministrului de Interne,

Avînd în vedere legea din 20 iulie 1931, referitoare la bibliotecile publice din oraşe ;

Avînd în vedere decretul din 1 iulie 1897, care stabileşte regimul bibliotecilor din oraşe, mai ales articolul 3 ;

Avînd în vedere decretul din 6 iunie 1912, privitor la comitetele dc inspecţie şi achiziţie de cărţi din bibliotecile municipale.

Decretează :

Art. 1. Se creează un comitet consultativ pe lîngă fiecare bibliotecă municipală, care va figura pc o listă stabilită prin hotărîre a ministrului Educaţiei Naţionale în urma raportului Inspecţiei generale a bibliotecilor.

Art. 2. Comitetul consultativ al bibliotecii municipale este pus sub conducerea primarului.

Acesta cuprinde :

1° Membri de drept, în număr de maximum cinci, după cum urmează :

unul sau mai mulţi reprezentanţi ai Consiliului Municipal, aleşi dc colegi pentru durata mandatului lor; conservatorul sau bibliotecarul ;

conservatorul sau bibliotecarul bibliotecii universitare şi al bibliotecii centrale dc împrumut, atunci cînd există aceste instituţii în oraş.

2° Membri numiţi dc prefect în urma propunerii primarului, în număr de maximum cincisprezece, după cum urmează :

un reprezentant, cel puţin, din fiecare treaptă dc învăţămînt ;

unul sau mai mulţi reprezentanţi ai asociaţiilor părinţilor elevilor ;

unul sau maimulţireprezentanţi ai asociaţiilor dc studenţi ;
unul sau maimulţireprezentanţi ai grupărilor profesionale ;
unul sau maimulţireprezentanţi ai societăţilorsavante şi ai asociaţiilor culturale.

Art. 3. Mandatul membrilor numiţi arc o durată dc cinci ani ; acesta poate fi prelungit.

Art. 4. Comitetul se reuneşte cel puţin o dată pe trimestru. El îşi dă avizul asupra chestiunilor privind organizarea şi funcţionarea bibliotecii şi, în particular, asupra alcătuirii bugetului şi stabilirii programului dc achiziţii. 1 se comunică raportul conservatorului sau al bibliotecarului.

Art. 5. Se întocmeşte un proces verbal al şedinţelor. Conservatorul sau bibliotecarul este însărcinat cu atribuţiile dc secretar.

Art. 6. Se abrogă articolul 3 al decretului din 1 iulie 1897 şi decretul din 6 iunie 1912, referitor la comitetele de inspecţie şi dc achiziţie a cărţilor din bibliotecile municipale.

Făcut la Paris, la 1 septembrie 1961. Primul Ministru : Michcl Debre Ministrul Educaţiei Naţionale : Lucicn Payc Ministrul de Interne : Roger Frey.

(*J.O.,* nr. 211, 8 septembrie 1961, p. 8378.)

1967-1987 : DE LA CONSULTARE LA DESCENTRALIZARE

Lectura publică în Franţa se lansează o dată cu sfîrşitul anilor şaizeci, într-adevăr, propunerile cuprinse în raportul din 1967 al „grupului interministerial de studii asupra lecturii publice*[1], costituit de Georges Pompidou din cauza situaţiei constemante a bibliotecilor, duc la crearea unui număr de aproximativ 250 de biblioteci între 1968 şi 1978.

După cîţiva ani de recul, mai accentuat între anii 1979 şi 1981, guvernul de stînga ajuns la putere dă lecturii publice un nou impuls, ce se traduce în special prin crearea, între 1981 şi 1984, a 17 B.C.P. şi a cincizeci de biblioteci municipale, efort care este continuat şi după schimbarea de guvern din 1986.

încă de la sfîrşitul anilor şaizeci, pentru administraţia centrală se pune mai acut problema încurajării lecturii publice şi a recuperării întîrzierii Franţei, mai degrabă decît cea a exercitării unui control amănunţit şi birocratic asupra conţinutului moral şi ideologic al colecţiilor.

în paralel, diverse măsuri de descentralizare administrativă amorsează un proces care să determine descentralizarea, începînd din mai 1982', transferînd colectivităţilor teritoriale puterea asupra bibliotecilor. în cadrul măsurilor de descentralizare administrativă, reforma din 1975, legînd lectura publică de Secretariatul de Stat al Culturii şi realizînd separarea ei de reţeaua şcolară, demonstra, de asemenea, această nouă orientare marcată de o anume dezangajare a statului, care tindea „să treacă în spatele colectivităţilor locale în ce priveşte gestiunea directă a instituţiilor"[CXXIV CXXV].

în cadrul descentralizării, care suprimă orice poate părea ca o intervenţie directă a statului asupra colectivităţilor locale, dispoziţiile referitoare la comitetele consultative sînt abrogate în iunie 1984[CXXVI], după deliberarea comitetului interministerial al administraţiei teritoriale. Apoi, în ianuarie 1986, conform articolului 61 din legea din 22 iulie 1983, gestiunea şi organizarea bibliotecilor municipale sînt încredinţate comunelor.

în ce priveşte B.C.P.-urile, nominalizarea membrilor din comitetele consultative a fost atribuită mai întîi prefecturilor şi nu ministerului, printr-o hotărîre din 9 februarie 1979, conform căreia comitetul nu-şi mai dădea avizul asupra „structurii generale a fondurilor", ci numai „asupra funcţionării serviciului"[CXXVII]. Apoi, B.C.P.-urile trec sub tutela preşedinţilor consiliilor generale ale departamentelor, în ianuarie 1986, conform articolului 60 al legii din 22 iulie 1983 ; dispoziţiile referitoare la comitetele consultative, care nu sînt menţionate de articolul 60, nu mai sînt deci în vigoare.

De atunci, rolul statului e perceput în special ca un impuls spre dezvoltarea lecturii publice, chiar dacă acesta păstrează între menirile sale un rol legislativ şi o formă de control mai ales prin intermediul

---

CXXIV Legile din 2 martie 1982, 7 ianuarie 1983, 22 iulie 1983, 9 ianuarie 1986 şi decretele dc aplicare din 20 ianuarie 1986 şi din 26 februarie 1986.

CXXV H. Comte, *op. cit.,* p. 190.

CXXVI Cf. Decretul din 22 iunie 1984. Aceste dispoziţii fuseseră înscrise în martie 1977 în codul comunelor (art. R. 241-7 la 341-11).

CXXVIIAceste comitete consultative sînt menţinute în funcţie printr-un decret din 28 iunie 1984.

creditelor, de care continuă să beneficieze comunele în numele dotării generale în vederea descentralizării[CXXVIII], şi prin intermediul Inspecţiei generale.

în timpul congresului A.B.F.-ului, care s-a ţinut la Nantes în mai 1987, avînd ca temă „Bibliotecarul în oraş : relaţia cu puterea[11], Franţois Leotard, ministrul Culturii şi al Comunicării, a reamintit că statul „înţelege să respecte autonomia totală şi libertatea deplină a universităţilor, a colectivităţilor locale şi a întreprinzătorilor particulari care administrează bibliotecile[11] şi că doreşte, în schimb, „să poată menţine şi să întărească mijloacele de cooperare interbibliotecară şi instrumentele tehnice[11].

Era lăsat deci la latitudinea comunelor şi a consiliilor generale să organizeze sau să desfiinţeze comitetele consultative, de vreme ce textele reglementare fuseseră abrogate. Era exclus ca vreo nouă reglementare referitoare la comitetele din biblioteci să fie propusă de Direcţia Cărţii şi a Lecturii, unde se consideră că o astfel de măsură ar depăşi prerogativele ministerului şi ar contraveni ideii de descentralizare. Ţinînd cont de caracterul dificil al organizării pe care o implică o astfel de instanţă, putem considera că municipalităţile, accentuînd tendinţa deja în vigoare, optează pentru menţinerea comitetelor sau pentru înfiinţarea lor, în cazul în care au vreun plan de dezvoltare a lecturii publice, sau dacă, dimpotrivă, sînt animate de dorinţa de a controla cu rigurozitate, sau chiar de a cenzura achiziţiile, mai ales în situaţiile de conflict cu bibliotecarii, în celelate cazuri, comitetele sînt desfiinţate sau devin, o dată pe an, obiectul unei întruniri formale.

Începînd din 1981, Direcţia Cărţii şi a Lecturii, reprezentată prin directorul Jean Gattegno, în ciuda descentralizării, şi-a afirmat totuşi în repetate rînduri susţinerea pentru deontologia profesională asupra pluralismului de colecţii, mai cu seamă în timpul unui conflict din 1984 la biblioteca Aulnay-sous-Bois.

Cu ocazia recentelor probleme, în cursul cărora controlul exercitat asupra presei sau a literaturii pentru copii de către municipalităţile din Paris şi din Montfermeil a părut excesiv, Direcţia Cărţii şi a Lecturii, reprezentînd Ministerul Culturii, a făcut cunoscută indirect poziţia sa, răspunzînd, în februarie 1987, la o întrebare scrisă a unui senator de Essonne[CXXIX], care-l întreba pe ministru dacă consideră „această formă de cenzură în deplin acord cu teoria liberală şi care ar

CXXVIII[s] Dotarea generală în vederea descentralizării (D.G.D.) c menţinută atîta timp cît colectivităţile teritoriale nu dispun dc o finanţare complet autonomă.

CXXIX Cf. Documentul 12.

putea fi rolul ministerului său în faţa înmulţirii unor astfel de atitudini[11].

Amintind mai întîi că, în cadrul legii de descentralizare, se cuvine „să se adreseze în parte fiecăreia dintre comune [...] pentru a cunoaşte în detaliu dispoziţiile luate recent şi motivele care au stat la baza alegerii lor[11], Direcţia Cărţii şi a Lecturii subliniază în special faptul că „bibliotecarii profesionişti au, prin calificarea lor şi prin competenţele pe care le presupune statutul lor, aptitudinea de a alcătui, sub autoritatea aleşilor locali, fondurile de carte cele mai reprezentative pentru producţia editorială şi pentru diferitele curente pe care le reflectă aceasta[11]. în ce priveşte literatura pentru copii, orice publicaţie care n-a fost sancţionată de comisia de control aparţinînd de Ministerul de Justiţie şi acţionînd în numele legii din 16 iulie 1949 „poate să se găsească în mod legitim într-o bibliotecă publică". Mai mult, Direcţia Cărţii aminteşte faptul că selecţia efectuată nu trebuie „să fie dictată decît de dubla preocupare pentru calitatea lucrărilor şi pentru echilibrul colecţiilor".

Ministerul Culturii şi Comunicării îl considerase pînă atunci responsabil cu fondurile pe primar. Răspunsurile date senatorului de Essonne, ca şi altor doi parlamentari, în mai şi în iunie 1987[CXXX], nuanţează această poziţie, deoarece se precizează că „în bibliotecile publice plasate sub autoritatea primarilor, *alegerea cărţilor este de competenţa şi la iniţiativa bibliotecarilor de profesie".* în fine, la congresul A.B.F. din mai 1987, Jean Gattegno insista asupra faptului că „bibliotecarii au aptitudinea şi competenţa de a alcătui fondurile de carte ale bibliotecilor".

în caz de conflict cu autoritatea tutelară, bibliotecarii pot să se bazeze pe aceste texte, care recunosc rolul, competenţa şi responsabilitatea lor profesională ; ei pot fi citaţi chiar şi în faţa tribunalelor administrative.

Ministerul Culturii şi Direcţia Cărţii, deşi reafirmă la adresa municipalităţilor principiile pluraliste după care trebuie să se orienteze completarea fondurilor şi recunoaşte competenţa bibliotecarilor, rămîne totuşi pe o poziţie prudentă, ţinînd cont de autonomia conferită colectivităţilor locale. Conform articolelor 60 şi 61 ale legii din 22 iulie 1983, finanţarea şi organizarea bibliotecilor revine departamentelor şi comunelor. Cu ocazia congresului A.B.F. de la Nantes, Jean Gattegno reaminteşte că „nu trebuie să se aştepte nimeni la vreo repunere în discuţie a acestui principiu intangibil...". Pe de altă parte, chiar dacă primarul poate, „sub supravegherea şi cu

CXXX Cf. Documentul 13.

responsabilitatea sa, să delege prin hotărîre o parte a funcţiilor sale unuia sau mai multor adjuncţi ai săi"[CXXXI], el rămîne şeful ierarhic al serviciilor publice comunale ; preşedintele consiliului general ocupă aceeaşi poziţie în cadrul serviciilor departamentale. Aleşii locali sînt, în ultimă instanţă, responsabili pentru politica de achiziţii stabilită de biblioteci.

Bibliotecarii din B.M. şi din B.C.P. şi-au exprimat adesea temerile în faţa descentralizării, mai ales în privinţa excesului de control pe care ar fi tentate să-l practice colectivităţile locale în cadrul creşterii prerogativelor lor, şi au dorit ca statul să intervină prin votarea unei legi menite să protejeze principiile pluralismului.

în răspunsul său către senatorul de Essonne, administraţia preciza că „actualitatea recentă îl incită totuşi pe ministrul Culturii şi Comunicării să considere că ar fi util să se reflecteze profund asupra acestor chestiuni, cu cea mai largă consultare, după modelul celor întîmplate recent în cazul artei cinematografice". La Direcţia Cărţii, se precizează că „articolul 13 din decretul privitor la controlul ştiinţific şi tehnic al bibliotecilor face expres referinţă la faptul că bibliotecile au ca misiune constituirea *de colecţii care să corespundă ca număr, diversitate şi calitate nevoilor generale şi particulare ale publicului* şi care să fie *pluraliste şi ţinute la* zi"[CXXXII].

Decretul neavînd valoare legislativă, nu este sigur că aceste dispoziţii sînt înscrise în codul comunelor. De aceea, Direcţia Cărţii şi Direcţia Bibliotecilor, Muzeelor şi Informaţiei Ştiinţifice şi Tehnice (DBMIST) au propus, în 1987, o lege generală referitoare la biblioteci şi la crearea unui consiliu naţional superior al bibliotecilor, independent de administraţii şi însărcinat cu definirea principalelor orientări în materie de politică de achiziţii, dar şi cu verificarea corectei aplicări a legii[CXXXIII]. Dar acest proiect este în prezent în suspensie, în măsura în care diferitele instanţe implicate consideră că el riscă să contravină măsurilor de descentralizare.

Aşadar, pe parcursul unui secol, în ce priveşte organizarea bibliotecilor, administraţia centrală a trecut de la atitudinea de control, ilustrată prin prescripţii forte asupra alegerii cărţilor, şi de la organizarea comitetelor de supraveghere alese prin grija sa, la un

---

CXXXI Codul comunelor, articolul L 122-11.

CXXXII' Decretul nr. 88037 din 9 noiembrie 1988, *Journal ofjiciel* din 15 noiembrie 1988.

CXXXIII- Asupra acestor puncte se pot, dc asemenea, consulta intervenţiile lui Gerald Grunbcrg, reprezentantul Direcţiei Cărţii şi Lecturii, la ziua dc studii organizată dc A.B.F. în 14 decembrie 1987. O dare dc scamă a acestui eveniment a apărut în suplimentul la *Bulletin d'informations de 1'A.B.F.,* nr. 137, trim. I, 1988, pp. 3-6.

transfer al puterilor către colectivităţile locale - municipalităţi şi consilii generale - în cadrul descentralizării.

Cu excepţia legislaţiei privitoare la conservarea fondurilor vechi, bazele puterii statului asupra bibliotecilor au fost întotdeauna rău definite din punct de vedere juridic. Paradoxal, în timp ce spiritul legii asupra descentralizării viza întărirea drepturilor şi libertăţilor regiunilor, precum şi autonomia cetăţenilor, un mare număr dintre bibliotecari doresc, în prezent, întărirea controlului statului asupra colectivităţilor teritoriale, control ce nu se limitează doar la aspectul tehnic (condiţii de conservare, inventariere, catalogarea fondurilor...).

într-un articol apărut în 1987, unul dintre aceştia considera că „interesul bine înţeles al colectivităţilor teritoriale reclamă, fără a aduce cîtuşi de puţin vreo atingere «drepturilor şi libertăţilor» acestora, un control şi o evaluare efectuate de o instanţă în acelaşi timp competentă şi exterioară" şi constată că, în lipsa unei voinţe politice şi în absenţa unor „dispoziţii legislative şi reglementare, controlul va continua să fie fragil şi fluctuant. Control cu o geometrie variabilă, susceptibil de modificări în funcţie de caz, acesta va continua să aibă drept conţinut ceea ce va binevoi să dispună statul, iar colectivităţile teritoriale să consimtă"[CXXXIV]. în acelaşi timp, strategia statului constă în a păstra o marjă necesară de intervenţie, fără a repune în discuţie principiile descentralizării, printr-o legislaţie prea constrîngătoare pentru puterile locale şi de a acorda satisfacţie bibliotecarilor, care reprezintă o forţă de presiune.

Dacă abordăm controlul editării şi difuzării din anii 1967-1987, vom vedea confirmîndu-se tendinţa puterilor publice de a lua decizii privind interdicţia presei sau a cărţii printr-o simplă hotărîre ministerială, fără a se raporta la autoritatea judiciară. Aceasta înseamnă utilizarea fie a decretului din 6 mai 1939 asupra publicaţiilor străine, fie a legii din iulie 1949 asupra protecţiei tineretului, cu tendinţa de a neglija avizele comisiei de supraveghere şi control, chiar dacă presupun sau nu o interdicţie.

Interdicţia administrativă s-a substituit astfel sancţiunii judiciare, permiţînd puterilor publice să-şi asigure măsuri de represiune rapide şi să evite riscurile inerente dezbaterilor contradictorii şi publicităţii pe care le presupunea un proces judiciar adevărat. Lucrări ca *Eden, Eden, Eden,* de Pierre Guyotat, în 1970 - text dificil, în faţa căruia reacţia de respingere a adolescenţilor este cu siguranţă mai mare

CXXXIV C. Jolly, „Etat dc droit, droits dc l'Etat", *Bulletin des Bibliotheques de France,* t. 32, nr. 2, 1987, p. 149.

decît atracţia exercitată de interdicţie *Le Château de Cene,* de Bemard Noel, în 1971, *Le Roi des fees,* de Marc Cholodenko, în 1974, sau *Le Masochisme au cinema* la editura Henri Veyrier, în 1978, au fost, de asemenea, interzise în baza legii din 1949 asupra protecţiei tineretului.

în cazul aplicării legii din 1949, cel interesat nu poate spera o eventuală anulare a măsurilor luate decît sesizînd Consiliul de Stat şi numai după cîţiva ani de procedură. De asemenea, îi este imposibil să nu ţină cont de interdicţie, caz în care e trimis în faţa tribunalului corecţional care va condamna încălcarea constatată...

Dar, ţinînd cont de lipsa de popularitate a legii din 1949 şi de oprobiul care - la nivel ideologic, cel puţin - apasă asupra cenzurii într-o mare parte a presei, a publicaţiilor şi a opiniei publice, interzicerea unor opere literare sau politice, a unor ziare de opinie sau a unor reviste erotice în baza acestei legi, conduce frecvent la un efect invers celui scontat de puterile publice şi contribuie la promovarea textelor incriminate. Acesta a fost, de exemplu, cazul cărţii lui Pierre Guyotat, *Eden, Eden, Eden,* apărută la editura Gallimard, a cărei triplă condamnare : de vînzare către minori, de expunere şi de publicitate, în 1970, fără să fi fost consultată comisia de control, a suscitat multiple articole de protest, precum şi publicarea unei petiţii de susţinere, semnată de numeroşi scriitori şi de diverse personalităţi.

Tot astfel, în martie 1987, Ministerul de Interne, condus de Charles Pasqua, a încercat să interzică diverse publicaţii, aplicînd legea din 1949, dar a fost constrîns să abandoneze măsurile intenţionate în faţa virulentei campanii dezlănţuite în presă[CXXXV].

Sub guvernarea socialistă dintre 1981 şi 1984, Ministerul de Interne a trecut la interzicerea cu precădere a publicaţiilor pornografice *hard* sau cu copii, cenzură care a făcut obiectul unui consens favorabil, suficient de larg pentru a nu suscita o campanie de dezaprobare, în ciuda ambiguităţilor legii din 1949, de vreme ce respectivele reviste nu erau destinate în nici un fel copiilor. Benzile desenate - punct sensibil al cenzurii în măsura în care e dificil de trasat o frontieră între B.D.-urile pentru copii şi cele pentru adulţi - au fost, de asemenea, interzise, ca, de exemplu, *Marie-Gabrielle în Orient,* de Georges Pichard, în februarie 1983.

CXXXV Cf. *supra,* „întoarcerea la lectura controlată?".

Documentul 12. - *Răspunsul Ministerului Culturii şi al Comunicării la o întrebare referitoare la rezilierea abonamentelor şi publicaţiilor în bibliotecile publice din Paris*

4834. - 19 februarie 1987. - Dl. Paul Loridan se adresează cu îngrijorare d-lui ministru al Culturii şi Comunicării în legătură cu decizia dc reziliere din oficiu a abonamentelor la numeroase publicaţii din cincizeci şi cinci dc biblioteci publice din Paris. Măsuri similare au fost constatate în bibliotecile din Montfcrmcil. în legătură cu aceasta, sc cuvine amintit faptul că, în 1986 deja, fusese luată decizia dc a se limita în aceleaşi biblioteci din Paris abonamentele la revistele pentru copii. El îl întreabă dacă consideră această *formă de cenzură* în deplin acord cu teoria liberală şi care ar putea fi rolul ministerului în faţa înmulţirii unor astfel dc atitudini.

Răspuns - Politica de constituire a colecţiilor din bibliotecile municipale ţine în întregime de responsabilitatea comunelor. Articolul 61 din legea nr. 83-663 din 12 iulie 1983, care completează legea nr. 83-8 din 7 ianuarie 1983, referitoare la repartiţia competenţelor între comune, departamente, regiuni şi stat, precizează că „bibliotecile municipale sînt organizate şi finanţate dc comunc".

Sc cuvine deci ca parlamentarul să sc adreseze fiecăreia din comunele pe care Ic citează pentru a cunoaşte detaliile dispoziţiilor ce au fost date recent şi motivele care au stat la baza acestor hotărîri.

în cc-l priveşte, ministrul Culturii şi al Comunicării doreşte să amintească următoarele :

- Editorii, persoane private, duc o politică editorială liberă. în legătură cu aceasta, sc cuvine a sc observa că literatura pentru tineret produsă în ţara noastră este considerată dc acum înainte ca fiind, în ansamblu, de mare calitate.

Bibliotecarii de profesie, prin calificarea lor şi prin competenţele pe care le afirmă statutul lor, au aptitudinea dc a constitui, sub autoritatea aleşilor locali, fondurile dc carte cele mai reprezentative pentru producţia editorială şi pentru diferitele curente dc opinie pe care le reflectă.

în plus, este cazul a se preciza faptul că publicaţiile pentru tineret se supun prescripţiilor legii nr. 49-956 din 16 iulie 1949, modificată prin legea din 29 noiembrie 1954, al cărei obiect este tocmai acela de a veghea ca aceste publicaţii să nu comporte „nici o ilustraţie, nici o povestire, nici o cronică, nici o rubrică în care să se prezinte într-o lumină favorabilă banditismul, minciuna, hoţia, lenea, laşitatea, ura, dezmăţul sau oricare act calificat drept crimă sau delict dc natură a corupe copiii sau tineretul sau să inspire sau să întreţină prejudecăţi etnice".

In consecinţă, orice publicaţie care nu face obiectul vreunei măsuri prevăzute dc această lege poate să se găsească în mod legitim într-o bibliotecă publică. Din cauza numărului marc dc titluri apărute în fiecare an şi a limitelor bugetare proprii fiecărei colectivităţi, fiecare bibliotecă poate totuşi să opereze o selecţie. Aceasta nu trebuie dictată decît dc grija pentru calitatea lucrărilor şi pentru echilibrul colecţiilor.

Actualitatea recentă îl determină totuşi pe ministrul Culturii şi Comunicării să

considere că ar fi utilă o reflecţie aprofundată asupra acestor chestiuni, cu o largă consultare, după exemplul celor întîmplatc anterior în cazul artei cinematografice.

Documentul 13. - *Răspunsurile Ministerului Culturii şi Comunicării la o seamă de întrebări privitoare la interzicerea unor cărţi pentru copii*

24470. - Dl. Bernard Schrclncr atrage atenţia d-lui ministru al Culturii şi Comunicării asupra neliniştii bibliotecarilor municipali, nelinişte devenită în ziua dc azi naţională, după ce iniţial fusese pariziană. într-adevăr, aceşti bibliotecari sînt însărcinaţi, prin natura profesiei lor, cu selectarea, achiziţionarea şi împrumutul lucrărilor cc corespund nevoilor clientelei lor.

în ziua dc azi, un număr marc de primari, care dispun dc posibilitatea dc a retrage cărţi din bibliotecă în funcţie dc criterii personale, se consacră vînării cărţilor care amintesc dc zilele sumbre ale Ocupaţiei din timpul celui dc-al doilea război mondial. Din păcate, ceea cc se întîmplă la Paris nu este un caz unic şi, dimpotrivă, începe să se extindă şi în celelalte oraşe. Aparte, privitor la cărţile pentru copii, acesta îl întreabă, dc exemplu, dacă *Mon ami Frederic* dc Hans Peter Richtcr sau *Le Journal d'Anne Franck,* în care descoperim nazismul şi lagărele dc concentrare, trebuie interzise dc bibliotecă pentru cei tineri. în cazul în care ar fi dc acord cu aceste interdicţii, îl mai întreabă dacă nu s-ar cuveni să fie interzisă copiilor lectura cărţilor *Barbe Blue, Le Petit Poucet* (un tată care îşi sugrumă fiicele), *Peau d'Anne* (povestea unui incest), *Les Malheurs de Sophie.*

Dc vreme cc unii doresc interzicerea lecturii cărţii *La Guerre des chocolats* dc Robert Cormier, îl întreabă dacă n-ar trebui interzişi în acest caz şi Victor Hugo (care se amuză dc poliţia dusă dc nas), Flaubcrt, Maupassant (care descriu adulterul), Zola (pentru descrierea decăderii, a homosexualităţii feminine, a alcoolismului), Malraux (drogurile!) ctc., care sînt autori din programa tinerilor din clasele a treia şi a patra. îl mai întreabă cc arc dc gînd să facă pentru a opri acest tip dc campanie demnă dc o ordine morală puţin liberală, pentru a preciza şi confirma rolul bibliotecarilor în cadrul responsabilităţilor lor profesionale şi, în sfîrşit, pentru a dezvolta, ceea cc Jcan Guehcnno numea „un instrument dc libertate", cartea.

Răspuns. - Cărţile pentru copii care sînt citate au fost reeditate dc mai multe ori, nu au constituit niciodată obiectul unei măsuri dc ordin judiciar şi deci pot să se găsească în orice bibliotecă publică. Ministrul Culturii şi al Comunicaţiei reaminteşte faptul că, într-adevăr, publicaţiile pentru tineret sînt supuse prescripţiilor legii nr. 49-956 din 16 iulie 1949, modificată prin legea din 29 noiembrie 1954, al cărei obiect este dc a veghea ca aceste cărţi să nu cuprindă „nici o ilustraţie, nici o povestire, nici o

cronică, nici o rubrică In care să se prezinte într-o lumină favorabilă banditismul, minciuna, hoţia, lenea, laşitatea, ura, dezmăţul sau oricare act calificat drept crimă sau delict dc natură a corupe copiii sau tineretul sau să inspire sau să întreţină prejudecăţi etnice".

Conştienţi dc responsabilitatea lor, editorii îşi aleg în mod liber politica editorială pe care o consideră cea mai favorabilă pentru dezvoltarea întreprinderii lor. In domeniul cărţii pentru tineret, producţia franţuzească reflectă această libertate, fiind extrem dc abundentă şi dc variată. în bibliotecile dc lectură publică aflate sub autoritatea primarilor, alegerea cărţilor c dc competenţa bibliotecarilor dc profesie.

25832. - 8 iunie 1987. - D-na Christianc Papon atrage atenţia d-lui ministru al Culturii şi al Comunicării asupra faptului că, printre lucrările care sînt propuse copiilor în bibliotecile publice, unele banalizează drogurile şi hoţia, altele exaltă sexul, chiar sinuciderea, iar altele iau în dcrîdcrc organizarea familială. în afara faptului că acestea nu aduc nimic culturii şi nu contribuie cu nimic Ia deschiderea unui spirit tînăr, ele poartă germenii negării vieţii şi, prin aceasta, ai disperării.

într-un moment în care sănătatea fizică şi morală a tineretului nostru sînt ameninţate, într-un moment în care se face campanie pentru a pune în gardă tineretul împotriva toxicomaniei şi se întreprinde o campanie curajoasă dc prevenire şi dc informare asupra Sidei, în sfirşit, într-un moment în care structura familiei încearcă să se reconstituie şi să se întărească, posibilitatea tinerilor dc a avea acces la acest tip dc lucrări nu este în contrascns cu ceea ce se întreprinde de către puterile publice?

în concluzie, ca îl întreabă dacă arc dc gînd să examineze mai înainte conţinutul lucrărilor destinate tinerilor, nu numai pentru a nu le aduce vreun prejudiciu, ci chiar pentru a-i forma, în loc dc a-i deforma.

Răspuns. - Gestionarea bibliotecilor municipale ţine dc responsabilitatea deplină a comunelor. Articolul 61 al legii nr. 83-663 din 22 iulie 1983, completînd legea nr. 83-8 din 7 ianuarie 1983, referitoare la repartiţia competenţelor între comune, departamente, regiuni şi stat, precizează că bibliotecile municipale sînt organizate şi finanţate dc comune. în virtutea acestor dispoziţii, revine bibliotecarilor dc profesie, conform competenţelor pe care le afirmă statutul lor, să constituie colecţiile cele mai reprezentative pentru producţia editorială şi pentru diferitele tipuri dc sensibilităţi pe care le reflectă. în această privinţă, ministrul Culturii şi Comunicării reaminteşte că : literatura pentru tineret produsă în ţara noastră c considerată a fi în ansamblu dc o marc calitate; că, în plus, publicaţiile destinate tineretului sînt supuse prescripţiilor legii nr. 49-956 din 16 iulie 1949, modificată dc legea din 29 noiembrie 1954, al cărei obiect este tocmai dc a veghea ca acestea să nu cuprindă nici un element dc natură a dăuna copiilor. Orice publicaţie care nu face obiectul vreunei măsuri privitoare la această lege poate să se afle într-o bibliotecă publică. Ministerul Culturii şi Comunicării doreşte foarte tare ca achiziţiile operate dc către bibliotecari, mai ales avînd în vedere numărul mare de cărţi produse în fiecare an, să nu fie dictate decît de calitatea lucrărilor şi de indispensabilul echilibru al colecţiilor. Astfel vor fi păstrate şi conciliate necesara protejare a copiilor şi libertatea dc alegere a cititorilor.

REGLEMENTĂRILE SECUNDARE

în afară de legislaţia şi de reglementările prescrise de administraţia centrală, o seamă de reglementări secundare, precum regulamentele interioare şi notele de serviciu, emanate de autorităţile de tutelă şi de bibliotecari, fixează regulile de funcţionare a bibliotecilor.

Regulamentele interioare cu care se dotează bibliotecile şi care trebuie să fie aprobate de primar sau de consiliile generale definesc, în special, drepturile şi îndatoririle cititorilor, precum şi modul de funcţionare a bibliotecilor (orarele, modalităţile de înscriere, condiţiile de împrumut etc.). Totuşi, nu e exclus ca unele dintre aceste regulamente să fi putut cuprinde, asemenea documentelor interne, prescripţii care să se refere la cenzură.

Astfel, după unele mărturii, la biblioteca municipală din Grenoble a existat un text care preciza că înregistrarea cărţilor licenţioase nu poate fi încredinţată minorelor sau femeilor nemăritate. Pe un alt plan, regulamentul bibliotecilor din Paris ar fi prescris pînă în anii patruzeci că nu se poate împrumuta un roman dacă nu se ia şi un documentar, ceea ce, fără să ţină de o cenzură directă, dovedeşte intenţia didactică şi moralizatoare, pe care bibliotecile au avut-o timp îndelungat.

Ţinînd cont de tăcerea care învăluie cenzura, consemnarea scrisă a unor astfel de modalităţi constituie o excepţie şi nu o regulă. Prezentarea lor necesită însă o cercetare, pe care noi n-am putut să o întreprindem în cadrul studiului de faţă.

2. Inspecţia bibliotecilor

După cum am văzut mai sus, controlul statului asupra bibliotecilor se exercită în special prin intermediul Inspecţiei generale a bibliotecilor, ai cărei reprezentanţi, numiţi prin decret, ţin de ministrul educaţiei naţionale şi sînt puşi la dispoziţia ministrului culturii.

Creată în 1822 pentru a încerca să lupte împotriva modului greşit al municipalităţilor de a se folosi de confiscările revoluţiei, Inspecţia generală pare a fi fost animată, încă de la origini, de preocuparea pentru organizarea bibliotecilor şi mai puţin cuprinsă de voinţa de a declanşa o vînătoare de vrăjitoare în cadrul acestora.

Astfel, responsabilii care vizitează departamentele în anii 1830, printre aceştia figurînd şi Michelet, sînt preocupaţi în rapoartele lor mai ales de alertarea guvernului asupra incredibilei dezordini din biblioteci şi de mijloacele de a remedia această situaţie[1].

în prezent, controlul, exercitat de către un corp de cinci inspectori, priveşte în special colecţiile şi, pînă la descentralizare, utilizarea subvenţiilor acordate de către stat, dar acest control are mai mult un rol incitativ decît unul represiv.

Totuşi, inspectorii sînt reprezentanţii direcţi ai autorităţii statului şi misiunea lor constă în a face respectate prescripţiile lui. Ţinînd cont de acest rol şi de locul ierarhic pe care el îl implică, discursurile inspectorilor constituie modele ce pot să suscite adeziunea, respingerea sau înlăturarea, dar cu care bibliotecarii sînt în mod necesar confruntaţi şi care sînt susceptibile de a influenţa şi de a reflecta în acelaşi timp unele practici.

în ce priveşte Parisul, controlul Inspecţiei generale n-a fost extins la bibliotecile care, fiind constituite la sfîrşitul secolului al XlX-lea, nu conţin

' Asupra istorici Inspecţiei generale şi a rolului său, pot fi consultate următoarele texte : M. Caillet, „L'inspection generale des bibliotheques", *Bulletin des bibliotheques de France,* nr. 15, 1970/4, pp. 597- 605, şi H. Comte, *Les Bibliotheques publiques en France,* pp. 180-182 şi 258. fonduri ale statului. Pînă la instituirea statutului autonom al Parisului în 1976, bibliotecile depindeau de prefectura Seine ; aceasta numea inspectorul însărcinat cu controlul lor.

în ce priveşte remarcile pe care le pot face asupra alcătuirii fondurilor, remarci pe care le pot transmite eventual autorităţii de tutelă, bibliotecarilor şi administraţiei lor, inspectorii iau o serie de poziţii care evoluează o dată cu secolul.

în 1935, Charles Schmidt, inspector general al bibliotecilor, partizan al dezvoltării lecturii publice în perioada dintre cele două războaie mondiale, îşi expune la congresul internaţional de la Madrid concepţia asupra achiziţiilor ce trebuie făcute de bibliotecar :

> Dar în aceste biblioteci, deschise tuturor, ce cărţi trebuie date cititorilor?... în cc mă priveşte, aş dori cel mai deplin liberalism în materie dc filozofic, politică, istoric, economic ; pentru aceste cărţi să nu existe cenzură! Pentru operele pur literare şi recreative aş cerc să se adopte acest criteriu : „să fie numită nesănătoasă, pernicioasă, nefastă lucrarea, oricare ar fi ca, care diminuează în forul nostru interior respectul pentru noi înşine, respectul pentru viaţă. Este în mod sigur vicioasă şi morbidă cartea care destinde în noi arcul sacru al conştiinţei, care slăbeşte sentimentul dc milă sau dc dreptate, care întunecă frumuseţea sacrificiului, care acoperă cu vălul linei ccţc frontiera dintre bine şi rău"[CXXXVI].
>
> Problema c capitală ; ca nu se pune pentru bibliotecile dc studiu sau pentru bibliotecile universitare, ci pentru bibliotecile populare şi pentru bibliotecile pentru copii, unde bibliotecarul este, fără să o repetăm suficient, un educator[CXXXVII].

Poziţia exprimată de Charles Schmidt se regăseşte în recomandările întîlnite în unele circulare provenind de la Ministerul Instrucţiei Publice.

Gabriel Henriot, inspector al bibliotecilor din Paris şi din regiunea Seine începînd cu 1931, întăreşte acestea, afirmînd într-o lucrare de biblioteconomie intitulată *Des livres pour tous :*

> Bibliotecarul ştie că arc responsabilitatea unor suflete şi nu trebuie să uite acest lucru niciodată ; păstrînd un eclectism larg, cl trebuie să ridice şi nu să reducă nivelul moral al cititorilor tineri sau adulţi. Dc unul singur, în lipsa

---

CXXXVI Charles Schmidt împrumută această definiţie dc la pastorul W. Monod.

CXXXVII Proccsul-vcrbal al congresului internaţional al bibliotecarilor, Madrid, 1935.

> sfaturilor şi a directivelor superiorilor săi, cl va trebui să le urmeze măcar pc cele conforme cu conştiinţa lui. în acest timp, în bibliotecile legate printr-o identitate dc morală şi dc religie, vom fi mai puţin stînjcniţi să găsim cărţi bune, conforme ideilor deja acceptate, şi vom fi instruiţi cu uşurinţă asupra mediului în care vor circula aceste cărţi[CXXXVIII].

împreună cu Eugene Morel şi cu Emest Coyecque, Gabriel Henriot[CXXXIX] este una din personalităţile ce au marcat profesiunea de bibliotecar, la mijlocul secolului, prin rolul lor de pionieri în materie de dezvoltare a lecturii publice. Recomandînd bibliotecarilor să selecteze „cărţile bune", care nu deranjează ideile deja acceptate şi concură la elevarea morală a cititorilor, Gabriel Henriot nu pare deloc retrograd faţă de curentele dominante în vremea sa ; publicată în 1943 la Paris, *Des livres pour tous* apare uşor colorată cu o nuanţă proprie ideologiei de la Vichy, contribuind la izolarea lui Gabriel Henriot în perioada de după război.

Mai mult, autorul face dovada unui spirit critic, luînd apărarea romanelor populare - de la Dumas la Feval - pe care un număr mare de bibliotecari, puţin sensibili la dezvoltarea lecturii publice, nu le admiteau în vremea aceea pe rafturile bibliotecilor municipale. La acestea se adaugă şi romanele sentimentale :

> Tot astfel, în ce priveşte romanele sentimentale şi prostesc dc optimiste, care pregătesc, spune-sc, doar deziluzii pentru tinerele fete. Tinerele fete să nu le împrumute decît pe cele pe care şi le doresc. [...] Să nu luăm prea literal sfaturile unor educatori, reprezentanţi ai mai multor opinii şi credinţe, care au exagerat uneori pericolele la care sc expun cititorii dc romane.

Luarea apărării romanelor populare şi sentimentale, dispreţuite atunci de bibliofilii eruditi, denotă o imagine progresistă a cititorului, care nu mai apare modelat în mod stupid de către un text ce s-ar impune total conştiinţei sale.

în schimb, lecturarea anumitor cărţi considerate imorale din punct de vedere sexual apare ca mult mai preocupantă în ochii lui Gabriel

---

CXXXVIII G. Henriot, *Des livres pour tous.* Editura Durassie, 1943, pp. 141-142.

CXXXIX G. Henriot (1880-1965), arhivist-palcograf, bibliotecar la biblioteca istorică din Paris în 1905, conservator la biblioteca Forncy în 1920, era în acea vreme unul din specialiştii internaţionali în biblioteconomie. Autor al unui proiect dc reformă a bibliotecilor în 1928, el este iniţiatorul primelor şcoli franceze dc formare a bibliotecarilor (mai ales a Şcolii dc bibliotecari a Institutului catolic din Paris, creată în 1935) şi, împreună cu Erncst Coyecque, este iniţiatorul procesului dc modernizare a bibliotecilor pariziene. Preşedinte al A.B.F. între 1925 şi 1927, el propune la congresul internaţional dc la Praga din 1926 crearea Federaţiei Internaţionale a Asociaţiilor dc Bibliotecari (F.I.A.B.), desemnată în prezent prin sigla I.F.L.A. (Internaţional Fedcration of Library Association).

Henriot :

> Mai serioasă este ameninţarea acestor opere care, sub pretextul dc a descrie pasiunile, exercită o influenţă capabilă să corupă şi prezintă vicii dezgustătoare, nenumărate aventuri, meditaţii asupra imperceptibilului, ciudăţenii, anomalii.

Această critică obscură, care îşi învăluie obiectul, se adresează mai precis romanelor care pun în scenă homosexualitatea, de vreme ce putem citi cîteva rînduri mai sus :

> Poporul arc totuşi idei drepte şi sănătoase; el ştie ce îi convine şi arată acest lucru multor intelectuali. El e liber să prefere apologia muncii şi a moralei familiale în faţa celei a indivizilor dcsfrînaţi şi dezechilibraţi. El c liber, dc asemenea, să-l prefere, în ciuda diferenţei dintre cei doi scriitori, pe Pierre Benoii lui Marcel Proust; el nu-l împiedică pe vecin să plece *în căutarea timpului trecut* dacă asta îl atrage, dar îşi dă scama că astfel şi l-ar pierde pe al său. Să nu-i ascultăm deci pe snobi şi pe ridicolii pedanţi în ce priveşte alegerea romanelor; să nu fim cxclusivişti şi să oferim fiecăruia cc îi place şi ce îi convine.

Deci, în prima jumătate a secolului, Inspecţia încearcă să controleze în special lecturile din mediile populare şi pe cele ale copiilor, care trebuie protejate de cărţile proaste. Bibliotecile „populare", cum erau numite la acea vreme, şi bibliotecile de lectură publică, care le vor înlocui treptat, erau considerate atunci ca o prelungire a şcolii, iar misiunea bibliotecarului consta în educarea cititorilor, nu numai ridicînd-le nivelul cunoştinţelor, ci şi „nivelul moral". Pentru a eleva aceste suflete şi spirite, a căror responsabilitate o poartă bibliotecarul, un fel de preot laic, se prescrie lectura controlată.

Inspectorii generaţiei următoare au fost adesea bibliofili eruditi, precum Andre Masson, autorul cărţii *Le Decor des bibliotheques, du Moyen Age â la Revolution.* El a fost inspector general din 1944 pînă în 1970, ca şi Maurice Caillet, autor de lucrări de bibliofilie mai ales asupra fondului de carte veche de la biblioteca din Toulouse, inspector din 1963 pînă în 1978. Cu toate acestea, erudiţia nu atrage după sine dezinteresul pentru lectura publică. Astfel, Maurice Caillet a participat la aventura B.C.P.-urilor, fondînd-o pe cea din Drome în 1945 şi, cîţiva ani mai tîrziu, pe cea din Eriege.

Evoluţia bibliotecilor şi a imaginii asupra moralei şi a lecturii vor determina inspecţia să considere că opţiunea bibliotecarului trebuie să

se îndrepte în special asupra calităţii literare a lucrărilor, în afară de depozitele bibliotecilor centrale de împrumut din mediul rural, asupra cărora au fost trecute solicitudinile lecturii controlate. Dar acest control este cerut uneori chiar de către populaţia rurală, care pare să accepte cu greu unele transgresări morale, ce nu mai şochează pe nimeni la oraş.

în anii care urmează celui de-al doilea război mondial, Direcţia Bibliotecilor, considerînd Inspecţia ca pe o etapă esenţială în aplicarea politicii sale, o învesteşte cu puteri depline, fapt ce-i întăreşte ascendentul asupra bibliotecarilor. Această putere, care i-a impresionat pe mai mulţi bibliotecari, pare totuşi relativă. într-un raport de inspecţie datînd din 1955, Andre Masson constată : „Tot ce poate spune un inspector, în timpul unor vizite decalate ca perioadă, e de mai mică importanţă decît un exemplu concret şi decît stagiul făcut de un bibliotecar într-o bibliotecă din regiune, demnă de a fi propusă ca model"[CXL].

în lucrarea *Les Bibliotheques,* Andre Masson îşi precizează concepţia asupra misiunii bibliotecarului : „încă din 1860, un bibliotecar, filozoful Leibniz, s-a plîns de *îngrozitoarea acumulare de cărţi* şi a prezis că *multitudinea de autori îi va expune în curîndpe toţi la pieire şi la uitare generală.* Rolul bibliotecarilor este de a curăţa de buruieni pădurea invadatoare pntru a elibera cele mai bune elemente din cultura intelectuală[CXLI]'.

Pentru aceşti inspectori, umanişti îndrăgostiţi de cărţi, de vechile şi prestigioasele biblioteci „răcoroase din lemn sacru[112], apropiaţi de figura tradiţională a bibliotecarului, om de litere şi bibliofil de la începutul secolului al XlX-lea, al căror reprezentant de frunte a fost Charles Nodier, misiunea lor era incompatibilă cu angajarea politică. într-adevăr, explică Maurice Caillet,

> interesul bibliotecarului este să aibă - nu spun atitudinea cea mai neutră posibil - ci deschiderea către lume cea mai marc posibil. în sfîrşit, era concepţia noastră proprie, el trebuie să reducă la tăcere în cadrul activităţilor sale tot ce ar putea fi preferinţă personală.

CXL Citat dc L. Yvert, „Les bibliothecaircs et lcurs autorites. Rapports entre la politique et l'administratif dans les bibliotheques publiqucs", supliment la *Bulletin de l'A.B.F.,* nr. 136, noiembrie 1987, p. 8.

CXLIA. Masson, D. Pallier, *Les Bibliotheques,* „Que sais-jc ?", nr. 944, P.U.F., ediţia I, 1961, reeditată în 1986, p. 6.

[2] După cum scriau Pol Ncvcux şi Emile Dacicr, inspectori dc biblioteci în anii 1930, în *Les Richesses des biblioteques provinciales de France,* Paris, 1932.

Maurice Caillet a dezvoltat această concepţie a misiunii bibliotecarului, care trebuie să se detaşeze de ideologie în exerciţiul funcţiunilor sale, cu ocazia sărbătoririi a cincizeci de ani a A.B.F. în 1956 :

> Chiar dacă o diplomă deschide porţile unei cariere, nu şi face o carieră. Trebuie adăugate calităţile inimii, cele ce i-au salvat odinioară pc atîţia dintre aceşti bibliotecari dc ocazie şi care rămîn indispensabile pentru cine vrea să depăşească tehnica pură, oricare ar fi utilitatea acesteia. Bibliotecarul nostru municipal va avea marc nevoie dc virtuţile profesionale, dacă vrea să-şi îndeplinească în plenitudinea ci sarcina magnifică ce îi revine. Punînd mult dc la el, va trebui mai întîi să se impună în faţa puterilor publice neîncrezătoare uneori, mai ales dacă nu sînt singurele care decid asupra opţiunii sale, în faţa unei administraţii bănuitoare, din principiu, înaintea unui străin, pentru a nu spune un intrus. Pentru a fi acceptat, îi stau la dispoziţie o scrie dc mijloace. Oricc-ar fi, nu vă voi recomanda cele puse în practică dc unul dintre colegii noştri azi la pensie care, timp dc mulţi ani, şi-a atras o măgulitoare reputaţie dc clocinţă municipală prin mijlocirea persoanei adjunctului său la instrucţia publică. [...] Este evident că cetatea cărţii nu a avut decît rar ocazia să se laude văzîndu-şi protectorul participînd - chiar dacă numai din culise - la luptele din forum.

Această dorinţă de deschidere nu se potriveşte deloc cu cenzura, şi Andre Masson precizează că „eficacitatea lecturii publice nu ţine doar de valoarea metodelor. Ea presupune o alegere calitativă şi, în acelaşi timp, liberală ; de asemenea, ea mai implică şi refuzul cenzurilor şi interdicţiilor de orice ordin : politic, confesional, moral"[CXLII].

Actuala legislaţie nu este explicită în privinţa conţinutului controlului pe care trebuie să-l efectueze inspectorii asupra bibliotecilor. Codul comunelor, limitîndu-se la a preciza că un control asupra bibliotecilor se efectuează de către Inspecţie, se aplică doar legislaţia asupra cărţii şi presei: din moment ce o carte nu e atinsă de interdicţia de a fi vîndută minorilor, de expunere sau de afişare în temeiul legii din 1949 sau de interdicţia de a fi vîndută în temeiul decretului din 1939 asupra publicaţiilor străine sau de vreo decizie de justiţie, poate figura în mod legal pe rafturile bibliotecilor. De altfel, nici o lege şi nici o reglementare nu precizează faptul că fondurile de carte trebuie să fie alcătuite în ideea de respect al pluralismului de curente politice, religioase, filozofice şi literare.

CXLII A. Masson, P. Saivan, *op. cit.,* reedit. în 1975, p. 76.

în absenţa unei legislaţii sau a unei reglementări precise, natura controlului asupra colecţiilor este lăsată la aprecierea inspectorilor. Pe durata exercitării mandatului lor, aceştia se pot afla în situaţia de a apăra respectarea pluralismului, care corespunde şi poziţiei adoptate de Direcţia Cărţii.

> Controlul pluralismului poate face parte din misiunea noastră, precizează un inspector, dar nu putem avea o percepţie bună a fondului de carte decît consultînd fişierul, lucru foarte complicat şi foarte lung. Eu verific doi-trei autori, adesea din literatura contemporană, pentru că acest lucru dă o idee asupra interesului pe care îl arc bibliotecarul în constituirea unei colecţii diversificate. Se întîmplă frecvent ca unii autori din secolele precedente să nu apară deloc, dc exemplu în literatura franceză din secolul al XVIII-lca [...]. Pe plan ideologic, putem uşor să verificăm periodicele : dacă nu c decît *Le Figaro Magazine* sau *L'Humanite,* nu ţine. Dar se va găsi întotdeauna un motiv pentru a justifica acest lucru. Eu cred că bibliotecarii nu-şi fac treaba atunci cînd nu achiziţionează întregul evantai al literaturii politice : fie cei dc stînga, care nu cumpără lucrările lui Giscard sau Chirac, fie cei dc dreapta, care nu cumpără lucrările lui Marchais. în astfel dc cazuri, ei spun mereu că lucrările respective nu-i interesează pe cititori, însă acest lucru rămînc dc văzut. [...] Dar constat rar astfel dc abateri în alegerea cărţilor politice. Dc altfel, bibliotecarii se autoccnzurcază în ce priveşte incitarea la violenţă şi la rasism şi cred că au dreptate.

După cum remarcă Andre Thill în *Le Metier de bibliothecaire,* inspectorul e susceptibil de a întări poziţia bibliotecarului vizavi de administraţia comunală, acesta neavînd „a se teme de vizita unui inspector care, dimpotrivă, poate debloca o situaţie dificilă şi poate face mari servicii bibliotecii, contribuind la ameliorarea gestiunii sale"[CXLIII]. Inspectorii au totuşi puteri restrînse faţă de autorităţile comunale ; le e dificil să intervină în conflictele majore şi, uneori, nici nu doresc să o facă. Din această cauză, bibliotecarii ezită să le împărtăşească dificultăţile pe care le întîlnesc în relaţia cu administraţia, mai ales dacă acestea privesc alcătuirea fondurilor.

> Pot spune unui primar că c important ca toate curentele dc opinie şi toate religiile să fie reprezentate în biblioteca sa. Dar oricum, nici unul dintre aleşi nu va susţine contrariul. Dacă rămîncm cantonaţi în astfel dc generalităţi, nu se va merge prea departe, constată un inspector.

Intervenţia Inspecţiei generale în conflictele dintre bibliotecari şi

---

CXLIII A.B.F., *Le Metier de bibliothecaire,* Editura Promodis, 1983, ediţia a 7-a, p. 102.

autorităţile de tutelă riscă uneori să învenineze situaţia.

> în principiu, se încearcă efectiv aplanarea dificultăţilor atunci cînd apar, dar, pe dc o parte intervenţia noastră nu se sprijină pe nici un text, pc dc altă parte trebuie evitat faptul dc a părea în ochii autorităţii ca un soi dc complice al bibliotecarului, prin folosirea unui jargon din biblioteconomie, pc care aceasta îl va considera nepotrivit. Se poate face mai multă pagubă decît bine. Pot să vă citez exemplul unei bibliotecare cc avea un diferend cu primarul. Acesta credea probabil că alegerea cărţilor păcătuia un pic faţă dc convingerile sale. Bibliotecara a fost suspendată din funcţie pentru o lună, în ajunul inspecţiei melc. Era acolo un raport între cauză şi efect foarte clar: primarului i s-a părut că exista o legătură între conflictul pc carc-l avea cu bibliotecara şi trecerea mea. De altfel, într-un conflict asupra alegerii cărţilor, ar trebui să se dispună dc mult timp pentru a înţelege bine dc cc există o lipsă sau alta în alcătuirea fondurilor dc carte. Trebuie să se ajungă la a se discerne dacă există o raţiune ideologică clară şi dacă aceasta se datorează bibliotecarului sau municipalităţii. Or, ci îşi vor pasa reciproc răspunderea şi va fi foarte greau dc tranşat adevărul, trccînd pc acolo doar pentru cîtcva ceasuri.

Corpul de inspectori resimte necesitatea unei legi menite să protejeze serviciul public reprezentat de bibliotecă, dar subliniază îndatoririle bibliotecarilor faţă de autoritatea lor de tutelă. Unul din membrii Inspecţiei precizează :

> Este pe deplin legal ca primarul să fie la curent cu tot cc se găseşte în biblioteca sa. Nu putem face abstracţie dc faptul că primarul şi nimeni altul este responsabil dc conţinutul bibliotecii. Acest lucru c desigur mai uşor de realizat în privinţa periodicelor decît a cărţilor, a căror rapiditate dc achiziţionare contează mult. Bibliotecarii nu pot pretinde să nu fie controlaţi dc autoritatea dc tutelă care este responsabilă juridic. [...] Nu sînt dc acord cu aceste idei cc se tărăgănează dc cîţiva ani, conform cărora bibliotecarii au nevoie să fie protejaţi printr-un cod deontologic - expresia c dc altfel improprie, deontologia neaplicîndu-se la funcţionari. Funcţionarii au un statut şi acesta precizează competenţa lor într-un domeniu sau altul, dar întotdeauna sub autoritatea altcuiva, de care trebuie să asculte. Problema este că bibliotecarii sînt prinşi între interesele publicului lor, pc care se presupune a Ic cunoaşte, şi o autoritate cc arc mai puţină competenţă decît ci în planul achiziţiei dc carte. Mi se parc deci normal ca bibliotecarii să lupte pentru a le fi respectată competenţa. Dar nu se poate face abstracţie dc o autoritate care există şi care este responsabilă juridic în faţa tribunalelor şi a publicului pe care îl deserveşte.

Faţă de rolul major al Inspecţiei, care consta, pînă la

descentralizare, în controlarea gestiunii şi a organizării bibliotecilor, precum şi în respectarea ierarhiei instituţionale, controlarea alcătuirii fondurilor apare ca o misiune secundară, a cărei aplicare presupune o anume supleţe. In absenţa unei legislaţii precise privitoare la conţinutul şi la pluralismul colecţiilor, inspectorii nu pot interveni, în această privinţă, pe lîngă puterile locale şi pe lîngă bibliotecari, decît în calitate de consilieri.

3. Vorbe de bibliotecari

Mai mult decît textele reglementare, în care ideologia este foarte disimulată, discursurile formulate de bibliotecari în lucrările de biblioteconomie, comunicările la congrese sau revistele profesionale permit reperarea prescripţiilor în materie de cenzură. Asemenea documente ne oferă unele dintre regulile mai mult sau mai puţin implicite, pe care meseria şi le-a dat ea singură, fără a presupune însă practici reale din partea bibliotecarilor. Aceste informaţii sînt extrem de preţioase în ce priveşte perioada 1914-1940, în măsura în care cea mai mare parte a personajelor a dispărut - un bibliotecar care şi-a început cariera în 1914 ar avea astăzi mai mult de 90 de ani -, perioadă în care arhivele bibliotecilor sînt cu atît mai mute cu cît dintotdeauna a fost mai prudent ca fenomenul cenzurii, mai ales al celei politice, să nu lase urme. în plus, în această perioadă, cenzura morală nu are întotdeauna o conştiinţă de sine. Cine s-ar alarma că nu se găseşte *Justine* de Sade[CXLIV] în cutare bibliotecă municipală de lectură publică, de vreme ce spiritul vremii consimte că respectiva carte nu trebuie să figureze în nici o bibliotecă?

1914-1967 : OBSESIA CĂRŢII BUNE. EDUCATORI SAU CENZORI?

Rigiditatea morală şi intenţiile didactice care au vegheat la crearea bibliotecilor populare în secolul al XlX-lea conţin în ele însele acţiuni de cenzură. E vorba, într-adevăr, de a educa şi de a moraliza poporul şi, mai mult, de a-l menţine pe locul care i-a fost rezervat în

CXLIV Dacă publicarea operelor complete i-o datorăm lui J.-J. Pauvert, în 1947, existau şi reeditări ale anumitor titluri înainte de această dată.

ierarhia socială : „Trebuie evitat, în acelaşi timp, ceea ce ar putea oferi doar ocazii şi subiecte de distracţii frivole

sau ceea ce ar tinde să inspire dezgust pentru condiţia de om harnic şi retras, şi dorinţa imprudentă de a se ridica deasupra sferei în care este aşezat[11]'.

Or, ideologia educării poporului cu „cartea bună[11] nu dispare la sfîrşitul secolului, ci se prelungeşte pînă la al doilea război mondial, în timpul căruia această concepţie va fi chiar reactivată de regimul lui Petain.

Pentru apărătorii a ceea ce se numea atunci „lectură publică[11] nu se mai punea totuşi problema de a menţine „clasele harnice[11] pe poziţia socială care le revenea, ci de a le face să profite de cultură, pentru că „nu trebuie ca masele să rămînă indiferente la viaţa intelectuală[CXLV].

Pionierii lecturii publice, care publică mai ales revista *L'Animateur des temps nouveaux,* atribuie trei funcţii bibliotecii modeme : „să distreze, să instruiască, să informeze[11]. Astfel, apar noi funcţiuni ale lecturii, pe care le preiau deja, la sfîrşitul secolului al XlX-lea, unele biblioteci populare private, precum reţeaua societăţii Franklin. Se recunoaşte că lectura poate fi o plăcere şi se constată că bibliotecile trebuie să răspundă nevoii de informare a cititorilor.

Dar moralismul nu dispăruse cu totul, bibliotecile publice dovedindu-se „cel mai bun factor de îndreptare a popoarelor[11], cu condiţia ca „gustul pentru lectură să alunge poftele vulgare[11] şi deci „să se citească lucrări bune, sănătoase şi reconfortante[CXLVI]. Iată „timpuri noi[11] amintind de cele mai vechi.

Profesiunea de bibliotecar începe acum să se organizeze ; Asociaţia Bibliotecarilor Francezi, creată în 1906, publică, începînd din 1907, un buletin în care redactorii insistă în special asupra necesităţii de a considera biblioteca un „organism viu[11], care trebuie să se hrănească din viaţa intelectuală a epocii şi „să elimine lucrurile moarte, cărţile perimate, sau cel puţin să le pună deoparte şi să asimileze tot ce are valoare utilă[11]. Se doreşte ca bibliotecile să nu mai fie acele „cimitire de cărţi[11] pe care le critica Eugene Morel şi să fie dotate, după cum preconiza Jose Ortega Y Gasset, cu „lucrările cerute de sistemul de probleme vii în fiecare epocă[CXLVII], să se deschidă mai mult către public graţie unor orare potrivite şi introducerii accesului liber la rafturi.

Redactorii de articole şi de manuale de biblioteconomie insistă asupra imparţialităţii de care trebuie să dea dovadă bibliotecarul :

CXLV[1] Societatea pentru instrucţia elementară, 1818.

- *L'Animateur des temps nouveaux,* 3 aprilie 1931, pp. 18-21. Cf. Documentul 14.

CXLVI *Ibid.,* pp. 18-21. Cf. Documentul 14.

CXLVII[J] J. Ortega Y Gasset, Mission du bibliothecairc, *Chronique de l'A.B.F.,* p. 29.

acesta „trebuie să facă abstracţie de propriile-i idei, de opiniile sale politice sau religioase ; el nu trebuie să se gîndească decît la publicul pe care trebuie să-l satisfacă ridicînd în acelaşi timp natura exigenţelor sale[CXLVIII], recunoscînd că exigenţa pluralismului produce un pic impresia unei misiuni imposibile : în constituirea unei biblioteci, imparţialitatea este o datorie imperioasă. Din păcate, ca necesită multă atenţie şi cîteva cheltuieli suplimentare. Imparţialitatea nu constă în a nu achiziţiona decît lucrări imparţiale (acest lucru c imposibil) sau neutre (dacă se întîmplă, sînt lipsite dc valoare), ci în a reprezenta teze opuse, prin opere dc importanţă şi dc calitate sensibil egale. Această preocupare se impune cu precădere în domeniile religios, filozofic, politic. Ea va trebui să meargă departe, pînă la a achiziţiona, dc exemplu, simultan cele trei manuale dc istoric a religiilor scrise dc Sodcrblom, Huby şi Salomon Rcinach şi a le plasa alături pe raft. Individualism şi socialism, doctrine aristocratice şi democratice, liber-schimbiste şi protccţionistc, naţionaliste şi internaţionaliste, trebuie să fie reprezentate dc teoreticieni dc valori pc cît posibil egale şi să fie accesibile în mod egal cititorilor.

> Imparţialitatea se aplică dc asemenea şi în domeniul ştiinţelor. Fizica, biologia, ştiinţele istorice, în zonele lor cele mai înalte, au dat naştere la divergenţe destul de grave pentru ca fiecare ipoteză să trebuiască studiată cu ajutorul unor elemente de apreciere suficiente.
>
> Se vor face eforturi să se achiziţioneze, în cazul fiecărei ştiinţe, tratatele ale căror puncte dc vedere, pornind de la optici diferite, produc opere extrem dc diferite, în ciuda identităţii subiectelor. Astfel se face că un anume tratat dc drept civil, care ţine cont dc jurisprudenţă, îl completează pc un altul, unde este pusă în evidenţă în special doctrina'.

CXLVIII[s] *Mission sociale et intelectuelle des bibliotheques populaires,* Institutul Internaţional dc Cooperare Intelectuală, 1937, p. 51.

r [1] L. Crozet, *Manuel pratique du bibliothecaire,* Nourry, reedit. în 1937, p. 67.

Documentul 14. - *Extras din* L'Animateur des temps nouveaux *din 3 aprilie 1931*

LE FAIN DE L'ESWUT

La lecture publique en France

u J¹ * -_"ᵒᵒᵒ

De-a lungul textelor, însă, trei sînt ideile fixe care strică această impecabilă imparţialitate : romanele, moarala şi lecturile din mediile populare.

Discursurile bibliotecarilor lasă să se întrevadă o primă frămîntare legată de lectura romanelor considerate frivole, în care tinerele fete şi femei sînt în pericol de a-şi uita rolul de viitoare soţii şi mame sau îndatoririle conjugale, romane în care bărbaţii, femeile şi copiii riscă să-şi piardă sensul realităţii cotidiene în visări iluzorii. Regăsim aici o viziune curentă asupra lecturii care, dacă nu se justifică prin nevoia de instruire, riscă să atragă cititorul pe căile nesigure ale visului interior.

Astfel, în 1915, *Bulletin de L'A.B.F.* publică traducerea unui articol din *Times* al cărui autor se întreabă „dacă se cade ca publicul să citească romane în timp de război, iar bibliotecile să le cumpere[111].

Anatema ce loveşte romanul apare în ansamblul publicaţiilor referitoare la profesia de bibliotecar. Intr-un articol consacrat bibliotecilor municipale din Paris şi publicat în *Revue des bibliotheques* în 1927, Michel Prevost, conservator adjunct al Bibliotecii Naţionale, afirmă că :

> Biblioteca trebuie să vizeze [...] completarea instruirii şi dcsăvîrşirca formării intelectuale şi morale [...]. Ea nu trebuie considerată ca un magazin dc lucrări diverse unde vii să cauţi cu ce să-ţi omori timpul cit mai plăcut posibil, luînd cărţi dc care să te foloseşti în mod agreabil, fără efort, hrănindu-tc cu o proză uşoară, în scop vulgar.

Deplorînd succesul repurtat la public de lucrările romaneşti, el admite că :

> Romanul nu mai e ca altădată un gen exclusiv frivol şi lejer. El s-a elevat şi, în loc să-şi limiteze menirea la a-i înşînta pe cei trîndavi, a devenit... organul şi mijlocul de propagare a tuturor ideilor curente. Face şcoală. Cele mai grave şi mai delicate chestiuni sînt dezbătute uneori aici...

Este tocmai modul ocolit de a spune exact acelaşi lucru, adică faptul că se cuvine să fie excluse din biblioteci romanele care n-au fost legitimate de către cultura savantă.

Dar, pentru că pare să corespundă gustului cititorilor şi pentru că „sănătatea unei biblioteci se măsoară în numărul de cărţi pe care-l împrumută[CXLIX][CL], romanele populare şi sentimentale îşi vor găsi treptat apărători. Astfel, Gabriel Henriot - în 1943 deja - se ridică împotriva ziariştilor ce criticau unele romane considerate naive şi

---

CXLIX *Bulletin de l'A.B.F.,* nr. 1—2, ianuaric-aprilie 1915.

CL *L'Animateur des temps nouveaux,* p. 19.

desuete. Dar, inserată într-o lucrare de biblioteconomie[CLI], oare această critică nu se adresează mai curînd bibliotecarilor?

> Au declarat război romancierilor populari, inclusiv lui Ohnet, Fcval şi lui Dumas tatăl, dar fără rezultat. Operele lor sînt mereu foarte citite, asemenea celor ale lui Erckmann-Chatrian, oricît dc naive şi dc sincere ar fi. Şi dc ce să sc pună interdicţia asupra unor opere, chiar discutabile pentru cei dclicaţi, dacă ele sînt despre popor şi pentru popor; deja ele sînt prea rare, adesea tendenţioase, alunccînd fie în nerozie, fie în demagogic. Să le păstrăm pc cele ce nu coboară sub mediocritate.

Totuşi, concesiile făcute romanului popular trădează mai mult dorinţa de a educa decît recunoaşterea unei diferenţe culturale. Este vorba de a atrage cititorii din mediile populare, „pe care o lectură instructivă ar risca să-i descurajeze". Apoi, „puţin cîte puţin, pe măsură ce se va face educarea cititorului [...] vom vedea că ponderea lecturilor recreative se va diminua în favoarea lucrărilor instructive"[CLII].

în ce-l priveşte, Gabriel Henriot explică generaţiilor de bibliotecari pe care le formează „că, tot împrumutînd cărţi instructive, cititorul sfîrşeşte prin a se interesa de ele". Eugene Morel stigmatiza încă din 1909 această practică, ce nu avea pentru el nici un alt efect decît de a umfla statisticile privitoare la împrumuturi[CLIII].

într-adevăr, Eugene Morel este singurul care face să se audă o voce discordantă în acest concert de intenţii lăudabile. în *Bibliotheques,* el îşi bate joc de un bibliotecar din Lyon care răspunde la ancheta lui precizînd că în cele şase biblioteci de arondisment „o parte din credit, consacrată odinioară aproape în întregime romanelor, este acum destinată cumpărării de cărţi cu adevărat utile : istorice, ştiinţifice şi literare. Lectura acestor cărţi presupunînd o atenţie susţinută, împrumutarea lor este mai puţin adesea solicitată"[CLIV]. Acest lucru este comentat de Eugene Morel, care scrie :

> Martin nu-şi mai hrănea măgarul, din economie. Măgarul a murit. Păcat. începuse să sc obişnuiască...
>
> Cînd nu vor mai exista decît lucrări *literare* care, nefiind romane, vor necesita o atenţie susţinută, sc va putea face economic în ce priveşte biblioteca.

CLI' G. Henriot, *Des livres pour tous, p.* 19.

CLII Institutul Internaţional de Cooperare Intelectuală, *op. cit.,* p. 57.

CLIII N. Richtcr, *Les Bibliotheques populaires,* p. 100.

CLIV[J] E. Morel, *Bibliotheques : essai sur le developpement des bibliotheques publiques et de la librairie dans les deux mondes,* voi. 1, p. 142.

Cît despre bibliotecarul din Bone[CLV], acesta protestează, spunînd că biblioteca sa nu este populară, ci de studiu, că nu e un „vulgar cabinet de lectură, aşa cum îşi închipuie greşit unii dintre cititorii care vin să ceară operele lui Zola, P. de Kock, Pigault-Lebrun şi ale altora. Listele comitetului nu cuprind astfel de romane"[CLVI].

> Trebuie, răspunde Eugene Morel, ca bibliotecile noastre să-şi părăsească hainele dc plictis... şi să cîntărească bine dispreţul erudiţilor. [...] Oamenii serioşi au pică în special pc roman. Romanul formează fondul lecturilor noastre, aşa cum epopeea este baza oricărei literaturi. [...] Inamicii ficţiunii trebuie întrebaţi prin cc fel dc realitate o înlocuiesc[CLVII].

în general, sînt proscrise lucrările care nu înalţă cititorul spre simţăminte nobile şi care nu pun clar în lumină limita dintre bine şi rău, fie că e vorba de morală sexuală, fie că e vorba de concepţia asupra lumii. Preocupările morale reprezintă, într-adevăr, cea de-a doua obsesie a discursurilor despre „buna alegere[11], dar se aplică mai mult la lecturile păturilor populare.

Lui Gabriel Henriot care, devenit inspector al bibliotecilor, precizează că :

> Bibliotecarul va considera ca bună orice carte susceptibilă dc a-i forma pc ciliori şi de a dezvolta cele două facultăţi capitale ale inteligenţei : judecata şi voinţa. „Cînd o lectură vă înalţă spiritul şi vă inspiră sentimente nobile şi curajoase, nu mai căutaţi o altă regulă pentru a judeca opera ; c bună şi făcută dc mină dc meşteşugar", a zis La Bruycrc.
>
> Dimpotrivă, orice operă care nelinişteşte sau trezeşte apetituri nesănătoase este periculoasă; cu cît autorul arc mai mult talent, cu atît mai energie trebuie să proscricm aceste cărţi. Cei care au poftă dc astfel dc lecturi vor găsi chiar prea uşor mijloacele dc a şi-o satisface[CLVIII].

îi răspunde ca un ecou Leo Crozet; acesta, în *Manuel pratique du bibliothecaire,* publicat sub egida A.B.F., dă indicaţii explicite asupra punerii deoparte a unor cărţi în dulapuri închise cu cheia, pe care bibliotecarii le numesc *infernuri :*

> O bibliotecă dc studiu nu poate exclude din colecţiile sale lucrări, chiar dacă acestea sînt complet imorale. Dar trebuie puse într-un dulap închis cu cheia cărţile pornografice *(Pam- phlets contre la Reine)* sau sadice *(Justine)* sau puternic erotice *(Kama-Sutra)* şi împrumutate doar cu bună-crcdinţă.

CLV în Algeria, devenit Annaba dc la Independenţă.

CLVI E. Morel, *op. cit.,* voi. 2, pp. 403-404.

CLVII *Ibid,* voi. 2, pp. 403-404.

CLVIII G. Henriot, *Des Livres pour tous,* p. 142.

Lucrările care resping morala curentă şi tradiţională *(Eloge de L 'Adultere)* sau uşor erotice vor primi o etichetă dc culoare specială, pc spate, şi nu vor fi împrumutate cititorilor sub douăzeci dc ani. La fel se va întîmpla şi cu romanele unde sînt descrise, chiar discret, forme anormale ale vieţii sentimentale şi psihologice.

Aceste categorii din urmă vor trebui excluse complet din bibliotecile dc lectură publică, a căror misiune este dc a contribui la elcvarca intelectuală şi morală. Chiar s-ar cuveni să nu fie achiziţionate decît cu prudenţă unele cărţi al căror subiect principal este Banul. Vor fi proscrise şi revistele poliţiste[CLIX].

Dacă în bibliotecile municipale de studiu cărţile erotice sau cele considerate imorale trebuiau puse în dulapuri închise sau trebuiau marcate printr-o culoare specială, cînd aceste biblioteci s-au deschis spre lectură publică, lucrările respective au trebuit excluse în totalitate. Vînătoarea împotriva „cărţilor proaste" e cu atît mai acerbă cu cît e vorba de lecturile păturilor mijlocii - care erau şi sînt în continuare principalele utilizatoare ale bibliotecilor municipale de lectură publică - şi a mediilor muncitoreşti şi ţărăneşti ale căror membri frecventau uneori bibliotecile populare sau municipale. „Carte proastă" este în primul rînd cea care riscă să fie citită de micul personal de conducere, de angajaţi, de comercianţi, de muncitori şi ţărani, sau cea care ameninţă să pervertească femeile şi tineretul, dar al cărei caracter pernicios se atenuează îndată ce e consultată de o persoană instruită sau importantă.

Bibliotecarul este deci învestit cu un rol misionar de protejare şi de moralizare, iar biblioteca trebuie, prin lecturi sănătoase, să ofere un substitut înclinaţiilor negative fumizînd „fiecăruia, în momentul cînd are nevoie şi într-o formă potrivită, informaţia pe care altfel ar trebui să meargă să o cumpere de la bar sau de la cafenea"[CLX]. Dacă bibliotecarul reuşeşte în această dificilă misiune, el va putea „să îndrăznească a spune fără vanitate : acest oraş, acest canton, acest cartier au fost schimbate de mine în spiritualitatea lor; am luptat victorios împotriva cafenelei, a jocului, a casei publice, am înlăturat foiletonul, am repus cinematograful la locul lui, i-am furat cabinetului

---

CLIX' L. Crozet, *Manuelpratique du bibliothecaire,* pp. 68-69. Apărută în 1932 şi reeditată în 1937, această lucrare a fost redactată dc Leo Crozet, fost bibliotecar la Vcrsaillcs şi la Le Havre, avînd postul la Biblioteca Naţională în momentul cînd a scris cartea. Ea este însă rodul colaborării unor bibliotecari aparţinînd tuturor categoriilor de biblioteci. Acest manual a fost înlocuit, începînd cu 1968, dc *Cours elementaire de formation professionnelle,* pînă la apariţia, în 1979, a primei ediţii a actualei lucrări dc referinţă *Le Metier de bibliothecaire.*

CLX E. Coyccquc, „Les B.M. dc Paris : aujourd'hui, demain", *Bulletin de l'A.B.F.,* nr.1-2, ianuarie- aprilic, 1915.

de lectură cei mai fideli abonaţi"[CLXI].

Se remarcă dificultatea de care dau dovadă reprezentanţii culturii savante în a recunoaşte ca valori culturale formele pe care le îmbracă cultura populară de zi cu zi şi care se manifestă prin practici de schimb în locuri de convivialitate şi de discuţii. Se doreşte substituirea acestor forme de cultură populară cu formele de cultură literară, reprezentată de lectură şi de bibliotecă... locuri de linişte, locuri de discuţii interioare. Şi dacă „cabaretele, cafenelele şi alte spaţii publice" sînt „zone deschise", adică locuri unde te poţi „adresa celorlalţi"[CLXII CLXIII CLXIV], bibliotecile sînt „zone închise" unde nu poţi găsi alteritatea decît în interiorul tău, chiar dacă sub impulsul gîndirii altuia, prezenţă amînată în mod fatal de către text. Activitatea bibliotecarului de la începutul secolului nu se reduce la o acţiune moralizatoare, ci reprezintă, de asemenea, tentativa de a substitui o formă culturală prin alta, iar rezistenţele întîlnite în calea lui vor fi cu atît mai puternice. Iar cînd mediile populare acced pînă la urmă la lectură, li se va reproşa că nu citesc *cum trebuie,* după normele cititului bun.

în anii cincizeci-şaizeci, controlul lecturilor se va îndrepta mai mult asupra cititorilor din mediul rural, cei ce frecventează bibliotecile centrale de împrumut, (B.C.P.) dezvoltate începînd cu 1945 în entuziasmul Eliberării.

Manuel de la lecture publique rurale en France, apărut în 1955, insistă asupra faptului că biblioteca se află în serviciul tuturor şi recomandă bibliotecarilor să dea dovadă de cea mai strictă imparţialitate, dar nuanţează acest al doilea principiu, specificînd că, „din punct de vedere moral, se impun unele măsuri de precauţie : gîndindu-se nu numai la adolescenţi, ci şi la adulţi, bibliotecarul va trebui să atragă întotdeauna atenţia responsabilului comunal asupra ţinutei morale a cărţilor deţinute[CLXV*1]. Manualul, care a fost redactat de serviciul tehnic al Direcţiei Bibliotecilor din Franţa în urma zilelor de studiu din luna decembrie 1953, la care se reuneau bibliotecarii, putem considera că reflectă şi poziţia celor din urmă asupra acestui subiect.

Regula consta deci în a cenzura cele ce ţineau de morală şi în a manifesta o imparţialitate absolută în materie de ştiinţă, politică,

---

CLXI P. Lclievrc, *Revue des bibliotheques,* 1937, citat de N. Richter, *La lecture publique en France de 1918*

CLXII*â 1945,* p. 4. Picrrc Lclicvrc era conservator al B.M. din Nantcs. Favorabil ideilor moderniste, el a creat una

CLXIIIdin primele biblioteci itinerante dintre cele două războaie.

CLXIV M. Maffcsoli, „Ccntralitc de la marginalite tribale et coutumiăre", *Revue Societes,* nr. 12, ianuarie- februarie 1987, p. 11.

CLXV *Manuel de la lecture publique en France,* C.N.D.P., 1955.

filozofie sau religie. Se pare că bibliotecarii au urmat, în general, prima recomandare ce reflecta spiritul timpului, dar au respectat-o mai puţin pe cea de-a doua.

Polemica era aprinsă în ce priveşte selecţia din punctul de vedere al calităţii literare. Pentru apărătorii lecturii publice, miza, în această perioadă, era admiterea faptului că bibliotecile municipale, rezervate în cea mai mare parte studiului şi lecturii la faţa locului, trebuie să se deschidă unui public mai larg, să introducă în fondurile lor enciclopedii generale şi cărţi de informare curentă, lucrări recente, precum şi romane, chiar romane populare, în acelaşi timp conducîndu-i treptat pe cititori către lecturile mai nobile. Consultarea cataloagelor bibliotecilor municipale arată că de fapt alcătuirea fondurilor varia nu numai în funcţie de tipul de biblioteci (clasate sau nu, savante sau populare), ci şi în funcţie de bibliotecar şi de comitetul de achiziţie şi de supraveghere. De exemplu, în bibliotecile municipale neclasate, se întîmpla frecvent ca bibliotecarul să nu aibă o instruire şi să cumpere, fără remuşcări, romane frivole şi romane poliţiste apărute în colecţii populare, atunci cînd alegerea achiziţiilor nu era încredinţată pe deplin unui comitet de cumpărare format din persoane însemnate şi instruite.

După cel de-al doilea război mondial, poziţia majorităţii bibliotecarilor municipali cu privire la genul romanesc va deveni mai suplă. în bibliotecile centrale de împrumut, romanele constituie baza colecţiilor, în măsura în care politicile de achiziţii sînt în funcţie de cererile publicului rural.

„Cerem să nu se pună în biblioteci decît cărţile care ne pot servi. «Timpul rezervoarelor a trecut, spune Dewey ; bibliotecile au devenit fîntîni.» Dar, aici, noi mai sîntem încă la stadiul de cărători de apă“, scria Eugene Morel în 1908. Polemica nu va fi fost inutilă : şaizeci de ani mai tîrziu, apa începea să ţîşnească.

III

Genurile şi maniera

Călugării din evul mediu, aceşti judicioşi bibliotecari ai posterităţii, nu v-au păgubit de turpitudinile latineşti pe care le era atît de uşor să le nimicească. Ei au avut buna inspiraţie de a presimţi relativa utilitate a celor mai rele cărţi din lume. Aceste lucruri nu se potrivesc deloc cu educarea tinerilor, dar am fi supăraţi, pe drept, dacă nu le-am găsi în muzee. Spun aceasta cu sinceritate şi profund dezinteresat, deoarece n-am citit niciodată o carte proastă, dar mărturisesc deschis că am consultat adesea cu folos astfel de cărţi.

Charlcs Nodicr

Expunerile şi ansamblul materialelor culese în timpul desfăşurării anchetei permit trasarea unui tablou mai sistematic al practicilor întrebuinţate de diferiţii actori. Unul din scopurile sociologiei fiind acela de a stabili clasamente şi de a încerca să introducă o ordine - chiar paradoxală - în dezordinea aparentă a lumii, am repertoriat diversele tehnici prin care se realizează cenzurile şi excluderile şi am stabilit o tipologie ierarhică a documentelor înlăturate - la alegere sau prin cenzură - la iniţiativa bibliotecarilor. De altfel, vom analiza principalele strategii puse în practică de autorităţile de tutelă - în special de municipalităţi - pentru a controla achiziţiile de carte în biblioteci şi pentru a face eventuale cenzuri. în sfîrşit, vom arăta că în cursul contactelor cu municipalităţile şi cu cititorii, bibliotecarii practică autocenzura sau, dimpotrivă, se împotrivesc pe faţă sau prin şiretlicuri la cenzură. în acest domeniu, unele lucrări ale lui Michel de Certeau, care vizează „exhumarea formelor ascunse pe care le ia creativitatea variată, tactică şi inventivă a grupurilor de indivizi prinşi

[...] în plasa „supravegherii"[CLXVI], deschid o cale fertilă pentru analiză.

CLXVI M. dc Ccrtcau, *L'invention du quotidien : Arts de faire,* U.G.E. 10/18, 1980, p. 14.

1. De la alegerea bună la tehnicile de cenzură

Au intrat doi tineri cu genfi. Elevi de liceu. Corsicanului îi plac elevii de liceu, pentru că poate să exercite asupra lor o supraveghere părintească. [...]

El le îndrumă, de asemenea, lecturile la bibliotecă, unde unele volume sînt însemnate cu o cruce roşie ; e Infernul: opere ale lui Gide, Diderot, Baudelaire, tratate medicale. Cînd un licean cere să consulte una dintre aceste cărţi, Corsicanul îi face un semn, îl trage într-un colţ şi îi pune întrebări. După un timp, izbucneşte, iar vocea lui umple sala de lectură : „Există totuşi cărţi mai interesante la vîrsta voastră. Cărţi instructive. Mai întîi, ţi-ai terminat temele? în ce clasă eşti? într-a doua? Şi n-ai nimic de făcut după ora patru? Profesorul vostru vine adesea aici şi îi voi vorbi de tine"[4].

Jean-Paul Sartre, *La Nausee*

Cînd un bibliotecar nu doreşte să transmită o carte sau alta, practica cea mai curentă la care recurge este să nu o achiziţioneze. Această regulă n-ar întîlni obstacole dacă meseria de bibliotecar s-ar limita la transmiterea cărţilor către un public omogen, dar există două elemente ce determină complexitatea stabilirii achiziţiilor : conservarea documentelor şi eterogenitatea publicului.

într-adevăr, bibliotecile municipale nu pot să uite complet că, la origine, rolul lor consta în conservarea documentelor - ceea ce li s-a reproşat îndelung de către pionierii lecturii publice -, şi, dimpotrivă, în avantajarea sistematică a noutăţilor, cu riscul de a-şi atrage noi reproşuri din partea cititorilor. Chiar atunci cînd nu posedă fonduri de studii, uneori bibliotecile achiziţionează, în preocuparea lor pentru conservare, chiar pentru bibliofilie, lucrări pe care nu le-ar dori cu o largă difuzare. De asemenea, bibliotecile sînt susceptibile să primească din partea colecţionarilor bibliofili donaţii uneori

stînjenitoare cînd e vorba, de exemplu, de texte erotice sau, în funcţie de cum sînt văzute, chiar pornografice.

A doua dificultate rezidă în faptul că bibliotecile deservesc un public relativ eterogen din punct de vedere al vîrstei, dar şi al cererii şi al mentalităţilor. Astfel, autoritatea de tutelă şi părinţii aşteaptă în prezent de la bibliotecar să-i împiedice pe cititorii de 14 ani să citească, de exemplu, *Sexus,* de Henry Miller, sau *L'Histoire de l'oeil,* de Georges Bataille, dar ar găsi inoportun să li se împiedice şi lor accesul. Or, cititorii adolescenţi şi cei adulţi sînt, în egală măsură, susceptibili de a împrumuta cărţi de la „secţia adulţi" din bibliotecile municipale.

Pot să apară şi alte obstacole : bibliotecarii, nereuşind să citească, înainte de a face comanda, totalitatea abundentei producţii editoriale destinate adulţilor, se poate întîmpla să descopere *a posteriori* că anumite cărţi nu sînt recomandabile.

în sfîrşit, se întîmplă ca unele cărţi aşezate deja pe rafturi să fie atinse de interdicţia unui tribunal sau a unui minister sau, chiar fără a cădea sub presiunea legii, şŞifie atinse de un scandal local sau de plîngerea unui alegător pe lîngă consiliul municipal.

Pentru a răspunde acestor situaţii, bibliotecarii au pus la punct un anumit număr de tehnici care să le permită înlăturarea unor cărţi sau distribuirea lor în funcţie de vîrsta, de cererile sau de morala reală sau presupusă a cititorilor.

INFERNURI PAVATE CU BUNE INTENŢII

După exemplul Bibliotecii Naţionale, unde bibliotecarii puritanului secol al XlX-lea au creat, în jurul anului 1870, un *infern* pentru a izola cărţile licenţioase care se dorea totuşi a fi conservate, de vreme ce acesta era rolul instituţiei, bibliotecile municipale, mergînd pe urmele ilustrei lor predecesoare, şi-au constituit uneori mici *infernuri.*

întrebuinţarea cuvîntului *infern* este atestată la Paris încă din secolul al XVII-lea pentru a denumi podul mănăstirii călugărilor feuillantini, în care fuseseră trimise cărţile eretice, dar practica de a strînge într-un loc precis cărţile ce se doreşte a fi îndepărtate de cititori este mult mai veche. Denumirea de *infern* pentru a califica locul unde sînt puse deoparte cărţile din motive morale sau politice se referă, pe de o parte, la perioada Inchiziţiei, cînd cărţile considerate licenţioase sau eretice erau „condamnate la foc" împreună cu autorii lor, şi, pe de altă parte, la pedeapsa divină, pe care şi-o atrage cel ce riscă să le citească, în limbaj de biblioteconomie, termenul *infern* se referă la clasificarea utilizată de Biblioteca Naţională; prin extensie, bibliotecarii din „municipale" califică prin acest termen reunirea

lucrărilor imorale, chiar şi atunci cînd nu sînt cotate *infern,* reluînd astfel accepţiunea originară, cea din dicţionare : „parte închisă a unei biblioteci, unde sînt ţinute cărţi cu un caracter licenţios".

Infernul de la Biblioteca Naţională a fost creat cu scopul de a-i proteja pe cititori de cărţile considerate imorale şi, dacă e să credem marele dicţionar universal *Larousse* din 1877, este „o colecţie a tuturor neruşinărilor desfrînate ale penei şi ale creionului[CLXVII], care nu cuprinde decît „cărţile de o obscenitate revoltătoare, ce nu pot fi transmise sub nici un pretext[11]. Noţiunea de obscenitate depinzînd de cel care citeşte sau priveşte, F. Fleurt şi L. Perceau au o părere mult mai moderată atunci cînd stabilesc, în 1913, împreună cu Apollinaire, prima bibliografie critică a lucrărilor strînse în *infern.* Binecuvîntînd cerul pentru că le-a uşurat astfel sarcina, ei consideră că, din cele 900 de volume care o alcătuiau atunci, „o duzină depăşesc limitele extreme ale bunei-cuviinţe[11], iar „restul este destul de bizar compus din antologii îndrăzneţe, romane uşoare, pamflete indecente, din poeme unde Cypris este adorată fără perdea, iar Priap încoronat cu verbină şi din cîteva reproduceri gravate, fie de la Muzeul din Napoli, fie camee de Hancarville, fie desene ale lui Jules Romain ; în sfîrşit, toate lucrurile pe care le poate deţine un om bine educat printre colecţiile sale, în văzul celor din anturajul său, fără a fi taxat de infamie[111].

Infernurile din bibliotecile municipale, cele mai importante conţinînd cîteva sute de volume, erau, de asemenea, compuse în special din texte şi din gravuri erotice considerate licenţioase şi pe care criticul literar Emile Henriot le califica, în 1925, drept „cărţi de raftul al doilea[112]. Dar se puteau găsi de asemenea cîteva lucrări ce scandalizaseră, din motive de ordin politic sau religios, comitetul de lectură, pe bibliotecar sau pe cutare cititor, şi fuseseră depuse acolo pentru a pune capăt agitaţiei pe care o provocaseră.

Constituirea *infernurilor* răspundea deci preocupării de a-i proteja pe cititorii lucrărilor considerate contrare bunelor moravuri sau ca punînd în pericol ordinea politică sau religioasă, iar mai pe larg, răspundea dorinţei de a evita orice scandal. Dar se întîmpla uneori invers, să protejeze cărţile împotriva cititorilor, într-adevăr, în constituirea *infernurilor,* bibliotecarii au cedat nu numai considerentelor de ordin moral, ci şi pasiunii de bibliofil : coborîrea în *infern,* pentru lucrările preţioase - de exemplu, cărţile legate în marochin aparţinînd literaturii libertine din secolul al XVIII-lea -

---

CLXVIIG. Apollinaire, F. Flcurct, L. Pcrccau, *L'Enfer de la Bibliotheque naţionale,* reeditare a ediţiei dc la Paris din 1919, Geneva, Slatkinc Rcprints, 1970, pp. 5-6.

[2] E. Henriot, *Les Livres du second rayon. lrreguliers et libertins,* Lc Livre, reedit. 1948.

garanta salvarea lor din faţa cititorilor nedelicaţi, care, din toate timpurile, au decupat pentru propriul uz imaginile erotice.

După cum am văzut în cele precedente, legislaţia nu i-a obligat niciodată pe bibliotecari să constituie astfel de *infernuri.* Unica menţiune pe care am găsit-o figurează într-o circulară din 10 iunie 1874 referitoare doar la bibliotecile populare, unde se precizează că bibliotecarii „vor trebui să vegheze ca nu toate cărţile să ajungă fără discemământ în mîinile tuturor cititorilor[11] şi că „lucrările care nu vor putea fi împrumutate decît cu un anumit discemământ vor trebui închise în dulapuri speciale [...]". în plus, aici e vorba de o recomandare şi nu de o prescripţie absolută. Aşadar constituirea *infernurilor* în bibliotecile municipale se bazează doar pe o practică, recomandată de altfel de manualele de biblioteconomie din anii patruzeci[CLXVIII]. Ca urmare, *infernurile* n-au fost constituite în mod sistematic în toate bibliotecile. Le găsim urma în acelaşi timp în B.M.-urile din oraşele foarte mari şi mici, în bibliotecile clasate sau doar controlate[CLXIX]. în bibliotecile clasate, menirea lor era în special protejarea cărţilor erotice rare şi preţioase de degradare :

> La Toulousc exista o secţiune specială, care cuprindea retipăriri din secolul al XlX-lea ale unor publicaţii erotice din secolul al XVIII-lca, dc exemplu : *L'Alcoran des Cordeliers** sau operele lui Crcbillon. Astăzi, n-ar mai fi fost puse în *infern.* Erau acolo cărţi ilustrate cu planşe, cxistînd temerea ca acestea din urmă să fie decupate dc cititori. Mai puneam acolo şi publicaţii erotice din anii 1950-1960, pc care le primeam dc la depozitul legal. Le acceptasem pentru că unele aveau o valoare artistică şi bibliofilă incontestabilă.

într-adevăr, unul din responsabilii serviciului de distribuire a cărţilor provenite din depozitul legal propusese, în anii cincizeci, bibliotecilor de provincie să le trimită lucrările erotice pe care le primea de la depozit. Aceste cărţi, pe care serviciul de distribuire le deţinea în cinci exemplare, erau destinate schimbului cu ţările străine, dar, în absenţa unor cereri ferme, pînă atunci fuseseră aruncate la coş!

CLXVIII Cf. *supra,* „Vorbe de bibliotecari".

CLXIX După mărturiile pe care le-am cules, existau *infernuri* mai ales la Bordeaux, Dijon, Grenoble, Marseillc, Montpellicr, Paris, Pau, Perpignan, Saint-Die, Sens, Thonon, Toulouse. Se pare că toate bibliotecile clasate, ca şi marile biblioteci, au dispus de *infernuri.*

[2] Antologie de blasfemii extrasă de Erasme Albere din *Le Grand livre des conformites,* scrisă în latină de Barthelemy Albizzi de Pişe şi tradusă în franceză de Conrad Badius, Geneva, 1556-1560, ediţie nouă, Amsterdam, 1734.

Acest tărîm al umbrelor era, de obicei, situat într-un dulap închis cu cheia, alteori într-o ladă şi, mai rar, într-o cameră special amenajată, asemenea acestui *infern* din biblioteca unui mic oraş de provincie, menţinut pînă la începutul anilor şaptezeci :

> Era o cămăruţă în care trei sferturi din rafturi erau consacrate *infernului.* De exemplu, se găseau acolo stampe japoneze, *Kama-Sutra, Eloge de la fessee,* autobiografia lui Salvador Dali... Era în special un bunicuţ, care venea în mod regulat şi, un pic jenat, îmi cerea cu voce joasă „cheia de la camera pe care o ştiţi../'.

Infernul putea să se limiteze şi la cîteva dintre rafturile magaziei unde sînt puse provizoriu unele cărţi, chiar dacă e vorba de cărţi frumoase, din depozitul unde sînt păstrate cărţile preţioase şi rare, transmise publicului doar pentru lectura pe loc, conform unor condiţii speciale. Cînd fondul era important şi preţios, putea face parte din secţiunea de studii şi cercetări.

Reperarea operelor din *infern,* chiar şi după ce accesul direct la fonduri a devenit liber, nu se putea face decît prin consultarea fişierului sau a catalogului. Invers decît la *infernul* Bibliotecii Naţionale, în cea mai mare parte din cazuri, cărţile nu erau clasate la o cotă specială ; cînd fondul se dovedea suficient de important, el putea face obiectul unui fişier separat.

Operele erau eventual date, pentru cititul pe loc, persoanelor care le solicitau la ghişeul de împrumut cu îndeplinirea unor condiţii, mai ales aceea de a fi împlinit vîrsta majoratului, adică 21 de ani[1]. Dar pînă în anii cincizeci, uneori şi mai tîrziu, bibliotecarii ezitau să împrumute cărţile licenţioase femeilor, chiar dacă acestea erau majore, în cazurile excepţionale cînd ele şi-ar fi exprimat dorinţa să le citească. Cu toate acestea, cataloagele nu erau neapărat accesibile publicului fie pentru că era vorba de un fond vechi care se dorea a fi păstrat, existînd temerea împrumutării cărţilor chiar şi pe loc, fie din motive de morală, ca la Biblioteca Naţională, cei aleşi fiind foarte rari :

> Pentru cititori, povesteşte un bibliotecar, *infernul* dc la Dijon, care conţinea în special cărţulii cu gravuri un pic îndrăzneţe ale unor mici maeştri din secolul al XVlIl-lca, era aproape inaccesibil, pentru că făcea parte dintr-un întreg fond vechi, ce nu putea fi găsit decît consultînd registre vechi, scrise înainte dc 1900. Acest lucru făcea distracţia personalului bibliotecii şi fiecare nou angajat, cu ocazia vizitării bibliotecii, avea dreptul să facă o haltă dinaintea dulapului respectiv.

De asemenea, întreţinerea acestor *infernuri* putea fi supusă anumitor condiţii; astfel, la Grenoble, conform unei reglementări scrise, persoanele de sex feminin trebuiau să fie căsătorite sau majore pentru a deţine cheile *infernului* şi pentru a înregistra noile cărţi exilate aici.

Cărţile puteau fi expediate în *infern* în urma doleanţelor cititorilor, care îşi atribuiau rolul de cenzori benevoli :

> în bibliotecile din Paris, existau *infernuri* în anii 1940-1950, dar făcute uneori la cererea cititorilor. Dc exemplu, într-o zi o femeie a venit să-mi spună : „Aveţi cartea aceea! Este o insultă la personalitatea creştinilor care vă frecventează biblioteca". Cartea aceea era *L'Abbe Jules* dc Octave Mirbcau. Pentru a-i face femeii pe plac, am trimis cartea la *infern. Infernul* era un raft unde publicul nu putea accede direct şi care conţinea vreo patruzeci de cărţi, în cea mai marc parte erotice, dar cititorii le puteau cere consultînd catalogul, povesteşte un fost administrator de bibliotecă din Paris.

' Vîrsta majoratului a fost redusă la 18 ani în 1974.

COBORÎREA ÎN INFERN

Nici un text legislativ referitor la ultrajul împotriva bunelor moravuri nu dă o defiţie a cuvîntului „obscenitate[41] şi, la drept vorbind, după cum remarcă Henry Miller, „cei care au încercat serios să găsească sensul cuvîntului sînt constrînşi să recunoască faptul că n-au ajuns la nici un rezultat [...]“. Obscenul are „toate calităţile intervalului ascuns. Este la fel de vast ca inconştientul însuşi şi la fel de amorf şi de fluid ca materia însăşi a inconştientului. Este acel lucru straniu, excitant şi oprit, care apare la suprafaţă şi care, prin urmare, opreşte şi paralizează, cînd, sub aparenţele lui Narcis, ne înclinăm în faţa oglinzii nelegiuirii noastre[44]'.

Judecarea reprezentărilor care aveau legătură cu sexualitatea, din texte sau din ilustraţii, variază în funcţie de individ şi de epocă. Nu putem decît să constatăm că într-o epocă sau alta majoritatea indivizilor consideră obscene opere care vor fi considerate clasice de generaţiile următoare. Şi, într-adevăr, compoziţia *infernurilor* din bibliotecile municipale nu mai pare astăzi de natură să-i expună pe cititori osîndei veşnice, chiar dacă o minoritate ataşată încă de valorile

morale dominante la începutul secolului va considera, desigur, că ar fi fost mai bine ca aceste cărţi să fie lăsate în regatul lui Hades.

în absenţa unor prescripţii foarte precise, compoziţia *infernului* varia în funcţie de epoca în care a început constituirea sa, de fondul bibliotecii (clasată, supravegheată sau controlată), de opiniile comitetului de lectură şi ale bibliotecarului. Putem totuşi repera un anumit număr de constante.

O mare parte a fondurilor o constituiau povestirile şi poveştile libertine din secolul al XVIII-lea, de exemplu *Contes,* de Voltaire ; *Les Bijoux indiscrets,* de Diderot*; L'Erotika Biblion* şi *Le Rideau leve ou l'education de Laure,* de Mirabeau ; operele marchizului de Sade, condamnate în repetate rînduri *(Justine ou les malheurs de la vertu, La Philosophie dans le boudoir, Juliette ou les prosperites du vice, Cent vingt journees de Sodome),* apoi, după publicarea lor în 1947, operele complete ; *Les Liaisons dangereuses,* de Choderlos de Laclos ; *Les Aphrodites* şi *Le Diable au corps,* de Andrea de Nerciat, sau *Le Tableau des moeurs du temps dans les differents âges de la vie,* de Crebillon fiul, carte al cărei titlu nu lasă să se întrevadă nimic din turpitudinile conţinutului. Textele exilate aici aveau adesea o coloratură anticlericală puternică, determinată de excesele comise sub vechiul regim de o parte a clerului legată de putere : *La Pucelle,* de Voltaire, *Dom Bougre, portier des Chartreux,* de Gervaise de La Touche, *Therese philosophe,* atribuită marchizului d'Argens.

în legătură cu majoritatea acestor texte nu putem vorbi de o excludere morală, atrasă de caracterul lor licenţios. Mirbeau şi-a scris textele erotice în timpul închiderii sale la Vincennes, sejur în timpul căruia a luat o poziţie

[1] H. Miller, *L'Obscenite et la loi de reflexion,* Losfeld, 1971, pp. 8 şi 41.

revoluţionară ; opere precum cele ale marchizului de Sade sau *Dom Bougre, portier des Chartreux* amestecă strîns libertinajul şi subversiunea socială : îndepărtarea lor este atît politică, cît şi morală şi îi vizează, în general, pe gînditorii atei din secolul al XVIII-lea, pentru care ideea de Natură o înlocuia pe cea de Dumnezeu.

în plus, *infernurile* conţineau lucrări traduse, aparţinînd antichităţii sau Renaşterii, precum *Arta de a iubi* a lui Ovidiu sau *Sonetele luxurioase* ale lui Aretino. Atunci cînd *infernul* a fost constituit încă din secolul al XlX-lea, în special în cadrul fondurilor vechi, rezultate în urma Revoluţiei şi conservate în bibliotecile clasate, o parte importantă era compusă din lucrări în latină.

Erau trimise, de asemenea, în *infern* texte, din secolul al XlX-lea şi de la începutul secolului XX, devenite clasice, dar care au dat loc la

comentarii pînă în anii cincizeci : *Gamiani,* de Alfred de Musset; *Les Fleurs du Mal,* de Charles Baudelaire, carte interzisă legal pînă în 1949 ; cărţile diabolice ale lui Barbey d'Aurevilly, poemele erotice ale lui Paul Verlaine sau ale lui Pierre Louys şi *Les Nuits chaudes du Cap franqais,* de Hugues Rebeli; *Les Onze Miile Verges,* de Apollinaire ; *L'Amant de Lady Chatterley,* de D. H. Lawrence ; *Lolite,* de Nabokov şi unele opere de Henry Miller, care, referitor la interzicerea cărţii *Tropique du Cancer* în ţările anglo-saxone, scria : „ Singurul efect pe care l-a avut cenzura asupra difuzării ei a fost să o transforme într-o carte clandestină, limitîndu-i vînzarea, să îi asigure cea mai bună publicitate posibilă, recomandarea orală. [...] Este o carte care place în special tinerilor şi care, din cîte ştiu direct şi indirect, nu numai că nu le duce viaţa de rîpă, ci chiar le întăreşte moralul"[CLXX].

Cărţile ce sfidau morala timpului, pentru că propovăduiau libertatea moravurilor şi emanciparea femeii, criticau ipocrizia căsătoriei burgheze sau se îngrijeau de clasa muncitoare fără dispreţ sau patemalism, au trecut şi ele prin *infern.* Astfel s-a întîmplat cu romane de Zola şi Maupassant, cu *Du Mariage,* de Leon Blum ; cu *La Garqonne,* de Victor Margueritte sau cu romanul feminist al lui Marcelle Tinayre, *La Rebelle.* Unele cărţi mergeau să ispăşească uneori în *infern* rezultatul nefericit al unui proces în faţa tribunalului corecţional, ca, de pildă, *J'irai cracher sur vos tombes,* de Boris Vian, interzisă vînzării în 1949 în urma unei plîngeri depuse de Daniel Parker în numele Cartelului de acţiune socială şi morală, şi amnistiată în 1953 ; sau *Notre-Dame des Fleurs, Querelle de Brest* şi *La Galere,* de Jean Genet, urmărită în justiţie pînă în 1956 pentru „ultraj împotriva moravurilor şi pornografie[11], şi *La Maree,* de Andre Pieyre de Mandiargues, condamnată în 1963.

Aceeaşi soartă le era rezervată cărţilor atinse de cele trei interdicţii ale legii din 1949 şi mai ales titlurilor citate de bibliotecari: la litera A se găsea *Emmanuelle* şi *LAnti-Vierge,* de Emmanuelle Arsan, în vecinătatea literei B unde se găseau *Les Larmes d'Eros* şi *L'Histoire de l'oeil,* de Georges Bataille, iar mai departe *Techniques de l 'erotisme* şi *L 'Erotisme au cinema,* de Lo Duca, apropiindu-se pe raft de *L'Anglais decrit dans un château ferme,* de Pierre Morion (A. Pieyre de Mandiargues) şi de *Château de Cene,* de Urbain d'Orlhac (Bemard Noel), care, de atunci, a ieşit fără piedici din abis şi s-a întors fără pseudonim pe rafturile cu acces liber.

Printre cărţile exilate politic figurează cîteva din cele douăzeci şi patru de lucrări interzise[CLXXI] în timpul războiului din Algeria în

CLXX H. Miller, *op. cit.,* p. 16.

CLXXI Cf. Documentul 4.

virtutea legilor excepţionale promulgate atunci, dar mai ales : *La Question,* de Henri Alleg, care, în 1958, a fost prima carte luată şi cenzurată pe faţă de către guvern, cele 60.000 de exemplare ale sale fiind vîndute în primele săptămîni de după apariţie, sau lucrarea colectivă *La Gangrene,* apărută în 1959. Retragerea acestor cărţi era solicitată de municipalităţi, ele neîntorcîndu-se pe rafturile cu acces liber decît după război. Mai putem clasa în categoria cărţilor cenzurate din raţiuni politice în amestec cu ultrajul împotriva bunelor moravuri : *Les Paravents,* de Jean Genet; în 1966, în urma înfruntărilor ce au avut loc cu ocazia reprezentaţiei piesei la Odeon, unele municipalităţi au emis un veto, chiar dacă această carte n-a făcut obiectul nici unei urmăriri în justiţie.

Existenţa unor vorbe considerate defăimătoare a fost cîteodată cauza unei înlăturări. Astfel, biroul bibliotecilor din Paris, care depindea atunci direct de prefectură, a interzis, în 1951, cumpărarea romanului lui Roger Peyrefitte *Les Ambassades,* pentru că îi descria, într-o lumină considerată inacceptabilă, pe anumiţi membri ai corpului diplomatic. Se întîmplă ca cititorii, considerîndu-se defăimaţi într-un text, să ceară retragerea acestuia de la bibliotecă ; poate fi citat cazul unui primar ce a făcut să fie retrasă o carte în care un farmacist din oraş era citat cu numele drept colaborator în timpul ultimului război mondial.

In sfîrşit, anumite cărţi ce pomeneau de droguri au descins şi ele în *infern : Les Paradis artificiels,* de Baudelaire sau, mai recent, *Le Festin nu* şi *La Machine molie,* de William Burroughs, căzute, în anii şaizeci, sub incidenţa legii din 1949.

Dacă *infernurile* au fost constituite la iniţiativa administratorilor de bibliotecă sau a comitetelor de lectură, s-a întîmplat ca unii membri ai personalului să pună cărţi deoparte fără ştirea altora. Astfel, un administrator din provincie a găsit în 1974, cu ocazia ieşirii la pensie a unei angajate de la sectorul de împrumuturi, un *infern* clandestin, compus din cărţi pe care aceasta le retrăsese, din raţiuni pur morale, de pe rafturile cu acces liber. Printre titlurile ostracizate se aflau :

G. Bataillc : *Madame Edwarda* (1960).
P. Guyotat: *Tombeau pour 500.000 soldats* (1967).
Y. Ouolcgcm : *Le Deşir de violence* (1968).

L'Art erotique ă sa premiere exposition internaţionale (1969).
J.-F. Stcincr: *Les Meteques* (1970).
C. Chcvalicr : *La Fete de l'hevea* (1971).
J. Masson-Rcnaud : *Le Petit Chat n'est pas mort* (1971).
Rciscr : *Je vous airne* (1971).

C. Rolin : *La Beatitude erotique* (1971).
B. Nocl : *Le Château de Cene* (1972).
A. Wordsmith : *Elle* (1972).
P. Bourgcadc : *L'Aurore boreale* (1973).
C. Brown : *La Vie et les amours de Mr. Jiveass le negre* (1973).

Infernul de la Biblioteca Naţională se opreşte în 1972 ; ultima lucrare - o plachetă de Benjamin Peret şi Aragon - poartă numărul 1730. Sfîrşitul *infernurilor* din bibliotecile municipale se situează în aceeaşi perioadă, iar dispariţia lor se eşalonează de la sfîrşitul anilor şaizeci pînă în primii ani ai deceniului şaptezeci. Starea de spirit din 1968 le-a dat o lovitură fatală.

Am putea regreta faptul că, în opoziţie cu cele întîmplate la Biblioteca Naţională, unde *infernul* s-a menţinut în stadiul în care a fost constituit, administratorii bibliotecilor municipale au dispersat, în general, lucrările, făcînd imposibilă reconstituirea exactă a conţinutului *infernurilor* respective. Cu toate acestea, unele *infernuri* s-au păstrat, cînd era vorba de un fond de carte veche, precum la biblioteca din Grenoble, compus din numeroase cărţi în latină, din opere de Sade, de Apollinaire, dar şi de Stendhal. Aici, ultimul document înscris este un număr din revista lunară *Photo,* din decembrie 1983, retras din comerţ pentru că, într-o fasciculă specială, intitulată „Dragostea nebună", conţinea fotografiile corpului unei tinere, decupate în bucăţi de un japonez îndrăgostit, respins şi canibal[CLXXII].

Pot fi consultate şi cărţile unui *infern* pe care un bibliotecar, atent să le păstreze urma, le-a conservat „în virtutea meritului care le face preţioase, acela de a servi Istoria", aşa cum scrisese deja în 1794 abatele Gregoire, episcop constituţional de Blois, membru al Convenţiei şi comisar delegat pentru instrucţia publică, administratorilor districtului Saint-Dizier, invitîndu-i să conserve lucrările licenţioase.

STELE, BULINE, CRUCI ROŞII: AVATARURILE UNEI BUNE ALEGERI

Incepînd cu secolul al XlX-lea, practica lecturii depăşeşte cercul restrîns al celor instruiţi; dar noii aleşi, dirijaţi la început spre bibliotecile populare, nu vor fi decît progresiv admişi în bibliotecile municipale. în anii de după război, introducerea liberului acces la

CLXXII Deoarece avocatul familiei tinerei a cerut sechestrarea întregului număr, grupul Filipacchi a preferat să retragă cele 243.000 de exemplare ale revistei, fără să aştepte decizia tribunalului, şi să le repună în circulaţie fără fascicula blestemată.

rafturi, în mediul urban, şi crearea B.C.P.-urilor, în mediul rural, îi vor face pe bibliotecari să-şi pună întrebări asupra necesităţii de a-i ghida pe cititorii pierduţi „în pădurea de cărţi".

în bibliotecile care nu sînt rezervate doar pentru studiu şi care se deschid pentru un public mai larg, bibliotecarii vor pune în practică nişte sisteme de marcaj menite să permită ghidarea alegerii şi orientarea cititorilor către cărţile ce le satisfac aşteptarea, făcîndu-i dornici să citească şi să progreseze în lecturile lor :

> La Charcntc-Maritimc tocmai sc crease un bibliobuz; era în anii cincizeci, povesteşte un ^bibliotecar. Şi într-o zi, înlr-o ladă pc care o depusesem într-o comună din insula Re, constat că o carte dc Malraux, *Les Noyers de l'Altenburg,* făcuse obiectul unui împrumut. Depozitarul îmi explică atunci că tăietorul dc lemne care împrumutase această carte n-a mai luat alta. Şi nu fără motiv! Tăietorul dc lemne ştia cl cc-i cu nucii! Dar cînd şi-a băgat nasul în carte, dc la prima pagină şi-a zis că sînt trambalate cărţi care nu-s pentru cl. Şi totuşi, cu îl atenţionasem pc responsabilul depozitului că c o carte dificilă. Dar depozitele cuprindeau adesea mai multe sute dc cărţi, iar depozitarii nu puteau reţine tot ce lc spuneam ; cc era dc făcut? Am propus atunci să fie puse în cărţi critici din presă ; în faţa refuzului inspectorului general, am inventat mici ştampile : „pentru toţi cititorii", „pentru adulţi", „pentru adolescenţi", „cititori confirmaţi", „cititori avertizaţi", „cititori cultivaţi", pe care le puneam pc romane. Cărţile lui Mauriac şi ale Virginici Woolf purtau, dc exemplu, ştampila „cititori cultivaţi" ; cărţile lui Julicn Grccn care n-au şocat niciodată morala, dar sînt dificil dc citit, primeau menţiunea „cititori confirmaţi"... Nu era o formă de cenzură, ci aplicarea adagiului „Cunoaşlc-te pc tine însuţi". Evident, acest lucru nu dădea libertate deplină, dar c bună libertatea deplină? Dacă eşti deja un cititor experimentat, dacă ai microbul lecturii, te poţi înşela, dar dacă nu-l ai? Era vorba dc a ajuta la alegere, dc a ghida, dc a ne pune experienţa noastră la dispoziţia semenilor, şi, în fond, asta c arta şi meseria bibliotecarului : să favorizeze întîlnirilc dintre cititori şi cărţi.

Astfel de sisteme permiteau, de asemenea, să nu fie date la .citit cărţi susceptibile de a şoca sensibilitatea morală a cititorilor ; sistemele acestea erau în special utilizate în B.C.P-uri în măsura în care depozitarii, în general învăţători, nu cunoşteau neapărat conţinutul cărţilor pe care trebuiau să le împrumute :

> La centrala dc împrumut din Hautc-Garonnc, mărturiseşte un administrator, existau mici buline care Ic permiteau depozitarilor să repereze cărţile ncindicatc pentru cutare sau cutare cititor, dar nu existau şi la biblioteca municipală, unde personalul era foarte rodat şi cunoştea bine publicul. Noi eram mai atenţi cu împrumuturile din B.C.P.-uri deoarece, contrar a ceea cc

> s-ar putea crede, mediile rurale - care sînt totuşi mai apropiate dc natură - erau mai pudibunde şi se speriau mai uşor de stilul unei cărţi indecente, în timp cc publicul din oraşe era mai prevenit şi acorda un credit mai mic lucrurilor tipărite. Dar toate acestea au evoluat mult...

în perioada de extremă cenzură a moravurilor de după cel de-al doilea război mondial, s-a încercat uneori protejarea mediilor populare, a femeilor şi a adolescenţilor de „lecturile proaste". „Cartea proastă" era cea care transgresa morala sexuală, care oficia, de pildă, dragostea în afara căsătoriei sau emanciparea femeilor, evocînd actul sexual sau homosexualitatea. Din acest moment, bibliotecarul crede că are „misiunea de a salva sufletele", iar sistemele de marcare a cărţilor serveşte mai mult la controlarea lecturilor decît la ghidarea alegerii :

> Cînd am venit eu, în 1960, povesteşte un bibliotecar dc provincie, sala dc lectură nu cuprindea practic decît romane clasate, într-o ordine alfabetică fantezistă, în trei categorii : o stea, două stele, trei stele. Cărţile erau legate toate în pcrcalină, iar pc cotor apăreau, în afara titlului, steluţele atribuite fiecărei lucrări. Mai era şi un bibliotecar în vîrstă, care supraveghea puţin lecturile. Se întîmpla frecvent să i se spună, dc exemplu, unei femei dc 30-35 de ani, care venea să-şi înregistreze cărţile : „Ah! ştiţi, c cu trei stele, nu c pentru dumneavoastră". Cele trei stele marcau, dc exemplu, cărţile de Paul Bourgct sau dc Victor Margueritte. Dar astea ţin dc preistoria bibliotecilor!

Scandalul provocat de unele cărţi ale lui Victor Margueritte, precum *Ton corps est ă toi* (1927) sau *La Garqonne* (1922), pentru publicarea căreia i s-a retras Legiunea de onoare, nu era stins pentru toţi după treizeci de ani.

Acest exemplu dovedeşte conflictele ce izbucneau în anii şaizeci-şaptezeci între bibliotecarii modernişti şi unii bibliotecari în vîrstă ; aceştia perpetuau practici care păreau deja depăşite, dar erau în continuare recomandate de manualele de biblioteconomie. Astfel, aşa cum am precizat mai sus, manualul editat de A.B.F. în 1937 preciza „că lucrările care resping morala curentă şi tradiţională *(Eloge de l 'adultere)* sau uşor erotice vor primi pe dos o etichetă de culoare specială şi nu vor fi transmise cititorilor sub 20 de ani"[1]. Dar, între anii treizeci şi anii şaizeci, „morala curentă şi tradiţională" a suferit schimbări importante.

în B.C.P.-uri, controlul strict al depozitelor era legat şi de faptul că orice scandal lua o amploare mai mare într-un mediu rural restrîns decît în mediul urban. în plus, în caz de litigiu, alegerea unei cărţi considerate de public, de depozitar sau de municipalitate drept o oaie neagră, părea cu atît mai scandaloasă cu cît depozitele erau compuse

dintr-un număr restrîns de volume, iar bibliotecarul nu mai putea să se scuze invocînd numărul :

L. Crozet, *Manuel pratique du bibliothecaire,* p. 69. Am avut o problemă la B.M., pentru că un tată dc familie, găsind în mîinilc fiului său o carte împrumutată dc la secţiunea pentru adolescenţi, găsise şi subliniasc cu o linei groasă roşie expresii argotice şi înjurături. Tocmai creaserăm această secţiune şi fondul cuprindea 8.000 dc titluri. O carte dintre 8.000 unde găseşti un „La dracul" nu c foarte grav, şi doar aşa m-am putut justifica în ochii municipalităţii, cxplicînd că ne scăpase. Dar, în depozitele din B.C.P., fiindcă un titlu din 80 producea scandal, era mult mai evident şi mai dificil dc justificat.

Prudenţa bibliotecarilor din B.C.P.-uri, în anii de după război, se explică şi prin faptul că înfiinţarea depozitelor în regiunile rurale se baza pe învăţători şi presupunea menţinerea pe plan local a relaţiilor bune cu corpul profesoral, cu atît mai mult cu cît raporturile dintre cele două instituţii erau uneori conflictuale. Se întîmpla frecvent ca unele plîngeri ale cititorilor să ajungă pînă la inspecţia şcolară, care le reproşa acest lucru bibliotecarilor :

> Inspectorul primar mi-a spus într-o zi : ştiţi, am o problemă neplăcută din cauza dumneavoastră! Un tată nervos la culme i-a reproşat învăţătorului că dă copiilor cărţi care nu sînt pentru ci. Cum acest lucru se întîmpla des la ţară, tatăl familiei sau mama i-au spus fiului sau fiicei „ccrc-i învăţătorului o carte pentru mine şi adu-mi-o“. Or, copilul, înainte dc a le da cartea - era vorba dc un Zola - şi-a aruncat ochii asupra ci, i-a plăcut... în sfîrşit, a citit-o! Evident, tatăl era furios şi e adevărat că nu era deloc o carte pentru un copii.

Iniţiatorii bibliobuzului cedau prompt presiunilor din partea cititorilor, nu numai pentru a se proteja de un scandal local, ci şi din teama de a-i contraria şi de a-i vedea pe cititori îndepărtîndu-se de B.C.P.-uri. Pentru crearea acestora din urmă, ei se zbătuseră, iar ele trebuiau să facă dovada eficacităţii lor în dezvoltarea lecturii publice :

> S-a întîmplat în jurul anului 1950, în Lauraguais, o regiune dc podişuri foarte rurală, între Toulousc şi Castrcs. Eram în turneu cu bibliobuzul. îi întrebam mereu pe depozitari dacă au plăcut sau nu cărţile şi, în acea zi, învăţătoarea care se ocupa de depozit ne-a spus : „Vai dc mine, o carte provoacă scandal. Am împrumutat-o mai multor cititoare, care au fost şocate şi care m-au întrebat cum dc putem împrumuta astfel dc cărţi". Era vorba dc *La Guerre des boutons,* dc Louis Pergaud.
>
> I-am pus deci o bulină şi, cînd am trecut data următoare, cartea se afla în lada depozitului comunei învecinate. Cînd am mers să luăm înapoi cărţile,

depozitarul, care era tot o învăţătoare, ne-a zis : „Ce idee! Aţi pus o bulină pe *La Guerre des boutons?* Oamenii n-au înţeles de ce". Părerile sînt foarte subiective şi fiecare carte, în funcţie de cititor, poate fi considerată diavolul sau bunul Dumnezeu!

într-adevăr, diferitele sisteme de marcaj îşi au reversul, iar utilizarea lor, în loc să faciliteze alegerea cititorilor, creează uneori neînţelegeri rocamboleşti între bibliotecari şi cititori :

Ştampilele aveau un efect dc bumerang, pe care nu l-am prevăzut deloc. De exemplu, unele bunicuţe dc treabă au garantat că sînt *cititoare avizate,* dorind cu orice preţ să li sc împrumute cărţi care le-ar fi scandalizat cu siguranţă.

Faptul că adolescenţii se aruncă asupra cărţilor rezervate „cititorilor avizaţi" sau a celor cu etichete de culoare specială pe cotor îi face pe bibliotecari să se întrebe dacă nu cumva fac mai degrabă publicitate cărţilor licenţioase, făcîndu-le astfel remarcate în ochii cititorilor.

Treptat, evoluţia moralei şi limitarea diverselor măsuri ce însoţeau cititul îi determină pe bibliotecari să folosească semne mai discrete - de exemplu, se va pune cîte o bulină pe fişa de împrumut care se găsea în interiorul cărţilor - şi chiar să renunţe la ele. în perioada actuală, aceste tehnici nu mai sînt folosite decît în cazuri excepţionale, cînd se justifică în ochii bibliotecarului :

Secţiunea pentru adolescenţi c grupată împreună cu secţiunea pentru adulţi. Noi marcăm anumite cărţi pe care nu le împrumutăm celor sub 14 ani; acestea pot fi romane erotice ca *Emmanuelle, Histoire d'O,* operele marchizului de Sade... dar mai ales benzi desenate, deoarece sensibilitatea părinţilor sc îndreaptă, în general, spre imagine. E vorba dc o cruciuliţă roşie, care sc află pe fişa dc împrumut, pentru că dispunem încă dc un sistem de împrumut manual. Acest semn nu e deci vizibil din exterior, pentru că privirea s-ar focaliza asupra lui. Dar unii tineri ştiu acest lucru şi ce fac? Ei bine, citesc respectivele cărţi pe loc! Dar nu putem să li le împrumutăm acasă din greşeală, căci e sigur că vom avea un scandal! Am utilizat acest sistem în urma plîngerilor venite de la părinţi.

Acest exemplu pune în lumină faptul că utilzarea sistemelor de marcaj a avut adesea o funcţie dublă, protejînd, pe de o parte, cititorii de cărţile respinse de morala colectivă, iar pe de altă parte, protejîndu-i pe bibliotecari de plîngerile şi de reproşurile venite de la autoritatea de tutelă sau de la cititori, care puneau în pericol însăşi funcţionarea bibliotecii.

Dificultatea de a trasa un hotar între alegere liberă şi cenzură apare o dată cu întrebuinţarea sempelor de recunoaştere aplicate pe cărţi, care pot fi folosite cu scopul fie de a-i ghida pe cititori, fie de a le cenzura lecturile. Dacă utilizarea unor astfel de semne corespunde, în primul caz, unei probleme reale - dificultatea bibliotecarului de a înţelege orizontul de aşteptare[CLXXIII] al cititorului şi de a-i procura cărţi care să nu-l descurajeze în dorinţa lui de a citi -, ea prezintă şi riscul de a eticheta atît cărţile, cît şi pe cititor şi de a-l stigmatiza pentru totdeauna pe cel din urmă, plasîndu-l în rîndul „cititorilor răi", nici avizaţi, nici cultivaţi.

INFERNURI MODERNE

„în prezent", explică un bibliotecar, „nu mai punem nici o carte la *infern :* fie ne autocenzurăm şi nu cumpărăm cărţile, fie le punem pe rafturi".

Dacă această afirmaţie rezumă atitudinea bibliotecarilor, nu e mai puţin adevărat că unele cărţi rămîn indezirabile. Ele vor fi totuşi integrate în fondurile bibliotecilor din grija de a fi conservate sau pentru a răspunde unor solicitări care par legitime, provenind, de exemplu, de la cercetători sau de la ziarişti.

De cînd a căzut în desuetudine constituirea *infernurilor,* bibliotecarii utilizează alte metode pentru a împiedica accesul unor cititori la anumite cărţi, sau pentru a face să dispară titlurile condamnate.

Punerea la colţ

Atunci cînd o carte deja achiziţionată este lovită de interdicţie sau dacă autoritatea de tutelă, sau un cititor solicită retragerea ei, sau dacă bibliotecarul decide, din proprie iniţiativă, să o excludă, se întîmplă frecvent ca lucrarea să fie pusă pe un raft din magazia sau din biroul responsabilului de bibliotecă. Considerăm că această practică nu relevă constituirea unui *infern,* în măsura în care ea nu e sistematică şi se reduce la gruparea heteroclită a unor titluri pe un raft sau într-un sertar.

Această soartă a fost rezervată, de exemplu, cărţilor excluse din

---

CLXXIII Preluăm acest concept de la Hans Robcrt Jauss, care a arătat că în interiorul unei epoci date fiecare grup sociocultural îşi construieşte modele şi coduri narative ce condiţionează receptarea textelor şi creează fiecărui cititor aşteptări, care sînt şi rezultatul experienţelor sale anterioare. Cf. *Pour une Esthetique de la reception,* Gallimard, 1978.

biblioteci de municipalităţile comuniste din raţiuni politice şi, uneori, morale. Astfel, *La Revolte de la merNoire* sau *Dans les prisons de la Republique,* de Andre Marty, căruia un cadru al partidului comunist îi ceruse să se retragă în 1953 din cauza afacerii Marty-Tillon, puteau fi găsite alături de opera completă a marchizului de Sade. Lor li s-au adăugat, în 1970, cîteva titluri de Roger Garaudy, care tocmai fusese exclus din P.C.F., iar în 1971, cartea lui M.A. Macciocchi, *De la Chine,* a cărei vînzare a fost interzisă mai cu seamă la Fete de L'Humanite. Bibliotecile municipalităţilor comuniste de la periferia Parisului nu deţineau, în general, *infernuri* gata constituite, în măsura în care fondurile de carte, formate în cea mai mare parte după al doilea război mondial, nu conţineau titlurile micilor autori libertini din secolul al XVIII-lea, titluri ce făcuseră perioada de glorie a *infernurilor* provinciale, şi unde cărţile erotice contemporane erau îndepărtate de la achiziţionare, cel puţin în anii 1950-1960.

Ulterior, aceste titluri au fost adesea repuse pe rafturi, atunci cînd efectul timpului a atenuat criza politică ce determinase excluderea lor. Acelaşi lucru s-a întîmplat şi în privinţa acelor cărţi erotice care au trecut de primul baraj, cînd poziţia P.C.F. a devenit mai puţin austeră.

în general, oricare ar fi simpatia politică a municipalităţilor, o carte care a făcut obiectul unei condamnări judiciare este pusă deoparte de bibliotecar în aşteptarea unei eventuale ridicări a interdicţiei, cum a fost cazul cu *Le Château de Cene,* de Bernard Noel şi cu *Eden, Eden, Eden,* de Pierre Guyotat, revenite pe raft mai tîrziu. S-a mai întîmplat ca anumite titluri, retrase la cererea autorităţii municipale, să fie păstrate la loc ferit în măsura în care bibliotecarul spera să le repună în circulaţie după ce furtuna va fi trecut; putem cita ca relevantă pentru o astfel de situaţie cartea lui Yves Le Bonniec şi Claude Guillon, *Ni vieux, ni maîtres, guide ă l'usage des 10-18 ans,* a cărei retragere de la secţia de adulţi a fost cerută de mai multe municipalităţi de dreapta, uneori chiar prin intermediul unei note de serviciu.

în sfîrşit, bibliotecarii se pot decide să ridice cărţi pe care, după o matură chibzuinţă, nu le doresc în fondurile lor şi care vor dormi din acel moment într-o văgăună. Aceste lucrări, foarte diverse, sînt exilate din motive politice, filozofice sau morale ; e vorba adesea de cărţi erotice, de cărţi ce exprimă foarte puternic violenţa socială, precum *L'Instinct de mort,* de Jacques Mesrine, sau care tratează despre problema drogurilor, precum *Hero'ine,* de Nigel Hawkes.

Cenzura atinge şi imaginea. Benzile desenate, considerate prea violente sau pornografice pentru a fi demne de a figura chiar şi la secţiunea pentru adulţi, sînt înlăturate. S-a întîmplat ca unii

bibliotecari, din raţiuni de morală, să scoată copertele prea sugestive ale unor cărţi, în special copertele romanelor poliţiste. Am găsit, de asemenea, dar e vorba de un caz izolat, coperte pe care au fost lipite bucăţi de hîrtie decupate, de exemplu, sub formă de fustă, pentru a ascunde trupul feminin, precum în *Judecata de apoi,* de Michelangelo, unde s-a crezut că e bine să se ascundă sexul îngerilor.

împrumutul indirect

„And that was it, thal was what I viddicd quito clcar was thc thing to do, but how to do it I did not propcrly know, ncvcr having thought of thal bcforc, O my brolhcrs. In my liltlc bag of personal veshehes I had my cut-throat britva, but 1 at oncc felt very sick as 1 thought of mysclf going swishhhh at mysclf and all my own red rod krovvy flowing. What I wanted was not something violent but something that would makc mc likc just go off gcntlc to slccp and that bc thc end of Your Humblc Narrator, no morc troublc to anymorc. Pcrhaps, 1 thought, if I itticd off to thc Public Biblio around thc corner I might find some book on thc best way of snufTing it with no pain. [...]

It was a starry cally sort of a mesto that I could not remember going into sincc I was a very very malcnky malchick, no morc than about six ycars old, and thcrc wcrc two parts of it - onc part to borrow books and onc part to rcad in, full of gazcttas and mags likc thc von of every starry old men with thcir plolts stinking of likc old age and poverty. [...]

I couldn’t likc remember what it was I wanted at first, then I rcmcmbcrcd with a bit of a shock (hat I had itticd hcrc to find out how to snuff it without pain, so I goolied over to thc shclf full of rcfcrencc veshehes. Thcrc wcrc a lot of books, but thcrc was none with a titlc, brolhcrs, that would rcally do."

Anthony Burgcss, *A Clockwork Orange*

Chiar dacă bibliotecarii actuali nu mai simt misionarismul în suflet, una din concepţiile acceptate adesea în meseria lor implică îndepărtarea cu orice preţ a cititorilor de cărţile susceptibile de a-i perturba moral sau psihologic sau de a-i atrage spre doctrinele politice considerate periculoase. Această concepţie prevalează mai cu seamă în privinţa adolescenţilor, dar, în unele cazuri, se poate aplica şi adulţilor, chiar dacă bibliotecarii acceptă de bunăvoie că „adolescenţii sînt responsabili de lecturile lor“.

Trebuie totuşi să subliniem că e dificil să stabileşti un model de consens în sînul unei profesiuni care nu e constituită într-un corp omogen. Bibliotecarii par să se teamă în special de a nu stîmi conflicte prin comiterea de gafe faţă de sensibilităţile publicului. Din această

cauză, atitudinea lor diferă nu numai în funcţie de propriile opinii şi concepţii profesionale, ci şi în funcţie de configuraţia ideologică şi politică locală. în general, în afară de neplăcerile pe care le-ar putea avea cu autoritatea de tutelă şi cu cititorii, bibliotecarii se tem să nu facă propagandă pentru ideile cu care sînt în profund dezacord.

Discemămîntul între cartea bună şi cea proastă variază în funcţie de epocă, de etica personală a indivizilor, de ideologia şi de imaginea pe care şi-o fac despre lectură şi despre cititori. De aceea, e mai rar să auzi un bibliotecar din anii optzeci declarînd fără rezerve şi fără nuanţări - cum putea face colegul lui de la începutul secolului - că o anumită carte e în mod definitiv „proastă" pentru toţi cititorii, în orice împrejurare ; astfel, se admite, de exemplu, faptul că lectura cărţilor care dezvoltă idei rasiste sau fasciste poate să conducă, *a contrario,* la respingerea teoriilor pe care le emit, şi nicidecum la o adeziune la acestea. Cutare carte, considerată „proastă" pentru cutare public, poate fi considerată „bună" pentru un alt public. Uneori, cărţile pe care bibliotecarul trebuie „să le facă citite" de către anumiţi clienţi ai bibliotecii, dar „ nu “ şi de alţii, sînt chiar aceleaşi. Pentru a atenua inconvenientul bulinelor ce atrag atenţia şi nu-i pot împiedica pe cititori să consulte cărţile pe loc, bibliotecarii au utilizat, după răspîndirea accesului liber la rafturi, tehnica împrumutului indirect. Pentru a obţine o carte, cititorii trebuie să o găsească într-un fişier, să scoată numele autorului şi titlul exact pe o fişă care poartă menţiunea „împrumut indirect" şi să se prezinte la biroul de împrumuturi pentru a o solicita. într-adevăr, cărţile respective nu se găsesc pe raft, ci pe o etajeră la care publicul nu are acces. De fapt, bibliotecile contemporane au inversat sistemul în vigoare în prima jumătate a secolului, sistem care a durat uneori pînă în anii 1970, conform căruia adesea nu era decît o singură etajeră cu acces liber, cărţile în ansamblu nefiind accesibile.

Printre puţinele cărţi clasate pentru împrumutul indirect, în bibliotecile municipale, se găsesc cîteva constante. Astfel, clasarea la împrumut indirect a cărţii *Suicide, mode d'emploi,* de Yves Le Bonniec şi Claude Guillon, a făcut obiectul unui larg consens între bibliotecari, aleşii locali şi cititori. Această tehnică permite împrumutarea cărţii unui simplu cititor curios sau unui ziarist care pregăteşte un articol despre sinucidere, dar nu şi unui adolescent sau unui cititor ce pare candidat la sinucidere. Criticile aduse autorilor privesc în special faptul că aceştia dau indicaţii precise, considerate reţete sigure, asupra mijloacelor de a-ţi pune capăt zilelor, fără să reflecteze foarte profund asupra suicidului. La aceste critici se adaugă şi teama de urmărirea judiciară pe care ar putea să o pornească familia unui

eventual cititor care a utilizat sfaturile cuprinse într-unul din exemplarele cărţii *Suicide, mode d'emploi,* împrumutată de la bibliotecă cu scopul de a atenta la propria-i viaţă. Din această cauză, mulţi bibliotecari preferă să nu achiziţioneze cartea respectivă :

> Fusese cumpărată, dar cu am retras-o, explică un bibliotecar dintr-o periferic dc orientare comunistă. Biblioteca nu este o librărie, dc vreme cc ni se cerc să facem o alegere şi să ne luăm responsabilitatea faţă de public. Nu poţi şti în mîinile cui poate cădea o astfel dc carte. Problema nu se pune numai în legătură cu adolescenţii. Cartea asta poate hrăni angoasa unui adult depresiv pc moment. Eu sînt pentru apărarea vieţii şi cunosc dificultăţile vieţii la periferic, dificultăţi care nu sînt numai de ordin material. Mai sînt şi drogurile, şi necazurile... Nu cred că au nevoie dc mine pentru a mai adăuga altele.

Bibliotecarii care nu au respectat consensul, lăsînd cartea în acces liber, s-au confruntat cu reacţii virulente din partea autorităţii de tutelă şi chiar din partea cititorilor :

> Am primit o scrisoare dc la un cititor, care îmi scria următoarele : „Tocmai am aflat că aţi cumpărat *Suicide, mode d'emploi*; chiar aşteptaţi să o găsiţi lîngă un cadavru pentru a vă da seama că sînteţi responsabil pentru această moarte... poate şi pentru altele?" Lucrul acesta mi-a dat un pic de gîndit, dar cum nu sînt pornit pc interzis, am lăsat cartea în acces liber. După o vreme, întreg capitolul al X-lea, despre arta dc a pregăti poţiunea, a fost smuls. Să fi fost un cititor care l-a cenzurat sau unul care s-a folosit de cl? Nu ţin să fac prozelitism în privinţa sinuciderii. Am mai cumpărat un exemplar şi l-am pus la împrumut indirect; adică am impus un control mărturisit : cînd c cerută cartea, şi asta s-a întîmplat dc două sau dc trei ori, cobor, mă întîlncsc cu persoana şi o întreb cc o interesează.

Printre cărţile care fac în mod curent obiectul acestui tip de catalogare le putem, de asemenea, menţiona pe cele ce fac apologia rasismului, a fascismului şi a violenţei, dar care sînt, cu toate acestea, cumpărate în calitate de mărturii istorice şi de obiecte de studiu, precum *Mein Kampf* de Adolf Hitler, cărţile lui Rebatet sau recentele teze „negaţioniste" despre camerele de gazare naziste. Pentru a obţine aceste cărţi, cititorul va trebui să arate un semn de recunoaştere şi să-şi justifice cererea, care va fi acceptată dacă, de pildă, solicitantul efectuează o cercetare universitară sau şcolară, sau e pasionat de istorie fără a dovedi înclinaţii pentru teoriile dezvoltate în aceste lucrări.

împrumutul indirect e utilizat şi pentru a evita împrumutarea

cărţilor erotice, precum *Histoire d'O* şi *Retour ă Roissy* de Pauline Reage sau a operelor marchizului de Sade, unor adolescenţi de 14-15 ani.

Transmiterea cărţilor în regim de împrumut indirect este uneori limitată la cititul pe loc. Anumite cărţi se pot găsi în acces liber la biblioteca centrală, care primeşte un public universitar sau erudit, şi în regim de împrumut indirect în filialele de cartier.

Practica împrumutului indirect are ca efect o diminuare considerabilă a nivelului de împrumuturi, în măsura în care nu e de la sine înţeles că cititorii vor îndrăzni să solicite un titlu astfel catalogat, în timp ce majoritatea caută cărţile doar pe raft, fără a mai trece să consulte fişierele[CLXXIV].

Secţia de studii

Cînd dispun de o secţie de studii şi cercetări integrată în biblioteca municipală, bibliotecarii au tendinţa să cumpere mai multe lucrări politice, cărora însă nu doresc să le dea o largă audienţă, în măsura în care le pot integra în fondul respectiv. Secţiile de studii au fost constituite în bibliotecile care dispun de un fond vechi sau universitar. Acest fond permite atragerea de studenţi şi de cercetători, oferindu-le, pentru cititul pe loc, documentele necesare cercetărilor întreprinse de ei.

> *Mein Kampf* sau *Les Decombres* dc Rabatct, sau cărţile vichyistc, apărute între 1940 şi 1944, le puneam pc toate direct la fondurile dc studii. Preluăm chiar şi publicaţii petainiste, care mai apar încă în zilele noastre, mărturiseşte un bibliotecar dc provincie.

Tot astfel, cartea liderului Frontului Naţional, Jean-Marie Le Pen, *Les Frangais d'abord,* refuzată uneori de către biblioteci, este mult mai uşor acceptată în fondurile de studii. Revistele de extremă stîngă sau de tendinţă anarhistă, care înfloresc după 1968, au beneficiat de acelaşi regim. Ele au fost înregistrate în cadrul fondurilor de studii, deşi la secţiile cu acces liber nu apăreau.

Bibliotecile care primesc publicaţii erotice, provenind de la depozitul legal, le clasează în fondurile lor de studii. E vorba, de exemplu, de colecţiile „Aphrodite" şi „Cupidon" de la editura Euredif, cuprinzînd reeditări de clasici : marchizul de Sade, Musset sau Pierre

---

CLXXIV' Orice angajament dc plată făcut dc un serviciu municipal trebuie să fie semnat dc primar sau dc un adjunct delegat. Lipsa unui astfel dc control ar însemna o proastă gestionare municipală. Uneori, bibliotecile dispun dc o sumă limitată pentru cumpărarea directă a cărţilor care necesită o achiziţionare foarte rapidă.

Louys şi romane contemporane de literatură populară erotică.

Faptul de a pune unele lucrări în fondurile de studii permite împrumutarea lor doar dacă sînt cerute în mod deliberat, atîta vreme cît documentele nu se află în acces liber; în plus, se face posibilă împrumutarea cărţilor către un public compus în special din universitari, profesori, studenţi sau din erudiţi locali, în anumite condiţii, deoarece împrumutul pe loc determină un anumit control asupra utilizării documentelor şi a circulaţiei lor.

2. Strategii municipale

Municipalităţile au în sarcina lor tutela administrativă şi financiară a bibliotecilor cu statut comunal şi răspunderea juridică a cărţilor ce figurează în fonduri. Controlul organizării şi funcţionării bibliotecilor care fac parte din serviciile municipale se înscrie deci în atribuţiile lor. în privinţa alegerii cărţilor propuse cititorilor, se întîmplă însă ca acest control să-şi depăşească limitele şi să ajungă la adevărate practici de cenzură.

în exercitarea controlului lor, instituţiile comunale urmează direcţii de conduită diverse, prin care încearcă să influenţeze unele achiziţii, a căror logică o înţeleg adesea greşit, şi unele colecţii, a căror alcătuire le scapă. Acest control poate lua următoarele forme :

1. *Municipalitatea îşi deleagă puterile către bibliotecari fără a resimţi nevoia de a controla direct achiziţiile* : cînd se fac comenzile, bonul de cumpărare a cărţilor, revistelor şi ziarelor, trimis pentru semnătură[1] la municipalitate, nu precizează titlurile alese, ci numai suma globală a cheltuielilor, lista titlurilor comandate nefiind remisă decît furnizorilor.

2. *Municipalitatea îşi deleagă puterile către bibliotecari, controlînd achiziţiile* : natura acestui control poate avea semnificaţii şi consecinţe foarte diferite, în funcţie de cum este efectuat: *a priori* sau *a posteriori.* în primul caz, bonul de comandă trece prin primărie însoţit de lista detaliată a achiziţiilor, aceasta putînd fi modificată de instituţia municipală (titluri tăiate sau adăugate); o asemenea procedură atrage o prelungire a termenelor de livrare a cărţilor. în al doilea caz, această listă nu e trimisă decît după recepţia cărţilor la bibliotecă.

Controlul care precedă sau urmează achiziţionarea cărţilor se poate face doar asupra unor anumite categorii de documente :

• *Presa*

Pe nedrept sau pe bună dreptate, opinia comună atribuie presei un rol determinant în ce priveşte opţiunile politice ale francezilor şi mai ales în răspîndirea ideilor revoluţionare. Din această cauză, presa a reprezentat dintotdeauna un punct sensibil în cadrul achiziţiilor unei biblioteci. Unele municipalităţi se mulţumesc să-şi exercite tutela verificînd lista de abonamente la periodice pentru a se asigura dacă echilibrul între „stînga" şi „dreapta" este respectat şi, eventual, pentru a face să încline balanţa de partea propriilor tendinţe politice. Rezultă uneori dezacorduri legate de diferenţele în apreciere între municipalitate şi bibliotecar asupra apartenenţei politice a unui anumit ziar sau a unei anumite reviste. De exemplu, *Le Monde* poate fi considerat un ziar care păstrează o poziţie de neutralitate politică sau care reprezintă stînga noncomunistă[CLXXV], iar *L'Evenement de Jeudi* poate fi clasat sau nu ca ziar de stînga.

Acest dispozitiv de controlare a presei datează în unele municipalităţi de la apariţia circularei Ministerului de Interne din 10 martie 1951 asupra cheltuielilor cu abonamentele la ziarele politice[CLXXVI].

• *Sectorul ,, politic*

în afară dc presă, instituţiile municipale îşi concentrează controlul îndeosebi asupra lucrărilor de natură politică. Uneori, conform unei accepţiuni relativ restrînse a termenului, municipalităţile verifică doar conţinutul cărţilor de la indicii 320 (Ştiinţe politice) şi 330 (Economie), conform clasificării zecimale Dewey, folosită în biblioteci.

Aceste două strategii de delegare a puterilor, cu sau fără controlul asupra achiziţiilor, sînt cele mai răspîndite în mod curent. Ele pot fi exercitate într-un mod mai complex decît cele pe care tocmai le-am

---

CLXXV Cînd a fost creat, la Eliberare, *Le Monde* adopatase într-adevăr o poziţie neangajată faţă de tabăra capitalistă sau de cea comunistă. Acest lucru i-a atras, în opinia publică, reputaţia de apărător al neutralismului, reputaţie respinsă de fondatorul ziarului. în timpul războiului din Indochina, *Le Monde* a luat poziţie împotriva colonialismului, iar apoi, în timpul războiului din Algeria, împotriva torturii. Dc la prezidenţialele din 1981, cînd *Le Monde* a chemat la vot în favoarea candidatului socialist, aleşii dc dreapta consideră acest ziar ca reprezentativ pentru curentul dc stînga, în timp ce numeroşi bibliotecari continuă să-i atribuie o poziţie dc neutralitate sau de independenţă.

CLXXVI Cf. *supra,* „Controlul abonamentelor la ziare şi reviste".

descris şi pot ajunge la situaţii relativ asemănătoare. într-adevăr, în primul caz, cînd municipalitatea acordă încredere totală bibliotecarilor, se întîmplă ca unele tulburări să strice pe moment aparenta seninătate municipală. Din multiple cauze (sosirea unui nou secretar general sau delegat cu probleme de cultură, perioada de tensiuni preelectorale, directivele de partid, plîngerea unui alegător...), primarul sau adjuncţii săi îşi exprimă pretenţia de a controla mai strict fondurile de carte sau presa, facînd astfel să atîme sabia lui Damocles asupra opţiunilor bibliotecarilor.

Invers, dacă municipalitatea exercită un control *a priori* asupra listelor de achiziţii în ansamblu, acesta se traduce rar prin interzicerea cutărui sau cutărui titlu ; mai mult, în afară de perioadele de criză puternică, e vorba de un control de rutină, care dă municipalităţii impresia că îşi joacă rolul de autoritate prin menţinerea unei anumite presiuni asupra opţiunilor bibliotecarilor.

După părerea bibliotecarilor, aceste două dispozitive - trimiterea de liste sau ameninţarea cu trimiterea de liste - întăresc înclinaţia lor spre autocenzură.

3. *Ordinele de cumpărare* : independent de controlul asupra achiziţiilor, în unele municipalităţi se întîmplă curent să se trimită responsabilului cu achiziţiile liste de cărţi ale căror titluri vor trebui să figureze pe comanda următoare. Aceste ordine de cumpărare pot viza cărţile care, din raţiuni personale, îi interesează pe unii membri ai consiliului municipal, ce-şi închipuie că, din acest motiv, trebuie să le reţină atenţia şi cititorilor; dar, în majoritatea cazurilor, e vorba de o opţiune ideologică.

în municipalităţile de dreapta, se comandă tezele principalilor lideri politici şi, de exemplu, toate publicaţiile de la Club de l'Horloge[CLXXVII] sau de la editura Table Ronde[CLXXVIII], cărţile generalului de Gaulle sau revistele de studii gaulliste, cărţile lui Jean-Franţois Revel sau ale lui Jean Ca,u şi lucrările critice despre imigraţie.

în municipalităţile administrate de RC.F., aleşii cer în mod sistematic achiziţionarea în ansamblu a titlurilor de la Editions Sociales-Messidor şi presa comunistă.

CLXXVII Editura Club de l'Horloge a publicat în special *La Preference naţionale : reponse â l'immigration,* de J.-Y. Le Gallou ; *L'Ecole en accusation,* dc D. Maupas ; *Echecs et injustices du socialisme* (collectif) ; *Socialisme et fascisme : une meme familie ?* (collectif) etc.

CLXXVIII La Editura Table Ronde se găseau în special: *Reflexion du soir pour le matin,* dc J. Chirac ; *Un Inconnu nomme Krasucki,* de N. Tandlcr ; *Les Chiraquiens,* de Th. Desjardins ; *Les Cahiers de la nouvelle droite,* coordonate de A. Benoist etc.

Unii bibliotecari de profesie consideră că această practică ţine de o „cenzură pozitivă" în măsura în care instituţia municipală intervine mereu pentru a spori prezenţa, pe rafturi, a ideilor propriului curent politic :

> E mai puţin neplăcut să ţi se impună o carte decît să-ţi fie retrasă, dar perturbarea c identică. Politica sc amestecă în achiziţii cu propriul ei punct de vedere şi întotdeauna în acelaşi mod : astea sînt ideile mele, iar ceilaţi nu mai există. Cenzurarea cărţilor altora sau impunerea propriilor cărţi este tot un demers ideologic.

4. *Retragerea cărţilor de pe rafturi*: chiar dacă municipalitatea exercită sau nu un control regulat asupra listelor de achiziţii, se poate întîmpla ca unul din membrii ei să ceară retragerea anumitor titluri aflate deja pe rafturi. în cea mai mare parte din cazuri, un asemenea lucru - pe care un reprezentant al consiliului municipal îl face el însuşi - este rezultatul plîngerilor venite din partea unui alegător. Acestea vizează în special benzile desenate, romanele şi documentarele erotice, lucrările exprimînd violenţe sociale sau contrare valorilor morale dominante.

în timpul unui conflict deschis între municipalitate şi bibliotecari, retragerea cărţilor, decisă de consiliu său numai de unul din membri, vizează mai curînd lucrările politice de tendinţă adversă sau benzile desenate subversive.

în absenţa unor conflicte evidente, se mai poate întîmpla şi ca un ales să ceară, din proprie iniţiativă şi fără o presiune directă din partea alegătorilor, retragerea anumitor cărţi ce ţin fie de domeniul

politic, fie de „bunele moravuri[CLXXIX] [CLXXX] [CLXXXI] [CLXXXII] [CLXXXIII] [CLXXXIV] [CLXXXV]. Acest demers este, în general, oficial, dar poate fi exercitat şi clandestin, fără ştirea bibliotecarilor ; astfel, se întîmplă ca membri ai partidelor politice legate de municipalitate să împrumute cărţi pe care să pretindă apoi că le-au pierdut, sau ca unii aleşi să se înlocuiască reciproc atunci cînd împrumută cărţile, astfel încît acestea să nu fie niciodată disponibile, iar uneori, chiar să le subtilizeze pur şi simplu.

Un astfel de dispozitiv nu poate funcţiona pe termen lung decît în bibliotecile mici, care nu beneficiază de credite importante pentru achiziţii, deoarece, chiar dacă municipalităţile reuşesc să mobilizeze un număr de militanţi sau de simpatizanţi politici, puterile lor se epuizează rapid în faţa amplorii sarcinii încredinţate. Colectivităţile locale, cînd sînt conştiente de asemenea probleme, vor ezita să

[CLXXIX] *Retragerea responsabilităţii achiziţiilor* : instituţia municipală formează uneori un comitet de lectură însărcinat cu alegerea cărţilor în locul bibliotecarilor, după modelul fostelor „ comitete de supraveghere şi de achiziţie “ din prima jumătate a secolului. Iniţiativa survine, în general, într-o situaţie de criză, cînd dispare încrederea între municipalitate şi bibliotecar, dar poate fi şi fluturată ca simplă ameninţare la adresa unui bibliotecar cunoscut ca avînd înclinaţii politice adverse. Acest comitet de lectură poate fi creat cu ocazia unui conflict, aşa cum vom vedea în cazul municipalităţii din Aulnay, sau poate fi constituit de către „comitetul consultativ", legal în vigoare în toate bibliotecile pînă la descentralizare, al cărui rol de consiliere este acum deturnat în misiune de cenzură.

[CLXXX] De fapt, masa producţiei editoriale şi volumul comenzilor nu permite comitetelor de lectură să-şi îndeplinească misiunea. Acestea sînt alcătuite din membri ai municipalităţii şi din voluntari consideraţi ca reprezentativi pentru cititori, dar foarte rar competenţi în materie de lectură, în măsura în care sînt aleşi în primul rînd în funcţie de apartenenţa lor politică.

[CLXXXI] Comitetele ce selectează cărţile în funcţie de listele furnizate de bibliotecari

[CLXXXII] determină o încetinire, chiar un blocaj, a achiziţiilor, în măsura în care acest

[CLXXXIII] comitet îşi pierde respiraţia, de obicei după cîteva întruniri, nereuşind să ţină ritmul cu lecturile impuse de necesitatea de a păstra regularitatea achiziţiilor,

[CLXXXIV] demonstrînd astfel, prin absurd, vanitatea unui sistem ce conduce la paralizia

[CLXXXV] serviciului respectiv.

organizeze o astfel de structură greoaie, ce riscă să determine o pierdere de energie pentru un rezultat atît de mediocru şi pentru un beneficiu electoral nesigur.

în bibliotecile pentru copii, organizarea e uşor diferită în măsura în care producţia editorială este în acelaşi timp mai puţin abundentă şi mai uşor de consultat şi unde două partide politice - R.P.R. şi C.D.S. - au făcut din moralizarea literaturii pentru copii un cal de bătaie accesoriu în programul politic şi în campania lor electorală. Cu toate acestea, ţinînd cont de încetineala procedurii, alcătuirea comitetelor de lectură conform regulilor stabilite reprezintă, şi în acest caz, mai mult o excepţie decît o regulă.

Constituirea unui comitet de control al achiziţiilor este adesea o etapă tranzitorie, destinată să dramatizeze un conflict şi să-i precipite deznodămîntul prin înlăturarea sau, de preferinţă, plecarea forţată a bibliotecarului responsabil.

6. *Anularea creditelor* : municipalităţile au uneori tendinţa de a frîna dezvoltarea dotărilor şi a achiziţiilor, nu pe motiv de restricţii bugetare pretinse ca necesare, ci din motive mai profunde, din teama de a nu controla suficient politica de achiziţii şi activitatea bibliotecii. Evident, nu c vorba aici de o cenzură directă, ci de o restricţie mai disimulată, vizînd minimalizarea impactului unor dotări ale căror efecte există teama că nu pot fi controlate.

Absenţa controlului municipal, cînd acesta este legat de o limitare a creditelor pentru achiziţii şi pentru activităţi, poate fi semnul intenţiei de sufocare a bibliotecii.

O astfel de tendinţă se manifestă în special atunci cînd bibliotecarii nu au aceleaşi înclinaţii politice ca echipa municipală, dar pot rezulta şi din neînţelegerea dintre o primărie şi un bibliotecar aparţinînd aceluiaşi partid, ca rezultat al unor certuri interne din partid, fără vreun raport direct cu biblioteca.

în cazul unui conflict direct, sumele pentru achiziţiile de carte pot fi blocate total.

7. *Opţiunea bibliotecarului*: e de departe strategia preferată de municipalităţi. Ea constă, privitor la puterea municipală, în a angaja pe posturile cheie din bibliotecă persoane devotate politic şi despre care se presupune că nu vor duce o politică de achiziţii contrară tezelor şi valorilor morale apărate de autoritatea de tutelă. Chiar dacă o asemenea strategie caracterizează toate municipalităţile, indiferent de culoarea politică, ea nu este uşor de pus în practică, deoarece presupune găsirea bibliotecarului ce va accepa să intre în joc. în

această cursă de căutare a candidatului „bun“, partidul socialist se dovedeşte cel mai favorizat, în măsura- în care sensibilitatea politică pe care o întrupează pare a fi, în ochii bibliotecarilor, cea mai bine reprezentată în sînul profesiei[CLXXXVI] lor.

> Partidul socialist apare ca fiind partidul care recurge cel mai puţin la cenzură, explică un bibliotecar afiliat la C.F.D.T., dar c partidul care îi recrutează cel mai uşor pc bibliotecarii cc simpatizează cu cl.

In urma unui conflict violent şi după o perioadă de tensiuni, municipalităţile preferă uneori să pună ca director un bibliotecar mai puţin dinamic, care „nu va face valuri[11], lăsînd biblioteca să se afunde în uitarea generată de o politică mediocră.

Urmînd logica politicii lor, echipele municipale sînt, în general, convinse de faptul că un bibliotecar care nu le împărtăşeşte ideile politice va favoriza partea adversă în politica sa de achiziţii, în timp ce un bibliotecar cu aceleaşi simpatii va face invers. Această imagine a bibliotecarilor e departe de a fi exactă. Mai întîi, pentru că deontologia profesională, care impune respectarea pluralismului în alcătuirea colecţiilor, se opune tendinţei naturale a fiecărui individ de a alege în funcţie de optica sa personală şi îl influenţează pe bibliotecar în atitudinea lui, chiar dacă personal îşi permite unele abateri de la dogmă. Apoi, pentru că bibliotecarii au adesea o conduită ce constă în practicarea autocenzurii, pentru a preveni eventualele conflicte, privilegiind în opţiunea lor mai degrabă orientările municipalităţii decît propriile tendinţe. Se pare mai curînd că, în numeroase cazuri, aşa cum spunea o bibliotecară, achiziţiile „se înclină cum bate vîntul[11], adică sînt uşor orientate în direcţia tendinţei politice a puterii municipale, oricare ar fi simpatiile politice ale bibliotecarilor, fără să se facă totuşi o excludere totală a cărţilor partidelor adverse.

în general, cînd un bibliotecar responsabil - oricare ar fi tendinţa sa politică - se bucură de încrederea municipalităţii, aceasta îi va delega puterile sale, iar controlul exercitat asupra conţinutului cărţilor va fi mai mult un simulacru. în consecinţă, chiar şi în cazul trimiterii de liste cu titluri comandate, după primirea lor, reprezentantul echipei municipale însărcinat cu gestiunea bibliotecii nu va face o verificare titlu cu titlu, lucru care, în cazul comenzilor importante, ar necesita din partea lui zile întregi de muncă şi o competenţă pe care, în general, nu o are. Doar faptul că primeşte lista de achiziţii va fi un gaj ce dovedeşte că biblioteca nu se sustrage puterii municipale şi va fi suficient pentru a asigura municipalitatea că-şi exercită controlul asupra politicii de achiziţii.

CLXXXVI Nu dispunem dc nici o anchetă cantitativă, care să ne permită susţinerea acestei ipoteze.

Dar, la cel mai mic pas greşit, bibliotecarul care nu are aceleaşi înclinaţii politice ca ale echipei de la putere va fi repede bănuit că face jocul partidei adverse în interiorul bibliotecii şi că nu serveşte ideologia municipală. Atunci, instituţia tutelară va avea tendinţa să întărească mijloacele de controlare a achiziţiilor sau să constituie un comitet de lectură.

Chiar dacă, în general, controlul era mai riguros în cazul municipalităţilor legate de R.P.R., de P.C.F. şi, într-o mai mică măsură, de U.D.F., totuşi nu pot fi trase concluzii sistematice. Strategia adoptată de municipalităţi nu e legată numai de apartenenţa politică, ci depinde în mare parte de personalitatea celor aleşi, de configuraţia locală, de perioada politică şi, evident, de strategia adoptată de bibliotecari. Astfel, putem găsi un mare număr de oraşe conduse de R.P.R. sau de U.D.F., unde, în ciuda prezenţei unui conservator sau a unei echipe cu simpatii socialiste, municipalitatea îşi deleagă puterile, nu controlează listele de achiziţii şi nu efectuează cenzuri directe. De altfel, în municipalităţile comuniste, cenzurile evidente efectuate asupra operelor dizidenţilor sovietici, ale comuniştilor critici şi ale extremei stîngi au devenit mai puţin frecvente în anii optzeci, iar raftul de cărţi religioase n-a mai fost redus la strictul necesar; această evoluţie se datorează în special bibliotecarilor care, deşi aleşi, ca în trecut, din rîndul membrilor sau al simpatizanţilor P.C.F., au o atitudine mai profesionistă. în sfîrşit, dacă coabitarea între militanţii R.P.R. şi P.C.F. generează, de obicei, situaţii explozive, se pot totuşi găsi excepţii de la această regulă.

De la începutul anilor optzeci, schimbările politice intervenite la nivel naţional au schimbat regulile jocului politic local în municipalităţile de dreapta. Se asistă la o politizare a vieţii municipale, legată de victoria partidelor de stînga la alegerile prezidenţiale din 1981 ; în urma eşecului lor, partidele politice ce reprezentau dreapta, în special R.P.R.-ul, şi-au întărit controlul asupra rotiţelor din mecanismele municipale încă din 1981, acolo unde deţineau puterea municipală, sau începînd din 1983, cînd au cîştigat unele municipalităţi conduse pînă atunci de P.C.F. sau de P.S. De exemplu, cu ocazia alegerilor municipale din 1983, un număr mare de municipalităţi au înfiinţat cabinete însărcinate cu organizarea campaniei electorale, compuse din personal din afara nomenclaturii, recrutat după criterii pur politice. Aceste cabinete au luat măsuri mai drastice de control asupra mijloacelor de acţiune culturală gerate în regie directă, precum centrele culturale, teatrele şi bibliotecile. Activitatea culturală a avut întotdeauna o miză politică ; în urma

eşecului de la alegerile din 1981, dreapta a înţeles că nu fusese suficient de prezentă pe acest teren, dîndu-le astfel mînă liberă adversarilor ei.

Această analiză s-a tradus în 1983 prin conflicte violente în sînul municipalităţilor unde R.P.R.-ul şi U.D.F.-ul succedau, după mulţi ani, administraţiei comuniste şi, într-un mod mai discret, încă din 1981, prin voinţa municipalităţilor de dreapta de a exercita un control mai riguros, care fie s-a limitat la remarcile adresate bibliotecarilor în legătură cu politica de achiziţii, fie s-a concretizat prin verificarea achiziţiilor, a abonamentelor la presă sau a colecţiilor, fie, mai rar, prin înfiinţarea comitetelor de lectură. Bibliotecari, care nu avuseseră niciodată vreun conflict cu organismul lor de tutelă, s-au confruntat atunci cu noile reguli ale jocului; cînd municipalitatea continuă să-şi delege puterile fără a controla conţinutul achiziţiilor, anumite detalii din atitudinea celor aleşi îi fac pe bibliotecari să se teamă adesea de o înăsprire a modalităţilor de control.

Această nouă strategie, ce s-a repercutat asupra tuturor rotiţelor din mecanismul cultural al municipalităţilor, priveşte în special partidele de dreapta şi simpatizanţii lor apropiaţi. Există semne care lasă să se creadă că deprinderi asemănătoare au cîştigat, prin contaminare, municipalităţi socialiste şi comuniste cu ocazia alegerilor prezidenţiale din aprilie 1988. Politizarea instanţelor vieţii locale pare invers proporţională cu reducerea investiţiilor în sfera politicului care atinge anumite grupuri sociale, mai ales tineretul şi intelectualii.

în cazuri extreme, biblioteca este concepută ca o prelungire a partidului politic la putere şi ca unul din organele luptei sale ideologice, bazate pe conţinutul cărţilor difuzate sau pe dezbaterile şi manifestaţiile cărora ea le poate da naştere, în acest sens, vom da două exemple :

• în unele biblioteci conduse de municipalităţi aparţinînd R.P.R., pot fi văzute fonduri de carte din care lipsesc teoreticienii oficiali ai P.C.F. şi unde, dimpotrivă, anumiţi intelectuali de stînga nu sînt toleraţi decît prin intermediul acelor scrieri în care critică U.R.S.S.-ul, partidul comunist şi partidul socialist. Astfel, se găsesc *La Secte,* de Philippe Robrieux ; *Ils vous trompent, camarades!,* de Jean Ellenstein ; *Sous le marteau, la plume,* de Yvonne Quilles, ca şi *Les Annees Mitterrand,* de Serge July sau *L 'Apres-socialisme,* de Alain Touraine.

• în perioada care a precedat alegerile prezidenţiale din 1988, o municipalitate comunistă de la periferia Parisului a creat un post de bibliotecar responsabil cu politica de înviorare a manifestaţiilor culturale în scopul de „a duce o campanie ideologică[11], mai cu seamă în contextul luptei electorale.

în privinţa aceasta, se poate observa în perioada actuală tendinţa puterilor municipale de a-şi îndrepta controlul asupra dezbaterilor programate în sînul bibliotecii mai mult decît asupra cărţilor propuse. Astfel, în 1984, Primăria Parisului a anulat o dezbatere asupra „integrării noii Opere în cartierul Bastilia", considerînd tema prea polemică, ca şi o discuţie despre „leacurile dulci", considerată un subiect prea specializat, iar deputatul-primar al arondismentului al 9-lea a refuzat o reuniune „prea politică" asupra Americii latine, care trebuia să fie animată de un ziarist de la *Le Monde.* Adesea, colectivităţile locale preferă să nu organizeze dezbateri în biblioteci de teamă că nu le vor putea controla desfăşurarea.

Dar, dacă puterile locale reacţionează, uneori teatral, pentru a reaminti că deţin comanda asupra bibliotecilor, ele o fac într-un mod cu atît mai exagerat cu cît le scapă mai mult logica achiziţiilor, în măsura în care biblioteca este un fel de *no man's land,* unde nu se cuvine să combaţi ideile adversarului.

3. De partea bibliotecarilor : cenzuri, autocenzuri şi împotriviri

Toate tehnicile de înlăturare sau de reperare a cărţilor considerate periculoase prezintă inconvenientul de a fi aparente. Utilizarea lor atrage asupra bibliotecarului riscul de a fi calificat drept cenzor, termen pe care sensul comun îl îmbracă într-o semnificaţie peiorativă. în plus, practicile de marcare sau de oprire a cărţilor atrag atenţia cititorilor asupra textelor stigmatizate în acest mod. După cum remarcă Pascal Pia, „întrebuinţarea cuvîntului *infern* pentru a desemna rafturile bibliotecii unde sînt aşezate cărţile considerate contrare bunelor moravuri nu ar fi fost spre atenuarea curiozităţii pe care o suscită astfel de cărţi. Existenţa unui *infern* al tipăriturilor îi face să viseze chiar şi pe cei ce nu citesc niciodată"[CLXXXVII].

De aceea, bibliotecarii preferă să facă o selecţie la cumpărare, pentru a evita să comande cărţile care par indezirabile. Selecţia va fi cu atît mai dură, cu cît bugetul bibliotecii e mai restrîns, alegerea cărţilor cochetînd tot mai strîns cu cenzura. După cum am arătat mai înainte, este greu de trasat o linie de demarcaţie între cărţile eliminate la simpla alegere şi cărţile excluse din cauza cenzurii.

CLXXXVII P. Pia, *Les Livres de l'enfer du XVI-e â uos jours,* C. Coulct şi A. Faure, 1978, 2 voi.

Cenzura poate fi voită, bibliotecarul înlăturînd cutare sau cutare titlu în funcţie de propria-i voinţă şi calculînd efectele opţiunilor sale, sau poate fi o autocenzură.

Putem considera că, practicînd cenzura, bibliotecarul îşi proiectează de fapt propriile temeri asupra cititorului şi că nu va oferi spre lectură acele lucruri de care se teme pentru el însuşi sau pentru perenitatea valorilor politice sau filozofice de care se simte ataşat. în schimb, prin autocenzură, el nu va comanda anumite cărţi, ce nu-l frămîntă pe el personal, dar care se teme că, prin conţinutul şi prin prezenţa lor în bibliotecă, nu vor fi nici înţelese, nici acceptate. El se teme deci atît de reacţiile agresive, care ar putea apărea din motive morale, filozofice,

religioase sau politice, cît şi de reproşurile legate de rolul de educator ce i-a fost atribuit.

Ar mai trebui introduse şi cîteva nuanţe în aceste definiţii. Intr-adevăr, e greu să descurcăm iţele înnodate ale cenzurilor şi autocenzurilor. Presiunile la care este supus bibliotecarul sînt mai degrabă rezultatul gîndurilor pe care şi le face singur, decît consecinţa realităţii; în funcţie de ceea ce ştie de la autoritatea sa tutelară şi de la cititori, dar şi în funcţie de modul în care şi-a asumat rolul de educator, bibliotecarul presupune că e de preferat să nu aleagă cutare sau cutare titlu. Cînd presiunile nu sînt exprimate prin intervenţii concrete, nimic nu dovedeşte că el nu-şi alătură propriile-i obsesii celor presupuse ca fiind ale autorităţii de tutelă şi ale cititorilor.

Bibliotecarii afirmă că practică frecvent autocenzura pentru a evita conflictele cu administraţia care îi tutelează. Astfel, de exemplu, un bibliotecar, chiar dacă se opune ideilor politice ale municipalităţii, nu va cumpăra *La Maffia des syndicats* şi *Les Finances du P.C.F.,* de Jean Montaldo, precum şi ziarul *Minute,* dacă puterea municipală este comunistă, sau *Les Crimes de l'armeefranşaise,* de Pierre Vidal-Naquet, dacă depinde de o putere de dreapta. în afara cazurilor de cenzuri flagrante, strategia bibliotecarilor constă mai curînd în a achiziţiona mai multe cărţi ce corespund opiniilor şi eticii instituţiei politice de care depind, alcătuind astfel un fond orientat. Adesea, pentru un ochi exersat este foarte uşor să recunoască tenta politică a puterii locale, observînd alcătuirea fondurilor bibliotecii.

Atunci cînd bibliotecarul îşi confundă rolul cu cel al militantului politic sau al puterii municipale, el poate ajunge nu numai la acceptarea tuturor intenţiilor de cenzură venind din partea autorităţii sale, ci chiar la devansarea lor. Astfel, fără a primi întotdeauna ordin din partea aleşilor P.C.F., unii bibliotecari îndepărtau, în anii şaizeci-şaptezeci, cărţile comuniştilor critici, întreaga producţie a editurii Maspero, cotidienele *Liberation* sau *Le Figaro.* înflăcărarea militantă îi mai împinge pe bibliotecari să aducă în faţă cărţile ce corespund tendinţei lor politice, atunci cînd consideră că aceasta este marginalizată din punctul de vedere al producţiei editoriale.

Pentru a explica unele opţiuni care ar putea fi socotite drept consecinţă a cenzurii, bibliotecarii susţin în mod frecvent că ziarul sau cartea exclusă nu e cerută de cititori. Acest argument, care nu pare întotdeauna fondat cînd e vorba de cărţi cunoscute sau de ziare precum *Liberation, L'Humanite* sau *Le Figaro,* este nu numai dificil de verificat, ci şi relativ puţin convingător, în măsura în care bibliotecarul

nu se poate limita la a răspunde cererii cititorilor. Pentru a justifica cenzurile la care recurg sau pentru a le face mai puţin insuportabile pe cele impuse de administraţie, numeroşi bibliotecari afirmă că e perfect legitim ca fondurile unei biblioteci să fie orientate în funcţie de opiniile politice ale majorităţii electoratului, care a dat puterea municipală sau regională reprezentanţilor partidelor de stînga sau de dreapta. Acest argument, căruia nu i-am putea afla originile în textele deontologice, apare ca lipsit de fundament. Un astfel de raţionament extins la ansamblul producţiei editoriale ar duce la o lume absurdă şi totalitară, unde s-ar publica în special cărţi menite să expună tezele socialiste, atunci cînd apărătorii lor sînt la putere, şi la o inflaţie de cărţi de dreapta, cînd situaţia s-ar inversa.

Fiecare individ trăieşte sentimente diferite faţă de cenzurile pe care le efectuează, în funcţie de posibilitatea de a le legitima printr-o cauză care să-i pară justă. Astfel, de exemplu, cenzurile operate împotriva scrierilor naziste sau puternic rasiste îşi găsesc o justificare acceptabilă nu numai în ochii celui care le efectuează, dar şi în ai majorităţii opiniei publice. Totuşi, cea mai mare parte a bibliotecarilor par să aibă, faţă de cenzurile la care participă, un sentiment de culpabilitate sau de jenă, dovedit de diversele justificări sub care le maschează. Pudoarea creşte pe măsură ce ne îndreptăm spre stînga eşicherului politic şi îi determină, de exemplu, pe militanţii P.C.F. să disimuleze cenzurile comise. Astfel, o militantă comunistă poate afirma că n-a recurs decît o singură dată la cenzură în şaisprezece ani de carieră. O astfel de atitudine se explică, în parte, prin dorinţa de a masca decalajele între discursul autoproclamat şi practicile unui partid cu care te identifici puternic, falii în care anticomunismul n-a pregetat niciodată să se arunce. în general, această culpabilitate se hrăneşte din oprobiul cvasiunanim căruia îi sînt sortite actele de cenzură în societăţile democratice, chiar dacă oricine le comite de îndată ce deţine puterea.

Frămîntările bibliotecarilor în faţa excluderilor şi a cenzurilor pe care ajung să le comită sînt perfect ilustrate de visul unuia dintre ei :

> M-am culcat şi nu reuşesc să-mi găsesc somnul. Cc-ar fi dacă toţi bibliotecarii din bibliotecă ar alege cărţile, avînd drept de veto? Cc s-ar întîmpla, ştiind că dimensiunea fundamentală a fiecărei fiinţe umane este morala? Toţi, iritaţi dc ideea dc cenzură, interzic doar ccca cc este cu adevărat intolerabil. Doar cincisprezece bibliotecari toleranţi luaţi împreună, care nu tolerează ccca cc li sc pare intolerabil (7%, c puţin?), fac să dispară 105% din producţie (să sperăm că vor fi suprapuneri!).
>
> - Ştiţi că sînt pentru cultura poporului, începe primul dintre ci, plin dc idei sociale şi cu penajul bogat, dar a cultiva poporul nu înseamnă a-l îndobitoci.

Dc altfel, există multe biblioteci în lume unde bibliotecarii gîndcsc ca mine, aşa că vă propun să cxcludcţi nulităţile : Delly, Des Cars, Slaughtcr, Fischcr, Konsalik, Danella, trei sferturi din Prcsscs dc la Citc, ediţiile Trevisc, Palme d'Or dc la Castcrman, Tallandicr, Vcillcc des Chaumicrcs dc la Gauticr-Languereau, la care trebuie adăugate, pentru că prostesc şi mai tare, benzile desenate şi albumele de fotografii, pentru că sîntem o bibliotecă pentru adulţi şi vrem ca poporul să fie matur. Imaginea, ţesătură de violenţă, voycurism şi frivolitate, îndobitoceşte. Trebuie ca poporul să facă un efort. Ar trebui cumpărate mai multe cărţi dc artă, care costă scump şi pc care poporul nu le cunoaşte. Spunem că poporul c ccl cc vrea cărţi proaste, dar noi sîntem cei ce i le oferim. Să le distrugem, şi va citi altceva.

- Eu cred, continuă un omuleţ plin de vervă şi chel, că avem prea multe romane poliţiste şi ştiinţifico-fantasticc, care sînt alibiuri, droguri. !n loc să acţioneze, tinerii se refugiază în lectură şi fug dc realitate. Eu aş scoate unele romane poliţiste moderne mai subversive, în care hoţul îşi păstrează banii ascunşi, fără a fi prins.

Atunci se ridică un intelectual cu nas ascuţit, căruia îi place să folosească paradoxul :

- Tocmai dc aceea, mic mi-ar plăcea să fie distruse romanele poliţiste moderne, care le dau idei dc cum să facă spargeri celor slabi la minte. Dc altfel, aceştia nici nu reuşesc şi va plăti scump toată lumea.

Intervine atunci un personaj curios, sofisticat, slab şi palid :

- în ce mă priveşte, nu ştiu dacă avem prea multă literatură populară, nu mă pricep, dar avem prea multă avangardă. Nimeni nu o citeşte şi apoi n-arc nici un sens. E nevoie dc lucrări clasice, nu dc aceste cărţi pretenţioase, fără cap şi coadă, scrise într-o limbă ilizibilă. Sollcrs, Barthes, Dclcuzc, Baudrillard, Lyolard, ediţiile Galilcc, Bourgois, colecţiile Digraphes, Tel Qucl, le Chemin ctc. nu interesează pe nimeni. [...]

- E totuşi incredibil! Aştept, aştept, cenzurăm în curînd toate cărţile, vrem să-i facem pe oameni maturi şi paşnici, dar încă n-am interzis acele cărţi mereu cerute despre tortură: războaie, lagăre, spionaj, afaceri criminale, viol (l-am citit pe Brownmillcr, violul rămînc tot ce poate fi mai intolerabil în societatea noastră). Fiecare om şi mai ales fiecare femeie (în calitate dc soţie şi dc mamă sîntem dc două ori mai expuse la violenţe), trebuie să înlăturăm violenţa şi chiar aş cita cîtcva cărţi dc artă care introduc fenomenul violenţei: Kienholz şi Erro, dc exemplu.

Mezinul dc douăzeci şi doi dc ani luă atunci cuvîntul cu o voce angelică :

- Cred că cel mai important dc înlăturat c totuşi sexul. Sînt împotriva cenzurii, dar există limite. Sexualitate sănătoasă, da, însă, cînd c lipsită dc limite, dispare fiinţa umană. Şi nu văd cu ce contribuie la idcca dc om ororile gravate dc Bcllmcr sau chiar repetiţia obsesivă a nudităţii feminine la Dclvaux, fără a mai vorbi dc cartea despre Magrittc, a cărei copertă c violent antifeministă. Trebuie să respectăm femeia. Şi încă mai sînt sute dc romane

în această bibliotecă, în care se denigrează femeia, care arată actul sexual sau fac aluzie la el într-un mod degradant şi inutil. Nu c nevoie să insişti. E suficient să vorbeşti dc dragoste.

Apoi, unul din cei doi bibliotecari gemeni, interesaţi dc politică, cerc să fie distruse cărţile dc stînga, în special dc la Iisus la Mao, iar celălalt, duşmanul său intim, să fie distruse cărţile dc dreapta, dc la Iisus la Pinochcl.

Nimeni nu cerc lămuriri: care din cei doi reclamă cenzurarea memoriilor lui Shah, Giap, Sukamo, Castro ctc?

Atunci, dl. Pickwick, care se vrea raţionalist, solicită, trcmurînd dc indignare : - Iar cu găsesc scandaloasă existenţa atîtor cărţi despre religia care prosteşte spiritul omului. Să înlăturăm cărţile religioase dc la Iisus la Pauwcls şi toate superstiţiile, astrologia, ghicitul, vrăjitoria, magia, ezoterismul, ocultismul, Abcllio ctc.

E rîndul văcarului bărbos ca Soljcniţîn, care crede că sînt prea multe cărţi dc psihologic. Aceasta îi lipseşte pe oameni dc încrederea în ci şi nu mai ştiu ce să facă în faţa tuturor sfaturilor. Altădată ştiai să-ţi creşti copilul fără să ştii să citeşti. Ah, să înlăturăm psihologia, psihanaliza, cărţile educative, sfaturile pentru mame. [...]

Cea de-a treisprezecea spune că s-a zis deja ceea ce voia să spună, că îi parc rău, că şi ca se opune, la fel ca ceilalţi, cenzurii, dar că trebuie bine ales şi că, într-adevăr, nu c chiar atît dc uşor, avînd în vedere că oamenii nu ştiu nimic pentru că n-au fost informaţi, şi că trebuie să li se dea doar cărţi bune, că cel mai rău lucru este, desigur, violenţa, pentru că cine seamănă vînt culege furtună, şi că a văzut cum copiii ci au coşmaruri după anumite lecturi, ca însăşi, după cc a citit un Robbc-Grillct, ncmaiîndrăznind să treacă pc la Dcux-Chcvaux în strada Geneve, dc frică să n-o violeze cineva, şi că în cele din urmă c legitim ca, dc vreme cc lucrează aici, să poată fiecare dintre ci să refuze deţinerea cărţilor carc-i deranjează şi care ar fi dăunătoare publicului.

Al paisprezecelea era bolnav şi, cînd am luat cuvîntul, nu mai rămăseseră, bizar, decît nouăsprezece cărţi pc raft : toate celelalte fuseseră cenzurate. M-am apropiat şi le-am semnalat omisiunile : *Le Pere Coriot* poate fi cenzurată din mai multe motive : cuvinte ininteligibile (fir dc alamă), personaje incestuoase, aluzii la homosexualitate, şi trec mai departe, cît despre cărţile despre Van Gogh, un nebun care se automutilează, cc exemplu, unde mai pui că automutilarca în timp dc război atrage pedeapsa cu moartea, iar Fricdrich c cu adevărat prea idealist, lucru dc care trebuie ferit tineretul. Bibliotecarul în cauză îşi cerc scuze pentru că i-a scăpat Fricdrich şi întăreşte, spunînd că c searbăd!

Ah, Caspar David, ai fi fost ultimul cenzurat din această bibliotecă, care dc fapt nu mai c o bibliotecă, dc vreme cc n-a mai rămas decît o carte, şi m-am trezit plîngînd, avînd în faţa ochilor înceţoşaţi falezele insulei Rucgcn, care se află deasupra patului meu. Nu se poate, recunoscusem argumentele şi chipul

fiecăruia, să fi fost un vis? Să dea Dumnezeu ca bibliotecarii să nu citească, dacă fiecare lectură îi conduce la o nouă excludere. Noroc că, în ritmul în care citesc : o carte pc lună, adică douăzeci dc cărţi pe an înmulţite cu cincisprezece bibliotecari dă trei sute dc titluri pc an, iar noi, cumpărînd cîtc trei mii, ci nu vor nimeri întotdeauna cartea pc care ar intcrzicc-o şi deci nu riscăm nimic. Puteam, în sfîrşit, să mă trezesc![CLXXXVIII]

Cînd nu este total înfeudat vreunui partid, bibliotecarul se situează în categoria ce ţine cont mai mult de practicile cititorilor şi de deontologia profesională, în timp ce principiul pluralismului nu se potriveşte cu luptele ideologice duse de puterea politică. Chiar dacă bibliotecarul pretinde adesea - în absenţa unei legi a bibliotecilor - că e dezarmat în faţa presiunilor puterii politice, de fapt el pune în practică diverse strategii sau tactici succesive atunci cînd crede, pe drept sau pe nedrept, că autoritatea de tutelă exercită un control excesiv asupra achiziţiilor sau că nu respectă pluralismul. Printre diversele forme pe care le pot lua aceste împotriviri, noi vom analiza trei: evitarea, înfruntarea şi şiretenia.

Evitarea

De teamă să nu declanşeze un conflict deschis, bibliotecarul adoptă adesea o atitudine de consimţămînt aparent în faţa aleşilor care vin, de exemplu, să retragă cărţile de pe rafturi sau să controleze listele de achiziţii. Totuşi, această atitudine n-ar trebui confundată cu acceptarea servilă sau cu confuzia de interese : pentru bibliotecar, e vorba doar de a ceda momentan o palmă de pămînt cu speranţa de a păstra stăpînirea întregului teritoriu.

Acest procedeu poate fi apropiat de unul din principalele tipuri de figuraţie observate de Erving Goffman[CLXXXIX] pe durata interacţiunilor sociale de tip faţă în faţă, şi pe care îl numeşte „evitare[CXC]. Ca măsură de apărare, bibliotecarii vor evita să abordeze subiectul retragerii cărţilor sau al controlării lor în faţa autorităţii de tutelă. Ei se vor îndepărta de atitudinile ce ar putea lăsa să se presupună că sînt în dezacord cu linia de conduită oficială şi „se vor preface" că totul e în regulă. Dacă această strategie a aparenţelor reuşeşte, puterea

CLXXXVIII P. Y. Lador, *Le Ral, la Celestine et le Bibliothecaire,* l'Age d'Homme, 1978, pp. 43^46.

CLXXXIX Cf. E. Goffman, *Les Rites d'interaction,* ed. Minuit, 1974. Prin termenul „figuraţie'[1] *(face-work),*

CXCErving Goffman desemnează tot ceea ce întreprinde o persoană pentru ca acţiunile sale să nu ducă la pierderea rangului nimănui şi nici al ei înseşi.

tutelară va fi liniştită, „afacerea" se va opri acolo şi echilibrul iniţial va fi restabilit. Cele cîteva cărţi „dăunătoare", o dată retrase de membrii consiliului municipal sau general, nu vor ipoteca totalitatea fondurilor şi nu vor împiedica prezenţa, cu cîteva rafturi mai departe, a cărţilor care seamănă ca nişte fraţi gemeni cu cele ce au fost retrase ; după ce a trecut vremea cenzurii, bibliotecarul va cumpăra din nou cărţile ostracizate cu ocazia unei comenzi ulterioare. De asemenea, bibliotecarul va accepta controlul *teoretic* al listelor de achiziţii, cu speranţa că, o dată acordat acest gaj puterii municipale, va face să scadă tensiunea şi, după cîteva luni, controlul va dispărea din lipsă de combatanţi care să-l ducă mai departe. Acest procedeu de evitare mizează pe faptul că, în actuala perioada politică, cenzura directă exercitată de colectivităţile locale nu este niciodată constantă. Fruct al tendinţelor politice şi etice contradictorii, care frămîntă corpul social în profunzime, cenzura irupe periodic, iar flăcările ei, dacă nu sînt prea violente, se sting repede dacă nu apare ceva care să le hrănească.

Strategia ne-înfruntării este mai des folosită de bibliotecari; ea mai poate fi dublată şi de negocieri discrete între responsabil şi membrii consiliului municipal cunoscuţi a fi mai puţin favorabili cenzurii.

Bibliotecarul nu-şi apără doar postul său ; acest joc al aparenţei, în care puterile municipale nu se lasă înşelate, ci participă la el cu bună ştiinţă, are, de asemenea, ca funcţie să mascheze contradicţii a căror izbucnire în plină zi riscă să ameninţe cele două instituţii şi tihna în care se ţese trama vieţii cotidiene a diferitelor personaje.

Totuşi, o asemenea strategie nu e posibilă decît dacă municipalitatea nu e prea vindicativă şi n-a luat decizia de a-l urmări pe bibliotecar pînă în pînzele albe şi dacă bibliotecarul n-a mers prea departe în angajarea ostilităţilor.

înfruntarea

Dacă strategia de evitare s-a dovedit ineficace sau dacă nici un compromis mai mult sau mai puţin temporar nu pare posibil, de exemplu, dacă municipalitatea transformă biblioteca în cîmp de bătaie electorală sau dacă cele două protagoniste sînt prinse în roluri de reprezentare politică ce pun în joc credibilitatea partidului pe care îl reprezintă, bibliotecarii pot ajunge să adopte o strategie de înfruntare.

E vorba să încerce să mobilizeze atunci o opoziţie suficient de puternică pentru a face puterea municipală să dea înapoi, nu graţie uzurii în timp, ci printr-o demonstraţie de forţă. în loc să păstreze

tăcerea asupra acţiunilor municipale, dimpotrivă, bibliotecarul le amplifică prevenind mass-media (presa, radioul, televiziunea), întotdeauna prompte să se supere pe cenzură, facînd să intervină asociaţiile profesionale (A.B.F., A.D.B.S., A.D.E.B.D., A.E.N.S.B.), precum şi sindicatele şi asociaţiile locale, personalităţi ale scenei politice şi culturale, clienţii bibliotecii etc. Solicitarea de către bibliotecari a intervenţiei partidelor politice opuse municiplităţii dovedeşte o escaladare a conflictului. De asemenea, intervenţia Inspecţiei generale a bibliotecilor este resimţită de colectivităţile locale ca o manifestare ostilă şi ca o susţinere din partea administraţiei centrale pentru bibliotecari.

Această strategie a înfruntării nu poate avea o ieşire favorabilă pentru bibliotecarii care o pun în practică decît dacă personalul bibliotecii e numeros şi unit şi reuşeşte să alerteze opinia publică. Puterea municipală şi regională îşi va mobiliza într-adevăr energiile profesionale şi militante pentru a se opune bibliotecarilor, iar *infernul* riscă să se propage de la cele cîteva rafturi, în care era circumscris, la ansamblul bibliotecii. Dacă bibliotecarii nu dispun de un raport de forţe suficient, strategia aceasta se va solda cu plecarea forţată a responsabilului sau a responsabililor bibliotecii, puterea locală preferind să-i constrîngă pe cei de meserie să demisioneze, mai curînd decît să sesizeze consiliul de disciplină pentru a-i revoca. Dimpotrivă, se întîmplă frecvent ca primarul să dea un avertisment sau un blam bibliotecarilor recalcitranţi, invocînd obligaţia la discreţie profesională, căreia i se supun agenţii comunali[CXCI].

Situaţia bibliotecilor din marile oraşe, mai ales din Paris, este evident atipică în măsura în care, pe de o parte, bibliotecarii de meserie sînt mai puternici în privinţa numărului şi pot mobiliza mai uşor presa şi opinia publică. Tot aici, pe de altă parte, administraţia municipală e mai îndepărtată şi îşi face mai puţin simţită prezenţa în localurile bibliotecilor.

Ca reacţie la măsurile de control instituite în 1986 de Primăria Parisului în bibliotecile pentru copii, s-a instituit un colectiv „Să alungăm cenzura", avînd ca scop centralizarea tuturor informaţiilor despre cenzuri şi retransmiterea lor prin intermediul unui buletin, precum şi organizarea de acţiuni în replică. O astfel de structură de cooordonare naţională, menită să regrupeze bibliotecari, dar şi librari, editori, autori şi asociaţii, nu are antecedent în istoria bibliotecilor

---

CXCI Articolul 378 din codul penal şi articolul 8 al legii din 28 aprilie 1952 referitor la statutul personalului comunal şi transferat la codul comunelor. Acest articol stipulează în special că: „Orice deturnare, orice comunicare de acte sau de documente de serviciu unor terţi sînt în mod formal interzise".

franceze.

Reacţia violentă a bibliotecarilor se explică prin faptul că ei nu concep să se lase deposedaţi de ceea ce, în ochii lor, constituie fundamentul menirii pe care o au : alegerea cărţilor. Responsabilitatea alegerii achiziţiilor de carte este chiar principala revendicare în jurul căreia reuşesc să se unească. Diversele mişcări dc opoziţie contra cenzurii, ce au marcat anii 1987-1988, apar ca una din formele pe care o ia acţiunea pornită de bibliotecari pentru a face recunoscut caracterul profesional al activităţii lor. Această perioadă de efervescenţă şi de fuziune a permis breslei bibliotecarilor, minată în interior şi traversată de conflicte interne, să-şi găsească o coeziune de moment, unindu-se împotriva unui duşman emblematic. De asemeni, ea a fost ocazia pentru bibliotecarii ce se considerau prea puţin recunoscuţi de un public ale cărui reacţii erau împărţite între dispreţ, frică şi stimă[CXCII], de a găsi diferite forme ale recunoaşterii lor de către mass-media şi de către utilizatorii bibliotecilor. Sînt iniţiative diverse, ce arată o evoluţie faţă de cenzură şi dovedesc politizarea unei părţi a bibliotecarilor. In special, numeroşi tineri bibliotecari nu mai sînt deloc atraşi de idealul de neutralitate al meseriaşilor din prima jumătate a secolului şi nu au de gînd să-şi lase la poarta bibliotecii toate ideile politice. Totuşi, această poziţie nu îi face să transforme bibliotecile în instrumente de propagandă ideologică - atitudine ce i-a tentat pe unii bibliotecari în perioada războiului rece şi în anii şaptezeci -, ci să se opună cenzurilor directe exercitate de autorităţile tutelare. Cu toate astea, ţinînd cont de dorinţa de legitimare profesională pe care o dovedesc, e, uneori, dificil de demonstrat ce provine dintr-o atitudine de toleranţă filozofică şi politică şi din respectul pentru serviciul public, şi ce decurge dintr-o reacţie corporatistă, care vizează, prin revendicarea responsabilităţii de a alege cărţile, să obţină o recunoaştere a statutului şi a competenţei proprii.

Şiretenia

Bibliotecarii pot fi puşi în situaţia de a opune o şiretenie mai pragmatică decît raţionalitatea politică a puterilor locale, care tind să considere că acelea sînt „cărţi proaste[CXCIII] care exprimă ideologiile adversarilor sau care riscă să le facă un deserviciu în faţa electoratului.

CXCII M. Albaric, „Imagcs dc bibliotccaircs, hier ct aujourd'hui", *Bibliographie de la France,* 28 ianuarie
CXCIII1976, nr. 4, p. 108.

Atunci cînd instituţia comunală refuză achiziţionarea unei lucrări sau e susceptibilă de a o refuza, bibliotecarul decide cu toate acestea cumpărarea ei, utilizînd rezerva fondurilor proprii, „cutia neagră", de care dispune, eventual, biblioteca, aşa cum mărturiseşte un fost bibliotecar parizian :

> în timpul războiului din Algeria, administraţia centrală a bibliotecilor pariziene, care, la acea epocă, depindea dc prefectura Senei, refuzase cumpărarea cărţii *La Question,* dc Henri Allcg, apărută în 1961. M-am dus să o cumpăr direct dc la librăria din colţ şi am pus-o pc raft, zicîndu-mi : „mai vedem noi!“. Mai lîrziu, am cumpărat, în acelaşi mod, alte cărţi despre războiul din Algeria, cărţi faţă dc care consideram că cenzura nu-şi arc sensul, ca, dc exemplu *La Pacificat ion',* fără a raporta administraţiei, al cărei refuz îl prevedeam.

Acest tip de practici nu se limitează la perioadele de puternice tensiuni politice. „Şiretenia este un fapt al atitudinilor şi situaţiilor cotidiene, şi numai ea, în oarecare măsură, permite rezistenţa [...]“. Printr-o *„capilarizare* insidioasă şi cu atît mai eficace, cu cît e mai ascunsă", ea permite „rezistenţa în faţa diverselor presiuni individuale şi sociale"[CXCIV CXCV].

Atunci cînd organismul de tutelă controlează titlurile achiziţiilor, bibliotecarul, mizînd pe ignoranţa literară a aleşilor, profită de titlul cărţilor. Se povesteşte, dar e probabil vorba de unul din acele calambururi din literatura care circulă în interiorul meseriilor legate de carte, că un bibliotecar ar fi scris pe o comandă *Les Onze Miile Vierges* de Apollinaire![CXCVI] Astfel de şmecherii se apropie de practicile de braconaj ale cititorilor care pun mîna pe cîteva pagini sau capitole dintr-o carte, dar aici ţelul e invers, pentru că bibliotecarul încearcă să împiedice cenzura. Acest gen de şmecherii apare frecvent atunci cînd constrîngerile cenzurii sînt foarte puternice ; astfel, în U.R.S.S., *Arhipelagul Gulag,* de Soljeniţîn, interzis de cenzură, se vindea pe piaţa neagră foarte scump, cu titlul *Insula comorii.*

Lipsa de cunoştinţe a unora dintre aleşii locali sau a reprezentanţilor lor în ce priveşte nu numai literatura, ci şi ansamblul lucrărilor ce scapă cîmpului strict politic sau economic este, desigur, un punct slab, pe care bibliotecarul îl poate exploata şi care relativizează poziţia sa de supus în faţa atotputerniciei puterii locale. Dar puterea pe care o poate obţine astfel bibliotecarul e paradoxală,

---

CXCIV' H. Kcramanc, *La Pacification,* La Citc-Editcur, 1960.

CXCV M. Maffcsoli, *La Conqete du present,* P.U.F., 1979, p. 142.

CXCVI[5] Publicată în 1907, *Les Onze Miile Verges,* dc Apollinaire, a fost condamnată între 1950 şi 1959, dar achiziţionarea ci se mai loveşte şi astăzi dc opoziţii.

pentru că, dacă ne plasăm în optica dezvoltării lecturii publice, bibliotecarii şi cititorii n-au nimic de cîştigat de pe urma incompetenţei unora dintre aleşi. Dacă consilierii municipali nu pot să se transforme în bibliotecari, putem cel puţin să ne aşteptăm de la ei la o oarecare competenţă vizavi de obiectul controlului ce-l exercită. Cînd aceasta lipseşte cu desăvîrşire, asistăm la erori care, pentru a glumi, nu apar mai puţin îngrijorătoare, ţinînd seama de miza dezvoltării practicilor de lectură. Vedem, de exemplu, cum un reprezentant al municipalităţii taie de pe o listă de achiziţii *La Putain respectueuse,* de Jean-Paul Sartre, pe care o consideră o carte pornografică şi nu lasă *La Revocation de l'edit de Nantes,* de Pierre Klossowski, decît datorită aspectului istoric al titlului.

Copleşit de aceeaşi ignoranţă, în februarie 1986, primarul (R.P.R.) comunei Plande-Cuques, din regiunea Marsiliei, a luat decizia de a fi retrase de la secţiunea de adulţi a bibliotecii municipale toate operele lui Claude Simon, premiul Nobel pentru literatură, declarînd după citirea cărţii *Leqon de choses :*

> Mai întii, c o carte imposibil dc citit, apoi, autorul foloseşte termeni triviali. E o carte abominabilă şi nu c dc conceput să aibă acces la ca copiii. Nu înţeleg cum a putut Academia Nobel să-i atribuie premiul său acestui flăcău[CXCVII].

Primarul a revenit în cele din urmă asupra deciziei sale de a pune la index toate publicaţiile editurii Minuit, vinovate, în ochii lui, de a-l fi publicat pe Claude Simon, dar a reunit comitetul de lectură al bibliotecii, cerînd ca nici o carte să nu fie propusă cititorilor înainte de a nu fi verificată calitatea ei.

Dintre diversele modele de strategii ce li se oferă, unii bibliotecari şi-au ales o cale precisă şi încearcă să nu se abată din drum nici măcar pe timp de furtună, alţii plutesc la nimereală, în funcţie de primejdii, iar alţii se folosesc de arta navigaţiei cu o savantă dozare de evitare, înfruntare şi şmecherie, în funcţie de evaluarea raportului de forţă şi de atitudinile adversarului. Militanţii sindicali sau politici sînt mai predispuşi la definirea unei strategii precise, dar par în acelaşi timp mai adepţi ai legalităţii, respingînd şmecheriile care nu intră într-o tactică politică precisă : „Nu mă folosesc niciodată de banii din amenzi pentru a cumpăra cărţi", explică un sindicalist, „e ilegal". „N-am modificat niciodată titlurile cărţilor şi nu m-am folosit de ambiguitatea lor pentru a le face acceptate", spune o militantă din RC.F.

Putem totuşi remarca faptul că strategiile globale, oricare ar fi locul aplicării lor, nu sînt decît un colaj, ridicat la grad de discurs

---

CXCVII *Le Monde* din 11 februarie 1986.

teoretic, de tatonări şi de şmecherii milenare[CXCVIII].

Bibliotecarii în calitate de funcţionari comunali, sînt obligaţi să respecte ordinele primite, dispun deci de puţină libertate, chiar dacă, în cele din urmă, puterea aparţine celor aleşi. Astfel, cînd cenzurile efectuate de municipalitate au ca scop înlăturarea unui bibliotecar cu simpatii politice opuse, marja de manevră a acestuia va fi relativ strimtă şi, oricare ar fi strategia pe care ar adopta-o, municipalitatea va reuşi, în general, să-şi atingă scopul. în măsura în care textele de deontologie profesională nu au nici o valoare legislativă şi nu sînt recunoscute de colectivităţile locale, bibliotecarii nu pot aduce nici un argument de drept pentru a refuza să se supună ordinelor venite din partea instituţiilor de tutelă[CXCIX]. Puţina opoziţie cu care se pot apăra în faţa puterilor locale explică, în parte, ardoarea puţin tehnocratică cu care această meserie, ce a avut dificultăţi în a fi recunoscută ca atare, rezistă la orice intruziune din partea aleşilor sau a cititorilor în alegerea cărţilor.

Pentru a înţelege în ce măsură asemenea rivalităţi strategice nu se aprind decît în funcţie de pasiunea actorilor, îl trimitem pe cititor la povestirile care compun ultima parte a lucrării de faţă. într-adevăr, modelele şi categoriile sociale pe care le distinge sociologul în opacitatea practicilor cotidiene nu primesc viaţă decît prin intermediul jocului actorilor. După cum remarcă Michel Maffesoli : „E posibilă analiza unei structurări sociale pornind de la marile categorii economice sau culturale, însă marile categorii nu sînt decît schelete. Doar pasiunea mereu activă dă ceva consistenţă acestor schelete"[CC].

CXCVIII Cf. în special M. de Ccrteau, *L'Invention du quotidien* ; M. Deticnnc et J.-P. Vcmant, *Les Ruses de l'intelligence. La metis des Grecs,* Flammarion, 1974.

CXCIX Conform articolului 28, din *Statutul general al funcţionarilor,* fiecare funcţionar „trebuie să se conformeze instrucţiunilor superiorului său ierarhic, în afară dc cazul în care ordinul dat este evident ilegal şi dc natură a compromite grav un interes public".

CC: M. Maffesoli, *op. cit.,* p. 154.

4. Cenzuri legitime şi ilegitime

Dincolo de discursurile de principii care critică sau justifică cenzura, bibliotecarii stabilesc implicit o ierarhie a cenzurilor pe care le pun în practică sau a cenzurilor efectuate de persoane specializate fie din proprie iniţiativă, fie sub presiunea autorităţii de tutelă sau a cititorilor.

Pentru a pune în evidenţă acest clasament, au fost folosite două surse :

- pe de o parte, analiza discursurilor bibliotecarilor înşişi, care reliefează moduri de gîndire ;
- pe de altă parte, analiza fondurilor cîtorva biblioteci, a căror alcătuire pune în evidenţă anumite practici. Această observare, efectuată pornind de la o listă de lucrări stabilită în fiincţie de teme sensibile (politică, sexualitate, violenţă, droguri, religie), se bazează desigur pe fişiere şi nu pe cărţile aflate în rafturi.

Datele reţinute se referă doar la secţiile destinate adulţilor, accesibile acum şi adolescenţilor care au peste 14 ani.

Deoarece bibliotecarii sînt mai severi în judecarea cenzurilor efectuate de persoane din afara bibliotecii (autoritatea de tutelă, cititor) decît cele efectuate de oameni din cadrul meseriei lor, au fost luate în calcul, în această taxonomie, aprecierile referitoare la cenzurile efectuate chiar de bibliotecari, supuşi sau nu unor diverse presiuni. Cenzurile operate de autoritatea tutelară sau de cititori sînt, cel mai adesea, considerate ilegitime de către bibliotecari.

Am stabilit astfel o tipologie ierarhică referitoare la genurile şi temele excluse sau cenzurate. Temele ne-au fost furnizate în timpul unor convorbiri. Terminologia genurilor are la bază, în egală măsură, calificativele utilizate de bibliotecari, precum şi un clasament stabilit de Patrick Parmentier în cadrul unei cercetări asupra preferinţelor de

lectură ale cititorilor din biblioteci[CCI].

CCIGrupul literar constituit în special din Jean-Christophe Bailly, Charles Duits şi Claude Pelicu.

Pamfletele au fost retrase din vînzare la cererea lui L. F. Celine.

Au fost reţinute doar comportamentele cel mai frecvent reperate în discursuri şi în practică : există comportamente atipice în acelaşi timp faţă de genurile şi de temele reţinute şi faţă de ierarhia cenzurilor. Astfel, genurile şi temele care nu apar în tipologia noastră n-au fost reperate ca facînd obiectul cenzurilor recurente, dar asta nu înseamnă că ele n-au fost supuse niciodată cenzurii; tot astfel, unii bibliotecari vor considera, de exemplu, că respingerea romanelor sentimentale, ceea ce li se pare legitim multora dintre ei, dovedeşte un *habitus* profesional, prin care sînt excluşi din biblioteci reprezentanţii culturii populare.

Această tipologie empirică, obţinută pornind de la epitetele de stimă sau de blam formulate de bibliotecari şi de la alcătuirea fondurilor din cîteva biblioteci, dovedesc reprezentări şi practici *hic et nune.* Ea verifică, desigur în parte, modul de a vedea al mediei cititorilor din biblioteci, dar neputînd să culegem, în cadrul anchetei noastre, mărturiile cititorilor, nu putem efectua verificarea lor, pentru a face să reiasă convergenţele şi divergenţele. Municipalităţile au o ierarhie diferită, chiar dacă nu mărturisită, în cadrul căreia cenzura de tip politic e legitimată.

Temele şi genurile înlăturate sau cenzurate au fost clasate pornind de la cele mai legitimate excluderi, pentru a ajunge la cele ce par nelegitime în ochii bibliotecarilor :

• *Cărţile sau revistele pornografice de tip „hard" :* acest gen n-a fost niciodată menţionat de vreun interlocutor al nostru, dar nu figurează pe rafturile bibliotecilor. Tragem concluzia că există un larg consens favorabil înlăturării lor, fără a fi considerat ca o formă de cenzură.

• *Cărţile de tip documentar sau „eseuri trăite", care încurajează consumul drogurilor puternice sau slabe, sau care întreţin ambiguitatea referitor la practicile toxicomane.* Toţi bibliotecarii intervievaţi au afirmat că ei controlează foarte strict aceste lucrări, în special din cauza accesului adolescenţilor la secţiile pentru adulţi. Ei consideră că e vorba de o atitudine de protejare a tineretului şi nu de cenzurare. Textele literaturii clasice sau etnologice nu sînt lovite de aceeaşi interdicţie, şi asta cu atît mai mult cu cît recunoaşterea lor literară e mai puternică. Astfel, se va găsi uşor *Les Paradis artificiels,* de Charles Baudelaire ; *Connaissance par les gouffres,* de Henri Michaux, sau lucrările etnologului Castaneda, dar mai greu unele texte ale lui Aldous Huxley sau ale poeţilor electrici francezi[1].

• *Lucrările erudite sau specializate, fie că e vorba de poezie, de literatură, de ştiinţă şi tehnică sau de ştiinţe umane* : bibliotecarii din bibliotecile publice evită achiziţionarea cărţilor care, fiind cerute de o minoritate a cititorilor, vor avea o circulaţie scăzută. Ei consideră că alegerea lor e justificată de bugetul şi de publicul lor. Putem observa că - exceptînd cîteva mari biblioteci - restricţiile bugetare extind această selecţie la zone largi ale literaturii clasice şi ale poeziei franceze sau străine.

• *Eseurile „pentru marele public" care atacă sau deranjează puternic ordinea socială (teorii antisociale, anarhiste...).* E vorba, de exemplu, de cărţi precum : *L'Instinct de la mort,* de Jacques Mesrine ; *Do it,* de Jerry Rubin ; *Ni vieux, ni maîtres : guide ă l'usage des 10-18 ans,* de Yves Le Bonniec şi Claude Guillon şi mai ales de *Suicide, mode d'emploi,* de aceiaşi autori.

• *Cărţile, revistele, ziarele vădit fasciste, rasiste, colaboraţioniste sau care apără teze de extremă dreaptă :* există o controversă între bibliotecari referitor la aceste texte. Numeroşi bibliotecari sînt împotriva tezelor susţinute în astfel de lucrări, dar consideră că nu cenzurînd cărţile se face combaterea teoriilor şi că e contrară deontologiei profesionale excluderea cu intenţie a textelor de natură politică. Unii sînt imperativi în aplicarea cenzurii şi refuză să cumpere aceste cărţi sau le pun, cînd au posibilitatea să o facă, într-un fond de studii.

Refuzul de a cumpăra cărţile se atenuează din momentul în care :

- li se recunoaşte o valoare literară : opera lui Celine nu pare să facă obiectul cenzurilor[1]; textele lui Drieu La Rochelle au cunoscut reabilitarea literară în anii şaptezeci, iar cărţile lui Brasillach au urmat aceeaşi cale ;
- se consideră că tezele pe care le apără au intrat în istorie : astfel, *Mein Kampf* de Adolf Hitler, cenzurată după război, şi-a făcut progresiv apariţia în unele biblioteci cu împrumut direct sau indirect. Dar cărţile lui Lucien Rabatet şi mai ales *Memoires d'un fasciste,* care a suscitat vii polemici în Franţa la apariţia sa, în 1976, sînt frecvent excluse, la fel ca lucrările actuale „negaţioniste", ce susţin teza inexistenţei camerelor de gazare şi tind să minimalizeze atrocităţile comise de nazişti ;
- teoriile susţinute sînt reprezentate legal, în instanţele politice ; astfel, cartea lui J.-M. Le Pen, *Les Francţais d'abord,* pare să suscite mai puţine reticenţe : acceptată de bibliotecarii de dreapta, cartea nu e exclusă sistematic de cei care reclamă simpatii de stînga.

• *Lucrările politice* (eseuri politice, istorice şi economice, pamflete) şi presa în care se exprimă idei opuse celor ale bibliotecarului sau ale municipalităţii care l-a angajat (în afara teoriilor de extremă dreaptă sau anarhiste deja citate). Bibliotecarii care legitimează acest tip de cenzură sînt rari şi sînt, în general, foarte angajaţi politic. Ceilalţi simt nevoia să se justifice, evocînd practicile de autocenzură inconştiente, legate de propriile convingeri, sau presiunile exercitate de autorităţile de tutelă asupra alegerii pe care o fac. Selecţia politică e totuşi frecventă ; dincolo de cenzurile flagrante, ea constă mai curînd în evitarea achiziţionării anumitor titluri reprezentînd tendinţe politice opuse sau în achiziţionarea mai multor titluri aparţinînd propriei înclinaţii politice sau celei a autorităţii de tutelă.

• *Cărţile erotice sau care tratează despre sexualitate* (romane, eseuri, documentare etc.): în acest domeniu, unde controlul social se exercită în mod mult mai puţin intens o dată cu sfîrşitul anilor şaizeci, evoluţia este extrem de vizibilă. Totuşi, unele cărţi, despre care se consideră că depăşesc anumite limite ale moralităţii, sînt trecute la genul pornografic, citat mai sus, şi deci excluse. Astfel sînt, de exemplu, *Sexe el graffitis,* de Emest Emest[CCII], *Phantasmes,* de Jean-Marc Reiser, sau reviste precum *Lui* sau *Play-Boy.* în schimb, se admite uneori prezenţa în benzile desenate de la secţiile pentru adulţi a albumelor unde figurează reprezentări apropiate de cele din cărţile sau din revistele *hard.* Constatăm deci practici contradictorii, care sînt în funcţie de valorile morale la care subscrie fiecare bibliotecar, de normele în vigoare în mediul lui de lucru şi de presiunile pe care le suportă din partea autorităţilor de tutelă sau a cititorilor.

Distincţia ambiguă dintre erotism şi pornografie permite bibliotecarilor să critice orice formă de cenzură îndreptată împotriva sexualităţii şi a erotismului, cenzură ce nu mai e apărată decît de bibliotecarii cei mai conservatori în materie de morală sexuală. Cea mai mare parte a bibliotecarilor, cînd recunosc comiterea acestui tip de cenzură, se justifică prin teama de reacţiile părinţilor sau ale administraţiei, avînd în vedere accesul liber al adolescenţilor la secţiile pentru adulţi sau, în ce priveşte revistele şi documentarele care cuprind ilustraţii, prin faptul că sînt literalmente dezmembrate de unii cititori. Doar respingerea unor cărţi care evocă

CCII O hotărîre a Ministerului dc Interne, datată 4.7.79, a interzis ca această carte, publicată dc editura Alain Morcau, să fie vîndută minorilor, în virtutea articolului 14 al legii din 1949 asupra protejării tineretului. Lucrarea, stabilită dc un documentarist din cadrul C.N.R.S., care inventariază mii dc graffiti cu caracter sexual, sc vrea o mărturie asupra sexualităţii occidentale.

homosexualitatea masculină, precum *Les Gartşons de passe,* de J.-L. Henning, sau *Le Gay Voyage,* de Guy Hocquengheim, au o adeziune mai largă, ceea ce îi scandalizează pe unii bibliotecari tineri. Astfel, revista *Gai Pied* nu figurează decît excepţional între abonamente, chiar dacă argumentul bugetar poate fi cu greu invocat în marile biblioteci.

• *Eseurile de ştiinţe „paralele"* : parapsihologic, astrologie, lucrări despre O.Z.N.-uri etc. Acest gen de scrieri a fost citat de mai mulţi bibliotecari care, scoţîndu-l de pe lista cu achiziţii, recunosc că e vorba de o cenzură.

• *Cărţile religioase sau care tratează despre sacru :* cenzurile asupra acestui tip de lucrări au devenit mai puţin frecvente acum, la sfîrşit de secol, din cauza pierderii de audienţă, deci de putere, a bisericilor din Franţa şi din cauza interpretării „religiosului" ca expresie a imaginarului şi a culturii. De aceea, n-am întîlnit bibliotecari care să justifice cenzurile de acest gen, nici măcar în municipalităţile comuniste. în practică, raftul de „religie" este mai mult sau mai puţin dezvoltat.

• *Romanele populare sau psihologice* (de la Alexandre Dumas la Colleen Mac Cullough), *poliţiste* (Gaston Leroux, Chandler, Hammett...) sau *cărţile ştiinţifico-fantastice* (Wells...) *legitimate de cultura elevată* : cenzura asupra acestui tip de cărţi, ale cărei urme le găsim pînă în anii şaptezeci, e în prezent discreditată de toţi bibliotecarii, iar cărţile figurează în bibliotecile de lectură publică.

Un document ce defineşte marile linii ale politicii de achiziţii de la Biblioteca publică de informare de la Centrul Georges Pompidou se prezintă ca un rezumat al poziţiilor care au fost exprimate în repetate rînduri în ancheta noastră. Acest document[CCIII] indică faptul că „sînt eliminate cărţile de pur divertisment, literatura zisă populară sau literatura de gară, rezumatele promiţînd adevărate miracole : stăpînirea psihanalizei în zece lecţii sau chineza în somn", şi precizează într-un capitol intitulat „Cenzură" :

> în general, se evită practicarea oricărei forme de cenzură care înseamnă confiscarea dreptului fiecăruia dc a gîndi el însuşi. în consecinţă, decît exercitarea unei cenzuri, se preferă prezentarea pc rafturi a tuturor punctelor dc vedere. Dezechilibrul fondurilor îl reflectă pc cel al ediţiilor şi nu exprimă

CCIII Politica dc achiziţii a serviciului dc tipărituri dc la B.P.L, document dactilografiat, octombrie 1987, p. 4 şi 10.

alegerea făcută dc responsabili.

Aceştia nu practică cenzura politică sau ideologică, dar pot fi determinaţi, în numele adevărului istoric, să respingă anumite cărţi. Astfel, în domcnul istorici, cărţile lui Faurisson şi Rassinicr nu figurează la B.P.L, pentru că neagă politica dc exterminare pusă în practică dc nazişti, în ce priveşte *Mein Kampf* ediţia legală, însoţită dc procesul dc la Niinbcrg, a fost cumpărată în trei rînduri diferite. Dar exemplarele dispar îndată ce sînt puse pc raft, iar responsabilii au renunţat să asigure completarea lor.

Din grija dc a nu încuraja practici periculoase, sînt excluse anumite scrieri sectare, cărţile dc vrăjitorie, cărţile consacrate drogurilor, care furnizează adevărate reţete, cărţile imorale. S-a .renunţat, dc asemenea, la achiziţionarea cărţii *Suicide, mode d'emploi.*

în alte domenii, ca literatura, fotografia, se încearcă să se facă distincţia între erotism şi pornografic. O dată făcută, sînt achiziţionaţi doar clasicii scrierilor erotice.

Totuşi, nu toate recomandările cuprinse în acest raport întrunesc unanimitatea printre bibliotecarii de la B.P.I. Mai putem remarca faptul că, ţinînd cont de eterogenitatea formaţiei şi a statutului, de specificitatea fiecărei configuraţii politice şi ideologice locale, nici o tipologie a actelor de cenzură din biblioteci nu poate face obiectul unui consens.

O astfel de clasificare ar fi, de altfel, diferită în alte tipuri de instituţii, precum bibliotecile de spitale, de întreprinderi sau de închisori, unde criteriile de selecţie sînt elaborate în funcţie de publicul specific pe care îl deservesc şi de organismele de gestiune. De exemplu, în bibliotecile de spitale, circulă liste de cărţi selectate, publicate în *Le Chariot - Bulletin de liaison des bibliotheques de malades des hopitaux, des maisons de cure et de retrăite.*

Redactorii, într-o rubrică intitulată „Atenţie la următoarele cărţi[11]", atrag în mod special atenţia bibliotecarilor asupra lucrărilor care evocă suferinţa, boala, suicidul, moartea şi riscă să producă depresii cititorilor. Tot ei îi pun în gardă cu privire la evocarea sexualităţii; de exemplu, o dare de seamă critică pe marginea cărţii lui Jacques Lacarriere, *Mărie d'Egypte,* semnalează faptul că „cruzimea anumitor pasaje face ca această carte să fie rezervată unui public informat şi cultivat". Selecţiile nu încurajează cărţile ce tratează subiecte considerate ca prea specializate, ceea ce-l determină pe unul din redactori să scrie referitor la *Yoshe le fou,* de I. B. Singer: „roman prea tipic evreiesc pentru a interesa un public larg, îndeosebi din cauza numeroaselor expresii în idiş". Difuzarea acestei rubrici

„Atenţie la următoarele cărţi" provoacă polemici; într-unul din numerele din *Chariot,* un psihiatru consideră că o asemenea rubrică nu se justifică şi remarcă : „[...] bolnavul, chiar muribund sau depresiv, rămîne un om care face parte din comunitatea oamenilor, căruia literatura i se mai adresează încă [...]. De ce să nu-l tulburi pe un bolnav? Boala nu suprimă capacitatea de a fi om şi de a rămîne sensibil la aventura umană"[CCIV] [CCV]. Ca răspuns la acest protest, preşedinta Asociaţiei bibliotecilor de spital din Strasbourg consideră „nefast să oferi unui bolnav, care e deja un om mai fragil decît un om sănătos, cărţi dure şi uneori deznădăjduitoare, care îi emoţionează chiar şi pe oamenii în excelentă stare fizică" şi consideră că trebuie propuse bolnavilor lecturi de divertisment[CCVI].

Taxate drept „lecturi proaste" la Biblioteca publică de informare, cărţile de pur divertisment devin deci „lecturi bune" în bibliotecile spitalelor, fiecare cu ce-i place...

Documentul 15. - *Extrase din rubrica* Atenţie la următoarele cărţi *din revista* Le Chariot *(1985 şi 1986).*

AVRIL Nicole. - *Jeanne*
Flammarion, 1984, 257 p., 70 F., F.B. tipăritură.

Chirurg dc inimi, eroina este un adevărat Don Juan feminin. Această carte foarte bine scrisă nu este recomandată din cauza unei sinucideri şi a unei morţi prin răzbunare.

DESVIGNES Luccttc. - *Clair de tiuit*
Fayard, 1984, 370 p„ 89 F.
Lungi meditaţii monotone despre trecut.

EPHRON Nora. - *C'est citit, dit-elle*
Laffont, 1984, 185 p.,62 F., (traducere din americană), tipăritură bună.
O ziaristă, care serie cronici culinare, îşi povesteşte într-un mod extravagant, dar deloc caraghios, certurile cu soţii, cu psihiatrul şi cu prietenii ci.

ERNAUX Annic. - *La Place*
Gallimard, 1983, 113 p., 48 F., F.B. tipăritură.
Povcstitoarca trasează portretul tatălui ci mort dc curînd şi explică ce îi despărţea. O carte pudică, foarte bine scrisă, dar deprimantă (povestea morţii tatălui).

FERN1OT Jcan. - *Le Chien-Loup*
Nu este văzută decît partea proastă a oamenilor şi a lucrurilor.

FRAIN Ircnc. - *Modern style*

CCIV Cf. Documentul 15.

CCV G. Fcderman, „Censurc or not ccnsurc ?“, *Le Chariot,* nr. 23, I trimestru 1986, p. 5 şi *Le Livre : ses fonctions, sa place et son utilisation ă I'hopital psychiatrique,* teză de doctorat în medicină, Universitatea Louis Pasteur, Strasbourg, 1985.

CCVI *Le Chariot,* nr. 24, trimestrul III, 1986, p. 6.

Lattes, 1984, 476 p., 79 F., tipăritură medie.
Acest roman, care începe în 1912, ne introduce în lumea „cocotelor" şi a plăcerilor din Bclle Epoquc, dar se lungeşte prea mult.
HANDKE Peter. - *Histoire d'enfant*
Gallimard, 1983, 113 p., 48 F, traducere din germană, F.B. tipăritură.
O carte neplăcută la citit, în care copilul este văzut ca stînjcnitor.
JOUBERT, Jcan. - *Le Lezard grec*
Grasset, 1984, 85 F.
Nimic care să atragă atenţia cititorului bolnav în această carte cu un ritm lent.
KUNDERA Milan. - *L'Insoutenable legerte de l'etre*
Un roman prea complicat şi prea lent.
LUDLUM Robert. - *Le Week-End Osterman*
Laffont, „ Best Scllcrs ", 1983, 278 p.
Un roman poliţist obscur şi total plicticos!
MAGNAN Pierre. - *La Maison assassinee*
Dcnocl, 1984, 303 p., 74 F., tipăritură bună.
Un om a scăpat din masacrul în care a pierit întreaga sa familie, pe vremea cînd era încă în leagăn. După ani, se întoarce în satul său pentru a încerca să descopere autorul sau autorii acestei tragedii. Personajele, care poartă în ele nefericire, ură şi însingurare, multiplele ucideri descrise cu lux dc amănunte, uneori Ia limita îngăduinţei, fac din acest roman bine construit şi surprinzător, o lectură puţin recomandabilă pentru bolnavi.
SABATIER Robert. - *Les Annees secretes de la vie d'un homme*
Albin Michel, 1984, 554 p., 89 F.
Un foarte bun roman filozofic, frumos scris, dar prea lung şi cu un subiect poate nu prea „ uşor ". SINGER I. B. - *Yoshe le fon* Stock, 1984, 246 p„ 89 F.
Un roman prea tipic evreiesc pentru a interesa un public larg, în special din cauza numeroaselor expresii în idiş.
ALEXANDRE Philippe, PRIOURET Roger. - *Marianne et le pot au lait*
Grassct, 260 p., 69 F., tipăritură bună.
încă o carte despre economic, criză, viitor... Nu va interesa decît un mic număr dintre bolnavi. SINGER Christianc. - *Les Ages ele la vie*
Albin Michel, 1983, 208 p., 59 F.
Un studiu asupra omului în flecare vîrstă a vieţii, dificil dc urmărit dc către bolnavi.
GASPARD Franţoisc, SERVAN-SCHREIBER Claudc. - *La Fin des immigres*
Le Seuil, 214 p., 69 F.
Problema imigraţiei studiată dintr-un unghi politic foarte angajat.
GIRAULT de COURSAC Paul ct Picrrcttc. - *Sur la route de Varennes*
Table Ronde 1984, 260 p., 85 F., tipăritură bună.
Această povestire, foarte documentată, despre încercarea dc a pleca a lui Ludovic al XVI-lea şi despre arestarea sa la Varennes nu îi va interesa decît pe *adevâraţii* amatori dc istoric.
ROY Claude. - *Permis de sejour*
Gallimard, 1983, 357 p., 85 F., tipăritură medie.

Autorul este atins dc un cancer în 1982, astfel cxplicîndu-sc titlul acestei cărţi pline dc seninătate, dc căldură umană, dc tandreţe.

BANIER Franţois-Marie. - *Balthazar, fils de familie*

Gallimard, 1985, 259 p., 78 F., tipăritură medic.

Povestea clasică şi tragică a unui băiat de 15 ani nciubit şi maltratat dc ai săi : tatăl îl bate, iar mama nu se interesează de el. Căutîndu-şi prietenii în afara casei, Balthazar va fi trădat dc toţi şi va încerca să se sinucidă. Va înţelege în cele din urmă că trebuie să-şi părăsească familia pentru a deveni el însuşi. E un roman de calitate, frumos scris, dar c dur şi deprimant.

BIANCIOTTI Hector. - *Sans la misericorde du Christ*

Gallimard, 1985, 318 p., 85 F., tipăritură destul de mică, *Premiul Femina 1985.*

Argcntiniancă de condiţie modestă, Adelai'dc Marese a fost adusă la Paris de o familie bogată pe post dc învăţătoare. într-o bună zi, se trezeşte abandonată în voia sorţii. Ea va afla ce înseamnă dificultăţile materiale, prieteniile nestatornice, singurătatea, apoi boala şi moartea. Chiar tema acestei foarte frumoase cărţi face din ea o lectură puţin indicată pentru bolnavi.

BRAUDEAU Michel. - *Naissance d'une passion*

Le Seuil, 1985, 474 pagini, 99 F., tipăritură bună, *Premiul Medicis* 1985.

„Paradisul verde ale iubirilor candide" seamănă mai curînd cu infernul în această poveste a dragostei dintre Axei şi verişoara sa Marianne! Sentimente şi dorinţe confuze, incest, toate acestea pc fondul decăderii unei familii burgheze dc provincie. Povestea, pasionantă orice s-ar zice, riscă să-i şocheze pc unii cititori şi să lase un gust amar de dezamăgire.

BROWNE Gcrald A.. - *19, Purchase Street*

Albin Michel, „Special suspense"

Primele 100 de pagini ale acestui roman poliţist sînt captivante, dar apoi decade în pornografic... HOCQUENHEIM Guy. - *La Colere de l'agneau*

Albin Michel, 1985, 565 p., 98 F., tipăritură bună

Un roman mare, foarte dens, care necesită, pentru a putea fi apreciat, o bună cunoaştere a istoriei vechi şi a Noului Testament. Nu este o carte pentru „marele public".

MAC CULLOUGH Colleen. - *La Passion du Dr Christain*

Belfond, 1985, 352 pagini, 89 F.

Această carte, radical diferită dc precedentele romane ale autorului, ne oferă viziunea unei lumi dezumanizate, iar povestea este foarte greu dc urmărit.

MANCEAUX Michelc. - *Le Voyage en Afrique de Lara Simpson*

Le Scuil, 1985, 250 pagini, 82 F., tipăritură bună.

Această carte, cu o atmosferă angoasantă şi cu acţiune ce demarează lent, ne conduce pe urmele eroinei într-o ţară din Africa, supusă unei dictaturi sufocante. Lara a pomit în această călătorie pentru a-şi regăsi fiica plecată dc cîţiva ani. E o poveste care nu prezintă decît puţin interes pentru cititori obosiţi. MAZEAU Jacqucs. - *La Ferme d'en bas*

Balland, 1985, 254 pagini, 79 F., tipăritură medie.

La începutul secolului, o familie dc ţărani din centrul Franţei. Julic încearcă să scape dc

relaţia incestuoasă la care o obligă tatăl ci, căsătorindu-sc cu un tînăr student, fiu dc burghez. Dar, în contact cu aceşti oameni violcnţi şi rudimentari, tînărul sc apucă dc băut şi decade. E o carte plină dc ură şi dc violenţă, iar povestirile despre incest nu sînt neapărat pe placul tuturor cititorilor...

5. De partea cititorilor : minuscule strategii

Cel puţin la un prim nivel al analizei, cititorul este miza, atît a conflictelor care apar între organismele de tutelă şi bibliotecari, referitoare la alcătuirea fondurilor, cît şi a cenzurilor comise uneori de unii sau de ceilalţi. Intr-adevăr, cititorul c destinatarul cărţilor propuse pe rafturile bibliotecilor, este cel în faţa căruia municipalităţile şi bibliotecarii se tem să nu facă propagandă în favoarea unor teze politice, filozofice sau etice, pe care le resping, şi ale cănii opinii se tem să nu i le zdruncine.

în perioada actuală, dacă municipalităţile intervin în mod discret sau brutal în alegerea cărţilor ai căror stăpîni unici rămîn, în general, bibliotecarii, cititorul este extrem de absent.

în prima jumătate a secolului, cîţiva cititori aleşi dintre notabilităţi şi dintre profesori aveau pîinea şi cuţitul, cel puţin în bibliotecile al căror personal nu era format, dar creşterea producţiei editoriale, dezvoltarea lecturii publice şi profesionalizarea au condus la o răsturnare a situaţiei. în cele cîteva comitete consultative care au fost menţinute în cîteva mari biblioteci, unii membri de asociaţii sînt consideraţi ca reprezentanţi ai cititorilor ; ei exercită un anumit control asupra orientărilor şi a pluralismului colecţiilor, însă rar au disponibilitatea necesară pentru a interveni concret asupra conţinutului fondurilor.

în ce-i priveşte pe membrii comitetelor sau comisiilor de lectură, am văzut deja că erau aleşi mai curînd pentru poziţiile lor ideologice decît în funcţie de competenţele lor reale.

Se poate întîmpla ca şi cititorii să se mobilizeze împotriva cenzurii. După înfiinţarea unei comisii de lectură a cărţilor pentru

copii la Paris, un comitet de cititori scrie într-o scrisoare adresată primarului : „Refuzăm să fim deposedaţi de rolul nostru educativ. Cerem deci desfiinţarea oricărei instanţe ce deţine puterea abuzivă de cenzură [...], rămînînd în acelaşi timp favorabili comitetelor

de lectură la care să participe bibliotecari, cititori aleşi şi care să aibă un rol consultativ[41'].

Bibliotecarii care trebuie, în exerciţiul funcţiunii lor, să cunoască cititorii, practicile lor de lectură şi aşteptările lor faţă de bibliotecă, stabilesc cu publicul legături care pot influenţa alegerea anumitor titluri. Fie în timpul discuţiilor informale, fie scriind într-un caiet de sugestii pus la dispoziţia lor, cititorii pot să propună cumpărarea unor cărţi pe care vor să le consulte sau, mai rar, temele pe care ar vrea să le vadă dezvoltate.

Nici o politică de achiziţii nu poate totuşi să evite separaţia dintre nevoile efective ale fiecărui cititor şi nevoile presupuse ale cititorilor în ansamblu. Fără să-şi dorească să organizeze zilnic fondurile de carte, cititorii strîng uneori în suflet o anumită ranchiună, ce nu exclude patima, împotriva acestei instituţii unde rătăcesc ore întregi în căutarea cărţilor care lipsesc sau care n-au figurat niciodată pe raft, în afară de cazul cînd caută cu disperare, asemenea cititorilor lui Borges, cartea care să le ofere cheia tuturor celorlalte cărţi sau poate cheia modului de clasificare a bibliotecii... Pe durata acestor căutări zadarnice, se întîmplă frecvent ca ei să dea peste cărţi pe care n-ar vrea pentru nimic în lume să le introducă în bibliotecile personale, nici să le ofere prietenilor şi încă mai puţin să le lase Ia îndemîna necunoscuţilor, asupra cărora ar putea avea efecte dezastruoase. Prin aceasta, cititorii resimt uneori dorinţa de a marca un teritoriu a cărui organizare le scapă şi de a-şi apropria fonduri pe care nu ei le-au constituit, pe care trebuie să le împartă cu alţii şi al căror control ar vrea să şi-l asigure în calitate de destinatari[2]. Grija pentru pluralismul colecţiilor nu intră în logica cititorului, de vreme ce unul din aspectele care îl deranjează cel mai mult în biblioteca publică este tocmai faptul că trebuie să o împartă cu alţii. Atunci cînd îşi face griji pentru ceilalţi cititori, este, în general, pentru a-i proteja de ceea ce consideră el drept „cărţi proaste[44], într-o atitudine ce îi permite să-şi asigure în acelaşi timp o autoritate asupra bibliotecii şi asupra lecturilor celorlalţi.

Cînd un cititor e profund şocat de prezenţa sau de absenţa anumitor cărţi, calea cea mai directă este de a sugera bibliotecarilor să pună ori să scoată cartea sau cărţile considerate indezirabile. Toţi bibliotecarii îşi amintesc anecdote referitoare la demersurile virulente făcute de cîţiva cititori. Pe unele le-am povestit deja într-un capitol precedent[CCVII], dar o vom adăuga şi pe aceasta :

CCVII„Ccnsure dans les bibliotheques municipalcs?", *La Gazette des communes,* 18-31 mai 1987.

[2] Despre practicile dc apropriere şi de privatizare în bibliotecă, cf. J.-F. Barbier-

> Periodic, dc-a lungul carierei mele, am avut parte dc plîngcri din partea cititorilor. Dc exemplu, în anii cincizeci, am primit într-o zi vizita unei mame indignate pentru că i se împrumutase fiicei sale *Corps et Am,* dc Maxcncc Van der Mccrsch'. Este un roman dc amintiri din lumea medicală, scris dc un autor catolic... nu c nimic grav! I-am spus : - Dar, doamnă, ce a putut să o şocheze pe fata dumneavoastră? - E prea dc tînără, îmi răspunde ca. - Aha! dar ce vîrstă arc fiica dumneavoastră? Ei bine, această tînără fată îşi termina studiile la liceu şi avea 17 sau 18 ani!

Demersurile întreprinse de cititori pe lîngă bibliotecari nu au întotdeauna ca obiect retragerea cărţilor de pe rafturi, ci şi protestul contra reprezentării insuficiente a anumitor genuri; e vorba, în general, de cărţile religioase sau politice care reprezintă propria lor orientare.

Unii cititori decid să se adreseze direct instanţei superioare, cerînd municipalităţii sau consiliului general retragerea unei cărţi. Aceste reclamaţii se referă adesea la cărţi erotice, precum *L 'Histoire de l 'erotisme,* de Lo Duca ; *Erotica II: les petits oiseaux* sau *Venus erotica,* de Anai's Nin.

Cele mai frecvete doleanţe privesc benzile desenate, din cauza imaginilor şi a textelor considerate pornografice, dar şi din motive politice ; astfel, într-un mare oraş din provincie, un locotenent din armată i-a împărtăşit tulburarea sa unui primar de arondisment, în legătură cu prezenţa seriei *Chroniques de fin de siecle* de Bucquoy, dedicată lui Ulrike Meinhof, din Fracţiunea armatei roşii germane, ceea ce a determinat bibliotecarii să nu dea la împrumut o bandă desenată a aceluiaşi autor, pe care tocmai o achiziţionaseră : *Mourir ă Creys Malville.*

Municipalităţile au fost întotdeauna sensibile la plîngerile propriilor alegători, repercutîndu-le asupra bibliotecarilor sau, uneori, îşi trimit un reprezentant să ridice cărţile incriminate. Colectivităţile se tem în special de scandalul pe care l-ar putea provoca prezenţa în bibliotecă a cărţilor lovite de interdicţie sau de vreun proces pentru „ultraj contra bunelor moravuri[CCVIII] şi, mai pe larg, de difuzarea unei proaste imagini în rîndul electoratului.

Chiar dacă asemenea atitudini sînt minoritare printre cititorii

---

Bouvet, „La bibliothdquc, ou lc savoir-fairc et la ruse", *Publics â l'oeuvre.*

' Cf. „Dc la alegerea bună la tehnicile dc cenzură".

CCVIII[1] Scriitor francez, Maxcncc Van der Mccrsch (1907-1951) era un creştin militant, care a descris în romanele sale peisajele din Nord şi viaţa ţăranilor şi a muncitorilor *(La Maison dans la dune, L Empreinte de Dieu).* în *Corps etAme,* el face o critică a mediilor medicale. îi datorăm, dc asemenea, *Vie du cure d'Ars* şi *La Petite Sainte Therese.*

bibliotecilor, ele sînt totuşi vechi. Astfel, în 1867, la Saint-Etienne, unii locuitori au protestat împotriva prezenţei cărţilor considerate nonconformiste sau revoluţionare în bibliotecile populare : broşuri anonime îi redau, în parte, pe Balzac, Louis Blanc, Lamannais, Enfantin, Fourier, Michelet, Pascal, Proudhon, Taine, Rabelais, Renan, Rousseau, Voltaire. Romanul e atacat cu predilecţie, pentru că este bănuit că trezeşte pasiuni : George Sand este acuzată de propovăduirea adulterului, iar Eugene Sue, de criticarea căsătoriei şi de justificarea suicidului.

Pentru a-şi atinge scopul, cititorii aleg uneori căi mai obscure. Unii dintre ei, arogîndu-şi rolul de cenzori benevoli, fac să dispară cărţile pe care nu doresc le vadă difuzate, ascunzîndu-le în bibliotecă, furîndu-le sau împrumutîndu-le în mod sistematic.

In timpul războiului din Algeria, conservatorul unei biblioteci de provincie şi-a procurat cu dificultate cincisprezece exemplare din *La Question,* de Henri Alleg, publicată în ziarul mensual *Temoignages et documents'.* Cîteva luni mai tîrziu, el îşi dă seama că cele cincisprezece numere sînt sistematic împrumutate. Mirîndu-se în cele din urmă, a constatat că zeloşii cititori erau cu toţii membri ai unui comitet legal de apărare a Algeriei franceze şi că împrumutau revista pentru a nu fi citită de alţii.

Alţi cititori taie frazele care le displac din cărţi sau de pe coperte - asemenea celui ce ştergea în mod sistematic numele editurii Maspero - sau smulg pagini şi chiar capitole, care li se par că îi pun în pericol pe ceilalţi cititori.

Aceste demersuri clandestine, prin care cititorii încearcă să-şi pună amprenta pe alcătuirea fondurilor bibliotecii, sînt inacceptabile pentru bibliotecar, care îşi apără în acelaşi timp munca depusă şi serviciul public deservit, în măsura în care ele perturbă transmiterea cărţilor către ansamblul cititorilor şi nu fac decît să se adauge furturilor şi degradărilor ce nu au alte motive decît însuşirea frauduloasă[CCIX CCX].

Şiretlicurile la care apelează cititorul pentru a-i împiedica pe ceilalţi de la lectura cărţilor ce-l şocheză nu se constituie niciodată într-o strategie. O strategie implică, într-adevăr, punerea în practică a

---

CCIX în martie 1958, după cc a fost confiscată *La Question,* publicată la Editions dc Minuit, „Centrul dc informare şi dc coordonare pentru apărarea libertăţilor şi a păcii" face ca textul să apară în ediţia scmi-lcgală din *Temoignages et documents.* Cf. B. Stora, „Unc ccnsurc dc guerre qui ne dit pas son nom. Algcric, annccs 1960", *Censures, de la Bible aux larmes d'Eros,* p. 54.

CCX Asupra acestui subiect, vezi : *Le voi et la degradation des livres en bibliotheques : / 'exemple parisien de la Bibliotheque publique d'information du centre Georges Pompidou,* dc Agncs Dumont-Fillon, Mcmoirc dc l'ENSB, 1986.

' M. de Certeau, *L'lnvention du quotidien : I. Arts defaire,* p. 21.

unei succesiuni de acţiuni calculate, în funcţie de un raport de forţă, care vizează atingerea unor obiective îndepărtate, şi care, aşa cum a arătat Michel de Certeau, „postulează un loc susceptibil de a fi circumscris ca fiind ceva propriu şi deci de a servi de bază unei gestiuni a relaţiilor sale cu o exterioritate distinctă[143]. Dacă municipalitatea sau consiliul general, care sînt gestionarii şi proprietarii bibliotecii, şi bibliotecarul, care e împuternicit de către ele, dispun de un loc în acelaşi timp material şi simbolic, ce le este propriu, cititorul se află în acea poziţie de exterioritate care îl plasează mereu pe teritoriul altuia. Cititorul ştie bine că nu poate decide asupra politicii de achiziţii, că biblioteca nu-i aparţine şi că, deşi este principalul ei destinatar, împarte acest privilegiu cu toţi ceilalţi cititori. El nu poate deci decît „să dea lovituri[44] şi să se mulţumească cu o tactică de pe o zi pe alta, punînd cap la cap resturile unor strategii fără a putea să le capitalizeze, adică fără a avea controlul asupra timpului. într-adevăr, tactica „n-are drept loc decît pe cel ocupat de altul. Ea se insinuează, fragmentar, tară a-l cuprinde în întregime, fără a-l putea ţine la distanţă. Ea nu dispune de o bază unde să-şi capitalizeze avantajele, să-şi pregătească expansiunea şi să-şi asigure independenţa faţă de circumstanţe. Locul *propriu* este o victorie a locului asupra timpului. Dimpotrivă, din cauza non-locului său, tactica depinde de timp, atentă *să-i prindă din zbor* posibilităţile de profit. Ceea ce cîştigă nu păstrează. Trebuie jonglat constant cu evenimentele pentru a face din ele adevărate *ocazii.* Cel slab trebuie să profite în permanenţă de forţe care îi sînt străine. El o face în momentele oportune, cînd combină elemente eterogene [...], dar sinteza lor intelectuală nu are ca formă un discurs, ci decizia însăşi, ca act şi mod de a *prinde* ocazia"[CCXI].

Dacă cea mai mare parte a cititorilor se mulţumeşte să „prindă ocazia" prin intervenţii derizorii, alţii dau dovadă de o organizare specială, dar care nu le permite să controleze în mai mare măsură nici achiziţiile, nici compunerea fondurilor ; astfel, acei cititori, favorabili Algeriei franceze, care se aliau pentru a împrumuta *La Question,* nu puteau împiedica achiziţionarea ulterioară a altor .cărţi care criticau atitudinea armatei, denunţînd tortura, şi nici înlăturarea de pe rafturi a cărţilor ce criticau colonialismul. în momentul în care o fac, cititorii gustă totuşi, prin aceste intervenţii minuscule, plăcerea de a manipula şi iluzia de a-şi depăşi neputinţa în faţa unor raţionalităţi care le scapă.

CCXI M. de Certcau, *op. cit.,* p. 21.

IV

Cronica cenzurilor obişnuite

Despre cenzură ca pasiune obişnuită...

Această ultimă parte se referă la trei „afaceri[CCXII] de cenzură, reprezentative pentru cutare sau cutare perioadă, la practici şi strategii întrebuinţate de diverşi protagonişti.

Pentru ca o „afacere[11] de cenzură să iasă la lumină, e necesar ca între parteneri să se producă o ruptură de consens în legătură cu ce trebuie şi cu ce nu trebuie să apară în biblioteci. De exemplu, faptul că ancheta efectuată în mediile de bibliotecari nu revelă cenzuri directe făcute recent de membrii municipalităţilor gerate de partidul socialist nu ne permite să deducem că cenzura este total absentă din aceste biblioteci. O asemenea constatare este, poate, revelatoare doar pentru faptul că există un acord între municipalităţile socialiste şi bibliotecarii lor în legătură cu cărţile admisibile şi cu cele intolerabile.

Cele trei studii de caz relevă interacţiunile ce se ţes între bibliotecari şi aleşii locali cu privire la achiziţiile din bibliotecă, reconstituind trama relaţiilor şi a experienţelor cotidiene. Aşa cum a arătat Georg Simmel : „Interacţiunile sînt atomii societăţii. Ele determină întreaga duritate şi elasticitate, toată culoarea şi uniformitatea vieţii sociale, care ni se pare atît de clară, dar e totuşi atît de misterioasă[111]. Am vrut să arătăm pasiunile care lucrează în spatele alinierii ordonate a rafturilor, „întreaga gamă de relaţii puse sînt în joc pentru o persoană sau alta, momentane sau permanente, conştiente sau inconştiente, efemere sau profund înlănţuite [...] şi care îi leagă fără încetare pe oameni între ei[112]. Aceste pasiuni şi lupte pentru putere sînt puse în scenă zi de zi într-o teatralizare a rolurilor

CCXIIG. Simmel, in K. Wolff, *The sociology of Georg Simmel,* Glcncoc, Thc Frec Prcss, 1950, pp. 9-10.

[2] *Ihid.*

ce pătrunde în toate aspectele existenţei sociale oricare ar fi locurile unde se desfăşoară.

Cenzura se manifestă cel mai adesea atunci cînd protagoniştii sînt prinşi în jocul pasiunilor : sînt exprimate aici sensibilităţi imediate şi reprezentări

fantasmatice, care nu lasă locul judecăţilor nuanţate, făcîndu-le uneori să-şi descopere aliaţi sau duşmani imaginari. Asemenea atitudini, făcute din exagerare şi prefăcătorie, sînt întărite de faptul că unele conflictele ce apar în biblioteci sînt puternic impregnate de antagonisme politice ; domeniul acţiunii politice este, prin excelenţă, acela unde imaginea pe care şi-o face fiecare despre partea adversă este tipizată pînă la extrem. Uneori, luptele politice fac să se uite că miza lor rezidă în „repartizarea posturilor de conducere*[CCXIII] şi în „satisfacerea unor interese de natură extrem de diversă**[1] de ordin ideologic, economic şi cultural. Dar conflictele nu corespund doar unor mobile logice şi raţionale ; teatralizarea lor introduce în trama cotidianului violenţe multă vreme reţinute, versiune, aici negativă, distrugătoare, a constatării conform căreia „nimic n-are valoare, pentru om ca om, dacă nu o *poate* face cu *pasiune"*[CCXIV].

Povestirile pe care le vom prezenta se bazează pe mărturii ale bibliotecarilor şi pe documente ce provin de la administraţiile de tutelă. Decît să aplicăm o grilă de analiză exterioară, unor mărturii alimentate de pasiuni, am preferat să le redăm cuvînt cu cuvînt, fără a şterge exagerările la care se ajunge uneori.

CCXIII A. Lcmoync, „Le pouvoir : langagc dc l'action politiquc", *Cahiers internationaux de sociologie,* voi. LXXXV, 1983, p. 291.

CCXIV M. Weber, *Le Savant et la politique,* Pion, 1959, rcedit. 10/18, 1986, p. 63.

1. Secretul lacului negru

într-o zi de octombrie în 1950, învăţătorul din O., o mică comună din Seine-et-Oise, cerceta lada de cărţi ce îi fusese remisă din partea bibliotecii centrale.

De la crearea bibliotecii centrale de împrumut de la Versailles în 1946', comunele cu mai puţin de 15.000 de locuitori din departament sînt, într-adevăr deservite de un bibliobuz care aduce cărţi, o dată la două-trei luni, pentru a fi împrumutate gratuit populaţiei locale. Aceste depozite se organizează în general într-o instituţie publică, cel mai adesea la şcoală sau la primărie, învăţătorul sau secretarul primăriei asigurînd funcţia de depozitar. Bibliotecile centrale de împrumut, reparînd „marea sărăcie a bibliotecilor franceze[CCXV], joacă un rol de pionier în dezvoltarea lecturii publice în comune. Cea mai mare parte a acestora nu dispun de biblioteci: „Manifestările spontane care salută sosirea bibliobuzului în cea mai mare parte a departamentelor, reclama făcută de copiii din şcoli, primirea de care se bucură bibliotecarii aflaţi în turneu, scrisorile de mulţumire şi de încurajare primite la centre, donaţiile de cărţi şi bani propuse ici şi colo, bibliotecile care se creează pornind de la depozitul de cărţi al bibliotecii centrale, comitetele locale de lectură ce se constituie, sînt tot atîtea semne reale ale atracţiei exercitate de aceste biblioteci ambulante asupra populaţiei rurale. Ele sînt de asemenea dovada că gustul cititului subzistă şi că sînt suficiente cîteva cărţi bine alese

CCXVDeoarece legea din 26 martie 1946 suprimă cele nouă centre regionale create prin ordonanţa din 24 octombrie 1945, acestea sînt transformate în biblioteci centrale dc împrumut (hotărîrca din 5 martie 1946) ; astfel a luat naştere B.C.P. din Versailles.

[2] Jcan Bleton, „La lccture publiquc en France", *Notes documentaires et etudes* nr. 918, La Documcntation franţaise, iunie 1948, p. 14.

' Ibid.

pentru a-l trezi"[3].

Or, învăţătorul din O., răsfoind cărţile ce i-au fost aduse în depozit, descoperi în primele pagini ale unui roman, *Le Secret du lac noir,* de Henri de Monfreid, un pasaj care-l făcu să se înfioare :

> Sc observă că într-o anumită perioadă termitele cu aripi ies din pămînt, alungate dc cele muncitoare. Aceste fiinţe inutile sc urcă la ccr, dar, curînd, aripile lor fragile sc dezlipesc, iar ele cad epuizate pc pămînt, unde nimeni nu le bagă în scamă.
>
> Tot astfel, în viitorul condus dc progres, sc vor naşte în comunitatea umană fiinţe neînţelese care îşi vor păstra aripile visului ; ele vor încerca să sc avîntc spre lumină, dar vor fi doborîtc, călcate în noroi, nimicite şi devorate dc mulţimea oarbă, ai cărei sărmani ochi, din cauza tenebrelor, nu vor mai putea vedea lumina divină.
>
> Dc curînd, un bătrîn paroh, uitat dc episcopia dc care ţinea, păstra, în capela rustică a acelor sate, candela sacră la care venea toată lumea să-şi rcaprindă flacăra credinţei. Duminica dimineaţa, glasul clopotului dc bronz îşi lua zborul peste văgăunc şi vîlcclc pînă la cel mai îndepărtat adăpost. Fiecare îl asculta ca pc o chemare a celui cc nu uită pc cea mai umilă creatură a sa şi veneau cu toţii. Atunci, la licărirea luminărilor din ceară brună, în parfumul dc tămîic, aceşti oameni dc la munte care sc strîngcau în ciuda zăpezii, a vîntului şi a duşmăniei muntelui, aceşti oameni crescuţi cu gîndul la cît sînt dc slabi, ascultau cuvintele misterioase ale preotului aplecat asupra cărţii dc rugăciuni. în penumbra calmă a altarului, broderiile din aur ale patrafirului le păreau ca o reflectare a unei lumini supranaturale, pentru că în acest moment un milenar atavism le reda, din adîncul sufletului, credinţa naivă a primului om.
>
> Sc întorceau dc aici încrezători şi întăriţi, plini dc acea speranţă în care tristeţea, invidia şi durerea sc dizolvă într-o senină resemnare.
>
> Toate acestea au dispărut; şcoala primară şi-a făcut datoria[CCXVI].

Continuîndu-şi lectura, învăţătorul găseşte motive de a-şi spori indignarea. Trasînd portretul unui tăietor de lemne pe nume Balbigueres, Henri de Monfreid scrie într-adevăr :

> Oamenii ca Balbigueres, crescuţi în lupta corp la corp cu natura, nu cunoşteau invidia şi răutatea ; lupta pc care o duceau zi dc zi era fără ură ; ci aveau adversari, dar nu duşmani, fără să le spună cineva că sînt victime ; dar filantropii au stins flacăra credinţei lor naive cu suflul îngheţat al unei raţiuni primare[CCXVII].

Apoi, evocînd modul în care Mihaela, una din fiicele tăietorului de

---

CCXVI H. dc Monfreid, *Le Secret du lac noir,* Paris, reedit. S.E.P.E., 1948, p. 8 (prima ediţie Gallimard, 1941).

CCXVII *Ibid.,* p. 10.

lemne, a învăţat să citească, autorul continuă în aceşti termeni :

> Prosper a remarcat imediat sensibilitatea profundă a Mihaclci şi dragostea lor pentru animale i-a apropiat. Ca şi jos, la căsuţa din cîmpic, el s-a ocupat dc acest spirit tînăr şi a început să-l instruiască. Moş Jose a remarcat adevăratul sens al acestei simpatii şi adesea venea chair să asculte lecţiile predate cu răbdare.
>
> Mihaela fusese respinsă încă dc la început dc profesoara dc la şcoala din Osseja, care nu putea să o înţeleagă : dc la început, în virtutea poreclei dc *simpla,* şi din cauza timidităţii sale, a considcrat-o idioată. Niciodată n-a reuşit să o înveţe primele elemente dc lectură şi, după cîteva luni, l-a rugat pc tatăl ci să n-o mai trimită la şcoală.
> Cu Prosper, era cu totul altfel ; ai fi zis că s-a întîmplat un miracol. După cc a trecut dc primele dificultăţi, a progresai cu o extraordinară rapiditate şi, după doi ani, i-ar fi putut da lecţii bătrînci domnişoare dc şcoală comunală cu privire la multe idei generale pc care învăţămîntul primar şi obligatoriu lc ignoră.
> Copila prinsese gustul cărţilor, iar Prosper se străduia să i lc procure[CCXVIII].

Cu o mînă nervoasă, cititorul subliniază pasajele din text care i-au provocat furia. Frazele astfel subliniate arată că atacurile împotriva şcolii laice sînt cele ce l-au indignat atît de tare pe învăţător. într-adevăr, acesta din urmă a subliniat cu o linie, acuzînd pasajele următoare : „Toate acestea au dispărut; şcoala primară şi-a făcut datoria." [...] „filantropii au stins flacăra credinţei lor naive cu suflul îngheţat al unei raţiuni primare." [...] „idei generale pe care învăţămîntul primar şi obligatoriu le ignoră".

Totuşi, cartea incriminată e în ansamblu greu de redus doar la pasajele în care Henri de Monfreid îşi permite cîteva libertăţi faţă de Istorie, atunci cînd îşi exprimă opoziţia atît faţă de raţionalismul ideologiei „progresului", cît şi faţă de spiritul laic şi faţă de comunism. Diverse cercetări au demonstrat că, într-adevăr, campania şcolară, fie că urmează făclia călăuzitoare a Bisericii Reformei catolice sau luminile învăţămîntului republican, are un acelaşi obiectiv : eradicarea graiurilor, transformarea obiceiurilor şi a cutumelor poporului considerat primitiv, versatil, obscurantist, pentru a realiza unitatea religioasă sau unitatea naţională. De altfel, exaltînd mai curînd imaginea „primitivului sfînt" din culturile populare decît religia creştină, Henri de Monfreid pare animat mai mult de spiritul anticonformist care îl caracterizează decît de credinţa catolică

CCXVIII *Ibid.,* p. 14.

militantă (afară de cazul în care a fost influenţat de întoarcerea la tradiţii predicată de ideologia de la Vichy[CCXIX]), lucru dovedit şi de faptul că ia partea culturii populare în fragmentul următor, subliniat de altfel şi de învăţătorul O., pentru că se termină cu o nouă diatribă prin care se acuză şcoala primară de toate relele :

> în clipa aceea, cîinclc lui Roland, rămas afară, începu să urle a moarte. Cele două femei îşi făcură cruce.
>
> Roland, fără a fi superstiţios, nu glumea niciodată cu credinţele populare : nu-i plăcea să-şi audă cîinele scoţînd acest urlet lugubru. Pomi spre uşă cu puşca, din obişnuinţă de vînător. Văzu discul lunii ridicîndu-sc din pădure şi copacii profilîndu-sc în lumina lăptoasă a cerului.
>
> - Luna l-a făcut să urle...
> - Nu, nu luna, răspunse o voce în noapte. Pasărea care aduce nenorociri s-a pus pe acoperişul casei in care ai intrat...
>
> Era Prosper care, din pragul cabanei sale, văzuse o cucuvea oprindu-sc pe acoperiş. Totuşi, nu era superstiţios, precum cei simpli sau primitivi, dar nu îşi permitea să nege ceea ce scapă înţelegerii şi, din această cauză, să dispreţuiască tradiţiile populare.
>
> întemeiate sau nu, avea prea puţină importanţă ; era suficient că existau pentru a crea o lume imaginară în afara realului, unde oamenii să-şi poată satisface nevoia dc miraculos, dorinţa unui dincolo care ascunde prăpastia neantului şi înlătură un pic din grozăvia morţii. Se abţinea să se împotrivească acestor vestigii păgînc pentru că supravieţuirea lor denota un suflet capabil încă dc „a crede", după cum verdele dc sub scoarţa desfăcută cu unghia îl anunţă pe grădinar că ramura nu c moartă şi că mai poale înfrunzi. [...]
>
> Educaţia laică şi primară au avut grijă să distrugă toate formele dc religie, dar au mai rămas cîţiva cărbuni încinşi sub cenuşă[CCXX]...

Intîlnirea dintre cititorul laic şi autorul cuprins de „credinţa naivă a primului om“ s-ar fi putut încheia aici. Păstrîndu-şi pentru el indignarea, învăţătorul ar fi admis în forul său interior că trebuie să se găsească în transportul de cărţi ce i-a fost trimis, sau în cele ulterioare, şi alte texte, care să atace religia sau să celebreze rolul şcolii primare laice ; aceste texte ar contrabalansa atunci impresia produsă de *Le Secret du lac noir* în ochii eventualilor cititori care ar citi cartea fără detaşare. învăţătorul ar mai fi putut constata şi faptul că, asemenea celor mai multe dintre comunele franceze din anii

---

CCXIX *Le Secret du lac noir* apare în 1941 într-o perioadă în care ostilitatea guvernului dc la Vichy faţă dc spiritul republican c marcată, în special sub presiunea ministrului Educaţiei Naţionale, Jean Chcvalicr, dc măsuri antilaicc şi dc garanţii date dreptei clericale.

CCXX H. dc Monfreid, *op. cit.,* pp. 94-95.

cincizeci, unde lupta dintre laici şi catolici era aspră, şi în acest sat ar fi trebuit să se găsească locuitori care să se scandalizeze de cele scrise de Henri de Monfreid, iar alţii care să le aprobe găsind în ele reflectarea propriilor opinii. Şi, concluzionînd că e mai bine să-i laşi să citească şi pe cei ce cred în cer şi pe cei ce nu cred, învăţătorul O. ar fi putut aşeza cartea alături de celelalte, lăsîndu-se probabil tentat să o ascundă pe fundul lăzii transportului de la B.C.P. din Seine-et-Oise.

Dar, pentru învăţător, cartea pică în momentul cel mai prost. în această perioadă de după război, sindicalismul din învăţămînt, persecutat sub regimul de la Vichy, a pornit un război deschis împotriva şcolii confesionale. Guvernul de la Vichy, dorind să o rupă cu laicitatea republicană şi să restabilească „valorile spirituale, patria, civilizaţia creştină" desfiinţase şcolile normale, franc-masoneria şi organizaţiile sindicale - deci S.N.I. - în 1940, apoi Liga Învăţămîntului în 1942 şi, pe alocuri, reintrodusese catehismul în programele şcolii laice şi acordase un anumit număr de privilegii şcolilor libere, în special reacordarea subvenţiilor înlăturate prin legea Guizot din 1833.

La Eliberare, sindicatele cadrelor didactice, adversare guvernului de la Vichy, se reorganizează[CCXXI], căutînd să-şi ia revanşa în faţa dreptei clericale. Ele obţin de la guvem suprimarea oricăror subvenţii acordate şcolilor libere. Dar, în 1951, R.P.R.-ul lui de Gaulle, profitînd de contradicţiile dintre M.R.P şi S.F.I.O., face să fie votate legile Mărie şi Barange care acordă alocaţii şcolilor libere, cu care 46% dintre francezi sînt de acord iar 42% sînt împotrivă[CCXXII].

Mai general, în anii 1930-1955, tot ce e catolic devine suspect în ochii apărătorilor laicităţii republicane, şi invers, preoţii, aplicînd enciclica papei Pius XI din 1929, interzic catolicilor să-şi încredinţeze copiii acestor locuri „de necredinţă şi dezmăţ" care sînt „şcolile fără Dumnezeu".

Identificarea, ce se face între orice individ şi diferitele grupuri sociale cărora le aparţine şi care constituie identitatea sa socială, era pe atunci extrem de puternică în sînul corpului de cadre didactice din învăţămîntul laic.

înţelegem acum mai bine de ce descoperirea, într-un transport efectuat de o altă instituţie, a unei cărţi care atacă şcoala publică ar putea apărea ca o provocare şi de ce învăţătorul nu rezistă dorinţei de a retrage din rafturile B.C.P. această carte pe care ar dori să o vadă dispărînd în flăcările convingerilor laice.

CCXXI In 1948 şi 1949, au loc Statele generale ale Franţei laice impulsionate dc sindicatele cadrelor didactice.

CCXXII Sursă : A. Prost, *Histoire generale de l'enseignement et de l'education en France,* Nouvcllc librairic dc France, t. 4.

în acest scop, el înapoiază cartea incriminată inspectorului de circumscripţie, care o transmite inspectorului Academiei din Versailles, însoţită de o scrisoare[CCXXIII] în care precizează : „Probabil că învăţătorul s-a emoţionat prea tare. E totuşi neplăcut faptul că un partid răuvoitor încurajează o carte pe care biblioteca centrală o răspîndeşte în public prin intermediul personalului didactic".

Cartea ajunge la conservatorul bibliotecii municipale, directorul B.C.P. din Seine-et-Oise[CCXXIV], care primeşte şi o scrisoare de la adjuncta sa, responsabila B.C.P., prin care-l previne în legătură cu incidentul ; aceasta din urmă regretă faptul că învăţătorul a mers pe calea ierarhiei şcolare în loc să se adreseze bibliotecarilor şi remarcă, nu fără ironie, că „spiritele sînt coapte pentru o lectură publică *dirijată*[1]".

Deoarece proiectul de dezvoltare a lecturii publice rurale susţinut de B.C.P. nu poate reuşi fără participarea corpului didactic, e greu pentru directorul B.C.P. să nu sacrifice *Le Secret du lac noir* pe altarul colaborării. El răspunde, în aceşti termeni, inspectorului Academiei: „Desigur că vom retrage din circulaţie cartea

---

CCXXIII Cf. Documentul 16.

CCXXIV[1] Primele B.C.P.-uri create după război se aflau sub tutela directorului bibliotecii municipale.

Documentul 16. — *Scrisoarea inspecţiei primare prin care e criticată prezenţa cărţii* Le Secret du lac noir *de Henri de Monfreid în depozitul B.C.P. din Versailles în 1950*

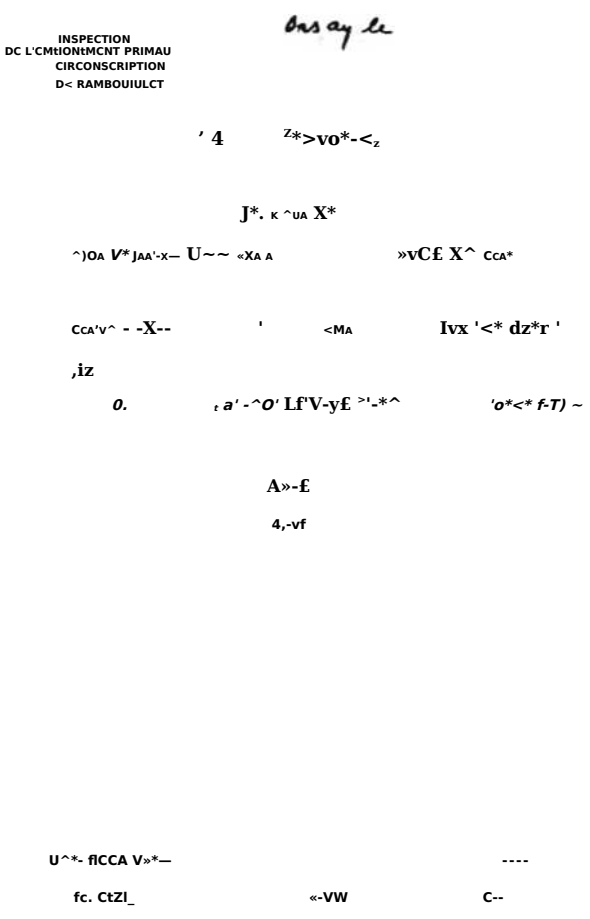

INSPECTION
DC L'CMtIONtMCNT PRIMAU
CIRCONSCRIPTION
D< RAMBOUIULCT

Dns ay le

’ 4 Z*>vo*-<z

J*. K ^UA X*

^)OA V* JAA'-X— U~~ «XA A »vC£ X^ CCA*

CCA'V^ - -X-- ' <MA Ivx '<* dz*r '

,iz

0. ₜ a' -^O' Lf'V-y£ >'-*^ 'o*<* f-T) ~

A»-£

4,-vf

U^*- flCCA V»*— ----

fc. CtZI_ «-VW C--

Documentul 17. - *Răspunsul B.C.P. din Versailles prin care se notifică retragerea cărţii* Le Secret du lac noir *de la serviciul de împrumuturi*

14 Novembre 1950

Le Bibliothdcaire Directeur
de la Bibliothfique Centrale de Prfct de
Seine-et-Oiae,

ă îloneieur l'Inapecteur d'Acaddmie
VERSAILLES

II eat bien entendu que noua allona retirer de la circulation le livre incrimina par Monsieur l'Instituteur d'O. .11 noua avait aimplement dchappd : notre peraonnel n'eat pas aaaez nombreux pour dplucher, de la premidre ă la de miere page, cha- cun de noa 35.000 volumes (environ 15.000 titres diffdrenta . Je n'en ai paa moi-mtfme le temps. Quant aux comptea-rendun bibliographiques, ila paraiaaent, on peut le dire sporadiquement, irrdgulierement, et ne signalent paă toua les ddtails.

D'ailleura, noua confiona lea livrea ă noa correspondants : noua ne lea impoaons paa. Noua ne ceaaons de leur rdpdter qu'ils veuillent bien noua dpnner avis et critiquea. Ils aont eux-mNmea lea premiera juges dea livrea a. recommander parmi lea ddpSta que nou8 leur faieona.

C'est l'eaprit dans lequel une collabora- tion a'est instituie, confiante, entre lea membrea **de** l'enaeignement et notre organiame, qui leur demande **dea** services et leur en rend auasi.

Je profite de l'ocoasion pour vouă remer- aier voua-mSme, Mor.sieur l'Inapecteur d'Acaddmie, de l'interfit que vouă avez toujoura manifesta ă notre oeuvre, et je vouă prie de croire â l'expreaaion de mea sentimenta reapectueux et ddvouda. incriminată de dl. învăţător[11] şi simte nevoia să justifice prezenţa cărţii : „Pur şi simplu ne-a scăpat: personalul nostru nu este atît de numeros încît să purice, de la prima la ultima pagină, fiecare din cele 35.000 de volume pe care le avem[11]'. Dorinţa de a păstra înainte de orice colaborarea, încrederea între bibliotecă şi şcoală, precum şi dorinţa de a menaja susceptibilităţile sînt explicit conţinute în paragrafele următoare : „De altfel, noi încredinţăm cărţile corespondenţilor noştri: noi nu le impunem. Nu încetăm să le repetăm invitaţia de a ne adresa părerile şi criticile lor. Ei înşişi sînt primii judecători ai cărţilor de recomandat printre transporturile pe care le facem. Acesta este spiritul în care s-a instituit colaborarea, pe bază de încredere, între membrii corpului didactic şi organismul nostru, care le cere anumite servicii pentru a le aduce şi el altele[11].

Subliniind faptul că biblioteca aduce servicii membrilor corpului didactic, directorul B.C.P. pare să răspundă micii animozităţi care

răzbate din scrisoarea inspectorului de învăţămînt primar atunci cînd vorbeşte de opera pe care „biblioteca centrală o răspîndeşte în public prin intermediul personalului didactic[11].

Cearta care a opus, în 1929, instituţia şcolară şi comisia ministerială de lectură publică[2] e mai curînd aplanată în perioada de după război. Cea mai mare parte a învăţătorilor primesc cu entuziasm crearea B.C.P., care le permite să dispună de mai multe cărţi decît au avut vreodată bibliotecile şcolare. Aceste biblioteci, create în a doua jumătate a secolului al XlX-lea, primiseră un nou suflu sub numele de „Biblioteci de Şcoală Publică[11], la începutul secolului, graţie organizării de către Liga învăţămîntului a „cantinelor de cărţi[11]. Dar după războiul din 1939-1945, acestea se reduc la cîteva cărţi învechite şi ferfeniţite, închise în dulapul şcolii, şi „incapabile să satisfacă cererile cele mai legitime ale populaţiei rurale[113]. Eşecul se datorează în special lipsei de continuitate din partea municipalităţilor în ce priveşte finanţele, după ce statul se dezangajează începînd cu anii 1890, dar şi faptului că cititorii au preferat căile rătăcitoare ale cititului de romane foileton'[CCXXV] [CCXXVI] [CCXXVII] [CCXXVIII] în defavoarea unei lecturi moralizatoare şi instructive, în cadrul bibliotecilor şcolare.

Cele două instituţii - şcoala şi biblioteca publică - au deci un interes mutual să colaboreze. în plus, pînă în 1975, bibliotecile sînt ataşate de Ministerul Educaţiei Naţionale şi, pînă la descentralizare, inspectorul de Academie este membru de drept - şi adesea preşedinte - al comitetului consultativ.

„în 1950, explică actualul responsabil de la B.C.P. din Versailles, predecesorul meu, care era un om remarcabil, un fost arhivist-paleograf extrem de cultivat şi deschis, se simte obligat să răspundă că va retrage, bineînţeles, cartea. în acea vreme, apărarea bibliotecarilor

---

CCXXV Cf. Documentul 17.

CCXXVI Programul elaborat în 1929 dc comisia ministerială dc lectură publică şi prezentat la congresul internaţional dc la Alger din 1931 e puternic marcat dc dificultatea de a degaja bibliotecile comunale de modelul şcolar. Aşa cum notează Noc Richter : „Reprezentanţii diferitelor trepte dc învăţămînt au exercitat o puternică influenţă asupra lucrărilor comisiei, biblioteca şcolară rămînînd dragă în inima învăţătorilor ; comisia pare să fi dorit reinvestirca acestora cu funcţiile tradiţionale ale bibliotecarului şi a acordat avantaje mari învăţătorilor în bibliotecile departamentale." („La lecture publique en France de 1918 ă 1945“, *op. cit.,* p. 29). Acest proiect la care participă Mario Roustan, ministrul Instrucţiei publice începînd din 1930, şi pionieri ai lecturii publice precum Henri Lcmaître şi Emcst Coyccque, nu reuşeşte din cauza crizei economice.

CCXXVII J. Blcton, „La lecture publique en France", *Notes documentaires et etudes,* nr. 918, p. 14.

CCXXVIII Despre lecturile din mediile populare la începutul secolului, cf. A.-M. Thiesse, *Le Roman du quotidien.* Le Chemin vert, 1984.

consta în a arăta că lucrările nu sînt impuse depozitarilor şi că învăţătorul a greşit neadresîndu-se responsabililor de la bibliotecă. Astăzi, aş răspunde : «în fondul nostru care numără 180.000 de cărţi, deţinem lucrări care îşi permit să critice şcoala primară, după cum avem şi lucrări ce îşi permit să critice şcoala confesională. Adulţii au libertatea să-şi aleagă propria opinie. Aş adăuga că Henri de Monfreid nu poate fi judecat doar din perspectiva poziţiei sale faţă de şcoala laică!»

De asemenea, e posibil ca şi concesia făcută de responsabilul bibliotecii să nu fie străină de controlul exercitat pe atunci asupra lecturilor din mediile populare, după cum o atestă actualul conservator: „Exista o definiţie despre necesitatea neutralităţii bibliotecarului, dar se înţelege că nu era aplicată în cazul lecturii publice. Neutralitatea consta în a cumpăra totul în bibliotecile municipale, atunci cînd bugetul o permitea, dar în cazul B.C.P. nu se putea risca pentru că publicul lor era rural. Iată care era poziţia bibliotecarilor pînă în anii şaizeci*[1].

Aşa se face că, după ce a trecut prin toate treptele ierarhiei, *Le Secret du lac noir* a dispărut de la împrumut la B.C.P. din Seine-et-Oise, ducîndu-şi cu sine secretul în străfundurile arhivelor.

2. Personaje în căutare de cititori

Cel mai râu duşman al bibliotecii este studentul care trudeşte ; cel mai bun prieten al ei e eruditul local, cel care are o bibliotecă personală, care n-are deci nevoie să vină la bibliotecă şi care, la moartea sa, îşi lasă moştenire toate cârfile.

Umbcrto Eco, *De Bibliotheca*

PROLOG

Pînă la sfîrşitul anului 1980, zilele curgeau liniştit la biblioteca municipală din Y. ; cititorii erau rari, iar cărţile, acoperite cu pînză neagră, dormeau împăcate pe rafturile unde praful creştea o dată cu altitudinea.

Cele cîteva persoane în vîrstă - vreo sută la număr - care frecventează biblioteca nu riscă să deranjeze această organizare ordonată : cărţile, despărţite de public printr-un ghişeu de împrumut, nu sînt cu acces liber. Clasate în ordinea sosirii, cărţile nu au la vedere decît un număr de inventar înscris pe cotor iar cititorii nu pot spera să le identifice decît consultînd un registru cronologic sau un fişier de „materii" cu o clasare ipotetică, unde poţi găsi de exemplu *Le Rire,* de Bergson, clasat la rubrica de „Umor".

Se întîmplă prin urmare ca un anumit cititor îndrăzneţ care cere, de exemplu, numărul 9.999, să rămînă decepţionat cînd, după o căţărare periculoasă, bibliotecara coboară cu o carte al cărei conţinut nu corespunde cu ce lăsa să se înţeleagă din titlu. Demersul cel mai curent constă deci în a-ţi alege cărţile dintre cele care tocmai au fost înapoiate de către alţi cititori, la acestea mai adăugându-se cîteva sute

de achiziţii recente, pe care bibliotecarul le lasă la dispoziţia publicului pe cîteva mese şi rafturi accesibile : best-seller-uri, lucrări de vulgarizare a istoriei, eseuri trăite, romane poliţiste şi sentimentale.

Bibliotecara, o fostă secretară generală a primăriei, aflată de mult la pensie, e de altfel prea în vîrstă pentru a mai lua cu asalt rafturile superioare, situate la o înălţime de aproximativ opt metri; cea mai mare parte a celor 12.000 de volume ce îmbracă pereţii rămîn aliniate cuminte în veşmîntul lor negru... probabil în doliu după cititorii lor.

PRIMUL ACT

Dar, de la un timp, municipalitatea, de orientare R.P.R., îşi face alte planuri. Dacă biblioteca a făcut figură onorabilă la începutul secolului, ea nu mai corespunde situaţiei economice şi sociale actuale dintr-un oraş cu mai multe mii de locuitori, în pragul anilor optzeci. Comuna doreşte să modernizeze gestiunea, să crească numărul publicului, şi, ulterior, să transfere fondul de carte într-un local mai vast, pe care l-a achiziţionat de curînd.

Secţia „adulţi" pare să stagneze, cu atît mai mult cu cît secţia pentru copii, încredinţată din 1974 unei angajate temporar, dna A., învăţătoare la pensie, s-a dezvoltat considerabil graţie iniţiativelor ei. Ţinînd cont de creşterea numărului de cititori, este adusă o nouă angajată temporar, dna B.

în octombrie 1980, primarul şi adjunctul lui îi mulţumesc pentru activitate fostei secretare generale a primăriei, încredinţează conducerea celor două secţii dnei A. şi aduc o nouă angajată temporar, dra C., în special pentru fondul „adulţi". Cele două bibliotecare explorează rafturile şi găsesc pe ele cîteva minunăţii din secolele trecute, îngropate în praf, multe cărţi ieşite din uz, un fond de romane clasice, ca şi volume din *Encyclopedia Universalis,* care n-au fost niciodată consultate. Conţinutul bibliotecii, imediat pus în acces liber, este progresiv triat, reclasat, apoi indexat pe baza clasificării Dewey.

Biblioteca astfel reorganizată, deschisă după un orar mai generos, atrage un public nou, format în special din adolescenţi, care au cunoscut odinioară biblioteca pentru copii, dar şi studenţi şi adulţi care n-au fost niciodată înscrişi. Începînd din luna decembrie 1980, frecventarea bibliotecii atinge 400 de solicitări pe lună, apoi 1.300, un an mai tîrziu, adică în jur de 600 de persoane înscrise.

Anumiţi membri ai consiliului municipal încep să se îngrjoreze din cauza acestei dezvoltări şi mai ales din pricina afluxului tinerilor între 15 şi 25 de ani. Chiar dacă municipalitatea doreşte să confere un anumit prestigiu bibliotecii, ea nu-şi propune să consacre un buget prea mare pentru achiziţiile de cărţi. „Cred că municipalitatea era mai

curînd deranjată să vadă dezvoltîndu-se o bibliotecă considerabilă", explică una dintre bibliotecare, „primarul mi-a spus o dată : înţelegeţi, oraşul este compus în special din persoane în vîrstă : n-avem nevoie de ajutor social, de creşe, de cantine şi nici de acţiuni sociale de nici un fel. Mi se mai spunea : de ce doriţi să cumpăraţi această carte? Dacă un cititor şi-o doreşte, să şi-o cumpere! Elevii şi studenţii pot să se descurce cu bibliotecile şcolare şi universitare. Noi nu sîntem totuşi aici pentru a procura populaţiei tot ceea ce are nevoie. Biblioteca nu e un serviciu social".

Creşterea numărului de cititori îi îngrijorează cu atît mai mult pe aleşii locali cu cît dna A. este bine cunoscută ca militantă a unei secţii a Partidului Comunist Francez dintr-o localitate învecinată. Angajată de primar şi de secretarul general, a căror încredere a cîştigat-o prin dezvoltarea pe care a ştiut să o aducă bibliotecii pentru copii, dna A. nu întruneşte unanimitatea printre membrii consiliului municipal. încă de la numirea pe postul de responsabil al bibliotecii, ea va face obiectul ironiilor unora dintre aleşii locali, ceea ce se poate interpreta ca un semn simptomatic al disensiunilor din sînul echipei municipale cu privire la alegerea bibliotecarei. Astfel, cu ocazia uneia din primele reuniuni consacrate reorganizării bibliotecii, în timp ce dna A. povesteşte că a vizitat o serie de biblioteci foarte dinamice în străinătate[CCXXIX], un consilier municipal îi aruncă : „A, da? La Moscova!".

Dna A., care dispunea de o mare libertate de acţiune pe cînd conducea biblioteca pentru copii[CCXXX], pare dintr-o dată suspectă în ochii cîtorva dintre aleşii locali, care se temeau fără îndoială că face din bibliotecă un instrument de propagandă comunistă, sau cel puţin că nu pune destul zel în difuzarea cărţilor ce apără tezele politice asemănătoare celor ale echipei municipale. în plus, faptul de a fi numit o militantă a partidului comunist - de altfel foarte slab reprezentat în comună - la direcţia bibliotecii poate apărea în ochii unor anumiţi consilieri ca o greşeală grosolană care riscă să proiecteze o imagine proastă asupra municipalităţii în faţa electoratului ei.

în acest stadiu, mai există încă, între diferiţii protagonişti, un consens temporar, în virtutea căruia biblioteca poate funcţiona. Acest acord are la bază proiectul comun de a moderniza dotările şi de a creşte audienţa. După cum remarcă Erving Goffman, armonia deplină între diverşii parteneri ai unei situaţii sociale date este „un ideal

---

CCXXIX Era vorba de biblioteci din Statele Unite şi din Danemarca, despre care se ştie că au un nivel foarte ridicat dc frecventare, comparativ cu dotările din Franţa.

CCXXX- Controlul exercitat dc unele municipalităţi dc dreapta asupra bibliotecilor pentru copii a fost exacerbat în special din anul 1986.

optimist şi, în orice împrejurare, nu e indispensabil bunei funcţionări a societăţii. Se aşteaptă mai degrabă din partea fiecăruia dintre participanţi să-şi reprime sentimentele profunde imediate pentru a-şi exprima asupra situaţiei un punct de vedere acceptabil pentru interlocutorii săi, cel puţin pentru moment. Menţinerea acestui acord de suprafaţă, a acestei aparenţe de consens, e facilitată de faptul că fiecare dintre participanţi îşi ascunde dorinţele personale în spatele declaraţiilor care fac referinţă la valori cărora toate persoanele prezente se simt obligate să le aducă omagiul lor"[CCXXXI].

De aceea, remarcile nepoliticoase ale unor anumiţi membri ai consiliului municipal la adresa bibliotecarei pot apărea ca o ruptură de reprezentare punctuală, o paranteză repede închisă de dorinţa unui *modus vivendi* ce autorizează buna funcţionare şi dezvoltarea bibliotecii. Dar, *a posteriori,* această disonanţă minoră pare cu greu simbolică.

ACTUL II

Umbrele care încep să se profileze pe deasupra rafturilor bibliotecii se vor întinde pe fondul conflictului de putere ce intervine între două dintre bibliotecare, oferind cenzurii un teren favorabil.

Acceptînd postul de responsabil, dna A. şi-a exprimat în faţa primarului intenţia de a-şi asuma conducerea pînă la reorganizarea completă a bibliotecii. Consiliul municipal a lăsat să se înţeleagă că succesiunea ar putea fi încredinţată dnei B., angajată temporar la secţiunea pentru copii, care tocmai obţinuse C.A.F.B.[CCXXXII]. Or, dra C., care tocmai fusese angajată la secţia „adulţi" şi se pregăteşte de asemenea să treacă C.A.F.B.-ul, apare dintr-o dată ca o rivală posibilă în ochii dnei B.

Se declanşează un conflict deschis între cele două angajate temporar, iar pasiunile ameninţă să aprindă biblioteca. Conflictul are ca miză, pe de o parte, atribuirea postului de responsabil şi, pe de altă parte, divergenţele asupra politicii de achiziţii care trebuie pusă în practică : dra C. doreşte achiziţionarea unui fond destinat creşterii frecvenţei publicului format din studenţi, în timp ce dna B. consideră

CCXXXI E. Goffman, *La Mise en scene de la vie quotidienne : la presentation de soi,* ed dc Minuit, 1973, voi. 1, p 18-

CCXXXII Certificai d'Aptitudc aux Fonclions dc Bibliothccaires : această diplomă permite obţinerea unei titularizări şi îl protejează pc bibliotecar, care, devenind membru titular al personalului comunal, este expus mai puţin unei destituiri în caz dc conflict cu municipalitatea.

aceste achiziţii prea intelectuale. Asemenea rivalităţi îşi găsesc sprijin într-o definiţie prea vagă a conţinutului funcţiei fiecăreia dintre bibliotecare. într-adevăr, dna A. este însărcinată cu conducerea celor două secţii, fără ca funcţia ei să fie cu adevărat confirmată ; dna B. a fost angajată la secţia pentru copii; dra C. pare a fi însărcinată cu reorganizarea fondului de la „adulţi". Dar municipalitatea le propune celor trei angajate temporar să se ocupe alternativ de secţia „adulţi“ şi de secţia „copii". Deoarece nici una dintre protagoniste nu găseşte această organizare acceptabilă, rezultă o confuzie generală în privinţa rolului de care poate să se prevaleze fiecare. Distribuirea echivocă a funcţiilor nu e totuşi suficientă pentru a motiva conflictul[CCXXXIII] iscat, deoarece negocierile interpersonale pe care le implică ar fi putut ajunge la o cooperare[CCXXXIV], în cadrul căreia fiecare dintre membri şi-ar fi găsit locul.

Dar, în actuala configuraţie, ea oferă un suport organizaţional antagonismelor şi permite să se creeze, în culise, în paralel cu direcţiunea oficială, o conducere tripartită, un fel de hidră cu trei capete, fiecare cu logica sa proprie :

Dna A. se plimbă de la secţia „adulţi" la secţia „copii" şi face propuneri de dezvoltare şi pentru una şi pentru cealaltă ;

Dra C. a luat în mînă organizarea fondului „adulţi", pentru care propune o politică de achiziţii ;

Dna B., care preferă să rămînă la secţia pentru copii, se teme totuşi că va fi mutată de acolo, şi doreşte să arate că e capabilă să definească orientări şi pentru secţia „adulţi".

Şi propunerile unora, şi ale celorlalte, fără a fi în ele însele contradictorii, dau naştere la divergenţe.

Aceste dezacorduri nu fac decît să sporească încurcătura în care se află aleşii locali în legătură cu creşterea necontrolată a numărului de cititori. Consensul temporar, ce exista între consiliul municipal, responsabilul bibliotecii şi adjuncţii săi, este acum grav fisurat.

ACTUL III

CCXXXIII *A contrario,* cercetările lui Michel Crozicr arată că o organizare prea rigidă, în care nimic nu c supus hazardului şi nici arbitrariului indivizilor, poate provoca reacţii conflictualc Ia fel dc ostile. Cf. în special, M. Crozicr, E. Fricdbcrg, *L'Acteur et Ie systeme,* Lc Seuil, 1977.

CCXXXIV Desigur, nu vrem să susţinem că o cooperare exclude conflictele, ci că lc menţine în nişte limite acceptabile pentru toţi.

' Cerc dc tip Rotary Club.

în faţa conflictului dintre adjunctele sale, pe care se teme că nu-l va putea stăpîni, responsabila bibliotecii se întoarce către secretarul general al primăriei, cerîndu-i ajutorul şi arbitrajul. Această cerere nu face decît să accelereze măsurile de control direct ale unei municipalităţi care se teme că nu-şi va mai juca rolul tutelar pe lîngă o instituţie integrată în ansamblul serviciilor comunale, şi va precipita crearea unui comitet de lectură. Conflictul dintre cele două beligerante alarmează cu atît mai mult administraţia comunală cu cît sparge unitatea dintre cele două instituţii - biblioteca pentru adulţi şi pentru copii - care fac obiectul aceleiaşi direcţiuni.

Atîta timp cît biblioteca, condusă de fosta secretară generală care se bucura de încrederea primarului, nu primea pe lună decît vreo sută de persoane bine ştiute, administraţia comunală avusese sentimentul că stăpîneşte această instituţie, fără a resimţi prea mult nevoia de a controla alcătuirea fondurilor, la care publicul nu avea de altfel decît un acces limitat. Confruntată pe neaşteptate cu o bibliotecă condusă de o reprezentantă a unui partid politic advers, o bibliotecă agitată de conflicte interne, dar al cărei fond de carte, sporit şi pus în acces liber, atrage un public nou, municipalitatea nu se mai simte stăpînă pe o structură a cărei dezvoltare - dorită de altfel - îi scapă. Temerile administraţiei sînt amplificate de faptul că biblioteca se va instala într-un local nou, sporindu-şi în continuare fondurile şi numărul de cititori.

Pînă atunci - de la numirea ei în postul de responsabil, în noiembrie 1980 - dna A. transmitea municipalităţii listele de achiziţii, după ce dădea comenzile la furnizori. în plus, ea dispunea de o sumă anuală de aproximativ 1.500 de franci, din care putea cumpăra direct de la librărie, fără a fi controlată ulterior, noutăţile sau cărţile cerute de urgenţă de cititori.

în octombrie 1981, consiliul municipal ia decizia de a constitui un comitet de lectură. în timpul unei reuniuni a comisiei pe probleme de cultură, compusă din primar, adjuncţii săi şi consilierii municipali, la care au fost convocaţi şi bibliotecarii, s-a precizat că acest comitet de lectură „însărcinat să examineze propunerile de achiziţii ale bibliotecilor" va putea „fi alcătuit din bibliotecari, cinci membri ai consiliului municipal şi cinci abonaţi ai bibliotecii". Comisia decide ca lista de achiziţii să fie transmisă în mod regulat membrilor comitetului, care vor trebui să dea răspuns prin poştă. Pe de altă parte, comisia reafirmă unitatea bibliotecii în faţa riscului de divizare internă.

Dna A. se gîndeşte că respectivul comitet poate reprezenta o susţinere pentru bibliotecă, ajutînd la promovarea ei. într-adevăr, după cum am văzut în cele precedente, comitetele aflate în vigoare pe

atunci nu aveau decît un rol consultativ - dacă ne ţinem de litera legii -, şi nu pot interveni în mod autoritar în viaţa bibliotecii.

Se va dovedi însă că logica municipalităţii e cu totul alta şi că rolul comitetului constă în a controla achiziţiile de cărţi şi reviste propuse de bibliotecari. Crearea unei astfel de structuri, veritabilă maşină municipală de război, teatralizează conflictul şi îl aduce în scena publică implicînd şi reprezentanţi ai populaţiei locale. De acum înainte, consiliului municipal îi va fi greu să dea înapoi, în cazul că ar dori acest lucru.

Bibliotecarii vor constata repede că de fapt „abonaţii" bibliotecii aleşi de municipalitate nu erau - cu o singură excepţie - abonaţi, că nu aveau vreo competenţă specială în materie de lectură şi că erau cu toţii legaţi politic de consiliul municipal sau membri ai Mesei rotunde franceze[1]. Rolul lor se limita la a refuza achiziţionarea unora şi la propunerea altora.

De la înfiinţarea comitetului, care se reunea în prezenţa bibliotecarilor, achiziţionarea unei cărţi de Konsalik, considerată mediocră din punct de vedere literar, şi achiziţionarea unei cărţi a filozofului Gaston Bachlard, considerat prea erudit, sînt contestate ; abonamentul la revista *Livres Hebdo,* socotit oneros şi inutil, se refuză. Unul dintre consilierii municipali se împotriveşte achiziţionării revistei *Pour la science* pentru că e alcătuită din articole traduse din americană şi propune în schimb cumpărarea revistei *La Recherche* sau *Science et Vie.*

Pe de altă parte, comitetul de lectură face propuneri de achiziţii şi pune la dispoziţia bibliotecarilor reclame decupate în general din *L ’Express* sau din *Le Figaro Magazine* : cărţi scrise de teoreticieni ai politicii precum Raymond Aron sau Jean-Franţois Revel sau de romancieri de succes precum Coleen Mac Cullough.

Treptat, comitetul nu se mai reuneşte, iar listele, după ce au circulat printre participanţi, sînt retrimise bibliotecarilor.

Unii membri ai comitetului atrag atenţia că nu pot citi toate cărţile propuse pentru a şti dacă merită sau nu să apară pe rafturi.

Cenzura devine manifestă o dată cu mutarea bibliotecii în noile localuri. Lista de comenzi supusă comitetului de lectură în februarie 1942 se întoarce cu numeroase refuzuri[1] şi însoţită de scrisoarea unuia dintre consilierii municipali care precizează că „comitetul de lectură a tăiat unele cărţi propuse şi sugerează altele“, bibliotecara fiind invitată să-l contacteze dacă doreşte explicaţii.

Analiza titlurilor respinse permite degajarea criteriilor ce le-au motivat. Veto-ul emis de comitet se referă la :

• Cărţi care, prin conţinutul lor, exprimă idei apropiate de cele ale partidelor de stînga sau de extremă stîngă. Astfel, *L'Etat du monde 1981 : annuaire economique et geopolitique mondial* e refuzat pentru că editura care l-a scos - Maspero - publică teze considerate de municipalitate ca apropiate de cele ale organizaţiilor de extremă stîngă[2]. Poate fi clasată în această categorie şi cartea lui Roger Garaudy, *LEveil de l'Islam* în cazul căreia refuzul îl are în vedere mai mult pe autor care, deşi „comunist critic[CCXXXV], a fost legat de P.C.F., decît tema sau conţinutul însuşi al cărţii.

CCXXXV' Documentul 18 : toate adnotaţiilc manuscrise de pc această listă provin dc la comitetul dc lectură. - Editura Maspcro devine ulterior - în 1983 - Editura La Dccouvcrtc.

Documentul 18. - *Listă de achiziţii cenzurată de un comitet de lectură' de la o bibliotecă municipală în 1982*

LE 23 FEVRIER 1982

Commandes de fdvrier 19&2

CROLAIS (A;M)	**L* Agricultrice**	
DECURE	**Avez vouă vu le**	**Laffont /**
~~KAPLAN (Leslie)~~	~~L'Excès l'usine~~	~~Hachette~~ C|
LOZERECH (Bj	**L'Intd rimaire**	**Julliard**
LAURENT (J;)	**SOUB eneeables floua.**	**Grasset**
TAROHETTI	**Pasaion d'amour.**	**Pion**
ROLLIN(J.)	**Le Gâteau des morte.**	**Denoel**
BOULLE (P.)	**Miroitements.**	**FI anunari on**
ROBERTS (J.M.)	**L'Ami de Vincent**	**Le Seuil**
CAUŢIER (Th.)	**La Morte amoureuse.**	**Gallimard (Folio)**
JtPWZ (B.)	**Nu parmi les loups.**	**RomanB d'ailleurs**
BOISSARB (J.)	**Rendez-voue avec mon file.**	**Fayard**
LANZMAN	**La Baleine blanche.**	**Laffont**
CRAINVXLLE (P.)	**Forteresses noires.**	**Le Seuil**
QUENEAU (R.)	**Contes et propos.**	**Gallimard**
MALTA RY	**L'Etrusque#—**	**Or ban**
RASPAIL	**Les Hussards.—**	**Laffont**
SUFFERT	**Un Royaume pour une tombe.**	**Grasset**
ROY (J.)	**La Saison des Z A**	**Grasset**
GRIPARI	**Moi Mitounet Joii.**	**Julliard**
BOSQUET (A.)	**L'Enfant que tu âtais.**	**Grasset**
COHEN (A)	**Les Valeureux.**	**Gallimard**
GEILLE	**Portrait d'un amour coupable**	**Grasset**
HOWATCH	**Un jardin de rose* en hiver.**	**Laffont**
KIRCHER	**Le Maître des steppes.**	**Orban**
PANKOL	**La Barbare**	**Le Seuil Q**
1SJIERWOOD	**Un Homme au singulier.**	**Hachette s**

[1] Adnotaţiilc manuscrise şi tăieturile provin de la comitetul dc lectură.

ARSENIEV (V.)	**Derzou Ousala**	**FI a'mma ri o n (I ' a i**
ATWOOD (X.)	**La Via avant l'homme.**	**Laffont**
GOLDINO (W.)	**Parade Sauvage**	**Gallimard**
BORX (N.)	**La Falaification**	**Gallimard**
CAPOTE (T.)	**Muaique pour cam^leons**	•It» ■ H II
HRABAL (B.)	**Moi qui ai servi le Roi d'Angleterre**	**Laffont Coli. Pavillona)**
CONŢI (H.)	**Mascaro le chasaeur des Amdriques**	**A.Michel**
OATES (J.C.)	**Bellefleur.**	**Stock**
CARLOS ONETHI	**Bas-fonda du rSve.**	**Gallimard**
TOURNIER (M.)	**Le Voi du vampire.**	**Mercure de France**
SAN ANTONIO	**Y-a-t—il dana la salle....**	**Fleuve noir**
LUC (J.B.)	**Rapport du Prf. Garel**	**Belfond**
LENTZ (Serge)	**Les Arm4fi9 sandwiches TPoLicrwp J —**	**Laffont**
/ VILAR (j.F.)	**U'est ~Toujours'lea autreB qui**	**Fayard/Noir**
/ MALET (L.)	**Johny metal(SUBpense insolite mvatere)**	
IRISH (H.)	**Retour ă Tillary atreet**	**S.I.K.**
SINIAC (P.)	**Comment tuer son meilleur copain.**	**S.I.M.**
II It H M	**Femmes blafardes.**	F/N.
1 **LECAYE (A.)**	**Marx et Sherlock holmes**	•. F/N.
WESTLAKE	**Un jwneau aingulier.**	F/N.
PETERS (S .)	**Centra Park.**	**Al. Michel**
MAC LEAN (A.)	**Le Rio de la mort.** jrm.'TrxjL)	**Fayard**
FROMENTAL et	**Le Systeme de< m mort.**	**Al. Michel**
HIGCINS CLARKE (Mary)	**La Clinique du Docteur H. -**	•I II II II
BROOK STAWOOD	**Yogging**	II N It n II
MONTALBAN	**Narquises si vos rivages...**	**Sy como re**
FOX (C.)	**Le Dernier chasaeur.**	**Le Seuil**
CAIN (j.)	**Au bout de l'arc en ciel. , j 4 FANTA STIQUES**	F/N

....

\ **C l 11 C***

ROMANS :

La Rfevolte des nones	R. Desforges	Table ronde
LeB derniers jours de l'etfe	A. Myrer	Renaissanc
Brelan de dames	B. Cartland	Trivise
Le Secret de mon bien-aime	w	II
L'irresistible amant	"	II
La Premiere fetreinte	H	
L'Angevine	R. Fallet —	Denoel
Coup de coeur	L. Jyl	Flammarion
Un crime trfes ordinai re	M. Gallo	Graseet
Docteur Paustus	T. Mann	Alhin
Chdri	Colecţie	Poche

POLICIERS !

Un bebe pour	I. Levin	J'ai lu
Un bonheur insoutenable	I. Levin	M
Sferie dea Maurice	-Cc. 1U	

B.D

Le Vaisseau de pierre	Bilal	
La viile qui n'existait pas		
beB-phalaagen-de l'nrrire noir		Dargaud Histoires fantas-

tiquea

JJOCUMENTATION :

	P. Ajame	Ballan
Dictionnaire des citations	rouşBe tv-	d
Dictionnaire des mythologies	Flammario	
Guide de rechercheB sur 1'histoi re des familles	Arcbives	nationales
	Bemard	Documentaţ françaisp

Gdographie : serie ”Ddcouvrir la France”		**Larouss**	
Histoire de	**la France rurale**	**G.**	**Seuil**
Hiatoire de	**la France urbaine**	**G. Duby**	**Seuil**
La	**fois ou le roman de la virginite perdue ă travers les sifecles et les**		
continente		**J.P. Bardet , E. CaBsin Ed. Ramsay**	
Adolescent	**d’aujourd’hui**	**Dr**	**Laffont**
Les Gosses du desespoir		**P.**	
Du cotfe des petites filles		**E. Gianni Belotti FemmeB**	
Image B **dconomiques di^nonde 1981**		**CDU**	

Jii «ntiHn Iftfll i ■nnuaire djannnHnrp» »+ + i – fi

Kjrthologie — R. Barthes — Seuil Point 10
" — " Tel quel "
ju-mntf ATt'itU-/ zj — " — Tel quel
~~jm nugtnw (~~ — " — " Point 97
Le Dieu cachd — L» Goldmann — Gali imani Tel
He«l' UŞII U"(! ■ta — 11
Lee Hdritiers . Lee etudiants et la culture P. Bourdieu — Minuit Sens commun
~~Le Reproducti~~Pfr i ~~Bleaonte d>une ihepeâe du eyetewe~~ ti'eirseignement
~~^.ooielegie de lIAlgdlir/'~~ — ~~p-~~ — n "
suclulUgre/ — ~~p.~~ — Q S J 802 *
■BB~~urtHTTu~~
Jean-Jacques Rouaseau : La transparence et l'obstacle — J. Starobinski — G^llimard
ABONNEMENT :
Livrea de France

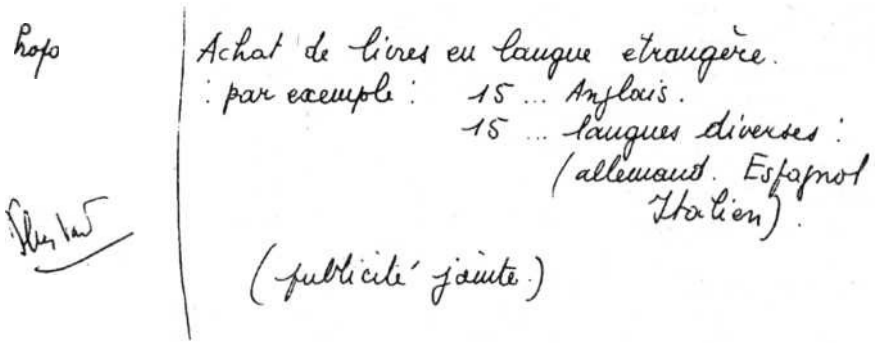

în sfîrşit, două benzi desenate, *Le Baron noir,* de Got şi Petillon şi *Les Phalanges de l 'ordre noir,* de Bilal şi Christin sînt de asemenea refuzate. Prima, *Le Baron noir,* publicată în ziarul *Le Matin* care, în ochii municipalităţii, apare ca organul partidului socialist, este o satiră la adresa puterii politice şi în special a dreptei şi a extremei drepte. Cea de-a doua, *Les Phalanges de l'ordre noir,* e o ficţiune ce aduce în scenă foşti membri ai brigăzilor internaţionale porniţi în căutarea unui comando de extremă dreaptă cu nostalgii franchiste. anulează în banalizarea cotidiană a infernului. Dîndu-şi seama de această banalitate, scrisul îi celebrează nobleţea. Despre acest text, M. Duras spune : „în uzină e un arhaism milenar pe care l-aţi recunoscut, care e de ordinul persecuţiei. [...] Această activitate e parcelată, minusculă, tot timpul identică cu ea însăşi, ea distruge individul, îi ucide talentul,

bucuria de a face ceva şi posibilitatea fericită de a se întîlni cu exteriorul. întotdeauna lucrurile cele mai curente sînt şi cel mai extraordinar de descoperit; uzina, locul decretat sacru de proletariat, e de fapt mormîntul lui"[1].

Autoarea, Leslie Kaplan, tocmai participase la o emisiune televizată „Apos- trophes“ pentru această publicaţie ; tema emisiunii fusese cunoscută şi de membrii comitetului de lectură.

• O carte care aduce în scenă homosexualitatea masculină : *Un homme au singulier* este, dintre toate romanele lui Christopher Isherwood, cel în care homosexualitatea se exprimă cel mai liber.

• Cărţi propuse în funcţie de cererile efective sau potenţiale venite din partea publicului compus din liceeni şi din studenţi. Cărţi precum *Essais cri- tiques* sau *Le Plaisir du texte,* de Roland Barthes ; *Pour une sociologie du roman,* de Lucien Goldmann ; *La Reproduction, Sociologie de l'Algerie* şi *Questions de sociologie,* de Pierre Bourdieu sînt de asemenea excluse dintre achiziţiile autorizate de comitet.

E foarte posibil ca această comisie să fi fost animată de un mobil secundar, constînd în limitarea achiziţionării cărţilor ce critică sistemul social, precum *La Reproduction ;* dar nu e foarte sigur că subiectul diverselor cărţi citate mai sus a fost bine cunoscut de către membrii comisiei. E vorba mai curînd de a arăta că de fapt consiliul municipal nu e favorabil constituirii sistematice a unui fond de cărţi de ştiinţe umanistice care riscă, atrăgînd un număr prea mare de studenţi, să determine o cerere căreia municipalitatea nu doreşte să-i dea curs. Faptul că se acceptă să se comande un singur titlu din fiecare autor confirmă ipoteza : *Mythologies,* de Roland Barthes, *Le Dieu cache,* de L. Goldmann, *Les Heritiers,* de P. Bourdieu sînt astfel admise în bibliotecă.

Aceste refuzuri pot fi înţelese şi ca o reticenţă faţă de domeniul de cercetare pe care-l constituie sociologia şi ca un refuz de a achiziţiona cărţi prea „culti- vate“, ce nu corespund politicii culturale populiste duse de R.P.R. în timpul reuniunii care anunţa crearea comitetului de lectură, consiliul municipal a reamintit, prin vocea dnei B., că documentaţia care figurează în bibliotecile municipale nu trebuie să fie „universitară sau şcolară", ci „accesibilă marelui public". Din aceleaşi raţiuni, comitetul amînă pe o dată ulterioară achiziţionarea unui dicţionar de informatică şi a unor lucrări şi dicţionare în limbi străine.

• Diferite cărţi cerute de cititori în funcţie de practicile lor culturale (fotografie, cinema, arte decorative) a căror achiziţie municipalitatea preferă să o limiteze, pentru a nu spori cererea, conducînd astfel la o specializare a bibliotecii.

Chiar dacă motivele care au decis punerea la index a cărţilor citate mai sus traduc o coerenţă a orientărilor municipale, într-un anume fel, ele sînt secundare. Cenzura aplicată îşi găseşte sensul în ea însăşi. Tocmai apariţia ei este încărcată de semnificaţii. Mai mult decît dezacordul asupra unuia sau altuia din titlurile propuse în lista de achiziţii, intervenţia cenzurii vrea să marcheze pierderea încrederii municipalităţii faţă de responsabilul bibliotecii, bănuit că face alegeri ideologice. Aceleaşi titluri, propuse de o bibliotecară care ar fi avut girul comitetului de lectură ar fi trecut neobservate şi n-ar fi provocat aceleaşi reacţii de ostracizare. Astfel, unul din consilierii municipali găsind pe rafturi, în timp ce se afla în misiune de control, *Lire le Capital* de Jacques Ranciere, cere să fie retrasă cartea, deşi fusese cumpărată de fosta secretară generală a primăriei, înainte de venirea dnei A. şi a drei C.

în această fază a dramatizării conflictului, responsabila bibliotecii, care spune că a fost înspăimîntată pînă atunci de atitudinea pe care nu o prevăzuse a municipalităţii, se decide să reacţioneze. Dna A. se simte atinsă în integritatea sa întrucît consideră că a ţinut cont în opţiunile proprii de orientarea politică a municipalităţii şi a majorităţii alegătorilor ce au adus-o la putere, şi consideră că a eliminat, dintre achiziţiile pe care le-a făcut, cărţile teoreticienilor de stînga, care riscau să nu fie pe plac. Dna A. a redactat un raport destinat proximei reuniuni a comisiei pentru probleme de cultură, în care se scrie : „Rolul nostru nu este de a alege şi cu atît mai puţin de a interzice ; noi nu sîntem decît intermediari privilegiaţi capabili de a face, cu cea mai bună intenţie, dificila selecţie între cererea publicului, abundenţa de editări, nevoia de a alege repede... şi limitele noastre bugetare. De asemenea, încrezătoare în rezultatele muncii noastre şi în satisfacţia unanimă a publicului nostru, vă cerem să renunţaţi la cenzura ilegală şi umilitoare şi să aveţi încredere în onestitatea şi în competenţa bibliotecarelor, dintre care două au acum C.A.F.B.“.

Termenul „ilegal" folosit de bibliotecară pentru a caracteriza cenzura exprimă de fapt propriile-i reacţii în faţa unei atitudini care i se pare inacceptabilă din punct de vedere moral. De fapt, nu există nici un decret sau regulament care să interzică autorităţii de tutelă să practice cenzura : totul se reglează, în cazul de faţă, prin negociere între cele două părţi.

Orice tip de cenzură practicată de o colectivitate locală repune în cauză legitimitatea[1] bibliotecarului sau a bibliotecarilor responsabili de constituirea fondului de carte. Legitimitatea puterii municipale fiind foarte mare, de vreme ce a obţinut-o chiar de la populaţie, bibliotecarul, acuzat de practici ilegitime faţă de politica autorităţii

sale de tutelă, e cuprins de un sentiment de culpabilitate pe care nu-l poate risipi decît dacă reuşeşte să-şi dovedească - atît lui cît şi celorlalţi - că e în dreptul lui şi că e în mod injust bănuit... sau dacă demonstrează că legitimitatea puterii e contestabilă.

Raportul redactat de dna A. pentru a cere desfiinţarea cenzurii şi în care reaminteşte criteriile după care se face alegerea şi metodele utilizate pentru a cunoaşte producţia editorială nu va fi niciodată transmis comisiei pentru probleme de cultură : o ultimă tresărire va pune capăt acestei polemici.

ACTUL IV

în timp ce are loc inspectarea bibliotecii de către un membru al Inspecţiei generale, dna A. i se plînge acestuia în legătură cu cenzurile exercitate de municipalitate şi îi solicită intervenţia, transmiţîndu-i listele cu cărţi refuzate.

După această vizită şi după discuţia pe care inspectorul general o va avea cu primarul, dna A. este convocată de secretarul general care o anunţă că a fost concediată, invocînd atitudinea ei din cursul ultimelor luni şi faptul că a transmis documente de uz strict intern unei alte persoane - în speţă inspectorului, acesta reprezentîndu-i în ochii primarului pe toţi cei cărora dna A. a putut să li se plîngă de comportamentul organismului ei de tutelă. Bibliotecarii, ca orice membru al personalului comunal, sînt într-adevăr obligaţi la discreţie.

Recurgerea la intervenţia inspectorului precipită astfel desfăşurarea dramei. Primarul, care s-a simţit personal pus în cauză de către un reprezentant al statului, reacţionează revocînd-o pe bibliotecara care a suscitat intervenţia inspecţiei la adresa lui. Autoritatea administrativă a găsit astfel un mobil de acuzare precis, susceptibil de a determina concedierea bibliotecarei.

Decizia nu întruneşte însă unanimitatea abonaţilor bibliotecii : în urma unui articol apărut în ziarul local *L ’Echo,* în care autoarea critică poziţia municipalităţii şi „cere cititorilor care deplîng plecarea dnei A. să facă cunoscut acest lucru primăriei", unii dintre ei îşi vor adresa protestele solicitînd reintegrarea bibliotecarei.

EPILOG

în urma concedierii dnei A., municipalitatea o numeşte responsabilă a celor două secţii ale bibliotecii pe dna B., care dăduse dovezi de ataşament politic şi aprobase cenzura municipală. Deoarece dna B. controla achiziţiile şi mai ales propunerile de achiziţii venite din partea drei C., care va pleca şi ea peste cîteva îuni, comitetul de

lectură încetează să mai exercite cenzura. Dacă nu mai răspundea necesităţii ce i-a dat naştere, această instanţă sfîrşeşte prin a fi dată uitării şi dispare.

3. Trebuie ars Diderot?

în timpul desfăşurării alegerilor municipale din martie 1983, un anumit număr de oraşe de la periferia Parisului, care fuseseră pînă atunci bastioane tradiţionale ale partidului comunist, trec sub controlul partidelor de dreapta. Dezindustrializarea a slăbit vechea ţesătură socială a „centurii roşii" şi baza muncitorească a P.C.F.-ului a lăsat locul muncitorilor imigranţi, şomerilor şi păturilor tehnice. Astfel se întîmplă că la Aulnay-sous-Bois, membrii unei liste de uniune conduse de R.P.R., aleşi în urma anulării pe motiv de fraudă electorală a alegerilor din martie, se instalează la primărie în noiembrie 1983.

încă de la preluarea municipalităţii, noua putere, care avusese ca slogan în timpul campaniei electorale „Să eliberăm Aulnay", caută să reia controlul asupra instituţiilor culturale, „eliberîndu-le“ de influenţa comuniştilor. De-a lungul diferitelor luări de poziţie oficiale, în special în presa locală, municipalitatea emite critici asupra orientărilor casei de cultură şi a bibliotecii municipale, lăsînd să se înţeleagă că, în ciuda schimbărilor politice, aceste instituţii sînt înfeudate Partidului Comunist.

Responsabila bibliotecilor' care, numită de vechea municipalitate, e membră a Partidului Comunist, încercînd să înlăture bănuielile, propune noii echipe municipale să viziteze localurile respective. Cu această ocazie, este remis aleşilor locali un dosar în care se prezentau orientările şi compunerea fiecăruia dintre fonduri. în urma vizitei, consiliul municipal recunoaşte că alcătuirea fondurilor este bogată şi diversă, dar consideră că, în sectorul de „politică", lucrările teoreticienilor de dreapta nu sînt suficient de reprezentate.

Municipalitatea înfiinţează atunci un comitet de lectură însărcinat să controleze ansamblul achiziţiilor de la secţiile „adulţi" şi „copii", compus din membri ai R.P.R. şi U.D.F., un simpatizant al Frontului Naţional şi din doi

[1] în 1983, biblioteca deţinea cinci localuri cu dotări, dintre care un birou central ; ca poseda 124.766 dc cărţi şi număra 9.450 dc abonaţi la 76.000 dc locuitori, adică 194.000 dc împrumuturi pc an.

bibliotecari care, la fiecare şedinţă, prezintă orientările ce au ghidat alegerea cărţilor, precum şi o listă cu titlurile reţinute.

în cursul primelor reuniuni, membrii comitetului propun achiziţionarea lucrărilor oamenilor politici de dreapta şi ale celor din Club de l'Horloge, refuzînd achiziţionarea unor titluri : cărţi despre lumea a treia, în special eseuri economice şi politice despre ţările arabe, publicate la editura La Decouverte ; cărţi care luau poziţie împotriva rasismului precum *Deraciner le racisme,* de Jules Gritti; cărţi ale foştilor miniştri comunişti : *Contradictions,* de Anicet Le Pors, publicată la Messidor şi *Demain la France,* de Jean Le Garrec, la editura La Decouverte ; sau benzi desenate precum *Superdupont,* de Gotlib şi Sole. Comitetul mai decide şi suprimarea abonamentelor la săptămînalele sindicale, la publicaţiile scoase de editurile gerate de P.C.F., precum *Pif-Gadget* şi *Miroir du cyclisme* şi la reviste suspecte în ochii ortodoxiei de dreapta, precum *Charlie Mensuel* şi *L'Etudiant.*

Responsabila bibliotecilor care, încă de la venirea noii puteri, l-a asigurat pe primar că va aplica deciziile municipalităţii, acceptă aceste măsuri : „ N-am fost şocată de înfiinţarea comitetului de lectură ; evident, aş fi preferat un control *a posteriori* mai curînd decît unul *a priori,* şi asupra orientărilor generale mai curînd decît titlu cu titlu, dar mi se pare normal ca bibliotecarul să dea seamă de opţiunile sale unei echipe municipale, oricare i-ar fi orientarea politică", în schimb, ea contestă remarcile despre lipsa de pluralism a fondurilor :

„Aleşii se concentrau asupra sectorului de «politică», ce reprezenta aproximativ 3% din ansamblul titlurilor, şi care e de altfel un gen ce iese puţin în biblioteci ; le-am atras atenţia că, dacă vrem să vedem adevărul despre pluralism, ar trebui luate în considerare nu numai cărţile de politică actuale, ci şi raftul de istorie contemporană, precum şi teoriile politice şi economice[CCXXXVI], într-adevăr, la politică în sens restrîns, cărţile de dreapta erau mai puţin numeroase, dar în ce priveşte, de exemplu, istoria celei de-a V-a Republici sau teoriile economice, era clar invers. De fapt, pluralismul se judecă asupra întregului fond al unei biblioteci şi nu doar numărînd dacă, pe raftul de «politică», se află trei cărţi ale P.S., trei ale R.P.R. etc., aceasta fiind cea mai greşită atitudine".

Pornind de la un inventar al cărţilor din cele cinci localuri ale bibliotecii, responsabila face un raport ce dovedeşte că, în ansamblul fondurilor, diferitele curente de gîndire sînt reprezentate în ideea de

---

CCXXXVI în clasificarea Dcwcy, utilizată pentru a clasa cărţile în biblioteci, eseurile teoreticienilor politici sînt indexate după indicele 324, teoriile economice, după indicele 320 iar istoria la 900. Cea mai marc parte a cărţilor generalului dc Gaullc sînt, dc exemplu, clasate la secţia 944 „Istoria Franţei" şi nu la secţia „politică".

respectare a pluralismului. Cu ocazia evaluării fondurilor, ea constată că lucrările care prezintă tezele oficiale ale partidului comunist, ţinînd cont de producţia editorială, sînt puţine la număr, şi aduce acest lucru la cunoştinţa aleşilor: „Trebuise să cumpărăm 6.000 de cărţi în 1984, iar grupul Messidor scosese în jur de 120 de titluri, inclusiv cărţile pentru copii şi revista *Europe* ; am atras deci atenţia că dacă am fi cumpărat întreaga producţie, aceasta ar rămîne complet nesemnificativă faţă de masa titlurilor achiziţionate".

Atitudinea responsabilei bibliotecii poate părea temerară în măsura în care, acceptînd orientările municipalităţii, ea îşi apără propriile opinii. Unii membri ai personalului o consideră provocatoare : „Responsabila a avut o atitudine extrem de militantă. Faptul de a spune aleşilor municipali că, dacă nu sînt de acord cu propunerile noastre, ar trebui să ne arate ei politica de urmat, deşi municipalitatea nu era capabilă să facă acest lucru, era destul de provocator".

Prezenţa unei militante a P.C.F. la direcţia bibliotecilor reprezintă deja o provocare în sine pentru această municipalitate R.P.R.-U.D.F. venită la putere cu idei revanşarde, cu atît mai puternice cu cît stînga se afla la guvernare din 1981. Atacurile municipalităţii la adresa compunerii fondului de carte apar din ce în ce mai mult ca provocări destinate să suscite o înfruntare cu responsabila bibliotecii. într-adevăr, în instituţii de această talie, achiziţiile nu sînt decise de una sau două persoane, ci de o echipă unde fiecare dintre membri participă cu competenţa sa.

înainte, „aleşii comunişti nu efectuau cenzuri directe", consideră unul din membrii personalului, „aveau încredere în responsabila bibliotecii, dar şi în bibliotecari, care nu erau deloc de orientare comunistă. Fondul de carte mi-a părut întotdeauna echilibrat, chiar dacă avea o uşoară tendinţă de stînga în anumite domenii ca istoria şi politica. Se făceau achiziţii în mod sistematic, indiferent de titluri, mai ales din producţia grupului Messidor, în fiecare din biblioteci. Se mai cumpărau şi cărţi despre viaţa cutărui sau cutărui comunist obscur, care nu interesa pe nimeni, dar pe care le aveam pentru că era vorba de un comunist". De altfel, fosta echipă municipală n-a ascuns niciodată aceste orientări : „N-am aplicat niciodată cenzura în timpul mandatului meu la Aulnay", precizează fostul primar, „am avut grijă doar ca lucrările *alor noştri,* adică cele de la editura Messidor, să fie prezente în bibliotecă".

în ce o priveşte, responsabila îşi revendică, şi nu fără pasiune, această politică :

> Sînt complet împotriva ideii că bibliotecarii ar trebui să fie neutri. După părerea mea, cel mai rău lucru este să crezi că biblioteca ar trebui să se mulţumească să răspundă la cerere, punînd toate cărţile la dispoziţia cititorilor şi transformîndu-sc într-un soi dc supermagazin dc cărţi, în cărţi sînt idei, c viaţă, iar bibliotecarul nu poate spune ,,A! cu rămîn neutru", ca şi cum ceea ce am avea pe rafturi nu nc-ar privi în mod real. E aici un fel dc ipocrizie. Pentru mine, bibliotecarul arc o misiune dc îndeplinit punîndu-şi la dispoziţia unei colectivităţi anumite competenţe, fără a se limita să răspundă numai cererii : c vorba să aleagă, rcspcctînd pluralismul, dar, pentru mine, pluralismul nu constă în a pune la dispoziţia cititorilor diversitatea dc idei exact aşa cum se prezintă în producţia literară, cu toate sistemele dc presiune impuse. Se cuvine deci reechilibrarea lucrurilor, fie că c vorba dc curentele dc gîndirc, fie dc curentele literare ; astfel, cărţile comuniste nu trebuie să fie atît dc minoritare în biblioteci pe cît sînt în cc priveşte producţia lor, şi tot astfel e şi în ce priveşte creaţia literară şi poetică contemporană, slab reprezentată în biblioteci. Noi nu trebuie să urmăm producţia dc carte, ci să reflectăm pe marginea ci. Individual, un bibliotecar sc poate înşela uneori, dar cu îmi revendic dreptul la greşeală dc vreme ce-mi voi fi luat responsabilitatea dc a face o alegere adevărată.

Or, logica noii puteri municipale este exact inversă : adică să elimine orice achiziţie care, de aproape sau de departe, se înrudeşte cu Partidul Comunist. De aceea, comitetul de lectură nu poate fi locul unei oarecare reglări de conturi între partide, ci doar un teren de război unde fiecare dintre protagonişti desfăşoară o strategie cu care să-şi împingă înapoi adversarul.

Astfel, consiliul municipal va trece la aplicarea unei cenzuri mult mai radicale. în timpul unei reuniuni a comitetului de lectură, în septembrie 1984, aleşii le cer bibliotecarilor să retragă de pe lista de achiziţii propuse *Les Souterrains de la liberte,* de scriitorul brazilian Jorge Amado, apărută la editura Messidor, şi albumul lui Pierre Paraf, preşedinte de onoare al M.R.A.P., *L'Homme de toutes les couleurs,* scos la editura La Farandole. în faţa întrebărilor bibliotecarilor care sînt cu atît mai miraţi cu cît Jorge Amado tocmai fusese făcut comandor al Legiunii de onoare de către preşedintele Republicii, iar primul volum al cărţii refuzate se găsea deja pe rafturile bibliotecii din Aulnay-sous-Bois, primarul adjunct, însărcinat cu probleme de cultură, explică faptul că n-are nimic împotriva lui Jorge Amado, dar că orice achiziţie de titluri publicate de editurile grupului Messidor[CCXXXVII] şi de

---

CCXXXVII P.C.F. gercază un anumit număr dc edituri reunite în grupul Messidor, care cuprinde Les Editions Sociales, Temps actucls, La Farandole (cărţi pentru copii);

editura La Decouverte e de acum înainte exclusă. Vînătoarea de fantome întreprinsă de municipalitate ajunge să interzică achiziţionarea cărţilor *Dix jours qui ebranlerent le monde* a ziaristului John Reed[CCXXXVIII] şi *Textes choisis de l 'Encyclopedie,* de Diderot, pe care doar Les Editions Sociales le publicau pe atunci în format de buzunar, prefaţate şi comentate de istoricul Albert Soboul.

Cenzurînd *Enciclopedia,* fie şi din cauza editorului ei, municipalitatea reia, în mod simbolic, practicile de dinainte de 1789, cînd libertatea de exprimare era proscrisă, orice publicaţie, supusă cenzurii prealabile, cărţile prohibite fiind la fel de numeroase ca şi cele permise : *Enciclopedia* a fost urmărită, într-adevăr, de Parlament şi interzisă de Consiliul Regelui în 1752, apoi în 1759. Procedeele arbitrare de care se folosea corpul de cenzori regali a făcut din aceştia simbolul forţelor conservatoare abolite de Revoluţia Franceză[CCXXXIX]. Legîndu-se de o carte pe care cenzorii Vechiului Regim au aureolat-o cu o coroană de martir, municipalitatea din Aulnay nu poate decît să-şi atragă o largă dezaprobare.

Prima manifestare a acestei dezavuări se traduce prin rezultatul votării unei moţiuni, provenită de la ansamblul personalului, unanimă în a denunţa „orice tip de cenzură, fie că priveşte excluderea unui curent de gîndire, a unei edituri şi a scriitorilor publicaţi de aceasta, sau a unor autori luaţi individual"[CCXL]. Bibliotecarii consideră că, dacă refuzul achiziţionării unui titlu sau altul poate face obiectul negocierilor, excluderea unei edituri reprezentînd un curent ideologic este inacceptabilă. Moţiunea primeşte o susţinere locală din partea locuitorilor şi a secţiilor sindicale, şi o susţinere mai largă din partea asociaţiilor, a sindicatelor, ca şi a personalităţilor, a scriitorilor sau a desenatorilor, cu care se stabiliseră legături încă dinainte, în cadrul manifestărilor organizate de bibliotecari (tîrgul de carte, festivalul internaţional de poezie, întîlniri cu scriitori şi poeţi sau atelierele

---

editura Miroir-Sprint; editura Pif-Vaillant; Livre Club Diderot (ediţii prin curtaj) şi Ccrclc d'Art (ediţii de lux).

CCXXXVIII John Reed a fost membru al Partidului Comunist American. Totodată martor şi purtător dc cuvînt al stîngii americane cc sc năştea în anii 1910, el povesteşte în *Dix jours qui ebranlerent le monde,* scrisă chiar înaintea morţii sale, revoluţia rusă din 1917.

CCXXXIX' Realitatea c mai nuanţată de vreme ce, pc dc o parte, vigilenţa cenzorilor regali a fost întotdeauna copleşită dc piaţa clandestină a cărţii, iar, pc de altă parte, libertatea adusă dc Revoluţie a suferit restricţii încă din 1791 ; cu toate acestea, cenzura prealabilă editării nu a fost reintrodusă. în ce priveşte *Enciclopedia* şi cenzura sub Vechiul Regim, se poate consulta în special : R. Damton, *L'Aventure de l'Encvclopedie: un best-seller au siecle des Lumieres,* Librairic acadcmiquc Pcrrin, 1982, şi D. Roche, „La censurc", *Histoire de l'edition,* Promodis, 1984, t. 11.

CCXL Cf. Documentul 19.

creaţiei). Bibliotecarii de profesie protestează la rîndul lor, iar biroul naţional al A.B.F. publică o moţiune prin care se condamnă atitudinea municipalităţii din Aulnay. Pe de altă parte, grupul de aleşi comunişti din Aulriay şi P.C.F.-ul lansează o petiţie de susţinere[CCXLI] ce marchează bine extrema politizare a acestui conflict.

Ţinînd cont de aceste curente de opinie favorabile, de susţinerea primită şi de diversele articole publicate în presa locală şi naţională, bibliotecarii care vor să împiedice cenzura municipală, dispun de o relativă marjă de manevră. Efectiv, cu ocazia unei întîlniri dintre directorul cu probleme de cultură, membrii consiliului municipal, responsabila bibliotecii, precum şi o delegaţie a personalului şi sindicatului majoritar C.G.T., primarul, părînd că revine asupra deciziilor sale anterioare, dă asigurări că nu va exista cenzură în biblioteci. Pentru a face să se respecte acest angajament, bibliotecarii pot să se bazeze pe asigurarea dată de primar unui inspector general, conform căreia nu se va practica nici o cenzură. Responsabila solicitase, într-adevăr, o vizită a Inspecţiei generale pentru se constata oficial pluralismul fondului alcătuit de bibliotecari şi practicile discriminatorii ale comitetului de lectură.

Dar, chiar dacă comitetul de lectură încetează să mai revendice excluderea cărţilor publicate la Messidor, el continuă să refuze achiziţionarea anumitor titluri. De exemplu, aleşii locali acceptă să se cumpere *L 'Economie nouvelle ă bras-le-corps,* de Philippe Herzog, dar refuză *Le Petit Boxeur,* de Andre Stil şi volumul 2 din *Carnets,* de Roger Vailland, şi continuă să interzică *Les Souterrains de la liberte,* al cărei autor remarcă faptul că doar dictaturile din America latină îl cenzuraseră pînă atunci. în sfîrşit, ostracizarea de care se loveşte *Textes choisis de L 'Encyclopedie* de Diderot se prelungeşte ; ea vizează nu numai locul apariţiei - la Editions Sociales - ci şi pe istoricul Albert Soboul ale cărui prefaţă şi comentarii se sprijină pe o analiză marxistă.

A.B.F. publică atunci o nouă moţiune prin care îi îndeamnă pe bibliotecari „să continue să trimită mesaje primarului din Aulnay-sous-Bois pentru ca să revină în mod real asupra deciziei sale referitoare la cenzură"[CCXLII].

Informînd publicul, pe bibliotecarii de profesie şi mass-media de atitudinea aleşilor din Aulnay, bibliotecarii au opus deontologia profesională legislaţiei privitoare la secretul profesional căreia trebuie să i se supună funcţionarii. Folosindu-se cu ceva întîrziere de această clauză, în ianuarie 1985, municipalitatea dă un blam uneia dintre

CCXLI[1] Cf. Documentul 20.

CCXLII Cf. Documentul 21.

bibliotecare pe motiv că a făcut caz, în faţa scriitorului Pierre Paraf, de rezultatele întrevederii dintre primar şi adjuncţii lui, în cursul căreia primarul afirmase că nu va fi comisă nici un fel de cenzură.

Documentul 19. - *Moţiune contra cenzurii adoptată de ansamblul personalului de la Biblioteca Municipală din Aulnay-Sous-Bois în septembrie 1984*

Pc 7 septembrie 1984, am fost informaţi asupra deciziei biroului municipal dc a cenzura din acel moment toate cărţile apărute la editurile Mcssidor, La Farandole, Tcmps Actucls şi la Editions Sociales.

Astfel, ni s-a interzis să comandăm pentru cititorii bibliotecii municipale din Aulnay-sous-Bois volumul 2 din *Souterrains de la liberte,* dc Jorgc Amado, care tocmai fusese numit comandor al Legiunii dc onoare de către preşedintele Republicii, *L'Homme de toutes les couleurs,* dc Pierre Paraf, preşedinte de onoare al M.R.A.P., *Dix jours qui ebranlerent le monde,* mărturie de acum clasică a ziaristului american John Rccd, textele din *L'Enclopedie* dc Diderot al cărui bicentenar de la moarte îl sărbătorim în acest an! ...

Decizia dc a cenzura total o editură fusese precedată de ueutuiijranctualc, parţiale, privitoare la genuri, la editori şi la diverse opinii: banda desenată *Superdupont* dc Gotlib şi Sole, o carte împotriva rasismului, *Deraciner tous les racismes,* editurile Ouvricrcs şi La Dccouvcrtc, cei doi cx-miniştri Jcan Le Garrcc şi Anicct Le Pors, ca şi creatori dc cărţi pentru copii, uneori premiaţi, precum cărţile scoase dc La Farandole despre Preistoric, de Spinar şi Wolf! ...

Tot astfel, municipalitatea decisese retragerea din biblioteci a unor reviste: toate săptămînalelc sindicale, *Droit et Liberie, Charlie Mensuel,* mcrgînd pînă la *L 'Etudiant, Pif-Gadget* şi *Miroir du cyclisinel*

Dc aceea, în deplină cunoştinţă dc cauză, ţine dc responsabilitatea noastră să denunţăm orice cenzură, fie că ca priveşte eliminarea unui curent dc gîndirc a unei edituri şi a scriitorilor publicaţi dc ca, fie a unor autori luaţi în mod individual.

Deoarece considerăm că misiunea noastră profesională este de a garanta pluralismul în biblioteci, deoarece sîntem foarte ataşaţi de ideea libertate de exprimare şi dc informare, deoarece refuzăm repunerea în cauză a competenţelor noastre profesionale, a presiunilor şi a cenzurii, ţinem să protestăm în mod solemn împotriva deciziilor luate dc municipalitatea din Aulnay-sous-Bois care ameninţă libertăţile democratice şi vă cerem să vă exprimaţi indignarea alături de noi.

Documentul 20. - *Manifest al Partidului Comunist Francez împotriva cenzurării cărţilor publicate de editorii comunişti*

Censur

Appe

la bibliotheque municipale

• Depuis le 7 septembre 1984, ia municipalitâ a inter- dit tout achat de livres des Editions Sociale[CCXLIII], La Farandole, Tem pe Actuels, Messidor.

• Cela a conduit ă interdire des auteurs aussi divers que Diderot, Jorge Amado ou Pierre Paraf.

• D4jâ de tri* nombreux aulnaysiens, beaucoup (Tassoclations, des syndicats, des personnallt6s comme Bemard C la vel, Edmonde Charleroux, Andri Stil,

CCXLIII **Exigez le respect du pluralisme. Joignez-vous â l'appel des dus communistes (TAulnay.**

AJbert Jacquard ont protestă.

• Le ministere de la culture a d6cid6 de ne pas verser sa subvention de 66 millions de centimes, tant que la censure ne sera pas Iev6e.

• Vous aussi protestez contre cette atteinte â une liberti fondamentale.

între timp, directoarea alesese singură să plece : „Venisem la Aulnay cu un proiect de dezvoltare a lecturii şi cu un proiect cultural. Construcţia noii biblioteci centrale, care trebuia să înceapă în 1983, a fost abandonată de municipalitatea de dreapta încă de la instalarea ei la putere. Am primit, începînd cu 1980, subvenţii din partea statului şi a municipalităţii, care ne-au permis să începem constituirea unui fond de carte de la A la Z, ceea ce reprezintă totuşi un vis pentru orice bibliotecar; tot acest stoc de cărţi şi discuri a rămas în lăzi. [...] A fost un moment cînd, orice s-ar spune, nu se mai putea lucra în această atmosferă de suspiciune. Şi apoi, din cauza sistemului de control cu liste *a priori,* cărţile veneau cu mare întîrziere..."

După cum am precizat mai sus, cartea este, de multă vreme, calul de luptă al P.C.F., care o consideră un mijloc de democratizare culturală, de formare a unei conştiinţe politice şi de luptă ideologică. în „Manifestul pentru carte", P.C.F. afirmă că : „Regresul cărţilor ce se opun evoluţiei vieţii materiale şi intelectuale poate şi trebuie să fie însoţit de o dezvoltare mai mare a cărţilor care sînt pentru această evoluţie - de la cartea pentru copii, la cartea de artă şi de creaţie literară, de la cartea ştiinţifică şi tehnică, la cartea politică şi teoretică, a căror importanţă crescîndă răspunde desfăşurării activităţii conştiente a maselor"[CCXLIV].

în această optică, municipalitatea comunistă din Aulnay instituise o politică de dezvoltare şi de animare culturală a bibliotecilor. Pentru directoare, manifestările culturale îşi pierdeau sensul, din momentul în care proiectul cultural se schimba :

„De exemplu, atunci cînd organizam biblioteci la domiciliu aducînd scriitori precum Bemard Noel, Tahar Ben Jelloun sau Jean-Pierre Chabrol, cu cărţile lor, în sufrageriile locuitorilor din oraşe, aceştia invitîndu-şi şi vecinii de scară, trebuiau realizate şi solidarităţi ideologice. Am

CCXLIV „Manifeste pour le Livre" publicat dc P.C.F. în februarie 1975, în A. Spire şi J.-P.Viala, *La Bataille du livre,* Ed. Socialcs, 1976, p. 274.

fost nevoiţi să constatăm că lucrul nu mai avea acelaşi sens, pentru că nu se mai integra într-o politică globală asupra oraşului".

Cîteva luni după această plecare, municipalitatea renunţă la cenzura directă, chiar dacă a continuat să controleze listele de achiziţii. Un responsabil municipal lasă totuşi să străbată o undă de îngrijorare la citirea titlului unui eseu de Bemard Noel: *Le Sens-la Sensure...*

Documentul 21. — *Moţiunea A.B.F. împotriva cenzurii în bibliotecile din Aulnay-sous-Bois*

Secţiunea dc „Lectură publică'[1] a Asociaţiei Bibliotecarilor din Franţa (A.B.F.) a fost sesizată dc colegii din Aulnay-sous-Bois, încă din luna septembrie 1984, dc cenzura exercitată dc către municipalitate împotriva unor autori, a unor editori şi a unor teme ca rasismul, dc exemplu. O moţiune a biroului naţional al A.B.F. a condamnat această decizie municipală. Numeroşi bibliotecari din regiunea pariziană şi din provincie, personalităţi precum Albcrt Jacquard, Bruno dc La Salte, Catherinc Zarcattc, Pierre Paraf, Bernard Clavcl, Edmondc Charlcs-Roux, Claude Ollicr, Clement Lepidis, Jcan Mctcllus, Dominiquc Grandmont, Andre Stil şi-au manifestat indignarea în faţa acestor practici şi şi-au exprimat susţinerea pentru colegii noştri din Aulnay-sous-Bois.

în mesajul său, Jorge Amado este mirat să vadă că anumite cărţi ale lui sînt interzise într-o bibliotecă franceză, doar dictaturile din America Latină îndrăznind să-l cenzureze pînă în prezent.

Emoţia suscitată în rîndul opiniei publice, la Aulnay-sous-Bois şi în alte părţi, diferitele intervenţii au permis să sc ţină, în 26 octombrie 1984, o întîlnirc între primarul din Aulnay-sous-Bois, dl. Jcan-Claudc Abrioux, doi consilieri municipali, directorul şi coordonatorul problemelor dc cultură, pe dc o parte, şi directoarea bibliotecii, o delegaţie a personalului şi a sindicatului C.G.T. din bibliotecă, pe dc altă parte.

în timplul acestei întîlniri, primarul dăduse asigurări colegilor noştri că nu va mai exista cenzură la Aulnay, poziţie reiterată în timpul inspecţiei bibliotecilor. Totuşi, în ziua dc azi, în ciuda unor cereri repetate, tot nu pot fi consultate *Textes choisis de l 'Encyclopedie,* dc Diderot (Editions Sociales), nu mai mult decît volumul 2 din *Sonterrains de la liberte,* dc Jorge Amado (Temps Actucls), nici *La Longue Marche de Filon,* dc Jacqucs Cassabois (La Farandole), nici *La Grand-mere aux oiseaux,* dc Georges Coulongcs (La Farandole).

în realitate, poziţia anunţată pe 7 septembrie 1984 dc dl. Gillcs Clcrc, primar adjunct însărcinat cu Cultura, este infirmată dc următoarele fapte : interzicerea oricărei achiziţii dc la Editions Sociales, Temps Actucls, La Farandole. Anumite cărţi politice, publicate dc aceleaşi edituri, fac obiectul unui control special din partea municipalităţii. Astfel, în ultima perioadă, sc poate achiziţiona *L'Economie nouvelle â bras-le-corps,* dc Philippc Herzog, dar *Le Petit Boxettr* dc Andre Stil, sau volumul 2 din *Cantets,* dc Roger Vailland rămîn interzise.

în ciuda speranţelor pe care le-am avut dc a vedea rcinstaurat pluralismul în bibliotecile din Aulnay-sous-Bois, municipalitatea refuză dezbaterile dc idei, exclude, *a priori,* cărţi şi autori, indiferent dc calitatea acestora, pentru simplul fapt că apar la

Messidor, răpindu-le cititorilor posibilitatea dc a-şi alege ci înşişi lecturile!

Bibliotecarii, în totalitatea lor, nu pot să fie decît îngrijoraţi în faţa unei astfel dc situaţii care demonstrează din nou necesitatea unei legi a bibliotecarilor, care să garanteze calitatea serviciului public şi pluralismul indispensabil dezvoltării Culturii.

Secţia dc „Lectură publică" a A.B.F. le cere colegilor să continue trimiterea dc mesaje către primarul din Aulnay-sous-Bois pentru a reveni cu adevărat asupra deciziei sale referitoare la cenzură.

4. De la războiul cu nasturi la războiul cu ciocolată

Dintre toţi cititorii, copiii şi adolescenţii sînt cei care fac cel inai adesea obiectul unui control, adulţii temîndu-se ca tineretul să nu fie pervertit moral de cărţile proaste. Această atitudine este o constantă în materie de educaţie şi ea dă naştere unor comportamente privitoare la cenzură. Deja Platon dorea ca Hesiod şi Homer să fie izgoniţi din lecturile adolescenţilor, pentru că descriu imoralitatea zeilor, argumentînd : „în orice lucru, începutul este tot ce poate fi mai important, în special în cazul unei fiinţe tinere şi fragede. într-adevăr, acum el e modelat şi primeşte pecetea cu care vrem să-l însemnăm. [...] Deci, trebuie să veghem mai întîi, se pare, asupra născocitorilor de poveşti, să alegem lucrările lor bune şi să le respingem pe cele proaste. Le vom pune apoi pe doici şi pe mame să le povestească copiilor cele pe care noi le vom fi ales şi să le modeleze sufletul cu poveştile acelora mai mult decît corpul, cu mîinile lor; dar dintre cele pe care le povestesc în prezent, majoritatea sînt de înlăturat'[CCXLV] [CCXLVI]'. Montaigne, evocînd romanele cavalereşti, e exasperat de „adunătura de cărţi ce ne amuză copilăria “. în 1924, într-una din primele cercetări asupra literaturii pentru copii, Marie-Therese Latzarus consideră că, dacă „educatorii se ridică cu atîta putere împotriva unor astfel de publicaţii sau de producţii cinematografice, e pentru că ştiu bine că filmele poliţiste şi romanele cinematografice trezesc în sufletele de copii nu se ştie ce instincte latente, vestigii ale unei barbarii ancestrale[112]. Acest „suflet de copil[11] a făcut să curgă atîta cerneală, încît s-ar putea face o antologie a declaraţiilor peremptorii despre modul în care văd adulţii influenţa literaturii asupra tineretului, pericolele şi violenţa ei.

L’Heure Joyeuse, prima bibliotecă franceză consacrată în

CCXLV Platon, *Republica,* II/376c-377b.

CCXLVI M.-T. Latzarus, *La Litterature enfantine en France dans la seconde moitie du XlX-e,* P.U.F., 1924.

întregime copiilor, chiar dacă practică, începînd din 1924, o concepţie „novatoare[11] a viziunii despre copil şi despre relaţiile dintre copii şi adulţi[CCXLVII CCXLVIII], care supără uneori mentalităţile contemporane, totuşi nu se poate sustrage cenzurii.

Avînd legături cu mişcarea Noua educaţie, fondatoarele de la L'Heure Joyeuse, Claire Huchet, Marguerite Gruny şi Mathilde Leriche, încurajează iniţiativa, responsabilitatea şi autonomia copiilor. Dorind să facă cunoscute tinerilor cititori comorile literaturii, ele efectuează o selecţie exigentă. Toate cărţile sînt citite înainte de a fi date la împrumut, pentru a înlătura „cărţile mediocre atît din punct de vedere moral, cît şi literar, [ca şi] cărţile tendenţioase[112]. Cărţile instructive sînt puternic puse în valoare : „Nivelul de lectură este destul de ridicat; proporţia dintre romane şi cărţile aşa-zis serioase şi instructive a scăzut la 60%"[3], pentru cititorii peste 12 ani. Totuşi, în această perioadă cînd se întîmpla frecvent să se prindă cu agrafe paginile ce nu se dorea a fi lăsate la îndemîna adolescenţilor, şi în special a fetelor, L'Heure Joyeuse apare ca un loc al libertăţii.

Selecţia calitativă şi morală determină L'Heure Joyeuse să excludă, de exemplu, *Arsene Lupiri* de Maurice Leblanc pentru că scoate în evidenţă un personaj care e hoţ şi *La Guerre des boutons* de Louis Pergaud, publicată în 1912, atît din cauza libertăţii limbajului, a expresiilor argotice, cît şi din cauza lipsei de respect cu care vorbeşte autorul despre părinţi. In acelaşi mod, cărţile lui Paul Berna, *Le Cheval sans tete, Le Piano â bretelles* sau *Le Carrefour de la pie,* publicate în anii cincizeci, nu sînt admise pentru că autorul se foloseşte, în afara dialogurilor, de cuvinte ca „patelin[11] (= pehlivan), „gosse[11] (= puştan, puştancă), „flic" (= curcan, sticlete)... Bibliotecarii se tem ca asemenea texte să nu-i încurejeze pe copiii din mediile populare să folosească o limbă considerată vulgară.

Fără a repune în discuţie existenţa romanului poliţist pentru copii, bibliotecarele de la L'Heure Joyeuse critică, precum unii educatori, personajul copilului detectiv : „Aceasta n-ar putea fi prezentată în nici un caz ca fiind o activitate obişnuită, scrie Marc Soriano, pentru că vîrstă lui de copil este incompatibilă cu meseria de poliţist. [...] A admite la început supravegherea sistematică a adulţilor de către copii, înseamnă să porneşti de la o bază greşită, în rest, urmărirea criminalilor, de care se ocupă, cel puţin în principiu, poliţia, e o treabă

CCXLVII Cf. N. Van dc Wiclc, „L'Heure joyeuse, l'cpoquc des pionniers", *Livres et bibliotheques pour enfants,* sub direcţia lui C.-A. Parmcgiani, cd. Cerclc dc la Librairic, 1985.

CCXLVIII M. Gruny, „L'Heure Joyeuse", *La Lecturepublique : memoires et voeux du congres internaţional d'Alger. ' Ibid.*

' M. Soriano, *Guide de litterature pour la jeunesse,* Flammarion, 1975, pp. 418-423.

serioasă şi adesea periculoasă, care nu poate fi propusă sub formă de joc[114]. Romanul politist este respins cu mai multă putere atunci cînd face parte dintre cărţile produse în serie, în care stilul literar e considerat mediocru, ca, de pildă, seriile : *Club des cinq', Clan des sept, Mystere, Oui-Oui* de Enyd Blyton, *Alice* de Caroline Quine sau *Fantdmette* de Georges Chaulet. Acestor texte li se reproşează faptul că propun, după un scenariu identic, un univers convenţional care opune într-o manieră simplistă binele şi răul şi unde cei răi sînt întotdeauna pedepsiţi. Bibliotecarele justifică respingerea acestor serii de cărţi şi prin faptul că, în măsura în care colecţiile „roz“ şi „verde“, publicate de Hachette, domină piaţa cărţii pentru copii, ele consideră că scopul bibliotecii constă în a face cunoscută o literatură unde „creaţia ocupă un loc mai important"[CCXLIX CCL CCLI CCLII].

Aceste cărţi mai suscită şi în prezent o polemică printre bibliotecari, dusă în termeni identici cu polemica referitoare la seriile populare pentru adulţi.

Pînă în 1968, biblioteca L'Heure Joyeuse nu acceptă între pereţii ei benzile desenate de factură modernă cu texte cuprinse în bule, cu onomatopee, cu textul redus la esenţial şi cu imaginile legate, nu doar juxtapuse, precum în *Zig et Puce* de Alain Saint-Ogan, *Tintin* de Herge sau *Asterix* de Goscinny şi Uderzo.

> înlăturam benzile desenate. Eram cam prea exigente, recunoaşte Margueritc Gruny, dar sînt bucuroasă că am ieşit la pensie înainte ca benzile desenate să fie în marc vogă ; aveam numerele din *Christophe* : la Familie Fcnouillard, lc Sapcur Camcmbcrt, Plick ct Plock, care nu sînt chiar benzi desenate, ca şi Bccassinc, care figurează dc altfel în prima selecţie *Beaux livres, belles histoires*[CCLIII]. Nu o indicasem pc a doua listă, pentru că starea dc spirit care constă în a-ţi bate joc dc slujnicuţa provincială mâ deranjează. Eu nu sînt împotriva principiului benzilor desenate, ci împotriva vulgarităţii majorităţii lor. Consider că sînt anti-litcratură şi anti-artă, iar copiii împătimiţi dc benzi desenate trebuie să aprecieze cu greu arta literară şi artele plastice. Mă tem că îi îndepărtează dc acestea.

CCXLIX Publicate în traducere franceză începînd din 1955.

CCL N. VAN de Wicle, „Lc role des bibliotheques de jeunesse dans lc developpcment de la lecture des jcuncs ct dans la promotion dc la littcraturc dc jeunesse", *Bulletin d infonnation de l 'A.B.F.,* nr. 135, trimestrul
CCLIal Il-lca, 1987.

CCLII' Cf. M. Gruny, M. Lcrichc, *Beaux livres, belles histoires,* ed. Bourrclicr, I cd. 1937, reedit. în 1946 şi
CCLIII1952. Bibliotecă pilot, L'Heure Joyeuse publică, într-adevăr, selecţii dc cărţi destinate altor biblioteci, părinţilor şi educatorilor ; între 1924 şi 1964, în Franţa sînt create zece biblioteci pentru copii.

Bibliotecarele de la L'Heure Joyeuse resping totodată şi ediţiile sau reeditările populare ilustrate ca *L 'Epatant* şi *Le Petit Illustre,* care publică respectiv *Les Pieds Nickeles* de Louis Forton şi *Bibi Fricotin* şi, începînd din anii 1935, *Le Journal de Mickey,* şi săptămânalele *Hurrah* ! sau *L'Aventureux.*

Cărţile ilustrate au făcut totuşi deliciul mai multor generaţii de tineri cititori, începînd cu tînărul Sartre, după cum povesteşte în *Les Mots :*

> Am văzut imagini minunate, culorile lor ţipătoare m-au fascinat, le-am cerut, le-am avut; treaba era făcută : am vrut să am în fiecare săptămînă *Cri-Cri, L'Epatant, Les Vacances, Les Trois Boy-Scouts* dc Jean dc la Hire şi *Le Tour du monde en aeroplane* dc Arnold Galopin, care apărea joia în fascicule.
>
> Dc la o joic la alta mă gîndcam la Vulturul Anzilor, la Marcel Dunot, boxerul cu pumni dc fier, la Christian aviatorul, mult mai mult decît la prietenii mei Rabelais şi Vigny.

Dacă Jean-Paul Sartre are conştiinţa că se înjoseşte faţă de lecturile legitime din saloanele burgheze, Cavanna arată în *Les Ritals* admiraţia exagerată a familiei pentru cărţile ilustrate în mediile populare :

> Dc cînd eram foarte mic, mama îmi cumpăra în fiecare sîmbătă *Le Petit Illustre* pentru că înăuntru erau aventurile lui Bibi Fricotin, pe carc-l adora. Ea le citea după ce terminam cu sau uneori i Ic citeam cu glas tare, în timp ce spăla vesela, iar ca rîdca, rîdca [...].
> După ce terminam dc citit *Le Petit Illustre,* i-l pasam lui Jcan-Jcan, care-mi înapoia *L'Epatant.* în *L'Epatant,* erau Les Picds Nickclcs. [...]. Trei moace rînjite dc puşlamalc dc stradă, adevăraţi candidaţi la temniţă, răi dc tot, hoţi, mincinoşi şi foarte prost crescuţi. Cînd crai prins cu asta în ghiozdan, la şcoală, chiar dacă nu crai surprins citind, se confisca. Cu o ceartă la sfîrşit. Dacă nu dc acolo învăţam ortografia şi nici cinstea şi bunele maniere, dacă deveneam apaşi şi dezertori în faţa duşmanului şi dacă astfel dc porcării trebuiau interzise, te întrebi ce fâcca guvernul [...]. Dar iată că a venit din America, răsunător ca o paradă dc circ, irezistibilul val al ziarelor cu benzi desenate. N-au trebuit decît să apară pentru a ne cuceri, pentru a ne fascina. *Robinson, Hurrah!, Hop-lâ, Tarzan, Le Journal de Mickey...* Astea străluceau pe tarabe şi furau ochiul.

Asemenea majorităţii intelectualilor din acea vreme, bibliotecarele de la L'Heure Joyeuse se arată favorabile legii din 1949, pe care o consideră necesară pentru a stăvili valul de publicaţii mediocre americane.

Doar de la sfîrşitul anilor şaizeci, benzile desenate îşi vor face o timidă apariţie în bibliotecile pentru copii, înainte de a deveni un sector propriu-zis. Generaţiile anterioare de bibliotecari - formate de cultura unui text separat de imaginea grafică - judecau, pornind de la criterii literare, o artă nouă care nu este o artă, care mizează în special pe contrapunctul imagine-text şi utilizează tehnici de decupaj şi de montaj preluate din artele vizuale, adică din teatru şi din cinema.

Selecţia morală făcută de bibliotecarele de la L'Heure Joyeuse este extrem de riguroasă. Literatura pentru copii şi pentru tineret e în prealabil cenzurată de editori care taie anumite pasaje, ca de exemplu, cuvîntul „ maîtresse " (= amantă, curtezană) pe care editura G.P. l-a retras din *L 'Artere de misericorde* de Pierre Mac Orlan. Dar necesitatea de a înlătura orice aluzie la sexualitate le obligă pe bibliotecare să-şi exercite propriul control asupra cărţilor.

Deoarece bibliotecarele îşi doresc să evite adaptările pentru tineret, cel mai adesea mediocre, alegerea cărţilor se dovedeşte extrem de delicată în privinţa adolescenţilor pe care-i primeşte L'Heure Joyeuse pînă la vîrsta de 16 ani; de exemplu, e de neconceput să li se propună operele lui Diderot, Baudelaire sau Zola, sau anumite cărţi ale lui Balzac, precum *Le Lys dans la Vallee.* Marguerite Gruny atestă caracterul excesiv al cenzurilor cerute de unii părinţi :

> Cîţiva părinţi, cu sentimente mai curînd părinteşti decît cu severitate în ce ne priveşte, nc-au făcut să retragem dc pc rafturi anumite cărţi. Astfel, un ziarist, evreu, tatăl unei fete dc paisprezece ani, ne-a criticat pentru *Eaiix printanieres* dc Turgheniev, în care un tînăr, spre nenorocirea lui, se lasă atras dc o tînără cam vampă. „Excelent exemplu pentru băieţi, protestam noi. — Foarte imoral pentru fete!" replica el. Organistul unei biserici din apropiere, catolic, tatăl unui băiat dc cincisprezece ani, admitea cu greu pc rafturile noastre teatrul lui Musset, pc carc-l considera imoral - dar dc data asta n-am mai cedat'.

Absenţa educaţiei sexuale şi interdicţiile întreţinute cu privire la sexualitate dau naştere la reacţii de culpabilizare a unor cărţi :

> Cultura artistică a copiilor din mediul popular era pc atunci inexistentă, iar reproducerile dc nuduri îi şocau. Dc cîtc ori am auzit fetiţe murmurînd : „O, au cărţi indecente pc acolo!" „Pc acolo" era colţul unde se aflau cărţile dc artă... iar cea mai „indecentă" carte era o lucrare despre sculptura greacă pentru care, dimpotrivă, băieţii mari se băteau, dar o citeau ascunzînd-o pc jumătate cu braţele, ca şi cum s-ar fi simţit vinovaţi, şi nu le venea să o împrumute : ce s-ar fi spus acasă!

Chiar dacă imaginile nu reprezentau decît flori şi animale şi nu arătau niciodată scene de împerechere între animale şi nici actul sexual sau momentul naşterii, primele cărţi de educaţie sexuală destinate copiilor - de exemplu, *Maman, dis-moi,* a doctorului Montreuil-Strauss, publicate la Stock în 1939 - nu puteau fi puse pe rafturile cu acces liber; se întîmpla frecvent să vezi adolescenţi începînd de la 11-12 ani care încercau să se informeze la bibliotecă din dicţionare, ascunzîndu-se şi pufnind ca şi cum ar fi fost vinovaţi.

Lucrările documentare pentru copii fiind aproape inexistente, bibliotecarii trebuie să caute în producţia destinată adulţilor :

> Nu se găseau cărţi despre viaţa în Grecia, povesteşte Marguerite Gruny, iar Şcoala alsaciană, care ne trimitea elevi, ne ceruse să facem căutări pentru clasele a 6-a. Găsisem o carte excelentă în colecţia „Que sais-jc?“, dar n-am putut-o pune în raft din cauza unei singure fraze : „Grecii se dedau pcdcrastici". Nici nu ne puteam permite să ştergem acest rînd!

Bibliotecarele de la L'Heure Joyeuse se arată cu atît mai prudente în opţiunile lor, cu cît încearcă să facă recunoscute bibliotecile pentru copii, acestea izbindu-se pe atunci de anumite prejudecăţi. Ele au grijă să asigure reprezentativitatea tuturor curentelor de gîndire, cu condiţia de a nu fi exprimate într-o manieră intolerantă, riscînd să lovească în alte convingeri morale, religioase sau filozofice. Din această cauză, opţiunile lor exclud cărţile considerate din punct de vedere ideologic prea maniheiste precum - *Alain Belle-Humeur,* a părintelui Hublet, care nu vede salvarea în afara catolicismului, sau *Vers le travail,* a scriitorului

M. Gruny, „L'Epoquc des pionniers", *La Revue des livres pour enfants,* nr. 110, toamna 1986, p. 50. sovietic M. Ilin şi *Le Pays des vrais merveilles,* prefaţată de Simone Tery, care nu văd salvarea în afara comunismului. Cărţile prea făţiş rasiste, antisemite - precum *Mon petit Trott,* de Andre Lichtenberger - sau xenofobe sînt îndepărtate. Astfel am pus, în vestiarul unde îşi aranjau bibliotecarele cărţile pe care ezitau să le pună pe raft, *Hector Servadac,* de Jules Veme, roman atins de antisemitism. Dar, înainte de războiul din 1939, un tînăr evreu ne cere ca „această carte uluitoare'[CCLIV] să fie redată la împrumut, remarcînd cu privire la caricatura unui evreu descris ca hrăpăreţ: „A, dar sîntem obişnuiţi cu asta!".

In anii patruzeci, cînd L'Heure Joyeuse primeşte vizita responsabilului serviciilor germane ale bibliotecilor, acesta nu găseşte

CCLIV Cf. M. Lahy-Hollcbccquc, *Les Charmeurs d'enfants,* Baudinicrc, 1928 şi A. Brauncr, *Nos livrei d'enfants ont menii,* Sabri, 1958.

nici o carte de înlăturat, deoarece bibliotecarele au retras în permanenţă cărţile germanofobe, precum *Le Village aerien,* de Jules Veme :

> în timpul războiului, povesteşte Margucritc Gruny, sc întîmpla să strccurăm cărţi copiilor evrei, accesul în bibliotecă al acestora fiind dificil. Vă imaginaţi îngrijorarea mea cînd am aflat că un german, responsabilul bibliotecilor, trebuia să vină la L'Heure Joyeuse. Dar întotdeauna am fost atente să nu punem cărţi care ar putea displace altor popoare. N-a putut spune nimic pentru că n-am pus niciodată cărţi anti-gcrmanc... Există una singură pc care am acceptat-o : *Mon Village,* dc Hansi, pentru că nu sc putea să nu ai un Hansi într-o bibliotecă pentru copii, dată fiind calitatea ilustraţiei. Sc găseşte, evident, caricatura unei familii germane, dar căutasem cartea care era cel mai puţin belicoasă. Din cauza aceleiaşi stări dc spirit, înlăturasem unele dintre cărţile lui Erckmann-Chatrian.

în ciuda acestor măsuri de precauţie, unii părinţi regretă faptul că fondul bibliotecii nu corespunde ideologiei lor : unii deplîng prezenţa lucrărilor comuniste şi lipsa cărţilor catolice, alţii se plîng exact de contrariu ; curentele pacifiste din anii treizeci - reprezentate în special în mediul didactic - ar fi vrut ca toate cărţile ce vorbesc despre război să fie îndepărtate.

Dusă însă pînă la capăt, vînarea opiniilor sectare le-ar fi condus pe bibliotecare la golirea rafturilor de o mare parte a conţinutului lor, cu atît mai mult cu cît producţia de carte pentru tineret nu era prea abundentă. L'Heure Joyeuse, în ciuda reproşurilor pe ce i le aduce autoarei, păstrează operele contesei de Segur, pe care biblioteca o declară nevinovată pentru talentele ei de povestitoare. O parte dintre părinţii tinerilor cititori, de orientare socialistă şi comunistă, se opun extrem de dur acestor cărţi din cauza ideilor anti-egalitariste şi rasiste ale dnei de Segur şi din cauza apartenenţei ei la mediile ultramondene şi doresc ca opera ei să fie exclusă dintre lecturile tineretului[1]. Tot astfel, chiar dacă regretă, din cauza caracterului ei nepoliticos, satirizarea cercetăşiei făcute în numele pacifismului şi al antimilitarismului de Charles Vildrac în *La Colonie,* bibliotecarele nu se gîndesc să o excludă, ţinînd cont de calităţile literare ale cărţii.

în sfîrşit, la L'Heure Joyeuse din strada Boutebrie, bibliotecarele evită cărţile prea angoasante, de frică să nu-i traumatizeze pe copii ; dar, de exemplu, *Struwelpeter,* de Heinrich Hoffmann, adesea controversată pentru caracterul ci angoasant şi contestatar, figurează totuşi pe rafturi în calitate de scriere clasică a literaturii germane pentru copii.

Se poate vedea că, ţinînd cont de subiectivitatea judecăţilor, frontiera este uneori îngustă între cartea pe care o păstrezi şi cartea de care te păzeşti. Pînă la urmă, calitatea literară e determinantă cînd se face alegerea : cîţiva scriitori şi ilustratori care sublimează prin formă istoria romanescă, permit literaturii pentru copii să scape de conformism, de falsa drăgălăşenie şi de bunele sentimente.

Sfîrşitul anilor şaizeci marchează o dublă cotitură în lumea bibliotecilor pentru copii : cea a înmulţirii dotărilor şi cea a liberalizării concepţiilor educative. Treptat, resorturile cenzurii se transformă ; moralismul se estompează şi, în bibliotecile unde personalul are sensibilităţi de stînga, se întăreşte ideologia. Dacă sînt cenzurate în continuare, uneori, *Tintin* şi *Lucky Lucke,* acest lucru nu se mai datorează formei grafice a benzii desenate, ci faptului că autorii lor sînt consideraţi rasişti. Poveştile care erau pînă atunci privilegiate, sub impulsul de la L'Heure Joyeuse[CCLV] şi La Joie par les Livres[CCLVI], cad uneori în dizgraţie sub loviturile unei lecturi realiste. încă din 1958, în *Nos livres d'enfants ont menti,* Andre Brauner considera că poveştile sînt fantezii gratuite, care vehiculează superstiţii din trecut. Lor li se reproşează că arată o viaţă de castel, că deturnează copiii de la „viaţa reală" şi chiar că îl deturnează pe viitorul cetăţean de la lupta de clasă. în anii şaptezeci, o parte a curentelor feministe consideră, în plus, că poveştile dau o imagine negativă şi dispreţuitoare despre femei şi una idealistă despre bărbaţi, prin intermediul personajului prinţului fermecător. în unele biblioteci, cărţile de poveşti sînt înlăturate sau se blochează achiziţia lor. Se întîmplă uneori ca mamele să intervină pentru a critica prezenţa în număr majoritar a cărţilor considerate favorabile ideii de „macho" şi reclamă cărţi feministe pentru copii[CCLVII] [CCLVIII] [CCLIX]. De altfel, se

---

CCLV' Cf. M. Gruny, *L 'A.B. C. de l 'apprenti conteur,* Dircction des Affaires Culturcllcs, Mairie dc Paris, 1987.

CCLVI La Joic par les livres (Bucuria prin cărţi) a fost înfiinţată în 1963 cu scopul dc a favoriza dezvoltarea

CCLVIIbibliotecilor pentru copii în Franţa şi a creat biblioteca experimentală dc la Clamart. Tot ca organizează un

CCLVIIIcentru dc documentare, cicluri de conferinţe şi un comitet dc lectură, deschis tuturor bibliotecarilor, care publică, înccpînd din 1965, un buletin dc analiză, viitoarea *Revue des livres pour enfants,* relativ influentă în biblioteci. Din 1972, La Joic par les livres este ataşată dc Şcoala Naţională Superioară dc Bibliotecari (Ministerul Educaţiei Naţionale).

CCLIX Ca altă formă dc cenzură, editura Fcmmcs publică, în 1978, *Poucette,* dc Hans Christian Andcrscn, superb ilustrată dc Nicolc Clavcloux, şi schimbă dcznodămîntul prccizînd : „Povestea lui Hans Christian Andcrscn eşua într-o căsătorie fericită. Noi am schimbat-o în ultima clipă : nu vrem să spunem minciuni fetiţelor noastre."

întîmplă frecvent să fie respinse cărţile din colecţia de aventuri „Signe de piste", care publică în special seria *Prince Eric,* din cauza spiritului de cercetaş considerat militarist şi a părului blond arian al unora dintre eroi.

De la sfîrşitul anilor şaptezeci, dogmatismul ideologic se atenuează ; Tintin, care îşi recunoscuse de altfel public greşeala moderîndu-şi opiniile rasiste exagerate, nu mai este interzis iar poveştile sînt puse la mare cinste, pentru că li se recunoaşte valoarea simbolică.

Fenomenul cel mai izbitor rămîne, totuşi, legat de explozia socială din 1968, evoluţia ideilor unei părţi a opiniei adulte despre copii şi copilărie : „Ideile pedagogiei active, mişcările anarhiste, teoriile freudiene, emancipatoare - de la care se revendicau deja Maurice Sendak şi Torni Ungerer în Statele Unite - autorizau un limbaj eliberat de tabuuri şi needulcorat, în domeniul albumelor pentru copii"[CCLX].

în 1966, Franţois Ruy-Vidai şi Harlin Quist, influenţaţi de cărţile lui Maurice Sendak şi de editura Delpire, se asociază pentru a produce albume, cu grafică inspirată din arta contemporană, pornind de la subiecte tabu din ediţiile pentru copii, precum criza şcolii, relaţiile cu părinţii, senzualitatea, agresivitatea, moartea. O parte a producţiei editoriale - reprezentată în special de l'Ecole des Loisirs, Gallimard, Duculot, La Noria sau Le Sourire-qui-mord - va fi profund modificată de această evoluţie. Producţiile de pionierat ale editurii Quist-Ruy-Vidal au determinat totuşi reacţii ostile în mediile de critici, de educatori şi de bibliotecari, în special în 1969-1970, din partea unor anumiţi redactori de la La Joie par les livres. Acestor albume li se reproşează faptul că nu sînt adaptate pentru cititorii copii, care nu pot înţelege complexitatea textelor şi a ilustraţiilor, fiind înspăimîntaţi de o grafică terifiantă ce exprimă fantasmele adulţilor. Apărătorii albumelor lui Ruy-Vidal resping aceste condamnări şi contestă în special atitudinile hiperprotectoare de care dau dovadă unii educatori, precum şi concepţia unei arte edulcorate, destinate doar pentru copii[CCLXI]. Achiziţionarea cărţilor de la editura Harlin-Quist-Ruy-Vidal, în anii şaptezeci, depinde de poziţia adoptată de fiecare bibliotecar faţă de această dezbatere.

CCLX' C. Clcrc, *Images â la plage, une histoire de l'image dans les livres pour enfants,* Gallimard, 1984.

CCLXI Despre această dezbatere, cf. M. Soriano, *Guide de litterature pour la jeunesse,* pp. 459 la 465 ; *Dialogue avec un editeur,* La Joie par les livres, nr 19, martie 1970.

' M.-C. Monchaux, *Ecrits pour nuire, litterature enfantine et subversion,* U.N.I., 1985, ediţie nouă revăzută şi adăugită, 1987, pp.5-6.

Etica şi estetica producţiilor editoriale suscitate de noile curente educative vor atrage, în anii optzeci, o violentă polemică, deschisă de curentele dreptei conservatoare şi ale centrismului catolic. în 1985, apare o carte cu un titlu ambiguu, *Ecrits pour nuire,* editată de Uniunea Naţională Inter-Universitară (U.N.I.), sindicat studenţesc apropiat de R.P.R. Prin prezentarea a o sută de cărţi, destinate în cea mai mare parte cititorilor între 10 şi 15 ani, autoarea, Marie-Claude Monchaux, demonstrează faptul că, începînd din 1968, o parte a producţiei editoriale pentru copii şi tineret este coruptă de „o veritabilă putreziciune morală [care] se exercită în toate domeniile unde poţi lovi un copil cu cuvîntul: permisivitatea (chiar incitarea) la droguri, la furt, la viaţă sexuală precoce, la respingerea familiei, la atacul şi scuipatul pe legile şi pe instituţiile ţării în care trăim, justificarea violenţei".

Autorul crede că descoperă în aceste publicaţii un complot ce reuneşte autori, ilustratori, editori, educatori şi bibliotecari cu scopul „de a aţîţa la luptă, chiar la ura de clasă ; de a nimici structurile actuale ale civilizaţiei occidentale contemporane, de a destabiliza familia, de a discredita ordinea socială, obiceiurile, şi de a slăbi legile, armata, siguranţa, naţiunea"[1].

Invocînd virtuţile celebrate de literatura sovietică pentru copii - de exemplu *Timour et sa brigade,* apărută în 1983 -, Marie-Claude Monchaux, în căutarea complotului marxist, se miră că nu găseşte virtuţile sovietice în cărţile incriminate, pe care ea le situează din punct de vedere ideologic „la stînga". De fapt, *Ecrits pour nuire* face un amalgam de autori care, prin stilul literar şi prin poziţia etică sau ideologică, nu au nimic în comun decît că nu împărtăşesc concepţiile politice şi despre literatură ale lui Marie-Claude Monchaux.

O mare parte a acestor romane, traduse sau inspirate din literatura ţărilor nordice sau anglo-saxone, se supun actualmente psihologiei în materie de educaţie aflate în mare vogă - şi nu au nimic cu ideologia marxistă. Sub influenţa unei vulgarizări a psihanalizei freudiene şi a psihologiei copilului şi a adolescentului, unii autori caută să analizeze şi să dedramatizeze situaţiile dureroase cu care se pot confrunta tinerii cititori : părinţi divorţaţi, conflicte în familie, criza adolescenţei, descoperirea sexualităţii, primele rupturi în dragoste etc.

Cea mai mare parte a celorlalte titluri evocate sînt scrise de autori care aduc în scenă imagini sociale mai mult sau mai puţin apropiate de curentele anarhiste, contestatare sau de extremă stîngă născute din revoltele din 1968 : unele cărţi descriu nedreptăţile sociale şi inegalităţile, exploatarea şi relele societăţii de consum ; altele

celebrează marginalitatea şi revolta socială faţă de o societate prezentată ca represivă, constrîngătoare, care îi zdrobeşte pe indivizii fragili; altele pun în valoare contactul cu natura faţă de materialismul urban; ansamblul acestor texte afirmă drepturile copilului şi descriu adesea familia ca o entitate represivă împotriva căreia copilul trebuie să-şi construiască propria libertate.

Eterogenitatea simpatiilor ideologice exprimate în asemenea cărţi nu permite totuşi ca ele să fie ataşate de o mişcare politică precisă. Fără a diferenţia vreodată curentele de gîndire, autorul implică în acelaşi „complot" editura La Farandole, care şi-a afirmat întotdeauna legăturile cu P.C.F., editura Syros creată de P.S.U. sau publicaţiile anarhiste ale editurii Alain Moreau.

Limitîndu-şi analiza la dimensiunea ideologică a textelor, autoarea reduce literatura la un cîmp de luptă politică. E un unghi de vedere îngust, care exclude orice analiză literară şi nu-ţi permite să vezi că o parte a acestei producţii pentru copii, ţinînd de un realism sociologic sau psihologic, este de o valoare literară mediocră. Multe din titluri nu mai figurează de altfel în catalogul editorilor de mai mulţi ani, dispărînd de la sine din lipsă de consistenţă. O astfel de părere preconceptă o determină pe Marie-Claude Monchaux să pună pe acelaşi plan analiza romanelor care scapă acestei lipse de valoare literară ca, de exemplu, *La Colonie,* de Charles Vildrac ; *Mo'ira,* de Julien Green ; *Sa Majeste des mouches,* de William Golding, sau *Mon ami Frederic,* de Hans Peter Richter, precum şi albume ca *Ce changement-lă,* de Philippe Dumas sau *Grand-Papa,* de John Bumingham.

Ideologiilor contestatare şi modelului realist, autoarea cărţii *Ecrits pour nuire* le opune o ideologie conservatoare şi un moralism fără fisură. Considerînd că copiii au o capacitate redusă de a judeca, Marie-Claude Monchaux susţine că literatura pentru copii trebuie să arate, de exemplu, că „pentru a te ridica în ierarhia socială[CCLXII], se cuvine să urmezi calea „muncii[11] şi a „cinstei[111], şi că, fără a fi „sterilizat, dat prin zahăr roz şi îndobitocit[11], ea trebuie să definească în mod clar binele şi răul, utilizînd codul etic care vrea ca „răufăcătorul să fie pedepsit, iar cel drept şi bun să triumfe[112].

Mai mult decît centenară, o astfel de concepţie despre literatura pentru copii ar vrea ca orice scriere ce ar putea ajunge în mîinile unui copil să fie cenzurată de toate indiciile lumii haotice şi violente în care, adult fiind, va fi aruncat pe cont propriu. Animată de grija de a nu păta

---

CCLXIIM.-C. Monchaux, *Ecrits pour nuire...,* p. 31.

[2] *Ibid.,* p. 39.

[5] *Ibid.,* p. 13.

" *Ibid.,* p. 46.

edenicul univers al copilului, obsesia conţinutului o face pe autoare să uite că literatura, oricare ar fi destinatarul ei, poate fi înainte de orice o formă, o limbă care trebuie judecată după măsura capacităţii ei creatoare şi nu după gradul de supunere faţă de o propagandă sau faţă de o morală, oricît de edificatoare ar fi aceasta.

Pentru Marie-Claude Monchaux, „orice carte, printr-o mutaţie de alchimie intelectuală bine cunoscută, are uimitoarea putere de a deveni incitatoare [...]. Personajul cheie, eroul, poate să se transforme brusc într-un veritabil model, în mîinile copilului care citeşte. Este bine cunoscutul fenomen al identificării[113]. Acest mod de a privi lectura constă în a crede că autorul, înarmat cu bagheta amintitului proces de identificare, n-are odihnă pînă nu-l schimbă pe micuţul nostru miel cititor într-un lup sîngeros pe vecie... Referitor la cărţile condamnate, Marie-Claude Monchaux scrie : „De îndată ce ajung în mîini, otrava acţionează ca în prima zi. Asta e o carte![111]'... Marea teamă de cărţi s-a reaprins, pe cînd rugurile aprinse? („Recitiţi *Farenheit 451",* sfătuieşte cu toată inocenţa autoarea). Cît despre cititorii noştri inocenţi, ce vor mai scormoni ei prin cărţi dacă nu-şi vor găsi oglinzi pentru propriile angoase şi flacoane pentru propriul venin, dacă nu le-ar fi fost oferită posibilitatea de a face ei înşişi transmutarea... într-un spaţiu al libertăţii unde să-şi construiască propria identitate? Dacă este evident faptul că un text sau că o imagine poate - la fel ca orice experienţă - să mişte un copil sau un adolescent, în special atunci cînd ei se întîlnesc cu angoasele pe care acesta le degajă, nu putem deduce da aici „nocivitatea[11] lui.

După cum remarcă Catherine Turlan, referitor la incitările la cenzură făcute de psihanalista Franşoise Dolto la adresa cărţilor editurii Harlin Quist-Ruy-Vidal: „Această polarizare ostilă asupra unei imagini [...] nu se bazează pe nici o certitudine demonstrativă ; ea confundă materialul clinic - copiii cu perturbări pot fi impresionaţi de anumite imagini -, şi o relaţie de la cauză la efect - anumite imagini îi perturbă pe copii -, punct esenţial în sprijinul căruia Franţoise Dolto nu aduce nici o dovadă. O poziţie opusă celei exprimate de Dolto e foarte posibilă : imagini cu valoare fantasmatică dominantă pot fi factori de siguranţă şi progres[111].

Influenţa unui text sau a unei imagini depinde de experienţa fiecărui copil în particular, de psihismul lui, de relaţiile sale cu adulţii şi cu lumea ce-l înconjoară.

Anunţată de un articol al lui Louis Pauwels în *Le Figaro Magazine*[CCLXIII CCLXIV] şi de un articol din *Minute*[1], susţinută de articolele

---

CCLXIII[1] C. Turlan, „L'Enfant-texte", *Esprit,* nr. 1, ianuarie 1976, nr. 453, p. 37.
- „Ecrits pour nuire", editorial din *Figaro Magazine* din 24 mai 1985.

CCLXIV „L'abominablc scandalc des livres pourrisscurs dc la jeunesse", *Minute,* nr. 1212, 29 iunie -5 iulie 1985.

apărute în *Le Figaro Madame* şi în *Le Figaro litteraire,* precum şi de o serie de conferinţe, *Ecrits pour nuire* are un anumit ecou în mediile conservatoare legate sau apropiate de R.P.R. şi de extrema dreaptă, ca şi în sînul curentelor centriste catolice reprezentate de C.D.S. (Centre des democrates sociaux). Cartea cristalizează, într-adevăr neliniştile pe care le resimt aceste curente în faţa schimbării obiceiurilor, a educaţiei şi a moralei, schimbări ce marchează anii 1970-1980. Prin acumularea exemplelor, limitate uneori la cîteva rînduri scoase din cărţi şi izolate din contextul lor, autoarea încearcă să acrediteze ideea că întreaga literatură pentru copii este contestatară din punct de vedere ideologic şi contribuie, astfel, la agitarea curentelor conservatoare. Un Serviciu de Informaţie şi întrajutorare catehetică stabileşte în 1987 un index de şaptezeci de lucrări destinate tineretului „din cauza cărora este necesar să reacţionăm[11], iar o librărie pariziană atenţionează părinţii, distribuindu-le această listă de cărţi nerecomandate. Reacţiile se exercită, însă, mai ales în bibliotecile pentru copii. Cîteva municipalităţi cer să fie scoase cărţile de pe rafturi, iar cîţiva conservatori de biblioteci municipale sau din B.C.P. solicită retragerea cărţilor pentru a le verifica.

Astfel, la Montfermeil, comună din Seine-Saint-Denis, primarul, Pierre Bemard, ales pe o listă „divers droite[11] în 1983, care, încă de la sosirea la putere a înfiinţat un comitet de lectură, cere în 1986 să fie retrase de la împrumut diverse cărţi, în special *Ce jeudi d'octobre* de Anna-Greta Winberg (editura Amitie) ; *Et puis, j'en sais rien !,* de Judy Blume, şi *Dieu, tu es-lă? C'est moi, Margaret,* ale aceluiaşi autor (Ecole des Loisirs) ; *Le Journal secret d'Adrien, 13 ans 1/2,* de Sue Towsend (Stock) ; *Mori premier amour et autres desastres* de Francine Pascal (Ecole des Loisirs), considerate cărţi licenţioase, şi *La Guerre des chocolats,* de Robert Cormier (Ecole des Loisirs), care descrie scene de violeţă şi de tortură între adolescenţii dintr-un colegiu catolic american, considerate intolerabile[CCLXV].

Francine Bemard, soţia primarului din Montfemeil, a creat o asociaţie[CCLXVI] pentru salvarea tineretului, B.L.E. (Bibliotheque-Lecture-Epanouissement). în 1986, această asociaţie organizează o dezbatere[CCLXVII] la care primarul îi invită pe aleşii din alte comune printr-o scrisoare - circulară în care precizează că :

> Adevăratele orori cu care este „hrănit" tineretul nostru îşi găsesc o aplicaţie imediată, aş spune chiar normală, în toată această delincvcnţă pc care o deplîngcm. Cel mai rău e că unele bibliotecare, chiar bine intenţionate, pot

CCLXV Un interviu al lui Robert Cormier, în care vorbeşte despre demersul său, a apărut în nr. 109 din *Revue des livres pour enfants.*

CCLXVI[1] *Cf.* Documentul 22.

CCLXVII Cf. Documentul 23.

comanda acest gen dc cărţi dc la edituri „ncrcpcratc“ ca La Farandollc *(sic)* de exemplu, induse în eroare de critici complice sau cel puţin complezente. Toate acestea pentru a vă spune că ceea cc am găsit la Montfcrmeil poate să apară fără probleme în bibliotecile voastre cînd voi înşivă nu aţi urma după cincizeci de ani de marxism[CCLXVIII].

La drept vorbind, nu vedem prea bine care titlu publicat de La Farandole a putut să-i conducă pe cititori spre delincvenţă... doar dacă nu este vorba de *Bastien, gamin de Paris,* de Bertrand Solet, atacată de Marie-Calude Monchaux pentru că repovesteşte Comuna din Paris „văzută din perspectiva comunarzilor şi numai a lor“... caz în care avem de-a face cu delincvenţi pasionaţi de lectură şi de istorie!

în cadrul Consiliului Municipal al Parisului, Solange Marchal, consilier C.D.S. şi membru al Comisiei pentru Cultură, îngrijorată de lecturile oferite copiilor în bibliotecile din capitală, solicită şi obţine constituirea unui Comitet de lectură. Solange Marchal critică în special cărţile al căror conţinut consideră că banalizează ideea de furt, de drog şi de suicid, şi, constatînd că legea din 1949 nu e aplicată, doreşte să fie scoase din biblioteci cărţile care nu respectă această lege“[3]. în iulie 1986, o notă de la Direcţia pentru Probleme de Cultură îi informează pe bibliotecari de înfiinţarea unei comisii de lucru însărcinate cu elaborarea listelor de cărţi susceptibile de a figura în biblioteci, compusă din doi

CCLXVIII Cf. Documentul 24.

3 în februarie 1987, Solange Marchal organizează o reuniune de informare la primăria arondismcntului 16, animată de Maric-Claude Monchaux, cu tema : „Lecturile copiilor noştri: pericolele unei anumite literaturi (drog, violenţă, suicid etc.)“.

Documentul 22. - *Manifestul asociaţiei* Bibliotheque-Lecture-Epanouissement (B.L.E.) *din Montfermeil (Seine-Saint-Denis)*

BIBLIOTHÈQUE

§ ■
5
8

qui repose sur les rayons d'une bibliothèque »

Graham Green

Quel avenir en cette fin du siècle ?

La perversion morale se trouve sur les rayons des bibliothèques.

Les valeurs morales de notre culture sont ridiculisées.

La conscience de nos enfants n'est plus respectée (ou) en danger.

LECTURE

« L'influence des premières lectures est profonde ». Graham Green

Mais votre enfant découvre dans ses lectures que :

Le vol, } *C'EST*
La drogue, } *NORMAL*
La révolte }

La sexualité précoce } *C'EST*
Les attouchements } *UN*
L'homosexualité } *DROIT*

La famille } *C'EST*
La société } *L'ENFER*
Les institutions }

Parce que vous êtes responsables.

Parce que vous voulez lutter contre la corruption morale.

Aidez Le B.L.E.

EPANOUISSEMENT

Chaque enfant découvre dans un livre le héros de ses rêves. Il s'identifie à lui dans la réalité et élève ainsi son cœur, son âme, sa conscience :

Si le héros est : **Pervers, Amoral, Violent, Sans Scrupules,**

Quel adulte sera-t-il demain ?

Sur quelles valeurs bâtira-t-il son avenir ?

Pour agir

Pour réagir

Adhérez au B.L.E

.....

Bulletin d'adhésion

À retourner au B.L.E.

17, avenue des Palmiers

93370 Montfermeil

Documentul 23. - *Manifestul asociaţiei*
Bibliotheque-Lecture-Epanouissement

culture

LEB.L.E.

BIBLIOTHEQUE

LECTURE

E P

Documentul 24. - *Scrisoarea primarului din Montfermeil prin care îi invită pe primarii din alte comune la o dezbatere organizată de asociaţia B.L.E.*

DCFARTthKNT

SE1NE-SAWT-DEW/5

la Malra

REPUBLIQUE FRANQAISE

VILLE DE MONTFERMEIL

CHEF-UEU DE CANTON

IfcJefhono : 43.98.96.93

S.C.- 9b/jl

Meatferoell, la 25 Sipteabre 1986

Noniliar la Malra et char celligve,

tn veac tronanettont la diplient da *0.1.P at lavitatlaa i ana rivaion dibet paar ca 17 aetobra, ja aa pernoto cea trh caartaa iipllcatloni : Ayant rapria aaa Viile restie aaa calea dai caaaaalataa pendant daqaaato ana, j'avela da bannas rdsans d'ea rochercber partaat laa affata parvari. Pălălăii ale aa placa aa ^Caalti da loctare* paar fdre daa lavaitlgatloaa daai laa rajrcaa da notro bibilatbique. Ja «aaa laiaio devlnor ca qee ca Caalti a dicewert, aala aaaal ca qa'll n'l paa troavi t i titra d'oaoaplo : laa alaalraa da Unirii da fiaalla y italeat lacaonuaa.

Maia cad eat aa aolndro aal par rapport i la llttiratara aafaatlaa. laa aethoatlqvoa horraera daat aat "aaarria" aotri jianuta troaveat aaa applicatiaa lanidiate, aorta la ja dlral aiae, dana toate catta dillnqaaaci qaa MM diploroaa. Ca qu'll y a da pire, c'aat qae dai bibllothicdree, alee blin lnteetloaoioe, peavont coaaaadar ca goora d'oavragei dana dea idltlana nan ■repiriea" caaaa la •Faroadello" par aiaapla, abutiaa par daa eritlqaaa caapllcaa ai paar la aalaa, caaplalaantaa. Cacl paar «aaa dira qaa ca qaa MM avana troavi 1 Montfireali pivt fiparar ea toata bonne fal dana «oi blbllatbiqaai, qaaad blen aiaa raaa «• aaccidoriai pas i dnqaaata anniai da oaralano.

C'aat poarqaoi ja croia oicoaaaira d'laalator paar qaa «aaa prealei la teapa da vonlr «aaa inforeor d'ane dea plia dangariasai (parca qa'laddleaeo) actloi aaralete, doatlnie i Inflaancar l'iaprlt da MI infanta dii leer plai jeaoe ige.

VOM poavoa troniMttro bion aOr catta invitaţiei i «oa Malrei-Adjolnti et i dea groupoa do «oa adnlaletrlo aaaalbiliaia i ce problino, 1'citric ost llbre.

Mala ol «aaa «aaa raialei ea devalr d'aiiliter 1 catta riaden, j'daarals qaa vaaa na le fasolei savalr i vatra caavaaaace (tilipheM - carta da viol ta), poar M poraattra da vaas racavalr daas laa Mlllaaraa raglan da caartalaio.

Toat oa plaialr de vaaa rencaatrar, ja vaaa prle de croire, Monalaar la Malra et cber celligve, i 1'assarMco de nea aeatlaonta laa ■elllaara.

Plorro IEINAI9
Malra de
93570
MMTftINEIL

aleşi locali (R.P.R. şi C.D.S.), opt reprezentanţi ai administraţiei municipale, şase personalităţi din exterior „calificate" şi din 14 bibliotecari.

Direcţia pentru Probleme de Cultură justifică crearea acestei comisii prin faptul că vechiul sistem nu lăsa „nici un loc evaluării, nici din partea responsabililor cu politica municipală, adică aleşii sau reprezentanţii lor, nici a cititorilor, în special familiile în cazul secţiunilor pentru tineret", în timp ce „o politică reală a lecturii publice trebuie să ţină seama nu de norme profesionale, foarte variabile, de altfel, în timp şi spaţiu, ci de dorinţele cititorilor". Aceste argumente, ce pot fi uşor apărate - chiar dacă putem remarca faptul că cititorii urmează aceleaşi variaţii ca şi criteriile de selecţie profesionale -, conduc de fapt la constituirea unei comisii în care cei 14 membri aleşi de municipalitate sînt aderenţi, simpatizanţi sau apropiaţi ai partidelor politice de dreapta reprezentate în consiliul municipal, cele şase personalităţi considerate „calificate" fiind alese, în cadrul spaţiului şcolar, din asociaţii familiale şi educative şi din profesia de librar, pe baza apartenenţelor politice.

Bibliotecarii din Paris alegeau pînă atunci cărţile pornind de la cronicile publicate de revistele de specialitate, de la sugestiile cititorilor şi în baza unei liste întocmite de Serviciul Tehnic Central, care ţinea seama de părerile grupurilor de lectură pentru tineret, compuse din bibliotecari, susţinuţi şi consiliaţi în special de La Joie par les livres[CCLXIX]. Începînd din noiembrie 1986, comisia municipală alege cărţile pe baza fişelor analitice elaborate de grupurile de lectură pentru tineret şi de asociaţiile specializate (La joie par les livres şi Lectures jeunesse) şi după o zi de informare în cursul căreia La Joie par les livres îşi prezintă ultimele apariţii.

în cursul şedinţelor comisiei, după discuţii şi după vot, fiecărei cărţi i se atribuie o etichetă de tipul: „obligatorie" (trei stele), „recomandată" (două stele), „posibilă", „controversată", „inutilă", „presupune o anumită maturitate". Cărţile cu cele mai bune etichete sînt comandate direct de serviciul tehnic şi trimise bibliotecilor; celelalte, în majoritatea cazurilor, trebuie să facă obiectul unei cereri din partea bibliotecarilor, aceştia neputînd să mai achiziţioneze nici o carte direct din librărie. Subtilitatea sistemului constă, pe de o parte, în a nu indica pe lista de cărţi pentru tineret din folosinţa bibliotecilor[CCLXX] cărţile refuzate de comisie şi, pe de altă parte, în a clasa ca „inutile" unele din cărţile care nu sînt dorite în biblioteci. „Sînt deja atîtea cărţi de cumpărat", remarcă o bibliotecară, „încît nu

---

CCLXIX Despre geneza acestor grupuri, vezi G. Pattc, „Choix de livres â La Joie par les livres", *La Revue des livres pour enfants,* nr. 113, 1987, pp. 28-29.

CCLXX Cf. Documentul 25.

văd de ce o bibliotecă ar comanda o carte «inutilă», şi dacă o face, oare nu riscă să-şi vadă cererea refuzată de serviciul tehnic?" Astfel, de exemplu, achiziţionarea cărţii *Sa'ida et les voleurs de soleil,* publicată de La Farandole, şi a cărţii lui Didier Daenninckx, *La Fete des meres* apărută la editura Syros, a fost considerată „inutilă". Cît despre banda desenată *Sambre,* de Yslaire şi Balac, aceasta a fost respinsă mai ales din cauza unei viniete în care se vede cum o fată străpunge ochii unui gîscan cu un ac.

Documentul 25. - *Lista cărţilor pentru tineret aflată în folosinţa bibliotecilor din Paris*

** *
♦ * Să nu lipsească Recomandată

+
+/- Poate fi avută Controversată Inutilă
I M Necesită o anumită maturitate

La capătul rîndului N = noutăţi
ST = sub comandă la serviciul tehnic

ROMANE

\+ AGRATI şi MAGINI : *La Chanson de Roland.* NATHAN.
»*♦ ALBRAND (M.) *: La Clai'iere.* L.G.F. (Le Livre dc Pochc jeunesse) ST.
\+ *Allez! dernieres nouvelles du sport.* ECOLE DES LOISIRS. (Nuvele, povestiri,
\+ mărturii) ST AMADO : *La Băile et le footballeur.* I.L.M. (Un ami racontc).
** ANTONA (R.) : *La Grande -Course.* LA FARANDOLE. (LF Roman) Rccdit.
** ASTAFIEV şi FRANQUIN : *Perdu dans la taiga.* FLAMMARION. (Castor pochc)
♦ * ST. AULNOY : *La Chatte blanche.* LAROUSSE (Classiqucs juniors).
»* BALZAC (H. dc) : *Eugenie Grandet.* NATHAN. (Grands textes ; 337) ST.
\+ BAUMANN (H.) : *J'ai bien connu leare.* FLAMMARION/PERE CASTOR ; (Castor
\+ poche senior). BICHONNIER (H.) : *Histoire avec bruits et casseroles.* SORBIER
\+ (Quclle histoirc).
♦ ♦ BOUDET (R.) : *La Langue du chat,* scizc histoires pour rirc. ECOLE DES
♦ ** LOISIRS (Neuf) ST.
*** BURKETT (M.) : *Deux chouettes â la maison.* FLAMMARION. (Castor pochc) ST.
BYARS (B): *Rude journee pour Sara!* FLAMMARION. (Castor pochc) ST.
+/- CORMIER (R.) : *Apres la guerre des chocolats.* ECOLE DES LOISIRS. ST.
\+ CRAIPEAU (J.-L.) : *L'Oeil de Belzebuth.* SYROS. (Souris noirc).
I DAHAN (A.) : *Le Geant de la Namora et autres histoires de Semira.* ECOLE DES
♦ ♦ DAHL (R.): *Sacrees sorcieres.* GALLIMARD (Folio junior; 345) Rccdit. ST.
\+ DANSEL (M.) : *L'Homme aux chaussettes rouges.* BORDAS. (Aux quatre coins
\+ du temps) ST. DAUDET (A.) : *La Chevre de M. Seguin.* HACHETTE. (Mcs plus
\+ bcaux contcs) ST. DAUDET (A.): *La Chevre de M. Seguin.* LAROUSSE.
«* (Classiqucs juniors).
I DICKENS (C.) : *Le commis voyageur et autres histoires.* NATHAN. (Grands
*♦ textes) ST. FARRE (R.): *Vive la vie ma souris.* GALLIMARD. (Folio cadet).

+ FILIOL (L.) : *11 fera beau demain.* FLAMMARION. (Castor pochc).
M FOURNEL (P.): *Un Rocker de trop.* GALLIMARD (Folio junior; 348). GARNIER
+ (P.): *Un chat comme moi.* NATHAN (Arc-en-pochc ; 185) ST.
♦ * GLASS (F.): *J'm'appelle lîgre.* STOCK (Mon bel orange). Rcedit. ST.
♦ * GRENIER (C.) : *Face au grand jeu.* MESSIDOR-LA FARANDOLE (LF Roman).
** Rcedit. GUILLOT (R.) : *Le 397e Elephant blanc.* NATHAN (Arc-en-poche) ST.
I HITCHCOCK : *L'Aveugle qui en mettait plein la vue.* HACHETTE. (Bible vertc).
*** KEUN (I.), BHEND (K.) : *Quand je serais grande.* GALLIMARD. (Folio junior;
» 106) ST. KING-SMITH (D.): *Le Cochon devenu berger.* GALLIMARD. (Folio junior; 346) ST. KORCZAK : *Le Roi Mathias sur une tle deşerte.* ATELIER CAUCHOIS.
I LAABI (A J *: Saida et les voleurs de soleil.* MESSIDOR-LA FARANDOLE. (8, 9,

Pînă atunci nici o carte, cumpărată înainte de înfiinţarea comisiei, nu fusese retrasă de pe rafturi. în schimb, titlurile a două albume pentru copii despre nazism şi despre lagărele de concentrare au fost scoase din bibliografiile propuse cititorilor, nemaiputînd fi expuse pe mese şi în vitrine, deşi există puţine cărţi pentru tineret care abordează această temă ; e vorba de *Rose Blanche,* de Roberto înnocenti, apărută la editura Script şi de albumul *Le Numero,* de Jean-Pierre Vittori, publicat la editura La Farandole, cărora li se reproşează faptul că prezintă o viziune deformată asupra Rezistenţei, în măsura în care primul prezintă eliberarea lagărelor ca operă a Armatei Roşii, iar al doilea insistă în special asupra persecuţiilor făcute de nazişti asupra comuniştilor şi socialiştilor.

Nefiind înlăturaţi din comisia de lectură, bibliotecarii au totuşi mijloacele de a-şi face auzite propunerile lor, chiar dacă puterea de care dispun este foarte redusă iar presiunile ce se exercită asupra lor le limitează posibilităţile de a interveni; putem constata, de exemplu, că volumul lui J.-M. de Vasconcelos *Rosinha mon canoe,* violent criticat în *Ecrits pour nuire,* a primit eticheta „trei stele", în timp ce *Apres la guerre des chocolats,* de Robert Cormier, chiar dacă controversată din cauza scenelor de violenţă şi a descrierii suicidului unui adolescent, a fost comandată de serviciul tehnic[CCLXXI], iar *Le Rossignol* de Andersen, publicată de Les Deux Coqs d'Or, criticată de bibliotecari din cauza mediocrităţii ilustraţiilor, nu a fost reţinută de acest serviciu.

în faţa reacţiilor ostile ale majorităţii bibliotecarilor care şi-au înmulţit petiţiile, manifestaţiile şi grevele, apare un anumit număr de dezacorduri între diversele orientări politice de dreapta reprezentate în sînul municipalităţii, directorul cu probleme de cultură nedorind ca această comisie să se substituie instanţelor guvernamentale însărcinate cu aplicarea legii din 1949 asupra protecţiei tineretului. Opoziţia bibliotecariîor şi dezacordurile din sînul municipalităţii au

---

CCLXXI' Pc a doua pagină dc la copertă a fost lipită o notă în care sc precizează : „Roman controversat din cauza temelor abordate ; autorul ar dori să propună o reflecţie asupra posibilei libertăţi a fiecăruia şi asupra legitimităţii unei rebeliuni împotriva unui şef monstruos, dar este suficient dc clar mesajul autorului?"

condus la înlocuirea şefului biroului bibliotecilor şi la acordarea pentru bibliotecari a autorizaţiei de a comanda cărţile ce figurează pe lista de selecţii *Livres Hebdo,* care n-ar fi fost selecţionate de către comisie.

La începutul anilor optzeci, cu mult înainte de apariţia cărţii *Ecrits pour nuire,* aleşii locali se îngrijoraseră de prezenţa în bibliotecile pentru copii a cărţilor care evocă sexualitatea, de exemplu *Et moi, d'ou je viens,* editată de Christian Bourgois sau *Les Filles,* de Agnes Rosenstiehl apărută la editura Femmes. După cum remarcă Michel de Certeau în legătură cu sexualitatea la copii : „Adultul are nevoie de «inocenţa» pe care i-o transmite copilului şi refuză ceea ce se opune visului său“[CCLXXII].

Deci, cenzurarea literaturii pentru copii n-a apărut într-o manieră iraţională - şi nu corespunde apariţiei unei mişcări sociale reacţionare, după cum s-a afirmat uneori. Ea este purtată de curentele ideologice conservatoare care, fără a înceta vreun moment să se manifeste, se mobilizează pentru a protesta împotriva unor schimbări a obiceiurilor, a educaţiei şi a moralei, pe care nu le acceptă, şi pe care le descoperă în literatura pentru copii.

CCLXXII M. dc Certeau, *La Culture au pluriel,* Bourgois, 1980, p. 70.

Concluzii

Pentru că nu există legi care să ne apere de noi înşine, nici un cod penal nu prevede pedeapsa pentru crime impotriva literaturii. Dintre aceste crime, cea mai gravă nu este că autorii sînt persecutaţi, că cenzura îşi impune constrîngerile, că sînt aruncate în foc cărţile. Există o crimă mai gravă, dispreţul faţă de cărţi, non-lectura lor. Această crimă, omul şi-o plăteşte cu viaţa ; iar dacă este comisă de naţiune, şi-o va plăti cu istoria. [...].

Căci dacă o reducem la un raport minimal de la cauză la efect, la o formulă grosolană, tragedia rusă e tragedia unei societăţi în sînul căreia literatura era prerogativa unei minorităţi: faimoasa inteligheţia rusă.

Joscph Brodsky, *Discours de Stockholm*

Biblioteca este un microcosmos : în ea se reflectă armonia şi disonanţele lumii care îi dau naştere. Din această cauză, ea oferă un teren de observaţie privilegiat celui ce vrea să studieze ordinea socială, ideile şi acţiunile protagoniştilor. Asupra acestui punct sîntem de aceeaşi părere cu Jacquette Reboul, care consideră că „dacă studiezi evoluţia bibliotecii şi a profesiei de bibliotecar, regăseşti în ea imaginea şi semnificaţia unei societăţi. Istoria bibliotecii ne revelă intimitatea cea mai ascunsă a lumii occidentale. în acest sens, biblioteconomia este o ştiinţă pluridisciplinară, care vine să îmbogăţească numeroase alte ştiinţe şi îşi aduce contribuţia la cunoaşterea spiritului uman"[CCLXXIII].

CCLXXIII J. Reboul, „Les principes deontologiques de la profession de

Supuse în acelaşi timp unui control politic din partea statului, a aleşilor locali şi presiunii sociale, bibliotecile municipale şi regionale apar ca nişte spaţii supravegheate, unde se condensează măsuri de cenzură şi de autocenzură. Cu toate că ele ne dau imaginea unei societăţi care se arată mai puţin permisivă decît o pretinde, nu credem că oglinda pe care ne-o întinde este deformatoare. După cum constată Erving Goffman, deoarece „normele sînt nenumărate şi prezente peste tot, actorii trăiesc, chiar mai mult decît am putea să o credem, într-un univers moral[11]'. Dacă evoluţia regulilor ce conduc ordinea morală, estetică şi socială se traduce, în cazul bibliotecilor, prin suprimarea autorizaţiei prealabile a primarului, apoi prin abandonarea *infernurilor* şi a tehnicilor de marcare, vechea punere în scenă a fost doar reactualizată conform normelor contemporane care sînt mai puţin constrîngătoare. Fiecare actor e constrîns, pentru a-şi păstra rolul, să respecte regulile morale şi estetice ale grupului şi ale societăţii în care se integrează. Dacă apăsarea acestor reguli este totuşi suportabilă, înseamnă că actorul respectiv scapă în parte de constrîngerile care sînt impuse, jonglînd cu normele. Am văzut că, uneori, bibliotecarii se prefac că se supun acestor reguli, transgresîndu-le şi detumîndu-le. Invers, cînd un bibliotecar respectă toate normele în vigoare în profesia sa, sau cele ce-i sînt dictate de ideologia municipală, nu o face neapărat pentru că aderă la ele în totalitate ; el sacrifică uneori aparenţele pentru a se face acceptat din punct de vedere social de către semenii lui sau pentru a obţine avantaje profesionale.

Istoria cenzurii editării ne învaţă că ea nu a încetat să fie, din toate timpurile, deformată ; tot astfel, putem observa că în bibliotecile contemporane, pentru o carte erotică sau politică retrasă din fondul de cărţi există cîteva zeci de volume apropiate sau asemănătoare, care se cuibăresc pe rafturi. Adesea, cenzura pare zadarnică şi acţionează „ca una ce ar închide cu cheia cuşca leilor fără a-şi da seama că aceştia din urmă, ieşiţi pe o altă uşă, au scăpat deja[CCLXXIV]. Astfel, în epoca mesajelor «fierbinţi», a revistelor *hard* afişate peste tot, a clipurilor erotice, a reportajelor televizate în care moartea este transmisă în direct, solicitudinea cu care unii aleşi locali sau anumite asociaţii de moralitate copleşesc lecturile pentru copii din biblioteci apare ca un act derizoriu cc le permite educatorilor zeloşi să-şi

---

bibliothecaire“, *Melanges de la bibliotheque de la Sorbonne,* nr. 3, 1982.

CCLXXIVE. Goffman, *La mise en scene de la vie quotidienne,* p. 237.

[2] C. H. Comford, „Marshalling thc Clues", in M. McLuhan, *D 'Oeil â oreille,* Dcnoel-Gonthicr, 1977, p. 18.

arboreze vanitatea morală.

De altfel, am remarcat frecvent faptul că cenzura, de îndată ce e făcută publică, asigură succesul cărţii sau al ziarului pe care crede că îl loveşte ; bibliotecile nu se sustrag acestei reguli, şi e suficient ca şi cititorii să afle de titlurile scoase de pe rafturi sau marcate cu o etichetă degradantă, pentru a fi cuprinşi de dorinţa imperioasă de a le citi şi de a se expune, o dată cu ele, osîndei veşnice. De altfel, unii bibliotecari au schimbat vechea practică a marcării cărţilor, indicînd cu o etichetă colorată acele volume care doresc să fie mai uşor de găsit. Putem totuşi remarca faptul că cenzura în biblioteci rămîne adesea clandestină şi are, în acest caz, toate aparenţele unei crime perfecte.

în ciuda incoerenţelor care o caracterizează, cenzura se reproduce de la un secol la altul, iar legile care o suprimă - bazîndu-se totodată pe principiul libertăţii şi pe opusul lui - nu încetează să-i arate căile de a renaşte. Legile democratice franceze au reuşit cel mult să indice regulile jocului cenzurii şi să circumscrie aplicarea cenzurii prealabile la cîteva cazuri particulare.

CENZURA RITUALĂ

Persistenţa unui act pe care societăţile democratice se prefac că îl dezaprobă şi a cărui eficienţă rămîne de demonstrat dovedeşte vitalitatea şi înrădăcinarea lui în imaginar.

Cenzura apare ca un act simbolic prin care cenzorul încearcă să reducă la tăcere temerile ce-l bîntuie, să scape de pericolele ce-l asaltează sau de destinul de care se simte ameninţat. Oamenii au crezut întotdeauna că pot face să dispară forţele care li s-au părut ostile suprimînd textele în care ele se încarnează. în Vechiul Testament deja, profetul Ieremia povesteşte cum în secolul al Vll-lea î.H., Ioachim, regele Iudeei, a pus să fie tăiat cu briciul, iar apoi ars sub ochii lui, un rulou de papirus, pentru a încerca să împiedice împlinirea ameninţărilor divine pe care acesta le materializa. Agitaţia lui a fost zadarnică, dar eficacitatea cenzurii rituale se situează în însuşi gestul ce o îndeplineşte, independent de efectele ulterioare pe care le va produce. Cele mai violente cenzuri - precum arderea cărţilor în vremea ocupaţiei germane cu intenţia de a exorciza spectrul comunismului - , dar şi cele mai anodine, sînt impregnate de un asemenea sens simbolic.

PUTEREA DE A CENZURA

Cenzura se sprijină de asemenea pe dorinţa de a exercita o putere politică sau numai socială, colectivă sau individuală, încercînd să stăpînească modul de a gîndi al celorlalţi, fie pentru a-şi răspîndi propriile idei, fie pentru a-şi proteja seamănul de ideile considerate periculoase. Orice individ încearcă să dobîndească o anumită putere asupra lumii care-l înconjoară ; fie că provine de la un primar, de la un bibliotecar sau de la un cititor, cenzura se manifestă întotdeauna în legătură cu lecturile celorlalţi.

Această putere, de care dispune orice membru al unei organizări sociale, nu este deloc criticabilă şi, după cum a arătat Michel Crozier[CCLXXV], o asemenea putere este în acelaşi timp proces, condiţie şi expresie a oricărei activităţi umane organizate. Dar, faţă de cititori, bibliotecarul se situează într-un raport de forţă care îi este aproape întotdeauna favorabil. Acest avantaj al bibliotecarului e dat de siguranţa ce i-o conferă competenţa sa în materie de biblioteconomie, de dominaţia lui asupra unui teritoriu cunoscut la perfecţie, biblioteca, şi de aura de care beneficiază, la acest sfîrşit de secol, „comunicarea*[CCLXXVI].

Păzitori ai cunoaşterii, bibliotecarii se pot lăsa cuprinşi de tentaţia de a o filtra sau de a o reţine. După cum constată Michel Albaric : „deţinem posturi cărora li se asociază o putere. Sîntem în aceaşi timp ecran şi ghid între dorinţele cititorilor noştri şi cunoaşterea pe care o păstrăm în fondurile noastre documentare. Sensul puterii pe care o deţinem trebuie să se transforme în direcţia servirii şi a comunicării**[1].

în ce priveşte cenzurile ce rezultă dintr-o strategie politică, acestea provin din teama aleşilor locali de a-şi vedea partidul pe care-l susţin sau ideile pe care le apără pierzîndu-şi audienţa în favoarea ideologiilor opuse ; dar, după cum am arătat, pentru puterile locale, e mai curînd vorba să apere o imagine decît să interzică nişte cărţi. Tot astfel, cenzurile făcute de unii responsabili locali în numele moralităţii publice provin adesea mai mult din voinţa de a apăra o imagine politică, decît din simpla aderare la o etică. De asemenea, se cuvine să remarcăm faptul că impresia de control şi sentimentul de demnitate pe care le are o municipalitate decurg, în parte, din dominaţia deţinută asupra instituţiilor publice a căror responsabilă şi proprietară este ; impresia că stăpîneşte un teritoriu încredinţat unui terţ căruia îşi deleagă puterile e cu atît mai fragilă, cu cît accesul în acest spaţiu este deschis publicului, adică unor indivizi pe care nu-i cunoaşte. în sfîrşit, logica oricărei structuri a puterii constă în a exercita presiuni

---

CCLXXV Cf. M. Crozier, *La Societe bloquee,* Le Seuil, 1970.

CCLXXVI M. Albaric, „Deontologie et censure", *op. cit. ,* p. 22.

asupra organelor comunităţii, care nu servesc ori s-au îndepărtat de linia politică pe care ea o defineşte. Este deci dificil pentru un consiliu municipal sau regional să admită faptul ca biblioteca, o rotiţă din angrenajul vieţii politice locale, să se sustragă principiilor de unanimitate şi de conformitate a opiniilor, ce stau la baza întregii lor acţiuni.

Dorind să-şi asigure puterea - zeiască sau omenească - asupra lumii, cenzura cărţilor revelă de fapt obsesiile, slăbiciunile şi fragilitatea oamenilor, fie că e vorba de spaime colective, uneori foarte vechi, fie că e vorba de teama de a vedea răspîndindu-se şi triumfînd ideile adversarilor lor politici. Numeroase dintre aceste spaime sînt legate de experienţe ce implică o schimbare de statut sau o transgresare, în timpul cărora individul riscă să-şi piardă stăpînirea asupra situaţiei, precum în cazul sexualităţii, al drogului, al bolii, al suicidului, al morţii, al violenţei, al rasismului, al nazismului. Tot astfel se întîmplă, de exemplu, şi cu reacţiile ostile în faţa transformărilor - argotice sau experimentale - ale limbii, care apar în anumite texte.

METAMORFOZELE CENZURII

în plus, persistenţa cenzurii e legată de faptul că orice grup social, orice societate se bazează pe reguli estetice şi etice care se opun ideii unei societăţi eliberate de putere şi de constrîngere. Astfel, o societate democratică apără libertatea de exprimare atîta vreme cît această exprimare nu pune în cauză fundamentele înseşi ale respectivei societăţi. Fiecare campion al luptei împotriva cenzurii se transformă în cenzor atunci cînd idealul său estetic despre literatură sau idealul său etic despre libertate îi pare ameninţat: cenzurarea cărţilor care apără sau încurajează violenţa, drogul, ideile rasiste, fasciste sau naziste va apărea ca exemplară. Nu putem, fără a abandona orice etică, să condamnăm în acelaşi mod cenzurile preconizate de lista Otto şi gestul unui primar sau al unui bibliotecar care retrage *Mein Kampf* de Adolf Hitler din rafturile unei biblioteci municipale.

Putem constata că, pentru bibliotecari, excluderile care nu fac obiectul unui consens suficient de larg între ei, ţin de cenzura negativă - astfel se întîmplă acum cu eliminarea cărţilor politice cu orientări democratice de dreapta sau de stînga sau cu proscrierea romanelor şi a benzilor desenate - ; dimpotrivă, faptul de a înlătura cărţile care incintă la violenţă, la rasism, la fascism sau care nu descurajează sinuciderea sau utilizarea drogurilor, ţine de o cenzură pozitivă. Printre inevitabilele selecţii pe care trebuie să le facă bibliotecarul din masa producţiei de cărţi, unele sînt considerate deci ca decurgînd din opţiuni profesionale, iar altele ca ţinînd de o cenzură

fie negativă, fie pozitivă. Dacă am stabili cîteva constante în ce priveşte perioada actuală, se cuvine să reamintim faptul că frontiera între opţiunea liberă, cenzura pozitivă şi cenzura negativă, este dificil de delimitat; nesigură, ea se deplasează conform epocilor, apartenenţei politice, opţiunilor estetice şi etice ale fiecăruia. Astfel, selecţia operată în funcţie de calitatea literară sau grafică a cărţilor sau de distincţia între erotism şi pornografie e considerată de majoritatea bibliotecarilor ca ţinînd de o selecţie necesară şi de o opţiune profesională liberă. Pentru bibliotecarii de meserie, o asemenea selecţie nu ar putea fi considerată ca o cenzură, de vreme ce ea se situează chiar în inima misiunii care le este atribuită, pînă ce cîteva întrebări, care le reamintesc că volumele astfel înlăturate sînt exact cele dorite de cititorii care nu frecventează bibliotecile, fac să se clatine acest fragil edificiu. Ţinînd cont de evoluţia din ce în ce mai rapidă a ideilor sociale, nu este exclus ca romanele şi revistele care corespund celor mai populare lecturi să primească în curînd drept de cetate în biblioteci.

în timp ce romanul a avut nevoie de mai mult de jumătate de secol pentru a-şi obţine legitimitatea în bibliotecile municipale, benzile desenate, care făceau încă obiectul unei dezbateri virulente în anii şaptezeci, ocupă actualmente un loc privilegiat pe rafturi ; tot astfel s-a întîmplat şi cu o parte a producţiei de cărţi poliţiste şi ştiinţifico-fantastice ; acestea, după ce au fost făcute public de ruşine de către bibliotecarii eruditi, sînt astăzi pe cale de a se legitima şi de a ajunge chiar la modă.

„Opţiunea[11] bibliotecarului rezultă deci dintr-un compromis între ce doreşte el, personal, să aleagă, ceea ce îl sfătuieşte deontologia profesională şi ceea ce poate el să aleagă ţinînd cont de presiunile municipale, de fondurile de la buget şi de ce propun editurile pe piaţă. Cenzura se prezintă sub un dublu chip, cînd nobil, cînd infam, metamorfozîndu-se după spiritul epocii, după modele şi evoluţia tradiţiilor morale care fundează cultura occidentală.

în jocul cenzurii, fiecare este, cu schimbul, cenzor şi cenzurat; iar cel ce cenzurează se expune la rîndul lui să fie lovit de cenzură.

VIITORUL CENZURII

Bazele cenzurii şi istoria ei în biblioteci nu anunţă cîtuşi de puţin dispariţia ei; e puţin probabil ca autorităţile de tutelă, în ansamblul lor, bibliotecarii şi cititorii să se limiteze la a menţine sau la a accepta

un *modus vivendi* între toate tendinţele morale, estetice şi politice ale colectivităţii sau să se mulţumească să urmeze - conştienţi sau nu - calea autocenzurii. După cum a amintit Robert Badinter : „Cenzura este regula - libertatea e excepţia -, cenzura nu e o peripeţie, un moment depăşit din istoria civilizaţiilor. [...] Desigur ordinea se găseşte mai întîi de toate în spirite. Dar paznicul drag lui Freud poate să adoarmă foarte profund, să cedeze unei pulsiuni prea puternice. Ce se va întîmpla atunci cu Cetatea lăsată în seama tuturor discursurilor, a tuturor provocărilor, a necontrolatului mereu ameninţător? Trăiască autocenzura, fructul unei educaţii rafinate. Dar să adăugăm la acestea că cenzura e o marcă istorică a regimurilor poliţiste[CCLXXVII].

După cum am arătat, cenzurile sau autocenzurile în bibliotecă sînt strîns legate de puterea politică locală şi, prin urmare, de conjunctura naţională, chiar internaţională. Astfel, de exemplu, teoria leninistă a internaţionalismului proletar, revăzută şi corectată de Stalin, trebuia să conducă, în anii cincizeci, la retragerea cărţilor autorilor bănuiţi de naţionalism, din bibliotecile municipale gerate de Partidul Comunist Francez. Tot astfel, recentele controale şi uneori cenzurile efectuate de cîteva municipalităţi în bibliotecile pentru copii sînt legate de strategia politică a unor partide de dreapta. Evoluţia cenzurii şi a autocenzurii în biblioteci depinde deci mai întîi de configuraţia şi de raporturile de forţă politice. Astfel, de exemplu, proliferarea tezelor de extremă dreapta sau a strategiei „negaţioniste[11] i-ar face pe numeroşi bibliotecari mult mai reticenţi în ce priveşte achiziţionarea cărţilor fasciste sau petainiste.

Dar şi alţi factori pot contribui la evaluarea cenzurii din biblioteci. Dacă nu trebuie supraestimată puterea unui cod deontologic sau a unui text legislativ care încearcă să reglementeze drepturile şi îndatoririle bibliotecarilor, pe de o parte, şi ale autorităţilor de cenzură, pe de altă parte, importanţa pe care ar putea să o aibă aceste documente nu trebuie să fie neglijată.

De cîţiva ani, diferitele asociaţii de bibliotecari (A.B.F., A.D.B.S., A.D.E.B.D., A.E.N.S.B.) se reunesc pentru a încerca să elaboreze un cod de deontologie comun ; rezultatul acestui proiect, nu numai prin conţinutul său, ci mai ales prin dezbaterile pe care le poate suscita, este susceptibil de a face să evolueze în parte profesia de bibliotecar şi de a accentua tendinţa actuală de a rezista la presiuni. De vreme ce bibliotecarii nu încetează să încalce regula pluralismului, iar autorităţile de tutelă nu recunosc un asemenea lucru, ne-am putea

---

CCLXXVII[1] R. Badinter, „Sur la ccnsurc", *Censures, de la Bible aux larmes d'Eros,* p. 8.

îndoi de eficacitatea reală a unui cod deontologic. De fapt, spre deosebire de prescripţii ce impun conformarea totală, chiar dacă nu o obţin, un cod deontologic acţionează ca un model şi propune un ideal pe care nimeni nu-l poate realiza în totalitate, dar spre care fiecare îşi îndreaptă eforturile.

De altfel, recunoaşterea de către Ministerul Culturii a deontologiei profesionale şi reglementarea drepturilor şi a îndatoririlor autorităţilor responsabile de fondurile de carte ar putea avea o influenţă asupra atitudinii colectivităţilor locale, dacă se concretizează printr-un decret sau, mai sigur, printr-o lege. Acest text reglementar ar servi ca bază de discuţie şi eventual de acord între bibliotecari şi autorităţile lor de tutelă. Cenzurile recente, efectuate de unele municipalităţi şi reclamate de asociaţiile de moralitate, precum Serviciul de Informare şi de întrajutorare Catehetică sau Bibliotecă-Lectură-Dezvoltare, au determinat mobilizarea unei părţi a bibliotecarilor de profesie : în special A.B.F. a organizat o dezbatere cu ocazia Tîrgului de Carte din martie 1987 pe tema alegerii cărţilor pentru tineret şi s-a declarat gata de a „interveni la toate nivelurile pentru a se opune tentativelor de intimidare, de oriunde ar veni ele“[CCLXXVIII] ; A.E.N.S.B. a înscris cenzura pe ordinea de zi a reuniunilor din ianuarie 1988 la Centrul Georges Pompidou ; unii bibliotecari s-au radicalizat organizîndu-se în colectivul „Renvoyons la censure“ (= Să alungăm cenzura); acest colectiv, ca şi A.B.F. şi A.C.E.R.B.[CCLXXIX], a publicat articole sau comunicate în presa naţională ; în sfîrşit, cenzura a făcut obiectul unor diverse articole din presa de specialitate. Ţinînd cont de aceste încercări de rezistenţă şi de ecoul avut într-o mare parte a mass-mediei, e posibil ca primarii sau responsabilii locali cu probleme de cultură să fi ezitat să se angajeze în operaţiuni de cenzură oficială, impopulare chiar şi în ochii unei părţi a electoratului de dreapta.

Cel de al treilea element determinant se situează în însăşi inima profesiei de bibliotecar. în prima jumătate a secolului, rolul de educator, atribuit bibliotecarului, implica anumite cenzuri morale şi estetice. Evoluţia practicilor de lectură l-a determinat pe bibliotecar să devină în acelaşi timp „expert, mediator şi pedagog"[CCLXXX]. O asemenea triplă misiune face ca rolul său să devină mai complex, cu atît mai

CCLXXVIII *Lecture publique : livres d'enfants, la tentation de la censure,* plachetă realizată dc A.B.F., publicată în urma unei dezbateri din 23 martie 1987, la Tîrgul dc Carte.

CCLXXIX Association des conservatcurs et rcsponsablcs des bibliotheques de la Viile dc Paris (= Asociaţia Conservatorilor şi Responsabililor din Bibliotecile din Paris).

CCLXXX J. Rcboul, „Les Principcs dconlologiqucs dc la profcssion dc bibliothccairc“, *Melanges de la bibliotheque de la Sorbonne, op. cit.,* p. 134.

mult cu cît funcţia educatoare se disimulează în spatele celei de mediator şi de pedagog. Nu vedem prea bine cum ar putea să dispară acest rol de educator, chiar dacă întrebuinţarea unor termeni noi îi marchează evoluţia, în măsura în care, pentru cea mai mare parte a bibliotecarilor de meserie, a fi un intermediar nu înseamnă a te situa într-o poziţie de neutralitate ; chiar dacă bibliotecarul se abţine să indice care sînt cărţile „bune“ sau „proaste", el tot trebuie să-l îndrepte pe cititor în vreo direcţie atunci cînd acesta i-o cere, „în faţa imensităţii cunoaşterii, în care rişti să te îneci sau să te pierzi, noi sîntem intermediarul, barcagiul care conduce în lumea de dincolo. Noi sîntem, în acelaşi timp, paznici şi apărători, ghizi şi iniţiatori", scrie Michel Albaric[CCLXXXI]. Numeroşi bibliotecari consideră că abandonarea rolului de educator sau de pedagog ar antrena o devalorizare a statutului lor, care ar trebui, dimpotrivă, recunoscut.

în ce priveşte bibliotecile pentru copii, aici rolul de educator primează asupra tuturor celorlalte, iar bibliotecarul trebuie să se pună de acord cu tendinţele moderniste - care nu se tem că îl vor confrunta pe copil cu toate faţetele existenţei - şi cu poziţiile moderate ale numeroşilor părinţi care vor să-şi protejeze copiii de ceea ce se tem pentru ei înşişi şi care şochează prin conţinutul agresiv, violent sau sexual al unor cărţi. Oricare ar fi rolul ce şi-I atribuie, bibliotecarul nu poate pretinde că este complet neutru, în măsura în care el alege cărţile. „Trebuie neapărat să aşezăm la locul lor tiradele despre bibliotecarul impasibil, neutru, care nu are nici o opţiune", scria deja în 1909 Eugene Morel, „el nu face decît atît, să aleagă, şi trebuie să o facă cu grija pe care o presupune o adevărată responsabilitate. Aceasta nu vrea să spună că el nu trebuie să fie liberal"[CCLXXXII].

Decît să se limiteze puterea bibliotecarului, s-ar cuveni să fie încurajate iniţiativele cititorilor. Am văzut prin ce fel de strategii se echilibrează raporturile de putere dintre bibliotecari şi aleşii locali. Am văzut cum bibliotecarii de meserie şi cititorii pot să se opună asociaţiilor ce se erijează în cenzori. Dimpotrivă, e mai dificil să ne imaginăm în ce mod se pot constitui cititorii într-o contra-putere opusă bibliotecarilor de profesie. Abuzurile ce pot apărea în cadrul inevitabilelor relaţii de putere pe care se bazează trama vieţii sociale, provin din „acapararea de către unii protagonişti sau de către autorităţile superioare a monopolului iniţiativei"[CCLXXXIII]. Prin urmare, o schimbare pozitivă a acestor raporturi de putere nu poate să se efectueze decît dacă cititorii dobîndesc o cunoaştere mai bună a funcţionării bibliotecilor, a ştiinţei bibliografice şi a metodelor de

---

CCLXXXI M. Albaric, „Imagcs dc bibliothccaircs, hicr ct aujourd’hui", *Bibliographie de la France,* p. 110.

CCLXXXII E. Morel, *Bibliotheques,* t. 2, p. 396.

CCLXXXIII M. Crozicr, E. Fricdbcrg, *L'Acteur et le svsteme,* p 377.

clasare, evoluţie care depinde în acelaşi timp de sistemul de învăţământ, de bibliotecari şi de cititorii înşişi.

în sfîrşit, evoluţia concepţiilor despre lectură este susceptibilă de a limita practicile de cenzură. De-a lungul mai multor secole, ierarhia catolică, învăţământul privat şi şcoala laică au răspîndit modelul unei lecturi normate. Această concepţie postulează faptul că cititorul e modelat de ceea ce citeşte. I se îngăduie iniţiatului care citeşte o oarecare libertate de manevră, recunos- cîndu-i-se capacitatea de a descoperi un sens ascuns pe care autorul l-ar fi introdus în text. Acestei lecturi manipulate, dar savante, i se opune lectura pasivă, de consum, a masei cititorilor, care se limitează la asimilarea textului. E un model de lectură ce propune, deci, două forme de asimilare, una rafinată merge spre o anumită distanţare, alta, animalică, se reduce la o înfulecare lacomă. După cum remarcă Michel de Certeau, „se presupune că *a asimila* semnifică neapărat *a deveni asemănător cu* ceea ce se absoarbe şi nu *a-l face asemenea* cu ceea ce este, a şi-l însuşi, a şi-l apropria sau reapropria"[CCLXXXIV]. Astfel, cititorul devine asemănător textului, şi „cartea proastă" îşi inoculează otrava în creierul cititorului la fel de sigur ca ciuperca otrăvitoare în sîngele amatorilor de bureţi.

în epoca noastră, reflecţiile concordante ale scriitorilor, filozofilor, psihanaliştilor, istoricilor sau sociologilor au demonstrat cu prisosinţă că orice lectură - savantă sau populară, pentru adulţi sau pentru copii - nu se poate reduce la aceste modele. Cartea este o călăuză care îl introduce pe cititor în propria-i interioritate şi, conform expresiei proustiene, „un tip de lentile care măresc, asemănătoare celor pe care i le oferea unui cumpărător opticianul din Combray", care procură cititorilor „mijloacele de a citi în ei înşişi". Procesul de identificare nu-l face pe cititor asemănător cărţii în măsura în care textul e în acelaşi timp „o realitate virtuală şi o virtualitate reală" dar poate, dimpotrivă, să favorizeze un proces cathartic : „Orice carte angoasantă poate să ofere o tehnică de reducere a fricii. O carte angoasantă oferă celor angoasaţi o homeopatie a angoasei"[CCLXXXV].

Orice lectură este un drum între libertate şi constrîngere, în timpul căruia cititorul, conversînd cu el însuşi, reconstruieşte un sens care îi este propriu. „Departe de a fi scriitori, fondatori ai unui loc propriu, moştenitori ai plugarilor de odinioară, dar pe terenul limbii, săpători de puţuri şi constructori de case, cititorii sînt nişte călători; ei circulă pe pămînturile semenilor ca nişte nomazi ce braconează în

CCLXXXIV M. dc Certeau, *L'Invention du quotidien,* p.280.

CCLXXXV G. Bachelard, *La Poetique de la reverie,* P.U.F., 1960, p.22.

locuri care nu le aparţin, răpind bunurile Egiptului pentru a se bucura de ele"[CCLXXXVI].

Chiar dacă nici un model nu poate să justifice fiecare lectură unică şi să-i dezvăluie secretul, aceste reprezentări noi demontează concepţiile false pe care se bazează cea mai mare parte a cenzurilor.

Istoria cenzurii, aflată în curs de a se constitui, îşi relativizează eficacitatea. Fie că e vorba de domeniul obiceiurilor, fie de cel al politicii, trebuie să constatăm că sexualitatea şi ideologia au mers întotdeauna pe căi lăturalnice cînd se încerca să fie înăbuşite şi canalizate, revenind de fiecare dată cu mai multă violenţă. Cenzura „obiceiurilor[41] e legată de locul şi de sensul pe care o societate le atribuie sexualităţii, dar violenţa formelor sexuale foloseşte întotdeauna şiretlicuri în faţa tentativelor de readucere la ordinea socială şi politică. Astfel, igiena morală a secolului al XlX-lea, reactivată de ligile pentru moralitate apărute în urma celui de-al doilea război mondial, a dat naştere efervescenţei din anii 1960-1970. într-o contribuţie la un studiu sociologic al orgiei, Michel Maffesoli postulează pregnanţa şi vitalitatea „orgiasticului[44] în toate culturile, fie că e constrîns să se disimuleze, fie că e încurajat să se afişeze : „Tumultul şi freamătul politic se pot exprima, trufia moraliştilor sau agitaţia «muştei la arat» pot să-şi dea frîu liber, bateriştii de estradă, sau dascălii se pot agita ; nimic nu va împiedica puterea centralităţii populare subterane să se afirme cu forţă[441]. Dar, în măsura în care eficacitatea cenzurii e mai puţin importantă pentru cenzor decît actul în sine prin care acesta se simte satisfăcut, istoria neputinţei sale riscă să nu aibă priză la cei care îi sînt adepţi.

Abandonarea cenzurii presupune o serenitate, o detaşare şi o toleranţă la care doar puţini dintre noi ajung. „Omul se teme cel mai mult să fie confruntat cu manifestarea, orală sau afectivă, a ceea ce refuză să trăiască, a ceea ce-şi reprimă [...]. Calităţile sordide reproşate duşmanului sînt întotdeauna cele pe care nu le recunoaştem în noi, de aceea ne ridicăm împotriva lor pentru a le masacra, de vreme ce doar proiectîndu-le ne dăm seama de enormitatea şi de oroarea lor. Omul caută, ca într-un vis, să ucidă duşmanul care de fapt se găseşte în el“[CCLXXXVII CCLXXXVIII]... Nu s-ar putea concepe o bibliotecă ideală care să nu fie dublată de o bibliotecă *infernală,* fie şi numai în imaginaţie.

CCLXXXVI’ M. dc Certeau, *op. cit.,* p. 292.

CCLXXXVII' M. Maffesoli, *L'Ombre de Dyonisos,* Ed. Meridicns/Anthropos, 1982, p. 208.

CCLXXXVIII H. Miller, *L'Obscenite et la loi de reflexion,* p.26.

Şcoala primară şi cenzura 1880-1945

de Nelly Kuntzmann

Introducere

Pornind în căutarea „cărţilor interzise" în şcoală, am fost nevoiţi să ne limităm studiul la învăţămîntul elementar, la şcoala numită odinioară „primară" (sau comunală) şi să luăm ca punct de plecare nu anul 1914, dată fără semnificaţie specială în istoria şcolii franceze, ci anul 1880, adică perioada fondatoare a şcolii laice. Această limitare la domeniul şcolii primare şi această incursiune în secolul al XlX-lea s-au impus de la sine.

Pe scena şcolii primare, pînă în anii cincizeci, se postează figura mitică şi uneori chiar reală a unui actor care reţine atenţia : învăţătorul - bibliotecar. Pentru el erau redactate instrucţiunile, circularele, „moralele profesionale", ghidurile... Rolul lui era definit clar : el este educatorul unui popor aflat în căutarea lecturii. Intr-o mare de documente diverse se explicitează criteriile de alegere a cărţilor pe care trebuia să şi le însuşească, politica de achiziţii pe care trebuia s-o urmeze şi sînt vizibile frontierele dincolo de care o carte nu mai are drept de cetate în biblioteca şcolară.

Nu regăsim nimic asemănător în instituţiile de învăţămînt secundar : nici personaje-cheie, nici dispozitiv pedagogic şi legislativ de încadrare. Aici, bibliotecile au fost mai întîi „bibliotecile profesiorilor" ; ele nu vor fi deschise treptat elevilor şi amenajate pentru ei, decît începînd cu anii şaizeci. Această diferenţă se explică uşor printr-un motiv pe care democratizarea învăţămîntului secundar are tendinţa de a-l face uitat: cele două grade de învăţămînt nu au istorii identice. O divizare foarte inegală subzistă multă vreme între şcoala primară şi cea secundară (4.500.000 de elevi faţă de 250.000 în ajunul celui de al doilea război mondial). Chiar şi numai cantitativ, era de altfel mai important, pentru responsabilii din învăţămînt, să

controleze şcoala primară. Pe deasupra, aici miza era majoră : era vorba de a furniza cărţi şi de a cuprinde o populaţie de cititori fragili, alfabetizaţi în masă de puţin timp. în afară de cîţiva bursieri cărora *Jacques Vingtras,* de Jules Vallees şi *Le Petit Chose,* de Daudet le-au dat

chip în literatură, învăţămîntul secundar nu privea decît o minoritate de moştenitori ai culturii, de posesori de cărţi trasmise din generaţie în generaţie, ce nu contau pe liceu sau pe colegiu pentru a dispune de serviciile unei biblioteci. Analiza discursurilor despre lectură o dovedeşte : cititorii care s-au apropiat recent de cărţi, altfel zis „cititorii populari" au mare nevoie de ghizi ; neofiţi, ei nu ştiu să facă de unii singuri diferenţa între bun şi rău, în timp ce iniţiaţii aleg întotdeauna ce e mai bun.

Bibliotecile elevilor din clasele secundare se organizează deci în acelaşi timp cu începerea timidă a procesului de democratizare din şcoala secundară, proces care va conduce la „colegiul unic“. Dar gestiunea a ceea ce se va numi mai întîi un serviciu de documentare, apoi un centru de documentare şi informare (ne putem întreba în legătură cu dispariţia cuvîntului „bibliotecă") nu a făcut niciodată obiectul unei codificări riguroase, iar responsabilitatea dascălului „bibliotecar-documentarist" n-a avut niciodată nimic cu misiunea (în sensul carismatic al termenului) de învăţător-bibliotecar.

O incursiune în secolul al XlX-lea este necesară în măsura în care economia generală a sistemului de selecţii a cărţilor ce predomină, cel puţin în texte, pînă în 1975, nu poate fi înţeleasă decît cu condiţia de a ne reîntoarce în anii înfiinţării sale, adică la originea şcolii laice. Începînd cu momentul în care oamenii din 1888, pentru a întemeia cea de-a treia Republică şi pentru a termina definitiv de data aceasta cu Vechiul Regim, se ataşau de ideea de a instrui şi de a educa poporul în şcoala primară, conform propriei voinţe, devenea inevitabil ca învăţămîntul dispensat în şcoala publică, deoarece era cu fermitate laic şi cu desăvîrşire republican, să întîlnească o opoziţie sforăitoare, monarhistă şi catolică, într-un asemenea context, folosirea anumitor manuale şcolare, mai mult decît a altora, a putut căpăta o dimensiune politică, dînd naştere la dezbateri a căror amploare şi răsunet ne e greu să ni le imaginăm astăzi. Aici trebuie să subliniem faptul că înainte chiar de a adăposti o bibliotecă, şcolile sînt prioritar locuri unde domneşte forma cea mai tipic şcolară a cărţii : manualul. Deoarece îţi arată cum să gîndeşti, deoarece sînt pline de învăţăminte şi mai educative decît celelalte manuale, cărţile de lectură, de istorie, de educaţie civică şi de morală, au constituit dintotdeauna subiecte privilegiate de polemică, din cauza presupusei lor influenţe asupra elevilor şi din cauza valorilor pe care le apără. „Ideologia pe care o vehiculează" este şi astăzi analizată şi denunţată cu plăcere.

Dacă, în ziua de azi, manualele sînt criticate de dascăli, de părinţii

elevilor, dacă devin motive de interpelări în Parlament, totuşi nu ne putem imagina ca ele să fie interzise oficial, cenzurate printr-o hotărîre ministerială : nici o lege nu prevede acest lucru. Dar nu întotdeauna a fost aşa[1].

' Vezi Alain Choppin, „ Le cadre administratif et rcglcmcntairc des manucls scolaires *Histoire de l'Education* nr. 29 şi 34. I. De la Revolution ă 1939 ; II. Dc 1940 â nos jours.

Cînd au fost abrogate oficial, o dată cu reforma Haby din 1975, vechile legi ce stabileau condiţiile de selecţie a manualelor şcolare erau de multă vreme căzute în desuetudine, nemaifiind aplicate, dar rămăseseră în texte, ignorînd cu aroganţă evoluţia şcolii ; în linii mari, ele datau din anul 1880. Printre aceste instrucţiuni uitate dăinuie în mod curios directivele unei instituţii şcolare aflate în plină construcţie şi, totodată, în defensivă. In cărţile lor de specialitate[CCLXXXIX], dascălii găsesc încă în anii şaizeci, prescripţii care nu îşi mai aflau aplicarea, privitoare la stabilirea „listelor departamentale" (de manuale admise) şi la indicaţia formală asupra existenţei „cărţilor interzise".

„Cărţi interzise" : la citirea acestei menţiuni nu sîntem oare imediat alertaţi? Dar care sînt aceste cărţi aflate în afara legii? Ce titluri au? Care le sînt autorii? Prin ce proceduri au fost ele îndepărtate şi din ce motive?

Ce conţin ele? Ni s-a părut că o anchetă asupra cenzurii este, dacă nu facilitată, cel puţin condusă de o irezistibilă curiozitate, de o voinţă tenace de a şti ce ascunde interdicţia...

CCLXXXIX Precum *Livre des insituteurs* (Code Soleil), les Guides Bertrand, Letcrrier ctc.

1. Manuale de prescris şi manuale de proscris (1880-1939)

La mijlocul secolului al XlX-lea, determinaţi de formidabilele progrese tehnice realizate în domeniul lor, editorii şi tipografii lucrează la multiplicarea cărţilor. Ne putem întreba dacă apărătorii educaţiei populare nu cumva jinduiesc după himera liniştitoare a cărţii unice. într-adevăr, începînd din anul 1830, o masă din ce în ce mai largă a populaţiei avînd acces la lectură, entuziasmul promotorilor alfabetizării, chiar şi al celor mai convinşi, este stricat de o bănuială care ia forma unei întrebări : asupra căror „cărţi proaste" nu trebuie să se arunce un popor ignorant pînă în acel moment? Şi visul devine realitate : pentru satisfacerea noii dorinţe de a citi, să existe o carte care să nu fie nici „o cărţulie imorală", nici o „poveste obscenă şi voluptuoasă" sau mai rău, vreo picanterie socialistă şi nelegiuită, ci dimpotrivă, o carte de lectură „ în acelaşi timp amuzantă şi distractivă “ care, alcătuită cu ştiinţă, ar oferi în acelaşi timp o poveste pasionantă, informaţii utile şi garanţia unei bune moralităţi. în 1829, se deschide un concurs şi se oferă un premiu de 10.000 de franci pentru a recompensa autorul unei astfel de lucrări. în zadar... Visul cărţii unice rezolvă, anulîndu-le, toate dificultăţile legate de alegerea şi controlul cărţilor, trimiţînd cenzura la muzeul obiectelor inutile. Responsabilii Ministerului Instrucţiei Publice nu sînt nişte visători; prin urmare, ei decid ca selecţia salvatoare să fie operată în şcoală.

LIBERTATEA SUB CONTROL REPUBLICAN

înainte de a IlI-a Republică, două au fost sistemele care au stat, în

mod succesiv, la baza selecţiei manualelor şcolare : „metoda listei de cărţi autorizate" şi „metoda veto-ului".

Prima este simplă, riguroasă şi sigură ; ea exclude libertatea de a alege şi constă în întocmirea unei liste, după criterii stabilite, de cărţi bune, singurele autorizate, şi în interzicerea folosirii oricărei cărţi ce n-a fost selecţionată de o comisie specializată a Ministerului Instrucţiei Publice. Se regăsesc deci în afara legii, cenzurate, toate cărţile care nu figurează în cataloagele oficiale.

Metoda veto-ului (concepută în 1865 sub Victor Duruy) retrage ministerului prerogativa de a alege el însuşi cărţile de clasă. Ea se rezumă în două formule : „Orice carte care nu e interzisă explicit este implicit permisă, sau cel puţin tolerată" ; „orice carte care nu a fost interzisă poate intra liber în lăcaşele de educaţie". Din punctul de vedere al cenzorului, metoda e mai liberală dar mai aleatorie, eficacitatea ei depinde de condiţiile de aplicare a veto-ului.

într-o instituţie educativă (sau culturală), e mult mai simplu pentru cenzorul de ocazie să arunce anatema asupra unei cărţi sau a alteia - iar anchetatorului anarhist să denunţe cutare sau cutare cenzură - decît pentru jurist să conceapă o lege care să permită în acelaşi timp libertatea şi controlul. Legislatorii republicani au încercat să compună, recurgînd la cele două metode descrise mai sus, un sistem riguros şi aplicabil, eficace fără a fi autoritar, care să evite îngăduinţa, dar să-şi păstreze supleţea, impus pe plan naţional, garantînd, totodată, autonomia departamentală.

Pentru a înţelege principiul de selectare a manualelor şcolare, stabilit de şcoala republicană, trebuie ştiut că nu poate fi vorba pentru autorităţi să urmeze formula aprobării prealabile şi listele de cărţi desemnate şi autorizate de minister. Această practică a fost considerată pentru totdeauna „dificilă şi compromiţătoare de către guvern"[CCXC]. Dificilă, pentru că se dovedeşte imposibilă, examinarea în timp util a unei producţii de cărţi şcolare din ce în ce mai exuberantă, compromiţătoare, pentru că privilegierea unei edituri sau a alteia, oferindu-i piaţa în plină expansiune a şcolii publice, se opune principiului liberei concurenţe, regulă de aur a liberalismului economic. Dar nici nu jioate fi vorba să fie lăsate în şcoli orice fel de cărţi, fie şi numai provizoriu. In 1913, Louis Barthou le reaminteşte printr-o circulară rectorilor în ce mod a vrut guvernul „să concilieze libertatea corpului profesoral cu dreptul de tutelă al autorităţii responsabile".

> Nici o clipă statul nu s-a gîndit să-şi rezerve privilegiul comod şi periculos de a alcătui cl însuşi catalogul oficial al cărţilor care trebuie să ajungă în mîinilc profesorilor şi ale copiilor. [...] El arc încredere în dascăli şi le-a lăsat deplina iniţiativă pentru a veni cu propuneri.

CCXC Ministrul Henri Wallon, scrisoare către rectori (1875), citată în *Dictionnaire de pedagogie,* coordonat de Fcrdinand Buisson, 1887, p. 1624.

[...]
Dar, pc dc altă parte nu putea să ascundă faptul că exista un oarecare pericol în această posibilitate nelimitată dc a alege, că îngrijindu-se dc educaţia naţională nu putea să abdice dc la datoria sa faţă dc copii, dc familii şi chiar dc dascăli.

Sistemul care prevalează începînd din 1882 se bazează de acum înainte pe un principiu : libera opţiune a dascălilor, libertate dublată totuşi de controale ierarhice succesive. Dascălii se reunesc în fiecare an la conferinţe cantonale pentru a stabili lista de cărţi „pe care le consideră indicate să fie puse în circulaţie în şcolile primare[CCXCI CCXCII]'. Inspectorul de şcoală primară, organizator al acestei prime faze a operaţiunilor, transmite listele superiorului său imediat, inspectorul de Academie. Acesta le supune examinării unei comisii care-şi are sediul în reşedinţa de departament[1]. Sub responsabilitatea inspectorului de Academie, comisia hotărăşte, pentru departamentul respectiv, „catalogul cărţilor admise". Listele apar în *Bulletin de l'instruction primaire[1].* Colecţia tuturor listelor departamentale constituie astfel în fiecare an bibliografia exhaustivă a manualelor şcolare utilizate în Franţa (în şcoala publică). Această bibliografie nu e numai exhaustivă, ci şi exclusivă deoarece, în virtutea articolului şaisprezece din regulamentul şcolar din 1887, se stipulează :

Nici o carte sau broşură, nici un imprimat sau manuscris străin dc învăţămînt nu pot fi introduse în şcoală tară autorizaţia inspectorului dc Academic.

Libertatea de opţiune a dascălilor nu numai că este supusă unui control ierarhic piramidal, dar şi imperativ limitată de dispoziţiile legii din 27 februarie 1880. în termenii acesteia (articolele 4 şi 5), ministrul, sesizat de o reclamaţie, poate cere Consiliului Superior al Instrucţiei Publice sau secţiei lui permanente[CCXCIII] să-şi dea avizul asupra *cărţilor care trebuie să fie interzise ca fiind contrare moralei, Constituţiei şi legilor*. în urma avizului, ministrul e singurul abilitat să decidă, fără apel, o eventuală interdicţie.

CCXCI Alcătuirea comisiei: inspectorul dc Academic, inspectorii de şcoală primară, directorul şi directoarea şcolilor normale, profesori din aceste instituţii.

CCXCII *Bulletin departemental* este trimis de inspecţia academică în toate şcolile. învăţătorii găsesc în el informaţii naţionale (programe şi instrucţiuni, reglementări...), informaţii departamentale (numiri, promovări, catalogul cărţilor admise ...).

CCXCIII[2] Secţia permanentă a Consiliului Superior al Instrucţiei Publice se ocupă dc cărţile aflate în uz în şcoala publică (art. 4); Consiliul Superior examinează cărţile şcolilor libere sau private (art. 5).

Controlul exercitat asupra opţiunilor dascălilor, chiar dacă face caducă ipoteza că o carte interzisă deja se poate strecura pe „listele de cărţi admise", totuşi nu e infailibil. Ministrul îşi rezervă deci, în mod excepţional dreptul de a cenzura anumite cărţi după ce acestea au fost selectate de profesori şi repuse în posesia elevilor.

O dată stabilit dreptul de a cenzura, sau cel puţin de a interzice, mai rămîn de asigurat condiţiile în care se va exercita. Aici, nimic nu e stabilit; nu se ştie cine poate, şi prin ce mijloace, să facă să ajungă pînă la ministru informaţia conform căreia un anume manual utilizat poate fi considerat contrar moralei, Constituţiei şi legilor. Rămîne mai ales de definit şi de făcut operantă formula : „cărţi contrare moralei, Constiţiei şi legilor". în urma promulgării legilor şcolare (gratuitatea în 1881, obligativitatea şi laicitatea în 1882), în climatul de luptă pentru impunerea influenţei dintre adversarii şi partizanii „şcolii laice", respectul moralei este o noţiune ambiguă : morala, considerată unică şi universală prin textul legii, se pretează la interpretări care pot fi divergente, după cum se dorea : confesională sau laică. Catolicii se opun crîncen „şcolii fără Dumnezeu" pe care republicanii au legat-o de principiul laicităţii ; de acum înainte, neutralitatea înscrisă în legea şcolară devine o piatră de încercare. Tot astfel, din cauza dezavuării opţiunii republicane de către o parte a opiniei publice, respectarea Constituţiei şi a legilor poate fi înţeleasă într-o manieră antagonistă, fiecare partid considerînd că neutralitatea nu e respectată de către celălalt şi că astfel anumite cărţi - desigur, nu e vorba de aceleaşi - merită să fie proscrise.

De aceea, legea din 27 februarie 1880 viza mai întîi şcolile private. în 1886, legea referitoare la învăţămîntul primar (30 octombrie) are grijă să precizeze : „Directorii şi directoarele şcolilor primare private sînt cu totul liberi în a-şi alege metodele, programele şi cărţile, cu excepţia cărţilor ce vor fi interzise de Consiliul Superior al Instrucţiei Publice, cu punerea în aplicare a articolului 5 al legii din 27 februarie 1880". Inspectorii generali, rectorii, inspectorii de Academie şi inspectorii şcolilor primare, propuşi cu toţii pentru inspectarea instituţiilor private şi libere, au dreptul să ceară să le fie prezentate cărţile aflate în uz şi caietele elevilor. Ei pot întocmi procese verbale la constatarea contravenţiilor şi, „dacă contravenţia constă în folosirea unei cărţi interzise [...] această carte poate fi luată şi adăugată procesului verbal" (decret de aplicare a legii organice din 18 ianuarie 1887, articolul 167).

Totuşi, şcolile confesionale nu sînt singurele care-şi văd interzisă folosirea anumitor cărţi considerate contrare legilor Republicii şi moralei sale. De asemenea, se cuvine ca şcoala publică să fie păzită de

o infiltrare a manualelor de dreapta[CCXCIV]. La începutul secolului, cînd Emile Combes este preşedintele Consiliului între 1902-1905 şi cînd se dezvoltă o mişcare minoritară dar foarte militantă a institutorilor, trebuie făcut un baraj în special în faţa cărţilor care cuprind idei socializante, antipatriotice (fiind antimilitariste şi antipacifiste) sau prea agresiv laice (chiar anticlericale pe faţă); toate acestea sînt luări de poziţie inacceptabile, pentru că interpretarea neutralistă, ce prevalează în prima perioadă a celei de-a IlI-a Republici - aşa-zis moderată - rămîne un crez pentru ministerul Instrucţiei sub Republica aşa-zis radicală. Vom vedea cum au trebuit să opereze deodată pe cele două fronturi autorităţile şcolare.

Documentul 26. - *Hotărîri referitoare la interzicerea unei cărţi în instituţiile publice şi în şcolile libere sau private de orice grad*

29 martie 1901.

Ministrul Instrucţiei Publice şi al Artelor Frumoase,

Avînd în vedere legea din 27 februarie 1880, art. 4;

Avînd în vedere cele trei volume publicate dc dl. abate Vandepittc la tipografia-librărie J. Lcforl, 30, ruc des Saints Pcrcs, la Paris, şi 24, ruc Charlcs-dc-Muyssart, la Lillc, volume care au ca titluri. *Precis d'Histoire de France* (curs elementar), *Petite Histoire de France â l'usage des ecoles chretiennes* (rezumate, tablouri genealogice, hărţi şi gravuri), *Histoire de France â l'ttsage des maisons chretiennes d'education;*

Secţiunea permanentă a Consiliului superior al Instrucţiei Publice amintite;

Hotărăşte:

Articolul unu. - Sc interzice lucrarea în trei volume amintită mai sus, ca şi carte dc învăţătură, dc lectură şi dc premiu în instituţiile publice dc învăţămînt dc orice grad.

Art. 2. - Domnii rectori dc Academic sînt însărcinaţi cu executarea prezentei hotăriri.

întocmit la Paris, 29 martie 1901.

G. LEYGUES

PUNERI LA INDEX ...

CCXCIV Ca multe alte cărţi, trei volume ale abatelui Vandcpitte sînt interzise în 1901 în şcolile libere şi private şi în şcolile publice (cf. documentul 26).

înainte de enciclica lui Leon al XlII-lea prin care se cerea, în 1892, ralierea catolicilor la noul regim, Biserica catolică, într-o primă fază, nu recunoaşte instituţiile republicane, nu acceptă să-i scape controlul instrucţiei primare şi se opune principiului însuşi al neutralităţii. Ea declară inadmisibil faptul că în şcoală catehismul nu-şi mai are locul şi respinge ideea că morala, privată de fundamentele sale religioase, poate fi predată de institutori laici. Aceştia din urmă, învestiţi cu o responsabilitate ce o depăşeşte cu mult pe aceea a dascălilor de odinioară, sînt însărcinaţi cu instituirea principiilor unui tip de religie nouă, în cadrul unui nou tip de învăţămînt moral şi civic. Eugene Spuller, ministru al Instrucţiei în 1887 şi în 1893-1894, evocă într-un discurs din 1878 „vecerniile civice şi laice" care se celebrează în bibliotecile populare şi declară (1887): „Şcoala, iată de acum înainte templul credinţei vremurilor noi. Le revine institutorilor să fie pastorii acestor temple". Pentru ei sînt făcute manualele, noile breviare.

Scandalurile politice născute în urma laicizării se focalizează deci în mod natural asupra cărţilor din clasă, pe care familiile catolice le găsesc în mîinile copiilor lor. Un caz exemplar, „cazul preotului şi al învăţătorului din Beaumont-les-Autels" devine o veritabilă afacere de stat de vreme ce e dezbătut în Senat, în 1882. Polemica se construieşte pornind de la un manual, *L'Instruction civique â l'ecole* carte redactată de un om politic celebru, ministru al Instrucţiei în 1881-1882 : Paul Bert. Cartea figurează desigur pe listele de cărţi admise. Un învăţător din sat a ales-o şi a pus să fie citite pasaje din ea, cu voce tare, în fiecare zi de joi. Preotul însă le-a interzis copiilor să o citească în aşteptarea împărtăşaniei. E adevărat că puteau afla din aceasta, la lecţia a doua, „Cum devenim liberi", că cr dată majori, vor fi liberi să meargă sau nu la biserică, să-şi schimbe religia sau să nu aibă nici una. Adversarii laicizării consideră că e dreptul lor să denunţe nu numai „înlăturarea cărţilor religioase[CCXCV'1], ci şi conţinutul cărţilor destinate şcolilor primare, publice, ca fiind o violare a neutralităţii religioase promise totuşi de către guvern. De vreme ce cărţile care reprezintă atentate la adresa conştiinţelor catolice, rămîn autorizate[CCXCVI], se impun represalii : manualele incrimate sînt trecute

CCXCV Găsim detalii despre aceste cazuri în *Discours et opinions* dc Jules Ferry, Armând Colin, 1896. Sînt reproduse dezbaterile în cursul cărora senatorii se dedică unor adevărate explicaţii dc texte cu argumentări şi interpretări contradictorii. Cu această ocazie, Jules Ferry este acuzat că dă dovadă de iezuitism, ceea ce i se pare chiar nostim.

CCXCVI Jules Ferry consideră că nu se impune o măsură de interdicţie în procedura privitoare la manuale, se adaugă doar, în 1887, după „primul război al manualelor'*, un control suplimentar, ncspccificat în 1882 : cel al rectorului.

în mod cu totul oficial la index.

Acest mod suprem de cenzură catolică loveşte într-o primă fază *L 'Instruction civique â l'ecole,* de Paul Bert, *L'Instruction morale et civique, l'homme, le citoyen,* de Jules Steeg şi multe alte manuale scrise de autori mai puţin cunoscuţi (hotărîre din 15 decembrie 1882). în 1931, cu ocazia împlinirii a cincizeci de ani de către editura sa, Femand Nathan va putea evoca „soarta atît de specială" a unuia dintre primele sale succese de librărie : manualul lui Jules Steeg, al cărui editor este, a fost pus la index şi simultan recompensat cu o medalie de onoare de către „Societe Naţionale d'encouragement au bien".

în timpul primului război al manualelor şcolare, Ferry demonstrează că scandalul neutralităţii nu e de ordin religios, ci de ordin politic şi că veritabila miză o reprezintă acceptarea sau recuzarea regimului republican care a înlocuit monarhia şi „vechiul regim". El îşi bazează argumentaţia pe faptul că unele cărţi aflate în uz în şcolile private denigrează moştenirea lui 1789 şi unele principii directoare ale regimului republican. Cînd i se cer dovezi pentru a-şi susţine acuzaţiile, Jules Ferry răspunde de la tribuna Senatului (1883) dînd citire unor capitole dintr-un manual „în mare vogă în şcolile congregaţioniste". Era scris acolo că nu există mai multă libertate religioasă decît libertatea matematică, geografică sau astronomică. Se afirma că : „Revoluţia a schimbat
totul în Franţa. înainte de 1789, eram liberi pentru că nu ceream libertatea[CCXCVII] sau „toleranţa (religioasă) înseamnă o îndepărtare de la căile binelui[11].

Dezbaterea priveşte deja interpretarea propusă de cele două mari curente de opinie asupra conceptului de libertate şi asupra tipurilor de libertate (libertatea de a gîndi, libertatea de a preda etc.). în jurul acestei chestiuni se cristalizează, începînd din anul 1880, discuţia referitoare la şcoală. Povestea, se ştie, nu s-a terminat ...

ŞI LISTE DE CĂRŢI INTERZISE

Trebuie aşteptat anul 1892 pentru ca ministerul Instrucţiei să interzică la rîndul său, printr-o hotărîre, cărţi aflate în uz în şcolile private, trecîndu-le pe „lista de cărţi interzise[11], versiune laică şi republicană a Indexului roman. Primele trei cărţi ce figurează pe această listă sînt catehisme : *Catechisme ă l'usage du diocese d'Aix* (în 1892) ; *Catechisme du diocese de Rennes* (1892), *Catechisme du*

CCXCVII[1] Citat de Christian Amalvi, „Gucrrc des manuels scolaires autour de l'ecolc primaire en France (1899— 1914)", *Revue hislorique,* octombrie-deccmbric 1979.

diocese de LUQOH (1893).

Pînă în 1900, lista nu cuprinde decît şase titluri. Ea nu începe să se lungească cu adevărat decît începînd din 1901. Şapte cărţi sînt interzise în 1901, patru în 1902, una în 1903 şi 1904, adică paisprezece interdicţii pronunţate între 1901 şi 1905, dintr-un total de douăzeci şi trei (lista se închide în 1910). Pentru a înţelege această evoluţie trebuie să o vedem în contextul istoriei politice naţionale, înainte de 1901, guvernul evită înfruntarea cu opoziţia catolică şi cele cîteva interdicţii pronunţate pot fi interpretate fie ca nişte chemări la ordine, fie ca nişte garanţii date susţinătorilor ortodoxiei laice, în orice caz, sub formă de măsuri absolut simbolice. Începînd din 1901, o radicalizare a activităţii republicane explică faptul că, sub presiunea unor iniţiative mai numeroase şi mai concertate, ministerul a pronunţat mai multe interdicţii. Constituirea „blocului de stînga[11], în 1901, favorizează de altfel emergenţa printre institutori a unui curent de extremă stingă care e anticlerical, desigur, dar se proclamă şi revoluţionar, internaţionalist, antimilitarist şi pacifist.

Curentul pacifist se împarte în pacifişti liberali care se încred în progresele ştiinţei, pentru ameliorarea condiţiei umane, şi în pacifişti socialişti care îşi pun speranţele în lupta internaţională a claselor. Şi unii şi ceilalţi se regăsesc în portretul unui învăţător descris de Zola în *Verite* (1903): „Mark punea măreţia patriei în acest vis de a topi toate patriile într-o singură patrie umană. Tocmai de aceea el supraveghea cărţile şi imaginile care ajungeau în mîinile elevilor săi, înlăturînd minciunile miracolelor, măcelurile bătăliilor, înlocuindu-le pe cît posibil cu adevărurile ştiinţei, cu activităţile fecunde ale omului[11']'.

în felul lor, institutorii „angajaţi politic" sînt ostili ideii de neutralitate şcolară pe care o consideră „dăunătoare" şi „sterilizantă". Cîteva manuale sînt puse în cauză în 1902, cînd un ziar, *La Petite Republique,* lansează un concurs. Era vorba să se răspundă la întrebarea : „Cunoaşteţi cărţi care vi se pare că nu corespund exigenţelor şi aspiraţiilor spiritului modern? Să se dea o listă cu cîteva exemple caracteristice". E ocazia pentru ca unii institutori să izbucnească : „Să-i demascăm pe cei ce ne otrăvesc" şi să-i atace pe autorii manualelor care profesează cele trei dogme : „Dumnezeu, Patria, Capitalismul", să denunţe patriotismul aşa cum e ţinut la mare cinste în şcoala publică de la 1880. Dascălii se împart asupra acestei chestiuni, iar „pacifiştii duri" rămîn foarte minoritari. Totuşi, presa se face ecoul acestei polemici şi o amplifică ; conţinutul manualelor nu e decît pretextul unor dezbateri politice care depăşesc cu mult terenul şcolar. Republicanii moderaţi, şi chiar unii radicali, se regăsesc, alături

de dreapta, întru condamnarea poziţiilor extremiste. Guvernul şi responsabilii cu instrucţia publică nu tolerează, în sînul şcolii, manifestarea unui pacifism intransigent şi revoluţionar. Fără a putea să o recuzeze, ei sînt stînjeniţi de exprimarea viguroasă a autorilor laici ale căror poziţii (în special în cărţile de istorie şi de morală) pot deveni anticlericale pe faţă (avangarda laică reclamă „laicizarea şcolii laice").

într-o carte cu un titlu tară echivoc : *L'Invasion laîque*[CCXCVIII], Louis Caperan relatează, din punct de vedere catolic, cum în 1902 un manual redactat de Albert Bayet şi Alphonse Aulard (manual de instrucţie civică şi morală), din cauza militantismului său laic şi a afinităţilor unuia dintre autori, deranjează autorităţile şcolare. Albert Bayet este fiul lui Charles Bayet, director al învăţămîntului primar în acea vreme[CCXCIX]. Poziţia ierarhică deţinută îl obligă pe tată să se desolidarizeze de publicarea cărţii fiului său. Clemenceau îl tratează atunci pe Charles Bayet de „fals laicizator" şi denunţă presiunile ce i-au condus pe inspectorii de Academie să refuze înscrierea manualului pe faimoasele liste de cărţi admise. Aceste reticenţe - sau tergiversări - nu sînt suficiente totuşi pentru a linişti tabăra „clericală", căreia i se dăduse ocazia să acuze şcoala laică, după ce a pregătit culcuşul ateismului, că întreţine la copii un antipatriotism periculos. De asemenea, pentru a calma spiritele, o carte este interzisă în mod oficial. E vorba de *Histoire de France ă l'usage du cours elementaire et du cours moyen,* de G. Herve şi G. Clemendot, considerată drept „o carte de propagandă"[CCC]. Este într-adevăr o carte militantă deoarece „noii institutori" nu se mulţumeau să denunţe spiritul revanşard, şovinismul şi militarismul anumitor manuale, să deplîngă ocultarea luptei de clasă; ei solicitau noi cărţi, care să fie conforme cu idealurile lor.

în 1904, Gustave Herve, profesor de istorie, militant socialist, şi Gaston Clemendot, institutor, publică în „Bibliotheque d'education" o istorie a Franţei într-o nouă viziune. Lucrarea se deosebeşte de manualele anterioare şi de modul tradiţional în care scriu republicanii istoria pentru clasele primare ; reprezentative pentru acest mod

---

CCXCVIII Dcsclcc de Brouwcr, Paris, 1935, pp. 200-248.

CCXCIX Albert Bayet arc douăzeci şi doi dc ani la acea dată. El va preda sociologia la Sorbona. In timpul celui dc-al doilea război mondial, el prezidează Federaţia Presei Clandestine. Tot el c preşedintele Ligii Învăţămîntului între 1945-1959, ca şi al Federaţiei Naţionale a Presei din 1945 pînă la moartea sa în 1961.

Alphonse Aulard (1849-1928), istoric, specialist în Revoluţia franceză *(Histoire politique de la Revolution Franqaise,* 1905), a fost membru al Partidului Radical.

CCC Cf. Documentul 28.

tradiţional sînt cărţile istoricului E. Lavisse[CCCI]. G. Herve şi G. Clemendot prezintă „poporul care lucrează şi suferă", „încercările celor oprimaţi de a-şi ameliora soarta", „eforturile opresorilor de a-i menţine sub jug". Se acordă un spaţiu şi internaţionalismului. Reprimarea Comunei e comparată cu noaptea Sfîntului Bartolomeu... Cartea este interzisă în urma examinării ei de către secţia permanentă a Consiliului Superior de Instrucţie Publică, unanim favorabil acestei sentinţe ce sancţionează în special ruptura consensului republican[CCCII]. Sîntem în 1905, anul votării separării bisericii de stat.

RADIERE

în acelaşi an, chiar dacă nu e vorba, în nici un caz, de o decizie ministerială, pasaje dintr-o carte de mare succes sînt, dacă nu cenzurate, cel puţin radiate tocmai de către autorul lor. în *Le Tour de la France par deux enfants,* cu preţul cîtorva improvizaţii sintactice, dra Fouillee (alias G. Bruno) şterge, fără dificultate, orice referinţă la Dumnezeu şi la religie[CCCIII]. Dumnezeu nu-i mai ajută pe micuţii eroi care, de altfel, nu-şi mai spun rugăciunile, mama Etienne nu mai exclamă „Doamne Dumnezeule" şi nu mai crede în providenţă, Bayard îşi dă ultima suflare fără a-şi încredinţa sufletul lui Dumnezeu ; copiii, asemenea lui, nu-l iubesc mai presus de orice pe „Dumnezeu şi Franţa", ci numai Franţa ; în sfîrşit, Avignon, dacă rămîne „vechea capitală a comitatului Venaissin" şi deţine în continuare „palate majestuoase" din secolul al XlV-lea, nu mai are „castelul papilor". Catolicii vor denunţa „radierea globală a cuvîntului Dumnezeu"[CCCIV]. Cu acest preţ, devenit neutru, manualul îşi va continua fabuloasa carieră iar Jacques şi Mona Ozouf vor face să figureze în inventar „Lieux de memoire", condusă de Pierre Nora, *Le Tour de la France par deux enfants* numind-o „cărticica roşie a Republicii"[CCCV].

CCCI Asupra acestei chestiuni, vezi : „Lavisse institutcur naţional, Le «Petit Lavisse», cvangilc dc la Rcpublique", de Pierre Nora, *Les lieux de memoire,* t. 1, Gallimard, 1984.

CCCII Vezi detaliile afacerii la Ch. Amalvi, „Guerre des manuels scolaires autour de l'ccolc primairc cn France (1899-1914)", *Revue historique,* octombric-dcccmbric, 1979, pp. 375 şi următoarele.

CCCIII[5] Cf. Documentul 27.

CCCIV Louis Caperan, *L'Invasion La'ique,* p. 239. Barrcs vorbeşte dc „cărţi ciopîrţitc".

CCCV' *Les Lieux de memoire,* Gallimard, 1984. Cu siguranţă, acest manual se apropie cel mai mult dc cartea unică la care se visa în 1830. J. şi M. Ozouf subliniază faptul că „e o carte bună Ia toate", „o carte conciliatoare", care „adaugă dar nu exclude".

Documentul 27. - Le Tour de France par deux enfants.
Dedesubt, prima ediţie din 1877; alături, o ediţie de după 1905

Apres une vie remplie de liauts faits, Bayard reţut dans une bataille un coup d'arguebuse au moment ou ii prot6geaii la retraite de Dolre arm6e. II failiit tomber de son cheval, mais il eut l'6nergie de se relenir, et appelant son ecuyer : — « Aidez-moi, dit-il, I descendre, et appuyez-moi contre cel arbre, le visage lourni vers les ennemis: jamais je ne leur ai montre le dos, je ne veux pas commenrer en mouranl. »

Tous ses compagnons d'armes l'enlouraient en pleurant, mais lui, leur moulraul les EspagDuls qui arrivaient, leur Uit de l'aban- donner et de continuer leur retraite.

Bienldt, en effel, les ennemis arrivirent; mais tous avaient uo tel respect pour Bayard, qu'ils desceudaient de cheval pour le saluer.

A ce moment un pnnee franţuis, Charles de Bourbon, qui avait trahi son pays et servait contre la France dans l'armee espagnole, s'approcha comme les aulres de Bayard : — Eh! cupitaine Bayard, dit-il, vous que j'ai loujours aim6 nour voire grande bravoure et votre loyaute, que j'ai grand'pi ti e de vous voir en cet 4tat!

— Aii! Monseigneur, repondil Bayard, n'ayez poinl pili6 dc moi, mais plutit dc vous-mime, qui feles passe dans les rangs des en-ncmis ct qui coinbatlez â prdsent voire patrie, au lieu de la servir. Moi, c'est pour ma patrie uue je meurs.

Le duc de Bourbon, confus, s'eloigna sans repliquer.

Peu de temps apres, Bayard expira.

Les ennemis, emportanl son corps, lui firent dc solennelles ob- siques qui durereul deux jours, puis le renvoyirenl en France.

— Andr6,dit le petit Julien avcc Gmolion, voilă un grand homme que j'aime beaucoup.

El il ajouta tout bas en s'approchant de son aln6, d'un petit air contril: — Sais-lu, Andr6? je n'ai pas 616 bien courageux quand nous avons quitt6 M. Gertal. J'6lais si las et si triste que volontiers, au lieu d'aller plus loin, j'aurais voulu re- lourner ă Phalsbourg; il me semblait que je ne me soueiais plus de rien que de vivre tranquille comme aulrefois, mais j'ai eu bien honte de moi loul ă l'beure en lisanl la vie de Bayard. O Andr6, j'ai dâ te faire de la peine ; mais je vais lâcher ă pr6sent d'6tre plus raisonnable, tu vas voir.

Andr6 embrassa l'enfant:

— Alabonneheure,mon Julien, lui dit-il, nousne sommes que de pauvres enfants, c'est vrai, mais n6anmoins nous pou- vons prendre ensemble la r6solulion d'6tre

toujours courageux nous aussi et d'aimer, comme le grand Bayard, nolre chfere France par-dessus loutes choses.

LXXIII. — Avignon. — La Provence et la Crau. — Arrivie d'AndrA et de Julien A Mareeille. — Un nouveau aujet d'anxiâte.

Le panvre peut aider le paovre aussi bien el souveot mieux que le ricne.

Avignon. — Avignon (47 000 hab.), grande et belle ville, ancienne capitale du comtat Venaissin, sur le Rhône. Elle possède encore ses anciens remparts et de majestueux palais du quatorzième siecle. Fabriques d'huileuses et de soieries.

Au boul de trois heures, le train s'arr6ta A la gare d'Avi- gnon. Du chemin de fer on voyait la viile, et Andr6 monlra en pas- sant A Julien un grand monument situ6 sur le penchant d'un rocher, el qui, avec ses vieux cr6neaux, ressembie A une forleresse. C*6tail l'ancien chiteau oii les papes r6sidaient lors- qu'ils habitaient le comlal Venaissin, enclavă dans la Provence.

Pendant ce temps le train s'6lait remis en marche. On traversa sur un beau pont la Durance, ce lorrent terrible par ses inondations, qui descend en couranl des monlagnes, et doDt leseaux, amen6es par un long aqueduc, alimenlenl la viile de Marseille.

Au delA de l'anlique cit6 d'Arles, la Provence, jusque-lA couverte de cullures el oii on apercevait le feuillage gris des oliviers, devinl sl6rile, sans herbe el sans nrbres. Les en- fants 6laient entr6s dans les plaines de la Crau, puis de la Camargue, dess6ch6es par le souffle du mistral, couverles de cailloux, et qui ressemblenl A un d6serl de l'Afrique transportă dans nolre France. LA paissenl en liberte de oombreux trou- peaux de bceufs noirs el de chevaux demi-sauvages, sem- blables aux chevaux arabes.

Puis on entra sous un grand tunnel, celui delaNcrthe, qui a prfes de cinq kilomfclres de long. Peu de temps aprbs, on arri- vait dans la vaste gare de Marseille, et les deux enfants sor-

LXXIV. — Avlgnon et le chăteau des papes. — La Provenea et la Crau. — Arrivăe d'Andre et de Julien A Marseille. — Un nouveau sujet d'anxiete.

> Le pauvre peut lider le pauvre aussi bien et soaveot mieux que le riche.

Au bout de trois heures, le train s'arr^ta A la gare d'Avignon. Du chemin dc fer on voyait la viile, et Andrd montra en passant ă Julien un grand monument situd sur le penebant d'un 'rocber, et qui avec ses vieux crd- neaux ressemble ă une forteresse. Ctetait l'ancien chăteau ou les papes r&idaient lors- qu'ils habilaient le Comtat-Venai6sin, en- pont Ia Durance, ce torrent terrible par ses Inondations, qui descend en courant des montagnes, et dont les eaux, ame- n6es par un long aqueduc, alimentent la viile de Marseille.

Bientdt la campagne de la Provence, qui avait 6t4 jusqu'ă pr^sent couverte de cultures et oii on apercevait le feuillage gris des oliviers, devint sterile, s&ns herbe et sans arbres. Les enfants 4taient entr6s daus les plaines de la Crau, puis de la Camargue, dessdcltees par le souffle du mistral, flets des loco- motives, par le fracas des wagons sur le fer, par les cris des em- ploySs et des conducte urs de voitures.

La Provence, le Comtat-Venaissin et la Crau et Nice. — Ces vignes ont été de tout temps célèbres pour leur climat délicieux fruits exquis, leur ciel bleu. Outre la ville d'Avignon, re du commerce de la garance, entre les grands ports de Marseille (318,000 hab.), de Toulon (80,000 hab.) et de Nice (55,000 hab.) remarque les villes d'Aix et d'Arles, où se fabrique une très-renommée; Draguignan, chef-lieu du Var; Digne, chef des Basses-Alpes. Hyères, Grasse, Cannes, Nice et Menton des villes célèbres pour la douceur de leur hiver.

Andrd s'in- forma avec soin du che- min de fer qui devait le conduire ă Marseille. Julien ecoutait avec attention les explications de son ami, et il admirait la richesse de la contrde, les vignes, les champs de mfirier, les bosquets d'oliviers, les vertes de cailloux, et ressemblent ă un desert de l'Afrique transporte dans notre France. LA paissent en liberte de nombreux troupeaux de boeuf6 noirs et de chevaux demi-sau- vages semblables aux cbevaux arabes.

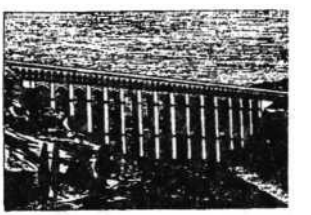

Puis on entra sous un grand tunnel, celui de la Nertbe, qui a plus d'une lieue de long. Peu de temps aprfes on

oser le dire. En nteme temps il

arri- vait dans la vaste gare de Marseille, et les deux enfants sortirent de wagon au milieu du va-et-vient des voyageurs. lls se sentaient tout Stourdis du voynge et assourdis par les s et, ă travers la foule qui allait et venait dans la grai viile, il s'ache- minatouUmu.

— Quoi! pen- sait-il, nous voilă donc en- fln au terme de notre voyage! Mon Dieu I pourvu que nous trouvions notre oncle et qu'il se montre

rnntpntrlennus Aouaaoc DI Rocucrxvnw AWTKÅITT * MiMin.iK w vaux t conteiuueuuub 1» n»nd. viii. <1» Manţiii»

vnir qn.it d'aau. ra qai la rendalt roalMioe. On • eo lliU

* a mâner IM ranx d» la Ihiranra i l'aid. d'uo <raod canal

1 n nptlt Ju- d. I» kilomMm ei qni a roflt» W miPiooa da frâne». A pcuu wu frgtehe vi vift» la vili, at

la baoUsn». Le canal pa»M a- lien n'dlait pas «cb» ^'Dh .jvolw f*** d. Roqu«fav<rar.

moins 6mu qu'Andte; il faisait les ntemes teflexions s

Documentul 28. - *Hotărîre prin care se pronunţă interzicerea unei cărţi*

5 august 1905

Ministrul Instrucţiei Publice, al Artelor Frumoase şi al Cultelor. Avînd în vedere articolul 4 al legii din 27 februarie 1880;

Avînd în vedere avizul Secţiei permanente a Consiliului superior al Instituţiei Publice;

Considerînd că *Histoire de France* pentru cursul elementar şi pentru cursul mediu, al domnilor Gustavc Hcrvc şi Gaston Clemendot nu este un manual de istorie, destinat copiilor din şcolile primare, ci o carte dc propagandă politică;

Că din această cauză nu poate fi acceptată în şcolile publice, unde învăţătorului i se cerc să-şi menţină neutralitatea în cadrul procesului dc învăţămînt;

Hotărăşte:

Histoire de France (curs elementar şi mediu) de domnii Gustave Hcrve şi Gaston Clemendot, publicată la Biblioteca de educaţie, 15, ruc dc Cluny, la Paris sc interzice în şcolile publice dc orice tip.

Bicnvenu MARTIN

UN NOU RĂZBOI AL MANUALELOR (1909)

în perioada 1882-1909, sînt pronunţate incidental mai multe puneri la index, de exemplu în 1897, *Histoire de France* de Aulard şi Debicour iar în 1903 *La Religion, la morale et la science, leur conflit dans l'education contemporaine* de Ferdinand Buisson[CCCVI]. Conflictul rămîne în stare latentă. Pasiunile se dezlănţuie din nou după separarea bisericii de stat. Catolicii nu-şi mai bazează contestaţiile pe refuzul neutralităţii, ci, dimpotrivă, o cer în permanenţă. Pentru ca ea să fie cu adevărat respectată, aceştia pun şcoala publică sub supravegherea taţilor de familie reuniţi în asociaţii. Christian Amalvi[CCCVII] subliniază faptul că se creionează o geografie a celor mai active focare de luptă, precum şi faptul că satele sînt mai atinse decît oraşele, unele regiuni fiind mai militante decît altele (Aveyon şi vestul Franţei, cu precădere).

în special manualele de istorie şi manualele de instrucţie civică şi de morală constituie subiectul contestaţiilor. Din cauza modului de a prezenta derularea generală a istoriei naţionale, în capitolele despre războaiele religioase, despre Revoluţia franceză şi despre perioada contemporană, manualele republicane sînt acuzate că falsifică istoria. în manualele de instrucţie civică şi de morală, consideraţiile asupra instrucţiei publice, comentariile despre morala socială şi morala individuală sînt considerate contrare neutralităţii.

Ca în 1882, pasaje din manualele şcolare sînt citite de la tribuna Adunării Naţionale, sînt redactate petiţii de către „asociaţiile taţilor de familie", istorici de renume, scriitori celebri sînt chemaţi să depună mărturie în favoarea unuia sau altuia dintre partide ; unii învăţători sînt presaţi să renunţe la anumite cărţi şi se întîmplă, ca, în caz de refuz, părinţii să confişte cărţile incriminate. Neobţinînd intervenţia guvernului, într-un mod sau altul, pentru a le da satisfacţie, catolicii îşi intensifică luările de poziţie, o dată cu apropierea perioadei electorale. La începerea anului şcolar în 1908, scrisoarea episcopilor este o veritabilă somaţie, iar în 14 septembrie 1909 o scrisoare pastorală, citită de la amvon în toate bisericile din Franţa, condamnă paisprezece manuale interzicîndu-le copiilor catolici din şcolile publice să le folosească. Privaţi de exemplu de *Petites lec- tures sur l'histoire de la civilisation franqaise* de L.-E. Rogie şi P. Despiques (ed. Juven, 1908), şcolarii nu vor mai învăţa că, în evul mediu, poporul, ignorant

---

CCCVI' Nu e vorba de un manual, dar autorul este unul din părinţii fondatori ai şcolii laice (supranumit de adversarii săi „apostolul laicităţii integrale**).

CCCVII Christian Amalvi, *op. cit.*

şi superstiţios, din cauza lipsei de instrucţie, venera sfinţii şi credea în existenţa diavolului; că şcolile erau rare şi că se preda „mai degrabă religia decît ştiinţa". Li se va ascunde, de asemenea, ce au însemnat „progresele gîndirii umane" şi „cu cîtă greutate au ajuns francezii la libertate".

Fără *La Morale ă l'ecole,* de Jules Payot (A. Colin, 1908), ei nu îşi vor putea da seama cît de mare este rolul de „liberator[11] al învăţătorului şi nici de faptul că „îi datorăm şansa de a deveni oameni cu adevărat liberi". Probabil că episcopii interzic cartea şi din cauza „răului" pe care-l produce în repetate rînduri, atunci cînd băieţilor li se atrage atenţia împotriva pericolelor alcoolismului, iar fetelor asupra pericolelor prostituţiei, cînd sînt deplînse dezastrele din „familiile tulburate" de femeile „mîncăcioase şi leneşe", sau „bărbaţii vinovaţi", la evocarea lumii uzinei, unde „femeia este în continuă promiscuitate cu bărbatul", unde se schimbă „glume picante" şi se duc „conversaţii necuviincioase"... în sfîrşit, motiv suplimentar pentru a interzice cartea, Jules Payot vorbeşte în ea despre „ ruina dogmelor religioase " de care predarea moralei s-a debarasat devenind, din fericire, laică.

De asemenea, sînt proscrise două cărţi pe care le vom regăsi într-un alt index, cel al guvernului de la Vichy : cartea lui E. Primaire, *Manuel d'education morale, civique et sociale* (Bibliotheque d'Education, 1902) şi a lui L. Brossolette : *Histoire de France* (Vichy va interzice noua ediţie din 1937).

Manualul lui E. Primaire îşi revelă intenţiile încă din prefaţă : „Noi sîntem cei ce dorim, pentru viitorii cetăţeni ai unei republici, un învăţămînt republican. Pentru acest motiv se va recunoaşte probabil că această carte modestă spune, în mai multe locuri, cîteva adevăruri care trebuie zise şi răspîndite şi care constituie o inovaţie căreia nu-i lipseşte îndrăzneala". Iată un exemplu de „adevăr ce trebuie spus" care a atras furia episcopilor asupra manualului: „Intoleranţa politică este înainte de orice religioasă : iată una din opresiunile cele mai teribile şi cel mai greu de înlăturat ale trecutului [...] s-au văzut, în regiunile fanatizate, locuitori ai satelor care îi urmăreau pe învăţători sau pe învăţătoare pentru că li s-a spus că aceşti profesori şi aceste profesoare erau trimişi de diavol".

Cărţile interzise de episcopi în 1909 nu sînt cele ale institutorilor revoluţionari. Toate acestea acordă un loc legitim proprietăţii, demonstrează binefacerile muncii, pun la cinste „datoria faţă de patrie" ; „departe de noi gîndul de a denigra meseria de arme şi patriotismul", declară E. Primaire, chiar dacă adaugă : „Singurele

războaie drepte sînt cele în care poporul îşi apără independenţa". Dar toate aceste cărţi sînt „pe faţă laice" : formula îi aparţine lui E. Primaire.

Republicanii, fără a ceda în faţa protestelor, sînt gata să publice în continuare. F. Buisson propune la Hachette o comisie de examinare a manualelor; A. Briand le recunoaşte părinţilor dreptul de a controla cărţile din clasă. Louis Barthou, ministrul Instrucţiei Publice, riscă o tentativă de conciliere în această direcţie. El foloseşte un eufemism atunci cînd evocă, în 1913, „agitaţia ce s-a produs în cursul ultimilor ani, într-un anumit număr de comune, pe tema manualelor şi a cărţilor şcolare aflate în uz în şcolile publice elementare". Modificarea pe care o propune cu privire la metodele de selectare a manualelor folosite pînă atunci e făcută în ideea de a răspunde cererilor venite din partea părinţilor. într-o circulară adresată rectorilor, ministrul expune motivele care l-au determinat să facă această modificare şi explică în ce mod înţelege să prevină, graţie noii proceduri imaginate, izbucnirea unui nou „război al manualelor".

Toate problemele şi polemicile apărute se datorează, după el, nu numai interpretării divergente a termenilor legii, ci şi condiţiilor de aplicare a dreptului de cenzură. Ministrul marchează „o lacună în legislaţia noastră", veriga lipsă pe care o semnalam.

> Nici un text dc lege sau dc reglementare nu stabileşte vreo legătură administrativă între autorităţile însărcinate cu alcătuirea şi stabilirea catalogului şi secţia dc la înalta Adunare, înarmată cu dreptul dc interdicţie ; nici un text nu precizează procedura prin care ministrul şi secţia pot fi sesizaţi în mod regulat, şi nici persoanele care au dreptul să-i sesizeze. Şi dc aceea, dc mai mult de treizeci dc ani, Secţiunea permanentă n-a avut să se pronunţe decît rar asupra cazurilor dc acest gen, în urma unor plîngcri adresate dc persoane particulare. Deci, şi asupra acestui punct, era necesar să se completeze reglementările în uz şi să se definească procedura regulamentară dc urmat pentru ca deciziile autorităţii academice să fie citate în mod valabil la jurisdicţia suverană.

Măsurile noi, introduse prin decretul din 13 iulie 1913, sînt următoarele :

1. Recomandarea expresă ca orice propunere de adăugare sau de înlăturare a unei cărţi de pe lista departamentală să fie însoţită de un „raport argumentat".

2. Posibilitatea ca taţii de familie să consulte timp de o lună

proiectul de catalog şi să-i aducă observaţii scrise, care vor fi transmise rectorului.

3. Posibilitatea ca taţii de familie, o dată ce catalogul a fost stabilit de către rector şi publicat, să facă reclamaţii, transmise de data aceasta ministrului.

Asemenea dispoziţii sînt luate cu scopul de a se da familiilor - catolice în cazul de faţă - „cele mai serioase garanţii împotriva folosirii cărţilor de natură a le nelinşti cu violarea neutralităţii promise". Efectiv, taţii de familie reprezintă liantul între instanţele ce selectează cărţile pentru clasă (profesorii şi superiorii lor ierarhici imediaţi) şi instanţa dotată cu puterea de a interzice anumite cărţi (ministrul şi Consiliul Superior al Instrucţiei Publice). Intervenţia părinţilor devine un filtru suplimentar, neprevăzut iniţial.

Institutorii vor protesta, considerînd aceste concesii ca o ingerinţă excesivă a familiei în problemele şcolare. în plus, se prevede ca povara procedurii să revină de acum înainte rectorului, după cum indică circulara de aplicare a decretului. Textul, foarte măsurat în formulări, conferă rectorului o putere superioară celei deţinute înainte, insistînd asupra ascendentului moral pe care trebuie să-l exercite acest funcţionar al autorităţii[CCCVIII].

Decretul din 1913 n-are timp să fie aplicat; e abrogat şi înlocuit la 21 februarie 1914 cu un nou text prin care se revenea la legislaţia anterioară şi nu erau păstrate dintre dispoziţiile din 1913 decît „raportul argumentat" (art. 2) şi dreptul de veto al rectorului (art. 4)'.

Dacă am acordat un spaţiu larg unui decret cel puţin efemer, e pentru că aici se găseşte expusă clar o tentativă iluzorie de a institui un sistem de control şi cenzură care, aplicat cu seninătate, ar fi fost în măsură să reconcilieze partenerii din instituţia şcolară şi să facă din şcoala publică „un refugiu de înţelegere şi pace în pragul căruia încetează certurile care ne separă".

CCCVIII Cf. Documentul 29.

[1] O hotărîrc a Curţii dc Casaţie din 23.07.1918 recunoaşte posibilitatea părinţilor dc a cerc ministrului interzicerea unei cărţi folosite în şcoala publică dacă e redactată în spiritul violării principiului dc neutralitate. Trebuie notat că, fără a fi aplicat, textul din 1914 rămîne valabil pînă în 1975.

Documentul 29. - *Circulară către rectori referitoare la stabilirea listei de cărţi clasice (20 iulie 1913)*

Termenii decretului vă trasează datoria care vă revine. Catalogul este definitv decis dc către dumneavoastră. Nu c vorba aici dc o formalitate, dc o viză care trebuie pusă pur şi simplu pc lista prezentată ; trebuie să vă gîndiţi că sînleţi alături dc familii, răspunzînd dc valoarea educativă şi morală a cărţilor care ajung în mîinilc copiilor, iar, faţă dc stat, sînteţi arbitri ai înţelepciunii şi ai prudenţei pe care sc bazează în virtutea îndatoririlor celor mai importante ale funcţiei sale.

Pătrunşi dc această dublă misiune, veţi examina cu cea mai mare atenţie lista supusă aprobării dumneavoastră. Decretul nu vă abilitează să faceţi propuneri şi să substituiţi o carte cu alta ; el nu vă conferă decît dreptul dc a dezaproba, adică, în definitiv, de veto. Acest drept sc cuvine să fie exercitat doar cu o extremă circumspecţie.

Dc aceea, înainte dc a elimina o carte veţi începe prin a o trimite la Comisia departamentală împreună cu observaţiile şi îndoielile pc care vi le-au sugerat lectura ci. Veţi invita comisia să o reexamineze, să vă prezinte remarcile ei sau să vă facă alte propuneri dacă este cazul ; nu veţi statua decît după această a doua consultare.

Bineînţeles, nu este vorba, sub pretextul neutralităţii şcolare, să nu acordaţi aprobarea decît unor cărţi nesemnificative, fără substanţă şi fără doctrină. Trebuie să vă inspiraţi din spiritul dc marc liberalism şi toleranţă, tradiţional în Universitate. De asemenea, nu trebuie să uitaţi că c vorba aici de copii al căror spirit este încă dezarmat şi incapabil să reacţioneze împotriva autorităţii cuvîntului scris. *Ceea ce trebuie dumneavoastră să proscrieţi din respect pentru copii, în afara cărţilor contrare moralei, Constituţiei sau legilor, sini cărţile de polemică violentă sau agresivă, care provoacă sau întreţin ura între cetăţeni, cărţile care tind să slăbească sau să compromită cultul patriei.*

ÎNTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE : STĂTU QUO ŞI CHESTIUNEA PACIFISTĂ

Controlul direct al părinţilor, instituit prin textul din 1913, n-a fost reţinut, dar atîta timp cît problema neutralităţii - în special religioase - a rămas un punct sensibil, aplicarea decretului din 21 februarie 1914 a fost însoţită de recomandări prin care membrii corpului didactic erau incitaţi să dea dovadă de cea mai mare vigilenţă.

Astfel, codul Soleil (din 1929) reaminteşte faptul că : „Familiile judecă adesea învăţămîntul nostru după manualele pe care le găsesc în mîinile copiilor lor“. „Nimic criticabil", nici „fraze tendenţioase", nici „expuneri de idei ce ar putea fi interpretate ca fiind contrare neutralităţii şcolare" nu trebuie să dea ocazia unor atacuri. După Biblia institutorilor, autoritatea şi independenţa profesorului se întăresc întotdeauna prin respectarea acestei legi trasate de Jules Ferry : „în momentul cînd vreţi să propuneţi elevilor voştri o maximă

oarecare, întrebaţi-vă mai întîi dacă nu se află, după cîte cunoaşteţi, un singur om care ar putea să fie jignit de aceasta. Dacă există, abţineţi-vă ..."

Această abţinere, această prudenţă pare să fie cerută şi de supravegherea pe care o exercită capul unei familii dacă urmează *ad litteram* directivele „livretului catolic" remis cu ocazia căsătoriei[CCCIX].

între 1919 şi 1939, în absenţa unor probleme naţionale asemănătoare celor din 1882 sau 1909, se poate spune că sistemul de introducere a manualelor nu este repus în discuţie dar fiecare partid rămîne prudent. Dacă disputele morale şi religioase din această perioadă mocnesc în şcoală, chestiunea pacifismului se reaprinde sub o altă formă, mai puţin revoluţionară, mai mult morală decît politică.

în 1913, cînd ministrul Instrucţiei Publice încearcă să „facă să înceteze certurile care ne separă", era o perioadă de concordie socială, de pacificare a vieţii politice pe care el vrea să o păstreze şi să o fortifice împiedicînd folosirea anumitor manuale susceptibile de a compromite pacea interioară a francezilor.

Documentul 30. - *Livret de căsătorie catolică din dioceza Seez (1929), eliberat încă în 1945*

UN ULTIM SFAT

Şcoala şi Presa, care ar trebui să *colaboreze* în procesul educaţiei, *se aşază* vai! prea adesea *de-a curmezişul* drumului urmat dc familia creştină.

Deci, pentru capii familiei, este o datorie imperioasă să lupte împotriva acestui dublu obstacol, acolo unde el există.

Şcoala. - Copiii să urmeze o şcoală creştină, dacă au vreuna în apropiere ; chiar cu preţul sacrificării unor interese sau unor orgolii. Dacă se impune totuşi o şcoală neutră, să crească vigilenţa pentru ca credinţa copilului să nu fie pusă în pericol în acel loc.

Presa. - Să fie supravegheate manualele şcolare şi cărţile ilustrate pentru copii. - Să nu fie lăsate să pătrundă în casă nici un ziar periculos şi nici o publicaţie suspectă. - Să fie cenzurate biblioteca familiei dc orice carte nelegiuită sau licenţioasă. - Copilul să fie ţinut departe dc orice reprezentaţie dc teatru sau c cinema, a cărei moralitate c îndoielnică.

Documentul 31. - *Cărţi viciate de erori*

CIRCULARĂ referitoare la cărţile de clasă viciate de erori

10 mai 1935

Ambasada Turciei nc-a semnalat dc curînd că în geografia Rogic şi Dcspiques

CCCIX Cf. documentul 30.

(Curs elementar, editura Ricdcr) figurau, referitor la Turcia, afirmaţii eronate, noţiuni politice false şi aprecieri lipsite dc politeţe.

Dacă a fost revăzută cartografia, textele, dimpotrivă, nu au fost aduse la zi. Or, acest manual c trecut pc lista dc cărţi care pot fi furnizate şcolilor primare elementare din departamentul Seine.

Vă rog să verificaţi, în celelalte departamente, dacă înscrierea acestei cărţi a fost autorizată sau menţinută dc comisiile departamentale şi, în acest caz, *să fie luate toate măsurile pentru a se efectua retragerea ei din instituţiile unde a fost distribuită.*

în manieră generală, în cadrul reglementărilor actuale în vigoare, *veţi veghea să nu autorizeze comisiile punerea in circulaţie a cărţilor viciate de astfel de erori.*

V-aş fi recunoscător să mă ţineţi la curent cu. îndeplinirea prezentelor instrucţiuni şi să-mi trimiteţi, în mod regulat, listele dc manuale întocmite dc comisii.

Circulara ministerială din 8 octombrie 1935

Prin circulara din 10 mai 1935, vi s-a atras atenţia asupra *Cursului elementar de geografie,* de Rogic şi Dcspiques (editura' Ricdcr) în care figurau aprecieri nepoliticoase şi afirmaţii eronate la adresa Turciei, şi v-am rugat să dispuneţi retragerea acestui manual din instituţiile în care a fost distribuit.

Am onoarea să vă aduc la cunoştinţă că, dc curînd, prin grija editorilor, s-a procedat la o modificare a textului privitor la acest stat.

în aceste condiţii nu văd nici un inconvenient ca respectiva carte să fie folosită din nou în şcoli, în urma propunerilor comisiilor departamentale, fiind dc la sine înţeles că această autorizaţie vizează ediţiile care poartă următoarea menţiune: „ediţie nouă, revăzută şi corectată, 1935“.

După primul război mondial, o mare parte a opiniei publice, în special a educatorilor, poartă grija unei păci solide dar, de data aceasta, extinsă la scară internaţională. Pentru a promova în fiecare ţară un fond comun de educaţie ferm intemaţionalistă şi pacifistă, faptul de a interveni asupra conţinutului cărţilor care servesc la educarea copiilor pare, în mod cît se poate de natural, o prioritate. Prima acţiune în aceste sens este „Ancheta asupra cărţilor şcolare de după război". Ea e posibilă graţie donaţiei Camegie pentru pacea internaţională în 1921-1923.

Analiza rezultatelor acestei anchete sînt larg difuzate, în toate şcolile Normale, responsabililor din învăţămîntul public. Raportul final dă la iveală faptul că, în special în Franţa şi în Germania, numeroase manuale, cărţi vechi aflate încă în uz, sau noutăţi, contravin în mod deschis idealului de pace aşa cum e el definit de Societatea Naţiunilor. Atunci cînd e tratat, în cea mai mare parte a timpului, războiul din 1914-1918 constituie motiv de patriotism revanşard şi belicos. Pentru a răsturna o asemenea tendinţă, autorii raportului sugerează faptul că „victoria cu gloria şi doliul ei a făcut necesară o reînnoire a literaturii şcolare", cărţile de lectură, de morală şi de istorie fiind de acum

înainte purtătoarele internaţionalismului pacifist, cuprinzînd ceea ce s-ar putea numi un „învăţămînt al Societăţii Naţiunilor". Trebuia să se afirme urgent că : „şcoala nu trebuie să predea ura". Se vorbea de necesara „revizuire a manualelor şcolare".

Prin intermediul Comisiei Internaţionale de Cooperare Intelectuală (C.I.C.I.), încă din 1925, Societatea Naţiunilor îşi trece această problemă printre preocupările sale'.

Sînt înfiinţate instanţe de supraveghere cu scopul de a descoperi, în special în cărţile de istorie, pasajele „ce pot aduce prejudicii bunei înţelegeri între popoare". Nu numai cărţile de literatură şi de istorie sînt verificate. Vigilenţa se exercită şi asupra enunţurilor de probleme şi exemplelor gramaticale. La Expoziţia Universală din 1937, rezultatele acestei acţiuni sînt puse în valoare ; ele îi permit lui M. C. Lebrun, directorul Muzeului Pedagogic, să spere că într-o bună zi „se vor edita cărţi pedagogice internaţionale, în special pentru istorie". Speranţă deşartă...

Sindicatul Naţional al Institutorilor îşi invită membrii să participe la această acţiune şi, după cum o dovedeşte rezoluţia congresului din 1926, unii institutori au devenit purtătorii de ştafetă ai mişcării impulsionate de S.D.N. declarînd că „se vor strădui să taie de pe listele departamentale manualele de inspiraţie belicistă".

La drept vorbind, nu se pune problema de a cenzura, ci de. a face să funcţioneze un sistem de control care să ia în calcul această nouă idee : unele manuale se opun mai mult sau mai puţin deschis spiritului de pace internaţională ; e motivul pentru care ele trebuie îndepărtate.

[1] Vezi detaliile acţiunii şi procedura în *Encyclopedie Franţaise,* t. XV, capitolul III : „Education et collaboration internaţionale".

Care sînt cărţile pe care un control riguros, conform hotăririlor S.D.N., le-ar îndepărta şi, din această cauză, nu ar trebui să se afle în mîinile şcolarilor? Ancheta Carnegie ne dă numeroase exemple. Să reţinem unul singur, poate cel mai exagerat: *Petits Franqais rt 'oubliez pas!'* ai cărei autori înfăţişează un băieţel de zece ani care a primit o superbă jucărie, un trenuleţ mecanic, şi care, descoperind că marca de fabricaţie e germană, distruge locomotiva şi vagoanele cu un ciocănel de lemn. Cînd mama lui, siderată, îi cere explicaţii, el îi răspunde calm : „Mamă, era nemţesc".

Începînd din momentul cînd nu se mai prevede aplicarea cenzurii la producţia de carte, iar editarea şcolară e autonomă şi alegerea manualelor liberă - şi mai mult sau mai puţin atent supravegheată -, apar unele riscuri : anumite grupuri sociale sau curente de opinie atinse în convingerile, în credinţa sau în idealul lor consideră că au

dreptul să denunţe conţinutul unor cărţi. în funcţie de epocă, de climatul politic general, de sensibilitatea culturală a momentului, de forţa de presiune a protestatarilor, de amploarea şi de importanţa consensului prin care este susţinută cauza lor, ministerul reacţionează diferit, dînd mai mult sau mai puţin satisfacţie reclamanţilor.

Dacă într-un anumit sens, războiul este considerat imoral de către pacifişti, în nici un caz el nu e anticonstituţional şi, de aceea, oricare ar fi orientarea sa în politica externă, niciodată ministerul nu ia poziţie în această chestiune. în schimb, pentru a păstra bunele relaţii diplomatice cu un guvern străin, el poate cere înlăturarea unei „cărţi viciate de erori".

Doarece Ambasada Turciei a semnalat ministrului Instrucţiei Publice faptul că o carte de geografie comporta şi „afirmaţii eronate, noţiuni politice false şi aprecieri nepoliticoase" asupra ţării sale[CCCX] [CCCXI], între lunile mai şi octombrie 1935, manualul e retras din circulaţie, o nouă ediţie, revăzută şi corectată văzînd lumina tiparului. E vorba de un manual al lui Rogie şi Despiques, la editura Rieder[CCCXII].

Cu fiecare ocazie, cînd autorităţile sînt sesizate printr-o reclamaţie, rolul comisiei departamentale şi vigilenţa necesară alegerii cărţilor sînt reamintite cu tărie, iar reglementările sînt readuse în memorie. Trebuie subliniat că maşina administrativă are tendinţa de a se anchiloza ; cînd pasiunile se domolesc, în absenţa unor veritabile probleme, listele departamentale nu mai sînt metodic stabilite, transmise şi supervizate de responsabilii academici[CCCXIII].

Procedura de alegere a manualelor fixată în 1914, cu imperfecţiunile şi dificultăţile ei, funcţionează pînă în 1939. Guvernul de la Vichy şi autorităţile de ocupaţie germană în Franţa, instaurînd o veritabilă cenzură, pun capăt regimului de „libertate sub control" ; după cum pun capăt, provizoriu, şi Republicii.

CCCX Ed. Delagravc.

CCCXI- Textul acestui manual este fără îndoială anterior anului 1924 sau nu (ine cont de marea mişcare dc modernizare a Turciei pe care o porneşte Mustafa Kemal începînd de la această dată.

CCCXII'Cf. Doc. 31.

CCCXIII După 1914, în Eurc-et-Loirc listele nu mai apar decît în 1929, 1936, 1937 şi 1938. E de remarcat faptul că ele sînt stabilite din nou începînd cu 1936 cînd, redactate în spiritul Frontului Popular, manualele riscă să pună probleme.

2. Imposibila misiune a institutorului-bibliotecar (1915-1939)

Iniţiator în lectură, difuzor şi păstrător al cărţilor din şcoală, institutorul este întotdeauna, prin însăşi funcţia sa, un pic bibliotecar. O dată cu înfiinţarea bibliotecilor şcolare publice în 1915, el a putut primi în mod oficial titlul de institutor-bibliotecar. De mai mult de o sută de ani, în Şcolile Normale şi în bibliotecile pedagogice de circumscripţie, se găsesc tot felul de cărţi şi de texte referitoare la acest aspect al misiunii sale. E vorba de instrucţiuni oficiale, de cărţi generale referitoare la meseria de institutor, dar şi de manuale de biblioteconomie ce nu se adresează direct institutorilor, ci servesc oricărei persoane însărcinate să gereze o bibliotecă. Analiza acestor materiale (chiar bibliografie) permite reperarea ideilor de forţă care au stat la baza definirii unei sarcini recunoscută ca fiind pe cît de delicată, pe atît de capitală : să-i faci pe ceilalţi să citească. Legat de tot ce priveşte selectarea cărţilor sau înlăturarea lor, vedem definindu-se tot mai precis tipurile de cărţi care trebuie să aibă acordul educatorilor şi cele ce trebuie îndepărtate ; vedem creionîndu-se formele unei posibile activităţi de cenzură.

Cu riscul de a dezamăgi, anunţăm de la început că niciodată nu a fost alcătuită vreo listă de cărţi interzise. Contrar situaţiei manualelor, nici o „carte din bibliotecă[CCCXIV] nu s-a văzut atinsă de o asemenea josnicie sau nu a beneficiat de această publicitate înainte de 1940. Nu există instrucţiuni generale, avize critice presante, sfaturi ferme care să-l ajute pe institutorul-bibliotecar să-şi execute „ingrata muncă de

CCCXIV[1] Editată dc Ministerul Instrucţiei Publice şi Artelor Frumoase.

călău[11], adică să elimine orice carte „neadaptată nevoilor cititorilor[11]. Aceste formulări aparţin unui inspector de Academie care, în 1919, scrie o broşură : *Comment constituer une petite bibliotheque scolaire?*'

După părerea lui Andre Fontaine, e mult mai uşor să înlături decît să alegi. El preconizează o primă fază de proscriere.

Renunţarea la donaţii e recomandată ca o măsură indispensabilă de salubrizare. Donaţiile sînt considerate ca o „plagă a bibliotecilor", pentru că nu sînt constituite decît din cărţi lipsite de interes, acoperite de un strat de mizerie, ce inspiră o „legitimă repulsie". Cu aceeaşi ocazie, biblioteca trebuie curăţată în mod hotărît de cărţile nesănătoase atît prin conţinut, cît şi prin starea lor materială :

> Un bibliotecar care sc respectă - şi care îi respectă pc clienţii bibliotecii sale - nu va permite niciodată intrarea unor cărţi stupide, plicticoase şi dezgustătoare, care vor transmite în mod fatal cititorului dezgustul pentru lectură, fără a mai vorbi de ciupercă, rîic sau de tuberculoză[CCCXV].

Bibliografia materială îşi găseşte aici o perspectivă unică rar studiată de specialiştii în istoria cărţii şi a lecturii! Autorul e categoric : comitetele de gestiune ale bibliotecilor şcolare trebuie să decidă „să nu lase să intre decît cărţi noi şi să scoată toate cărţile pătate, rupte şi iremediabil murdărite. O bibliotecă trebuie să fie curată".

Chiar dacă nu e vorba de cenzură, ne putem da seama de faptul că apelativul „igienist al lecturii" nu este un cuvînt lipsit de sens şi cu ce accepţiune nefigurată a putut fi înţeles. Era important ca însuşi cititorul popular sau autodidact să înţeleagă faptul că, pentru a-şi păstra sănătatea, el depinde cu trupul şi sufletul de grija bibliotecarului.

Curăţirea locului, îndepărtarea unei anumite cărţi şi privilegierea alteia nu înseamnă a cenzura. Din documentele de care dispunem se vădeşte faptul că biblioteca şcolară ideală este mai mult rezultatul contradicţiilor decît al unei activităţi de cenzură.

După războiul din 1914-1918, şi încă pentru un timp, se doreşte ca munca de educare îndeplinită de institutor să nu se încheie cu şcolaritatea obligatorie, ci să continue, tot la şcoală, pe acelaşi fond, în cadrul bibliotecii şcolare. „Gustul lecturii", pe care dascălul nu reuşeşte să-l inculce elevilor săi, institutorul devenit bibliotecar va reuşi poate, în chip magic, să-i facă să-l descopere. O dată cu biblioteca şcolară se oferă în special „un minunat cîmp de acţiune pentru educarea maselor şi bunul renume al şcolii" (codul Soleil, 1929).

Dorinţa e cu atît mai vie cu cît catolicii îşi desfăşoară mai mult energia pedagogică în activităţi extraşcolare. Şcoala publică e un

---

CCCXV Teama de transmiterea bolilor prin hîrtia cărţilor c reală pînă cînd tezele dc medicină din anii 1960 i-au dovedit lipsa dc suport.

teren pe care l-au abandonat şi în legătură cu care, după cum am văzut, s-a stabilit un *stătu quo* suspicios. Laicii mizează deci şi pe ceea ce ei numesc „operele complementare şcolii" pentru a combate „o întreagă reţea de activităţi postşcolare, admirabil organizate, şi care-l atrag pe copil la ieşirea din şcoală, care îl înrolează în asociaţii de binefacere sau în asociaţii cu caracter instructiv, profesional şi mai ales sportiv, care îi inculcă idei şi sentimente antirepublicane"[CCCXVI].

Dezvoltarea lecturii în biblioteca şcolară este considerată „un mijloc de educare colectivă, prin care se continuă activitatea şcolii" şi se întăreşte educaţia republicană. în această perspectivă s-a dat hotărîrea din 15 decembire 1915. Hotărîrea trebuie să permită relansarea bibliotecilor şcolare care, create în 1862, căzuseră într-un somn profund ; ea le asigură o nouă organizare. Bibliotecile şcolare trebuie să devină veritabile instituţii publice cu un consiliu de administraţie, cu buget propriu şi personalitate civilă. Proiectul priveşte întreg teritoriul : „Fiecare şcoală primară elementară trebuie să posede o bibliotecă având numele de «bibliotecă de şcoală publică» (se înţelege că mai multe comune învecinate pot să se asocieze pentru a pune bazele unei biblioteci unice)". Deschisă unui larg public, biblioteca şcolară se adresează elevilor, părinţilor acestora şi „membrilor asociaţiilor şcolare". Ea trebuie să permită primirea la faţa locului a cititorilor şi să asigure servicii gratuite de împrumut la domiciliu. Institutorul este desemnat să ia asupra sa gestiunea bibliotecii şcolare, instituţie care se visează să devină „cercul intelectual al comunei". Dar ce cărţi va oferi ea pentru aceasta?

Pînă în 1915, aprovizionarea bibliotecilor şcolare se făcea în special graţie concesionării cărţilor trimise de minister. Acest procedeu era preferat de autorităţi, pentru că se considera că putea să prevină orice incursiune a cărţilor proaste pe rafturile şi în dulapurile bibliotecii. în 1922, eficacitatea procedeului este pusă la îndoială : „cărţile trimise de minister, oricît de mare ar fi grija cu care sînt alese, riscă întotdeauna să rămînă inutile pentru că nu răspund preocupărilor şi gusturilor cititorilor"[CCCXVII]. O întîmplare discreditează „grija ministerului". Sub al doilea Imperiu, Victor Duruy cere reexpedierea unei serii de volume trimise în Şcolile Normale de serviciile ministerului : *L 'Esprit des grecs; L 'Esprit des latins...* Aceste cărţi „s-a dovedit că includ pasaje necuviincioase şi imorale". Directorul Şcolii Normale care a raportat întîmplarea vede în ea lipsa de interes faţă de bibliotecile şcolare înainte de cea de a IlI-a

---

CCCXVI M. A. Salzedo, *Cinquante ans d'ecole lai'que,* Fclix Alean, 1931, p. 106.
CCCXVII[I] Circulară de aplicare (1922) a hotărîrii din 15 decembrie 1915.

Republică[CCCXVIII].

în 1931, se face aceeaşi constatare critică în timpul congresului de la Alger care, organizat de Asociaţia Bibliotecarilor din Franţa, reuneşte pentru prima dată specialişti în „lectură publică" (termen mai puţin restrictiv, preferat celui de „bibliotecă populară"). Un inspector de şcoală primară, invitat să povestească din experienţa sa şi din activitatea sa în favoarea bibliotecilor şcolare, afirmă, după ce a făcut o minuţioasă anchetă : „Distribuirea cărţilor în natură nu era întotdeauna fericită". în bibliotecile din circumscripţia lui se prăfuiseră „cărţi desuete şi plicticoase", „nepotrivite pentru mediile rustice", „cărţi prea abstracte", „un curs de traducere în engleză" (găsit „într-un sat din Alpi cu 200 de locuitori", pe unde nu treceau niciodată turişti), „cărţi de popularizare a ştiinţei din anii cincizeci", „broşuri agricole editate sub al doilea Imperiu", „un curs de electricitate din 1860“... El mai dă exemplul celor douăzeci şi şapte de volume ale contelui Gasparin, care bănuieşte că au fost lăsate moştenire „de vreun judecător de pace sau perceptor la pensie, înainte de a se muta", tot atîtea cărţi pe care le propune spre a fi eliminate. Se pare deci că prima sarcină a institutorului constă în a goli dulapul de bibliotecă de cărţile aflate în el; cărţile fără cititori, îmbătrînite, impuse, care nu corespund „spiritului timpului", trebuie să lase locul cărţilor dorite, alese, achiziţionate după o procedură nouă.

SUB CONTROLUL DISCRET AL AUTORITĂŢILOR PEDAGOGICE

în numele libertăţii de a alege, s-a pus capăt aprovizionării bibliotecilor şcolare prin concesiuni din partea ministerelor : „cărţile sînt citite cu mai mare plăcere atunci cînd sînt dorite ; bibliotecile vor fi cu atît mai funcţionale, cu cît comitetele administrative se vor bucura de o autonomie mai largă"[CCCXIX]. Pentru intrarea „cărţilor în bibliotecă", regăsim, începînd din 1915, o reglementare foarte asemănătoare celei privitoare la manualele şcolare ; şi de această dată formula este cea a „libertăţii sub control".

De acum înainte, comitetele care gestionează bibliotecile

CCCXVIII’ M. Bourgct. Monografic manuscrisă a Şcolii Normale din Blois, 1900.

CCCXIX Circulară (1922) în vederea aplicării hotărîrii din 15 decembrie 1915.

şcolare[CCCXX] sînt cele ce întocmesc lista cărţilor de achiziţionat, la propunerea institutorului. Fără falsă ruşine, este prevăzut dreptul de a controla al administraţiei de tutelă, deoarece „libertatea nu poate fi absolută" :

> Fie că c vorba dc achiziţii, dc donaţii sau dc moşteniri, lista cărţilor protejate este transmisă inspectorului de şcoală primară. Dacă lucrările pe care le conţine Figurează în *Bulletin administraţi/ du ministere de l'Instruction publique* printre cărţile adoptate de comisia bibliotecilor, inspectorul de şcoală primară autorizează fără amînare înscrierea în catalog. !n cazul contrar, el se adresează inspectorului dc Academie. Acesta decide, dar poate, înainte de a lua o decizie, să se consulte cu Comisia Bibliotecilor cu sediul la Ministerul Instrucţiei Publice (hotărîrea din 15 decembrie 1915 - art. 9).

Umplerea sacrosanctului dulap de bibliotecă[1] (care face de acum parte din mobilierul şcolar obligatoriu) angajează responsabilitatea morală şi intelectuală a institutorului. Reputaţia sa şi a şcolii depinde în mare parte de cărţile pe care le pune la dispoziţia publicului. în acest dulap cu vitrină, închis cu cheia, cărţile sînt întotdeauna selectate şi adunate cu scopul de a constitui o bibliotecă exemplară, ideală, cuprinsă în totalitate într-o mobilă unică, imaginea laică şi multiplicată a Chivotului, care cuprinde Tablele Legii.

Documentul 32. - *Dulapuri de biblioteci şcolare. Dedesubt, modelul 1884-1885 din catalogul P. Garcet & Nisius; Alături, modelele 1926 din catalogul Fernand Nathan*

CCCXX Membrii dc drept ai acestor comitete sînt: primarul sau un adjunct, delegatul cantonai ataşat şcolii şi institutorul. Alţi trei membri sînt aleşi în fiecare an dintre „binefăcătorii şi cititorii cei mai asidui".

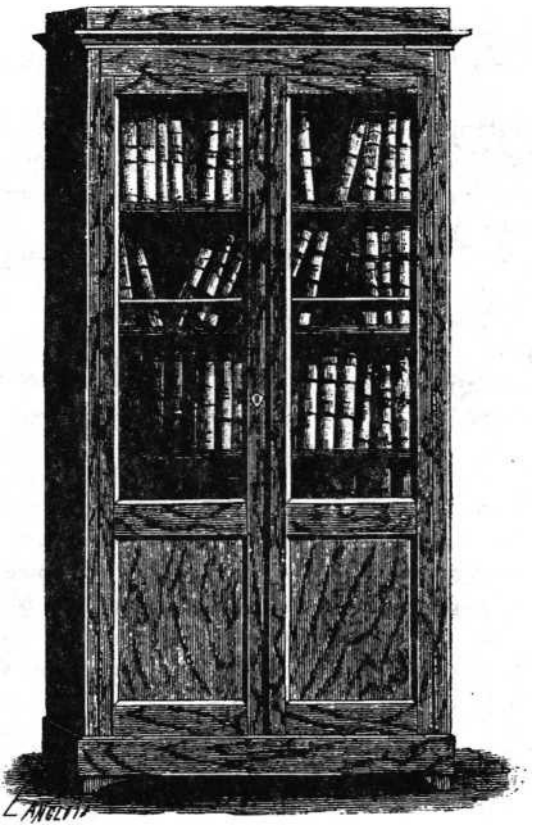

' Cf. Documentul 32.

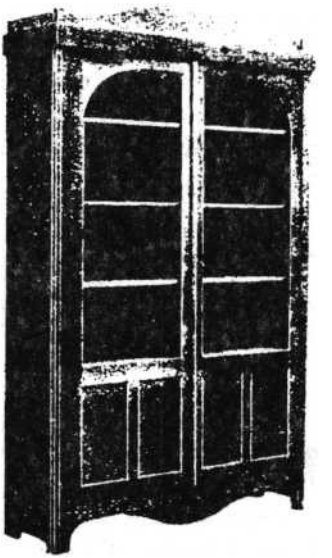

BIBLIOTHEQUE DE CLASSE

Modele “ Rabelais ”

Tout on hAlre venii

4 tabletles pour 400 volumes

Dimensions : 2.00 x 1.00 x 0.35

Livre sans vi trage

Poids 00 kilos.

N“ **6029**

g

| BIBLIOTHEQUE
| “ ARTS DEC0RAT1FS ”

Modele do luxe en hetre verni

î pour 600 volumes

Dimensions : 1.95 x 1.23 x 0.37

g livră sans vitrage

Poids 70 kilos. >'■> **6030**

| Ce modele, par ses lormes agreablcs et sa con- g tonance, doit laire pârtie du materiei de toute | ecole moderne.

| Recommande egalerncnt pour serrer le materiei = = de physique ou le materiei des ecoles maternelles.

^iHnnimniiiimiii

în *Belle Epoque,* filozofia unei bune selecţii este un model utopic de consens şi de pacifism republican :

> ... Nici cărţi combative, nici pline dc ură, dar tot ce poate face să sporească dragostea de patrie, datoria, justiţia, concordia, progresul fără rupturi, libertatea fără exces. *(Catalogue des bibliotheques scolaires,* 1891).

E adevărat că domeniul şcolar e suficient de agitat de loviturile repetate legate de „războiul manualelor[11], pentru ca biblioteca şcolară să fie aşezată cu hotărîre sub auspiciile bunei concordii.

în 1919, cînd arată „Cum să formezi o mică bibliotecă şcolară[11], Andre Fontaine începe prin a defini cărţile ce trebuie înlăturate. Regăsim mai întîi, conform categoriilor legislaţiei din 1880 : cărţile contrare moralei (se dă un singur exemplu : *Genevieve* de Lamartine, în care se face aluzie la un copil „rezultat dintr-o căsătorie secretă", adică nelegitim). Apoi, cărţile contrare Constituţiei şi legilor : „Ar trebui, nu fără logică, să fie excluse toate cărţile în care se exaltează legalitatea, în care e punctat Imperiul, în care legile de odinioară, care se pot găsi la antipodul legilor noi, sînt proclamate fundamentele necesare ale societăţii". Radierea cărţilor „în care se etalează dogma majestăţii regale sau imperiale", s-ar impune, după viziunea inspectorului de Academie, mai ales din raţiuni estetice : „Cea mai mare parte a acestor cărţi sînt la fel de lipsite de idei şi de stil". întrebuinţarea condiţionalului ne face să ne gîndim că regimul republican, nemaifiind ameninţat de restaurarea monarhiei, vigilenţa şi vigoarea, în acest domeniu, sînt considerate mai puţin necesare. „în special în acest domeniu poate fi calculat neprevăzutul şi evitat ridicolul", concluzionează Andre Fontaine.

în schimb, prudenţa în ce priveşte religia este, în 1919, în plină actualitate. Ferm pe poziţia sa de apărare a moralei laice, inspectorul îi invită pe institutori să procedeze în aceeaşi manieră şi să previnâ atacurile, fără a ceda teren apărătorilor moralei religioase, fără a abandona vreo clipă „principiul neutralităţii" care reprezintă carta şcolii publice :

> Biblioteca şcolară nu trebuie să cuprindă decît cărţile pe care micuţul catolic, protestant, israelit, liber cugetător să le poată citi fără a le da impresia părinţilor că sînt nişte sărmani rătăciţi, hărăziţi greşelii şi, probabil, marcaţi de rău, fără ca ei înşişi să se simtă cuprinşi de o stare de suspiciune, fără ca ei să aibă impresia că nu merită stima specială cuvenită, în mod natural, unei categorii de persoane sau alteia, diferită de cea căreia îi aparţin.

Nu pot deci să apară în biblioteca şcolară „o serie de excelente

cărţi englezeşti", pentru că „poartă prea evident marca protestantismului", şi „cărţi foarte frumoase impregnate de religiozitate" precum *Les Confessions d'un ouvrier,* în care „autorul declară aproximativ următoarele : în suferinţă, rugăciunea este singura consolare, iar Dumnezeu singura salvare posibilă" sau, de acelaşi autor, Emile Souvestre, *Un philosophe sous les toits,* pentru că „ smerenia i se pare condiţia fericirii". Toate aceste cărţi pot „trezi susceptibilităţile liberilor cugetători". Reciproc, „tot ce înseamnă persiflare, luare în derîdere a vreunei dogme sau practici, tot ce e de natură să îi rănească pe credincioşi" trebuie proscris. Asemenea exigenţe reclamă din partea institutorilor-bibliotecari o adevărată muncă de exegeţi. într-adevăr, ei trebuie nu numai să vegheze asupra conţinutului explicit al cărţilor, ci şi să dezvăluie subînţelesurile, să repereze reţeaua ascunsă a aluziilor. Procedînd cu meticulozitate, ei vor fi în măsură să înlăture o carte doar pentru o frază tendenţioasă!

Nu e sigur că la citirea unei astfel de broşuri, făcută să-i ajute, institutorii au fost convinşi să adauge funcţia de bibliotecar celei pe care o aveau deja, într-atît de dificilă era prezentată această frumoasă misiune, menită să tulbure şi să suscite adevărate cazuri de conştiinţă ; într-un singur cuvînt, periculoasă. Pe deasupra, Andre Fontaine îi avertizează că, în ciuda tuturor măsurilor de precauţie pe care şi le vor lua, institutorii-bibliotecari nu vor fi niciodată la adăpost de critici :

> Adoptînd această regulă dc conduită, va reuşi un bibliotecar să împiedice pasiunile sau rcavoinţa să îi aducă critici? Desigur că nu ; dar nici conştiinţa, nici oamenii imparţiali, nici şefii nu-i vor putea reproşa nimic ; dimpotrivă, aceştia nu vor putea decît să-l felicite pentru că a urmat principiul toleranţei şi al respectului vizavi de toate opiniile filozofice, care permite creşterea în comun a copiilor dc cele mai diverse origini, făcînd din ci cetăţeni oneşti şi utili ţării lor.

De acum înainte, reţinerea poate părea tentantă...

De altfel, aflat între voinţa de emancipare şi grija pentru menţinerea ordinii burgheze, discursul republican care propovăduieşte lectura populară se dovedeşte adesea ambiguu, contradictoriu şi restrictiv. Felix Pecaut oare nu-i pune în gardă pe institutori împotriva „febrei declasării", care i-ar putea atinge pe elevii din mediile populare dacă aceştia din urmă s-ar pune pe citit fără cumpătare[CCCXXI] ?

Mai mult decît în cazul manualelor, sau cel puţin în mod diferit,

---

CCCXXI Felix Pccaut, *Quinze ans d'education,* Dclagrave, 1907, p. 72. Felix Pccaut a organizat Şcoala Normală Primară Superioară de Tinere Fete dc la Fontenay-aux-Roscs, începînd din 1880-1881.

aici se impune circumspecţia. Se abordează într-adevăr, în afara şcolii, domeniul variat şi nesigur al literaturii, în cauză fiind cititorii populari, lipsiţi de pregătire. Institutorul trebuie să facă propuneri cu „prudenţă şi discemămînt". Dorinţa de elevare şi de moralizare, grija pentru un mijloc potrivit cu ceea ce se visează a deveni poporul cititor, teama de fragilitatea publicului feminin sînt trăsăturile constitutive ale idealului bibliotecilor populare din secolul al XlX-lea, aşa cum a fost el definit de promotorii lui. Dar acesta nu a fost întotdeauna abandonat în instrucţiunile datînd din 1929 :

> Nu sc va uita că bibliotecile trebuie să fie în acelaşi timp instrumente dc educaţie şi dc distracţie. Ele trebuie să rămînâ la îndcmîna publicului, dar poate un pic mai mult decît atît, pentru â-l eleva în permanenţă. Nici o carte plicticoasă sau prea savantă ; tară acele literaturi ieftine din care găsim prea multe exemple în foiletoanele din ziare şi care strică imaginaţia fără a hrăni spiritul ; fără teze subversive (dc orice orientare), care riscă să fie prost înţelese. A nu sc uita mai ales că jumătate din cititori sînt cititoare şi că aceste cărţi trebuie să poată fi citite dc către toţi. (Code Solcil, 1929.)

Institutorul-bibliotecar trebuie deci să se confrunte cu diferite precepte generatoare de dificultăţi, în cea mai mare parte insolubile. El trebuie să aleagă cărţi care să convină atît copiilor, cît şi adulţilor, atît bărbaţilor, cît şi femeilor. Treaba aceasta se dovedeşte perfect posibilă atîta vreme cît poporul, puţin instruit, era considerat ca un „copil mare“, iar şcolarii, încă de la vîrsta de doisprezece ani, începeau să muncească ; dar cînd timpul rezervat copiilor creşte, o dată cu prelungirea şcolarizării obligatorii, şi cînd, astfel, se delimitează şi se specializează teritoriul cultural şi educativ ce i se atribuie, diversitatea cititorilor devine o problemă. La fiecare împrumut, institutorul trebuie să se întrebe dacă lucrarea solicitată se potriveşte cu vîrsta cititorului. în exemplul de „carte contrară moralei" dat de Andre Fontaine *(Genevieve),* necuviinţa, imoralitatea rezidă mai puţin în faptul povestit (despre un copil ilegitim) decît în accesul prematur al tînărului cititor în lumea adulţilor.

Această problematică se află mereu în centrul strategiilor de selecţie a cărţilor pentru copii. Crearea bibliotecilor pentru copii şi a colecţiilor pentru tineret rezolvă pe moment problema fără a facilita delicata etapă a trecerii, adolescenţa. Rămîne o întrebare ce suscită destule controverse. Ea poate fi rezumată astfel : „La ce vîrstă poate fi citită cartea... *Les Chemins de la liberte?*" Problema e şi mai delicată cînd printre cititori sînt şi cititoare ; urmărite de proasta reputaţie a unei cititoare împătimite, Emma Bovary, femeile şi fetele constituie un public foarte dificil de servit.

Lin alt principiu educativ al institutorului-bibliotecar aminteşte metoda dnei Vingtras, căreia fiul Jacques *(L'Enfant,* de Jules Valles) îi poartă ranchiună pentru că i-a stricat plăcerea, obligîndu-l să mănînce pîine cu bomboane de ciocolată. Dascălul trebuie să încurajeze cititul, îmbinînd ce e hrănitor cu ce stîmeşte pofta, utilul cu plăcutul, realizînd un echilibru între distracţie şi instrucţie. Bibliotecile şcolilor publice trebuie să le permită tuturor „să-şi completeze educaţia sau să-şi satisfacă curiozitatea intelectuală prin intermediul unor lecturi instructive şi agreabile" (art. 2 al hotărîrii din 15 decembrie 1915). Cel ce împrumută trebuie să găsească o carte care să-l recreeze, învăţîndu-1; acesta va fi pentru el mijlocul de a-şi plăti datoria pe care o contractează vizavi de societatea republicană, folosindu-se de biblioteca şcolară. într-adevăr, dacă împrumutul este gratuit, nu înseamnă că şi „cititul e gratuit". Cînd dau seamă pentru activitatea lor de bibliotecari, institutorii dovedesc că a fost respectat şi urmat consemnul : „într-o comună din Vest şi într-un mic sat din Alpii din regiunea Dauphine, am văzut cum cărţile bune, nu numai romanele, ci şi cărţile de istorie, de călătorii, de popularizare a ştiinţei, sînt întotdeauna gustate şi fac cu uşurinţă drumul de la şcoală la familie"[CCCXXII].

Pentru elevi, libertatea de a citi se opreşte acolo unde e pusă în pericol ordinea şcolară. De aceea, Andre Fontaine îl sfătuieşte pe institutor să refuze total unui copil de doisprezece ani împrumutul cărţii *Le Comte de Monte-Cristo :* „Ar devora-o“ şi, prins de „febra lecturii", elevul, „surescitat de roman", ar risca să nu se mai intereseze de obligaţiile lui de şcolar. Sînt de preferat acestui gen cărţi „de povestiri scurte, precise, tragice sau comice, care sînt în acelaşi timp o recreare a spiritului şi o veritabilă lecţie de compoziţie şi de stil".

E uşor de enunţat reguli de igienă; e clasică dezbaterea pentru a afla adevărata proporţie între distractiv şi instructiv, între povestirile realiste şi cele de imaginaţie (asupra acestor chestiuni întotdeauna de actualitate, inspectorul dovedeşte o uimitoare modernitate atunci cînd ia apărarea basmelor, ceea ce contravenea spiritului epocii în 1919). Dar, mărturiseşte Andre Fontaine, „dificultatea începe cînd trebuie să alegi", adică atunci cînd te angajezi să indici anumite titluri cu riscul de a fi criticat.

Pentru a-şi face misiunea de bibliotecar, institutorul trebuie să se conformeze unui cadru reglementar, care presupune o prescripţie imperativă (cererea de autorizare) şi furnizează un element bibliografic indicator („cărţile adoptate"). Punerea în practică a unei

---

CCCXXII Tablou ideal, exemplar, expus în *L'Ecole primaire en France,* t. 2, prefaţată dc E. Hcrriot, La Cite franţaisc 1934, p. 259.

proceduri deja greoaie este împiedicată în special de doi factori care, conjugîndu-se, fac dificilă sarcina institutorului : modul de difuzare a listelor de cărţi şi presiunea ierarhiei.

LISTELE DE CĂRŢI ADMISE

Începînd din 1879, la minister se înfiinţează o adunare a „cititorilor-înţelepţi". Ea are sarcina de a selecta, în cunoştinţă de cauză, dintre cărţile ce apar, titlurile susceptibile de a figura pe rafturile bibliotecilor şcolare. O dată cu „listele de cărţi admise de Comisia Bibliotecilor din Instituţiile Primare" care completează şi actualizează „cataloagele bibliotecilor şcolare" editate de Muzeul Pedagogic înainte de 1914, institutorii şi superiorii lor ierarhici dispun, în principiu, de un instrument bibliografic sigur.

Examinîndu-se listele apărute între 1911 şi 1914, se constată preocuparea de a propune cărţi care să acopere toate domeniile (literatură, arte, călătorii, agricultură, sănătate...) şi toate tipurile de public cărora li se adresează bibliotecile din învăţămîntul primar (de la şcolar la dascăl, trecînd pe la elevul-dascăl). între timp, putem nota faptul că reflecţia filozofică la care sînt invitaţi institutorii începători o dată cu selecţia cărţilor *Le Rire* de Bergson şi *Introduction ă la vie de l'esprit* de Brunschvicg nu pare să aibă importanţă pentru dascăli : aceste cărţi nu sînt propuse pentru bibliotecile pedagogice în care au acces. Dar, în acest caz, nu e vorba de cenzură, ci mai curînd de un partaj. Confruntînd listele succesive şi producţia editorială, s-ar putea vedea, în negativ, mostrele fără valoare rezultate în urma selecţiei oficiale. Nici aici nu e vorba de cenzură, ci tot de partaj : partaj între titlurile care pot figura în deplină siguranţă în registre şi pe rafturi şi cele pentru care operaţiunea e mai riscantă, dar posibilă.

A te mulţumi cu „cărţi admise[11], pentru care, să ne amintim, viza inspectorului de şcoală primară e necesară, înseamnă a opta pentru soluţia cea mai confortabilă sau cea mai puţin hazardată, dar dispozitivul care trebuie să ajute la buna funcţionare a bibliotecilor şcolare se dovedeşte, la un sumar examen, foarte slab ; listele care trebuie să apară în Buletinul administrativ (naţional) nu sînt reproduse în mod regulat în buletinele departamentale.

Dacă ne punem în locul institutorului-bibliotecar şi facem o cercetare pornind de la publicaţiile de care dispune el pentru a avea cunoştinţă atît de reglementări, cît şi de instrumentele bibliografice oficiale, trebuie să recunoaştem că informaţiile nu-i sînt niciodată

furnizate în mod clar, riguros şi regulat[CCCXXIII]. Pentru a relua exemplul Buletinului de instrucţie primară din Eure-et-Loir, în timp ce „listele de cărţi admise[11] apar în mod regulat pînă în 1914, după primul război mondial nu se mai dau decît referinţe bibliografice ocazionale, prin care se recomandă o carte sau alta. Trebuind să permită buna funcţionare a bibliotecilor şcolare, piesa de bază a dispozitivului devine, ca şi Arlesienne, ceva a cărui existenţă e cunoscută, dar care nu poate fi văzut niciodată. Ministerul Instrucţiei Publice nu-şi mai îndeplineşte în mod regulat datoria de a aduce critici, datorie pe care el însuşi şi-o atribuise, şi nu mai transmite rezultatele. Institutorii nu mai sînt informaţi decît asupra noilor apariţii de cărţi pentru clasă, de către editorii clasici, în concurenţă unii cu ceilalţi, toţi fiind porniţi să cucerească o parte cît mai mare din piaţa cărţilor de şcoală. Ţinerea la curent cu „ce apare[11], cu ce ar fi interesant de citit şi de recomandat spre citire presupune pentru dascăli mijloace de informare de care nu beneficiau în epoca respectivă, un apetit cultural şi o dispoziţie pe care formaţia primită în Şcoala Normală nu le-a suscitat-o neapărat şi, cu siguranţă, nu le-a favorizat-o. Normalienii au fost mai degrabă constrînşi de programe, decît lăsaţi să vagabondeze în căutare de noi lecturi. Se înţelege propensiunea de a interpreta textul reglementar în sensul restrictiv, care sugerează existenţa unei „liste de cărţi admise[11]. Ultim aspect, adică restricţiile impuse libertăţii de a achiziţiona unele cărţi, reaminteşte în mod simbolic, oricui ar fi tentat să uite acest lucru, că „nu orice carte poate figura în colecţiile noastre[11]. Institutorii au în continuare posibilitatea de a propune admiterea unor lucrări, lista cărţilor admise nefiind decît indicativă. Ea nu exclude alte achiziţii, însă nu pare a fi uşor să profiţi de această libertate : „Iţi imaginezi uneori că o carte nu poate intra în bibliotecă decît dacă a fost trecută mai întîi pe o listă misterioasă, al cărei nume nici măcar nu se cunoaşte[11], remarcă Andre Fontaine. Conştient de caracterul, pe moment inhibitor, al prescripţiilor, inspectorul de Academie, de pe poziţia sa ierarhică, înţelege să dedramatizeze, să banalizeze însuşirea regulamentelor. El recunoaşte că încercarea de a şti dacă o carte figurează sau nu în „lunga serie de lucrări adoptate de Comisia Bibliotecilor[11] presupune „multe ore de muncă[11], dar, afirmă el,

---

CCCXXIII în *Le Livre des instituteurs* (ediţia din 1949), se face încă referinţă Ia o circulară din 7 decembrie 1940, abrogată în 1945! Ea recomandă inspectorilor dc şcoală primară să controleze bibliotecile şcolare şi să „procedeze la radierea cărţilor tendenţioase sau de natură a ofensa morala".

[1] Primul congres internaţional care reuneşte, la iniţiativa Asociaţiei Bibliotecarilor Francezi, bibliotecari profesionişti. Jean Baucomont, inspector de şcoală primară, reprezintă la acest congres Ministerul Instrucţiei Publice.

institutorii pot să se dispenseze cu totul de această operaţiune fastidioasă. Autorul broşurii *Comment constituer une petite bibliotheque scolaire?* crede că îi linişteşte pe dascăli atunci cînd afirmă : „Nimic nu e mai simplu decît să introduci sau să scoţi cărţi [...] nu trebuie decît să ceri autorizaţia[11].

Cînd ne gîndim cu ce teamă repectuoasă faţă de ierarhie sînt obişnuiţi institutorii încă din Şcoala Normală, sînt puţine şanse ca îndemnul : „nu trebuie decît să ceri autorizaţia[11] să fie în realitate atît de evident pe cît vrea să pară inspectorul de Academie.

La congresul din Alger, în 1931', Jean Baucomont pune în discuţie pertinenţa reglementărilor şi a interpretărilor date : „Nu mi se pare necesar să se recurgă la o alegere limitativă de pe listele stabilite de minister[11]. Aceasta ar conduce, după el, la o supărătoare uniformitate. Inspectorul de şcoală primară a alcătuit, pentru circumscripţia sa, o listă de două mii de volume, clasate după ani şi grupate după centre de interes, cu indicarea referinţelor şi a preţurilor. Bibliografia astfel furnizată dascălilor îi scuteşte de a selecta cărţile şi de a se expune din cauza opţiunilor lor, deoarece, să ne amintim, presupunînd că institutorul- bibliotecar s-a apucat de indispensabila şi minuţioasa muncă de critic şi că a reuşit să se pronunţe asupra admisibilităţii unei cărţi, intrarea acesteia din urmă în bibliotecă nu este sigură : admiterea ei nu se poate face fără avizul inspectorului de şcoală primară.

Presiunea ierarhiei este atît de mare încît, în majoritatea cazurilor, institutorii nu vor să rişte nici să ceară avizul superiorilor ierarhici, nici să introducă titluri a căror achiziţie le-ar putea fi reproşată ; astfel, cererea de autorizare constituie o procedură în realitate cvasiinutilă. Acţionînd ca un balaur de hîrtie, reglementările au un caracter în special disuasiv. De altfel, ea este inaplicabilă *ad litteram,* după cum se poate vedea cu uşurinţă. Să ni-i imaginăm o clipă pe institutorii-bibliotecari zeloşi, sau cel puţin legalişti, deranjîndu-i pe inspectorii de şcoală primară cu cereri de autorizare ; aceştia din urmă, scrupuloşi, cuprinşi de îndoială, adresîndu-se inspectorului de Academie, care, nesigur... Instituţia şcolară ar fi blocată tocmai de către propriile reguli de funcţionare, toţi protagoniştii ei fiind transformaţi în cititori perplecşi. în absenţa unui mijloc real de control, se pare că s-a mizat mai mult pe formaţia institutorilor, pe bunul lor simţ, pe conştiinţa lor profesională şi pe capacitatea lor de autocenzură, decît pe o strictă respectare a regulamentului. De altfel, între cele două războaie, apar foarte puţine titluri în domeniul literaturii pentru copii.

La întrebarea : „Cum, pe ce criterii alegeţi cărţile?", un institutor, responsabil al bibliotecii şcolare în anii treizeci, răspunde : „Aveam

încredere în librar; el ştia care sînt cărţile autorizate". Acest dascăl era informat despre existenţa listelor cu cărţile admise, nu şi despre conţinutul lor, dar n-ar fi riscat vreodată să propună, pentru sectorul de adulţi, achiziţionarea cărţii *La Garţonne,* de Victor Margueritte, carte pe care o citise pentru el, oarecum pe ascuns...

Funcţionînd prin interiorizarea interdicţiei şi prin instituirea unei autocenzuri severe, acest sistem este de o eficienţă remarcabilă, atestată de următoarea constatare : deşi cadrul reglementar a fost ignorat de către cei ce trebuiau să i se supună, nu s-a asistat niciodată la acele excese pe care trebuia să le prevină. Eficacitatea dispozitivului e chiar redutabilă. Slabul succes al bibliotecilor şcolare publice îi poate fi atribuit în bună parte.

„Hotărîrea din 15 decembrie 1915 şi circulara din 20 iulie 1922 nu au dat rezultatele aşteptate şi au devenit, puţin cîte puţin, literă moartă", regretă Jean Baucomontîn 1931. în 1939, un raport departamental arată situaţia neschimbată : „Bibliotecile sînt numeroase, dar pot fi considerate biblioteci aceste dulapuri prăfuite în care dorm cîteva duzini de cărţi?" Imagine a unei false prosperităţi, cărţile de preţ sînt considerate „mai bogate în poleiri decît în texte". Putem paria că, din 1915, toate rapoartele anuale (inspectorii de Academie sînt însărcinaţi să predea un exemplar prefecţilor) la capitolul „acţiuni şcolare auxiliare" au psalmodiat aceeaşi dezolantă litanie cu greu întreruptă, pe ici pe colo, de povestirea vreunei activităţi exemplare. Cînd s-a dat ocazia de a fi descrise eforturile făcute în favoarea bibliotecilor şcolare, munca realizată a fost salutată pe drept ca o victorie împotriva inerţiei şi a lipsei de mijloace financiare necesare reînnoirii fondurilor şi achiziţionării de „cărţi ale unori autori moderni", într-atît de adevărat este faptul că „vechile biblioteci" au întotdeauna o nevoie stringentă de „cărţi noi". Parafrazîndu-l pe Mallarme - „adulţii au citit toate cărţile" -, Jean Baucomont dă de înţeles că viaţa bibliotecilor şcolare depinde în mare măsură de un om providenţial, după cum se prezintă el însuşi : „cititor fervent al tuturor cărţilor".

Unul din motivele principale ale eşecului bibliotecilor publice în mediul şcolar rezidă cu siguranţă în această formidabilă contradicţie : nimic din biblioteca şcolară nu trebuie să semene cu şcoala! Andre Fontainte încheie lista de cărţi ce trebuie eliminate prin această ultimă recomandare, grea de sens : „Era să uit esenţialul : o carte de bibliotecă nu trebuie să semene niciodată cu o carte de clasă. Copilul nu va citi cu plăcere decît ceea ce îi va fi prezentat ca superfluu".

Vedem profilîndu-se un soi de postulare a incompatibilităţii mărturisite între lectură şi activitatea şcolară.

Intuirea divorţului dintre şcoală şi lectura pentru adulţi este perceptibilă în directivele destinate să-l ajute pe institutor în munca sa de bibliotecar; pentru a nu-i descuraja pe cititori, i se recomandă să conceapă o bibliotecă şcolară care să facă uitată şcoala, deoarece : „Tinerii nu se întorc cu plăcere în băncile şcolii : au impresia penibilă că sînt consideraţi încă şcolari" (Code Soleil, 1929).

E sigur că, mai ales în comune, institutorul a fost un personaj influent şi respectat, dar este atestat faptul că şcoala n-a reuşit să capteze lectura publică atunci cînd aceasta se dezvoltă, în perioada dintre cele două războaie. Din raţiuni multiple, dintre care unele au fost deja prezentate, bibliotecile şcolare nu şi-au regăsit suflul promis prin hotărîrea din 1915.

Deşi nu mai e un institutor, bibliotecarul de profesie rămîne totuşi un pedagog : el sfătuieşte, orientează şi dirijează cititorul, dar în optica unei lecturi care se doreşte total desprinsă de şcoală, adică îndepărtată de scopurile imediate ale instrucţiei care conduc activitatea şcolii : „Nu trebuie ca biblioteca pentru toţi să fie o anexă a şcolii sau să devină un fel de şcoală ; i-ar îndepărta pe adulţi ; experienţa a dovedit de altfel că bibliotecile populare şi cele pentru copii n-au adus servicii decît în măsura în care au fost eliberate de tutela şcolii"[CCCXXIV].

Mai mult ca niciodată igienist al lecturii, bibliotecarul este, după E. Coyecque, un doctor abil, de la caz la caz, în a pune diagnosticul şi în a da tratamentul optim. Cu această comparaţie, cititorul îşi pierde definitiv sănătatea, dar cîştigă o relaţie personalizată şi individualizată cu practicianul-bibliotecar. Gabriel Henriot foloseşte aceeaşi comparaţie : „Bibliotecarul îşi va putea urmări cititorul aşa cum doctorul îşi supraveghează bolnavul, cu o fişă individuală în care va consemna cărţile alese de cititor şi propriile lui observaţii"[CCCXXV]. Metafora e bogată. Ne permitem să sugerăm că, redusă la cele din urmă sensuri, ea face din cel ce citeşte cît de cît un bolnav care se tratează cu doze homeopatice, iar dintr-un refractar la lectură, un om perfect sănătos.

Începînd din 1933, *Le Livre des instituteurs* înregistrează mutaţia pe care o traduce transferul de autoritate de la institutor la bibliotecar.

CCCXXIV *Encyclopedie franţaise,* 1.18, „La civilisation ccritc", 1939, coordonat dc Julien Cain, director al Bibiliotccii Naţionale. într-un important capitol despre biblioteci, se face bilanţul dezvoltării „biblioteconomiei", deosebit de înfloritoare după congresul din Alger, în 1931. Prezentă în toate bibliotecile şcolilor normale, *Encyclopedie franţaise* este o lucrare dc referinţă coordonată dc L. Fcbvrc.

CCCXXV Gabriel Henriot, *Des livres pour tous,* Durassic, 1943. Gabriel Henriot este bibliotecar la Biblioteca Fomcy, iar E. Coyecque, inspectorul bibliotecilor din Paris. Cei doi participă la congresul din Alger.

în capitolul „bibliotecă şcolară", Joseph Soleil devine mult mai laconic decît în ediţiile anterioare, mulţumindu-se să dea ca referinţă, fără alte comentarii, hotărîrea din 15 decembrie 1915. Divorţul dintre şcoală şi lectura adulţilor se traduce, din partea celor pe care îi interesează această chestiune, printr-o schimbare de natură să-i neliniştească. în ajunul celui de-al doilea război mondial (volumul *La Civilisation ecrite* datează din iulie 1939), redactorii de la *Encyclopedie franţaise,* foarte sensibili la vitalitatea fascismului, sînt îngrijoraţi mai mult de transformarea bibliotecii într-un loc de îndoctrinare, în „centru de propagandă[11], decît de posibila reşcolarizare a bibliotecii pentru toţi.

Pentru a preveni acest pericol, biblioteca trebuie să se deschidă în special opiniilor celor mai diverse şi să prevină riscul arbitrariului dogmatic printr-o luare de poziţie eclectică, privitoare mai ales la cărţile de idei :

> *Structura bibliotecii pentru toii.* Dc acum înainte, alegerea cărţilor nu trebuie lăsată în scama unui singur om : ar trebui ca bibliotecarul să dea dovadă dc o abnegaţie puţin obişnuită pentru a nu aluneca în arbitrar, făcînd loc cărţilor cc nu corespund concepţiei sale politice sau religioase. Se impun comisii care să facă alegerea cărţilor, compuse cît mai eclectic şi preocupate să furnizeze hrană spirituală tuturor cititorilor. Aşa cum, într-o bibliotecă concepută în mod liberal, cele mai diverse ziare stau alături în sala dc periodice, tot aşa doctrinele cele mai variate trebuie să fie reprezentate pc rafturile dc cărţi.
> Fără cenzură pentru cărţile dc filozofic, de economic politică, dc ştiinţe sociale ; fără Index care epurează colecţiile, elimină anumite categorii dc cărţi, „clasează publicaţiile în recomandabile sau nerccomandabilc, după cum sînt socotite utile sau dăunătoare vreunui partid : fără economic dirijată în domeniul intelectual" (Marcel Godct).

Acestui liberalism i se admite totuşi o limită : cea care trebuie impusă în faţa cărţilor „vicioase şi morbide, care aruncă o ceaţă asupra frontierei dintre bine şi rău“ (W. Monod, citat în *Encyclopedie franţaise).* Cu această definiţie, atît de vagă, a cărţii care trebuie proscrisă, iată-l şi pe bibliotecar învestit cu o misiune cvasipastorală. „Bibliotecarul are grijă de suflete" (G. Henriot).

Lectura publică, atît cea a adulţilor, cît şi cea a copiilor, gîndită şi implantată mai întîi în sînul şcolii, se dezvoltă despărţindu-se de ea.

în afara şcolii, dar, paralel cu ea, am putea spune, se va dezvolta o nouă pedagogie a bibliotecii pentru copii al cărei ecou, slăbit şi îndepărtat (experienţa e făcută mai întîi la Paris), ajunge în locurile de formare a institutorilor prin intermediul diverselor publicaţii, precum

cele ale B.I.E.[CCCXXVI], sau cărţi precum cele scrise de Marguerite Gruny şi Mathilde Leriche sau de Mărie Lahy- Hollebecque...

Este de remarcat faptul că grija pentru calitatea textelor destinate copiilor şi instituirea unor practici selective dirijate în acest sens au pătruns în lumea şcolii primare venind din exterior. în rest, putem să ne întrebăm dacă această irupţie de noi griji şi apariţia unor actori noi în procesul de constituire a unei „educaţii în ce priveşte lectura" n-a făcut să crească numărul principalelor dificultăţi cu care se confruntă efortul de a suscita, din interiorul şcolii, în funcţie de valorile ce o constituie şi de mijloacele administrative şi reglementare care îi sînt proprii, o vocaţie pentru lectură care să combine atracţia unei alegeri libere cu necesităţile pedagogice, morale şi politice? Dincolo de lipsurile indivizilor şi carenţele instituţionale, imposibila misiune a institutorului-bibli- otecar ţine, fără îndoială, de diferenţa de natură (sau, mai degrabă, de postură) dintre şcolar şi copilul cititor, chiar dacă şi unul şi celălalt ar fi „modele". Din raţiuni asemănătoare, proiectul de a face din şcoală - instituţie pentru copii - un loc de cultură pentru adulţi nu pare să fi corespuns aşteptării promotorilor lui.

Se poate spune că, începînd din anii treizeci, instituţia şcolară îşi pierde monopolul pedagogic asupra lecturii şi, de acum înainte, cel puţin în discursuri, se recunoaşte că şcolile şi bibliotecile trebuie să colaboreze.

ŞCOLI ŞI BIBLIOTECI : O CĂSĂTORIE DE CONVENIENŢĂ

Oare, în ziua de azi, bibliotecile din instituţiile şcolare, gerate de dascăli dintre care nici unul nu e cu adevărat bibliotecar, sînt biblioteci adevărate? Această întrebare pune în lumină tot ceea ce adjectivul *şcolar* poate avea mai peiorativ şi mai contrar ideii înseşi de lectură înţeleasă în sensul ei nobil : lectura-plăcere, lectura gratuită. Aici trebuie subliniată rivalitatea care opune şcoala şi bilioteca publică, aceasta din urmă devenind adevăratul loc de lectură. Biblioteca e locul unde se citeşte cu adevărat şi unde revine plăcerea de a citi, destul de alterată în şcoală. Este evident că cele două instituţii sînt concurente şi îşi dispută viitorii cititori, copiii. în cadrul acestui divorţ, imaginea

CCCXXVI Burcau internaţional dc l’cnfancc (= Biroul Internaţional pentru Copii), organism cc ţinea dc Societatea Naţiunilor.

îndeobşte admisă atribuie bibliotecii municipale şi departamentului „tineret" rolul de mamă bună, iar instituţiei şcolare, cel de tată sever. Rămîne ca, dincolo de diveregenţele legate de metodele folosite, unirea dintre cele două să fie făcută de un ţel comun; aceeaşi misiune, de natură pedagogică, le apropie : educaţia copilului şi, mai exact, a cititorului.

în anii treizeci, experienţa durabilă şi bogată în învăţăminte de la L'Heure Joyeuse[CCCXXVII] devine, pentru şcoală, în dauna bibliotecii, exemplul de urmat, idealul de atins. Pentru Henri Lemaître, secretarul congresului din Alger, participarea simultană la această adunare a Margueritei Gruny, bibliotecară la L'Heure Joyeuse, şi a lui Jean Baucomont, inspector de şcoală primară, dovedeşte „strînsa colaborare ce trebuie să domnească între personalul din învăţămîntul primar şi bibliotecari".

Modelul de bibliotecă propus de L'Heure Joyeuse este un produs de import, cu siguranţă novator sub mai multe aspecte. Nu mai există dulapuri-biliotecă, ci rafturi pe care o clasificare zecimală (şi ea venită din Statele Unite) permite tînărului cititor să se descurce de unul singur; constituirea unui fişier metodic îi facilitează alegerea. Toate acestea constituie mijloace comode necunoscute pînă atunci.

In 1937, prefaţată de Paul Hazard (căruia îi datorăm în acest domeniu cartea *Des enfants, des livres et des hommes), Le Visage de l'enfance* trage concluziile asupra educaţiei în Franţa, asupra perspectivelor de viitor, puternic marcate de curentul inovator al „noii şcoli". în această lucrare oficială (inspectori de Academie şi inspectori generali au colaborat la redactarea ei), în capitolul „Jocul şi sărbătorile copilăriei" (p. 229) se acordă un spaţiu larg pentru L'Heure Joyeuse.

Există fotografii care arată copii citind liber într-o bibliotecă făcută pentru ei, ale cărei ferestre sînt deschise, iar accesul către rafturi e liber. Lectura e pusă aici sub semnul plăcerii. Copilul nu mai este doar copilul din popor, chemat să muncească încă de la ieşirea lui din şcoala primară. Un soi de prelungire a copilăriei şi accentul pus pe ocupaţia plăcută[1] invită la o reconsiderare a lecturilor copiilor între şase şi paisprezece ani. Preocuparea pedagogică nu e absentă. Am putea vorbi mai curînd de o nouă şcolarizare, prin intermediul bibliotecii, decît de o deşcolarizare a biliotecii pentru copii. Dacă preocupările plăcute sînt puse la mare cinste, ele sînt totuşi serioase şi productive. în comunicarea făcută la congresul din Alger, Marguerite Gruny se

CCCXXVII Prima bibliotecă pentru copii, instalată la Paris dc un comitet american.

' Pc care nu putem să nu o legăm de inventarea dc către guvernul Frontului Popular a unei noi concepţii asupra timpului liber, în cadrul căreia introducerea concediilor plătite este clementul cel mai marcant.

felicită, printre altele, de scăderea interesului pentru romane în favoarea cărţilor aşa-zis „serioase" sau „instructive". Bibliotecarele de la L'Heure Joyeuse favorizează organizarea de activităţi : lucrările şi expoziţiile tematice. Acestea încearcă să dezvolte la copil, pe lîngă „gustul lecturii", pe cel al documentării, al cercetării. în fond, ele incită la o muncă culturală care se adresează copiilor, după un model străin şcolii primare : cel al ştiutorului de carte.

Nu e de mirare că, având astfel de ambiţii pedagogice, bibliotecarele se plîng de programele şcolare, pe care le consideră „prea încărcate". Ele reclamă colaborarea învăţătorilor cu care, de fapt, sînt în concurenţă. în schimb, în domeniul neexploatat al criticii cărţilor pentru copii, ele sînt singurele care muncesc. Deoarece munca de examinare şi de cercetare critică a producţiei editoriale era prost dirijată şi difuzată de Ministerul Instrucţiei, de acum înainte instrumentele bibliografice vor fi mai bine elaborate în afara şcolii. Criteriul de calitate se impune - şi acesta este un fapt nou - o dată cu luarea în considerare a valorii estetice. O carte bună e mai întîi o carte frumoasă (bine scrisă, bine ilustrată...).

Un mic manual de bibliografie selectivă[CCCXXVIII] are cu atît mai multă autoritate, cu cît autorii lui îşi stabilesc ca regulă fundamentală, ţinîndu-se de ea, citirea *întregii* producţii editoriale destinate copiilor. Astfel, devin accesibile rezultatele unei munci făcute de profesionişti, niciodată realizate pînă atunci în domeniul literaturii pentru tineret. Această muncă duce, de asemenea, la stabilirea unei liste de cărţi admise fără nici o rezervă, deoarece selecţia operată este severă şi riguroasă ; la L'Heure Joyeuse, la fel ca în instituţia şcolară, nu orice carte este admisă. Bibliotecarele au grijă să nu privilegieze vreun curent, vreo confesiune, vreo ideologie, încercînd să nu rănească pe nimeni; ele veghează să nu lase să intre în bibliotecă decît „cărţile ireproşabile". Ce vrea să zică asta? într-o conferinţă recentă, care relua „epoca pionieratului", adică începuturile de la L'Heure Joyeuse (1925-1930)[CCCXXIX], Marguerite Gruny indică cu claritate cei doi poli sensibili către care converg mereu solicitările şi tentaţiile cenzurii - sexualitatea şi politica (ideologia) : „în opţiunile noastre trebuia să ne arătăm foarte prudente, să nu zdruncinăm pe nimeni în convingerile sale morale, religioase, filozofice. Era necesar, printre altele, să

CCCXXVIII *Beaux livres, belles histoires,* de Marguerite Gruny şi Mathilde Leriche, Bourrelier, 1937. Ediţia a doua (1950), dedicată dnei Weill-Dreyfus, colaboratoarea lor, moartă in timpul deportării, se găseşte în numeroase exemplare în bibliotecile Şcolilor Normale. Realul impact pe care l-a avut L'Heure Joyeuse nu va fi simţit în şcoală decît mai tîrziu.

CCCXXIX *La Revue des livres pour enfants,* nr. 110, 1986.

înlăturăm orice aluzie la sexualitate". Bibliotecarele sînt, şi ele, sub controlul părinţilor. Li se poate cere să retragă, de exemplu, *Eaux printanieres* de Turgheniev (în această carte, un tînăr se lasă sedus de o tînără „un pic cam uşuratică"). S-a întîmplat ca un tată să considere teatrul lui Musset „imoral", iar cărţile de artă care reproduc nuduri să fie tratate de fetişcane drept „cărţi indecente". „Desigur", adăugă M. Gruny, „au existat intoleranţi care au deplîns spaţiul acordat unei anumite ideologii considerate insuficient de reprezentate de către alţii..." Principiul de neutralitate după care se conduce şcoala este şi regula urmată şi predată de L'Heure Joyeuse (bibliotecarele se ocupă de formarea stagiarelor). Acest principiu atrage înlăturarea unor cărţi „prea marcate".

Se desprind şi alte criterii de selecţie, ce conduc la excluderea altor cărţi. E vorba de cele pe care Andre Fontaine le numeşte „cărţile pentru copii în care abundă sentimentul de fad, de convenţie şi de nerozie". E categoria de cărţi „puţin recomandabile", deoarece „copiii nu-şi doresc decît să fie trataţi ca nişte persoane mari". O concepţie identică asupra copilăriei e perceptibilă în studiile unei universitare, Mărie Lahy-Hollebecque, care denunţă în *Les Charmeurs d'enfants*[CCCXXX] „adunătura de cărţi neghioabe, plate, inodore", „care nu sînt demne de copii". Cartea de critică a avut succes pe lingă toţi cei ce se interesau, de aproape sau de departe, de cititorul copil. După prezentarea „vrăjitorilor de copii" (Erckmann şi Chatrian, Perrault, contesa d'Auloy, fraţii Grimm, Andersen şi Toppler, Nodier, G. Sand, J. Verne, S. Lagerlof şi R. Kipling), cartea, în a doua parte a sa, propune „o listă a celor mai bune o sută de cărţi pentru tineret[1]*, însoţită de scurte notiţe pentru a explica alegerile făcute. Această listă a fost compusă ca răspuns la concursul din 1919, instituit de Liga Educaţiei Morale, şi a primit premiul întîi : după părerea juriului, autorul „a dat dovadă de distincţie a spiritului şi de talent".

Am găsit la Mărie Lahy-Hollebecque aceeaşi revendicare a calităţii în privinţa cărţilor destinate copiilor, asemenea celei exprimate de bibliotecarele de la L'Heure Joyeuse : „Acolo unde nu există un efort spre frumos, nu rezultă decît o carte neroadă caracterizată prin platitudine şi mediocritate".

Autoarea respinge textele adaptate sau rescrise : „Homer pus în pagini alese", „Gulliver frustrat de cele mai amare povestiri ale sale", „Rabelais adaptat pentru uzul fetiţelor". Ea foloseşte cuvinte foarte dure referitoare la bucătăria pedagogică din unele ediţii de text care

---

CCCXXX' M. Lahy-Hollebecque, *Les Charmeurs d'enfants,* Baudinierc, 1928. Prefaţă dc Edouard Hemot.

prezintă copiilor „crime comise împotriva artei", „o contrafacere şi un sacrilegiu". Dacă opera nu este lizibilă pentru copil, dacă îl „depăşeşte", mai bine să aştepte.

Principiul textului integral nu este pus în cauză decît pentru un singur autor ; în lista alfabetică a autorilor selectaţi, ajungînd la litera P, Mărie Lahy-Hollbecque regretă profund că trebuie să-l cenzureze pe Louis Pergaud, pe care totuşi îl pomeneşte, fără însă a-l cita : „Am dori să putem cita cartea lui Louis Pergaud : *La Guerre des boutons* [...] totuşi unele detalii un pic prea realiste şi unele cuvinte crude nu ne permit să-l lăsăm să figureze pe lista noastră". Pentru a nu priva tineretul de o carte pe care o găseşte, de altfel, foarte bună, Mărie Lahy-Hollbecque autorizează suprimarea „unuia sau a două pasaje" şi „atenuarea a două-trei expresii". Corectitudinea limbii şi varietatea exprimării sale sînt elemente cărora le acordă o mare atenţie şi bibliotecarele de la L'Heure Joyeuse.

Cărţile pentru copii pot prezenta şi un alt defect, care să determine retragerea din vînzare : perimarea. Din cauza ei, este respinsă Madame de Segur. La această autoare, desuetudinea e cu atît mai puternic denunţată cu cît e însoţită de acele valori care sînt respinse de un consens mai larg ; „ideile antiegalitariste" ale lui Sophie Rostopchine nu sînt deloc pe gustul lui M. Lahy-Hollbecque, care o elimină fără apel pe contesă. Tot astfel, Andre Fontaine le cerea, deja în 1919, institutorilor să se debaraseze de „un întreg stoc de cărţi ce nu mai corespund modului nostru de a gîndi şi de a vorbi" ; de exemplu *La Roche aux Mouettes,* de Jules Sandeau, în care „eleganţa academică, sentimentalismul la comandă, grija de a combina întîmplările pentru obţinerea celui mai răsunător triumf al moralei caritabile, un vag iz de stătut şi un aer convenţional şi demodat nu vor conveni desigur stării de spirit mai libertine a unei generaţii mai active".

Toate aceste elemente critice sînt încă de actualitate. Blamurile adresate stupizeniilor alimentează mereu părerile specialiştilor în literatura pentru tineret. Corectitudinea limbajului rămîne o preocupare şi un subiect de polemică : trebuie sau nu admise cărţile ce reproduc limbajul curent, „cuvintele grosolane", argoul? Pe scurt, o aceeaşi exigenţă pentru calitate ale cărei criterii se pot preta la controversă stă la baza selectării cărţilor pentru copii. Totuşi, un angajament rămîne în cărţile de critică pe care le-am studiat: pacifismul. între cele două războaie mondiale, idealul de frumos este exaltat în special cînd se pune în serviciul păcii. Mathilde Leriche face parte din comisia de experţi în studierea literaturii pentru copii a Biroului Internaţional de Educaţie (B.I.E. emană din S.D.N.). Ea evocă

în raportul său oportunitatea de a vorbi sau nu copiilor despre război : „Nu cred că evitînd mereu să vorbim copiilor despre război dezvoltăm spiritul pacifist. Războiul este o realitate monstruoasă, iar copiii din lumea întreagă îl simt în jurul lor. Cu cît mai sistematic îl vom îndepărta de ei, cu atît mai tare îl vor căuta"[CCCXXXI].

Dacă ea declară : „Pentru mine, o carte frumoasă este întotdeauna pacifistă", o face pentru că „un copil care nu a citit decît cărţi frumoase, dar le-a citit cu inteligenţă, respinge el însuşi, de-a lungul anilor, prejudecăţile, ideile preconcepute etc., şi parvine astfel la o reală colaborare internaţională".

Dorinţa de a înlătura din bibliotecile pentru copii cărţile ce dăunează păcii contrabalansează o tendinţă care, imediat după război, încerca dacă nu să le promoveze, cel puţin să facă un loc cărţilor ce vorbeau în mod deschis despre război, în termeni care nu lăsau nici o îndoială asupra grelei responsabilităţi a nemţilor în declanşarea şi desfăşurarea acestuia. în micuţa broşură pe care am studiat-o *(Comment constituer une petite bibliotheque scolaire?),* lista achiziţiilor sugerate de inspectorii de Academie comportă : *Les Martyrs de l'Alsace- Lor- raine, Les Devastations allemandes, La Haine allemande, Les Allemands destructeurs de cathedrales* şi alte titluri de aceeaşi inspiraţie. Pentru raftul de „istorie contemporană", Andre Fontaine recomandă „o carte în care să fie relatate cu dovezi crimele germane cele mai caracteristice, dacă nu cele mai răsunătoare" (p. 26). Ne imaginăm cu uşurinţă că nu acestea sînt cărţile frumoase pe care bibliotecarele de la L'Heure Joyeuse doresc să le vadă în mîinile copiilor...

Credinţa pacifistă îi determină pe institutorii reuniţi la Congresul din 1926 să condamne cărţile lui Erckmann şi Chatrian pentru „inspiraţia lor belicistă şi contrară spiritului păcii". în cartea sa de critică literară pentru tineret, Mary Lahy-Hollbecque se ridică împotriva acestei măsuri şi aduce argumente în favoarea celor doi autori pe care ţine să-i numere printre „vrăjitorii de copii" : „Nu putem subscrie la această măsură potrivnică scopului urmărit de cei doi autori ale căror romane constituie, în cea mai mare parte, un violent rechizitoriu împotriva lui Napoleon şi a militarismului. în plus, în

---

CCCXXXI *La Coordination dans le domaine de la litterature enfantine,* publicaţie a Biroului Internaţional dc Educaţie, nr. 28, Geneva, 1933, p. 18. Reprezentanţii francezi sînt Mathilde Leriche şi Gcorgcs Lapierrc, secretar general al Federaţiei Internaţionale a Asociaţiilor Institutorilor Publici. B.I.E. cuprinde educatori „convinşi că dezvoltarea instrucţiei şi a educaţiei este un factor esenţial pentru pace, pentru progresul moral şi material al umanităţii" (statute, preambul). Aceste lucrări sînt la unison cu iniţiativele luate împotriva „manualelor bclicistc" (vezi *supra).*

Waterloo, se găseşte prima declaraţie democratică în favoarea dascălului, a cărui influenţă trebuie să acţioneze asupra maselor pentru a grăbi progresul : «Nu avem suficienţi dascăli. Ah, dacă am avea mai puţini soldaţi şi mai mulţi dascăli! Totul ar merge mult mai repede»".

Vedem cum selecţia cărţilor pentru copii şi criteriile ce o definesc sînt strîns legate de statutul copilului, de evoluţia concepţiei despre el, ca şi de problemele societăţii şi de chestiunile politice care definesc fiecare epocă.

Dacă excluderile se datorează unor învăţători pacifişti, unor părinţi rigizi, unor bibliotecari exigenţi sau unor inspectori modernişti, mai poate fi vorba de cenzură? Fără îndoială e mai bine să vorbim de opţiuni educative, nu întotdeauna concordante între parteneri însărcinaţi, sub o formă sau alta, cu educaţia copiilor.

Nestabilind nici lista cărţilor admise, nici lista cărţilor interzise, e clar că statul lasă în seama angajaţilor şi a funcţionarilor săi grija de a-şi regla între ei diferendele ; privitor la bibliotecile şcolare, se găsesc cu siguranţă urme în arhivele neexploatate ale inspecţiilor academice departamentale, dar nimic din aceste dezbateri nu se manifestă pe plan naţional. Altfel vor sta lucrurile începînd din 1940.

3. Perioada războiului (1940-1945)

După capitularea din 10 iulie 1940, nu mai există Republica. Parlamentul este suspendat iar mareşalul Philippe Petain îşi arogă puteri depline. Regimul de la Vichy, care se va numi Statul francez, e determinat să fundeze o nouă ordine bazată pe o „revoluţie naţională" favorizată de restaurarea principiului autorităţii. Şcoala redevine obiectul atenţiei; la fiecare nivel al ierarhiei, puterea este întărită. Pentru problemele ce ţin de responsabilitatea lor şi în vederea aplicării noilor directive, rectorii, inspectorii de Academie, inspectorii de şcoală primară, directorii de şcoală se văd obligaţi să facă „treabă de şefi". Restauraţia începe cu suprimarea Şcolilor Normale. (Ziarul *La Croix* primeşte vestea bucurîndu-se că această măsură „atinge răul la originea lui") ; se asistă la o veritabilă contrareformă, care constă în a reda locul deţinut de învăţămîntul religios în şcoala publică, în afara zidurilor ei, dar în orele de clasă. Intr-o primă fază, e vorba să se reintroducă în cadrul cursului de morală „îndatoririle faţă de Dumnezeu". Jerome Carcopino va prefera să substituie acestei formule cea a unui învăţămînt menit să celebreze „valorile spirituale, Patria, civilizaţia creştină".

Mareşalul Petain va declara într-o alocuţiune la radio (1 ianuarie 1942) că trebuie să se termine cu neutralitatea şi să se ia în mod hotărît partea valorilor vechi, restaurate în chip fericit: Munca, Familia, Patria. Instrucţiunile date pentru organizarea solemnei „ceremonii de începere a anului şcolar" din octombrie 1940 sînt cele ce dau deja tonul. După citirea fragmentelor din apelurile lansate către francezi de către mareşal, directorii şi directoarele de şcoli sînt însărcinaţi să ţină o alocuţiune inspirată din aceste apeluri; ea se va referi, în special, la „redresarea naţională şi la datoriile pe care le impune tuturor francezilor şi, în special, tineretului, care este

purtătorul tuturor promisiunilor de viitor" (circulara din 9 august 1940).

Ca de fiecare dată cînd un guvern are o puternică intenţie pedagogică faţă de „tineretul său", conţinutul manualelor şcolare capătă o miză mare. Cenzura asupra ediţiilor generale este instaurată încă de la debutul războiului, dar ea nu priveşte ediţiile şcolare. în aşteptarea scrierii de noi lucrări conforme intenţiilor educative ale statului francez, trebuie asigurat controlul cărţilor în circulaţie. Situaţia devine curînd extrem de confuză. Fără să se amestece, există uneori în paralel liste de cărţi autorizate şi liste de cărţi interzise de guvernul de la Vichy, interdicţii pronunţate de autorităţile germane, interdicţii de vînzare şi interdicţii de folosinţă.

VERSANTUL FRANCO-FRANCEZ AL CENZURII

în ce priveşte selecţia manualelor şcolare, un decret din 21 august 1940, îl abrogă pe cel din 1914. Noul protocol nu este la toate punctele diferit de procedura pe care o anulează. Pe baza propunerilor emise de institutorii reuniţi în conferinţele cantonale, se discută pe marginea „listei de cărţi autorizate în mod exclusiv". Să reamintim că era deja cazul şi că, dacă erau admise cărţile, dar neautorizate, ele erau, în principiu, singurele ce puteau fi utilizate. Două dispoziţii dovedesc totuşi că se produce închiderea sistemului : mai întîi, propunerile emise, după ce au fost vizate de inspectorii de Academie şi de rectori, trebuie să ajungă în mod obligatoriu pînă la ministru. Apoi, listele departamentale sînt înlocuite de o listă naţională unică alcătuită de ministru în urma lucrărilor unei comisii de cincisprezece membri, toţi numiţi de către el şi dintre care patru sînt aleşi „în afara cadrelor din învăţămîntul primar". în aşteptarea punerii în practică efective a acestui sistem, se prevede, cu titlu tranzitoriu, ca fiecare inspector de Academie să stabilească, pentru anul şcolar 1940-1941, „lista cărţilor de autorizat provizoriu în şcolile primare elementare din departamentul lui".

O dată cu circularele de aplicare, se desfăşoară şi se explicitează intenţiile şi gîndurile ascunse ale guvernului (tonul sec al decretului nu le lasă să se întrevadă). Referitor la „măsurile tranzitorii excepţionale" prevăzute în decretul din 21 august 1940, circulara din 23 precizează că inspectorii de Academie nu sînt obligaţi să adopte lista în vigoare la 1 august 1940 : „Aceştia vor avea întreaga putere de

decizie şi nu se vor lăsa conduşi decît de interesul superior al Şcolii Patriei". Mai exact, prin intermediul autorizaţiei exclusive, e vorba de începerea curăţirii listelor de cărţi admise înainte. Institutorii au datoria să se întrebe dacă titlurile pe care le-au ales, şi pe care le utilizau pînă atunci în deplină legalitate, sînt întotdeauna autorizate. Circularele apar în buletinele departamentale, şi chiar înaintea vizitei făcute de vreun inspector, se atrage atenţia că nu este vreme de tihnă, că vremurile s-au schimbat. Astfel, „o listă de cărţi exclusiv autorizate", apărută în octombrie 1940', nu cuprinde, din trei sute douăzeci şi patru de titluri, decît trei de istorie (între care nici unul pentru clasele mari), iar morala nu mai poate fi predată decît cu ajutorul a două manuale. Acesta nu este un prilej de mirare : se cunoaşte importanţa educativă conferită celor două materii ce au iscat deja atîtea pasiuni. Cum reacţionează institutorii? Nu s-a putut face o anchetă serioasă care să stabilească acest lucru. Doar un exemplu izolat permite înţelegerea efectelor neaşteptate ale primelor măsuri de intimidare.

La întrebarea „Vă amintiţi de vreo carte care să fi fost interzisă în timpul războiului?", dna Y. C. răspunde fără să ezite : „Lyonnet". Dna Y. C. avea nouă ani în anul şcolar 1940-1941 şi era elevă la cursul mediu. Mărturia ei e preţioasă ; fiică de institutor, şi, devenind ea însăşi învăţătoare, ştie să dea numele unei cărţi, al autorului şi al editorului său (ceea ce nu pot să facă persoanele ce nu aparţin „elitei"). „Lyonnet", despre care vorbeşte ea, e o culegere de texte, o carte de *Lecture et langue franqaise* publicată la Istra ; autorii ei sînt un inspector de Academie, A. Lyonnet, şi un director de Şcoală Normală, P. Besseige.

Toate exemplarele au fost strînse şi puse într-un dulap. Dna Y. C. adaugă : „Aveam dreptul s-o citim, la sfîrşitul săptămînii, ca recompensă, cînd eram cuminţi". Ea evocă atmosfera de reculegere şi de taină ce cuprindea lecturile din „Lyonnet". După verificări, s-a dovedit că această carte nu figura efectiv pe „lista de cărţi exclusiv autorizate" în 1940. Avînd aceiaşi autori, apare pe listă un manual asemănător, dar pentru alte niveluri decît pentru cursul mediu[CCCXXXII] [CCCXXXIII]. Interzis pentru că nu a fost autorizat, acest „Lyonnet" e interzis încă de la începutul anului şcolar şi aşa va rămîne, chiar dacă utilizarea lui va fi din nou posibilă începînd cu 21 noiembrie 1940. La această dată, o circulară ministerială constată : „Circumstanţele au făcut practic imposibilă executarea dispoziţiilor tranzitorii" (adică

CCCXXXII Buletin departamental din Eure-et-Loir.

CCCXXXIII Pentru cursul superior şi pentru clasele de sfîrşit de studii tocmai fuseseră editaţi şi figurau pc lista de cărţi admise în 1938.

stabilirea listelor de cărţi autorizate); în consecinţă, termenii prescripţiei sînt inversaţi. De acum înainte : toate cărţile sînt autorizate, în afară de cele ce figurează în indexul alăturat. Urmează o listă de douăzeci şi patru de titluri. „Lyonnet" nu apare pe ea, iar „Lyonnet" este deci autorizat de vreme ce nu e interzis... cu condiţia ca inspectorul de Academie să nu uzeze de dreptul de proscriere a cărţilor ce nu figurează la index, dacă le consideră periculoase (în acest caz, el trebuie să dea seamă şi să trimită ministrului un exemplar din „cartea incriminată" însoţit de un raport care să-i justifice decizia).

La un prim examen, „Lyonnet" este foarte inofensiv. Textele, chiar cele şapte datorate lui Erckmann-Chatrian, sînt nesemnificative. Două ipoteze pot fi emise. Simpla prezenţă a acestui autor asociat uşor cu sentimentele antigermane de după războiul din 1870 şi imaginea, de sub coperta manualului, a celor două fete în costume populare, o alsaciană alături de o lorenă, au putut fi suficiente pentru ca un inspector de academie zelos să-i refuze lui „Lyonnet" înscrierea pe lista de cărţi autorizate, şi să-şi menţină decizia. Pe de altă parte, ipoteză mult mai plauzibilă, vechimea lucrării (care figurează pe lista de cărţi admise o dată cu apariţia ei, în 1929) face ca aceasta să nu fie, în 1940, nici autorizată, nici interzisă, ci pur şi simplu uitată. „Lyonnet“ n-a fost niciodată interzis în realitate ; totuşi, el nu va mai ieşi din dulap decît în mod clandestin. A-l fi avut în mînă în acei ani rămîne, în memoria cititorilor săi, un act de transgresare a unor limite impuse. Oare învăţătoarea ştia acest lucru? îşi dădea seama de aceasta?

Să ne referim acum la primul „Index de cărţi interzise" de guvernul de la Vichy[CCCXXXIV]. Cu siguranţă, nu numai conţinutul cărţilor e cel ce provoacă interzicerea lor; unele sînt perfect inofensive. în lista departamentală pe care am studiat-o, inspectorul de Academie crezuse că poate autoriza, în octombrie, un număr de douăsprezece dintre titlurile puse la index pe 21 noiembrie *(Bridinette, Le coffre ă joujoux, Au jardin des images...).* Interzicerea inocentei *Bridinette* nu e chiar atît de aberantă şi de deplasată cum apare la prima vedere pentru că ce se proscrie, dincolo de operele înseşi, sînt curentele de idei care le-au dat naştere. Măsurile de cenzură trebuie luate ca ameninţări, ca puneri în gardă. Din douăzeci şi patru de titluri interzise, cincisprezece (printre care şi *Bridinette}* sînt editate de Sudel, iar cinci de Bibliotheque d’education. Nimic de mirare în aceasta. Guvernul de la Vichy duce o luptă fără milă împotriva

CCCXXXIV' Cf. Documentul 33.

sindicatelor (dizolvate la 9 noiembrie 1940), iar lumea institutorilor laici îi inspiră cea mai mare neîncredere. Or Sudel (Societe universitaire d'edition et de librairie), fondată în 1931 de Sindicatul Naţional al Institutorilor şi de „Bibliotheque d'education", este de inspiraţie socialistă ; particularitatea ei e că a editat cartea pe care a interzis-o guvernul republican în 1905 pe motiv că era prea angajată şi prea revoluţionară *(L'Histoire de France,* de G. Herve şi G. Clemendot).

Interdicţiile pronunţate la 21 noiembrie 1940 sînt confirmate prin hotărîre (3 februarie 1941). Dar, în ajunul vacanţei şcolare, la 10 iunie 1941, o nouă hotărîre îi permite lui *Bridinette* să fie scoasă din dulapuri : precum în cazul altor patru cărţi (două metode de lectură şi două manuale de matematică, toate editate la Sudel), dispoziţiile hotărîrii din 3 februarie 1941 sînt anulate[CCCXXXV].

Astfel, după ce i-a pus în gardă în mod brutal pe institutori, stabilind un index prin care regimul lovea dincolo de ce era justiţiabil, după ce i-a pus pe cei inocenţi la stîlpul infamiei, devenea posibil ca, la sfîrşitul anului şcolar 1940-1941, să se revină la legi restrictive mai juste. De acum înainte, alegerea cărţilor proscrise, al căror număr a fost redus la douăsprezece, căpăta un sens. Toate se adresează „claselor mari" din şcoala primară (curs mediu şi clasă de certificat de studii), deci unor copii la o vîrstă cînd înţeleg bine conţinutul acestor cărţi care sînt departe de a fi anodine. Regăsim un mare procent de manuale provenind de la două edituri vizate prioritar de guvernul de la Vichy : dintre cele douăsprezece rămase interzise, trei sînt editate de Sudel şi cinci de Bibliotheque d'education.

Rămîn trei cazuri particulare. Mai întîi, *Jean-Christophe* a făcut obiectul a două selecţii în atenţia publicului şcolar. Aceasta se explică, fără îndoială, prin faptul că numele lui Romain Rolland se leagă de lupta intelectualilor pacifişti şi antifascişti; la urma urmelor, îl condamnă tocmai apartenenţa sa la Partidul Comunist.

O altă interdicţie sancţionează o culegere de texte : *La Lecture vivante,* de H. Adenis (Magnard). Pentru acest manual, n-am putut consulta decît o ediţie din 1949. Autorul, inspector general al educaţiei populare, fost inspector de şcoală primară, precizează în prefaţa cărţii lui că învăţarea cititului se face nu numai pentru a-i conduce pe elevi să citească şi să scrie corect, ci şi pentru „a-şi

---

CCCXXXV Hotărîrca precizează (articolul 3) că sc va lua ulterior o decizie asupra a cinci manuale dc la editura Sudel (patru culegeri dc texte şi o geografic). Două geografii (în vreme ce numai una singură fusese suspendată!) vor fi din nou autorizate. Dar nu sc va lua nici o decizie privitoare la cele patru culegeri dc „Tcxtes vivants". Nc imaginăm confuzia institutorilor în faţa acestor tergiversări şi incertitudini.

îmbogăţi spiritul şi a-şi forma sufletul[11]. în acest scop, au fost selecţionate „texte de sevă populară[11] (Zola, Valles, E. Le Roy, E. Guillaumin...). Mai multe texte zugrăvesc condiţiile dificile de viaţă ale muncitorilor şi ţăranilor şi aspiraţia la mai multă justiţie socială. Ediţia interzisă de guvernul de la Vichy era cu siguranţă de acest tip[CCCXXXVI].

CCCXXXVI Textele adăugate în ediţia de după război lămuresc opţiunile autorului manualului şi vin ca o explicaţie *a posteriori* a interdicţiei pronunţate în 1940. Elsa Triolet şi Louis Aragon îşi fac intrarea în panteonul autorilor de pagini alese cu extrase referitoare la aspiraţia la libertate („Richard Cocur dc Lion“ de Aragon) sau povestind o „ paraşutarc la mişcarea de rezistenţă “ *(Le Premier Accroc coute 200francs,* dc E. Triolet). Un text provine din *L'Univers concentrationnaire* dc David Rousset şi manualul sc termină, fără nici un comentariu, cu „Liberte", poemul lui Paul Eluard.

Documentul 33. - *Indexul cărţilor interzise*

Arithmetique.

WEBER et GAILLY, *Arithmetique,* C.E. (Sudel). WEBER et GAILLY, *Arithmetique,* C.E.P. (Sudel).

Lecture.

MALfi, *Au jardin des images* (2 livrets) (Sudel).
VILDRAC, *Bridinette,* C.M. (Sudel).
VILDRAC, *Milot,* C.P.E. (Sudel).
TRUILLET-BERGER, *Le Coffre aux joujoux* (Sudel).
DUBUS, *La Ronde des metiers et des jours* (Sudel).
ROMAIN-ROLLAND et HliLIER-MALAURIE, *Jean Chrislophe,* C.E. (A. Michel). ROMAIN-ROLLAND et HliLIER-MALAURIE, *Jean Christophe,* C.M. et C.S. (A. Michel). ADENIS, *La Lecture vivante,* C.M. et C.S.l (Magnard).
BALLEREAU-BRANGIER, *Les T extes vivants,* C.E.l (Sudel).
BALLEREAU-BRANGIER, *Les Textes vivant s,* C.E.2 (Sudel).
BALLEREAU-BRANGIER, *Les Texles vivants,* C.M. (Sudel).
BALLEREAU-BRANGIER, *Les Textes vivants,* C.S.l (Sudel).

Histoire.

BONNE, *France et civilisation,* C.E. (Bibliotheque d'education).
BONNE, *France et civilisation,* C.M. et C.E.P. (Bibliotheque d'education).
CLfcMENDOT, *L'Histoire au C.E.P.* (Bibliotheque d'education).
DUVILLAGE, *Histoire de la France expliquee aux enfants,* C.E. et C.M. (Bibliotheque d'education).
BROSSOLETTE, *Histoire de France,* C.M. et C.E.P. (Delagrave). BOUGLfi-LEFRANC, *Histoire du travail et de la civilisation* (Sudel).

Geographie.

GACHON-SENfcZE, *Geographie,* C.E. (Sudel).
GACHON-SENfiZE, *Geographie,* C.M. et C.S.l (Sudel).

Morale.

IsMERY, *Devant la vie* (Sudel).
PRIMAIRE, *Manuel d'education morale, civique et sociale* (Bibliotheque d'education).

Arrete du 21 novembre 1940.

în sfîrşit, cea de-a treia interdicţie „izolată", este cea a unei *Histoire de France,* editată la Delagrave. Pentru autorul ei, Leon

Brossolette[CCCXXXVII], învăţător devenit profesor la Şcoala Normală din Auteuil, apoi inspector de şcoală primară în Seine, să vadă una dintre aceste cărţi prohibite nu e o noutate : prima ediţie a cărţii sale *Histoire de France* făcea parte dintre cărţile denunţate de biserica catolică în timpul celui de al doilea război al manualelor şcolare. Aceeaşi repetare a sancţiunii se observă de altfel şi în cazul vechiului *Manuel d'education morale, civique et sociale,* de E. Primaire (editat de Bibliotheque d'education); şi el fusese pus la index în 1909. Pentru a putea fi din nou interzisă în 1940, cartea (care apare pe listele de cărţi admise în 1902) trebuie să mai fi fost în uz[CCCXXXVIII]. Este adevărat că ea reprezintă mai mult decît un manual pentru elevi: o carte utilă, cu numeroase extrase din textele literare. Cu siguranţă ea este încă pe placul institutorilor şi pentru latura ei „pe faţă laică" (vezi mai sus) şi din acelaşi motiv e interzisă în 1940 de guvernul de la Vichy.

în 1962, *Le Livre d'or des instituteurs*[CCCXXXIX] dezgroapă şi scoate în relief tocmai din cauza interdicţiei la care au fost supuse în 1940, cinci cărţi : *Milot,* de Charles Vildrac ; *Jean-Christophe,* texte alese de H. Malaurie după Romain Rolland ; *Histoire de France^* de L. Brossollette ; *Histoire du travail et de la civilisation,* de C. Bougle şi G. Lefranc ; *Devant la vie,* de Emery. în termenii în care a fost făcută reabilitarea, aceste cărţi ar fi fost sancţionate pe nedrept: ele se bucură de „o valoare pedagogică indiscutabilă".

Cu toate acestea, era perfect coerent, din partea responsabililor Ministerului Educaţiei Naţionale şi al Tineretului din regimul de la Vichy, să proscrie manualele al căror conţinut nu putea să le pară decît inacceptabil, deci valorile educative apărate în mod explicit în acestea fiind exact opuse celor susţinute de ei. Atunci cînd sînt interzise, toate cărţile ău data de apariţie recentă (între 1937 şi 1938); în afară de *Jean-Christophe,* ele evocă toate o perioadă foarte recentă şi, de acum înainte, făcută de ruşine de către istorie : Frontul Popular, ale cărui valori fundamentale le reamintesc. în special astfel este prezentată în ele acţiunea sindicală ca o componentă legitimă, chiar

---

CCCXXXVII Leon Brossolette este tatăl marelui luptător din Rezistenţă, Pierre Brossolette (1902-1944).

CCCXXXVIII Dacă ne luăm după o tăietură din ziar (un fapt divers asupra consecinţelor nefaste ale alcoolismului) lăsată la pagina lecţiei despre acest subiect din exemplarul pe care l-am consultat la muzeul Şcolii din Eure-et-Loir, cartea se afla încă în uz în 1956!

CCCXXXIX Centrul de Studii şi de Documentare Pedagogică Paris. Lucrare colectivă. După cum mărturisesc autorii ei, printre care este şi Roger Gal, directorul Serviciului de cercetare pedagogică, este vorba de un „fervent omagiu adus învăţămîntului public".

necesară, a jocului social[CCCXL].

Histoire de France, de L. Brossolette (1937), îşi anunţă opţiunile încă de pe copertă : „mai curînd poporul decît prinţii", „mai curînd civilizaţia decît luptele", „de preferinţă epoca noastră decît perioadele îndepărtate". Cartea îşi propune să le descopere elevilor „adevăratul erou al Istoriei, poporul care munceşte şi suferă[11]. Conţinutul social şi politic al lecţiilor are de ce să displacă cenzorilor de la Vichy : „libertate republicană" şi Justiţie socială" sînt ultimele două formule care, scrise cu literă groasă, trebuie să se imprime în memoria şcolarilor, atunci cînd învaţă, la lecţia cu numărul 72, ce a reprezentat progresul democratic în secolul al XlX-lea. Preocupări similare animă *Histoire du travail et de la civilisation,* manual scris în 1938 pentru a răspunde noilor programe de la clasele finale, de către directorul Şcolii Normale Superioare din rue d'Ulm, filozoful C. Bougle, în colaborare cu un istoric al mişcării muncitoreşti, fost elev al Şcolii, G. Lefranc. „Seria de tablouri pe care le-am reunit în acest mic ghid va ajuta, probabil, muncitorii de mîine să-i înţeleagă mai bine pe muncitorii de odinioară, să măsoare progresele obţinute şi cele ce rămîn a fi atinse" este speranţa lor în prefaţă.

Histoire du travail et de la civilisation e o lucrare ambiţioasă, de „nivel înalt" s-ar putea spune. E densă, iar textele selectate au părut cu siguranţă dificile acelora dintre elevi care, la sfîrşitul ciclului primar, au putut să-l aibă în mînă între 1938 şi 1940. în 1933, pentru ei, Charles Vildrac a conceput un manual mai accesibil de citit, care, în realitate, se prezintă ca un roman. Pentru a fi mai uşor de citit, *Milot,* nu cuprinde mai puţine idei apropiate de cele dezvoltate în cartea lui Bougle şi Lefranc. Atunci cînd scrie *Milot,* Charles Vildrac răspunde unei comenzi venite din partea editurii Sudel : „Dumas mi-a propus subiectul în felul următor", povesteşte el într-un interviu : „există un moment dramatic şi chiar tragic în viaţă : ieşirea din şcoală şi intrarea în atelier, în meserie". Pe această temă, Vildrac le oferă băieţilor de treisprezece-paisprezece ani o carte foarte frumoasă. „La ieşirea din şcoală, am plecat după descoperiri şi aventuri, spre lumea muncii pentru a-mi încerca acolo forţele şi pentru a-mi căuta locul meu", povesteşte Emile Collinot, spune Milot. Vildrac îl face să întîlnească „o lume nebănuită şi complexă, compusă în acelaşi timp din onestitate şi bunătate, din indiferenţă şi egoism". După multe rătăciri şi peripeţii, ca tipograf ucenic, Milot compune pagina unui catalog de librărie şi, alegorie a luminării, se opreşte la aceste rubrici : „Istorie, Sociologie". El cere atunci explicaţii unui bătrîn

---

CCCXL Cf. Documentul 34.

tipograf , care îl învaţă meseria şi pe care ceilalţi muncitori îl numesc „Camarad". [CCCXLI] [CCCXLII]

CCCXLI Alegerea acestei meserii este în sine simbolică, dacă ne gîndirn la importanţa pc care a avut-o şi pc

CCCXLIIcare şi-o păstrează tradiţia sindicalistă şi revoluţionară în meseriile cc ţin dc carte.

Documentul 34. - *E. Bonne,* Franţa şi civilizaţia, *mic curs de istorie pentru candidaţii la certificatul de studii primare, Bibliotheque d'education, 1938, p. 220. Interzis la 21 noiembrie 1940*

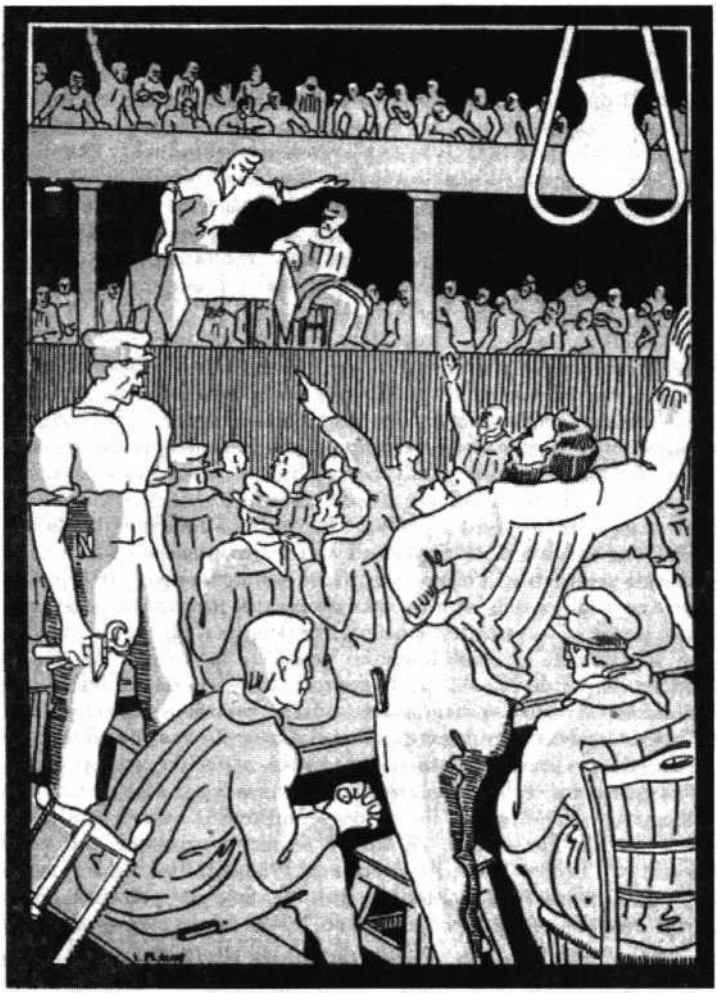

Graţie lui, Milot descoperă existenţa unei „biblioteci a sindicatului" unde te poţi informa asupra propriilor drepturi atunci cînd un patron refuză să plătească tariful sindical...

Nu trebuie să fim surprinşi de faptul că lucrări atît de diferite de concepţiile petainiste asupra muncii, atît de explicit şi de pedagogic militante, nu mai figurează în septembrie 1940 pe lista cărţilor „exclusiv autorizate" şi că interzicerea lor, pronunţată la 21 noiembrie 1940, a fost confirmată pe 13 mai 1941 şi a rămas în vigoare atît cît a durat statul francez. Interzicerea lui *Milot* a fost de altfel confirmată pe 13 mai 1941 şi pe 11 februarie 1942. Ea e astfel singura carte care figurează pe lista ce recapitulează, la 31 martie 1943, cărţile interzise! în ciuda ordinii alfabetice, *Milot* deschide pentru totdeauna această listă de cărţi proscrise de regimul de la Vichy.

în ce-i priveşte pe cenzori, atunci cînd ministerul are grijă să le acorde agenţilor săi (inspectorii de Academie, în cazul de faţă) puterea de a lua iniţiative şi de a prelungi, dacă e necesar, lista de cărţi interzise, metoda pare satisfăcătoare. Din punctul de vedere al învăţătorilor, a i te conforma nu e posibil decît cu o condiţie : ca în formularea „toate cărţile sînt autorizate cu excepţia...", excepţiile să fie clar enunţate. Or, începînd din 1940, guvernul de la Vichy nu este singurul care decide interdicţiile ; de partea lor, autorităţile germane iau măsuri de care institutorii francezi din zona ocupată trebuie să ţină cont. Din această cauză, situaţia devine extrem de confuză la începutul anului şcolar 1940-1941.

MALUL GERMAN AL CENZURII

La 1 iulie 1940, germanii instituie controlul autorităţilor de ocupaţie asupra publicaţiilor franceze[CCCXLIII], fie că e vorba de cărţi în curs de apariţie - punerea în vînzare neputîndu-se face fără autorizaţie - fie că e vorba de cărţile aflate în stoc : se interzice vînzarea oricărei cărţi „susceptibilă de a răni sau de a jena fie guvernul francez, fie guvernul german sau comandamentul militar german".

în principal, sînt reţinute două criterii ce pot provoca suspendarea vînzării ji interdicţia utilizării: textele antigermane şi originea evreiască a autorilor, încă din 30 august 1940, administraţia militară în Franţa interzice „vînzarea şi folosirea în şcolile franceze din teritoriile ocupate, din cauza cuvintelor ofensatoare şi nejustificate pe care le conţin împotriva poporului german şi a armatei sale", patru manuale de istorie (vezi documentul 35). Textul ordonanţei apare în *Journal officiel* în limba franceză, la 16 septembrie 1940, iar informaţia e răspîndită prin intermediul buletinelor departamentale, în rubrica de „comunicări diverse". Ordonanţa germană precizează că

CCCXLIII Vezi Pascal Fouche, *L'Edition franţaise sous l'Occupation (1940-1944),* Bibliothequc dc litterature franţaisc contemporaine de TUniversitc de Paris VII, 1987.

aceasta intră în vigoare din ziua publicării ei, că ediţiile existente din cărţile incriminate trebuie confiscate şi distruse şi că învăţătorul care încalcă interdicţia se expune unei pedepse cu închisoarea sau cu amenda (sau la amîndouă sancţiunile deodată). Astfel, cînd regimul de la Vichy o pune oficial la index, pe 21 noiembrie, cartea lui L. Brossolette, *Histoire de France,* era interzisă de germani încă din 30 august[CCCXLIV].

Dacă guvernul de la Vichy proscrie cartea din cauza conţinutului ei social şi politic, ocupanţii îşi fundează cu atît mai mult interdicţia pe modul în care sînt prezentate relaţiile franco-germane în carte : acestea apar conflictuale în permanenţă de-a lungul secolelor, în special din cauza germanilor. încă de la începutul istoriei noastre naţionale, „germanii s-au strecurat în Galia, avizi să jefuiască provinciile care le ofereau o pradă bogată". Ei vin din „pădurile întunecoase ale Germaniei [...] pline de triburi barbare". Mai departe, în patru imagini[CCCXLV], e zugrăvită brutalitatea soldaţilor germani în timpul războiului din 1870. în sfîrşit, chiar în ultima lecţie, se subliniază că Germania nu şi-a plătit decît o parte din datoriile de război, şi că, în 1935, ea a încetat să recunoască acordul de la Lucamo care garanta pacea.

Primele măsuri de suspendare şi de interdicţie determină sindicatul editorilor să semneze o convenţie cu autorităţile de ocupaţie, la 28 septembrie 1940. Fiecare editor se angajează să nu publice nimic ce ar putea „în mod deschis sau disimulat sub orice formă ar fi, să dăuneze prestigiului şi intereselor germane", în plus, se interzice publicarea cărţilor autorilor interzişi în Germania. Consecinţa imediată a acestei convenţii este publicarea „listei Otto" care recapitula „cărţile retrase din vînzare de editori sau interzise de autorităţile germane"[CCCXLVI].

Unele manuale sînt „suspendate", o dată cu începerea şcolii în anul 1940, fără ca învăţătorii să fie preveniţi de acest lucru ; germanii intervin într-adevăr pe lîngă editori, iar aceştia din urmă îi previn pe librari. Dascălii sînt informaţi prin canalul secretariatului la Ministerul Educaţiei Naţionale ; mai trebuia ca acesta să fie ţinut la curent cu deciziile luate.

Documentul 35. — *Cărţi de istorie interzise.*

CCCXLIV *Histoire de France* de L. Brossolette este, după cîte ştim, singura carte interzisă de germani şi dc guvernul de Ia Vichy.

CCCXLV Cf. Documentul 36.

CCCXLVI După Alain Choppin, *(op. cit.),* ca cuprinde, în prima ediţie, două manuale şcolare.

Ordonanţa nr. 3, dată dc Guvernatorul militar al teritoriilor ocupate şi apărută în *Journal officiel* din 16 septembrie 1940, a interzis, în toate şcolile franceze din teritoriul ocupat, următoarele cărţi:

L. BROSSOLETTE, *Histoire de France,* Curs mediu, Certificat dc studii. Paris, 1937, librăria Dclagrave,15, ruc Soufflot.

H. GUILLEMAIN şi Abatele LE STER, *Histoire de France,* Curs pregătitor, 1934. Paris, 1936, librăria „L'Ecolc", 11, ruc dc Sevrcs.

M. GUIRAUD, *Histoire de France,* Curs pregătitor, 1934. J. dc Gigord, 15, ruc Casscttе, Paris.

A. LECHEVALIER, *Precis historique de la guerre 1914,* Curs mediu, Curs superior. Lc Havre, librăria Delahayc,16, ruc Thicrs.

Cărţi interzise „din cauza cuvintelor jignitoare şi nejustificate la adresa
poporului german şi a armatei sale". Decizie a administraţiei militare germane în Franţa. Ordonanţa din 30 august 1940.

Documentul 36. - *L. Brossolette,* Histoire de France, *Delagrave, 1937.*

L **La** surprïse de Beaumont. — Notre 5* corps cawipe â Beaumont, le 30 sofii. Le geniral de Failly, son chef, dt-jcine chei le maire: Ies homnte» font, 1;» sonpe; le» chevauxsontâ l'abreuvoir. A midi, Ies Prtis- Biens dibouchent des boi* environnant*. canoniienlncw soldata, Ies culbutent, leurpren- nent teutes, vivres, bagages

2. **La vengeance des Bavarols —•** A l'sttaque de Basseilles (1" septembre), le» Bavarois ont Uit des perle» cruelles. Potir **sc** veuger. iis brulent dans le bourg 85V mai* aons : il» fusillent une ceiitaine d'iiabitente, paruri eux un vieillard de 86 an» ; iis jetteut dan» un puits une feminé ct

s. **La oapltulatlon de l'Empereur. —** Vginoue antour de Sedau l'armfie francai»# capitule (2 septembre). L'Empereur quitte la viile eu voiture decouverte. La cigarette aux livre», il va se rendre au roi de Prusac. Sur la route de Donchery, entre Ies hauta peuplier», il rencoutre Bismarck accouru A

<. **Le câmp de la mlsere. —** Les Ailemands ont pris 83 000 Franţei» A Sedau; iis le» pouaarnt dans la presqu'île d'Igea que forme une boucle de la Metise, Iiix joura iis le» y laissent sans abri et presque Ban» vivres sous une plttie persistente. *La mort* decime nos soldate captifs. Les ulilans tuent â coup» de carabine

Domnea o confuzie generală. Ea se datora nu numai defectuoasei transmiteri a informaţiilor, ci şi unor conflicte de autoritate între diferitele instanţe de interdicţie germane (ele însele fiind multiple) şi guvernul de la Vichy.

Se întîmplă ca ocupanţii să interzică volumele autorizate de controlul statului francez. în ciuda demersurilor care cereau ridicarea sancţiunilor împotriva anumitor manuale, autorităţile germane îşi menţin veto-ul; în faţa acestei intransigenţe, guvernul de la Vichy se înclină, revizuie protocolul încheiat la 21 august 1940, se aliniază pe poziţiile ocupantului şi instaurează, de partea franceză, controlul ediţiilor şcolare (decretul din 13 decembrie 1940). în acest sens se constituie o comisie însărcinată să examineze fiecare carte nou apărută, „susceptibilă de a fi utilizată" (editorii sînt obligaţi să facă să parvină un exemplar la Secretariatul de Stat de la Educaţia Naţională). Menghina se strînge şi editorii şcolari sînt constrînşi la cea mai mare prudenţă : pentru că riscă să fie interzisă, editarea unei cărţi devine prea costisitoare.

La începutul anului şcolar 1941-1942, situaţia se clarifică : în ambele zone editările sînt sub control şi treisprezece manuale sînt interzise de guvernul statului francez[CCCXLVII]. Acestor interdicţii li se adaugă, în zona ocupată, cele făcute de germani, adică cele patru manuale de istorie vizate prin ordonanţa din 30 august 1940 şi cele optzeci şi două de titluri de pe lista zisă Al, stabilită la 5 februarie 1941[CCCXLVIII]. Ea nu intră pe deplin în aplicare decît la începerea anului şcolar 1941-1942, cînd o circulară ministerială a guvernului de la Vichy reia *in extenso* lista cărţilor şcolare „a căror vînzare în librării şi, prin urmare, a căror folosire în clasă sînt definitiv interzise de autorităţile de ocupaţie" (circulara din 29 iulie 1941). Lista priveşte mai mult clasele secundare decît cele primare. Găsim pe ea mai ales cărţi de limbă germană şi de istorie. E întocmită pe edituri. Nici una dintre aceste cărţi nu fusese interzisă de guvernul de la Vichy.

La 11 noiembrie 1942, Wehrmacht-ul trece linia de demarcaţie şi interdicţiile de pe lista Al se extind pe tot teritoriul Franţei.

Cenzura care se instituie în şcoala franceză începînd din 1940 prezintă o dublă caracteristică : pe plan simbolic, este cea obişnuită, clasică am spune, a regimurilor autoritare care îşi rezervă dreptul de a înlătura orice carte ce nu corespunde propriilor valori şi aşteptări

---

CCCXLVII Celor douăsprezece interdicţii confirmate, li s-a adăugat, la 13 mai 1941, cea a lui Mcrcier cu *Histoire de France et d'Algerie,* Chaix editeur.

CCCXLVIII înlocuită cu lista A2, din 31 iulie 1943, care cuprinde nouăzeci şi cinci dc titluri.

educative ; dar, din cauza situaţiei de război, cenzura se dovedeşte şi aleatorie, şi anarhică. Dacă n-ar fi fost realităţile tragice ale acelei perioade, am vorbi despre adevărate fantome de-ale lui Ubu. Un inspector general (citat de Alain Choppin) rezumă situaţia în următoarea formulă :

„E interzis să te foloseşit de cărţile pe care e interzis să le cumperi".

în succesiunea de texte, decrete, hotărîri şi circulare pe care le produce, se vede cum regimul de la Vichy se înăspreşte şi îşi afirmă voinţa de a constrînge şi de a domina. Controlul asupra editărilor este încă formulat în termeni măsuraţi la 13 decembrie 1940 : „Folosirea anumitor cărţi şcolare poate fi interzisă... O dată cu decretul din 15 decembrie 1941, dispare orice perspectivă de libertate : comisia de examinare a cărţilor are puterea „fie de a recomanda folosirea cărţilor [...], fie de a le interzice total“. Ea e însărcinată nu numai cu examinarea noutăţilor (ca măsură de prudenţă, editorii pot să-i predea manuscrisele dactilografiate), dar şi să hotărască asupra „cărţilor deja tipărite şi a căror folosire n-a fost interzisă". De fapt, toate cărţile nu sînt autorizate decît provizoriu şi pot fi oricînd interzise. Măsurile preventive (controlul editării) sînt dublate de acţiuni curative (asanarea terenului prin înlăturarea cărţilor dăunătoare care s-ar mai afla în folosinţă).

în practică, aplicarea *ad litteram* a unei asemenea politici s-a dovedit fără îndoială departe de a fi efectivă şi conformă cu instrucţiunile, acest lucru fiind posibil tocmai prin jocul legislaţiei. O comisie nu apucă să facă munca pentru care a fost constituită, că se promulgă deja un nou decret[CCCXLIX]. Pe de altă parte, proiecte de control din ce în ce în ce mai grele apasă asupra unei producţii editoriale considerabil reduse, din cauza primelor măsuri de cenzură şi a reflexelor de autocenzură pe care le provoacă[CCCL]. Prelungirea războiului şi dificultăţile economice rezultate din această situaţie, în special restricţiile de hîrtie, împiedică aplicarea reglementărilor prevăzute. Ministerul poate fi nevoit să autorizeze reîntrebuinţarea -

CCCXLIX Să reamintim cronologia principalelor decrete privitoare la selectarea şi la controlarea cărţilor pentru clasă : 21 august 1940, 13 decembrie 1940, 15 decembrie 1941, 12 aprilie 1943 (acesta din urmă instaurează o comisie însărcinată cu examinarea cărţilor din clasele primare, iar o alta, cu examinarea celor din clasele secundare).

CCCL în lista A2 (1 septembrie 1942) o cruce semnalează cărţile „retrase din vînzare chiar dc editori" ; acest lucru trebuie înţeles ca o formă dc autocenzură? Unele dintre aceste cărţi *(Legendes et contes d'Alsace,* ed. Nathan, dc exemplu) apăreau deja pe lista Al din 1941. în 1943, editorii retrăgeau deci din vînzare, din proprie iniţiativă, cărţi pc care nu aveau dreptul să le vîndă începînd din 1941!

cu prudenţă - a anumitor cărţi (circulara din 8 iunie 1943) iar ministrul Abel Bonnard trebuie să reamintească, din această cauză, rectorilor (circulara din 20 octombrie 1943) că nici una din concesiile datorate penuriei nu îi scutesc de a fi vigilenţi, că li se solicită să exercite o supraveghere foarte atentă asupra cărţilor şcolare utilizate în instituţiile ce ţin de resortul lor.

Se întîmplă ca autorităţile germane să constate că anumite cărţi pe care le-au proscris se mai găsesc în instituţiile şcolare. Astfel, în repetate rînduri, în *Bulletin naţional de l'enseignement primaire* (acesta înlocuieşte începînd din 1943 buletinele departamentale devenite prea slabe), directorul cabinetului ministrului e obligat să reamintească legea ocupantului, care părea „ignorată" sau „pierdută din vedere" (circulara din 21 aprilie 1943 şi din 1 septembrie 1943); „consecinţele grave, pe care le-ar putea atrage pentru administratori şi pentru personal, [...] nerespectarea măsurilor de interdicţie dictate de autorităţile de ocupaţie[41] sînt subliniate de fiecare dată.

Stabilirea bibliografiei exacte a cărţilor şcolare interzise între 1940 şi 1945 se dovedeşte o muncă ce necesită o minuţiozitate greu de imaginat, o provocare pentru cel mai exigent spirit cu putinţă. După cum am văzut, o carte nu e interzisă oficial decît pentru cîteva luni *(Bridinette).* O alta este „suspendată provizoriu[41], fără a putea fi în măsură să ştim dacă suspendarea a fost ridicată sau nu (seria de *Textes vivants* editată la Sudel); un manual e interzis „pentru ediţiile sale anterioare anului 1941"'. Pentru altă carte, se acordă autorizaţia de vindere a stocului, dar se dă ordinul ca viitoarele ediţii să fie remaniate (Pavette, *Instruction civique mise ă la portee des enfants,* Belin, măsură din 10 iulie 1942)...

Ţinuţi la curent într-un mod foarte aleatoriu, deoarece serviciile ministerului suferă de dezorganizare, dascălii se găsesc în imposibilitatea de a şti exact şi în timp util cărţile de care se pot servi şi cele a căror folosire e prohibită. Pe de altă parte, vulnerabilitatea sistemului de constrîngere se bazează în mare parte pe convingerea propriilor agenţi că : „Legile nu valorează decît atît cît valorează oamenii care le aplică, iar textele, pentru a trece de pe hîrtie în practică, au nevoie de adeziunea spiritelor şi a inimilor. Nu vă aduc decît litera unei reforme...[44], recunoştea Jerome Carcopino într-un discurs radiodifuzat în 1941[CCCLI] [CCCLII]. Formaţi timp îndelungat la

---

CCCLI Editorii aduc corecturi care fac lucrările acceptabile în ochii autorităţilor germane (fără hoarde germanice din evul mediu, fără scrisoarea lui Ems falsificată de Bismarck, dc exemplu).

CCCLII Citat în *Le Nouveau Statut de I ecole et du persoanei enseignant,* ed.

şcoala laică şi republicană, institutorii nu sînt o legiune care să dea dovadă de zel, dar în situaţia de ameninţare şi de pericol permanent reprezentată de perioada războiului şi a ocupaţiei, cenzura participă din plin la sentimentul de insecuritate. Ne imaginăm cu uşurinţă, aşa cum ne-a povestit un învăţător astăzi la pensie, impresia ce i-a facut-o vizita unui ofiţer german care solicita să-i fie remis, pentru control, catalogul bibliotecii şcolare...

DE PARTEA BIBLIOTECILOR ŞCOLARE

Pentru ocupanţi, cenzura bibliotecilor şcolare nu ţine de nici o măsură specifică : ca pentru celelalte biblioteci publice, interdicţiile sînt înscrise pe „lista de cărţi franţuzeşti indezirabile[44]. Lista Otto, din care apar trei ediţii în octombrie 1940, iulie 1942 şi mai 1943[CCCLIII], vizează în mod prioritar cărţile cu caracter germanofob şi antinazist, precum şi autorii de origine evreiască. Ministerul Educaţiei Naţionale al guvernului de la Vichy, chiar dacă îşi are propriile criterii de înlăturare a cărţilor, reia în contul său interdicţiile dictate de autorităţile de ocupaţie ; el îi informează pe dascăli în legătură cu acestea şi Ie cere să se conformeze directivelor germane. Precum în cazul manualelor şcolare, aplicarea acestor măsuri rămîne foarte dependentă de atitudinea agenţilor ministerului şi de convingerile fiecăruia dintre ei. Controalele se pare că au rămas punctuale şi aleatorii. Uneori au fost deconcertante.

M. R. H., care a devenit primarul comunei unde fusese învăţător în timpul războiului, a păstrat catalogul bibliotecii şcolare din care, în timpul unei vizite inopinate, un ofiţer german l-a făcut să taie, fără nici un comentariu, treizeci şi patni de cărţi[CCCLIV]. Dascălul a primit ordinul să retragă cărţile din rafturi, dar niciodată executarea acestui ordin n-a fost nici efectivă, nici verificată, iar demersul rămîne neexplicat. Ne-am putea întreba în numele cărei instanţe acţiona ofiţerul? Fără a ne lăsa surprinşi, găsim, printre cărţile tăiate din catalogul bibliotecii din Combres, cărţi referitoare la război, între care cea a lui E.-M. Remarque, *A l'ouest rien de nouveau,* însă ofiţerul german nu trebuie să fi fost atent doar la cărţile vizate de lista Otto de vreme ce a cerut să fie tăiată şi o carte la care ne-am aştepta mai puţin într-o bibliotecă de şcoală publică, chiar dacă ştim că o parte dintre cărţi e rezervată unui public adult : *Esclave amoureuse,* de G. d'Houville.

F.N., S.A.R.L. F. Nathan, Paris, 1941.

CCCLIII Vezi cartea lui Pascal Fouche, *op. cit.*

CCCLIV Cf. Documentul 37.

Prezenţa acestui titlu constituie un indiciu ce poate fi interpretat în multiple feluri. Ea e semnificativă pentru ambiguitatea care domneşte între biblioteca cu caracter popular, care se adresează cititorilor adulţi, şi biblioteca şcolară, destinată copiilor. Tot prezenţa acestei cărţi permite să se întrevadă faptul că autocenzura institutorilor le-a îngăduit şi cîteva slăbiciuni. în sfîrşit, ea semnalează mai ales faptul că sita controalelor a avut găurile foarte largi. Atîta vreme cît nu protestează nimeni împotriva lui *Esclave amoureuse,* romanul, care desigur nu face parte dintre „cărţile admise", poate figura liniştit pe rafturile unei biblioteci de şcoală publică. Chiar dacă este cu siguranţă puţin frecventă, dar pentru că le este semnalată, prezenţa unor astfel de cărţi îi autorizează pe responsabilii Ministerului Educaţiei Naţionale din guvernul de la Vichy să declare că trebuie urgent retrase din bibliotecile şcolare toate cărţile „aparţinînd literaturii uşoare" sau „cunoscute pentru forma lor libertină" (circulară ministerială, 7 decembrie 1940).

Documentul 37. - *Cărţi tăiate din catalogul bibliotecii populare comunale*
de la şcoala publică din Combres (Eure-et-Loir), 1941

Clochemerle - G. Chcvalicr
Le Crime du bourg - G. dc la Fouchardicre
Joseph Pantois Jils du gendarme - G. dc la Fouchardicre
La Paix - E. Glascr
Classe 22 - E. Glaser
La Vie d'un simple - E. Guillaumin
Quatre de l'infanterie - E. Johannscn
Jouir I - Paul Margucrittc
Jouir 11 - Paul Margucrittc
La Patrie humaine - Victor Margucrittc
Nou! - Victor Margucrittc
Au bord du gouffre — Victor Margucrittc
Aristide Briand - Victor Margucrittc
Invasion 1914 - M. Van dcr Mccrsh
Sebastien Roch - O. Mirbcau
Guerre â la guerre - General Pere in
AMDG - R. Percz dc Ayala
Sang et lumiere - J. Pcyrc
Esclave amoureuse - Gcrard d'Houvillc
Le Cabaret de la belle j'emme -R. Dorgclcs
Le Bouif chez mori cure - C. Vautcl şi G. de la Fouchardicre
Le Diable dans le benitier - G. dc la Fouchardicre
Le Bon Sens du cure - Mcslicr
Travail I fi 11 - Zola
Rome 1 fi II - Zola
Paris I fi II - Zola
Lourdes I fi II - Zola
Civilisation - G. Duhamcl

Sainte Colline - G Chcvallicr
Les Croix de bois - Dorgclcs
A l'ouest rien de nouveau - E.-M. Rcmarquc

întărirea supravegherii prin alertarea inspectorilor de şcoală primară şi prin incitarea lor la radierea „tuturor cărţilor tendenţioase sau de natură a ofensa morala", afirmarea faptului că „tineretul nostru trebuie ferit de tot ceea ce poate exercita asupra lui o influenţă pernicioasă" şi vegherea asupra faptului ca în mîinile lui să nu ajungă „decît cărţile ale căror merite literare şi valoare morală sînt la adăpost de orice critică", acesta este planul de campanie întocmit în 1940 (circulara ministerială din 7 decembrie).

Şi în acest caz, rămîne de făcut un studiu aprofundat care să măsoare efectele reale ale unei asemenea politici şi consecinţele ei pe termen lung şi scurt. Noi n-am făcut decît să trasăm liniile mari ale acestei chestiuni, prezentînd documente semnificative dar care, desigur, nu constituie un corpus coerent.

EPILOG

La 9 august 1944, o ordonanţă a guvernului provizoriu anulează „toate actele constituţionale legislative sau reglementare[14] posterioare datei de 16 iunie 1940. O dată cu interzicerea în 1945 a unui silabar ce cuprindea descrierea unei monezi avînd ca efigie o franciscă şi purtînd inscripţia „Muncă, Familie, Patrie[14], lichidarea simbolică a unei epoci a început[CCCLV]. Această interdicţie încheie istoria şcolară a statului francez, dar şi pe cea a cenzurilor oficiale în şcoală : nici o altă măsură de interdicţie nu va mai fi luată de Ministerul Educaţiei Naţionale împotriva vreunui manual.

Începînd din 1946, instituţia republicană se reinstalează în drepturi; Şcolile Normale care fuseseră suprimate primesc din nou elevi-dascăli. O circulară ministerială din 27 decembrie 1944 a reinstaurat principiul de „neutralitate şcolară[44] şi a reafirmat separaţia între domeniul confesional şi învăţămîntul public, după modelul instrucţiunilor din 9 aprilie 1903.

Semn al unei reluări, ca şi cum perioada războiului ar fi reprezentat o ruptură în trama istorică, legislaţia pe care guvernul de

CCCLV Cf. Documentul 38.

la Vichy o abolise este, în domeniul ce ne interesează, restaurată absolut identic ; fie că sînt pentru manualele şcolare sau pentru cărţile de bibliotecă, procedurile de selecţie sînt din nou reglate, în principiu, de hotărîrile din 1914 şi 1915. Dar, după cum am spus deja, dacă textele se restaurează, aplicarea lor nu este desigur respectată[CCCLVI].

Documentul 38. - *Cărţi şcolare.*

Interzicerea *silabarului ilustrat* de Fournier

Circulară minisrerială de la 1 februarie 1945.

Am onoarea să vă aduc la cunoştinţă că *Syllabaire illustre de la methode rapide de lecture et de langage,* de Foumier, ediţia 1943, comportă la ultima pagină (lecţia 62) descrierea unei monezi de un franc cu francisca pe efigie, avînd inscripţia „Statul francez" şi „Muncă, Familie, Patrie". Uzul unei cărţi care conţine o astfel dc pagină nu poate fi autorizat în şcolile franceze.

în consecinţă, încă de la primirea acestei note, vă revine să procedaţi la retragerea tuturor exemplarelor din respectiva carte, utilizate în unele clase din şcolile noastre.

Trebuie notată aici particularitatea regiunii Seine, care s-a bucurat de un regim diferit de celelalte departamente. Nu ştim de cînd era în vigoare această practică şi nici cîtă vreme a durat ea, dar, în anii cincizeci-şaizeci, editorii erau obligaţi să-şi furnizeze producţia de carte unui comitet de lectură compus din aleşi locali şi din reprezentanţi ai personalului didactic. După examinare, se alcătuia o listă cu cărţile pe care învăţătorii le puteau alege, excluzînd altele, drept cărţi de clasă. O învăţătoare care a participat la lucrările comisiei de examinare povesteşte că nu puneau probleme decît cărţile provenind de la editurile catolice : „Dacă se găsea, de exemplu, într-o carte de citit, un copilaş care spunea : «în fiecare seară, înainte de a mă culca, îmi spun rugăciunea», reprezentanţii şcolii publice refuzau să înscrie manualul pe listă şi se putea isca o discuţie în care să se confrunte cu unii aleşi locali[11]. Să reamintim că o dată cu gratuitatea manualelor şcolare, după cel de al doilea război mondial, municipalităţile sînt cele însărcinate cu finanţarea lor.

în ce priveşte politica sa vizavi de biblioteci, instituţia şcolară trebuie să opereze o schimbare dureroasă, deoarece ideea unei biblioteci unice, valabile atît pentru şcoală cît şi pentru comună este

CCCLVI în studiul citat, Alain Choppin subliniază faptul că problema controlului manualelor şcolare devine secundară ; ea dispare în spatele celei a finanţării şi a gratuităţii.

definitiv depăşită. Trebuie remarcat faptul că, văzută din şcoală, concepţia asupra lecturii publice corespunde unei imagini a Franţei care, tocmai în epoca implantării bibliotecilor şcolare, e supusă unor retuşări. Chiar în momentul în care se amorsează şi apoi se amplifică mişcarea de exod spre oraşe, toate proiectele continuă să fie elaborate şi gîndite pentru o ţară esenţial rurală, care trăieşte în ritmul unei municipalităţi reprezentative pentru micile unităţi socio-economice active şi însufleţite : satele. După 1945, noi formule mai conforme cu realitatea, mai viabile, sînt puse progresiv în practică : bibliobuz, bibliotecă departamentală mobilă.

în 1958, o circulară dovedeşte situaţia puţin strălucitoare din şcoală : „oricît de riguroase ar fi prescripţiile hotărîrii din 15 decembrie 1915, şcolile sînt lipsite în general de biblioteci. Nu vom numi totuşi «bibliotecă» dulapul şcolar în care zac cîteva cărţi prăfuite". Şcoala are nevoie să inventeze, în cadrul grupurilor şcolare cu mai multe clase, ceea ce ar fi o transpunere a bibliotecii comunale, adică o bibliotecă colectivă, comună tuturor dascălilor şi tuturor elevilor unei şcoli. Asistăm mai curînd, într-o primă fază, la o reîntoarcere la bibliotecile de clasă, fiecare dascăl avînd-o pe a sa şi gerînd-o după cum i se pare de cuviinţă.

Apariţia „bibliotecii din colţ" proprie fiecărei clase, în sensul în care P. Bourdieu vorbeşte de „buna intenţie culturală" a micii burghezii care, graţie „artificiului colţurilor" (bucătăria din colţ, salonul din colţ...) vede dincolo de mijloacele ei *(La Distinction,* p. 367), nu poate fi interpretată ca o demonstraţie a „bunei intenţii culturale" a instituţiei şcolare? Biblioteca de colţ se aseamănă, în miniatură, cu biblioteca cu acces liber.

Bibliotecă şcolară sau bibliotecă de colţ, rămîne problema alegerii cărţilor. Exact ca în perioada de dinaintea războiului, regăsim nodul unei dileme insolubile, o dată cu problematicele „liste de cărţi admise" pe care Ministerul Educaţiei nu reuşeşte să le alcătuiască în mod regulat şi la care totuşi nu vrea să renunţe. Cînd vorbeşte în favoarea unei dezvoltări a bibliotecilor şcolare, G. Prevot, inspector general, recunoaşte implicit, în *L'Ecole publique franqaise* (1952), faptul că „publicarea listelor care să ofere dascălilor toate garanţiile în ce priveşte alegerea cărţilor" constituie o măsură prioritară. El anunţă că „Ministerul Educaţiei Naţionale publică *acum* (sublinierea ne aparţine) în *L 'Education naţionale* bibliografii ce răspund dorinţelor exprimate de personalul didactic"[CCCLVII] şi precizează că Liga Invăţămîntului

CCCLVII Am mai găsit un „dosar documentar" despre bibliotecile pentru copii, publicat dc Institutul Pedagogic Naţional în 1954 şi o broşură : *Des livres, des disques, un choix pour les bibliotheques scolaires (4-16 ans),* publicată dc Serviciul dc vînzare a

publică fişe analitice ale cărţilor, în ce o priveşte, L'Heure Joyeuse îşi continuă munca începută. Deci, de acum înainte, institutorul îşi poate procura informaţia de pe lîngă acest tip de O.N.G.-uri (Organizaţii nonguvemamentale). După cel de-al doilea război mondial, apare printre educatori grija de a proteja, de a ocroti lumea copilăriei : „Pentru a nu-i amesteca pe tinerii cititori în certurile noastre de adulţi, am considerat că e preferabil să înlăturăm cărţile privitoare la oameni, evenimente sau probleme contemporane ce ar putea da naştere la polemici", declară M. Gruny şi M. Leriche în prefaţa la cea de-a doua ediţie din *Beaux livres, belles histoires,* care apare în 1946.

în manieră generală, problema cenzurii în bibliotecile şcolare este fără miză, atîta vreme cît acestea vieţuiesc paşnic în fundul sălilor de clasă[CCCLVIII]. Grija pentru lecturile proaste este rezolvată încă din 1949, prin faimoasa lege din 16 iulie referitoare la publicaţiile destinate tineretului şi ale cărei prevederi sînt în mod deschis pedagogice.

în această lege propusă, discutată şi votată într-o atmosferă de polemici violente şi de război rece[CCCLIX], publicaţiile „destinate în principal copiilor şi adolescenţilor" nu trebuie să cuprindă :

> „... nici o ilustraţie, nici o cronică, nici o rubrică, nici o inserare care să prezinte într-o lumină favorabilă banditismul, minciuna, hoţia, Icnea, laşitatea, ura, dezmăţul sau orice act calificat drept crimă sau delict, sau dc natură a-i demoraliza pe copii sau pc tineri.
>
> Ele nu trebuie să cuprindă nici o reclamă, nici un anunţ pentru publicaţii dc natură a demoraliza copiii şi tineretul".
>
> (Art. 2.)

Cele treisprezece pagini de „recomandări[11] ale comisiei de control, instituite prin lege[CCCLX], pun în lumină ceea ce se denunţă precum şi împotriva cui îşi propune să lupte legea : un tip de benzi desenate venite din Statele Unite. Analiza acestor publicaţii determină comisia de control să alcătuiască mai întîi un tablou menit să cuprindă ce nu trebuie să fie literatura pentru tineret; apoi, recomandările pentru editori precizează cum şi după ce principii trebuie formată o asemenea

---

publicaţiilor din Ministerul Educaţiei Naţionale (SEVPEN), în 1964.

CCCLVIII Totuşi, cu ocazia „erorilor" desigur, principiul dc selecţie revine în memorie. O notă ministerială din 23 ianuarie 1950 reaminteşte articolul 9 al hotărîrii din 15 decembrie 1915 în următorii termeni : „în bibliotecile şcolare nu trebuie să apară decît cărţile agreate dc Ministerul Educaţiei Naţionale şi înscrise ca atare în listele publicate dc Buletinul oficial." (Text reprodus şi în codul Soleil, ediţia 1972.).

CCCLIX' Vezi *Liberation,* 15, 16 şi 17 iulie 1980, trei articole : „La ccnsurc au nom dc l'cnfancc".

CCCLX Integral reproduse în *Les Journaux pour enfants,* lucrare colectivă, nr. special al revistei *Enfance,* P.U.F., 1954.

literatură.

în primul rînd, comisia insistă asupra faptului că nu trebuie să fie „demoralizat[11] copilul. Termenul face trimitere atît la substantivul masculin, cît şi la cel feminin : nici morala, nici moralul copilului nu trebuie să fie zdruncinate de lecturi demoralizatoare. Pornind de la această dublă accepţiune a cuvîntului moral(ă), se pot face cele mai extinse interpretări. Astfel, în urma a patru expuneri detaliate, ce vizau atragerea atenţiei asupra pericolelor afabulaţiei şi definirea a ceea ce s-ar putea numi „proasta întrebuinţare a imaginarulu[11], comisia dă o interpretare limită asupra textului de lege :

> Morala fiind ansamblul regulilor practice ale comportamentului uman, putem spun că tot cc tinde să dezintereseze individul dc cadrul normal al comportamentului său poate fi considerat ca fiind dc natură a-l demoraliza, în sensul larg al cuvîntului. Ncvcrosimilitatca morală tinde în mod direct să-l demoralizeze pc cititor; ncvcrosimilitatca fizică şi biologică tind la acelaşi lucru în mod indirect. La limită, exagerarea în neverosimil poate contribui la caracterizarea infracţiunii în articolul 2 al legii din 16 iulie 1949.

Cei care au redactat raportul se arată într-adevăr foarte rezervaţi în privinţa povestirilor de imaginaţie pură şi ştiinţifico-fantastice[CCCLXI]. Ei consideră că, lipsit de o ancorare în real, copilul ar putea să piardă din vedere ceea ce ar trebui să-i servească în primul rînd la formarea judecăţii lui morale : recunoaşterea selectivă şi conştientă clară a diferenţei dintre ce e bine şi ce e rău, dintre cel bun şi cel rău. Se doreşte ca publicaţiile pentru tineret să fie scrise - şi ilustrate - în aşa fel încît cititorul, identifieîndu-se neapărat cu personajul pozitiv, să aleagă în mod natural binele.

Dacă în ziua de azi maniheismul acesta ne face să zîmbim, se cuvine totuşi să amintim că el poartă din mai multe motive efigia epocii în care a fost enunţat. în mod moralizator şi idealist, se propovăduieşte o literatură pentru tineret susceptibilă de a şterge traumele războiului, de a pansa plăgile şi de a extirpa orice idee de violenţă, în numele ororii care, depăşind imaginaţia, fusese în realitate.

O altă referinţă datează textul, ea fiind legată de procesul de punere în cauză a ordinii coloniale şi a valorilor ei :

> Demnitatea persoanei umane posedă o valoare universală şi trebuie să fie

---

CCCLXI Vezi ecoul discuţiilor pc carc-l provoacă, la începutul anilor cincizeci, „scandalul miraculosului" în M. Vcrot, *Les Enfants et les livres* şi în A. Brauncr, *Nos livres d'enfants ont inenti.*

> respectată fără deosebire dc rasă sau dc origine. Dc asemenea, este intolerabil ca, în povestirile despre explorări sau despre războaiele coloniale, personajele aparţinînd populaţiilor indigene din teritoriile cxtramctropolitanc să fie, în mod sistematic, purtătoarele josniciei morale, dc exemplu perfidia şi cruzimea, sau ca popoarele acestea să fie înfăţişate ca destinate să suporte pe drept toate rigorile la care le poate supune cel mai puternic. Povestirile coloniale nu trebuie să cuprindă nici un episod dc natură a ofensa tinerii cetăţeni sau resortisanţi ai Uniunii franceze, oricare ar fi teritoriul din care provin, şi nici să-l facă pe tînărul cititor metropolitan să-şi piardă sentimentul dc solidaritate umană pe care trebuie să-i aibă faţă dc membrii unei aceleiaşi comunităţi.

Criteriul rasismului rămîne un punct foarte sensibil şi un motiv de excludere a cărţilor; critica literară specializată în publicaţiile pentru tineret şi pentru educatori e foarte atentă la acest aspect; ca şi sexismul, evocat deja în lucrările comisiei de control, rasismul nu şi-a pierdut nimic din actualitate.

> Rolul care revine foarte adesea femeii în povestirile dintr-o anumită parte a presei pentru copii nu c decît cel dc miză sau dc valoare dc schimb : răscumpărare, zălog, tribut, pradă sau recompensă. Demnitatea femeii este astfel compromisă. Acest abuz dovedeşte un regres moral cc corespunde unui regres biologic semnalat în notele 6, 7 şi 13. Femeia, în presa pentru copii, trebuie să-şi păstreze întreg prestigiul personalităţii umane : trebuie ca ca să fie întotdeauna considerată ca subiect şi să nu fie tratată ca obiect.
>
> Pe dc altă parte, personajele feminine se văd prea adesea în situaţia dc a li se atribui un *sex-appeal* exagerat. Astfel, presa pentru copii contribuie, alături de presa dc informare, dc afişe şi dc cinematograf, la saturarea dc erotism a ambianţei generale a existenţei actuale, ceea cc e dc natură să exercite o influenţă proastă auspra copiilor, în cadrul evoluţiei lor din perioada pubertăţii.
>
> Decît să trateze personajul femeii în acest spirit senzual sau să facă din ea un emul al omului superior, insensibilă şi avidă faţă de semenii ei, s-ar cuveni să fie înfăţişată propria ci psihologic şi să-i fie atribuite atitudinile conforme rolului şi sexului ci.

Mai rămînea să se ajungă la un acord asupra „propriei psihologii" a femeii şi asupra „atitudinilor conforme cu rolul şi sexul ei". Părerile au fost şi au rămas împărţite şi se ştie că numeroase lucrări au subliniat caracterul sexist al anumitor manuale şcolare şi cărţi pentru copii.

Efectele legii din 16 iulie 1949 sînt greu de apreciat. Pascal Ory vede în ea o „dezamericanizare a B.D.-ului" („Mickey go home!“, articol în revista *XX-e siecle,* nr. 4, 1984). Este sigur că i se poate atribui o asepsie - uneori mortală - a literaturii pentru tineret. Această

lege a slujit în mare măsură la cenzurarea, în numele copiilor, a publicaţiilor pentru adulţi[CCCLXII].

Putem spune că multe lucruri s-au schimbat în anii ce au urmat evenimentelor din mai 1968. în domeniul publicaţiilor pentru copii, vedem că apar, din nou venite din Statele Unite, albume cu totul noi, considerate corozive de către unii, precum cele de Maurice Sendak şi de Torni Ungerer sau cărţile editate de Harlin Quist. Şi în domeniul reglementărilor şcolare se operează o schimbare.

DESCHIDEREA ŞCOLII

La 19 decembrie 1968, o circulară ministerială înlesneşte o breşă în arsenalul legislativ ce bara opiniile, actualitatea jurnalistică şi circulaţia informaţiei : este permisă lectura presei în cadrul centrelor socio-educative ale instituţiilor de învăţământ secundar. în aprilie 1970, Asociaţia socio-educativă e autorizată să se aboneze la ziare, cu condiţia ca diversitatea de opinii să fie respectată. Şi, ultima etapă a unui proces de ieşire din izolare a şcolii, care devine permeabilă mijloacelor de informare în masă, este utilizarea presei în clasă, nu numai autorizarea ei, ci şi preconizarea ei (scrisoarea ministrului Rene Haby, 28 septembrie 1976). Chiar dacă ea priveşte în special învăţământul secundar, posibilitatea de a intra „presa în şcoală[41] ni se pare totuşi emblematică pentru o profundă schimbare de perspectivă în ce priveşte circulaţia scrisului în şcoală ; ea simbolizează ceea ce s-a convenit să se numească „deschiderea şcolii[44]. Dincolo de un efect de liberalizare, putem socoti că instituţia şcolară, fără să mai apere şi să mai protejeze lumea închisă în mijlocul căreia se baricadase, putea acum „să se deschidă spre exterior[44], cu condiţia, cred unii, să nu-i cedeze total.

O dată cu pătrunderea presei, principiul de neutralitate a şcolii dispare în spatele celui de obiectivitate. Aceasta este garantată prin prezenţa simultană a titlurilor care vin din orizonturi politice diferite. Deplasîndu-se, problema nu se simplifică, sîntem departe de asta. Ministrul înţelege să prevină „îngrijorarea familiilor[44], precizînd : „Este evident faptul că recurgerea la presă, ca document de lucru, trebuie să se efectueze fără vreo discriminare. Ministerul nu poate nici să recomande, nici să interzică apelul la anumite ziare. Dar această libertate, garanţie a obiectivităţii şi neutralităţii învăţământului, trebuie să-şi impună limite riguroase [...] utilizarea presei nu poate

CCCLXII Cf. Documentul 39.

servi ca pretext unor expuneri partizane sau pentru punerea în valoare a convingerilor personale ale dascălului[44]. Şi succesorul lui Rene Haby, Christian Beullac, reaminteşte în 1978 că „utilizarea presei în şcoală trebuie să respecte pluralismul şi obiectivitatea[44].

Documentul 39. - *Publicaţii a căror vînzare către minorii de 18 ani şi a căror expunere în public au fost interzise prin hotărîrea ministrului de interne în aplicarea articolului 14 al legii din 16 iulie 1949.*

(Listă hotărîtă în data de 15 octombrie 1953)

Titre des publications	Date des arreles
4.B.C.....	**26 juin 52**
Actualites, mon Flirt	**28 aout**
Agaceries	**7 a vrii**
Amour, Beaute, Caresse ...	**26 iuin**
Amour en	**8 sept.**
Amours filmees	**26 juin**
A	**21 dec.**
Art et	**28 aout**
Audaces	**26 iuin**
Audacieuses	**26 juin**
Aventures sensuelles	**26 juin 52**
Beautes de Paris-Hollywood.....	**10 fevr.**
Beaute Magazine	**20 nov.**
Belles de Paris	**26 iuin**
Bonsoir	**26 juin 52**
Cabrioles d'amour	**14 juin**
Caprices de Paris.....	**16 juin**
C'est Paris.....	**7 aout**
Chez	**26 juin**
Chiche	**26 juin**
Choc	**16 juill.**
Chichis	**51**
Chut	**10 fevr.**
Cine Sex-Appeal	**10 fevr.**
Cinq â Sept	**30 juill.**

Titre des publications	Date des arretes
Cirque	**26 juin 53**
Cceur de Paris	**20 nov. 52**
Coup de Foudre	**26 juin 53**
Cupidon	**26 juin 53**
DemoiseUes	**26 juin 53**
Desirs	**26 juin 53**
Don Juan	**30 avril 52**
Eves de	**14 juin 52**
Eves	**26 juin 52**
Excitantes	**10 fevr. 53**
Extase	**26 juin 53**
Exquises de Paris.....	**25 aout 53**
Falbalas	**30 juill. 52**
Fanfreluches	**30 avril 52**
Farandoles	**30 avril 52**
Filles d'Eve (Editions du Cou- drier, 54 rue des	**30 avril 52**
Filles du Soleil	**30 avril 52**
Filles du Tonnerre	**26 juin 53**
Flash	**16 fevr. 51**
Folies de	**16 juill. 51**
Folies de Paris et de	**26 juin 53**
Forrnrs.....	**28 aout**

Titre des publications	Date des arreles
F'ns6on8 de Paris	**28 aout**
Frivolites de Paris	**28 aou**
Frou-Frou de l'Histoire	**28 aou**
Fulur	**30 oct**
Galant	**20 nov**
Galanterie	**16 juill**
Gamin de	**8 sept. 53**
Hello Paris	**30 avri**
Hep !	**20 nov**
Jezabel	**26 juin**
Magazine	**53**
Libertinages de Paris	**26 juin**
Lignes photographiques	**16 juill**
Magazine golani **Nus de**	**14 aout 53**
Medecine 52 (suppl.)	**27 aou**
Midi Paname	**30 avri**
Millegrammes	**29 sept**
Minuit Pigalle	**30 nov**
Mirage de Paris	**20 nov**
Modeles artistiques	**26 avri**
Moi el	**26 juin**
Mon Paris	**21 dec**
Music-Hall Folies	**14 fevr**
Mature et Beaute	**16 juill**
Naturist Digest	**28 aou**
New York-	**14 aou**
Nini de Paris	**30 sept**
Nu	**26 juin**
Oh !	**28 aout**
Ohe !	**7 avri**
(	**10 ftvr**
Pan	**28 aout 50**
Paname	**14 juin**
Paradise	**26 juin**
Paris Cancan	**21 dec**
Paris Cocktail	**28 aou**
Paris ddlivrd	**14 juin**
Paris Exciting	**24 janv. 52**
Paris gai	**14 juin**
Paris-Hollywood	**28 aou**
Paris indiscret	**30 juill**
Paris	**26 juin**
Paris Noir et Rose	**30 juill**
Paris Nus	**26 juin**
Paris Parade	**26 juin**
Paris Paradise	**10 fev1**
Paris-Paris	**30 avri 52**

1. Interdit dans Ies gares

Titre des publications	Date des arretes
Paris Pin-TJp	**28 anni 52**
Paris Place Pigalle	**14 juin 50**
Paris Plaisirs	**14 juin 52**
Paris plastique	**26 avril 51**
Paris Sex-Appeal	**28 aout 50**
Paria Sexy et Sexi	**20 nov. 52**
Paris Sourire	**14 juin 52**
Paris Rourit	**30 juill. 52**
Paris Studio	**21 dec. 51**
Paris	**28 aout 50**
Paris toujours Paris	**7 avril 53**
Paris	**26 juin 53**
Photo Modeles	**26 avril 51**
Pigalle	**28 aout 50**
Pin-Up de Paris	**26 juin 53**
Pin-up Magazine	**20 nov. 52**
Poker Digest	**26 juin 53**
Pour rire	**28 juin 50**
Pour rire ă deux	**30 avril 52**
Pourquoi	**28 aout 50**
Printemps	**26 juin 53**
Pschitt	**20 nov. 52**
Psst	**7 avril 53**
Regal[1]	**28 aout 50**
Rendez	**26 juin 53**
Rire Digest	**30 avril 52**
Rose et Noir	**10 fevr. 53**
Sans Faţon	**26 juin 53**
Savoir aimer	**28 aniil 50**
Secret	**10 fevr. 53**
Sensations[1]	**28 aout 50**
Sensualite	**20 nov. 52**
Seri O.-K.	**26 juin 53**
Shocking	**26 juin 53**
Stura et Remite	**20 nov. 52**
Stare et Vedettes	**14 fevr. 51**
Strip-Tease	**30 juill. 52**
SuiveT-fnoi	**30 Bopt. 53**
Super Vamps	**7 avril 53**
Tam-Tam	**28 aout 50**
Tentatinn	**24 janv. 52**
Tnnrhe	**2f d6c. 51**
Tralala	**30 juill. 52**
Vive Paris !	**30 avril 52**
Fiore	**28 aout 50**
Voici Paris	**21 d6c. 51**
Volupt6	**20 nov. 52**
Votre Paris	**30 juill. 52**
jF.nu	**26 juin 53**

Les titres en italiques paraissaient encore au 10 octobre 1953.

Considerată adesea ca un rău, nu întotdeauna necesară, utilizarea presei în şcoală provoacă numeroase polemici şi dă naştere unor diverse afaceri. Un cotidian poate să titreze : „Z.e *Nouvel Observateur* interdit d'ecole" relatînd cazul unei învăţătoare împotriva căreia s-a deschis o procedură disciplinară „pentru că a studiat cu elevii ei un articol despre rockeri".

Începînd din anii şaptezeci, în domeniul de care ne ocupăm sistemul de constrîngere menţionat în texte se sparge în bucăţi. Să ne reamintim, acesta era constituit din „lista cărţilor admise[11] (manuale şcolare şi cărţi de bibliotecă) şi încununat de articolul 16 din regulamentul şcolar, care interzicea utilizarea cărţilor şi a broşurilor, a tipăriturilor sau a manuscriselor „străine învăţămîntului", fără autorizaţia inspectorului de Academie. Dispoziţia nu este oficial abrogată decît în 1978 (hotărîrea din 26 ianuarie). Pînă la acea dată erau, deci, declarate „străine învăţămîntului", în afara manualelor ce nu apăreau pe listele ministeriale, toate publicaţiile care nu primeau pecetea şcolară.

O dată cu noile texte rezultate din mişcarea de „înnoire pedagogică", sînt respinse nu doar articolul 16 din regulamentul şcolar, ci şi orice prescripţie privitoare la achiziţionarea cărţilor ; acest lucru s-a întîmplat atît la nivel naţional (dispar reglementările tip), cît şi la nivel departamental (fiecare consiliu şcolar devine suveran). Greoaia şi prea restrictiva legislaţie de dinainte de 1975, fără a fi înlocuită de o alta mai satisfăcătoare, s-a năruit, după cum a dispărut şi deosebirea dintre publicaţiile „străine învăţămîntului" şi cele ce îi sînt proprii. Permeabilitatea faţă de orice fel de cărţi, documente, tipărituri sau ziare nonşcolare face ca şcoala să îşi piardă specificitatea şi identitatea culturală, să se banalizeze, să devină de asemenea vulnerabilă, pentru că nu mai există nici măcar definiţii vagi referitoare la ce poate fi admis şi la ce nu.

în absenţa unei legislaţii, situaţia actuală este de aşa natură încît orice iniţiativă privitoare la cenzurarea cărţilor lăsate la dispoziţia elevilor poate da naştere unui scandal pe care nimeni nu l-ar putea dezamorsa de drept...

Trebuie aşteptat anul 1984 pentru ca o circulară ministerială (nr. 84 - 360) să dea directivele privitoare la implantarea de B.C.D. (Bibliotheque-centre documentaire), în cadrul general al unei politici de dezvoltare a lecturii conduse în paralel de Ministerul Culturii şi de Ministerul Educaţiei Naţionale. în această circulară nu se precizează nimic despre alegerea cărţilor şi despre modul lor de achiziţionare, decît că „alcătuirea şi gestionarea fondurilor de carte sînt capitale".

Cînd, începînd cu anii şaptezeci, o dată cu crearea de B.C.D.-uri, sînt reinventate bibliotecile şcolare, chiar dacă se are în vedere atenţionarea adulţilor cu privire la lecturile copiilor lor, şcoala a abandonat definitiv ideea de a concepe biblioteci care să se adreseze atît elevilor cît şi părinţilor acestora. Unii o vor regreta.

Yves Millet, raportor al unei anchete asupra bibliotecilor şcolare la Congresul delegaţilor Ministerului Educaţiei Naţionale (1979), îşi exprimă dorinţa ca bibliotecile şcolare să se redeschidă pentru adulţi: „Ar fi un mijloc de [...] a reda învăţătorilor prestigiul de care au nevoie şi pe care nu-l pot avea în izolare. Ar fi un mijloc de a realiza o reală democraţie prin cultură, de a crea un centru de prietenie şi de reflecţie în sau aproape de şcoală. Nu este vorba de a opune bibliotecile municipale celor şcolare, ci de a le uni. Ele se completează reciproc"[CCCLXIII], într-adevăr, din momentul în care este stabilită, această colaborare trece la o punere în comun a respectivelor resurse ; şcoala participă cu capitalul de cititori (copiii pe care îi şcolarizează timp de douăzeci şi şapte de ore pe săptămînă), iar biblioteca municipală oferă capitalul de cărţi (fonduri de carte mai bogate şi credite mai importante). Pe de altă parte, în calitate de profesionişti ai cărţii, bibliotecarii beneficiază de o reţea de informaţie structurată, de mijloace bibliografice de care cea mai mare parte a dascălilor sînt mereu lipsiţi. Din diferite motive, dintre care unele sînt istorice şi ţin de statutul lecturii pe care îl moştenesc institutorii, nu toţi sînt interesaţi de oferta în materie de literatură pentru tineret şi nici de plecarea în căutare de noutăţi. Desigur însă, o vor face în număr din ce în ce mai mare.

în domeniul alegerii cărţilor, ezitările, circumspecţia institutorilor care au în grija lor B.C.D.-urile sînt aceleaşi ca ale bibliotecarilor „civili" ; ca şi cei din urmă, învăţătorii sînt, după cum spune Genevieve Patte, bibliotecară la La Joie par les livres, „intermediari între copii şi făcătorii de cărţi". Un editor, Franţois Ruy-Vidal, îi numeşte „specialişti-ecran" pentru că bibliotecarii îţi descoperă şi îţi ascund cărţile în aceeaşi măsură.

Putem spune că, în absenţa unei reale cenzuri administrative care să le fie impusă, în conştiinţa acestor adulţi intermediari creşte ideea unei cenzuri blînde ; în mod explicit sau nu, criteriile lor de selecţie depind de principiile lor educative, de concepţia lor despre copii şi, cu siguranţă, de raportul pe care îl au cu propria copilărie.

întrebare pentru o profesoară de Şcoală Normală care lucrează de mai mult de cincisprezece ani pentru a face cunoscute, în şcoala

---

CCCLXIII *Le Delegue de l'Education naţionale,* nr. 101, trimestrul 4, 1979.

elementară, publicaţiile destinate copiilor : „Care sînt subiectele şi titlurile care pun probleme, pe care învăţătorii şi părinţii le resping bucuroşi?" Răspuns : „Tot ce ţine de sex". Ea mai povesteşte că, într-o şcoală, cu ocazia unei prezentări de cărţi, un album expus - *Et moi, d'ou je viens ?* (editura Bourgois) - l-a şocat atît de tare pe părintele unui copil încît acesta a protestat pe lîngă inspectorul de Academie, în cartea respectivă vedem un cuplu, nu foarte tînăr, nici foarte frumos, glumeţ, care vorbeşte despre dragoste sugerînd tînărului cititor elementele pentru a găsi răspunsul la întrebarea : „Dar eu, de unde vin?". Deoarece cartea incriminată l-a făcut să zîmbească pe inspectorul de Academie, totul s-a încheiat fără urmări. Profesoara subliniază faptul că respectiva carte este citită cu plăcere de părinţi şi de învăţători, dar că e cumpărată foarte rar. Faptul că acel cuplul nu este tînăr şi frumos ca în toate cărţile care se ocupă de educaţia sexuală, atrage asupra cărţii calificativul de obscenă. Mai trebuie notat că institutorii pot cumpăra pentru proprii copii cărţi pe care nu le-ar achiziţiona pentru B.C.D. din şcoala lor (exemplu : *Je veux mon petit pot,* de T. Ross).

în general, din interviu reiese ideea că majoritatea învăţătorilor au drept principiu înlăturarea „cărţilor ce i-ar putea îngrijora pe copii“, cele care vorbesc despre moarte, divorţ[CCCLXIV]. Preferinţele se îndreaptă spre „cărţile înduioşătoare". O carte apreciată din acest motiv, *Les Chatouilles* (editura Sourire-qui-mord), e înlăturată brusc cînd caracterul sexual al gîdilăturilor din titlu este pus în evidenţă cu ocazia prezentării acesteia.

Cîştigul esenţial al reînnoirii literaturii pentru copii după 1970 îl constituie faptul că lumea şcolii a devenit teatrul unei dezbateri fructuoase, avînd ca subiect cartea şi lectura.

ÎNTOARCEREA REFULATULUI

Luînd în considerare fermitatea cu care se autocenzurează învăţătorii, am putea fi surprinşi să ascultăm unele grupuri de presiune strigînd în gura mare : „Copiii noştri sînt în pericol!" M.-C. Monchaux, a cărei carte, *Ecritspour nuire,* serveşte drept bază strategică unui curent care susţine ideea reluării răspunderii faţă de

---

CCCLXIV O schimbare dc perspectivă este relevantă pentru transformarea criteriilor dc selecţie în funcţie dc evoluţia problemelor societăţii; altădată, unele cărţi pentru copii aduceau cu plăcere în scenă copii orfani, iar dispariţia unei persoane dragi era ceva curent atît în literatură, cît şi în realitate. Deoarece era mai frecventă, moartea n-avea caracterul obscen pe care îl arc astăzi în civilizaţia occidentală.

cultura şcolară, abandonată de prea mult timp în mîinile stîngii, are grijă să pornească o polemică citîndu-l pe Jules Ferry care, într-o scrisoare adresată institutorilor, în 1883, le reaminteşte datoria de a rămîne neutri. în legătură cu înţelegerea pericolului la care sînt expuşi copiii din şcolile publice, este interesant de notat faptul că autoarea cărţii *Ecrits pour nuire* spune că a intuit acest lucru încă în perioada dintre cele două războaie mondiale ; ea era pe atunci şcolăriţă şi învăţătorii laici îi puneau să citească *La Colonie,* de Charles Vildrac („o încercare de experienţă comunistă"). Se păstrează ideea unui complot roşu, urzit în şcoală şi în bibliotecile publice, complot ce ameninţă societatea şi civilizaţia occidentală şi creştină. Putem vedea în aceast curent de opinie izbucnirea unei mişcări ostile oricărei instituţii de stat, laice şi publice, ce i-ar lipsi pe părinţi de o parte din acţiunea lor educativă şi ar inculca copiilor valori şi modele inacceptabile.

Concluzie

Dacă ne luăm după cenzurile oficiale dictate de autorităţile ministeriale, instituţia şcolară apare ca un spaţiu de libertate perfectă : primele şi singurele interdicţii sînt pronunţate, între 1892 şi 1910, împotriva cîtorva manuale şcolare ; ele fac parte din ceremonia de botezare a şcolii republicane, publice şi laice.

Dar, ni se va spune, mai există şi alte cenzuri decît cele atestate prin hotărîri ministeriale. Am fi tentaţi să infirmăm o astfel de părere, stabilind o distincţie absolută între ceea ce ţine de domeniul negocierilor, de controversă şi ceea ce reprezintă cenzură veritabilă.

Să ne facem înţeleşi. în ce priveşte valorile educative de pus la mare cinste, pentru ca instituţia şcolară de stat să funcţioneze, trebuie să se stabilească un acord minimal între parteneri : părinţii, pe de o parte, şi ceea ce am putea numi „mediul didactic[14], pe de altă parte (dascălii şi autorităţile^ lor de tutelă). în Franţa, acest acord minimal nu s-a realizat fără convulsii. în privinţa alegerii lecturilor, şi de o parte şi de cealaltă a fost pus la punct un arsenal de practici ofensive şi defensive : încercări de confiscare, control disuasiv, critică selectivă, alegeri intenţionate, evicţiuni mascate... toate, pentru ca noi să preferăm denumirea de negocieri, controverse, mai degrabă decît pe cea de cenzură. Consensul se dovedeşte încă prea firav în 1939. Măsurile luate de guvernul de la Vichy rămîn ca o memorabilă ruptură. Dînd dreptate unui anumit curent de opinie, statul francez întrerupe toate negocierile, instituind o veritabilă cenzură.

Din 1945, acordul s-a reconstituit, s-a consolidat, dar toate problemele, toate contestaţiile, de oriunde ar proveni ele, sînt un fel de rupturi, de îndemnuri la a nu se uita faptul că un consens nu poate fi absolut, că şcoala publică rămîne un teren riscant, chiar dacă minele pe care le ascunde sînt foarte dispersate şi cu o slabă putere de deflagraţie. E întotdeauna loc pentru negocieri, argumentări, disertaţii pe tema „valorii[41] cărţilor date elevilor, pentru că, nu-i aşa,

în fiecare educator se ascunde un cenzor, fie că e părinte, învăţător sau bibliotecar. Sîntem nevoiţi să convenim aceasta. Mai întîi, pentru că cenzura - şi autocenzură - este constitutivă pentru persoana umană. O ştim de la Freud, pentru care

cercetarea scrisorilor cenzurate, în timpul războiului din 1914-1918, a fost cheia muncii lui în problema visului. Dar şi pentru că pedagogul este uşor de asimilat cu cenzorul, în sensul în care el face deosebirea pentru copil între ce e bun şi ce nu. Această poziţie de autoritate îl incită să considere că există o cenzură bună şi una rea. Bineînţeles, cea pe care o instituie el e justă, iar cea pe care o suferă este nedreaptă. Din punct de vedere strict logic, în această situaţie, pedagogului-cenzor îi este imposibil să denunţe cenzura ca fiind o practică revoltătoare. Poate ar fi mai coerent să o recunoască drept ceea ce e, un fapt dat, şi să admită că, în funcţie de circumstanţe şi de convingerile noastre, ea trebuie combătută... sau instituită.

Dicţionarul *Robert* nu se arată amabil nici cu cenzorul, nici cu pedagogul; desigur, „prin denigrare", acesta îi asociază şi pe unul şi pe celălat cu o mironosiţă. Este adevărat că doar puţini dintre educatori îndrăznec să se alinieze după poziţia lui Oscar Wilde, estet extremist, care declara : „O carte nu e nici morală, nici imorală. O carte e scrisă bine sau prost. Şi asta e tot". Ocupîndu-ne de formarea copiilor, intrăm mai curînd în acest „univers precaut de expertize savante şi limbute referitoare la limita interdicţiilor", reprezentat, după Pierre Legendre *(L'Amour du censeur),* de „însuşi universul burghezului".

Dar poate ar trebui reabilitată această activitate discreditată atît de repede. Cenzorul ştie să facă o lectură atentă şi minuţioasă, care îi permite să puncteze fie şi numai o frază neconformă cu aspiraţiile lui în materie de educaţie, un singur „cuvînt grosolan" nepotrivit. El e antrenat să scoată în evidenţă serii întregi de pasaje care, după caz, trădează caracterul sexist, subversiv, amoral... al unei cărţi. Cenzorul mai ştie să facă deosebirea între cartea pe care două sau trei modificări o fac acceptabilă şi cea care trebuie eliminată în totalitate ; pentru că există cenzura literei şi cenzura spiritului. în sfîrşit, cenzorul trebuie să fie iniţiat în arta controversei, deoarece opţiunile lui vor fi mereu contestate. Cenzorul desăvîrşit este deci un mare cititor şi un mare retor. El mai trebuie să ştie că nu e suficient să supravegheze cărţile, se cuvine de asemenea să controleze indicii de lectură ce au putut fi inserate în ele. Să ne facem expliciţi. în *Des livres pour tous* (1943), Gabriel Henriot atrage atenţia asupra unei practici detectate în închisori: cărţi, ireproşabile iniţial, sînt pervertite de deţinuţi care adaugă la ele nişte *marginalia.* în lipsa unui control, asemenea texte adăugite pot circula clandestin. în acelaşi timp, Gabriel Henriot evidenţiază un delict şi indică o tehnică pirat de comunicare ; mai trebuie spus atunci că misiunea cenzorului este imposibilă, precum cea a institutorului-bibliotecar?

Necazurile cenzurii şi prosperitatea viciului: meseria de cenzor n-ar trebui lăsată pe mîna amatorilor! Astfel, M.-C. Monchaux, în care unii îşi închipuie că pot avea încredere, deşi condamnă *La Colonie,* de

Charles Vildrac, consideră *Milot,* cartea aceluiaşi autor, drept o „capodoperă adorabilă". Ştim ce conţinea : o apologie a sindicalismului muncitoresc (vezi mai sus). Pe de altă parte, ilustraţiile anumitor cărţi pe care ea le recomandă (colecţia „Signe de piste") pot să-l facă să viseze pe un pedofil, declarat sau nu.

Nu trebuie să ne dăm bătuţi şi să tragem concluzia că cenzura este ineficace, nu trebuie să dăm dovadă de extremism declarînd-o inoperantă, pentru că poate da greş. Ea e utilă, aduce servicii, în primul rînd pentru că înviorează şi provoacă dorinţa de lectură. Astfel, unele manuale şcolare despre care se ştie că nu erau destinate să facă epocă în istoria gîndirii şi a literelor şi-au cîştigat un fel de măreţie, un acces nesperat la posteritate, dacă au fost înscrise pe o listă de cărţi interzise. Ne-ar plăcea să ştim ce conţine *L'A.B.C. du menage,* de dna X., publicat la A. Taflin-Letort la sfîrşitul secolului trecut; ce i-a atras interzicerea la 19 august 1899? Putem garanta că punerea la index a fost ocazia unică pentru *L 'Instruclion civique,* de Paul Bert, să fie citată alături de *Jacques le Fataliste,* de *Meditations,* de Descartes şi de *L'Evolution creatrice.*

Documentul 40. - *Bibliografia cărţilor pentru institutorul-bibliotecar*

Liste des livrea disponibles ■ l'Ecole normale de Chartrea entre 1919 et 1970.

FONTAINE (Andre), Commenr *constituer une petite bibliolheque scolaire,* ministere de ITnstruction, 1919.

***Enquete sur les livres scolaires d'aprts-guerre,* Donation Carnegie pour la paix internaţionale, 1923.**

LAHY-HOLLEBECQUE (Mărie), *Les Charmeurs d'enfants,* Baudiniere, 1928.

***La Coordinafion dans le domaine de la litterature enfaniine,* travaux dc la corninission d'experls, Bureau internaţional d'education, Geneve, 1933.**

***La Civilisation ecrite, Encyclopedie franţaise,* tome 18, chapitre « Les bibliotheques », sous la direction de Julien Cain, 1939.**

***Education et instruction, Encyclopedie franţaise,* tome 15, chapitre « PriviJ^ge et cullurc pour tous a, 1939.**

HENRIOT (Gabricl), *Des Livres pour tous,* Durassil, 1943.

HENRIOT (Emile), *L'Art de former une bibliothique,* Delagrave, 1946.

GRUNY (Madeleine) et LERICHE (Mathilde), *Beauxlivres, belles histoires,* Bourrelicr, 1946 (la premiere Idition date dc 1937).

HAZARD (Paul), *Les Livres, les enfants et les hommes,* Boivin, 1949.

CACERES (Georges), *Regards neufs sur la lecture, Le* Seuil, 1949.

JANS (A.), *Un art de lire,* Baude, 1950.

LERICHE (Mathilde) et PREVOT (G.), *BibliotMques scolaires, bibliothbques*

d'enfanis, **Bourrelier, 1950.**

BRAUNER (Alfred), ***Nos livres d'enfants ont menti,*** **S.A.B.R.I., 1951.**

VEROT (M.), ***Les Enfants et les livres,*** **S.A.B.R.I., 1954.**

Les journaux pour enfants, **ouvrage collectif, preface par Henri Wallon, P.U.F., 1954.**

Encyclopedie pratique de l'education en France, **chapitre « La lecture et les bibliotheques », I.P.N., 1960.**

EMPAIN (L.), JADIN (M.), ***Nos enfants lisent,*** **Soleil Levant, 1960 (premiere idition 1953).**

Les ouvrages sont classes chronologiquement, en fonction de leur date d'edition et la liste ne tient pas compte dea nombreux ouvrages acquis depuis 1972.

Cercetările asupra cenzurii în bibliotecile din Statele Unite 1959-1985

de Helene Bellour

în marea lor majoritate, lucrările publicate în străinătate despre cenzura în biblioteci sînt de origine americană. în Statele Unite, această problemă a devenit foarte curînd subiectul preocupării bibliotecarilor, de vreme ce primele studii datează de la sfîrşitul secolului al XlX-lea. Dar, în special după al doilea război mondial, chestiunea a suscitat dezbateri pătimaşe, concretizate printr-o proliferare a cărţilor, a articolelor, a colocviilor, a expoziţiilor etc. Vom găsi aici prezentarea unui anumit număr de studii şi articole apărute în Statele Unite de la sfîrşitul anilor cincizeci.

După cum subliniază M. Bouvy într-un text intitulat „Democraţie et choix des livres"[CCCLXV], aceste dezbateri dovedesc importanţa acordată bibliotecilor de către colectivitate. Crearea de biblioteci publice şi şcolare pe ansamblul teritoriului a început mult mai devreme în Statele Unite decît în Franţa, acestea fiind percepute de mult timp ca avînd un rol cultural esenţial. Pe de altă parte, tradiţia democraţiei locale face ca localnicii să se simtă mult mai „proprietari" pe instituţiile din oraşul sau din regiunea lor. Sentimentul că şcoala, biblioteca trebuie să fie în serviciul celor ce plătesc - contribuabilii - este foarte răspîndit.

Aceştia din urmă ştiu că au dreptul să intervină şi o fac foarte adesea, ceea ce, în cazul bibliotecilor, se traduce prin presiuni asupra modului de selecţie a cărţilor. în asemenea condiţii, problema cenzurii e pusă devreme. Aceeaşi tradiţie face ca, în cea mai mare parte a timpului, conflictele să fie aduse în faţa opiniei publice. Municipalitatea organizează reuniuni publice, la care au intervenţii presa, autorităţile, politicienii locali... Problemele legate de cenzură nu sînt deci ignorate.

De fapt, bibliotecile, locuri simbolice unde circulă ideile, sînt în

---

CCCLXV M. Bouvy, „Democraţie et choix des livres", *Mediatheques publiques,* t. 13, 1979, pp. 10-23.

centrul uneia din contradicţiile majore ale vieţii politice americane : înfruntarea dintre ataşamentul foarte puternic faţă de libertatea individuală şi tendinţa, la fel de puternică, de a normaliza şi de a controla comportamentele personale, tendinţă moştenită din tradiţia puritană.

Aşa se face că în Statele Unite există o puternică tradiţie a cenzurii. La sfîrşitul anilor cincizeci, era imposibil să-ţi procuri în mod legal un exemplar din *Tropique du Cancer,* de Henry Miller sau din *L 'Amant de Lady Chatterley,* de David Herbert Lawrence, de neconceput a fi citite într-un liceu, sau *Manifestul partidului comunist,* de Karl Marx şi Friedrich Engels.

De-a lungul istoriei, în special de la sfîrşitul secolului al XlX-lea, americanii au elaborat o bogată legislaţie cu scopul de a interzice circulaţia cărţilor „imorale". Această cenzură viza în special cărţile referitoare la sexualitate, dar, în general, tot ce se considera că ţine de domeniul moralităţii publice. Or, pentru o întreagă parte a opiniei publice, identificarea dintre religie, valorile morale şi America a făcut ca hotarele acestui domeniu să fie întotdeauna foarte vagi. Faptul că maccarthysmul şi mai recent propaganda lui Moral Majority au avut un astfel de ecou s-a întîmplat din cauză că, pentru mulţi americani, comunismul nu e o opinie politică, ci o deviaţie morală.

Pe de altă parte, dreptul de exprimare liberă este recunoscut dintotdeauna ca un principiu de bază al vieţii publice, garantat prin Constituţie.

Istoria bibliotecilor americane oferă numeroase exemple care ilustrează conflictul dintre cele două tradiţii. Unul din cele mai celebre este cazul lui *Huckleberry Finn,* de Mark Twain, a cărei excludere din mai multe biblioteci, pe motiv de „grosolănie", a provocat polemici violente[CCCLXVI]. Din aceşti ani (1880) datează prima anchetă repertoriată în bibliografii[CCCLXVII]. Aceasta era făcută pe un eşantion de 41 de biblioteci, cărora le-a fost supusă atenţiei o listă de cărţi ce puteau provoca controverse. O altă anchetă a fost făcută în 1922[CCCLXVIII]. Cele două studii arată că principiul cenzurii era admis pe scară largă.

Din dezbaterile epocii, putem vedea profilîndu-se opoziţia între două concepţii asupra rolului bibliotecilor. Conform celei dintîi, care a prevalat pînă la sfîrşitul secolului al XlX-lea, acestea erau înainte de orice instituţii educative, menite să-l pună pe cititor în contact cu cărţile „bune", ceea ce trimitea, în ultimă analiză, la judecăţile de valoare intelectuală şi morală, făcute de bibliotecar. Conform celei de-a doua, bibliotecile aveau de îndeplinit înainte de toate o funcţie de tip

---

CCCLXVI' K. Stavcly, L. Gcrson, „We didn’t wait for thc censor", *Library Journal,* 108, 1983, pp. 1654-1658.

CCCLXVII A.L.A. Coopcration Comittcc, „Circular to librarics", *Library Journal,* 6, 1881, p. 314.

CCCLXVIII L. N. Feipcl, „Qucstionable Books in Public Librarics", *Library Journal,* 47, 1922, pp. 857-861 şi 907-911.

informativ : rolul lor era de a răspunde mulţimii de necesităţi culturale ale colectivităţii, asigurîndu-i acesteia, pe cît posibil, un acces larg şi diversificat la ansamblul producţiei de cărţi. O astfel de abordare, chiar dacă nu excludea orice judecată de valoare - faimoasele „criterii de selecţie a cărţilor" - presupunea în orce caz un ideal de pluralism şi de obiectivitate. Ea permitea şi făcea necesară stabilirea unei distincţii între selecţie şi cenzură. Ea este cea care trebuie să se impună, cel puţin ca model teoretic, în prima jumătate a secolului XX.

„LIBRARY BILL OF RIGHTS[CCCLXIX]" ŞI ANII DE DUPĂ RĂZBOI

în 1939, un text publicat de American Library Association, (A.L.A.), fixa termenii care mai reprezintă şi azi punctul de referinţă al cercetărilor şi al discuţiilor. Textul condamna în mod explicit cenzura din raţiuni sociale, politice sau religioase. Acesta rămînea însă foarte general, evitînd cu grijă să menţioneze cauzele morale, de departe cel mai des invocate. Dar afirma cu claritate că bibliotecile trebuie să ofere tuturor „accesul liber la idei". Nu se limita la o simplă poziţie defensivă, ci îi chema pe bibliotecari să lupte energic în favoarea „libertăţii intelectuale" şi a „drepturilor cititorilor".

Principiile erau definite. în practică, războiul, climatul de isterie întreţinut de maccarthysm în anii cincizeci s-au concretizat printr-un control sporit în toate domeniile vieţii culturale. Bibliotecile au fost supuse la tot felul de presiuni pentru a face să dispară cărţile considerate „comuniste", precum publicaţiile Naţiunilor Unite sau ale UNESCO.

în *The Right to read*[CCCLXX] , autorul citează cazul bibliotecii din Boston, care a fost timp de o lună întreagă subiectul unei campanii conduse de unul din principalele cotidiene din oraş. Unele biblioteci au rezistat. A.L.A. a rămas fermă pe poziţii. în 1953, ea a semnat „Freedom to read statement", o declaraţie fără compromisuri în favoarea libertăţii de expresie, redactată de un comitet ce cuprindea bibliotecari, librari şi editori. Dar climatul era unul de pasivitate. Bibliotecarii, în ansamblu, erau puţin înclinaţi să-şi pună întrebări despre o cenzură pe care ei înşişi o practicau adesea, în mod mai mult sau mai puţin conştient. Era o mare diferenţă între intelectualii liberali (în sensul dat de americani termenului), absolvenţi de universitate, ce formau nucleul A.L.A., şi un număr important de bibliotecari care, adesea, nu aveau nici o pregătire specifică şi erau mult mai influenţaţi de conservatorismul din jurul lor.

CCCLXIX Cf. Documentul 41.

CCCLXX P. Blanshard, *The Right to read: the Battle against censorship,* Boston, 1956, p. 64.

S-au întreprins cîteva cercetări, în special în 1948, printre care şi un studiu al lui Eakin[CCCLXXI] referitor la un număr de 237 de biblioteci şcolare. Rezultatele arată că restricţiile impuse achiziţiei şi circulaţiei anumitor titluri erau considerabile şi se datorau unor presiuni venind din partea tuturor persoanelor care aveau legătură cu şcoala : bibliotecarul, dar şi profesorii, personalul administrativ şi părinţii (aceştia din urmă avînd totuşi rolul cel mai puţin important).

în acelaşi an, au fost făcute alte două anchete de dimensiuni mai modeste, referitoare la primirea de care s-au bucurat în bibliotecile municipale „Rapport Kinsey" privitor la comportamentele sexuale şi *Les Nus et les Morts,* de Mailer[CCCLXXII]. De exemplu, o bibliografie alcătuită de C. H. Busha, în 1972', menţionează două lucrări scrise în 1953 şi în 1954 : una despre cenzura în bibliotecile din Massachusetts[CCCLXXIII] [CCCLXXIV], cealaltă despre cărţile cenzurate sub maccarthysm în unele biblioteci care depindeau direct de guvern[CCCLXXV] [CCCLXXVI] [CCCLXXVII].

Dar în ansamblu, aceste lucrări au trecut relativ neobservate. în general, accentul era pus mai ales pe presiunile exercitate de autorităţi sau de opinia publică. Cît despre bibliotecari... Oare nu erau ei, prin definiţie, partizanii libertăţii cărţii? Nu ei aprobaseră Library Bill of Rights? Puţini dintre ei se arătau dispuşi să repună în cauză o imagine atît de liniştitoare.

ANII ŞAIZECI : DEZVOLTAREA CERCETĂRII

CCCLXXI M. L. Eakin, „Censorship in Public High School Librarics" (Master's thcsis, Columbia Univcrsity, 1948), R. P. Bristol, „It takes couragc to stock «Taboos»", *Library Journal, 14,* 1949, pp. 261-263.

CCCLXXIIR. D. Leigh, *The Public Library in the United States : The General Report of the Public Library Inquiry,* New York, 1950.

CCCLXXIII C. H. Busha, *Freedom versus Supression and Censorship,* Littleton, CO, Libraries Unlimited, 1972, pp. 152-196.

CCCLXXIV E. H. Bcnctt, „Investigation of Censorship in the Libraries of Massachusetts[1]* (M.S. thesis, Simmons College, 1953).

CCCLXXV P. E. Merey, „Analysis of the Books removed from the United States Information Service Libraries" (M.S.L.S. thesis, Drexel Institute of Tcchnology, 1950).

Busha mai citează în bibliografia sa două teze scrise spre sfîrşitul anilor cincizeci: C. H. Spcirs, „Effects of Political Censorship in the United States on Public Libraries and Librarians from 1945 to 1955" (M.S.L.S. thesis Western Rcscrvc University, 1957); M. R. Boyd, „Effects of Censorship Attcmpts by Private Prcssurc Groups on Public Libraries, 1945-57" (Master's thesis, Kent State University, 1958).

CCCLXXVI M. Fiske, *Book Selection and Censorship: A Study of School and Public Libraries in California,*
CCCLXXVIIBerkeley, 1959.

Instituirea unei veritabile dezbateri şi dezvoltarea intensivă a cercetării datează de la sfîrşitul anilor cincizeci. în 1959, o socioloagă, Marjorie Fiske, a publicat o carte intitulată *Book Selection and Censorship**. Scopul studiului era să descopere precis în ce măsură bibliotecile suportau cenzura impusă din exterior sau practicată chiar de bibliotecari.

Metodologia era riguroasă, cîmpul de cercetare, vast. Fiske şi echipa ei făcuseră interviuri amănunţite cu un număr de 204 bibliotecari, care lucrau în bibliotecile şcolare şi municipale. Obiectivul cel mai important era să arate că exista o distanţă considerabilă între principii şi practică. 50% din persoanele interogate se declarau împotriva cenzurii. Doar o mică minoritate îi era favorabilă, însă în fapt, două treimi din bibliotecari recunoşteau că au cenzurat cărţi „problematice[11], iar o cincime evita în mod sistematic să comande acest tip de cărţi. în 80% din biblioteci, cărţile considerate „ periculoase “ nu erau lăsate în acces liber publicului, ci împrumutate doar la cerere.

Documentul 41. - Library Bill of Rights

Asociaţia Americană a Bibliotecarilor afirmă că toate bibliotecile sînt nişte forumuri destinate circulaţiei de idei şi de informaţii şi că activitatea lor trebuie să se supună urmăroarclor principii fundamentale:

1. Cărţile, precum şi celelalte resurse de care dispun bibliotecile, trebuie să aibă ca obiect intcrcsarca, educarea şi informarea membrilor comunităţii pe care au menirea să îi servească. Nici o carte, sau alt tip de material, nu poate fi exclusă din cauza originii, a trecutului sau a opiniilor celor care au contribuit la crearea ci.
2. Bibliotecile au ca rol furnizarea de informaţii şi de cărţi rcprczentînd toate punctele de vedere asupra subiectelor de actualitate sau care prezintă un interes istoric. Nici o carte sau alt tip de material nu poate fi proscris sau eliminat din motive partizane sau doctrinare.
3. Bibliotecile trebuie să se opună în mod activ cenzurii în îndeplinirea misiunii lor informative şi educative.
4. Ele trebuie să coopereze cu toate grupurile şi cu toţi indivizii care luptă pentru respectarea dreptului la libertatea de exprimare şi la liberul acces la idei.
5. Dreptul de utilizare a bibliotecii nu poate fi refuzat nimănui din cauza originii, a vîrstci, a trecutului sau a opiniilor sale.
6. Bibliotecile care pun la dispoziţia comunităţii spaţii de expoziţie sau săli de întruniri trebuie să o facă în mod echitabil, indiferent de convingerile sau de apartenenţa indivizilor sau grupurilor solicitante.

Actele de cenzură menţionate de anchetă nu erau consecinţa directă a vreunei intervenţii din partea cititorilor sau a autorităţilor. Cercetarea dovedea că orientarea politică a municipalităţilor nu juca un rol major. Dimpotrivă, anticiparea posibilelor reacţii ale colectivităţii constituia un factor important. Bibliotecarii erau motivaţi de teama de a provoca conflicte cel puţin la fel de mult ca de propriile lor opţiuni.

Elementul cel mai important era tipul de bibliotecă. După cum putem prevedea, cenzura era mai prezentă în bibliotecile şcolare decît în bibliotecile municipale, în micile oraşe mai mult decît în cele mari.

Publicarea cărţii lui Fiske a fost pentru bibliotecari un fel de şoc electric. Ancheta fusese realizată în California, un stat ce nu trecea drept foarte liberal. S-au ridicat numeroase voci care să strige că rezultatele nu erau reprezentative pentru atitudinea bibliotecarilor în ansamblu. In ciuda unor asemenea rezistenţe, ancheta marca debutul unei conştientizări care nu va înceta să se extindă. Era epoca contestărilor. în sînul A.L.A., „Intellectual Freedom Comittee“ care, în anii cincizeci condusese lupta împotriva maccarthysmului, ia tot felul de iniţiative, organizînd colocvii, grupuri de reflecţie etc. Din 1952, A.L.A. publica *Newslet- ter ori Intellectual Freedom,* care înfăţişă principalele cazuri de cenzură din ţară. Această publicaţie a primit un nou impuls şi, în 1967, a fost instituit un „Office for Intellectual Freedom[11] cu scopul de a veghea la respectarea regulilor deontologice enunţate în „Library Bill of Rights[11]. S-au publicat cărţi şi articole. Problema cenzurii a devenit prioritară în preocupările bibliotecarilor.

Pe linia cercetărilor lui Fiske, începînd din această epocă au fost realizate o serie de studii bazate în special pe chestionare şi pe interviuri. Un articol publicat în 1982 în *Drexel Library Quarterly*' menţionează printre cele mai importante :

- în 1964, o anchetă a lui Farley despre bibliotecile şcolare pornind de la interviuri realizate în cincizeci de licee[CCCLXXVIII CCCLXXIX].

- *Freedom versus Supression and Censorship,* o carte publicată în 1972 de C. H. Busha[CCCLXXX CCCLXXXI]. Prima parte e consacrată unei reflecţii generale asupra supoziţiilor ideologice subiacente poziţiilor pro şi contra cenzurii, asupra metodelor întrebuinţate de diversele

---

CCCLXXVIII J. Scrcbnick, „Self-Ccnsorship by Librarians : An Analysis of Chccklist-bascd Rcscarch", *Drexel Library Quarterly,* 18, 1982, pp. 35-36.

CCCLXXIX J. J. Farley, „Book Censorship in thc Senior High Librarics of Nassau County, N. Y.“, (Unpublished dissertation, Ncw York Univcrsity, 1964).

CCCLXXX *' Op. cit.*

CCCLXXXI[J] M. J. Pope, *Sex and the Undecided Librarian : A Study of Librarian 's Opinions on Sexually Oriented Literature,* Ncw Jcrscy, 1974.

grupuri de presiune pentru „curăţirea[11] bibliotecilor, asupra activităţii A.L.A. etc. în partea a doua, autorul îşi prezintă propriile cercetări privitoare la atitudinile bibliotecarilor din Middle West, pe bază de chestionare adresate unui număr de nouă sute de biblioteci.

- în 1973, un studiu de Pope, care reuneşte rezultatele unui număr de 1200 de interviuri privitoare la reacţiile bibliotecarilor în faţa cărţilor „sexy[114].

- în 1974, un studiu realizat de England asupra unui număr de 69 de biblioteci din Canada[CCCLXXXII].

Desigur, această listă nu este exhaustivă. Bibliografia dată de Busha în anexa cărţii lui cuprinde multe alte titluri. în 1984, s-a făcut un studiu în regiunea Nassau pe un număr de 41 de biblioteci[CCCLXXXIII]. Exemplul următor dovedeşte cît de răspîndit este în ziua de azi principiul unor astfel de anchete. în 1977, într-un oraş din statul Oklahoma, a izbucnit o controversă în jurul prezenţei a două cărţi de educaţie sexuală în bibliotecă. Reacţia imediată a bibliotecarilor a fost să trimită un chestionar referitor la cenzură la 228 de biblioteci din regiune[CCCLXXXIV].

în paralel cu aceste studii, alţi cercetători au ales să măsoare importanţa cenzurii pornind de la fondurile de carte din biblioteci. S-au constituit liste de cărţi susceptibile de a pune probleme şi s-au realizat anchete pentru a verifica în ce măsură aceste titluri făceau obiectul unei excluderi, fie că, pur şi simplu, nu au fost achiziţionate, fie că accesul real la ele nu este uşor. Studii de acest tip au fost efectuate de Moon[CCCLXXXV], Broderick[CCCLXXXVI], Agler[CCCLXXXVII],

---

CCCLXXXII C.S. C. England, „Thc Climate of Censorship in Ontario : An Invcstigation into Attitudcs toward Intellectual Freedom and Pcrccptual Factors Affccting the Practice of Censorship in Public Librarics Scrving Medium-Sizcd Populations", (Unpublished dissertation. Univcrsity ofToronto).

CCCLXXXIII A. Gcddcs, „Access Issucs in an Information Agc“, *The Bookmark,* 42, 1984, pp. 180-183.

CCCLXXXIV D. H. Mcycrs, „ Thc Chroniclc of onc Library’s Fight for Intcllcctual Frcedom... Boys and Girls and Sex and Librarics", *Library Journal,* 102, 1977, pp. 457-463.

CCCLXXXVE. Moon, „«Problem» fiction", *Library Journal,* 87, 1962, pp. 484-496 ; reeditată în Moon, cd. : *Book Selection anii Censorship in the sixties,* Ncw York, 1969, pp. 41-58.

CCCLXXXVID. M. Broderick, „«Problem» non fiction", *Library Journal,* 87, 1962, pp. 3373-3378 ; reeditat în Moon, cd. *op. cit.,* pp. 59-74.

CCCLXXXVII[J] R. B. Agler, „«Problem» Books revisited ", *Library Journal,* 889, 1964, pp. 2091-2030 ; reeditat în Moon,cd., *op. cit.,* pp. 74-90.

Berry[CCCLXXXVIII], Tamblyn[CCCLXXXIX], Adam şi Sheperd[CCCXC], în anii şaizeci, şi de Leon[CCCXCI], Gies şi Polhamus[CCCXCII], Brothers, Kosmans, Mulley şi Nuli[CCCXCIII] [CCCXCIV], Torke", Glover[CCCXCV], Woodworth[CCCXCVI], Serebnick[CCCXCVII], Woods şi Holmes[CCCXCVIII], în anii şaptezeci şi optzeci. Farley şi England au folosit amîndoi astfel de liste pentru a-şi completa anchetele.

Datele culese prin aceste „check-list studies" nu sînt întotdeauna uşor de interpretat. O bibliotecă poate să nu deţină o carte din motive care nu au nici o legătură cu cenzura : pentru că posedă deja o lucrare similară sau pentru că alte titluri au fost considerate mai interesante prin raportare la echilibrul general al colecţiilor etc. Privite global, rezultatele sînt semnificative orice s-ar spune, mai ales cînd e vorba de cărţi pentru marele public, care au suscitat polemici importante. De altfel, listele sînt întocmite adesea pornind de la titluri implicate deja în afaceri de cenzură, iar bibliotecarii sînt invitaţi să explice motivele deciziei lor.

Independent de aceste studii detaliate, s-au publicat şi cărţi ce propuneau o reflecţie de ansamblu asupra bibliotecilor şi a cenzurii, printre care şi *Book Selection and Censorship in the Sixties,* de Eric Moon, apărută în 1969', şi *Defending Intellectual Freedom : The*

CCCLXXXVIII' J. N. Berry 111, „Dcmand for Disscnt?", *Libraiy Journal,* 89, 1964, pp. 3912-3917 ; reeditat în Moon, cd., *op. cit.,* pp. 130-137.

CCCLXXXIX E. W. Tamblyn, „Thcy Play it Safe", *Library Journal,* 90, 1965, pp. 2495-2498.

CCCXC C. J. Adams şi C. Shcrpcd, „Censorship or Selection? in Hoosicr Libraries", *Focus on Indiana Librăriei,* 22, 1968, pp. 58-66.

CCCXCI" S. J. Leon, „Book Selection in Philadelphia", *Library Journal,* 98, 1973, pp. 1081-1089.

CCCXCII D. Gies şi D. Polhamus, „Sex and thc Workingclass Child", *Bay State Librarian,* 63, 1974, pp. 8-10.

CCCXCIII S. Brothers, T. Kosman, M. Mulley şi W. Nuli, „If you'vc scen one, have you secn them all?", *Bay State Librarian,* 63, 1974, pp. 12-14, 16.

CCCXCIV K. Torke, „Sex Education Books, Censorship, and Colorado High School Librarics : A Survcy", (unpublishcd Dissertation, Univcrsity of Northcm Colorado, 1975).

CCCXCV V. L. Glover, „Censorship in Indiana Public Sccondary Schools Media Centers, 1970-1975", (unpublishcd Dissertation, Purduc Univcrsity, 1975).

CCCXCVI[IJ] M. L. Woodworth, *Intellectual Freedom, the Young Adult, andSchools : A Wisconsin Study* (Madison : Communication Program, Univcrsity of Wisconsin-Extcnsion, 1976).

CCCXCVII[N] J. Serebnick, „The Rclationship betwccn Book Rcvicws and the Inclusion of Potentially Controversial Books in Public Librarics", (unpublishcd Dissertation, Rutgcrs Univcrsity, 1978). Dc acelaşi autor : „Book Rcvicws and thc Selection of Potentially Controversial Books in Public Librarics", *Library Quarterly,* 51, 1981, pp. 390-409.

CCCXCVIII L. B. Woods şi P. C. Holmes, „Thc Flack if wc Had thc Joy of Sex here", *Library Journal,* 107, 1982, pp. 1711-15.

Library and the Censor, de Eli M. Oboler[CCCXCIX CD], în 1980.

Cartea lui Moon este foarte interesantă. Ea reuneşte articole apărute în *Library Journal* între 1960 şi 1970. Autori diferiţi abordează un întreg ansamblu de chestiuni referitoare la selectarea cărţilor (dar şi, lucru rar, a discurilor şi a producţiilor audiovizuale). Sînt prezentate anchete diverse, printre care mai multe „check-list studies“ menţionate mai sus. Partea a doua a cărţii este în întregime consacrată cenzurii şi cuprinde în special relatarea mai multor „afaceri" legate de aceasta.

Library Journal a jucat un rol foarte activ în formarea conştiinţei bibliotecarilor. Dar, în general, foarte multe articole au fost publicate în majoritatea ziarelor de specialitate, în special în *The Bookmarkt, The Library Quarterly, The Drexel Library Quarterly* etc.

Aceste scrieri sînt în cvasitotalitate ostile cenzurii, pînă acolo încît, citindu-le, simţim un curios sentiment de disociere : bibliotecarii par unanimi în a denunţa o activitate pe care, conform aceloraşi texte, ei o practică totuşi în mod constant. Dar, pe de o parte, cenzura în biblioteci este adesea mai mult consecinţa unei adeziuni pasive la normele dominante, decît o poziţie afirmată în mod activ. Cei ce o exercită sînt în general puţin dispuşi să o înţeleagă şi să o remarce ca atare şi încă mai puţin sînt dispuşi să facă din ea un obiect de cercetare. Pe de altă parte, în special în perioada anilor şaizeci, tipul de discurs antiautoritar a dominat scena intelectuală. Poziţiile luate de A.L.A., textele cercetătorilor reflectă această mişcare : ceea ce nu înseamnă că ele reprezintă neapărat şi sentimentele „majorităţii tăcute a bibliotecarilor". în acelaşi timp însă, ele au contribuit la crearea unei anumite imagini. După ani de luptă pentru ca „Library Bill of Rights" să fie recunoscută, e dificil în ziua de azi pentru un bibliotecar să afirme principii explicit represive în presa de specialitate. Textele în favoarea cenzurii în biblioteci există, dar trebuie căutate în altă parte.

CENZURA : ÎNCERCARE DE DEFINIRE

întrebarea, prealabilă oricărei cercetări, este desigur de a şti ce se înţelege prin acest cuvînt. Unde se opreşte selecţia, unde începe cenzura? Ce înseamnă o colecţie „echilibrată[11]? Absenţa interesului manifestată de cititori faţă de un tip sau altul de carte, argument invocat adesea pentru a justifica lipsa acesteia, este oare un motiv

---

CCCXCIX E. Moon, *Book Selection and Censorship in the sixties,* Ncw York, 1969.

CD E. M. Oboler, *Defending Intellectual Freedom : The Library and the Censor,* Wcstport, CT, 1980.

suficient? Invers, trebuie să considerăm în mod automat cenzor un bibliotecar ce nu achiziţionează o carte pentru care există o anumită cerere?

Asemenea întrebări sînt subiectul unor numeroase articole. Cartea deja citată a lui Moon, *Book Selection and Censorship in the sixties,* dă o imagine fidelă a mulţimii de puncte de vedere şi de preocupări.

în general, autorii sînt de acord în a considera că adoptarea „criteriilor de calitate" reprezintă o parte importantă a procesului de selecţie a cărţilor şi nu constituie în ea însăşi o formă de cenzură. Totuşi, noţiunea este eminamente supusă unei interpretări. Discuţiile pe această temă scot în evidenţă diferenţe de abordare importante.

Două probleme sînt adesea evocate : cea legată de best-sellers, a căror calitate literară e mediocră, dar care suscită o mare cerere, şi cea a cărţilor cu pretenţii ştiinţifice, ce transmit informaţii considerate false de majoritatea specialiştilor. Mai mulţi bibliotecari citează cazul cărţilor care tratează despre dietetică, dar sînt respinse de medicina oficială. Un alt exemplu deseori menţionat, foarte interesant prin reacţiile contradictorii ce le provoacă, este o carte scrisă chiar la începutul anilor şaizeci, *Race and Reason,* de C. Putman, care pretindea că dovedeşte „ştiinţific" inferioritatea congenitală a negrilor[CDI].

în ansamblu, există două poziţii care tind să se opună. Sînt cei care consideră că bibliotecile nu ar trebui să cuprindă decît cărţile de un minim nivel literar sau informativ şi cei care consideră că din moment ce o carte suscită interesul cititorilor, ea trebuie achiziţionată pentru a le permite să-şi facă o opinie.

Cel mai adesea, totuşi, cenzura se exercită din evidente motive politice sau ideologice, în sensul larg al termenilor. Cea mai mare parte a autorilor au căzut de acord asupra acestei definiţii. Desigur, în afară de cazul cînd titlul vizat este pur şi simplu exclus din colecţie, accesul real la o carte poate fi supus unor diferite tipuri de restricţii. Zona acoperită de noţiunea de cenzură a evoluat cîte puţin, pe măsură ce poziţiile luate de A.L.A. au devenit mai radicale. Astfel, în timp, au fost adăugate mai multe amendamente la „Library Bill of Rights"[CDII].

Astăzi, sînt considerate ca fiind acte de cenzură :

- Faptul de a restrînge circulaţia unei cărţi „problematice[11] prin retragerea ei din zona bibliotecii accesibilă publicului, obligîndu-l

---

CDI Vezi în special E. Moon, ed. , *op. cit.,* pp. 13, 20, 31.

CDII Despre „Library Bill of Rights", vezi dosarul editat de „American Library Association", „Office for Intcllcctual Freedom", *Intelledual Freedom Manual,* Chicago, A L.A., 1975.

astfel pe cititor să facă o cerere specială.

- Faptul de a pune o marcă dinstinctivă pe unele cărţi, pentru a-i preveni pe cititori de caracterul lor „subversiv[11].

- După cum arată toate studiile, aceste practici sînt extrem de răspîndite ; pentru a nu cita decît un singur exemplu, doar 49% dintre bibliotecarii interogaţi de Busha s-au declarat împotriva lor[CDIII].

In schimb, ele sînt adesea denunţate în textele la care ne-am referit aici. Argumentul principal (folosit şi pentru a critica respingerea anumitor cărţi sub pretext „că nu se mai cer“) este că mulţi cititori nu cunosc dinainte cărţile susceptibile de a-i interesa. Ei le descoperă pe rafturi. Rolul bibliotecilor nu este numai de a răspunde cererilor, ci şi de a le stimula, de a lărgi cîmpul de informaţie al cititorilor. în plus, mai mulţi autori subliniză că faptul de a avea de formulat o cerere specială joacă un rol de intimidare, mai ales cînd e vorba de un titlu ce poate provoca un sentiment de dezaprobare. Un asemenea lucru este şi mai evident atunci cînd o carte e în mod explicit desemnată ca atare.

Un articol de J. Cushman[CDIV], apărut în 1965, nuanţează totuşi aceste afirmaţii. Autorul consideă că, în unele situaţii, astfel de metode permit achiziţionarea de cărţi care altfel n-ar putea pur şi simplu să fie cumpărate din cauza presiunilor din exterior. Oare bibliotecile care se laudă că nu au practicat nici o restricţie de acest tip nu au eliminat uneori cît se poate de simplu orice carte al cărei conţinut ar fi putut pune probleme?

Impunerea unei limite de vîrstă sub care tinerii nu vor putea avea acces la anumite titluri e considerată şi azi un act de cenzură. Acest amendament a fost inclus în „Library Bill of Rights[11] la începutul anilor optzeci[CDV]. Incontestabil, este punctul asupra căruia poziţia luată de A.L.A. s-a radicalizat cel mai mult. în anii şaizeci, mai mulţi autori par să considere această practică mergînd încă de la sine. Voi avea ocazia să revin mai tîrziu asupra dezbaterilor şi asupra cercetărilor privitoare la restricţiile impuse adolescenţilor. Pentru moment, să remarcăm faptul că, în anchetele şi în studiile cantitative (inclusiv cele datînd din perioada imediat următoare războiului), astfel de restricţii sînt menţionate în mod regulat ca forme de cenzură.

ANCHETELE : CENZURA ÎN INTERIORUL BIBLIOTECILOR

CDIII Busha, *op. cit.,* pp ; 117, 204.

CDIV *J.* Cushman, „The Hiddcn Pcrsuadcrs in Book Selection", in Moon cd., *op. cit.,* pp. 377-394. (Retipărire după un articol apărut în *Library Journal* din 1 iunie 1965.)

CDV[5] Cf. Documentul 41.

Anchetele confirmă ceea ce a relevat studiul lui Fiske. în marea lor majoritate, bibliotecile se opun teoretic cenzurii; practic, un număr semnificativ dintre ele o exercită într-o măsură considerabilă. Pentru a cita cîteva exemple, două treimi dintre bibliotecarii interogaţi de Farley[CDVI] deţineau cărţi cu circulaţie restrînsă. Ancheta avea în vedere bibliotecile şcolare şi avea loc în 1964. Dar rezultatele obţinute de Busha în 1972 nu sînt fundamental diferite. Acesta din urmă a elaborat un chestionar compus din două părţi. Prima cuprindea o serie de declaraţii scoase aproape textual din „Library Bill of Rights“ ; cea de-a doua cuprindea opinii despre situaţii tip, susceptibile de a provoca măsuri de cenzură, de exemplu, următoarea apreciere : „într-o bibliotecă publică, *Les Cent Vingt Journees de Sodome* n-ar trebui să stea pe rafturile la care cititorii au acces liber[CDVII]". în ambele cazuri, bibliotecarii trebuiau să răspundă prin da sau nu. Rezultatele au arătat că aproape în totalitate ei reacţionau pozitiv la declaraţiile generale în favoarea libertăţii de exprimare şi a „drepturilor cititorilor". în schimb, confruntaţi cu exemple concrete, 14% dintre ei aprobau diverse forme de cenzură, doar 22% i se opuneau total, cei 64% care au rămas avînd păreri vagi şi contradictorii[CDVIII]. Studiul lui Busha avea în vedere opiniile şi atitudinile ; contrar celui al lui Fiske, acest studiu nu spunea nimic despre practici. Dar, ţinînd cont de conotaţia negativă a imaginii bibliotecarului-cenzor în cadrul profesiei de bibliotecar, nu avem nici un motiv să presupunem că respectivele practici ar fi fost mai liberale.

Unele „check-list studies", în special cele realizate de Moon[CDIX] şi de Broderick[CDX] în 1962, oferă un tablou puţin diferit. Din cele 25 de titluri de pe lista stabilită de Moon, cărţi atît de perverse pentru acea epocă, precum *Lolita,* de Vladimir Nabokov, *L'Amant de Lady Chatterley,* de David Herbert Lawrence, *Rabbits Run,* de Updike, sau *Black Boy,* de Durrel, se găseau în mai mult de 60% din bibliotecile studiate. Procentajul cobora însă la 50% în cazul cărţii *Tropique du Cancer*; doar că, jumătate din bibliotecile ce deţineau aceste cărţi nu le împrumutau decît la cerere. Chiar şi atunci cînd nu impuneau nici o restricţie, acestea aveau adesea puţine exemplare şi titlurile nu erau deci uşor disponibile. Studiul lui Agler[CDXI], întreprins în 1964, pornind de la aceeaşi listă, dar pe un eşantion de biblioteci mici, situate la periferia oraşului Philadelphia, trebuia să ajungă la rezultate care indică un grad de cenzură mult mai ridicat.

CDVI J. J. Farley, *op. cit.*
CDVII Busha, *op. cit.,* pp. 205.
CDVIII' Busha, *ibid.,* p. 147.
CDIXJ E. Moon, „«Problem» Fiction", *op. cit.*
CDX■ D. M. Broderick, *op. cit.*
CDXI R. B. Agler, *op. cit.*

Mai recent, ancheta realizată în 1981 de directorul de la „Nassau Library System[111] a dovedit că în bibliotecile din regiune, tinerii nu aveau acces la totalitatea cărţilor în două treimi din cazuri.

De la un studiu la altul, cifrele pot să varieze. Dar global, cercetările arată că practica cenzurii, departe de a constitui un fenomen marginal, este prezentă într-un mare număr de biblioteci.

De asemenea, ele au dat naştere unui anumit număr de corelări. „Cantitatea de cenzură[11] tinde să varieze în funcţie de următorii factori :

• *Mărimea oraşului.* După cum ne puteam aştepta, actele de cenzură sînt mult mai puţin frecvente în bibliotecile din marile oraşe decît în cele situate în aglomeraţiile mai reduse. Această observaţie reiese din toate anchetele.

• *Tipul de instituţie.* De asemenea previzibil, există mai multă cenzură în bibliotecile şcolare decît în bibliotecile municipale şi mai multă în acestea din urmă decît în bibliotecile universitare.

• *Nivelul de educaţie al bibliotecarilor.* Fiske constatase deja că, cu cît era mai mare nivelul de educaţie al bibliotecarilor, cu atît era mai mică tendinţa ca ei să aprobe şi să exercite cenzura. Aceste rezultate au fost confirmate de Pope[2] şi Busha. Cei doi au demonstrat, de altfel, că cea mai mare proporţie de „cenzori[11] se recruta dintre directorii de biblioteci şi, în general, dintre membrii personalului ce ocupau funcţii administrative importante. Dimpotrivă, responsabilii serviciilor aflate în contact cu publicul sînt cei care manifestă cel mai mare liberalism.

• *Vîrsta şi sexul.* Şi aici rezultatele cele mai semnificative au fost furnizate de cercetările lui Pope şi Busha. Se pare că, cu cît bibliotecarii sînt mai în vîrstă, cu atît ei manifestă atitudini favorabile cenzurii şi că femeile tind să fie puţin mai represive decît bărbaţii. Dar aceste date nu sînt coroborate de toate studiile. în special England[3], în cercetările lui asupra subiectului, a găsit că aceste corelări erau practic inexistente. CDXII CDXIII CDXIV

PRESIUNILE COLECTIVITĂŢII

CDXII A. Geddcs, *op. cit.*
CDXIII- M. J. Pope, *op. cit.*
CDXIV[J] C. S. C. England, *op. cit.*

în afară de faptul, evident, că aprecierile bibliotecarilor sînt influenţate de opinia publică, teama de reacţiile externe generează în mare măsură autocenzura :

„Este, poate, laşitate. Pun o panglică roşie pe cărţile ce conţin pasaje susceptibile de a isca probleme. Se pare că nu ar trebui. Dar nu sînt destul de curajos pentru aceasta. Nu vreau să am mame care vin să se plîngă pentru că copiii lor au citit lucruri inacceptabile. Unele din aceste cărţi sînt excelente...

Această declaraţie a unui bibliotecar dintr-un orăşel din statul Indiana nu este o mărturie izolată. Am putea cita numeroase exemple care atestă atitudini similare.

Presiunea exercitată de colectivitate e cu atît mai puternică, cu cît situaţia bibliotecarilor este mai fragilă[CDXV] [CDXVI]. în numeroase cazuri, aceştia depind în totalitate de consiliul municipal, care îi poate concedia de pe o zi pe alta. Biblioteca este în general plasată sub autoritatea unui „Board of Trustees", un soi de consiliu de administraţie compus din personalităţi eminente din oraş. De obicei, acesta nu intervine direct în selectarea cărţilor. El exercită, înainte de toate, o anumită formă de control, ce reduce uneori în mod considerabil marja de manevră a bibliotecarului. în caz de conflict, el are un rol crucial.

Plîngerile provin în general din sectoarele conservatoare ale opiniei publice şi reflectă retorica tradiţională aflată în uz în aceste tipuri de medii : apărarea Americii, a valorilor morale şi religioase etc. Mai multe studii conţin date asupra numărului şi impactului acestor intervenţii într-o perioadă dată sau într-o regiune determinată[CDXVII]. Pentru a nu cita decît un singur exemplu, *Library Journal* a publicat în 1978 un articol intitulat „For Sex, See Librarian", care furnizează mai multe tablouri cronologice ale incidentelor legate de cenzură, survenite în diferite state[CDXVIII]. *Newsletter on Intellectual Freedom* publicată de A.L.A.[CDXIX] este o altă sursă preţioasă de informaţie. Şi alte numeroase texte relatează în detaliu luptele duse de bibliotecari cu privire la o carte sau alta[CDXX]. Un exemplu ne permite să ne facem o

---

CDXV Busha, *op. cit.,* pp. 53-54.

CDXVI Asupra acestui subiect, vezi în special J. Cushman, *op. cit.,* pp 379-382.

CDXVII Cf. Glover, *op. cit.* ; Good, „Thc Politics of Pomography", *Evergreen Review,* 15, 1971, pp. 21-23, 54-63 ; - *Kanawa County Inquiry Report,* Naţional Education Association of thc Unitcd States, 1975.

CDXVIII L. B. Woods, „For Sex, Sec Librarian", *Library Journal,* 103, 1978, pp. 1561-1566.

CDXIX Cf. *supra.*

CDXX în special: S. C. Shcrman, „Dcfending thc Freedom to Read“, in Moon cd., *op. cit.,* pp. 332-339. (Retipărire a unui articol publicat în *Library Journal* din 1

idee asupra frecvenţei acestor incidente. într-un articol apărut în *Library Journal* în 1977, autorul precizează că, în urma alegerii lui Reagan, cererile de retragere a cărţilor au trecut în unele biblioteci de la trei-cinci pe săptămînă, la trei-cinci pe zi[CDXXI]. Creşterea este spectaculoasă. Trei-cinci reclamaţii pe zi reprezintă deja o cifră considerabilă.

Uneori cei ce vin să se plîngă la bibliotecari sînt indivizi izolaţi. Dar există şi grupuri extrem de organizate, al căror obiectiv principal este eliminarea „cărţilor proaste". In anii şaizeci, „John Birch Society", împreună cu un grup de obedienţă catolică, „Citizens for Decent Literature", a fost foarte activ, facînd să circule liste de cărţi „comuniste", organizînd boicoturi împotriva bibliotecilor etc.

în ziua de astăzi, aceste organizaţii nu au dispărut; ele acţionează sub drapelul lui „Moral Majority".

Reacţiile opiniei publice şi ale autorităţilor joacă un rol major în reuşita sau în eşecul unor astfel-de campanii. Numeroase texte citează tentative de cenzură exercitate direct de către primar, de membrii din „Board of Trustees"[CDXXII] sau de autorităţile judiciare. Un articol scris în 1962 relatează ameninţările formulate de procurorul general din Rhode Island împotriva bibliotecii de la Brown Uni- versity, învinuită că a pus în circulaţie exemplare din *Tropique du Cancer,* care deja nu mai era interzisă la nivel naţional[CDXXIII].

Evident, politica şi sexualitatea sînt temele de intervenţie cele mai frecvente, însă tot felul de motive pot fi, de asemenea, invocate. Astfel, Busha citează exemplul unei cărţi supuse la atacuri repetate, pentru că zugrăvea personajul unui „poliţai" extrem de antipatic[CDXXIV] ; într-un alt caz, cărţile incriminate erau acuzate că îi prezintă pe italieni într-o lumină defavorabilă[CDXXV]. Tot astfel, în anii şaizeci, organizaţii militante ale negrilor au intervenit împotriva cărţilor învinuite de a vehicula stereotipii rasiste. *Huckleberry Finn* s-a trezit astfel cenzurată pentru a doua oară[CDXXVI].

---

februarie 1962.) B. Collins, „Ordcal at Long Bcach“, in Moon cd. , *op. cit.,* pp. 340-347. (Retipărire a unui articol publicat în *Library Journal* din 1 iunie 1965.) K. Nyren, „A Dimc-Store Paul Revere", in Moon cd., *op. cit.,* pp. 335-347. (Retipărire a unui articol publicat în *Library Journal* din 1 octombrie 1967.) W. Bcncmann, „Tears and Ivory Towers : California Libraries during thc MacCarthy Era", *American Library,* 8, 1977, pp. 305-309 ; Meyers, vezi nota 4, p. 386.

CDXXI K. Stavely, L. Gerson, *op. cit.,* p. 1655.
CDXXII Vezi dc exemplu Busha, *op. cit.,* pp. 50-53, 59.
CDXXIII[2] S. C. Sherman, *op. cit.*
CDXXIV Busha, *op. cit.,* pp. 52-53.
CDXXV Busha, *ibid.,* p. 52.
CDXXVI Moon, ed., *op. cit.* pp. 272, 364.

De altfel, în ultimii douăzeci de ani, un fenomen nou îl reprezintă apariţia cenzurii „de stînga", în numele luptei împotriva rasismului, a sexismului etc.

Dar în afara cazului anumitor grupuri feministe, care s-au raliat la Moral Majority pentru a lupta împotriva pornografiei, asemenea tendinţe au rămas difuze. în nici un moment, ele nu au dat naştere unor organizaţii structurate, asemănătoare celor existente în mediile ultraconservatoare.

în faţa atacurilor îndreptate împotriva lor, bibliotecarii nu sînt dezarmaţi. Ei pot conta pe susţinerea A.L. A. şi adesea pe cea a unei părţi însemnate a populaţiei. Un mare număr de articole descriu strategiile de urmat pentru păstrarea independenţei bibliotecii: stabilirea unor legături regulate cu presa, sensibilizarea comunităţii faţă de consecinţele negative ale cenzurii, definirea principiilor de selectare a cărţilor într-un text oficial asumat de către „Board of Trustees" etc. Totuşi, există o tentaţie mare de a evita înfruntările şi de a menţine colecţii pe cît posibil inofensive. Toate anchetele dovedesc acest lucru : autocenzură exercitată de bibliotecari, din frică sau din convingere, rămîne principala formă de cenzură.

SEXUL : CUM SĂ NE SCĂPĂM DE EL?

Fie că cenzorii sînt în interiorul sau în exteriorul bibliotecii, prima lor preocupare este sexualitatea. Acest lucru reiese clar din toate studiile efectuate asupra subiectului în discuţie, în special din „check-list studies“. Nu pentru că cenzura din motive politice sau religioase ar fi neglijabilă. La începutul anilor şaizeci, *La Derniere tentation du Christ,* de Nikos Kazantzakis, a fost cît pe ce să fie retrasă (iar în unele cazuri a trebuit retrasă) din mai multe biblioteci pentru că cititorii au protestat împotriva acestei profanări a chipului lui Hristos[CDXXVII]. Nu socotim numărul cărţilor excluse pe motiv de „comunism" sau de antiameri- canism. în Sud, dar nu numai acolo, autorii negri, sau cel puţin favorabili integrării rasiale, au fost adesea boicotaţi[CDXXVIII]. Devenind în ziua de azi mai subtilă, cu siguranţă această formă de cenzură n-a dispărut.

Dar, chiar şi în perioadele de mari tensiuni politice, precum epoca McCarthy sau anii războiului din Vietnam şi ai revoltelor din ghetouri,

CDXXVII ‘ *Ibid.,* pp. 292, 340-346.

CDXXVIII Un alt aspect este efortul unor lideri negri de a cenzura cărţile considerate rasiste, *ibid.,* p. 272. ’ Busha, *op. cit.,* pp. 53 şi 58. Moon, *op. cit.,* p. 307.

tema care revine cel mai frecvent, încît îmbracă forma unei adevărate obsesii, este cea a cenzurii cărţilor „obscene". între 1960 şi începutul anilor şaptezeci, acest termen putea desemna, în funcţie de gradul de liberalism al interlocutorilor, atît operele lui Miller sau Selby, cît şi cele ale lui Faulkner, Baldwin sau O'Hara, cărţile de biologie şi de educaţie sexuală şi chiar *Dictionnaire de 1'American Slang*.*

Am menţionat la începutul acestui text interzicerea cărţilor *Tropique du Cancer* şi *l'Amant de Lady Chatterley,* pînă la sfîrşitul anilor cincizeci. în timp ce pe plan politic, tentativele de a elabora o legislaţie care să limiteze libertatea de exprimare s-au lovit întotdeauna de vii rezistenţe, neajunsurile acestei libertăţi în domeniul sexual au făcut multă vreme obiectul unui vast consens. Pe plan legislativ, aceasta s-a tradus printr-o întreagă serie de legi şi interdicţii reactualizate în mod constant. în 1957, o hotărîre a Curţii Supreme, care trebuia să facă jurisprudenţă timp de mulţi ani, rezuma situaţia cu o frumoasă concizie : „Obscenitatea, declara aceasta, nu e un subiect protejat de primul amendament"[CDXXIX], încă în 1964, un editor de reviste pornografice *soft* a putut fi astfel condamnat la mai mulţi ani de închisoare pentru reclame prea îndrăzneţe[CDXXX].

în anii cincizeci-şaizeci, sexualitatea a devenit în biblioteci un subiect cu atît mai arzător, cu cît consensul represiv a explodat sub efectul unui curent de liberalizare fără precedent. Nimic nu manifestă mai bine „dorinţa de cenzură" a unei întregi părţi a opiniei publice decît rezistenţa opusă acestei mişcări care, în decurs de două decenii, a condus la o descriminalizare cvasitotală a pornografiei. Intervenţiile împotriva librarilor, a editurilor şi a bibliotecarilor se multiplică şi mai multe state au luat tot felul de măsuri represive la nivel local.

în 1970, conform unui sondaj efectuat pe un eşantion reprezentativ pentru întreaga populaţie, 76% din persoanele chestionate se declarau împotriva prezenţei cărţilor „inacceptabile" în biblioteci[CDXXXI]. în cincisprezece ani, climatul s-a schimbat mult: limitele acceptabilului s-au extins foarte tare. Anchete şi mărturii recente arată totuşi că banalizarea sexului e departe de a fi atît de

---

CDXXIX Textul primului amendament: „Congresul nu va putea face nici o lege privitoare la stabilirea unei religii sau care să interzică exercitarea ci liberă, care să rcstrîngă libertatea cuvîntului sau a presei sau care să aducă atingere dreptului cetăţenilor dc a sc reuni în mod paşnic şi dc a adresa petiţii guvernului pentru soluţionarea plîngcrilor lor". Despre evoluţia legislaţiei şi deciziile Curţii Supreme în acea vreme, vezi D. B. Sharp, *Commentaries on Obscenity,* Mctuchcn, N. J., 1970.

CDXXX Busha, *op. cit.,* pp. 40-49.

CDXXXI H. D. Whitc, „Library Censorship and thc Permissivc Minority", *Library Quarterly,* 51, 1981, pp. 192-207.

generalizată pe cît am putea crede[CDXXXII].

PROTEJAREA TINERETULUI

Acesta este, desigur, argumentul cel mai des utilizat pentru justificarea necesităţii cenzurii. Influenţabili, lipsiţi de spirit critic, tinerii trebuie protejaţi pe plan politic împotriva „punctelor de vedere extreme", „nebazate pe fapte", iar pe plan moral, împotriva exemplelor dăunătoare susceptibile de a-i conduce pe calea perversiunii şi a delincvenţei.

în cazul tinerilor, noţiunea de bibliotecă acoperă două tipuri de realităţi. Prima este cea a bibliotecilor şcolare. Acestora li s-au consacrat numeroase studii[CDXXXIII]. Sub focurile încrucişate ale instituţiei şcolare şi ale familiilor, desigur cenzura devine foarte apăsătoare. Ea se manifestă la nivelul colecţiilor şi prin diverse tipuri de restricţii (de exemplu, anumite titluri nu pot fi consultate decît dacă au fost recomandate de un profesor în cadrul muncii la clasă). Al doilea caz este cel al bibliotecilor municipale, unde necesitatea de a-i proteja pe adolescenţi constituie unul din principalele motive invocate pentru a exclude cărţile „periculoase[11] din sălile accesibile tuturor. La începutul anilor şaizeci, această soluţie era adoptată de majoritatea bibliotecarilor, în proporţie de 80% după Fiske. Practic, asta însemna că bibliotecarul fixa o limită de vîrstă, în general 18 ani, sub care tinerii vedeau atribuindu-li-se o legitimaţie specială, prin care li se interzicea accesul liber la totalitatea cărţilor.

Un asemenea statut era admis chiar şi de către bibliotecari în general ostili ideii de cenzură. în articolul intitulat „Defending the Freedom to Read“, în care îşi povesteşte conflictele cu procurorul general din Rhode Island, autorul le reproşează cenzorilor pretenţia de a-i obliga pe adulţi să nu citească decît cărţile acceptabile şi pentru tineri. El nu se ridică nici un moment împotriva ideii că lecturile acestora din urmă trebuie controlate, ci se pronunţă chiar explicit în favoarea soluţiei ce constă în plasarea anumitor cărţi într-un sector al

---

CDXXXII Un exemplu îl constituie polemica ce a avut loc în anii optzeci asupra prezenţei lui *Our Bodies Ourselves* în biblioteci ; vezi S. R. Bullard, „Thc Moral Majority", „Our Bodies Oursclvcs and Librarics", *Library Acquisition Practice Theory,* voi. 5, 1981, pp. 121-122. W. Sanford, P. Doress, „Our Bodies, Oursclvcs and Censorship", *Library Acquisition Practice Theory,* 5, 1981, pp. 133-142.

CDXXXIII' în special : R. G. Douma, „Book Selection Policies, Book Complaint Policics and Censorship in Sclcctcd Michigan Public High Schools" (unpublishcd Dissertation, Univcrsity of Michigan, 1973). Eakin, vezi nota 1, p. 383. Farlcy, vezi nota 2, p. 385. Glover, vezi nota II, p. 387 bis. H. K. Molz, „Intcllcctual

bibliotecii rezervat adulţilor[CDXXXIV] [CDXXXV]. La o lectură a textelor publicate în acea epocă, apare clar faptul că această atitudine era pe deplin împărtăşită.

Ea era însă criticată de o minoritate care reprezenta aripa cea mai radicală din A.L.A. Se invocau adesea două argumente. Primul denunţa infantilizarea tinerilor, întreţinută de astfel de practici care nu puteau decît să-i întărească pe aceştia în sentimentul lor de respingere a lumii adulţilor (sîntem în plină explozie a mişcării hippie). Al doilea, mai pragmatic, denunţa relaţia stabilită de cenzori între delincvenţă şi „lecturile proaste[11]. Delincvenţii, atrăgeau atenţia aceşti autori, «se recrutează în special dintre adolescenţii care nu citesc. Orice atitudine susceptibilă de a-i descuraja pe tineri să frecventeze bibliotecile nu poate să favorizeze decît marginalizarea lor[CDXXXVI].

Punctul de vedere contestatar va cîştiga încet-încet, de vreme ce în 1980 A.L.A. a condamnat toate formele de discriminare legate de vîrsta cititorilor.

în practică, acestea sînt departe de a fi dispărut. Am citat deja studiul întreprins recent în regiunea Nassau, în care se preciza că doar o treime din biblioteci nu impuneau nici o restricţie de acces tinerilor cititori[CDXXXVII]. Ancheta realizată spre sfîrşitul anilor şaptezeci în Oklahoma dă totuşi rezultate diferite, de vreme ce astfel de restricţii nu existau decît în 37% din biblioteci[CDXXXVIII]. în plus, limita de vîrstă, dacă mai există în ziua de azi, a fost coborîtă foarte adesea la

---

CDXXXIVFreedom", *Bookmark,* Voi. 40, 1982, pp. 169-74. J. F. Symula, „Ccnsorship in High School Litcraturc. A study of the Incidcnts of Ccnsorship Involving J. D. Salingcr's *The Catcher in the Rye".* (unpublishcd Dissertation, State Univcrsity of New York at Buffalo, 1969). Torke, vezi nota 10, p. 387 bis. L. B. Woods şi L. Salvatore, „Self-Censorship in Collection Dcvclopmcnt by High School Media Spccialists", *School Media Quarterly,* 9, 1981, pp. 102-108. Woodworth : vezi nota 12, p. 387 bis. Pc alocuri, studiul lui Fiske (vezi nota 6, p. 385 bis) priveşte în parte bibliotecile şcolare.

CDXXXV S. C. Sherman, *op. cit.,* p. 338.

CDXXXVI Printre textele care în general sînt mai consacrate chestiunii cenzurii impuse copiilor şi adolescenţilor, putem cita : D. M. Brodcrck, „A Study in Conflicting Valucs", in Moon, cd., *op. cit.,* pp. 200-209 (retipărire a unui articol apărut în *Library Journal* din 15 martie 1966). „Intellcctual Freedom and Young Adults", *Drexel Library Quarterly,* 14, 1978, pp. 65-77. K. L. Donclson, „Shoddy and Pcmicious Books and Youthful Purity : Litcrary and Moral Ccnsorship, Thcn and Now", *Library Quarterly,* 51, 1981, pp. 4-19. A. B. Eaglcn, „The Waming Bookmark : Sclcction Aid or Censorship", *Library Acquisition Practice Theory,* 3, 1979, pp. 65-71. C. R. Follet, „ FLB's Sidc of the Story *Library Acquisition Practice Theory,* 3, 1979, pp. 73-75. E. Gcllcr, „Two Chccrs for Libcrty", in Moon, cd., *op. cit.,* pp. 322-332 (retipărire a unui articol apărut în *Library Journal* din 15 septembrie 1967). A. MacLcod, „Ccnsorship and Childrcn's Litcrature", *Library Quarterly,* 53, 1983, pp. 26-38. E. M. Obolcr, „The Grand Illusion", in Moon, ed., *op. cit.,* pp. 219-224 (retipărire a unui articol apărut în *Library Journal din 15 martie 1968).*

CDXXXVII J. J. Farlcy, *op. cit.*

CDXXXVIII- D. H. Mcycrs, *op. cit.*

14 ani.

Tonul articolelor s-a schimbat. în anii şaizeci, bibliotecarii care criticau cenzura în cazul tinerilor prezentau argumente pentru a-şi apăra punctul de vedere. Astăzi, în cea mai mare parte a timpului, critica sa pare considerată ca de la sine înţeleasă. Autorii nu se mai preocupă să descrie formele sub care continuă să se perpetueze această cenzură, tipurile de titluri vizate sau atitudinile ce trebuie adoptate în faţa plîngerilor formulate de părinţi şi de grupurile conservatoare etc.

Această remarcă poate fi generalizată. Acum douăzeci de ani, lupta împotriva cenzurii era de asemenea o luptă pentru recunoaşterea rolului şi a competenţei bibliotecarului. Trebuia arătat că selecţia cărţilor reprezintă un proces complex, care necesită cunoştinţe speciale şi trebuie să se poată exercita în deplină libertate, fără supunerea la presiuni provenite dintr-un sector sau altul al comunităţii. De aici, şi importanţa acordată nu numai denunţării cenzurii, ci mai pe larg, definirii criteriilor riguroase de selecţie. Astăzi ne dăm seama că aceste principii constituie un bun dobîndit. Bibliotecarii sînt mai siguri de statutul şi de legitimitatea lor. Ei nu sînt neapărat mai liberali, dar sînt cu siguranţă mai bine înarmaţi pentru a rezista influenţelor din exterior.

în urma acestor dezbateri, cenzura pare determinată atît de conservatorism, cît şi de tentaţia uniformizării. „Questionable“, „offensive“, „controversial“, „provocative", toţi aceşti termeni care exprimă teama de ceea ce deranjează, provocînd întrebări şi polemici, revin constant pe buzele şi sub pana bibliotecarilor, mai mult poate decît adjective ca „obscen",, josnic", „scandalos" etc. care corespund în mod clar unor adevărate judecăţi de valoare. Bibliotecile din Statele Unite au fost foarte devreme definite ca instituţii democratice prin excelenţă, incarnare a deschiderii şi pluralismului societăţii americane : instrumentul prin care un individ, prin propria-i voinţă, poate transcende limitele clasei şi comunităţii sale pentru a accede îa ştiinţă şi la cultură. Paradoxal, totul se petrece ca şi cum tocmai această definiţie ar fi dat naştere unui ideal de neutralitate, de pseudo-obiectivitate, ca şi cum ar fi vorba să se elimine toate extremele, tot ceea ce ar risca să facă astfel încît biblioteca să nu fie un loc unde fiecare să se poată recunoaşte, unde nimeni să nu-şi vadă convingerile ofensate. Ca şi cum uniformitatea ar fi preţul pluralismului.

LISTA DE DOCUMENTE

Frontispiciu. - Biblioteca Holland House din cartierul Kensington, Londra,

1940 (Naţional Museum Record, Londra)..... 20

Documentul 1. - Scrisoarea prefectului din Seine-et-Oise, către primarii şi preşedinţii delegaţiilor speciale municipale, prin care se cere retragerea lucrărilor antigermane din bibliotecile publice ale departamentului (Mediateca municipală, Corbeil-Essonnes) 40

Documentul 2. - Scrisoarea prefectului din Seine-et-Oise prin care se cere retragerea lucrărilor antigermane din bibliotecile populare şi din cabinetele de lectură ale departamentului (Mediateca municipală, Corbeil-Essonnes)..... 41

Documentul 3. - Proces-verbal de incinerare a lucrărilor marxiste şi socialiste în timpul celui de-al doilea război mondial, în zona ocupată (Mediateca municipală, Corbeil-Essonnes)..... 42

Documentul 4. - Cărţi sechestrate şi interzise în timpul războiului din Algeria 50

Documentul 5. - Misiunea, îndatoririle şi drepturile bibliotecarului. Text adoptat în unanimitate de A.B.F. în cadrul adunării generale din 14 mai 1984 65

Documentul 6. - Decret din 6 iunie 1912. Decret prin care se instituie Comitetul de inspecţie şi de achiziţie a cărţilor în oraşele care dispun de o bibliotecă..... 74

Documentul 7. - Circulara din 14 februarie 1878, referitoare la abonamentele la ziarele politice..... 88

Documentul 8. - Circulara din 10 martie 1951, referitoare la abonamentele la ziarele politice..... 88

Documentul 9. - Circulara din 11 decembrie 1951, referitoare la abonamentele la ziarele politice..... 91

Documentul 10. - Circulara din 4 noiembrie 1952, referitoare la abonamentele la ziare şi periodice..... 93

Documentul 11. - Decretul numărul 61-1003 din 1 septembrie 1961, referitor la comitetele consultative din bibliotecile municipale..... 96

Documentul 12. - Răspunsul Ministerului Culturii şi Comunicaţiei la o întrebare referitoare la rezilierea abonamentelor şi publicaţiilor în bibliotecile publice din Paris..... 103

Documentul 13. - Răspunsurile Ministerului Culturii şi Comunicaţiei la o seamă de întrebări privitoare la interzicerea unor cărţi pentru copii..... 104

Documentul 14. - Extras din *l'Animateur des temps nouveaux* din 3 aprilie 1931 118

Documentul 15. - Extrase din rubrica *Atenţie la următoarele cărţi* din revista *Le Chariot* (1985 şi 1986)..... 171

Documentul 16. - Scrisoarea inspecţiei primare prin care e criticată prezenţa cărţii *Le Secret du lac noir* de Henri de Monfreid în depozitul B.C.P din Versailles în 1950..... 190

Documentul 17. - Răspunsul B.C.P. din Versailles, prin care se notifică retragerea cărţii *Le Secret du lac noir* de la serviciul de împrumuturi..... 191

Documentul 18. - Listă de achiziţii cenzurată de un comitet de lectură din biblioteca municipală în 1982 (sursă privată)..... 201

Documentul 19. - Moţiune contra cenzurii adoptată de ansamblul personalului de la Biblioteca municipală din Aulnay-sous-Bois în septembrie 1984..... 213

Documentul 20. - Manifest al Partidului Comunist Francez împotriva cenzurării cărţilor publicate de editorii comunişti..... 214

Documentul 21. - Moţiunea A.B.F. împotriva cenzurii în bibliotecile din Aulnay-sous-Bois..... 216

Documentul 22. - Manifestul asociaţiei *Bibliotheque-Lecture-Epanouissement* (B.L.E.) din Montfermeil (Seine-Saint-Denis)..... 229

Documentul 23. - Manifestul asociaţiei *Bibliotheque-Lecture-Epanouissement* (sursă privată)..... 230

Documentul 24. - Scrisoarea primarului din Montfermeil prin care îi invită pe prima rii din alte comune la o dezbatere organizată de asociaţia B.L.E. (sursă privată).. 231

Documentul 25. - Lista cărţilor pentru tineret aflată în folosinţa bibliotecilor din Paris (sursă privată)..... 233

Documentul 26. - Hotărîri referitoare la interzicerea unei cărţi în instituţiile publice şi în şcolile libere sau private de orice grad..... 255

Documentul 27. - *Le Tour de France par deux enfants.* Prima ediţie din 1877 şi o ediţie de după 1905 (Librăria Belin)..... 260

Documentul 28. - Hotărîre prin care se pronunţă interzicerea unei cărţi.. 262

Documentul 29. - Circulară către rectori referitoare la stabilirea listei de cărţi clasice (20 iulie 1913) 266

Documentul 30. - Livret de căsătorie catolică din dioceza Seez (1929), eliberat încă în 1945..... 268

Documentul 31. - Cărţi viciate de erori..... 268

Documentul 32. - Dulapuri de biblioteci şcolare, modelul 1884-1885 din catalogul
P. Garcet & Nisius şi modele 1926 din catalogul Femand Nathan..... 276

Documentul 33. - Indexul cărţilor interzise..... 298

Documentul 34. - E. Bonne, *Franfa şi civilizafia,* mic curs de istorie pentru candidaţii la certificatul de studii primare, Bibliotheque d'education, 1938 (p. 220). Interzis la 21 noiembrie 1940..... 301

Documentul 35. - Cărţi de istorie interzise..... 303

Documentul 36. - L. Brossolette, *Histoire de France,* Delagrave, 1937..... 304

Documentul 37. - Cărţi tăiate din catalogul bibliotecii populare comunale de la şcoala publică din Combres (Eure-et-Loir), 1941 (sursă privată)..... 309

Documentul 38. - Cărţi şcolare..... 310

Documentul 39. - Publicaţii a căror vînzare către minorii de 18 ani şi a căror expunere în public au fost interzise prin hotărîrea ministrului de interne în aplicarea articolului 14 a legii din 16 iulie 1949 (Listă hotărîtă în data, de 15 octombrie 1953)..... 316

Documentul 40. - Bibliografia cărţilor pentru institutorul-bibliotecar..... 323

Documentul 41. - Library Bill of Rights..... 331

ISBN 973-9244-79-3

Redactor : **Ion Nicolae Anghel**

Bun de tipar: 2.XII.1999
Apărut: 1999
Coli tipar: 21,75

Tiparul executat sub cda 421/1999
la Imprimeria de Vest - Oradea,
str. Mareşal Ion Antonescu, nr. 105,
ROMÂNIA.

[2] A. Lamarrc, „L'action des ligues dc moralitc contre l'ccrit

pornographiquc : 1881-1914“, *Censures, de la Bible aux larmes d'Eros,* p. 110.

[3] Un decret din 1 iulie 1897 introdusese, într-adevăr, distincţia între bibliotecile care deţin colecţii dc stat, provenind în special din confiscările din timpul Revoluţiei şi bibliotecile ncclasatc. In primele, calificate drept „clasate", conservatorii sau bibliotecarii trebuiau aleşi dintre liccnţiaţii dc la Ecolc Naţionale des Chartcs sau dintre candidaţii care au obţinut un certificat dc aptitudine din partea ministerului.

[1] O anchetă recentă a lui Patrick Parmcnticr asupra unui eşantion dc mari cititori arată că 43% dintre aceştia nu utilizează niciodată fişierele şi că, dintre cei 57% care au rămas, cea mai marc parte nu Ic utilizează decît ocazional. Cf. „Les rayons dc la bibliothcquc ou commcnt fairc son miel", *Bulletin des Bibliotheques de France,* pp. 46-51.

[1] Cf. P. Parmentier, *Les Rayons de la bibliotheque : contribution â une etude sociologique de la classification des lectures,* Universitatea Paris VIII, teză de doctorat, 1982 ; „Les genres et leurs lectcurs", *Revue franqaise de sociologie,* voi. XXVII, 1986, pp. 397-430 ; „Bon ou mauvais genre", *Bulletin des bibliotheques de France,* t. 31, nr. 3, 1986, pp. 202-223.

• Un text ce încearcă să redea irealitatea absolută despre această realitate care e uzina : în *L'Exces-l'usine,* Leslie Kaplan, fostă militantă maoîstă pînă în 1968, vorbeşte de uzină ca de un loc al „minciunii, pentru că se spune că acolo se trăieşte, şi tocmai acolo se moare“, loc exagerat unde toate lucrurile se

L. Kaplan, *L'Exces-l'usine,* urmat dc *Usine* dc M. Duras şi L. Kaplan, P.O.L., 1982, pp.116-117.

' După cum arată Max Weber, cel ce a construit semnificaţia sociologică a conceptului dc legitimitate, unul din fundamentele autorităţii, şi deci al legitimităţii, rezidă în credinţa în validitatea unei competenţe pozitive fundată pc supunerea care sc achită dc obligaţiile conforme statutului stabilit. Această formă de putere c cea pc care o exercită orice supus al statului, oricare ar fi eşalonul ierarhic în care sc plasează. Cf. M. Weber, *Le Savant et la politique,* Pion, 1959.

Aplicînd conceptul la domeniul cultural, Picrrc Bourdicu a arătat că fundamentul legitimităţii unui ordin nu rezidă într-un adevăr absolut, ci în forţa grupului care l-a

impus. Cf. P. Bourdieu, *La Reproduction,* Paris, cd. dc Minuit, 1970 şi *La Distinction,* cd. dc Minuit, 1979.

Encor* * un* OMOctolion dir*z-vous.

Moii pourquol ?

Porc* qu* d*» por*nts soudaux d* l'iducotion d* l*urs «nlonts vaulant r4agir contr* 1'vntraprit* d* d*struction d* la con»ci*nc* d*« (*un*s.

Porc* qu* d*» porvnfs sont boul*v*rsis d'*nt*ndr* l*urs *nfonts po»*r aprbs la toctur* d* cartoins Hvtm c*s horrfol*» qu*t! k»n» :

- **Pourquol lanţ d* michancati 7**
- **Pourquol >1 voi*. Il m*nt 7**
- **Pourquol CM htatoir*» rocont*nt toujours c* qu* Pon volt ?**
- **Pourquol Il n'y o plus d'amour dans Im Hvtm ?**
- **Pourquol « y o d*» gros mo!» ?**
- **Pourquol Im dossins sont lold» ?**
- **Pourquol Im grand*» p*r»onnM porl*nt-*ll*s toujours d* l*ur darrlir* ?**
- **Pourquol Im paronts sont mdchonts ?**
- **Pourquol lls n'olm*n! pa» l*ur «nlant ?**
- **Pourquol toujours la hain*. la gu*rr*, la vlolonc* ?**
- **Pourquol or» n'a plus l* droit d* riv*r ?**

Oul pourquol tout colo. Pour ripondr* â tout*» CM quostlons. l* B.L.E. m*mbr* d* la FIVA. organic* c*tt* important* soiri* d'mformatton.

Porc* qu'un* now*ll* onni* scolair* comm*nc*. Porc* qu* votr* «nlant va s* plong*r dans la l*ctur*. Porc* qu* Poronts. Ens*i> gnants. Educotours, rosponsoblM d* |*un*s. vous it*s tous conc*mis. *

Alors l* B.L.E. s* doi! d* vous lnform*r *t d* dlr* :

ATTENTION DANGER

V*n*z nombroux dibattr* d* c* grov* problim*. Nou» comptons sur vous. L'lgnor*r s*rait d* la Idchoti.

DOSSIER : LECTURES ENFANTINES

L*1nflu*nc* dM pr*rplbr*s l*cturM Ml grand* «Graham Gra*n*u.

Tous Im paronts rasponsablM d* Piducatlon d* l*urs «nlonts sont d'accord ov*c c*tt* off irmotion. tous nous souhailons qu* no» «nfants trouvont dans hurs locturM 6 la fota dtatroction — formal Ion — cultur*. Hdlas ca n'*st pas toujours l* cos *n c*tt* fin du XXten* sitei*.

Combton d* porwnls sont disMpiris foc* oux od*s d* l*urs «nfont» 7 Combton n* compr*nn*nt pourquol :

R VOCE — R SE DROGUE — R FUGUE — R EST NCENDIAIRE — OU TUI UN CAMARADE.

Pour l* sovoir. Pour l* comprondr*. pour solgn*r c* mal lo FIVA (Fidiratlon Informaţional* pour la dif*ns* d* volaurs fondo-m*ntol*s). vous Invit* b la eoni4r*nc* d* : Madam* Marto'Cloud* MONCHAUX qul vou* podara dM rtels dong*r» d* la Uttiratur* d*stInd* oux |*unM.

C*tt* Important* soiri* s*ra animi* par Madam* Col*tt* BOXER — Prteldant* d* la FIVA — qul vous *xpliqu*ra pourquol •II* a crii c*tt* fidiratlon *1 vous prds*nt*ra l* Livro d'Instruction Gviqu* d* lo FIVA «L* dtoy*n *n h*rb*u

Pour solgn*r un mol. M feut *n connaltr* lo caus*. Nos «nfont», votr* «nfont n'Mt pas 6 l'obri d'un oct* riprihonsibl* qualqu* salt l'iducotion qu* nous voulons tronsmottr*.

C*st pourquol l* B.L.E. organis* c*tt* soiri*. V*nM nombroux. nous comptons sur vous lo :

V*r.dr*d> 17 petebr* b 21 h
Soli* dM litM / P BO, dv*nu* dos Margu*rltM

Pour tous r*ru*lgn*m*nts. icrtv*z au stog* social du :

B.L.E.
17, ov*nu* dM Palmier s
93370 MONTFERMER